

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 32 том 2

Одеса
2018

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 5 від 27 березня 2018 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан**, д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак**, д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна**, канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Дем'янова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор; **Т.С. Шевчук**, доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2018

© Міжнародний гуманітарний університет, 2018

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

Бакуменко О. О.,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри німецької філології та перекладу і прикладної лінгвістики
Київського національного лінгвістичного університету

ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ В ДІЄСЛОВАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З ВІДОКРЕМЛЮВАНИМ ПРЕФІКСОМ AB- У XVI СТ.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню грамати-калізації в дієсловах з відокремлюваним префіксом ab- у німецькій мові XVI ст. З'ясовано, що перетворення ab- з частини композита на префікс відбувається в результаті змін в локативній семантиці ab-. Формування граматичного значення виявлено в префіксах тих дієслів, в яких твірна основа зберегла первинне значення. Граматикалізація відбувається повільно. Про це свідчать випадки відокремлювання ab- від дієслова в контактній позиції, що є нетиповим для сучасної німецької мови. Ускладнює процес грамати-калізації ідіоматизація твірної основи.

Ключові слова: грамати-калізація, відокремлюваний префікс, локативна семантика, граматичне значення, ідіоматизація твірної основи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зміни, які відбуваються в мові, можуть бути нерівномірними і різними за ступенем інтенсивності, тому в певний період розвитку одночасно можуть існувати одиниці, що перебувають на різних етапах свого становлення [1, с. 4, 19]. Прикладом цього є відокремлювані префікси в дієсловах німецької мови. Неврахування особливостей формування таких конструкцій призвело до неоднозначності в тлумаченні статусу відокремлюваної частини дієслова. Одні вчені відносять її до «напівафіксів» (М.Д. Степанова), інші – до префіксів (Й. Ербен, В. Фляйшер, І. Барц) [2; 3; 4].

Дослідження таких дієслів з позицій теорії грамати-калізації дає змогу простежити поступове перетворення відокремлюваної частини зі складника композиту (преверба) на префікс. Ґрунтовний аналіз дієслівних конструкцій можливий за умови їхнього вивчення на більш ранніх етапах розвитку мови.

Мета статті – дослідити процес грамати-калізації дієслів з відокремлюваним префіксом ab- в німецькій мові XVI ст. і з'ясувати зміни, що відбуваються в семантиці та побудові цих мовних одиниць. Для спостереження за грамати-калізацією дієслів з відокремлюваним префіксом ab- обрано XVI ст., оскільки в цей час зустрічаються конструкції, типові як для сучасності, так і для попередніх етапів німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дієслова з відокремлюваними префіксами мають низку дефініцій: *явище інкорпорації* (Ж. Пуату [5], Л. Айхінгер [6]), *фраземи* (Л. Колемайнен) [7], *фразеологічні словосполучення* (К.А. Левковська) [8], *синтаксичні утворення* (Е. Драг) [9, с. 24] тощо.

Значна кількість визначень цих конструкцій зумовлена неврахуванням особливостей їхнього формування і розвитку в історії німецької мови. Пильного вивчення потребують процеси, які беруть участь у становленні таких дієслів.

У науковій літературі виникли суперечки щодо того, чи є творення дериваційних афіксів наслідком лексикалізації чи грамати-калізації. На думку К. Лемана, формування дієслівних

префіксів є виключно словотворенням [10, с. 90–91]. Р. Шчепа-няк вважає, що елементам ab- в *abmachen* чи -lich в *freundlich*, що походять від частин композит, притаманне доволі прозоре та необов'язкове значення, що відрізняє їх від словозмінних грамем, які виникають на основі самостійного слова, що є частиною синтагми [11, с. 26–27]. Крім того, по-різному відбувається лексикалізація афіксів із словотвірною та граматичною семантикою. У першому випадку зазначений процес передуює генералізації значення і відбувається в кожному дієслові в певний час, а флексії лексикалізуються разом з твірною основою [12, с. 163]. Проте наведені аргументи стосуються лише окремих етапів розвитку обох типів морфем, перебіг яких має схожі риси: джерело творення (слово), збліднення семантики, втрата синтаксичної автономії, редукція звукового вираження. Лексикалізація перетинає як процеси словотворення, так і формування словозмінних морфем. Підтвердженням цього є трансформація вільної лексеми в частину композита, як у слові *Welt* (двн. *weralt* = *wer* (людина) + *alt* (вік), «розчинення» деривата -t у структурі іменника *Fahrt* та виникнення *während* від дієприкметника I дієслова *währen* (тривати), що в сучасній німецькій мові функціонує як прийменник та сполучник [11, с. 27–28, 112–114].

Становлення дієслівних конструкцій із відокремлюваними префіксами відбувається за участі не лише лексикалізації, а і грамати-калізації. Про це свідчить формування граматичного значення (ГЗ) в деяких випадках у перших прислівниково-прийменникових елементах цих утворень.

У процесі розвитку ab- поступово втрачає первинне локативне значення. Сполучуваність дієслова, від якого залежить ab-, з об'єктами та суб'єктами на позначення абстрактних понять зумовлює у відокремлюваному елементі відповідні зміни, що може спричинити співіснування в ньому декількох значень, об'єднаних в одне ціле, наприклад, напрямку руху та підсилення дії. Тож вивчення семантики обох складників дієслів з абпотебує встановлення, наскільки змінилися первинні значення частини прислівниково-прийменникового походження та твірної основи. Для приналежності цих мовних одиниць до певного типу словотворення до кожного випадку вживання конструкції застосовуємо критерій подібності значення, за допомогою якого з'ясовуємо характер зв'язку відокремлюваної частини та слова, від якого вона утворилася [13, с. 37].

Виклад основного матеріалу дослідження. У давньоверхньо-німецькому періоді розвитку мови (двн.) елемент ab-, що функціонував як прислівник, прийменник і префікс, позначав *aus*, *durch*, *herab*, *von*, *weg von* [14, с. 1], в середньо- та ранньонімецькому (свн. та рвн.) – прийменник ab- мав семантику *herab*, *von*, *weg von* [15, с. 1; 16, с. 1]. Тож і у XVI ст. відокремлювана частина ab-, що зберегла первинне значення і входить до складу композит, виражає віддалення від когось / чогось або рух згори донизу, що і засвідчують такі уривки:

(1) *Johan Klandt weinet, vnd heldt das Maul mit dem finger zu, vnd gehet abe* [17, с. 8].

(2) **Der fahrend Schüler:**

*nun kann er ie mit seinem Roß
nit zu mir reiten in das Moos,
er muß vor dem Graben absteigen* [18].

В обох реченнях конструкції з превербом *ab-* належать до складних слів, складові частини яких мають прозору семантику [19, с. 130; 20]. У першому з них (*abgehen*) відокремлюваний елемент прислівниково-прийменникового походження вказує на 'віддалення від когось / чогось', а *gehen* – на процес. В утворенні *absteigen* *ab-* виражає 'рух згори донизу', де твірна основа *steigen* зберігає зв'язок зі словом, від якого утворилася [21, с. 845].

Елемент *ab-* на позначення 'усунення, розмежування, позбавлення когось / чогось від чогось' тяжіє до того, аби набути статусу префікса:

(3) **Daniel:** *Vnd du must das alles hinwieder jtz bezahlen, was du manchem armen Man, wieder recht vnd billigkeit abgeschunden hast* [17, с. 143].

У реченні (3) *ab-*, окрім локативності, передає також 'інтенсивне здійснення дії в повному обсязі'. Це призвело до того, що інша людина зазнала збитків. На результаті також наголошено за допомогою часової форми перфекта. У дієслові *schinden* відбулося перенесення значення. Таким чином, твірна основа в цьому контексті виражає 'обкрадати когось' [22, с. 632]. Обидві частини утворення є напівідіоматичними.

Повністю втрачаючи первинну семантику, тобто перетворюючись на префікс, елемент *ab-* виражає 'інтенсивність дії та / або охоплення нею всього об'єкта', що може спричинити її виконання в повному обсязі та призвести до результату (4):

(4) **Das Weib:**

Was fehlet hie euch allen beeden?

Soll ich euch beid noch baß abbleuen? [23].

У наведеному прикладі *ab-* є ідіомою (більше не позначає 'віддалення від когось / чогось' або 'рух згори донизу'), а дієслово *bleuen* (в днв. *pliuwan*) співвідноситься зі словом, від якого утворилося [22, с. 87; 19].

Ще більша ідіоматизація зумовлює розвиток у префіксі *ab-* значення 'завершення дії, що призводить до певного результату' (5) – до знищення об'єкта:

(5) **Der Arzet:**

Mich wundert, daß der gelb Unflat

dein Herz dir nit abgefressen hat [24].

Відокремлюваний складник є ідіоматичним, на відміну від твірної основи *fressen*. Це дієслово зазвичай використовувалося по відношенню до тварин [21, с. 293]. У відповідному контексті Г. Сакс вжив його в переносному значенні, порівнюючи людські вади на кшталт заздрощів, пихатості тощо з дурнями – істотами, що повністю знищують людське єство.

Ab- може виражати 'зміну стану':

(6) **Zachaeus:**

<...> Wenns wetter sich hat abgekühlt,

Sein donnern vnd plitzen wol erfüllt,

So pflegt sichs wider auff zuziehn,

Vnd schöner werden, dann vorhin [25, с. 62].

У цьому випадку елемент *ab-* є ідіомою, а дієслово зберегло значення, успадковане ним від прикметника *kühl* [22, с. 393].

Відокремлювана частина *ab-* також може мати семантику 'наслідування зразка' (7), 'скасування, відсторонення, відмову від чогось' (8), 'забезпечення когось / чогось чимось' (9):

(7) *Also ist auch diese Comædia demselben löblichen gebrauch zuvolge, derhalben verfertigt vnd agieret worden, das man dadurch den jetzigen lauff vnd gebrauch der Welt gleich als in einem Spiegel möchte abmhalen* <...> [17, с. 166–167].

(8) **Der alte Narr:** *Desgleichen will ich sye auch betten,*

Das sye uns sicher ab lond dretten

Und unser keym thüen keyn leydt [26, с. 32].

(9) **Johan Clant:** *Dat eine was ein Man von achtich Iaren. Vnd was ein langen magern Dieff...Vnnd hadde dem Zegenbock die Barth affgelehnet* [17, с. 158].

У реченні (7) (*abmhalen*) *ab-* виражає 'охоплення дією всього об'єкта', що сприяє усвідомленню суб'єктом зображеної копії (у цьому контексті – світу). Елемент *ab-* більше не вказує на 'віддалення від когось / чогось' або 'рух згори донизу', тобто став ідіомою. Твірна основа *malen* набула переносного значення і стала напівідіомою [22, с. 436; 19, с. 76; 20]. У реченні (8) обидва складники конструкції *ablassen* є ідіоматичними. *Ab-* передає результат дії. Дієслово *lassen* також втратило первинну семантику [21, с. 508]. При цьому *ab-* та дієслово (8), перебуваючи в контактній позиції, є роз'єднаними, що більше не спостерігається в сучасній німецькій мові. В утворенні *ablehnen* (9) відокремлюваний елемент є напівідіомою, оскільки, окрім вказівки на напрямок дії від особи, *ab-* передає 'результат її виконання', на якому також наголошено за допомогою часової форми перфекта. Мотивуюче слово *lehnen*, що у днв., свн. та інколи у рвн. вживалося як синонім до *leihen*, у наведеному прикладі набуло перенесення значення з конкретного об'єкта на риси зовнішності особи. У такий спосіб автор подає влучний опис злочинця вустами блазня, на думку якого, старий Мідіан схожий на цапа [19, с. 72; 20; 21, с. 520].

У проаналізованих німецьких дієсловах XVI ст. одиниця прислівниково-прийменникового походження *ab-* у 16,9% прикладів зберігає співвіднесення зі словом, від якого вона утворилася. Більше половини конструкцій з *ab-* (58,4%) перебувають на етапі перетворення зі складного дієслова на префіксальне. Під час ідіоматизації у відокремлюваній частині, окрім 'інтенсивності дії та повного охоплення нею об'єкта', розвивається також семантика її 'здійснення в повному обсязі та набуття результату'. Це спричиняє формування в префіксі *ab-* значення 'завершення дії, що призводить до певного результату'. Кількість префіксальних дієслів становить 24,7%. З них 36,4% – повні ідіоми.

Безпосереднє формування ГЗ засвідчено в дієсловах, в яких елемент *ab-* є ідіоматичним, а твірна основа співвідноситься зі словом, від якого походить. Кількість таких утворень становить 7,9%. З них у 28,6% випадків розвинулося ГЗ.

Висновки. Виникнення і розвиток дієслів з відокремлюваною частиною *ab-* відбувається за участі граматикизації, яка має пройти лексикалізацію і передбачає формування в префіксах граматичного значення.

Від початку виникнення семантичного зв'язку між прислівниково-прийменниковим елементом та дієсловом розпочинається рух обох частин конструкції в напрямку досягнення вираження категорії якості. Оскільки відокремлювана частина має абстрактнішу за дієслово семантику, то саме в ній розвиваються значення 'виконання дії в повному обсязі' та її 'інтенсивність', що сприятимуть формуванню граматичного значення

таких утворень. Цей процес відбувається повільно, що зумовлено розвитком їхнього словотвірного значення, на основі якого виникає граматичне значення.

Для префікса характерним є різний ступінь граматикалізації, під час якої елемент прислівниково-прийменникового походження (преверб) поступово набуває цього статусу, втрачаючи семантичний зв'язок зі словом, від якого утворився. Дієслова з аб- у XVI ст. становлять проміжний варіант між композитами та префіксальними утвореннями (58,4%). Це та випадки роз'єднаності аб- від дієслова в контактній позиції, що є нетиповим для сучасної німецької мови, свідчать про те, що процес граматикалізації цих утворень відбувається повільно і поступово. Розвитку граматичного значення у відокремлюваній частині аб- стає на заваді ідіоматизація твірної основи, яка відбувається під час взаємодії семантик складників дієслівної конструкції.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні граматикалізації дієслів з відокремлюваними елементами прислівниково-прийменникового походження в сучасній німецькій мові.

Література:

1. Зиндер Л.Р. Историческая морфология немецкого языка. Л.: Изд-во Просвещения, 1968. 263 с.
2. Степанова М.Д. Лексикология современного немецкого языка. М.: Высшая школа, 1962. 310 с.
3. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. Berlin: E. Schmidt, 2000. 191 S.
4. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer, 2007. 382 S.
5. Poitou J. Komposition und Derivation vs. Inkorporation // Verbale Wortbildung : im Spannungsfeld zwischen Wortsemantik, Syntax und Rechtschreibung / [Hrsg. M. Kauffer, R. Metrich]. Tübingen: Stauffenburg, 2011. S. 1–11.
6. Eichinger L. M. Deutsche Wortbildung. Eine Einführung. Tübingen: Narr Verlag, 2000. 269 S.
7. Kolehmainen L. Präfix und Partikelverben im deutsch-finnischen Kontrast: [Dissertation]. Helsinki, 2005. 376 S.
8. Левковская К.А. Теория слова. Принципы её построения и аспекты изучения лексического материала. М.: Высшая школа, 1962. 295 с.
9. Hundsnerscher F. Das System der Partikelverben mit aus in der Gegenwartssprache: Beiträge zur germanistischen Sprachwissenschaft 11. Hamburg: Buske, 1997. 241 S.
10. Lehman Chr. Thoughts on Grammaticalization. [2nd. rev. ed.]. Erfurt: University of Erfurt, 2002. 171 p. (Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt Nr. 9).
11. Szczepaniak R. Grammatikalisierung im Deutschen. [2. überarb. u. erw. Aufl.] Tübingen: Narr Verlag, 2011. 219 S.
12. Bybee J. The evolution of grammar : tense, aspect and modality in the languages of the world. Chicago: University of Chicago Press, 1994. 398 p.
13. Habermann M. Verbale Wortbildung um 1500: eine historisch-synchrone Untersuchung anhand von Texten Albrecht Dürers, Heinrich Deichlers und Veit Dietrichs. Berlin, New York: de Gruyter, 1994. 581 S.
14. Köbler G. Deutsches Etymologisches Wörterbuch [Elektronische Quelle]. 1995. Zugriffsmodus: <http://www.koeblergerhard.de/der/DERA.pdf>
15. Lexer M. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. [38. Aufl., unveränd. Nachdr.]. Stuttgart: Hirzel, 1992. 504 S.
16. Baufeld Ch. Kleines frühneuhochdeutsches Wörterbuch: Lexik aus Dichtung und Fachliteratur des Frühneuhochdeutschen. Tübingen: Niemeyer, 1996. 264 S.
17. Braunschweig H. J. von. Tragica comœdia HIBELDEHA von der Susanna // Die Schauspiele des Herzogs Heinrich Julius von Braunschweig : nach alten Drucken und Handschriften / [Hrsg. von Dr. Wilhelm Ludwig Holland]. Stuttgart: gedruckt auf Kosten des literarischen Vereins, 1855. S. 1–170.
18. Sachs H. Der fahrend Schüler im Paradeis [Elektronische Quelle]. 1557. Zugriffsmodus: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/drei-fast-nachtsspiele-5218/2>.
19. Grimm J. Deutsches Woerterbuch : [in 33 Bänden] [Elektronische Quelle]. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1854. Bd. 1. 1854. 1824 S.
20. Grimm J. Deutsches Woerterbuch: [in 33 Bänden] [Elektronische Quelle]. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1854. Bd. 2. 33. Zugriffsmodus: <http://woerterbuchnetz.de/DWB/>.
21. Paul H. Deutsches Wörterbuch. [9. volst., neu bearb. Aufl.] Tübingen: Niemeyer, 1992. 1130 S.
22. Der Duden: [in 12 Bd]. Das Standardwerk zur deutschen Sprache. Leipzig: Wien; Zürich: Dudenverlag, 1997. Bd. 7. : Etymologie. 1997. 840 S.
23. Sachs H. Der böß Rauch [Elektronische Quelle]. 1551. Zugriffsmodus: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/drei-fastnachtsspiele-5218/3>.
24. Sachs H. Das Narrenschneiden [Elektronische Quelle]. 1557. Zugriffsmodus: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/drei-fastnachtsspiele-5218/1>.
25. Hayneccius M. Hans Pfriem, oder Meister Kecks. North Charlston: CreateSpace IPP, 2013. 88 S.
26. Wickram G. Das Narrengießen. North Charlston: CreateSpace IPP, 2013. 34 S.

Бакуменко О. О. Грамматикализация в глаголах немецкого языка с отделяемой приставкой аб- в XVI в.

Аннотация. Статья посвящена исследованию грамматикализации в глаголах с отделяемой приставкой аб- в немецком языке XVI в. Превращение аб- из части композита в префикс происходит в результате изменений в локативной семантике аб-. Формирование грамматического значения обнаружено в префиксах глаголов, словообразовательная основа которых сохранила первичную семантику. Грамматикализация происходит медленно. Подтверждением этого служат случаи раздельного употребления приставок и глаголов в контактной позиции, что является нетипичным для современного немецкого языка. Усложняет процесс грамматикализации идиоматизация словообразовательной основы.

Ключевые слова: грамматикализация, отделяемая приставка, локативная семантика, грамматическое значение, идиоматизация словообразовательной основы.

Bakumenko O. Grammatikalisierung in German verbs with the separable prefix ab- in the 16th century

Summary. The article focuses on the study of grammaticalization in verbs with the separable prefix ab- in the German language of the 16th century. The research reveals that ab- turns from the part of a compound word into the prefix as a result of changes in its locative semantics. Formation of grammatical meaning has been revealed in the prefixes of the verbs whose word stem preserved its original meaning. Grammaticalization proceeds slowly. The cases of atypical for modern German separability of the verb and ab- in the contact position in the language of the 16th century evidence this fact. Idiomaticization of a verbal stem complicates the process.

Key words: grammaticalization, the separable prefix ab-, locative semantics, grammatical meaning, idiomaticization of a verbal stem.

Билан Н. И.,
доцент кафедры филологии и перевода
Днепропетровского национального университета
железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна

СООТНОШЕНИЕ ФОРМАЛЬНЫХ И СЕМАНТИЧЕСКИХ СИНТАКСИЧЕСКИХ СТРУКТУР ПОСЛОВИЦ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье анализируется характер соотношения поверхностных и семантических синтаксических структур пословиц английского языка. Обосновывается превалирование коммуникативного аспекта значения в подлежащем поверхностных синтаксических структур высказываний английского и русского языков. Рассматривается механизм взаимодействия формальных и семантических синтаксических структур пословиц английского языка с двумя фокусами эмпатии.

Ключевые слова: семантические синтаксические структуры, поверхностные синтаксические структуры, пословицы английского языка, подлежащее, фокус эмпатии.

Постановка проблемы. Исходя из понимания функции как отношения, можно выделить три вида отношений, характеризующих функционально-семантическую структуру высказываний: отношение содержания высказывания к действительности, отношение говорящего к содержанию высказывания и результирующую этих отношений – формальные отношения элементов предложения. Первый вид отношений исследуется в ролевой грамматике, второй вид отношений – направлением, изучающим коммуникативное или актуальное членение высказываний, третий вид отношений был предметом традиционного формально-синтаксического анализа предложений.

Изучение семантической структуры высказывания невозможно без опоры на его формальную структуру. Однако современный функционально-семантический подход к теории членов предложения привел к пересмотру многих положений традиционного учения о членах предложения, характеризуемого противоречивостью, догматичностью, формализмом описаний, «морфологизмом» [3; 5].

Целью данного исследования является анализ механизма взаимодействия семантико-синтаксической и формально-синтаксической структур пословиц английского языка.

Изложение основного материала исследования. На современном этапе развития синтаксических теорий одни исследователи отказываются от понятия членов предложения полностью или частично, другие считают, что только члены предложения позволяют обобщить исследования логико-синтаксического, структурно-синтаксического, коммуникативно-синтаксического и иных направлений, что именно синтаксис членов предложения обеспечивает хотя бы частично взаимопонимание представителей разных научных концепций и представляет собой реальную основу для их интеграции.

С целью дальнейшего развития теории членов предложения предлагается исследование «идеальных» членов предложения, характеризующихся гармонией формы и семантики и составляющих центр системы членов предложения, дополнить изучением периферийных «квази-членов предложения», отли-

чающихся дисгармонией, несоответствием формы и семантики, зоной синкретизма [5]. Важным понятием современной теории членов предложения являются детерминанты, которыми могут быть обстоятельства и дополнения, относящиеся не к какому-либо отдельному члену предложения, а ко всему составу предложения [10, с. 149; 6, с. 207].

Трактовка структуры предложения Н.Ю. Шведовой соотносима с тенденцией современной лингвистики к пересмотру формальных показателей подлежащего, которыми теперь считаются и словоформы в косвенных падежах в предложениях типа: 1. *В колхозе пахут*; 2. *На улицах ни души*; 3. *Ему весело*; 4. *Его охватила тоска*; 5. *С детьми этого возраста трудно*; 6. *С бумагой трудно*; 7. *В комнате душно*; 8. *На дворе холодно* [1; 7].

Ю.С. Степанов такого рода подлежащие объясняет выполняемой ими и свойственной подлежащему функцией референции к внешнему миру. Предложения с подлежащим, обозначающим в широком смысле место, «локус» действия, Ю.С. Степанов называет «локус» предложениями. Субъект «локус» предложений соотносим с субъектом логики отношений – в логике отношений субъект стоит вне суждения в реальном мире, суждение же в целом представляет собой предикат [7, с. 337].

Объяснение семантики «локус» предложений Ю.С. Степановым позволяет обнаружить семантический субъект однокомпонентных предложений типа 9. *Морозит*, которым является нечто, определяемое словом *погода* [7], и уйти от распространенного в современной лингвистике признания возможности бессубъектных признаков и состояний, способных составить завершенное суждение [1, с. 380; 10, с. 124; 9, с. 120].

Семантический анализ предложения Н.Ю. Шведовой согласуется с вышеупомянутой тенденцией отхода от традиционных формальных критериев определения подлежащего. Отмечая обоснованность внимания к членам предложения, занимающим сильную позицию в абсолютном начале предложения, трудно, тем не менее, согласиться с приданием статуса семантического субъекта предложения (в терминологии Н.Ю. Шведовой) сильным присловным распространителям при наличии в структуре предложения подлежащего с семантикой агенса. В предложениях 10. *Человека охватила радость*; 11. *Слушателейстораживает ответ* в качестве семантических субъектов Н.Ю. Шведова выделяет словоформы *человека*, *слушателей* [10, с. 125].

В механизме выделения семантического субъекта Н.Ю. Шведовой обращает на себя внимание приоритетное положение имен с семантикой лица. Сходную позицию по отношению к роли в семантической структуре предложений

существительных с семантикой лица занимает и Ю.С. Степанов, утверждающий, что в первую очередь на роль субъекта предложения претендуют индивидуальные имена [7, с. 338], при этом максимальной степенью индивидуализации в семиологической таксономии имен существительных обладает человек [7, с. 346].

В работе 1980г. Р. Ван Валин и У. Фоли определение главных членов ролевой и коммуникативной структур предложения – агенса и прагматического пика ставят в жесткую зависимость от внутреннего лексического содержания именной группы, которое, присоединяясь к М. Сильверштейну, они определяют следующими показателями: лицо, число, одушевленность и конкретность [3, с. 383]. Р. Ван Валин и У. Фоли считают, что одушевленные участники, особенно люди, имеют, как правило, большую значимость, чем неодушевленные или абстрактные участники [3, с. 390].

Это внимание к лицу объяснимо тем, что существительное с семантикой лица часто занимает начальную, «субъектную» позицию [10, с. 130; 4]. Но и в простых, и в полисубъектных предложениях невозможно определить статус каждого субъекта без учета характера отношений между ними, определяющих роли участников ситуации. Характер отношений семантических составляющих предложения определяется их свойствами. Совокупность свойств и отношений определяет состояние вещи или явления, а «иерархия активности» состояния семантических компонентов будет соответствовать ролям агенса, экспериенсера и пациенса [2].

Внимание к лицу, очевидно, объяснимо и неопределенностью значения подлежащего, традиционно соотносимого с семантическим субъектом предложения. Позицию подлежащего могут занимать явления и понятия самых разнообразных состояний – активных, статальных, пассивных. Эта неопределенность значения подлежащего объясняет необходимость признания того факта, что роль второстепенных членов предложения не сводится лишь к функции распространителей главных членов предложения и что семантическая роль члена предложения определяется значимостью информации этого термина, определяемой на уровне глубинной структуры.

Представляется, что неизбежное некогда положение подлежащего в синтаксических исследованиях и внимание современной лингвистики к существительным с семантикой лица не только в именительном, но и в косвенных падежах обусловлены процессами коммуникативного уровня. В независимом структурно члене предложения (подлежащем) преобладает коммуникативный аспект значения, ибо первый обязательный компонент значения подлежащего (логический – быть предметом мысли) означает только быть в так называемом фокусе эмпатии предложений с нормативным порядком слов. Под фокусом эмпатии следует понимать референт какой-либо именной составляющей предложения, с которым говорящий эмпатизирует, то есть смотрит на описываемую в предложении ситуацию как бы с позиции этого референта, что находит свое отражение в структурировании предложения [8, с. 164].

Таким образом, подлежащее поверхностной структуры является формальным маркером фокуса эмпатии, определяя в качестве предмета мысли соответственно активный или пассивный компонент семантической структуры предложения: 16. *Он помогает всем*; 17. *Ему помогают*.

Второй фокус эмпатии может образовываться при инвертированном порядке слов или при второстепенных членах

предложения, регулярно предшествующих подлежащему. Маркером этого фокуса эмпатии является начальная сильная позиция в поверхностной структуре предложения. Следующие предложения являются примером структур с двумя фокусами эмпатии: 18. *Им овладело беспокойство* [10, с. 127]; 19. *Людей постигла беда* [там же]; 20. *Для матери / у матери все дети равны* [10, с. 133] (выделено нами – Н.Б.). Предложения 18 и 19 в трактовке Н.Ю. Шведовой являются однокомпонентными предложениями спрягаемо-глагольного класса, распространенными сильноуправляемой падежной формой со значением субъекта [10, с. 127]. В предложении 20 словоформы *для матери / у матери* определяются в качестве детерминанта с субъектным значением [10, с. 133].

Такая семантико-синтаксическая модель, характеризующая наличием двух фокусов эмпатии, является распространенной и в корпусе пословиц английского языка: 21. *With Latin, a horse and money, thou wilt pass through the world* [11, p. 593]; 22. *To a child all weather is cold*; 23. *To a great light a great lantern* [11, p. 494]; 24. *In a leopard the spots are not observed* [11, p. 219]. При этом необходимо отметить различие эмпатии и тема-рематического членения. Под тема-рематическим членением в концепции пражского функционализма подразумевается способ формального включения высказывания в лингвистический контекст. Изолированные же предложения могут быть полностью рематичны [6, с. 257] и есть все основания считать, что такие содержательно насыщенные высказывания, как пословицы, функционирующие вне лингвистического контекста, характеризуются рематичностью всего своего состава.

Выводы. Следовательно, определение семантической структуры предложения как структуры функций его элементов не должно ставиться в зависимость от явления эмпатии как функции говорящего, который может выделить любой элемент семантической структуры. Объективным же критерием определения ролей семантических составляющих предложения может быть только характер отношений между ними, определяемый их свойствами и исследуемый в рамках семантико-синтаксических теорий, развивающих положения падежной или ролевой грамматики.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Подлежащее // Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. С. 379–380.
2. Билан Н.И. Перевод на английский язык русских и украинских высказываний с потенциальными существительными в позиции подлежащего // Психолінгвістика – Науково-теоретичний збірник. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації. Випуск 6. Переяслав-Хмельницький: ПП СКД, 2010. С. 103–107.
3. Ван Валин Р., Фоли У. Референциально-ролевая грамматика // Новое в зарубежной лингвистике. М.: Прогресс, 1982. Вып. XI: Современные синтаксические теории в американской лингвистике. С. 376–411.
4. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка: Учебник. М.: Изд-во МГУ, 2000. 502 с.
5. Лекант П.А. Семантика членов предложения // Семантика слова и семантика высказывания. М.: МОПИ им. Н.К. Крупской, 1989. 121 с.
6. Почепцов Г.Г. Предложение // Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка: Учебник. М.: Высшая школа, 1981. С. 164–281.
7. Степанов Ю.С. Иерархия имен и ранги субъектов // Изв. АН СССР Сер. лит. и яз. 1979. Т. 38. № 4. С. 335–348.

8. Столярова Л.П., Пристайко Т.С., Попко Л. П. Базовый словарь лингвистических терминов. Киев: Изд-во Гос. академии руковод. кадров культуры и искусств, 2003. 192 с.
9. Чейф У. Л. Значение и структура языка / Пер. с англ. Г.С. Щура. М.: Прогресс, 1975. 432 с.
10. Шведова Н.Ю. Простое предложение // Русская грамматика: В 2 т. / АН СССР. Отд-ние лит-ры и языка. Т. 2. М.: Наука, 1980. – С. 83–422.
11. Smith W.G. The Oxford Dictionary of English Proverbs / W.G.Smith; [introduction and index by J.E.Heseltine]. Oxford: Clarendon Press, 1936.676p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.227228>.

Билан Н. І. Співвідношення формальних та семантичних синтаксичних структур прислів'їв англійської мови

Анотація. У статті аналізується характер співвідношення поверхневих та семантичних синтаксичних структур прислів'їв англійської мови. Доводиться превалювання комунікативного аспекту значення в підметі поверхневих

синтаксичних структур висловлювань англійської та російської мов. Розглядається механізм взаємодії формальних та семантичних синтаксичних структур прислів'їв англійської мови з двома фокусами емпатії.

Ключові слова: семантичні синтаксичні структури, поверхневі синтаксичні структури, прислів'я англійської мови, підмет, фокус емпатії.

Bilan N. Correlation between formal and semantic syntactic structures of English proverbs

Summary. The article deals with the character of the correlation between the surface and the semantic syntactic structures of English proverbs. It has been substantiated that the communicative aspect in the meaning of the subject of English and Russian surface syntactic structures is prevalent. The mechanism of the interaction between the surface and the semantic syntactic structures of English proverbs with two focuses of empathy has been analyzed.

Key words: surface syntactic structures, semantic syntactic structures, English proverbs, subject, focus of empathy.

Borisenko N. I.,*associate professor, foreign languages department,
Odessa National Polytechnic University***Ershova Y. A.,***senior teacher, foreign languages department,
Odessa National Polytechnic University***Mykhailiuk S. L.,***senior teacher, foreign languages department,
Odessa National Polytechnic University*

THE GENRE DIFFERENTIATION DEPENDENCE OF THE OFFICIAL DOCUMENT DISCOURSE TEXTS ON EXTRA LINGUISTIC FACTORS

Summary. The influence of external linguistic factors on formation of different genres included in official document discourse and functioning in speech at both linguistic – lexical, syntactical, phonetic and nonlinguistic – quantitative – levels. Extra linguistic factors are presented as phenomena various as to their scales and types.

Key words: business correspondence, genre, guidelines, international organization, linguistic level, patent.

Formulation of problem. A language, as is generally known, has two aspects – systemic and functional or speech, which expresses a social nature of the language and its communicative properties. All genre tints acquire the reality exactly in the language functioning. In other words, both the linguistic and extra linguistic factors participate in forming a genre, upon which the stylistic and genre differentiation of texts depends [1; 3].

Construction of business texts is dependent on extra linguistic factors, stated by a social task set before a society or separate representatives of the society. The tasks can be as follows: to provide the links of authority bodies with the population, establishments and organizations, separate groups and persons; to provide documentation for international relations in economic, social, cultural and political mutual relationships; to imprint different kinds of resolutions and authorities' orders, to audit bankroll and material values, etc.

As the extra linguistic factors have the undoubted impact on forming genres of official document discourse, the character and the results of that influence require a detailed consideration.

Analysis of researches and publications. The purposes and problems of communication, its contents, a form of the speech, conditions and circumstances of communication can be referred to extra linguistic factors providing the choice of language means [4; 5].

It is possible to qualify differently a degree of importance of this or that extra linguistic factor. Some scientists refer a form of a public position of the corresponding kind of activity to paramount factors [1; 6; 8], others – the communication purposes [2; 9; 11] or history to such factors [12; 13].

Such difference in views is explained by the fact that the extra linguistic factors serve not only for the differentiation of styles, but also for their genres and varieties.

It is possible to give a long list of works by both modern scientists [14–17], and linguists who also made earlier attempt to describe the features of the official style. However, though they considered this or that aspect of the linguistic object rather in detail, nevertheless, in their works there was practically no emphasis on: firstly, the extra linguistic factors which influence on the choice

of the language tools when forming texts of certain genres of official document discourse; secondly, a comparative component which enables to describe and mark the characteristic features of genres necessary in differentiating the genre kinds of this discourse.

Goal of the paper. The goal of the paper foresees the following – to describe how the extra linguistic factors influence on the nomenclature and variety of genres of official document discourse, and to consider the features of that impact.

Basic material of the research. The offered research is based on the material of texts which belong to several genres, being a part of official document discourse: legal documentation (judicial and procedural documents), official and state body correspondence, maintenance guidelines of cars, formulas of inventions (patents). The total amount of the text corpus was 200 thousand word tokens, i.e. 50 thousand word tokens in each genre. The following documents served as materials for the text corpus: judicial and procedural documents of Administrative Tribunal of the International Labour Organization (ILO) in the collection «Judgements of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization» [28]; texts of the official correspondence of the British Council [29]; texts of maintenance guidelines of Toyota cars [31]; texts of the USA patents – United States Patent and Trademark Office (An Agency of the Department of Commerce) [27] and Patents Abroad [30].

The presence of the text data of four different genres of the official business style allows to mark and compare features most characteristic for their functioning in speech. For example, the use of colloquial units has become a norm in the protocols of international organizations, determined, as it was stated, by the form of speech, the terms and circumstances of an intercourse. It is considered that a basic circumstance which influences on this fact is an active participation in international organizations' activities of the persons who are not native English speakers, and also comparatively by the recent UK referendum to leave the European Union. The involvement of the representatives of this country in procedural events as well as the competence (from the English usage point of view) of keeping the official protocols and other documentation provided a sufficient linguistic level in the fullness of time. Now we can observe that monitoring the competent use of the English official speech in documents has been stopped. Here the form of speech is caused by such a trait as a lack of reticence, therefore in this case the exposition is brought closer together with the spoken type of speech.

In its turn, in a diplomatic language, where the tolerant form of relations to the high extent was yet preserved, the purpose of an intercourse predicts the paraphrased ways of the expression.

According to V.V. Vinogradov, an original manner of artificially-bookish, paraphrased and syntactic tangled exposition is being developed in the genres of an official business style [18]. It is Kaluzhnaya who shares this idea [19; 37–39] «In a diplomatic language, the purpose of the intercourse is caused by the paraphrased methods of exposition, that has impact on a syntax, for example, «*I agree with distinguished delegate of that in principle speedy action is necessary on this question, but ...*» instead of «*I am in favour of speedy action*».

If one considers the style of exposition in texts of genre of the business correspondence, then it is obvious that the use of the corresponding vocabulary, grammar, punctuation marks are being selected depending on an audience. For example, it was marked that a person of business correspondence, where a primary purpose is to care about an income, includes (being an intention) a motive to the action so that the letter could attract recipient's attention. Hence there is a relative freedom in the choice of language means, aimed to provide a positive perception of the information. Aspiration to find the different ways of expression of one and the same semantic meaning, i.e. the goal of the intercourse assists in a transition from canonized exposition style based on a cliché and formulas (as in diplomatic documents, an example of which was given above) to more free form. In order that a letter achieved the objective, an addresser has to set himself a task to facilitate reading. This accounts for the aspiration to avoid passive voice constructions, complex subordinate sentences, as well as multi-component attributive constructions, etc.

Let us track the influence of extra linguistic factors at the level of lexis and describe each of parts of our text corpus from this point. So, Toyota cars maintenance guidelines' texts and formulas of inventions (patents) are very informative in terms of scientific data, and hence with scientific and technical terminology, e.g. *resonant surface, electromagnetic waves, angle of incidence, etc.* [31]. The same type of lexis enabled some linguists to consider a question about moving away these two genres from the general list of the official business style and forming an autonomous substyle unconnected with the official document discourse [20; 21].

However, genres differentiate and coincide not only in a lexical aspect, but in other linguistic features. So, in the texts of formulas of inventions (patents), in addition, there exist a large number of the multi-component attributive constructions like '*time-resolving scanning voltage*' [27] dictated by a legal function – to do the text more compressed, as there is a direct dependence between the size of the text and the author's right for an invention, as the minimum number of features provides a wider protection of his rights, i.e. the more compressed the formula of an invention, the more rights an author has [22, p. 12]. The authors of the guidelines do not have such limitations, and multi-component structures can be found in the texts of this genre not so often.

It is further possible to mark the use of book lexicon in the texts of directive character to make it official, elated, e.g. '*state of readiness, distinguishable feature, need-to-know basis, responsible for security, worth of human person*', etc.

The high frequency of use of the abbreviations is reflected in business documents by such factor as a «form of speech», i.e. for the reasons of place, and also the frequent reiteration of the same name. This linguistic fact is demonstrated especially distinctly in the texts of the official correspondence of British Council, where such abbreviations are presented: *FAO, UNESCO, PATO*, etc.

A plenty of Latin terms is observed in the judicial documents texts of the Administrative Tribunal of International Organization of Labour (IOL) that is explained by the history of the style development. The system of the texts models of legal character was developed in the Old English language under the influence of standards of the Roman law texts, e.g. *res juridical, a contrario, a priori*, etc. [23, p. 239].

Let us consider further the influence of extra linguistic factors on the grammatical, in particular – syntactic, features of genres of the official document discourse. While comparing such two genres as maintenance guidelines of cars and business correspondence, it becomes obvious that it is possible to indicate a genre simply according to the length of a sentence, and that the length of the sentence depends on the legal purpose of the document [24, p. 9]. Let us give the corresponding examples.

Remove the center console (Guidelines) [31]

I have now completed the list of lectures I would like to introduce in our comparative Education course this coming term and I find that the time at which I would like to give the lecture you so kindly undertook would be at 4.15 p.m. on the 8th February.

(British Council Correspondence) [29]

The purpose of the first example is to encourage to implement a purposeful one-time action. In the second – the expression of a thought in one sentence is caused by the aspiration to represent all circumstances in exact logical structures.

According to the results of researches of linguists, a legislative genre differs in sentences of bigger length, unlike all other genres, because among the genres of the business document discourse, it differs in most complication which is reflected in the syntactic constructions.

The complication of simple sentences by the numerous isolated phrases, homogeneous parts, and the attributive word-combinations of long sizes with prepositions in these types of texts is explained by the need to work out the exposition in detail that follows an increase in the sentence length up to a few ten of word tokens [25, p. 171]. For example,

By letters and/or telexes dated 16 and 27 October, 11 December and 4 January the Organization enquired whether or not the complainant accepted this assignment; receiving no specific answer the Director - General on 31 January terminated the complainant's appointment.

(Judgement of the Administrative Tribunal) [28]

Another example:

A colour picture tube having a shadow mask provided with a plurality of juxtaposed sperture rows each comprising a plurality of spertures, aligned with the predetermined pitch Py wherein among a deviation delta-y between the spertures of the adjacent sperture rows, a pitch P1 of scanning lines and said pitch Py there exist the following relations.

(Patents abroad, № 1, issue 121) [30].

As opposed to the legal documentation, in combat documents in which the objective of communication is the necessity of the immediate implementation of an order, the exposition is formed without finite verbs, and this provides the specification of information, e.g.:

«All other units will maintain normal radio traffic. Pay special attention to Mech Div in LITTLE areas. Send hourly reports to location of leading elements».

Unlike military documentation, in texts of genre of «public directives», the negative form of infinitive changes the quality and does not mean a prohibition but an appeal, as it expresses

an action, having a perlocutive effect, i.e. it expresses intention from the side of a speaker to influence on the subsequent action of a listener. Therefore, an imperative in such sentences is softened by the word *«please»*: *Please, don't let the door slam*.

In works dedicated to the business discourse, a dependence of the features of speech work on extra linguistic factors at the phonetic level is also marked [26]. That is, the variantness of prosodic tools caused by speech reference to the productive or domestic sphere is revealed. For example, multi-syntagmatic phrases are characteristic for the official narrative utterances on a productive theme; for the utterances on a general theme – one or two syntagmatic phrases with intra-phrases pauses are characteristic [26; 11; 19].

Conclusions and further studies. From the facts above, we can come to the following conclusions.

1. The extra linguistic factors render direct influence on the variety of genres of the official document discourse and their functioning in speech.

2. The extra linguistic factors having impact on functioning and originality of genres, can be of the most different character – from the world-wide political events to private material interests of an individual.

3. The influence of the extra linguistic factors is observed on the different both linguistic and non-linguistic levels: lexis, grammatical, phonetic, and also quantitative.

The future researches will be dedicated to the analysis of units of the so-called «small syntax» in already formed text corpus of the official document discourse.

References:

1. Кожина М.Н. О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1977. 395 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 139 с.
3. Shopen T., Williams J. Style and variables in English. Winthrop Publishers Inc., Cambridge. Massachusetts, 1981. 272 p.
4. Долинин К.А. Стилистика французского языка. Л: Просвещение, 1978. 342 с.
5. Сердобинцев Н.Л. Лингвистический и стилистический анализ текста. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1980. 78 с.
6. Береснев С.Д. Субязыки, стили и художественная литература // Субязыки и функциональные стили. Ульяновск: Изд-во Ульяновск. пед. ин-та, 1980. С. 3–15.
7. Тонкова Н.И. Эпитет, выраженный атрибутивной цепочкой, в языке англоязычной рекламы: дис. ... канд. филол. наук, спец. 10.02.04 Германские языки. Л., 1980. 168 с.
8. Чукин С.Г. Философско-правовой дискурс и его роль в идентификации современного общества // Всеобщая декларация прав человека и правозащитная функция прокуратуры. СПб., 1998. С. 181.
9. Изенберг Х. О предмете лингвистической теории текста // Новое в зарубежной лингвистике. М.: Прогресс, 1978. Вып. 8. 478 с.
10. Храмцова Н.Г. Реализация нормативно-коммуникативной функции правового дискурса как фактор формирования коммуникативной компетентности студентов-юристов. Образование и наука. № 1. 2006. С. 94.
11. Пыж А.М. Функционально-прагматические и дискурсивные аспекты использования английской юридической терминологии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 Германские языки. Самара, 2005. 184 с.
12. Векленко П.В. Системность и ситуативность правового дискурса: западноевропейская и русская традиции исследования // Философия права: сб.ст. Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. юрид. ин-та МВД России, 2009. № 1. С. 18.
13. Авакова О.В. Формирование и функционирование английской юридической терминологии в процессе становления государства и права в Англии: дис. канд. филол. наук: 10.02.04 Германские языки. М.: Министерство образования РФ, 2006. 208 с.
14. Лавров Н.Н. Интерлексикологический анализ неологизмов в типе текста «инструкция» (на материале английского, немецкого, французского и русского языков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». М., 2006. 152 с.
15. Ференц-Мошинская М.М. Лексический состав английских патентно-технических текстов: (на материале патентов по светотехнике): автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 Германские языки. Львов. 1990. 17 с.
16. Шапкина Е.В. Жанрово-культурная специфика руководств по эксплуатации бытовых приборов. аспекты перевода. Аспекты перевода (на материале английского и русского языков): автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Челябинск. 2007. 25 с.
17. Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. М.: Изд-во: «Флинта, Наука», 2012. 256 с.
18. Виноградов В.В. Очерки по истории литературного языка XVIII–XIX в.в.. М.: Учпедгиз, 1938. 448 с.
19. Каложная В.В. Характеристики английского функционального стиля официально-делового изложения: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки». К., 1977. 172 с.
20. Трофимова А.С. Анализ интегрирующих и дифференцирующих особенностей жанров технических инструкций и формул изобретений для формирования единого подстиля. Вісник харківського національного університету імені в.н. каразіна Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». Харків, 2014 г. № 1102. С. 115–159.
21. Трофимова А.С. Правомочность введения текстов формул изобретений (патентов) в юридический дискурс. Известия гомельского ун-та им. Ф. Скорины. № 4. 2015. С. 128–132.
22. Федосюк М.Ю. Синтаксические особенности научно-технических рефератов и формул изобретений: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва. 1977. 22 с.
23. Мороховский А.Н. Стилистика английского языка. Київ: Вища школа, 1984. 247 с.
24. Пешак М.М. Стиль деловых документов XXV века: автореф. дис. ... докл. филол. наук. Киев, 1980. 51 с.
25. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. М.: Высшая школа, 1983. 270 с.
26. Слепович В.С. Просодия повествования в английском устном тексте официального и непрямого стилей: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Минск, 1985. 21 с.
27. United States Patent and Trademark Office (An Agency of the Department of Commerce). Available at: www.uspto.gov/web/menu/search.html.
28. Judgements of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization (Judgements №№ 481 – 494).
29. British Council Correspondence (Incorporated by Royal Chatter Patron: Her Majesty the Queen).
30. Patents Abroad: issue 121, issue 119, issue 125, issue 122.
31. Maintenance Guidelines on the Toyota vehicles (English language).

Борисенко Т. И., Ершова Ю. А., Михайлюк С. Л. Экстралингвистическая обусловленность жанровой дифференциации текстов официально-делового дискурса

Аннотация. Статья рассматривает влияние внелингвистических факторов на формирование различных жанров, входящих в официально-деловой дискурс и функционирующих в речи, на различных, как лингвистических – лексическом, синтаксическом, фонетическом, так и неллингвистическом – количественном – уровнях. Экстралингвистические факторы представляются как явления, разнообразные по своим масштабам и видам.

Ключевые слова: деловая переписка, инструкции, жанр, международная организация, патент, языковой уровень.

Борисенко Т. І., Єршова Ю. А., Михайлюк С. Л. Екстралінгвістична обумовленість жанрової диференціації текстів офіційно-ділового дискурсу

Анотація. Стаття розглядає вплив позалінгвістичних факторів на формування різних жанрів, що належать до офіційно-ділового дискурсу і функціонують у мовленні на різних, як лінгвістичних – лексичному, синтаксичному, фонетичному, так і нелінгвістичних – кількісному – рівнях. Екстралінгвістичні фактори представляються як явища різноманітні за своїм масштабом і видами.

Ключові слова: ділове листування, інструкції, жанр, міжнародна організація, патент, мовний рівень.

Бортник С. Б.,*асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

РІЗНОМАНІТНІСТЬ ЗАВДАНЬ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМОЗНАВСТВО»

Анотація. У статті визначено різні види оцінювання, охарактеризовано основні складові частини контролю навчальної діяльності студентів. Розглядається питання доцільності використання різних видів контролю та оцінювання в професійно орієнтованому навчанні іноземної мови студентів спеціальності «Туризмознавство». Виконання автентичних завдань є одним із компонентів професійної підготовки сучасного фахівця сфери туризму. Досліджено методологічні підходи до процесу оцінювання в підготовці до професійного спілкування в іншомовному середовищі.

Ключові слова: види контролю та оцінювання, методи контролю, професійно орієнтоване навчання іноземної мови, зворотній зв'язок, інтеграція вивчення іноземної мови та основного фаху.

Постановка проблеми. Однією з нагальних вимог сьогодення є високий рівень володіння професійно орієнтованою іноземною мовою, який зможе забезпечити належну конкурентоспроможність спеціалістів усіх галузей, і зокрема, сфери туристичної індустрії на вітчизняному та міжнародному ринку. Вирішення цих завдань вимагає нової орієнтації цілей, принципів, змісту навчання іноземної мови, а також створення нових навчальних матеріалів.

Рациональне керування навчальним процесом з іноземної мови неможливо без чіткої системи контролю за процесом становлення мовленнєвих навичок та вмінь студентів. Оновлення завдань та змісту мовної освіти повинно привести до змін в екзаменаційній та сертифікаційній політиці. Традиційні форми контролю не завжди можуть визначити, наскільки цілі реально досягнуті, особливо враховуючи те, що існуючі програми з іноземної мови мають комунікативну спрямованість з акцентом на професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує чимало методів і технологій викладання іноземної мови – як традиційних, так і новітніх. Огляд праць за темою дослідження засвідчує, що різні аспекти щодо проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійного спілкування в іншомовному середовищі серед вітчизняних науковців розглядали: Куліш О.І. (формування основ професійного спілкування у майбутніх менеджерів організацій); Морська Л.І. (формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів факультету фізичного виховання); Галицька М.М. (формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування); Сура Н.А. (навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою) та ін. Проблеми та особливості професійної іншомовної підготовки фахівців негуманітарного профілю відображені в працях П.О. Беха, Н.М. Бібік, І.Л. Бім, С.Ю. Ніколаєвої, С.П. Кожушко,

Є.І. Пасова, О.Б. Тарнопольського [1; 2]. Актуальні питання оцінювання та контролю у вивченні іноземних мов були висвітлені у працях науковців, таких як О.А. Мацера, І.Є. Булах, Н.В. Ягельська та багатьох інших [1; 2].

Основні теоретичні засади дослідження питання оцінювання були закладені в працях зарубіжних науковців: М. Оскарсона, Х. Федерера, Е. Фіцпатріка, К. Кеннеді, Р. Болайто, М. Макоша та ін. [1; 3]. Проте з огляду на комплексну природу проблеми питання контролю та оцінювання навчальних досягнень з іноземної мови в професійному контексті і нині продовжують залишатися в центрі уваги сучасної лінгводидактики, і ще є ряд питань, які потребують подальшої теоретичної та практичної розробки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз існуючих джерел щодо питання формування іншомовної комунікативної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей вказує на те, що в основному увага приділяється методам навчання, їх оптимізації, використанню новітніх технологій в мовній освіті, а не способам та шляхам контролю та оцінювання. Механізм організації та оцінювання навчальних досягнень з іноземної мови в професійному контексті потребує детального розгляду.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення специфіки варіативності завдань для студентів спеціальності «Туризмознавство» з метою створення лінгвопрофесійного середовища та альтернативні види контролю як складові частини професійної підготовки сучасного фахівця. Результати дослідження можуть бути застосовані в навчально-методичній роботі, на практичних заняттях з англійської мови на нефілологічних спеціальностях.

У сучасних умовах акцент освіти все більше зсувається до вмінь практично застосовувати отримані знання з іноземної мови. Багато дослідників проблем навчання іноземним мовам у ВНЗ наголошують на таких напрямках в освіті: запровадження активних методів та форм навчання, що включають елементи наукового пошуку та самостійної роботи, використання активних прийомів навчання, що будуть стимулювати та сприятимуть організації спілкування, а також творчої і самостійної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Контроль знань, умінь та навичок є одним із важливих елементів навчального процесу, що має вагоме функціональне навантаження. Завдяки контролю не тільки викладач отримує уявлення про рівень обізнаності студентів, але й кожен студент отримує можливість свідомо коректувати власну мовленнєву діяльність.

Професійно орієнтоване вивчення іноземної мови набуває важливого значення в неможливому вузі, його характерною

рису є багатовекторність, що вимагає комплексного оцінювання досягнутих результатів. Але до того ж, під час навчання іноземної мови в немовному вузі перед викладачем постають певні проблеми, що викликані умовами навчання: обмежена кількість навчальних практичних годин, невисока мотивація студентів, недостатній рівень підготовки з іноземної мови студентів спеціальності, нестача сучасної навчально-методичної літератури, до цього переліку можна додати, як один із факторів, що потребує корекції, і традиційну методику навчання. У той же час ефективність використання різноманітних методів і форм контролю знань, умінь та навичок студентів залежить від того, наскільки доречно вони вибрані та включені в загальний процес навчання, а також наскільки уміло застосовуються викладачами.

Метою вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ є досягнення рівня знань, достатнього для використання іноземної мови в майбутній професійній діяльності, і тому формулювання кінцевої мети потребує конкретизації (професійна спрямованість не лише навчального матеріалу, але й діяльності, яка складається з прийомів та операцій, що формують професійні навички). Суть професійно орієнтованого навчання іноземної мови полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань [4; 5].

Іншомовна комунікативна компетенція (ІКК) – це здатність досягти взаєморозуміння та взаємодії з носіями іноземної мови, у відповідності до норм і культурних традицій країни носіїв мови. Набуття іншомовної комунікативної компетенції є складним та багаторівневим процесом і здійснюється не тільки через накопичення певного обсягу знань (за методикою так званої «знаннєвої педагогіки»), та завдяки ІКК студенти оволодіють вміннями обговорювати професійні проблеми, пояснювати власну позицію, розвивати критичне мислення.

Закордонні та вітчизняні науковці наголошують, що особливості туристознавства полягає в тому, що ця дисципліна знаходиться на перетині різних наук: історії, географії, екології, урбаністики, культурології, менеджменту, маркетингу, пси-

хології та ін. (див. рис. 1). І саме це є одним із факторів, чому просто лінійні завдання типу читання – переклад – оцінка, або письмова вправа – оцінка не відповідають вимогам часу і є застарілими, виконання завдань має готувати до професійно орієнтованого іншомовного спілкування, а саме навчання повинно бути інтегрованим із фаховим навчанням.

Контроль можна детермінувати як сукупність усвідомлених дій, що спрямовані на отримання інформації про рівень засвоєння матеріалу програми, опанування теоретичними та практичними знаннями, навичками та вміннями, що необхідні для здійснення професійної діяльності. Саме контроль виступає засобом визначення кількісних та якісних параметрів технології навчання, він має охоплювати всі ланки навчального процесу та сприяти його розвитку та удосконаленню.

Основною функцією контролю є виявлення рівня правильності, обсягу, глибини та дієвості засвоєних студентами знань, отримання інформації про характер пізнавальної діяльності, встановлення ефективності методів, форм та способів навчання.

Складовими елементами процесу контролю є: перевірка, тобто виявлення знань, умінь та навичок; оцінювання, тобто вимірювання знань, умінь, навичок; облік – фіксація результатів оцінювання у вигляді оцінок.

Залежно від того, яке місце займає контроль у навчальному процесі, його можна класифікувати на попередній (або вхідний), поточний, рубіжний та підсумковий. Таким же чином можна класифікувати і оцінювання навчальних досягнень студентів. Узагальнена та концентрована схема видів оцінювання, що застосовуються під час циклу навчання (*teaching and learning cycle*) може бути представлена такою схемою:

Діагностичне оцінювання проводиться на початку навчання, та визначає, що вже знає студент, його рівень на поточний момент і з яким труднощами він може стикнутися під час навчання, якщо вчасно не виявити проблему, оцінює знання, навички, здібності, інтереси, досвід, рівень досягнень окремого студента чи всієї групи. Діагностичне оцінювання може відбуватись у різних формах та включати елементи як формуючого,

Рис. 1. Інтегрована дисциплінарна модель туристознавства
Джерело: [6]

так і підсумкового оцінювання. Діагностичне оцінювання допоможе краще планувати, **що** викладати, і **як** саме викладати.

Оцінювання **для навчання** (*assessment for learning*) також визначається як *“formative assessment”*, або «формуюче оцінювання», і є таким видом оцінювання, що накопичує всі інформативні данні та показники про досягнення студента за період навчального процесу. Саме цей вид оцінювання дає змогу побачити, де студенти мають певні труднощі, та негайно відреагувати, що тільки буде на користь навчальній діяльності, та дозволяє корегувати роботу відразу, що допомагає покращити засвоєння матеріалу. Формуюче оцінювання допомагає адаптувати програми та методи навчання до реальних потреб та зробити саме навчання більш ефективним (один із прикладів такого типу – швидкий тест для перевірки того, як студенти пам’ятають важливі моменти попереднього уроку (юніту, теми, розділу). Таке оцінювання надає зворотній зв’язок зі студентами та викладачами та сприяє позитивному поступу навчання. Це вид оцінювання щодо певного періоду навчання, оскільки викладач перевіряє розуміння матеріалу студентом, застосовується на початку періоду навчання та під час всього.

Оцінювання **навчання** (*assessment of learning*) також ще визначається як **підсумкове оцінювання** (*summative assessment*) та використовується для отримання показників щодо того, **скільки** матеріалу було вивчено, демонструється володіння та знання змісту курсу. Результати такого типу оцінювання надають інформацію щодо ефективності стратегій викладання, та як покращити викладання в майбутньому. Підсумковий тип оцінювання надається в кінці теми, щоб дати студентам зрозуміти, чого вони досягли.

Слід пам’ятати, що також форми контролю знань можуть бути **індивідуальні** або **фронтальні**, залежно від кількості охоплення студентів, та **одномовні** або **двомовні**, залежно від рівня володіння мовою групи та цілей оцінювання. Використання лише одного певного виду контролю та оцінювання для різноманітних цілей є неприйнятним, саме варіативність вибору дає змогу якнайкраще визначити та діагностувати навчальні досягнення студентів.

Оцінюючи роботу студента, слід пам’ятати, що реакція викладача у відповідь (зворотній зв’язок, або *feedback*) є важливою складовою процесу оцінювання та допомагає студентові зрозуміти, чому він отримав саме такий результат та як його покращити наступного разу. Ні в якому разі студент не повинен залишатись зі своїми помилками наодинці. Так званий зворот-

ній зв’язок (*feedback*) повинен бути **конструктивним** (щоби студент був мотивований та заохочений до покращення результатів), **вчасним** (щоби студент мав змогу використати його для подальшого навчання), **негайним** (щоби студенти могли пам’ятати, що вони робили та думали в той час), **сфокусованим на досягненнях**, а не на зусиллях (треба оцінювати роботу, а не студента), **специфічним щодо результатів вивчення певної теми** (блоку, юніту та інш.), щоби оцінка була чітко пов’язана з навчальним процесом. Також зворотній зв’язок поділяється на такі типи, як: **неформальний/непрямий** (наприклад, усний зворотній зв’язок в аудиторії до всієї групи, чи особисто зі студентом), **формальний/прямий** (в письмовому вигляді, перевірка або письмовий коментар окремим студентам – усно чи письмово), **формативний** (надається під час теми з метою інформування студентів, як покращити результати).

Розробка настанов та критеріїв оцінювання допоможе в процесі перевірки і забезпечить необхідну послідовність на всіх рівнях вивчення мови. Також бажано розробляти настанови та критерії колегіально, з урахуванням усіх думок і побажань. Контроль має відповідати певним вимогам та бути об’єктивним, діагностичним, формуючим та підсумовуючим, систематичним, виховним, керівним, або таким, що спрямовує, стимулює, розвиває, оцінює та є всеохоплюючим/усебічним, ніяким чином не усереднювати студентів та не сприяти накопиченню позитивних оцінок без орієнтації на глибокі знання. Коли вже завдання ставиться студентові, треба переконатись, що:

- умови завдання повідомлені якомога чіткіше;
- критерії оцінювання та стандарти виконання чи настанови щодо оцінювання надані студентам вчасно, і вони свідомі того, що вони виконують і для чого;
- джерела та спонукальні матеріали, що використовуються, є чіткими та відповідають завданню;
- інструкції є чіткими та точними;
- рівень мови відповідає рівню групи;
- завдання не містить гендерних, культурних або інших упереджень;
- необхідні матеріали та обладнання є в наявності (доступні) для студентів;
- потрібний час надається для виконання завдання;
- для студентів з особливими потребами є всі можливості;
- автентичні завдання з оцінювання, що узгоджуються з тим, як ці знання та навички будуть застосовані в реальних ситуаціях.

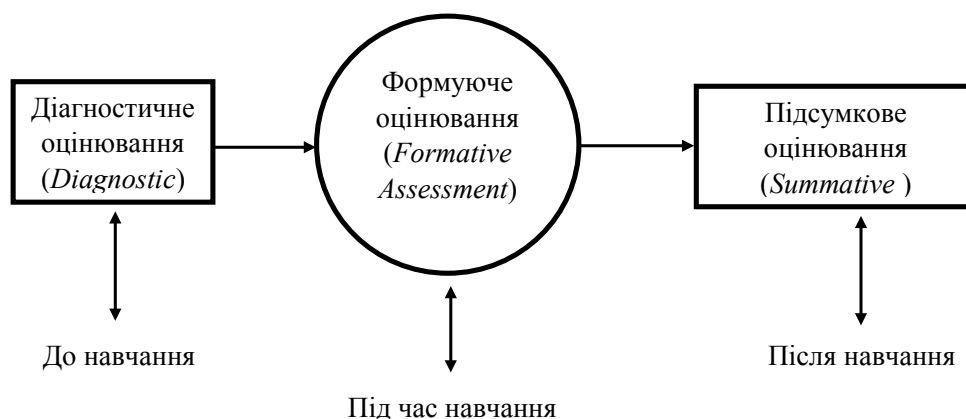

Рис. 2. Типи оцінювання

Джерело: розроблено автором за даними [3; 7]

Різноманітні методи оцінювання відповідають цілям контролю, для реалізації певних форм перевірки. До основних методів контролю знань, умінь та навичок студентів належать: спостереження за навчальною діяльністю студентів, письмовий контроль, усний контроль (опитування чи співбесіда), тестовий контроль, графічна перевірка, практичний контроль. Або, іншими словами, оцінювання можна класифікувати на такі чотири категорії:

- тести;
- оцінювання проекту / продукту;
- оцінювання виконання;
- оцінювання процесуальних навичок.

Відповідно, кожна категорія ділиться на свої підгрупи.

Тести поділяються на тести з множинним вибором із трьох та більше варіантів (*multiple choice*), на підбір варіантів/доповнення з елементами вибору (*multiple matching*), коротка відповідь (*short answer*), та істинно/хибно (*true/false*), заповнення пропусків (*gap filling*). **Проекти або продукти** включають рекламні оголошення, огляд книг/фільмів/телевізійних програм, брошури, карти, комікси, колажі, комп'ютерні блоги, костюми, кросворди, графіки/таблиці/схеми, газети, портфоліо, плакати, анкети/ проведення опитування, пакети дорожніх документів, та інші. **Виконання** (*performance*) включає інтерв'ю, дискусії, конференції, пояснення, презентації, звіти, рольові ігри, прогнози погоди, написання пісень до теми, спільна навчальна діяльність всієї групи для виконання певного завдання, повідомлення новин. Стратегії перевірки **процесуальних навичок** (*process skills*) оцінюють розуміння студентами концептів, що базуються на практичних навичках, які використовуються під час виконання навчальних завдань, наприклад, навички комунікації, інтерпретації, звіт/розбір інформації (*debriefing interviews*).

Деякі стратегії оцінювання включають:

1) автентичні завдання (*authentic tasks*): діяльність студентів повинна бути справжньою та цілеспрямованою, базуватись на реальних ситуаціях професійного спілкування;

2) ігри (*games*): надають можливість для оцінювання певної групи студентів і є відмінною основою для розвитку комунікативних навичок;

3) самооцінювання (*self-assessment*): не слід забувати про цей вид оцінювання та привчати студентів до самостійної роботи та критичного мислення. На жаль, дуже часто недостатньо уваги приділяється самооцінюванню (*self-assessment*) та оцінюванню іншими (*peer assessment*), товаришами по групі, наприклад, що є дуже дієвим способом навчання методом самоосвіти, а також взаємодії в групі. Оцінювання стає навіть більш дієвим, коли студенти залучені в цей процес. Але все це оцінювання повинно проходити згідно із затвердженими критеріями;

4) портфоліо (*portfolios*): зібрання робіт студента, що демонструють його зусилля, прогрес у навчанні, академічні досягнення;

5) імітацію (*imitation*)/симуляцію (*simulations*): використання завдань із рольовими іграми, на вирішення проблем та на прийняття рішень;

6) конференції, що проводяться студентами (*student-led conferences*);

7) спостереження викладача (*teacher observations*).

Розглянемо приклади автентичних завдань для студентів спеціальності «Туризм» з англомовних видань, для яких англійська мова є рідною або основною мовою спілкування. Практич-

ний досвід застосування цих завдань та завдань аналогічного типу, прийнятних до вітчизняних реалій, для студентів 2-4 курсів спеціальності «Туризм» географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на заняттях з «Іноземної мови за професійним спрямуванням» та «Ділової іноземної мови» засвідчив правильність інтегрованого підходу до вивчення іноземної мови та основного фаху та доцільність різноманітності завдань для контролю та об'єктивного оцінювання студентів. Запропоновані завдання можуть бути сформульовані так:

«Визначити унікальні атракції в певному місці, використовуючи карти та енциклопедії (*Use maps and encyclopaedias and identify unique attractions in N*).

Пояснити різницю між історією туризму певної місцевості та іншими локаціями (*Explain the difference between indigenous and non-indigenous tourism history*).

Намалювати карту та скласти внутрішні та міжнародні авіарейси (*Draw up maps and plot domestic and international air routes*).

Підготувати туристичні брошури та плакати, що рекламують місцеві атракції для туристів (*Prepare tourism brochures and posters advertising local tourist attractions*).

Дослідити туристичний маркетинг через зв'язок із подієвим туризмом типу культурних шоу (*Investigate tourism marketing through linkages with event tourism such as cultural shows*).

Ідентифікувати унікальні туристичні атракції на місцевому та національному рівнях та зробити презентацію для групи (*Identify unique tourism attractions in the local vicinity and nationally, and do presentations to other students*).

Описати різні типи туристичних атракцій у сусідніх країнах (*Describe different types of tourism attractions in neighbouring countries*).

Зробити колаж, використовуючи туристичні брошури (*Make a collage using tourism brochures*).

Провести детальне вивчення країн за вибором (*Do a detailed case study on selected countries*).

Ідентифікувати та записати джерела інформації, включаючи друзів, родичів, турагентів, книги, журнали, брошури, телебачення, установи з надання туристичної інформації (*Identify and record information sources, including friends, relatives, travel agents, books, magazines, brochures, television, tourist information organisations*).

Знайти та використати статистику щодо закону та порядку в різних частинах країни, що допоможе в наданні туристичної інформації (*Find out and use law and order statistics in different parts of the country that will help out in providing tourism information*).

Дати визначення безпеки туризму та загроз безпеці (*Define tourism security and security threats*).

Провести опитування туристів (*Conduct a survey of tourists*).

Порівняти інформацію з різних джерел: брошури, отримані в турагенціях, сторінки, завантажені з інтернету, статті та реклама в загальних засобах масової інформації. Якими є цілі кожного виду новин? Якою є цільова аудиторія? (*Compare items of information such as brochures obtained at travel agencies, pages downloaded from the internet, articles and advertisements in the general media. What are the objectives of each piece of information? What are the target audiences?*).

Підготувати просту листівку з туристичною інформацією для туристів, що приїхали вперше в певне місто, надаючи за-

гальну інформацію типу географічного розташування та мови (*Prepare a simple tourism information leaflet for first-time tourists to N., listing common general information such as geographical location information and language*).

Інтерпретувати символи та умови, що використовуються на місцевих, державних та міжнародних картах (*Interpret symbols and conventions used on local, state and international tourism maps*).

Перерахувати та пояснити різні типи професій в туризмі (*List and explain the different types of career paths in tourism*).

Окреслити послідовність роботи зі скаргами клієнтів (*Draft the steps in processing customer complaints*).

Назвати прикметники (більше 5), що характеризують працівника з надання туристичних послуг та дайте розгорнуте пояснення (*List more than 5 attributes of a tourism customer service employee and explain in detail*)» [7–9].

Суть професійно орієнтованого навчання іноземної мови полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами, повинна бути професійна спрямованість не тільки навчального матеріалу, але й діяльності, що сприяє формуванню професійних навичок. Одним із результативних видів завдань та діяльності є завдання проектного та презентаційного типу. Під час виконання певних завдань проектного типу всі учасники демонструють творчу ініціативу, всі задіяні в роботі, і навіть найслабший студент в плані мовної підготовки або менш активний в психологічному плані має можливість проявити всі свої здібності. А найголовніше, проектний тип завдань дає змогу виключити формальний характер вивчення мови (за принципом «треба знати») та активізує взаємодію студентів для досягнення практичного результату. Використання завдань такого типу дозволяє навчати іноземній мові як соціальному феномену.

Висновки. Сучасний глобалізований та інтернаціоналізований світ висуває свої вимоги до підготовки спеціалістів будь-якої галузі та змінює акценти в системі професійної освіти: високий рівень володіння іноземною мовою професійного спілкування, а також готовність до здійснення ефективної комунікації в іншомовному середовищі стали невід'ємними складовими частинами підготовки сучасних спеціалістів.

Треба приділяти достатньо уваги саме реконструктивному та творчому рівням володіння іноземною мовою, варто поєднувати комплекс різноманітних форм та методів контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів (усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль, графічна перевірка). Оцінювання повинно бути конструктивним, тому що будь-яке оцінювання має емоційний вплив, та допомагати студентам у засвоєнні навчального матеріалу. Різноманітні завдання щодо проведення оцінювання гарантують студентам можливість продемонструвати свої здібності в різних контекстах, оскільки кожна категорія має певні переваги в оцінюванні різних навчальних досягнень.

Література:

1. Секрет І.В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення. URL: <http://vuzlib.com/content/view/322/84/>.
2. Тарнопольський О.Б. Методика викладання англійської мови Київ: Вища школа, 1993. 167 с.
3. Fitzpatrick A. Certification and Evaluation in VOLL. Descriptive Parameters, Organization and Assessment // Languages for Work and life: the Council of Europe and Vocationally Oriented Language Learning / Gerd Egloff, Anthony Fitzpatrick (Editors), Education Committee: Council for Cultural Co-operation. – Strasbourg: Council of Europe. Publishing, 1997. P. 66.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор упр-го видання канд. пед.наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок [та ін.]. Київ: Ленвіт, 2005. 119 с.
6. Jafari, Jafar, Ritchie, J.R.Brent, Towards a Framework for Tourism Education: Problems and prospects, Annals of Tourism Research, 1981, VIII (1).
7. Tourism Studies. Upper secondary. Teacher Guide, Papua New Guinea. 2008. 48 p.
8. Tourism and Hospitality Studies. Hong Kong. 2013. 1999 p.
9. Tourism 2 (Oxford English for Careers), Robin Walker and Keith Harding, 2011. 144 p.

Бортник С. Б. Разнообразие заданий и альтернативные виды контроля и оценивания в формировании иноязычной коммуникативной компетенции студентов специальности «Туризмознавание»

Аннотация. В статье определены разные виды оценивания, охарактеризованы основные составляющие контроля учебной деятельности студентов. Рассматривается вопрос целесообразности использования разных видов контроля и оценивания в профессионально ориентированном обучении иностранному языку студентов специальности «Туризмознавание». Выполнение аутентичных заданий является одним из компонентов профессиональной подготовки современного специалиста сферы туризма. Исследованы методологические подходы к процессу оценивания в подготовке к профессиональному общению в иноязычной среде.

Ключевые слова: виды контроля и оценивания, методы контроля, профессионально ориентированное обучение иностранному языку, обратная связь, интеграция изучения иностранного языка и основной специальности.

Bortnyk S. Variety of tasks and alternative types of control and assessment in formation of the foreign language communicative competency of the students specialising in "Tourism Study"

Summary. The article defines various types of assessment, characterises main constituents of students' learning activity control. There being viewed the issue of expedience of use of different types of control and assessment in vocationally biased foreign language teaching students specialising in "Tourism Study". One of the components of professional training of contemporary tourism industry specialist is working with authentic tasks. There were investigated methodological approaches to the assessment process in the preparation to professional/vocational communication in foreign environment.

Key words: types of control and assessment, methods of control, ESP, feedback, integration of foreign language learning and the major specialism.

Бруско Г. А.,
аспірант

Київського національного лінгвістичного університету

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НОВОТВОРІВ У ФРАНКОМОВНІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуті основні методи дослідження новотворів франкомовної Інтернет-комунікації, які з'являються у французькій мережевій субмові, враховуючи їх прагматичний і семантичний аспекти. Обґрунтовано також вибір методів дослідження інновацій франкомовної Інтернет-комунікації. До того ж, описано парадигму і особливості застосування різних методів дослідження інновацій, враховуючи специфіку франкомовної Інтернет-комунікації як особливого виду дискурсу, прагматична особливість організації якої визначає специфіку прояву новотворів як лінгвостилістичного феномена. Також стаття присвячена процесу формування і закріплення інноваційної лексики в сучасній французькій мові, і зазначені соціальні чинники, які цьому сприяють.

Ключові слова: інновація, новотвір, методи лінгвістичного дослідження, семантичний аспект, прагматичний аспект, Інтернет-комунікація.

Постановка проблеми. Оскільки серед найактуальніших питань сучасного мовознавства залишається творчий потенціал мови, лінгвісти зосереджують свою увагу на виокремленні продуктивних джерел досліджень. Цікавими залишаються також питання засобів, які використовують носії мови для позначення нових елементів, що постають разом із безперервним створенням новітніх продуктів. Підкреслимо, що шляхом номінативної діяльності набутий досвід користувача фіксує ці продукти в лексичній системі французької мови. Відтак розгляд таких новотворів відбувається крізь призму її появи і розвитку, а також крізь її функціонування.

Звідси з'являється необхідність чітко обрати методи і підходи до дослідження новотворів. Методи, що формують способи організації дослідження, є основою будь-якої наукової розвідки. У процесі виокремлення новотворів франкомовної Інтернет-комунікації важливим є розгляд системного підходу, який ґрунтується на комплексному розгляді дериваційної системи, функціональних особливостей, дослідженні семантики, а також прагматичних маркерів новотворів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика методології вивчення новотворів неодноразово вивчалася як вітчизняними лінгвістами, так і зарубіжними. Серед таких науковців ми виокремлюємо: Н.Р. Смічуру, О.В. Косович, Д.П. Кульбіду, О. Кубрякову, Н.В. Ляпунову, Р.К. Махачашвілі, О. Селіванову, О.В. Черданченко, а серед зарубіжних: Е. Cartier, L. Gilbert I, M. Pernier, J.-F. Sablayrolles, M. Tardy. Лінгвістика XX–XXI ст. вирізняється описом парадигми лінгвістичних напрямів та їх прогресування протягом попередніх століть, а також окресленням перспектив розвитку чергових лінгвістичних дисциплін. Згодом з'явилася необхідність у виокремленні лінгвометодології як особливої галузі мовознавства. Як зазначає вітчизняний лінгвіст О. Селіванова, методологія опирається на визначення мовної природи по відношенню до свідомості її носіїв, звертаючи увагу також на культуру соціуму, його дійсність,

вектори комунікації, а також певних механізмів, засад щодо опису і аналізу мови [10, с. 68–83]. Відтак щоб отримати чіткі результати роботи, необхідно якісно виокремити методологічні вектори дослідження.

Метою роботи є виокремлення основних методів дослідження новотворів франкомовної Інтернет-комунікації та аргументація їх вибору з огляду на об'єкт дослідження нашої наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Останні роки французька мова, як і багато інших мов, вирізняється тенденцією до зближення літературної мови з усно-розмовною. Поява новотворів у сучасній французькій мові пояснюється відповідною реакцією: під час виокремлення нового значення необхідним є й поява нового знаку. Існує ряд методів дослідження подібних лексичних інновацій. Метод (від грец. *methodos* – «шлях дослідження, спосіб досягнення будь-якої мети») описує ряд прийомів і аспектів теоретичного і практичного дослідження дійсності [1, с. 46]. У лексикології використовуються як загальні, так і спеціальні методи дослідження. До загальних методів дослідження відносяться: аналіз; синтез; індукція; дедукція; порівняння тощо [5, с. 23–56]. Також важливим є фіксування найбільш загально розповсюджених лексичних трансформацій, наприклад словотвірний потенціал, семантичні зсуви, метафоричні переноси та інше.

До загальнолінгвістичних методів також належить:

- 1) дистрибутивний (зміни в морфологічній структурі, диференціація значень);
- 2) метод субституції (синонімічні явища);
- 3) трансформаційний (словотвір, зміна семантичної наповненості лексем, а також синтаксичні структури);
- 4) статистичний метод;
- 5) порівняльно-типологічний метод (порівняння різних мов) [5, с. 47–56].

До спеціальних методів відносяться:

- 1) компонентний метод (йдеться про дослідження значень слів і їх лексико-семантичних груп. Подібний аналіз полягає в розділенні значень на семантичні елементи (семи). Цей метод дослідження інновацій допомагає виокремити особливості новотворів крізь призму семантичних і дериваційних ознак);
- 2) контекстологічний метод (досліджуються лексико-семантичні варіанти багатозначного слова. Важливим є також його культурологічна реалізація) [5, с. 50].

Важливими також є етапи опрацювання ілюстративного матеріалу, а саме інновацій франкомовної Інтернет-комунікації:

- 1) на *підготовчому етапі* відбувається ознайомлення з дослідженнями навколо проблематики інновацій франкомовної Інтернет-комунікації;
- 2) *перший етап* включає інвентаризацію новотворів сучасної французької мови;

3) *другий етап*: йдеться про дослідження історичних реалій та передумов мовних контактів між Францією та іншими країнами, зокрема Британією і Америкою;

4) *третій етап*: класифікація інновацій за тематичними ареалами;

5) *четвертий етап*: дослідження особливостей інтеграції іншомовної лексики у французьку мову та її адаптація на фонетичному, морфологічному і лексико-семантичному рівнях;

6) *п'ятий етап*: висвітлення особливостей вживання інновацій франкомовної Інтернет-комунікації, а також встановлення частоти вживання модифікованих слів;

7) *шостий етап*: з'ясування інтенсивності вживання інновацій у франкомовній Інтернет-комунікації.

Дослідження франкомовної Інтернет-комунікації вимагає широкого спектру дослідницьких методів. Одним із основних методів дослідження залишається описовий метод. Описовий метод є, так би мовити, платформою, на якій ґрунтуються всі інші методи. Це пояснюється тим, що алгоритм будь-якого дослідження полягає найперше в описі якостей і властивостей його предмету, а потім здійснюється його аспектне дослідження. Описовий метод включає узагальнення, класифікацію, спостереження та інтерпретацію [2, с. 63]. Тобто спочатку були виокремлені новотвори франкомовної Інтернет-комунікації, згодом відбулася їх сегментація (членування інновацій на складові). Після того важливим було здійснення класифікації і їх інтерпретації. Зазначається, що появу інновацій у мові ведеться на двох рівнях: 1) безпосередньо у вжитку (через різноманітні лексикографічні праці); 2) через порівняння лексем у загальномовних і спеціальних словниках [7, с. 165]. Описовий, або ж дескриптивний метод використовується для виокремлення конкретних мовних явищ, для характеристики конкретного етапу розвитку французької мови, особливостей будови її неологізмів і новотворів, зокрема у франкомовній Інтернет-комунікації, а також для формування лексем досліджуваного корпусу. До того ж, важливим є підкреслення мовних та позамовних чинників, що впливають на функціонування лексем і поповнення тезаурусу сучасної французької мови неологізмами. Дескриптивний метод поєднується також з етимологічним аналізом новотворів франкомовної Інтернет-комунікації. Етимологічний розгляд інновацій уможливорює виокремлення ряду значень та їх історичної причетності, що обґрунтовує виникнення і трансформацію змісту.

Науковий парадигмальний простір характеризується трьома напрямками: порівняльно-історичним (йдеться про власне порівняльно-історичний метод), системно-структурним (де основною є лексична одиниця з її різними аспектами в рамках однієї мовної системи), антропоцентричним (мова розглядається як продукт людської діяльності і постає для людини як засіб зберігання досвіду, надбавь культурних і розумових) [10, с. 78]. За вітчизняною дослідницею О. Кубряковою, сучасне мовознавство ґрунтується на таких методологічних принципах, як: експансіонізм, експланаторність, антропоцентризм і функціоналізм [3, с. 240]. Лінгвістичний експансіонізм лінгвіст розглядає як послідовне розширення дисциплінарних меж та створення інтердисциплінарних парадигм крізь проникнення лінгвістики на територію інших наук. Зокрема, до таких відносяться лінгвокультурологія, психолінгвістика, комп'ютерна лінгвістика та інші. Тож підкреслимо, що сучасна наука характеризується комплексним підходом. Ще одним важливим елементом такого експансіонізму є його роз-

гляд шляхом «невласного лінгвістичного аспекту мовознавчої проблематики, наприклад теорії мовленнєвих актів, або лінгвопрагматики» [6, с. 202–211]. Принцип експланаторності полягає в поясненні мовних явищ шляхом чіткої наукової теорії; антропоцентризм же проявляється у визначенні людини найвищим і найважливішим центром світобудови. Такий методологічний зсув у сучасній лінгвістиці полягає в дослідженні мови, враховуючи мислення людини, її свідомість і культурний досвід; функціоналізм – дослідницький підхід, де йдеться про сприйняття об'єкта в його взаємодії із середовищем як діяльності, функціонування системи [10, с. 208]. Таким чином, наразі наукові дослідження посилюють увагу в напрямку антропоцентризму, адже створення інновацій є результатом пізнавальної діяльності людини, її комунікативними інтенціями, мисленнєво-творчого підходу щодо новостворених реалій. Аналізуючи ступінь вивченості і дослідженості новотворів франкомовної Інтернет-комунікації, встановлено, що ці інновації ще не були піддані всебічному і лінгвістичному аналізу (розвідці).

Висновки. Дослідження інновацій франкомовної Інтернет-комунікації вимагає широкого спектру дослідницьких методів. Тож комплексний підхід і застосування різноманітних методів і прийомів дослідження інноваційних новотворів франкомовної Інтернет-комунікації уможливили виокремити і застосувати релевантну методіку для вирішення поставлених завдань та цілей.

Література:

1. Ємчура Н.Р. Неологізація чеської суспільно-політичної лексики кінця XX – початку XXI століть: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03. Л., 2015. С. 276.
2. Косович О.В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної французької мови (на матеріалі онлайн-видань): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. К., 2015. С. 63–72.
3. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М.: Языки славянской культуры, 2004. С. 560.
4. Кульбіда Д.П. Туристичний дискурс як підвид рекламного дискурсу (на матеріалі іспанських журналів про туризм). Україна і світ: діалог мов та культур: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–21 березня 2014 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 208–210.
5. Лопатникова Н.Н., Мовшович Н.А. Лексикология современного французского языка. М.: Высш. шк., 2001. С. 23–56.
6. Лошинова І.С. Оказіональні натурфактоніми у творчості дніпропетровських письменників. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2014. Вип. 15., С. 202–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2014_15_26.
7. Ляпунова Н.В. Структура, семантика та прагматика словотвірних мережних неологізмів іспанської мови: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. К., 2012. С. 233.
8. Мариненко П.І. Лексичні новотвори в сучасній іспанській мові: структурний та семантичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. К., 2006. С. 277.
9. Махачашвілі Р.К. Динамика англоязычной инновационной логосферы компьютерного бытия: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. О., 2013. С. 267.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 712.
11. Череди́нченко О.В. Мова і культура у контексті глобалізації. URL: www.ualogos.kiev.ua/category.html?number=60&category=10.
12. Cartier E. Néologie et description linguistique pour le TAL. URL: <http://www.jstor.org/stable/41683706>.

13. Gilbert L. Grammaire générative et néologie lexicale. URL: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458726X_1974_num_8_36_2272.
14. Pergnier M. À propos des emprunts du français à l'anglais. URL: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/igram_02229838_1981_num_11_1_2410.
15. Sablayrolles J.-F. La néologie en français contemporain : examen du concept et analyse de productions néologiques récentes. Paris: H. Champion, V. 48, № 3, 2003, p. 466–472.
16. Tardy M. Néologie et fonctions du langage. URL: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_045726X_1974_num_8_36_2278.

Бруско А. А. Методология исследования инновационных новообразований во франкоязычной Интернет-коммуникации

Аннотация. В статье рассмотрены основные методы исследования новообразований франкоязычной Интернет-коммуникации, которые появляются во французском сетевом субязыке, учитывая их прагматический и семантический аспекты. Обоснован также выбор методов исследования инноваций франкоязычной Интернет-коммуникации. К тому же, описана парадигма и особенности применения различных методов исследования инноваций, учитывая специфику франкоязычной Интернет-коммуникации как особого вида дискурса, прагматическая особенность организации которой определяет специфику проявления новообразований как лингвостилистического

феномена. Также статья посвящена процессу формирования и закрепления инновационной лексики в современном французском языке; указаны социальные факторы, которые этому способствуют.

Ключевые слова: инновация, новообразование, методы лингвистического исследования, семантический аспект, прагматический аспект, Интернет-коммуникация.

Brusko A. Methods of researching innovations in French-language Internet communication

Summary. The article considers the main methods of investigating the new formations of French-speaking Internet communication, which appear in the French network submissions, taking into account their pragmatic and semantic aspects. The choice of methods for researching innovations in French-speaking Internet communication is also justified. In addition, the paradigm and peculiarities of the application of various methods of innovation research are described, taking into account the specificity of French-speaking Internet communication as a special kind of discourse, the pragmatic feature of the organization which determines the specificity of manifestation of neologisms as a linguistic phenomenon. Also, the article is devoted to the process of formation and consolidation of innovative vocabulary in modern French language and the social factors mentioned that contribute to this.

Key words: innovation, new formation, methods of linguistic research, semantic aspect, pragmatic aspect, Internet-communication.

Варешкина Н. В.,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры иностранных языков № 1
Национального университета «Одесская юридическая академия»
Смирнова Н. Н.,
преподаватель кафедры иностранных языков
Военной академии

К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЕДИНИЦЕ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОГО МИНИМУМА

Аннотация. Практически все известные формы обучения иностранному языку характеризуются дефицитом учебного времени и практики, а следовательно, невозможностью в рамках этих форм обучить всему словарному составу языка. Решение проблемы ограничения лексики предполагает разработку соответствующего подхода к её отбору. В этой статье рассмотрены основные аспекты понятия функциональной единицы лексико-фразеологического минимума, её структуры и типологии.

Ключевые слова: слово, лексическая единица, учебная лексическая единица, учебная лексемно-семантическая единица.

Постановка проблемы. В любом естественном языке, которым пользуется современное общество, насчитываются до 100 и более тысяч зарегистрированных слов и сочетаний, являющихся более или менее общепотребительными, в добавление к целому ряду глоссариев терминологической, узкоспециальной, жаргонной, диалектной и другой лексики.

Между тем практически все известные формы обучения иностранному языку характеризуются одной, постоянно присущей им чертой – дефицитом учебного времени и практики, а следовательно, прагматически ощущаемой закономерностью невозможности в рамках этих форм обучить ВСЕМУ словарному составу языка.

Цель. Решение проблемы ограничения лексики предполагает разработку соответствующего подхода к её отбору. В этой статье предпринимается попытка рассмотреть основные аспекты понятия функциональной единицы лексико-фразеологического минимума, её структуры и типологии.

Анализ последних исследований и публикаций. Для обозначения ячейки лексического состава языка в методической литературе используется некоторое множество терминов, как например, «слово», «вокабула», «лексическая единица», «словарная единица» (М.М. Фалькович), «единица лексики» (В.А. Бухбиндер, М.Г. Горкун), «семантически комбинированные единства» (К. Гюнтер) и, наконец, «учебная лексическая единица» (И.Д. Салистра, И.И. Богданова).

С общелингвистической точки зрения единицей лексической системы языка является слово – термин, хорошо понятный и широко употребляемый, хотя и в строго научном смысле недостаточно точно дефинированный. Слова как единицы, занимающие ярус семантически релевантных знаков языка, цельнооформлены и цельновоспроизводимы в речи. Это даёт основание отнести их к категории «готовых», клишированных знаков, из которых в процессе говорения создаются «новые» знаки (словосочетания, предложения, тексты). Впрочем, дан-

ную закономерность в знакообразовании не следует понимать как абсолютную, поскольку в речевой практике используются «готовые» знаки и на более высоком уровне – уровне словосочетания и предложения.

Так, по данным Л.А. Леоновой, в современном английском языке регистрируется до 9 тысяч «готовых» предложений (не являющихся фразеологизмами), имеющих определённую частотность и широко используемых в повседневном общении [1].

Изложение основного материала. Каждое слово обладает определённым значением, семантикой. Точнее будет сказать, что оно состоит из двух обязательных компонентов – ЛЕКСЕМЫ и СЕМЕМЫ. Слово – это относительно стабильный, клишированный, обладающий определённой автономией в изолированном и связанном речевом употреблении комплекс фонем (на письме – комплекс графем, ограниченный пробелами), за которым в практике общения в данный период развития языка закреплено некоторое значение [2].

Последнее замечание представляется особенно важным, поскольку семема не закрепляется за лексемой изначально, раз и навсегда, она не вытекает из составляющих его фонем как таковых (ср. сахар – сахара). Семема находится в постоянном развитии, уточняясь, расширяясь, сдвигаясь, смещаясь или становясь противоположной по смыслу.

При этом фонемное содержание лексемы может в течение столетий, даже обособляясь в границах новых этнических общностей, претерпевать незначительные, «узнаваемые» изменения. Например: рус. урод, уродливый – укр. врода, врордливий (красота, красивый); англ. black, bleak – рус. облако, блекнуть – укр. блакитний; блукати (голубой); бродить, не находя (дороги); чешск. розог (внимание); сербск. вредност (стоимость).

Лексика языка, воплощая в себе специфические черты последнего как естественного, стихийно сложившегося универсального кода, характеризуется не только строгой системностью. Одновременно она является асистемой, избыточной исключениями, случайными явлениями, нереализованными возможностями, немотивированными номинациями и т.д. Возьмём, к примеру, лексему англ. custom. Основные её значения (обычай, традиция; привычка) хорошо понятны русскоязычному студенту. Однако семема «пошлина, таможенная», обозначаемая этим же существительным во мн. числе (customs), не может быть выведена обучаемым. Слабо мотивированным ему представляется и значение «(постоянный) покупатель», закреплённое за customer, а тем более его разг. семема «лицо, человек, кадр».

Лексико-семантический вариант слова воспринимается иноязычными студентами как омоним, т.е. другое слово. Понятно, что в практике обучения лексике этому способствовать не следует. И всё-таки новая семема – это новые, дополнительные трудности для студента.

С другой стороны, замыкание семантической цепи нередко происходит на уровне, превышающем слово, например: *to go Dutch* (на немецкий счёт), *great scott!* (восклицание удивления), *old hand* (опытный человек), *for good* (навсегда). Уровнем разрешения смысла в этих случаях выступает словосочетание, что автоматически включает его в разряд учебных единиц.

Таким образом, оперирование словом как функциональной единицей представляется малоэффективным, тем более что на практике оно часто сводится к лексеме.

Значительно более удачен широко употребляемый как в методике, так и в лингвистике термин «лексическая единица» (ЛЕ). Он выгодно отличается от термина «слово» хотя бы потому, что позволяет инкорпорировать и словосочетания, отличающиеся цельновоспроизводимостью. Некоторые авторы правомерно относят к ЛЕ также целые клишированные обороты: *What is your name? How do you do? Where do you come from?*

И тем не менее, термин ЛЕ также несвободен от недостатков. Прежде всего, он носит языковедческий характер, в известном смысле исследовательски-объективистский: он не ориентирован на задачи и потребности обучения языку, на конкретное соотношение языков – родного и изучаемого.

В этом плане нам представляется оптимальным термин «учебная лексическая единица», а точнее, учебная лексемо-семантическая единица (УЛСЕ). Она 1) ориентирована на обучение и как таковая уже содержит зачатки методической типологии; 2) ориентирована на носителей другого (конкретного) языка и, следовательно, учитывает понятийно-семантическую сетку, характерную для иного лингвосоциума; 3) по своей природе уже является селективной единицей, т.е. ЛЕ, пропущенной через «сито» элементарного отбора.

Таким образом, любой предназначенный для учебных целей словарь-минимум должен состоять не из слов и не из ЛЕ, а из учебных лексических единиц. УЛСЕ может быть также принята и в качестве единицы счета для лексико-фразеологического минимума. На основе методически ориентированного анализа лексической системы языка представляется возможным наиболее полно раскрыть то содержание, которое мы вкладываем в понятие «учебная лексемо-семантическая единица».

С лингвистической точки зрения УЛСЕ, как и любой знак суперфонемного уровня, обладает как планом содержания, так и планом выражения. С позиции плана выражения УЛСЕ могут состоять как из одного, так и двух, трех и более слов, т.е. быть синтагмами вплоть до уровня предложения. В свою очередь, слова могут быть простыми, производными, сложными, сокращёнными и конвертированными. Со стороны плана содержания (т.е. семантики) УЛСЕ характеризуется достаточно разработанным спектром семантических полей и оппозиции (ср.: УЛСЕ служебные – знаменательные, нарицательные – собственные и т.п.).

Существенно также, что значение слова само по себе неоднородно. В лексикологии дифференцируется: номинативно-прямое, переносно-фигуральное, коннотативное, стиле-регистровое, социально-ареальное, ономастическое значение, «внутренняя форма» и т.д. Весь этот спектр значений следует

учитывать при выделении учебной лексемо-семантической единицы.

На основе анализа лексики английского языка представляется возможным выделить пять типов учебных лексических единиц. Это: 1) служебные, грамматикализованные (структурные) УЛСЕ; 2) знаменательные общеупотребительные УЛСЕ; 3) специальные УЛСЕ; 4) ономастические УЛСЕ; 5) клишированные предложения. Рассмотрим каждый тип более подробно.

1. Служебные УЛСЕ. К данному типу лексики относятся артикли, предлоги, союзы, послелоги (поствербы), т.е. лексика, обслуживающая процессы построения словосочетаний и предложений (*the, a (n); in, for, out, at; before, after, during; and, if, therefore, despite*). Служебные УЛСЕ могут быть многокомпонентными, как например, *in spite of, out of, thanks to*.

2. Знаменательные общеупотребительные УЛСЕ. В этот разряд УЛСЕ могут быть включены:

- 1) однозначное слово (*dinner, autumn, cubic, television*);
- 2) лексико-семантический вариант (ЛСВ) многозначного («гнездового») слова. Напр., англ. *party*: 1) политическая организация; 2) сторона в суде; 3) группа лиц, путешествующая или работающая вместе; 4) собрание лиц, как напр., на званом обеде; вечеринка. Ср. рус. *Партия*: 1) политическая организация; 2) группа лиц, объединенная некоторой целью, делом (поисковая партия); 3) отдельная часть в многоголосном музыкальном произведении; 4) одна игра (шахматы, шашки); 5) определенное количество товара; 6) *устаревш.* сторона в женитьбе, замужестве (о женихе, невесте).

Отметим, что состав значений слов *party* и *партия* в английском и русском языках не совпадает. Это лишь подтверждает необходимость счета именно ЛСВ;

- 3) слово-омоним (*well adv.* хорошо; *well n* колодец);
- 4) супплетивная форма. В тех случаях, когда формы слова образуются от разных корней или основ (*one – first, good – better, go – went* и т.д.), следует считать их отдельными УЛСЕ [3];

- 5) идиоматизм (*to take care of; in the first place; to take in; to let smb. down; to put an end; to look forward to*);

- 6) фразеологизм, не являющийся предложением (*high and low; to be at home in a subject; up one's street; right and left*).

3. Специальная лексика. К ней можно отнести:

- 1) термины и терминосочетания. Особенность рассматриваемых УЛСЕ состоит в том, что они точно описывают понятия, относящиеся к определённой области науки и техники, но лишены каких-либо видов значений, кроме номинативно-прямого. У. Флад и М.Уэст одними из первых сделали попытку составить список-минимум английских терминов. В их число были включены, в частности: *absorb, acid, alloy, bacteria, circuit, decimal, deposit, dissolve, equation, frequency, fossil, insulator, nucleus, etc* [4];

- 2) слова-реалии (нарицательные). УЛСЕ данной разновидности представляют так называемую лингвострановедческую, безэквивалентную лексику (в понятийном багаже носителей иного языка референт, как правило, отсутствует). К словам-реалиям можно отнести наименование характерных для данной страны элементов государственного и социального устройства, профессий, должностей и постов, понятий хозяйственной деятельности, названия обычаев, предметов быта, одежды и т.д. Например: *the Speaker* (высшее должностное лицо в Палате общин, председатель); *barrister* (адвокат, имеющий право выступать в высших судах) [5, с. 31, 445];

3) сокращения, аббревиатуры (сложносокращенные слова, акронимы): BBC (British Broadcasting Corporation), MP (Member of Parliament), b&b (bed and breakfast), c/o (care of), B.C., A.D.;

4) усеченные и коллоквиализированные варианты слов и словосочетаний: ad (advertisement), demo (demonstration), fridge (refrigerator), lab (laboratory), prof (professor).

4. Ономастические единицы. Включение в словарный запас обучаемых ономастических единиц – онимов, может показаться неоправданной роскошью. Однако практика обучения языкам свидетельствует, что без знакомства с этим лексическим пластом не может идти речь о сколько-нибудь полном, коммуникативном владении соответствующим языком.

При рассмотрении ономастической лексики существенно обратить внимание на следующие аспекты: а/ фонетико-орфографический (the Thames [temz]; Cambridge [keimbridʒ]); Thomas [toməs]); б/ вариативный (Dick – Richard, Ned – Edward, Dolly – Dorothy); в/ аспект традиционных межъязыковых соответствий (James I – Яков I; Elizabeth II – Елизавета II; New Orleans – Новый Орлеан); г/ коннотативный. К ономастическим единицам лексики можно отнести следующие ее классы:

1) антропонимы (личные имена, имена и прозвища исторических лиц, имена героев художественных произведений): John, Ann, Charles I, Cromwell, William the Conqueror, Peter Pan;

2) топонимы, гидронимы и т.д.: Manchester, Oxford, Liverpool, Leeds, Hampshire; the Channel, the Severn;

3) синтагматические наименования государств: the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland; the United States of America;

4) эргонимы (наименования организаций, предприятий): Trades Union Congress, The Tory Party, Shell, Record Office, the Royal Society.

К перечисленным разновидностям УЛСЕ примыкают наименования сооружений, произведений искусства, товаров (прагмонимы) и др.

5. Предложения-клише. К данному классу УЛСЕ, которые ввиду их цельновоспроизводимости могут быть условно приравнены к словам, целесообразно отнести следующие ряды готовых высказываний:

1) предложения-фразеологизмы (пословицы, хорошо известные в языковой общности афоризмы и крылатые фразы): There is no smoke without fire; Many men, many minds; Like fathers, like sons [6, с. 163, 131, 87];

2) стабильные узуальные фразы, построенные по моделям свободноконструируемых предложений. Их коммуникативная ценность обуславливается той ролью, которую они играют в текстообразовании, особенно в устном общении. Специфика этого рода клишированных предложений состоит в том, что часто они односоставны, эллиптичны (т.е. состоят из одного слова Unlikely. Capital! Excellent!).

УЛСЕ рассматриваемой разновидности имеют достаточно разветвленную типологию. В основе последней – коммуникативная функция, которую они несут в речи [7]. Данный принцип позволяет выделить:

– сигналы эмоциональной экспрессии:

1) индикаторы положительных эмоций (Exactly so! Fine! Capital!);

2) индикаторы отрицательных эмоций (Nothing of the kind. Rubbish! Stuff and nonsense! How awful!);

3) индикаторы сомнения (Indeed? Is it true? Are you sure?);

4) индикаторы удивления (You don't say so! It's incredible.);

– формулы социального общения:

1) формулы вежливости (Please; Thank you; Excuse me; Sorry; Never mind; Good-bye; How do you do? Remember me to...);

2) формы социально-речевых традиций (I believe; I think; I guess; It seems; I'm afraid; In my view; I daresay);

3) индикаторы фактического контакта:

– What do you think of the painting of Sir Edwards? – Oh, I don't know.

– Perfectly dreadful. Isn't it? – Mm! Mm! Is it?

4) сигналы отношений (Darling; My dear; Bonny; Sonny);

– регуляционные сигналы:

сигналы включения в коммуникацию (Just a minute, sir! What can I do for you? Sorry to bother you. Hey! Look here!);

средства управления коммуникантом (Pardon? Say it again, please. What do you mean? Can't you speak louder? Can you explain that?);

сигналы завершения коммуникации (That's all. So much for that. Let's call it a day. Well, let's leave it at that);

сигналы управления действиями коммуниканта в письменной форме речи – указания, надписи и пр. (Beware of the dog; Fire alarm; For hire; Full up; Handle with care; Mind the step; No skateboarding; Browsers welcome) [8, с. 36].

Выводы. Подводя итог вышеизложенному, попытаемся предложить в качестве выводов ряд соображений.

1. Ввиду большей дробности предлагаемой единицы лексического минимума его количественные параметры будут, по-видимому, иными, чем те, к которым привыкли методисты. Однако, с другой стороны, преподаватели могут рассчитывать на более подробные словарные разработки, в которых точно бы фиксировались все отобранные ЛЕ.

2. Учебный минимум должен включать отдельные списки отобранных единиц соответственно по всем типам, разрядам и классам лексического состава изучаемого языка, хотя, разумеется, единый алфавитный словарь не исключается.

3. Хотя проблема отбора в данной статье не рассматривалась, очевидно, что поликомпонентный состав понятия учебной лексической единицы приведёт методистов к мысли о необходимости использования разных принципов отбора применительно к разным её классам.

Литература:

1. Леонова Л.А. Реестр «готовых» предложений современного английского бытового диалога. Калинин, 1982. 176 с.
2. Гнаткевич Ю.В. Обучение иноязычной лексике в неязыковом вузе. К.: Изд-во при КГУ объединения «Вища школа», 1989. 188 с.
3. Фалькович М.М. Лексический минимум по английскому языку (для неязыковых вузов). М.: Высшая школа, 1984. 340 с.
4. Flood W.E. Supplementary Scientific and Technical vocabulary/General Service List of English Words with semantic frequencies / W.E. Flood, M. West. London: Longman, 1973. P. 584-588.
5. Oxford Guide to British and American Culture. Oxford University Press, 2010. 533 p.
6. A Dictionary of English Proverbs in Modern Use. Moscow: Russky Yazyk, 1990. 228 p.
7. Скалкин В.Л. Коммуникативно-информационная структура устного иноязычного текста и некоторые вопросы обучения речи. Иностр. яз. в высш. Школе. 1984. № 4. С. 41–48.
8. Liz and John Soars. Headway Intermediate English Course. Student's Book. Oxford University Press, 2008. 159 p.
9. Мартинова Р.Ю. Цілісна загально-методична модель змісту навчання іноземних мов. К.: Вища школа, 2004. 454 с.

10. English-Ukrainian international case law dictionary. Odessa: National University «Odessa Law Academy», 2017. 526 p.

Варешкіна Н. В., Смирнова Н. М. До питання про функціональну одиницю лексико-фразеологічного мінімуму

Анотація. Практично всі відомі форми навчання іноземної мови характеризуються дефіцитом навчального часу і практики, а отже, неможливістю в рамках цих форм навчити всього словникового складу мови. У цій статті робиться спроба розглянути основні аспекти поняття функціональної одиниці лексико-фразеологічного мінімуму, її структури і типології.

Ключові слова: слово, лексична одиниця, учбова лексична одиниця, учбова лексемно-семантична одиниця.

Varieshkina N., Smyrnova N. On the issue of the functional unit of the lexical-phraseological minimum

Summary. Practically all known forms of teaching a foreign language are characterized by a shortage of study time and practice, and, consequently, impossibility within the framework of these forms, to teach the entire lexis of the language. In this article, an attempt is made to examine the main aspects of the concept of the functional unit of the lexical-phraseological minimum, its structure and typology.

Key words: word, lexical unit, educational lexical unit, educational lexeme-semantic unit

*Ганжело С. М.,
старший викладач кафедри німецької та французької філології
Маріупольського державного університету*

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ЕКСПАНСІЯ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У даній статті розглядається явище фразеологічної експансії (розширення фразеологічної одиниці) як одного з найпоширеніших засобів структурно-семантичного перетворення фразеологізмів німецької мови. Виділяються типи фразеологічної експансії. Доведено, що фразеологічна експансія сприяє розширенню та уточненню семантики базового фразеологізму; оновлює та конкретизує значення ФО. Розширена ФО набуває нових стилістичних ознак: підвищення емоційності та експресивності ФО, посилення образності фразеологізму.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічна трансформація, модифікація, фразеологічна експансія, інтенсифікація.

Постановка проблеми. Про зацікавленість проблемою функціонування фразеологічних одиниць (ФО) у мовознавстві свідчить значна кількість наукових праць, в яких особлива увага дослідників прикута до вивчення ФО в мовленні (зокрема, праці С. Денисенко, М. Шанського, Н. Бойченка, Т. Гусейнової, С. Соколовської, О. Куніна, Г. Бургер, Д. Добровольського, І. Чернишової, В. Фляйшера та ін.). На початку ХХІ століття зростає інтерес науковців до аналізу фразеологічних трансформацій (модифікацій) у мовленні. Прикладом можуть слугувати наукові праці С. Коновця, Т. Свердана, С. Пташника, М. Джаграсвої, Н. Скиби, Г. Аліомарової, І. Кукліної та ін., які аналізували тільки матеріал художньо-публіцистичних текстів.

Отже, **актуальність** наукового дослідження безперечна, адже визначається необхідністю системного вивчення трансформаційних процесів у фразеології, що обумовлюють динамічний стан і розвиток системи фразеологізму і мови в цілому.

У наших попередніх наукових розвідках [1, с. 107] було з'ясовано, що для характеристики трансформації ФО в сучасній науковій літературі використовуються різні терміни: фразеологічні видозміни, перетворення, модифікації, дефразеологізація. Також по-різному тлумачиться мовознавцями поняття фразеологічної трансформації, під якою розуміють, по-перше, будь-яке відхилення від загальноприйнятої норми, закріплене в лінгвістичній літературі, а також «імпровізовану зміну в експресивно-стилістичних цілях»; по-друге, такі «релевантні зміни в лексичному складі, синтаксичній структурі, семантиці, за яких узуально-стала форма фразеологізму протиставляється його оказіональній формі»; по-третє, модифікацією ФО вважаються «креативні зміни в складі фразеологізму, що не відповідають формі, зафіксованій в словнику, та зумовлені цілями певного контексту». Нарешті, трансформацією стійких сполук називають такі «зміни, які викликані їх актуалізацією в особливих контекстуальних умовах, що увиразнюють повідомлення шляхом вираження експресивної інформації» (див. [1, с. 107]).

Фразеологічна трансформація розглядається нами як творча актуалізація внутрішньої форми і окремо оформле-

ної структури ФО шляхом порушення норми фразеологізму в мовній практиці. У варіюванні узуальної форми і значення ФО, в продукуванні інтерпретаційної неоднозначності полягає лінгвокреативний потенціал явища трансформації, в результаті якого ФО набувають нової функціональної ознаки – мінливості. Вибір прийомів трансформації мотивований зростаючою тенденцією до штучного створення сенсації, гри слова, бажанням епатувати.

До найпоширеніших типів цієї трансформації відносимо: 1) заміну (ампліфікацію) одного або декількох лексичних компонентів ФО; 2) розширення фразеологізму за рахунок введення додаткового компонента або компонентів; 3) скорочення або усичення ФО; 4) комбіновані зміни або контамінацію фразеологізмів. Наведені вище типи структурно-семантичних перетворень можуть не змінювати загального смислу фразеологізму, але в більшості випадків унаслідок трансформації ФО отримує додаткові відтінки значення. Будь-яка фразеологічна трансформація відбувається з метою створити певний ефект. Деформації семантики і структури ФО націлені на те, щоб «...оживити, посилити їхню виразність» [1, с. 107].

Фразеологізми та їхні модифікації є потужними засобами впливу на читача, привертаючи його увагу, поглиблюючи зміст, надаючи додаткових відтінків подіям, явищам, характеристичі персонажів. Вони створюють динамічну модель змісту, яка набуває виразової сили в контексті й відображає особисте бачення, усвідомлення автора.

Метою статті є дослідження одного з найбільш продуктивних та ефективних прийомів трансформації фразеологізмів, а саме розширення або експансії складу базової фразеологічної одиниці. Опис особливостей (умов, механізмів, результатів) цього прийому перетворення ФО дозволить вирішити такі **завдання**: виявити, з одного боку, прагматичні можливості оказіональних фразеологізмів як експресивних знаків, які є яскравим засобом виразності, а з іншого – креативні можливості носіїв мови, які намагаються максимально точно виразити думку та якомога повніше проявити оціночність та експресію щодо явищ навколишнього світу; проаналізувати також емоційно-експресивні нюанси, контекстуальні зрушення значення, які виникають у результаті експансії.

Об'єктом нашого аналізу є ФО, залучені до процесу фразеологічної експансії. **Матеріалом** для дослідження послужили відібрані шляхом суцільної вибірки приклади з тлумачних словників німецької мови, наведених у списку використаної літератури.

Виклад основного матеріалу. Під експансією фразеологізму розуміємо введення в його структуру додатково одного або декількох компонентів. М.М. Шанський в якості основного напрямку трансформації фразеологізму та «одним з найбільш поширених засобів сатиричного викриття відмічав прийом «розщеплювання» фразеологізмів, введення в них додаткових

компонентів, метою якого є конкретизація факту, показ наочно того окремого, одиничного, що пов'язано загалом» [2, с. 79].

Н.В. Халікова вважає, що розширення фразеологізму – «це, передусім, змінні мовні компоненти складу фразеологізму, які утворюють варіант, не порушуючи його відносної семантичної цілісності» [3, с. 73]. Цей вид деформації найчастіше служить показником: 1) посилення суб'єктивно-емоційної оцінки; 2) зміни оціночності; 3) конкретизації денотативного змісту. Слід також відзначити випадки, коли збільшення об'єму одиниці називається «реалізацією синтаксичної валентності однієї з лексем у складі ФО, тобто в структуру ФО проникають додаткові, змінні елементи, що характеризують конкретну ситуацію» [4, с. 32].

На думку С.Н. Денисенко, здатність ФО до розширення структури свідчить про те, що її компоненти зберігають самостійну лексико-граматичну валентність, нагадуючи цим звичайні слова. Розширення компонентного складу ФО здійснюється двома напрямками: в межах ФО і фраземи – простого речення. Це такий структурно-семантичний спосіб творення фразеологізмів, при якому відбувається своєрідна деформація первісної структури ФО. Вона сприяє збагаченню семантики, розширенню семантичного обсягу за рахунок нових компонентів, які можуть уточнювати, посилювати або послаблювати значення ФО, а також сприяти посиленню, ослабленню або уточненню образності, експресивності та емоційного заряду вихідної ФО [5, с. 90].

Причина експліцитних змін полягає в прагненні автора підвищити емоційно-оціночне забарвлення загальновідомого висловлювання. Тому значення такого експліцитного варіанту відрізняється від значення початкової ФО в конотативній сфері.

Виникаючи в мовних актах комунікації, значення фразеологізму викристалізовується в багатократному вживанні та закріплюється мовним узусом. Актуалізація значення фразеологізму відбувається зазвичай у контексті. Контекст як головний чинник реалізації значення може чинити на ФО перетворюючу дію, загострювати експресивність, інтенсифікувати їх семантику. ФО, які експлікуються, набувають й жартівливо-каламбурного характеру [6, с. 132].

Результатом дії такого прийому фразеологічної трансформації, як розширення складу ФО, стають: 1) інтенсифікація образного, емоційного, експресивного значень; 2) посилення денотативного змісту, конкретизація, пристосування ФО до певної мовної ситуації; 3) дія на читача; 4) «інтимізація» розмови, створення невимушеної бесіди з читачем; 5) гра слів, створення каламбурів. Цей стилістичний прийом спрямований також на підвищення емоційно-експресивного настрою [6, с. 132].

Цю думку підтверджують такі приклади:

1. *Grenouille, ... , klappte bei Baldinis Entgegnung augenblicks wieder in sich zusammen wie eine kleine schwarze Kröte und verharrte auf der Türschwelle*, [7, с. 96]. Вихідний фразеологізм: *eine/ die Kröte* (ugs.) – *‘dumme, widerwärtige, böse Person’*.

Вжиті в наведеному прикладі прикметники *klein* та *schwarz* збагачують семантику вихідного фразеологізму, що підсилює негативне ставлення читача до головного героя твору.

2. *Sie schauen mit großen Kuhblicken auf das Schachbrett, wo ein kleiner weißer Bauer die Niederlage des schwarzen Königs besiegelt hat* [7, с. 33]. Вихідний фразеологізм: *der grüne Bube / König* – *‘derjenige sein, der jung und unerfahren ist’*.

Щодо кількісної характеристики експансії, простежується розширення базової ФО однією або двома лексемами:

Adina sieht die Gänse in einer weißen Reihe stehen, aneinander gebückt so lange wie das Straßendorf, ... [8, с. 255]. Вихідний фразеологізм: *in einer Reihe mit j-m stehen* – *‘ebenbürtig sein; das gleiche Ziel anstreben’* (експансія однією лексемою).

Ich fiel weiter im Licht und entfernte mich von dem dunklen Ort, den ich jetzt als ungeheure schwarze Masse über mir erkannte [7, с. 67]. Вихідний фразеологізм: *die Masse/ Menge* (ugs.) – *‘sehr viel von etwas’* (експансія двома лексемами).

Слід зазначити, що зміни у структурі ФО при збереженні основного образу можуть привести до порушення передбачення компонентів ФО у мовленні, яке зумовлює стійкий характер структурного та компонентного складу ФО. Це означає, що під час введення одного або кількох компонентів припускаємо появу наступних. Відомий у стилістиці «ефект обманутого очікування» надає додаткового емоційно-експресивного забарвлення. Це явище виникає, наприклад, під час вклинювання додаткових компонентів до ФО: *«Ich halte nur meine Augen und Ohren offen»*. Вихідний фразеологізм: *die Augen offen halten* – *‘Acht geben; aufpassen’*.

Цей приклад дозволяє акцентувати увагу читача на змісті, посилити її виразність і тісніше зв'язати її з конкретною ситуацією. Таким чином, експресивність та інформативність ФО може підвищуватися за рахунок трансформації ФО. Розширення структури базової ФО є способом інтенсифікації значення фразеологізму.

Зустрічаються й гумористично-іронічні продовження відомих прислів'їв, наприклад: *«Ein Mann, ein Wort — eine Frau, ein Wörterbuch»* (вихідна форма: *Ein Mann, ein Wort* – *‘Was gesagt ist, das gilt!’*).

Поза сумнівом, розширення фразеологізму створює контраст зі стабільністю фразеологічної одиниці. Експансії фразеологізмів не фіксуються у фразеологічних словниках, тому що вони розглядаються як okazionalні утворення, які можна зустріти в різноманітних текстах, де вони вживаються для підвищення експресивності.

В основу класифікації типів фразеологічної експансії, як правило, кладуть відношення поширювача до членів речення, у зв'язку із чим В. Фляйшер розрізняє типи розширення фразеологічної одиниці.

1. Розширення за допомогою прикметникового означення або атрибутивна експансія. Частіше за все цей тип розширення зустрічається в літературних творах та текстах преси. Прикметникові лексеми, що розширюють склад ФО, конкретизують значення іменникового компонента. Наприклад: *unter die mehr oder minder kritische Lupe nehmen* (вихідна ФО: *etwas unter die Lupe nehmen* – *‘genau prüfen’*); *mit dem politischen Feuer spielen* (вихідна ФО: *mit dem Feuer spielen* – *‘gefährliche Sachen unternehmen’*); *alles auf die politisch korrekte Goldwaage legen* (вихідна ФО: *jedes Wort/alles auf die Waage legen* – *‘einer Aussage eine sehr hohe / zu hohe Bedeutung beimessen’*); *ein demokratisches Auge zudrücken* (вихідна ФО: *ein Auge/beide Augen zudrücken* – *‘jemandem eine Tat nachsehen’*) [9, с. 211]. Атрибутивна експансія завжди робить образ мальовничішим, конкретнішим, доступнішим для сприйняття. Крім того, включення змінних мовних компонентів використовується для посилення емоційно-експресивного значення ФО.

Можна навести також приклади експансії означенням у родовому відмінку: *in den Elfenbeintürmen der Ökonomie Beifall finden* (вихідна ФО: *in einem elfenbeinernen Turm leben/sitzen* – *‘abgeschottet sein’*) або *durch die Brille heutiger Rechtsstandard*

betrachten [10, с. 160] (вихідна ФО: *durch die Brille betrachten – etwas subjektiv beurteilen*).

Досить часто зустрічається також числівникова експансія. Наприклад: порівняння „*schlank wie eine Elfe sein*“ („sehr schlank sein“) було розширено за допомогою числівника *elf* – „*schlank wie elf Elfen sein*“ під час згадування товстої жінки [10, с. 161].

2. Розширення в якості обставини. Мова йде тільки про доповнення, що структурно та семантично інтегруються до фразеологічної одиниці: *mit allen Wässern, auch mit Blut, gewaschen* [9, с. 211] (вихідна ФО: *mit allen Wässern gewaschen – raffiniert sein*).

3. Розширення словникових пар за допомогою третього елементу: *Schritt für Schritt für Schritt* (вихідна ФО: *Schritt für Schritt – stufenweise*).

4. Розширення за допомогою злиття з одним із елементів фразеологічної одиниці, або експансія лексемою в рамках словотвору, наприклад: *den Geldhahn zudrehen* (вихідна ФО: *den Hahn zudrehen – nicht mehr liefern*), *die kalte Rentendusche* (вихідна ФО: *die kalte Dusche – Ernüchterung*). Ці приклади тісно пов'язані з контекстом і мають на меті конкретизацію значення: *Haarfarbe bekennen*: (вихідна ФО: *Farbe bekennen – die eigene Ansicht offen äußern*); *Restrisiko des Egoismus der westlichen Welt eingehen* (вихідна ФО: *Risiko eingehen – sich getrauen*) або *nach der US-Pfeife tanzen* (вихідна ФО: *nach jmds. Geige/ Pfeife tanzen – jemandem gehorchen*).

5. Розширення означальними підрядними реченнями або іншими подібними конструкціями. У цьому типі фразеологічної експансії номінальний компонент виступає окремо від решти фразеологічної одиниці. Наприклад: *Das Kopfbisschen, das sie noch haben, zerbrechen sie sich...* (вихідна ФО: *sich den Kopf zerbrechen – angestrengt nachdenken*) або *Der humanitäre Tropf, an dem jmd hängt* (вихідна ФО: *an jmds. Tropf hängen – von j-m abhängig sein*) [9, с. 208].

6. Розширення як комбінація декількох фразеологізмів. Наприклад, фразеологічні одиниці *lange Finger machen – stehlen*, *jmdm. Beine machen – jmdm. davonjagen* та *lange Beine machen – schnell weglaufen* таким чином комбінуються в наступному тексті: „Einträchtig bestellen Mönch und Soldat auch andere brachliegende Äcker, säten Hirse und Hanf, erschlugen Wölfe und machten manchem Schnapphans, der langfingrig war, lange Beine“ [9, с. 210].

Зазначимо, що в цьому випадку розширення використовується в поєднанні з подвійною актуалізацією. Використання цього фразеологізму не призводить до семантичного зрушення, але отриманий результат свідчить про зрушення стилістичне: контекст сприймається з легкою іронією.

Розширення компонентного складу ФО відбувається в напрямку від словосполучення до речення – простого і складного. Фразеологізми, що залучаються до цього дериваційного процесу, відрізняються за своїми структурно-граматичними особливостями. В основному переважають три типи ФО: дієслівні, іменні та парні стійкі словосполучення. Компонентний склад дієслівних ФО розширюється в межах простого і складного речення, компонентний склад іменних ФО і парних ФО – в межах простого речення.

Висновки. Таким чином, спостерігаючи розширення компонентного складу фразеологізму, було виявлено, що це практично не призводить до кардинальних змін значення висловлювання. Проте використання цього прийому змінює конотацію

ФО, «навантажує» фразеологізм додатковою семантикою. Крім того, введення додаткових компонентів наближає значення фразеологізму до конкретної мовної ситуації, робить його більш погодженим із контекстом, у тому числі з точки зору стилю, що, зрештою, посилює емоційний вплив тексту на читача [11, с. 122].

Аналіз фразеологічної експансії дозволяє зробити такі узагальнення: цей вид фразеологічної трансформації сприяє розширенню та уточненню семантики базового фразеологізму, оскільки компонент фразеологічної сполуки реалізує своє лексичне значення за допомогою уточнювальних чи пояснювальних слів або словосполучень; експансія оновлює та конкретизує усталене значення ФО. Розширена ФО набуває нових стилістичних ознак (підвищення емоційності та експресивності ФО, посилення її образності). Експансія відбиває індивідуально-авторську манеру письма та надає фразеологізму нових якостей, які, однак, не нівелюють традиційних, а навпаки – нашаровуються на них. Саме тому оновлений фразеологізм сприймається реципієнтом через усталений. Трансформації ФО за допомогою розширення їхнього компонентного складу належать до найчисельніших.

Отже, індивідуально-авторська фразеологія залишається цікавим об'єктом дослідження та потребує детального вивчення та аналізу, в тому числі шляхом зіставного аналізу модифікованих одиниць у творах різних авторів.

Література:

1. Ганжело С.М. До питання про типологію фразеологічних трансформацій в німецькій мові. Наукові записки. Вип. 137. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2015. С. 106–110.
2. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. завед. по спец. «Русский яз. и лит.» 3-е изд., испр. и доп. М.: Высш. шк., 1985. 160 с.
3. Халикова Н.В. Окказиональная фразеология: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01: «Русский язык». М., 1997. 191 с.
4. Бондаренко В.Т. Варьирование устойчивых фраз в русской речи: автореф. дисс. д-ра. филол. наук. // Моск. гос. откр. ун-т. М., 1995. 42 с.
5. Денисенко С.Н. Фразообразование в немецком языке / Фразеологическая деривация как системный фактор фразообразования. Львов: Издат. объединение «Вища школа», 1988. 197 с.
6. Куклина И.Н. Явления фразеологизации и дефразеологизации в языке современной прессы: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 – «Русский язык» // Московский государственный областной университет. Москва, 2006. 251 с.
7. Пташник С.Б. Фразеологічні трансформації: термінологічні проблеми. Вісник Львів. ун-ту. Сер. Іноземні мови. Вип. 9. 2001. С. 112–120.
8. Кунин А.В. Фразеологические единицы и контекст. М.: Иностранные языки в школе. № 5, 1971. С. 2–15.
9. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer, 1997. 342 s.
10. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache. Moskau: Verlag Hochschule, 1975. 467 s.
11. Божко Н.А. Индивидуально-авторские преобразования фразеологических единиц в языке художественной прозы (на материале произведений В. Токаревой): дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01: «Русский язык». Тюмень, 2015. 198 с.

Словники:

1. Бинович Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович – М.: Русский язык, 1975. – 656 с.

2. Денисенко С. Н. Німецько-українсько-російський словник-довідник (Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську та російську мови) / С. Н. Денисенко – Вінниця : Нова Книга, 2005. – 277 с.

Ганжело С. Н. Фразеологическая экспансия как способ интенсификации значения фразеологических единиц в немецком языке

Аннотация. В данной статье рассматривается явление фразеологической экспансии (расширения фразеологической единицы) как одного из самых распространенных способов структурно-семантического преобразования фразеологизмов немецкого языка. Выделяются типы фразеологической экспансии. Доказано, что фразеологическая экспансия способствует расширению и уточнению семантики базового фразеологизма; обновляет и конкретизирует значение ФЕ. Расширенная фразеологическая единица приобретает новые стилистические признаки: повышение

эмоциональности и экспрессивности ФЕ; усиление образности фразеологизма.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая трансформация, модификация, фразеологическая экспансия, интенсификация.

Ganzhelo S. Phraseological expansion as a means of the meaning intensification of German phraseological units

Summary. The article focuses on phraseological expansion as one of the most common means of structural and semantic transformation of German phraseological units. The author singles out the types of expansion, proves that phraseological expansion contributes to the broadening and clarification of the semantics of the basic phraseological unit, updates and specifies the meaning of the PU. The expanded phraseological unit acquires new stylistic features: increased emotivity and expressiveness, enhanced imagery.

Key words: phraseological unit, phraseological transformation, modification, phraseological expansion, intensification.

*Гасанли-Гарибова Ш.,
доктор философии по философии
Отдела тюркских языков
Института языкознания имени Насими
Национальной Академии Наук Азербайджана*

ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАУЧНОГО СТИЛЯ НА ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье обращается внимания на некоторые аспекты истории формирования научного стиля на тюркских языках. Отмечается, что изучение литературного языка тюркских языков на основе художественного стиля – это, по сути, неадекватная оценка исторических возможностей языка.

Автор, всесторонне описывая научные факты многовековой давности, показывает, что история тюркоязычного научного стиля является более древней, чем принято полагать.

Ключевые слова: литературный язык, точка зрения функциональности, научный стиль, тюркские языки, художественный стиль, научный язык, дифференциация.

Постановка проблемы. Научный стиль был ветвью общелитературного языка, носившей его специфические особенности, он обеспечивает выражение на языке различных достижений науки и техники, новшеств, являющихся продуктом силы человеческого мозга. Научный стиль – это язык научного общества, исследующий и теоретически обосновывающий объективные знания, связанные с реальностью. Формирование научного стиля, научного языка связаны как с внутриязыковыми, так и внешнеязыковыми факторами. Так, поскольку общий уровень развития языка приводит к развитию научного стиля, широкое использование доминирующего языка в этой отрасли в регионах, где первоначально возникли и сформировались различные отрасли науки, также влияет на формирование научного стиля в той области науки.

Научный стиль выступает как высшая ступень развития литературного языка и стоит выше других функциональных стилей языка. Так, поскольку первый этап развития языка формируется на основе бытового стиля, самый высокий темп роста также проявляется в научном стиле.

Научный стиль не был внезапно отделен от других стилей литературного языка. Рассматривая начальный этап формирования научного стиля на всех языках мира, мы увидим одну и ту же картину: в произведениях, где ведущая роль принадлежит описательному характеру, очень мало отличающемуся от поэтического языка, где иногда звучат фантастические идеи, преобладает простое объяснение.

Анализ последних исследований и публикаций. Т. Гаджиев пишет: «Стиль в литературном языке – это формирование комплекса материалов литературных языков, отношение к смыслу и форме языковой единицы, поведение с ней, система способов анализа, восприятия и ориентации речевых фактов произведения» [2, с. 246]. С этой точки зрения стиль, как выразитель конкретного образа мышления, имеет специфиче-

ский характер в составе литературного языка, способствует развитию литературного языка в новом русле. «В определенном смысле история литературного языка также охватывает историю отдельных стилей. В свою очередь, и история стиля более и менее отражает в себе особенности развития литературного языка на определенных этапах, и стиль, как историческая категория, органической скоростью связан с историей развития народов» [3, с. 9]. Так, стили, как основная историческая категория литературного языка, тесно связаны с развитием и нормированием литературного языка. Стили, напрямую связанные со всеми частями языковой системы, являются основным критерием для измерения уровня развития всех ярусов языка. Разные направления стилей, возникшие при формировании литературного языка, определяют критерии развития функциональных возможностей литературного языка. Так, функциональные стили формируются на основе норм литературных языков и меняют эти нормы в рамках своих стилей. Система звука, лексики и грамматики языка формируются на основе нормы, но в рамках функциональных стилей также подчиняются ограничениям. Каждый функциональный стиль имеет специфическую лексическую базу, грамматическую норму, которые создают почву для развития норм литературного языка. На самом деле нормы, в первую очередь, меняются в рамках стилей, а позже применяются на уровне литературного языка.

Цели статьи. Основная цель данного исследования – рассмотреть некоторые аспекты истории формирования научного стиля на тюркских языках, изучить литературный язык тюркских языков на основе художественного стиля.

Изложение основного материала. Время создания научного стиля в разных странах различна. Так, несмотря на то, что мнения о создании национальной научной среды в Европе озвучивались с XVII века, завоевание господства турецкого языка на Востоке с XIII века привело к замене арабского языка турецким языком на Ближнем Востоке. Это, конечно, было результатом непосредственного воздействия общественно-политических условий. Однако понятие турецкого языка носит символический характер. Так, уже в XIII веке понятие единого тюркского языка было искоренено, сформировались различные литературные языки: тюркский язык Османлы-Анатолии, Азербайджана, Чагатай. Рассказывая о турецком литературном языке XIII–XIV веков, В. Багиров, выдвигает немного другое мнение: «Тюркологи, говоря о среднетюркской литературной эпохе (XIII–XV), рассказывали о существовании двух литературных языков: это имеющий независимую литературную языковую традицию среднеазиатский тюркский язык и Волга-Уральский тюркский язык... Нельзя отрицать памятники

третьей группы, и мы её условно называем Ближне-Восточной группой. По языковому признаку памятники третьей группы отличаются от группы Золотой Орды и Среднеазиатской группы» [5, с. 40]. Автор, отделяя Анатолийские и Азербайджанские тюркские ветви внутри Ближневосточной группы, называет азербайджанский язык полностью сформированным в конце XIII века. А. Дамирчидаде, основываясь на языковых фактах в произведении М. Кашгари «*Divanu-lügat-it-türk*», пишет, что азербайджанский язык сформировался уже в XI веке: «Информации и объяснения, данные М. Кашгари об огузском и кипчакском языках, можно отнести к только что сформировавшемуся в XI веке языку, то есть азербайджанскому языку» [6, с. 129]. Т. Гаджиев, исследуя историю литературного языка, различает устную и письменную этапы и, в конечном итоге, приходит к следующему: «Из всего этого становится ясно, что еще с XI-XII веков, то есть 200 лет назад до XIII века, существовал тюркский – азербайджанский письменный литературный язык» [7, с. 95]. Существование письменного литературного языка дает знать об уже сформированной системе стилей. Однако, по какой-то причине, в азербайджанской лингвистике и в тюркологии в исследовании истории литературного языка, в первую очередь, как источник были широко проанализированы образцы литературных стилей, созданные И. Насими, Г. Бурханеддин, М. Дж. Руми, М. Физули, Ю. И. Хатаи и другими авторами. Словно научный и другие стили создали впечатление несформированного стиля. Т. Эфендиева, рассматривая историю развития стиля азербайджанского языка, исходя из этого критерия, писала: «На основе устного фольклорного стиля появляется художественный стиль литературного языка, и долгое время наш литературный язык был вынужден прогрессировать с помощью этого стиля. Поэтому каждый этап развития нашего литературного языка связан с именами великих личностей» [8, с. 30].

Подход историков-языковедов к вопросам стиля на тюркских языках в средние века немного отличается. Так, многие исследователи различают два стиля литературного языка: классический и народный стили. «Стилистическая дифференциация в ранние времена (в основном на стадии формирования) не была четко понята, но затем эволюционный процесс линейно-классических и народных литературных стилей постепенно начал приобретать определенность» [11, с. 41]. Т. Эфендиева согласна с мнением историков азербайджанского языка о существовании двух стилей в период формирования с VIII–X по XVII века и различает классический книжный и разговорный фольклорный стили. Уже начиная с конца XV начала XVI веков классический стиль литературного языка, приобретая определенность, поднимается и играет ведущую роль. На этом этапе, благодаря философским стихам И. Насими, на языках стихов были поставлены первые камни основания, и этим начинается время разложения функционального стиля» [8, с. 32]. Несмотря на то, что вызывает сомнение тот факт, что философские мнения тюркских стихов средних веков являются первыми лучами научного стиля, написанные стихосложением, первые научные книги и словари дают право говорить, что научный стиль был отделен именно от художественного стиля. На самом деле обращение к поэзии связано с тем, что первые научные средства носили учебнический характер, образовательная система в медресах основывалась на зубрежке. Например, произведение «*Мунтахаб-Шифа*» Джелаледдина Хыдыра, жившего во второй половине XIV – начале XV веков, по совету стар-

шего учителя и главврача медицинской школы Шерафеддина Сабунчиоглы для удобного запоминания студентов был заново написан Мухиддином Мекки в форме стихосложения и назван «Образованием» [12, с. 5]. Использование стихосложения как средства выражения научного стиля открыло путь к переходу особенностей художественного стиля к научному стилю.

В общем, исторически формирование и развитие научного стиля отличается от других стилей тюркского языка. Так, сформированный позднее художественного стиля, научный стиль долгое время развивался на основе других языков. В итоге база научного языка на тюркских языках обогащена словами, полученными из других языков. Но начиная с конца XIII века изменение общественно-политической жизни, относительное региональное спокойствие и уделение заботы языку тюркскими государствами, путь этого языка к медресе стали причиной формирования научного стиля на родном языке.

Во-первых, тюркский язык, который считается вторым языком в словарных и словарно-грамматических произведениях, постепенно превращается в основной научный язык. По мнению Й. Оза, персидско-тюркские и тюркско-персидские словари были сгруппированы таким образом: для обучения персидскому языку в Анатолии были написаны персидско-тюркские словари, а для обучения тюркскому языку и его диалекту в Иране, Азербайджане, Индии и в других регионах – тюркско-персидские словари [9, с. 47]. Первый турецкий словарь в Анатолии после М. Кашгари, Аз-Земакшари, Ибн Мухенны, был написан Фахраддином Мохаммадом б. Мустафа б. Захария б. Хасан-Салгур и назывался «*Каваиду Лисани-Тюрк*». Однако ни одна копия этого стихосложенного произведения не дошла до нас [9, с. 43]. Первый стихотворный словарь, написанный на азербайджанском языке в этот период, – это работа Хусеи-дина Хойина «*Тохфей-Хузам*». Позже эти работы начали преследовать, написанные на других языках и переведенные, научные произведения тюркских авторов. Однако эти произведения не были дословно переведены, были переработаны на основе оригинальных произведений, расширены дополнениями и являлись толковыми словарями. «В целом при оценке переводов, являющихся средневековым продуктом, размеры и критерии для современных переводов следует отложить в сторону, и в периоды появления этих произведений основные характеристики этого искусства должны быть взяты за основу этих работ. В этом вопросе, безусловно, наравне со схожестью какого-либо произведения с оригиналом следует также учитывать факты того, как стало известно это произведение: переводом или своей оригинальностью, под каким названием стало более известна?» [10, с. 16]. Надо отметить, перевод дал толчок развитию не только художественного, но и научного стиля; произведения, написанные в предыдущие годы Х. Тифлиси, Н. Туси и др. мыслителями на арабском, были переведены на тюркский язык. А в конце XIV века привлекают внимания первые оригинальные произведения на турецком языке.

Благодаря государствам Каракоюнлу, Аккоюнлу, Сефевидов на территории Азербайджана, Османской империи в Анатолии, осуществлению политической деятельности правительства Гусейна Байгара на родном языке в Герате, приобретению азербайджанского языка официального статуса в Сефевидском государстве, сотворению чуда пера А. Наваи в Герате на турецком языке, покорениям Османских султанов, турецкий научный стиль начал основываться на национальных корнях. «Экономико-политический подъем

превращает Азербайджан в край передовой науки и культуры. В XV веке работы в области философии С.А. Ширвани, в области истории, географии А. Бакуви приобрели популярность на востоке. Великий музыковед, редкий мастер лютни Абдугадир Мараги, чьи учения о восточной музыке и ее ладах по сей день оцениваются как учебники, является воспитанником азербайджанской культуры XV века» [2, с. 231]. В результате в источники литературного языка вошли не только образцы художественного стиля, но и ценные произведения и трактаты, относящиеся к медицине, астрономии, лингвистике, литературе, богословию, шариату и т.д. В этот период были написаны трактаты Абри Хаджа ибн Адилы «İxtiyaratı qəvaidi-kulliyə», произведения Камала Умми Исмайл Караманлы «Divanı-ilahiyyat» (1475–1476), Мовлана Ахмед аль-Бардаи «Наşiуə-əl Bərdəyi əla şərh əl-əqaid ən-nəfsiyyə-Təftəzani» (XV), М. Биркили «Ən dürrəl yetim fi ilm ət-təcvid» (XVI), Шейх Исхаг Ризаи Зенджани «Mənzumeyi-əqaid» и «Nəzmül-ulum» (XVI), перевод Али ибн Гусейн аль Амаси произведения Насиреддин Туси «Əxlaqi-Nasir» под названием «Tasul-ədəb» (XV), перевод Сахабина Гезали произведения «Kimuyi- səadət» под названием «Tədbiri-iksir» (XVI), перевод Бевазичи произведения Г. Тифлиси «Kamilüt-təbir» под названием «Kəvamilut-təbir» (XVI) и др., которые раскрывают возможности выражения научных достижений на тюркских языках.

«Известно, что эволюция литературного языка, с одной стороны, связана со структурными изменениями, происходящими на разных уровнях языка, а с другой стороны – с дифференциацией стиля литературного языка в конкретной истории» [3, с. 6]. В XIII–XVI вв. развитие тюркских языков, в том числе азербайджанского литературного языка, идет по сложной логической структуре, и в разных направлениях наблюдаются разные особенности. Так, максимальная нормирование повышает положение классического стиля, в прозаических произведениях, особенно в научном стиле, наблюдается простота, текучесть народного разговорного языка. Не случайно XIII–XVI вв. являются периодами, когда были написаны как в художественном, так и в научном стиле классические и сложно доступные произведения, а также отличающиеся близостью к народному языку книги по медицине, астрономии, лингвистике и др. сферам. Множество рукописей и достаточные примеры научного стиля среди них этого периода играют важную роль с точки зрения наблюдения эволюции дифференциации и нормирования стиля. Учитывая то, что ведущие функциональные стили (например, художественные и научные системы выражения), которые кажутся своего рода «противоположностью» по системе выражений, не дают возможность представить полное формирование литературного языка, не найдя его, тогда в XI–XIII вв., когда наш письменный литературный язык был раньше сформирован, безусловно, противоположные стили существовали будучи синкретической. Уже в XIV–XV в.в. появляются характерные для своего времени, полноценные образцы художественного стиля в форме стихотворений. Активируется процесс создания научно-философской ветви. Возникают элементы религиозно-пропагандистского (социально-политического) стиля» [11, с. 95].

Выводы и перспективы. Всесторонне описанные научные факты многовековой давности доказали, что история тюркоязычного научного стиля является более древней, чем принято

полагать. Этот период является этапом, в котором общенациональное художественное и научное мышление относительно расчленяется, а универсальные модели арабского стиля национализированы в разных стилях. Так, начиная с XIII века в деятельности отдельных авторов наблюдается попытка написать произведения на родном языке, а с конца XIV она носит массовый характер и, в результате, наравне с новыми произведениями на тюркском языке, появляются переводы, ранее написанных на арабском и фарси, произведений. Этот процесс также заложил основу простоты письменного языка. Научные труды этого периода относятся к числу наиболее распространенных источников этого упрощения. Во многих случаях в этих образцах, напоминающих простой разговорный язык, определенных словосочетаний больше, чем изафетов, а простых предложений больше, чем сложных. За счёт союза «и» и объяснительных слов простое предложение образуется путем объединения, вся информация падает на грамматические основы предложения – подлежащее и сказуемое.

Научные труды, которые составляют основу научного стиля, возникли на определенном этапе развития литературного языка, и в этот момент поэты и ученые смогли подойти к научным проблемам с национальной точки зрения и постепенно осознали необходимость написать научные труды на родном языке. Расширение использования азербайджанского языка в XIII–XIV веках вызвало увеличение количества двух-, трех-язычных толковых словарей, появление все новых и новых переводческих работ. В этот период вышли в свет произведения Ахмеда Биджи «Əcayib məxlumat» (1454), Абри ибн Адилы «İxtiyaratı-qəvaidi-külliyə» (XV век), «Tərcüme-yi-xəridətül-əcaib» (XVI век). А в османской языковой среде были написаны произведения Мурада бин Исхага «Edviye-i-Mufrede», «Ed-dürrütül-mudiyye fil luğatit-Turkiyye» (XIV век), Бергамали Кадри «Müyəssirətül-ulum» (XV век), Пири Ренка «Kitabı-Bahriye» (XV век), Шерафеддина Сабунчиоглы «Cerrahnameyi-İlhan», «Mücer-rebnəme» (XV век), Ашиг Пашазаде «Tevarihi-Ali Osman» (XV век), Хаким Бараката «Xülasə» (XIV век), Махмуда Ширвани «İlyasiyye», «Cevhername», «Tuhfe-i Muradi», «Kitabu't-Tabih Tercümesi», «Sultaniyye», «Kitab-ı Güzide-i İlm-i Tıbb», Mürşid (XV век); Такуйиддина «Alat-ı Rasadiyye» və «Mekanik saat yapımı» (XVI век).

Как видно, история научного стиля в тюркских языках начинается не с XVIII–XIX веков, а с XIV века. А историческая основа тюркоязычного научного стиля связана с произведениями ученых и мыслителей тюркского происхождения на арабском и персидском языках.

Литература:

1. Bereket H. Hulusa. Hazırlayan Binnur Erdağı Doğuer. Ankara 2016, 623 s.
2. Hacıyev T. Ədəbi dil. I cild, s. 246.
3. Adilov V. XIX əsr Azərbaycan ədəbi dilinin elmi üslubu. Bakı, Nurlan nəşriyyatı, 2002, 136 s.
4. Mahmudov M. Ərəbcə yazmış azərbaycanlı şair və ədiblər. (VII–XII əsrlər). Bakı, Şərq-Qərb nəşriyyatı, 2006, 192 s.
5. Bağirov Q. Ümumxalq dilinin formalaşmasına və təşəkkülünə dair. // Azərbaycan dilçiliyi müntəxabatı II cild, Bakı 2013, 438 s.
6. Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan dili oğuz qrupuna mənsub dillərdəndir // Azərbaycan dilçiliyi müntəxabatı II cild, Bakı 2013, 438 s.
7. Hacıyev T. Seçilmiş əsərləri. I cild, I hissə, Bakı, Elm, 2016, 496 s.
8. Əfəndiyeva T. Azərbaycan ədəbi dilinin üslubiyyat problemləri. Bakı, Nurlan, 2007, 184 s.

9. Öz Y. Tarih boyunca Farsça- Türkçe sözlükler. TDK, Ankara, 2010, 360 s.
10. Nağısoylu M. Orta əsrlərdə Azərbaycanca tərcümə sənəti. Bakı, 2000, 264 s.
11. M. Cahangirov., II cild, Bakı 1989, 280 s.
12. Celalüddin Hızır. Muntahab-ı Şifa. Ankara 1990, 223 s.

Гасанлі-Гарібова Шабна. Історія формування наукового стилю тюркською мовою

Анотація. У статті звертається увага на деякі аспекти історії формування наукового стилю на тюркських мовах. Відзначається, що вивчення літературної мови тюркських мов на основі художнього стилю – це, по суті, неадекватна оцінка історичних можливостей мови.

Автор, всебічно описуючи наукові факти багатовікової давності, показує, що історія тюркомовного наукового стилю є більш давньою.

Ключові слова: літературна мова, точка зору функціональності, науковий стиль, тюркські мови, художній стиль, науковий мову, диференціація.

Hasanli-Garibova Sh. History of formation of scientific style in Turkic languages

Summary. The article draws attention to certain aspects of the history of the formation of the scientific style in the Turkish languages. It is noted that the study of the literary language of the Turkish languages on the basis of the artistic style is, in fact, an inadequate evaluation of the historical possibilities of the language.

The author, comprehensively describing the scientific facts of centuries ago, showed that the history of the Turkish-speaking scientific style is more ancient.

Key words: language, functional view, scientific style, Turkic languages, artistic style, scientific language, differentiation.

Герасимів Л. Я.,
аспірант кафедри англійської філології
факультету іноземних мов Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ТАКТИКА ЗВИНУВАЧЕННЯ ЯК КОНФЛІКТНА ТАКТИКА В КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ ЗВИНУВАЧЕННЯ/ВИПРАВДАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню конфліктного потенціалу тактики звинувачення в комунікативній ситуації звинувачення/виправдання як особливому типі конфліктної взаємодії. Запропоновано спробу диференціювати тактику звинувачення в системі суміжних за ілокутивною складовою частиною тактик засудження, осуду, зневаги та дорікання, виділених на основі спільного інтенційного змісту – вираження несхвалення та здійснення впливу на адресата.

Ключові слова: комунікативна ситуація звинувачення/виправдання, конфліктна взаємодія, інтерактивність, інтенційність, тактика звинувачення.

Постановка проблеми. Комунікативна ситуація звинувачення/виправдання відображає комунікацію двох учасників спілкування в їх діалогічній взаємодії. Вона складається з двох комунікативних актів – звинувачення та виправдання, причому звинувачення є ініціюючим комунікативним актом, а виправдання – реактивним.

Комунікативна ситуація звинувачення/виправдання враховує зворотну реакцію комунікантів (інтерактивність), відображає активну позицію адресанта під час ініціації комунікації (інтенційність) та зміну комунікативних ролей відповідно до вимог комунікації (діалогічність). Цей процес неминує охоплює продукування адресантом повідомлень із врахуванням цілей, інтенцій та мотивів, їх інтерпретацію та оцінку адресатом з огляду на контекст та ситуацію, а також реагування на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження впливу прагматичних факторів та соціальних параметрів комунікантів на реалізацію комунікативної ситуації звинувачення/виправдання в англомовній художній дитячій літературі зумовлений переважним зверненням лінгвістів до комунікативних дій звинувачення та виправдання відокремлено (А.Л. Погребиська [10], І.Р. Корольов [7], А.А. Король [6], Т.А. Мирончук [9], Т.В. Дубровська [4]) та спорадичним дослідженням окремих аспектів звинувачення та виправдання у їх діалогічній єдності (Є.В. Лаврентєва [8], О.П. Снежик [11]).

Метою статті є аналіз конфліктотвірних параметрів тактики звинувачення в комунікативній ситуації звинувачення/виправдання. Матеріалом дослідження слугують фрагменти текстів англомовної художньої прози для дітей сучасних авторів.

Виклад основного матеріалу. Для цілісного та об'єктивного опису тактики звинувачення важливо диференціювати її у системі суміжних за ілокутивною складовою частиною тактик засудження, осуду, зневаги та дорікання. Усі ці тактики були виділені на основі спільного інтенційного змісту – вираження несхвалення та здійснення впливу на адресата.

Значення несхвалення за допомогою метамови можна пояснити так: Х відчуває негативне емоційне відношення до У,

оскільки він вважає, що відповідно до норм та стандартів поведінки, прийнятих у цьому суспільстві, поведінка У не відповідає цим нормам [3, с. 91].

Окрім спільного інтенційного змісту, ці тактики мають індивідуальні комунікативно-прагматичні характеристики. Їх можна диференціювати за такими ознаками:

1. Специфіка інтенції. Т.В. Булігіна та О.Д. Шмельов, услід за Ч. Філмором, базують диференціацію між предикатами *обвинувачувати* та *засуджувати* на різному розподілі асерції та пресупозиції. У випадку обвинувачення в намірі мовця входить повідомлення про те, що була вчинена певна дія, а неможливість цієї дії відноситься до сфери пресупозиції. У випадку засудження пресупозиція – це вчинення певної дії, а асерція – це засудження цієї дії [1, с. 51].

В.І. Карасик тісно пов'язує звинувачення з осудом та відносить його до юридичного, а не морального впливу, хоча науковець і визнає, що юридичні норми впливають із моральних. Загальне значення дієслів звинувачення визначається ним як «вважати когось винним, заявляти про це офіційно та публічно і притягти обвинуваченого до суду» [5, с. 149]. Основою для визнання вини є вчинення певного злочину, тобто порушення закону. Це, у свою чергу, притягує відповідальність, тобто необхідність відповідати за свої вчинки.

Засудження є двоспрямованою ілокутивною дією, оскільки ілокутивною метою автора є реакція на поведінку і стимул до зміни цієї поведінки [12, с. 494].

Комунікативна мета дорікання є ідентичною до засудження – дати негативну оцінку та змінити поведінку адресата. Адресат виступає особою, що усвідомлено здійснила негативний вчинок, усвідомлює його наслідки і здатна нести відповідальність за вчинене [13, с. 728], проте дорікання має певну специфіку ілокуції: його ціллю є змусити адресата подумати над своєю поведінкою [1, с. 55].

Отже, складовими частинами інтенції звинувачення є повідомити про факт вчинення певної дії, виразити свою негативну оцінку цієї дії, вказати на відповідальність адресата за вчинення цієї дії та змусити його діяти/думати в потрібному для ініціатора звинувачення руслі:

«Have you any idea how worried I've been?» said Mrs. Weasley in a deadly whisper. «Sorry, Mum, but see, we had to – «All three of Mrs. Weasley's sons were taller than she was, but they cowered as her rage broke over them.» «Beds empty! No note! Car gone – could have crashed – out of my mind with worry – did you care? – never, as long as I've lived – you wait until your father gets home, we never had trouble like this from Bill or Charlie or Percy –» «Perfect Percy,» muttered Fred.» «YOU COULD DO WITH TAKING A LEAF OUT OF PERCY'S BOOK!» yelled Mrs.

Weasley, prodding a finger in Fred's chest. «You could have died, you could have been seen, you could have lost your father his job –» [16, p. 33].

У звинуваченні втілені вищезазначені інтенції: повідомити про факт вчинення певної дії (*Beds empty! No note! Car gone*), вираження негативної оцінки стосовно цієї дії (*out of my mind with worry*) та вказівка на відповідальність адресата за вчинення цієї дії (*Did you care?*).

Приклад ілюструє реалізацію ТЗ за допомогою декількох прийомів: вказівки на негативний вплив цієї дії на адресанта (*Have you any idea how worried I've been, out of my mind with worry*), прогнозів небажаних для комунікантів (*You could have died, you could have been seen, you could have lost your father his job*), прямої вказівки на негативність дії (*Did you care? – Never, as long as I've lived*), порівняння об'єктів, дій з іншими (позитивними) (*We never had trouble like this from Bill or Charlie or Percy*), вказівки на бажану для адресанта дію, яка не була вчинена (*You could do with taking a leaf out of Percy's book*).

2. Усвідомлення/неусвідомлення адресатом вчиненої дії.

Додатковим елементом значення осуду є те, що Х думає, що У зробив негативну дію цілеспрямовано, знаючи закони і свідомо їх порушуючи, тому він відноситься до У негативно. Порівняно з осудом засудження має меншу міру негативної оцінки У, оскільки Х вважає, що У вчинив негативну дію несвідомо, тому він не просто констатує факт вчинення цієї дії, а й намагається пояснити У його помилку. У випадку зневаги оцінюватися можуть навіть несвідомі дії індивіда [3, с. 91–99].

Дорікання відрізняється від засудження тим, що адресат дорікання свідомо порушив угоду, яка існувала між адресантом і адресатом на предмет дотримання певних норм або «усвідомлено не врахував у своїй поведінці наявні в нього уявлення про зразки поведінки, що існують в соціумі», відповідно, адресант відчуває до адресата негативно-емоційне, оцінне відношення [13, с. 728].

Під час звинувачення мовець вважає, що звинувачуваний вчинив негативну дію свідомо, цілеспрямовано. Поряд із вираженням негативної оцінки він прагне зробити так, щоб звинувачуваний її виправив, тобто здійснює вербальний тиск на звинувачуваного [5, с. 149]:

«What, Voldemort?» said Harry, without thinking. Even Stan's pimples went white; Ern jerked the steering wheel so hard that a whole farmhouse had to jump aside to avoid the bus. «You outta your tree?» yelled Stan. «'Choo say 'is name for?» «Sorry,» said Harry hastily. «Sorry, I – I forgot –» [17, p. 38].

Адресант перед реалізацією звинувачення робить запит стосовно розумового здоров'я адресата, оскільки він прагне запевнитись, що адресат вчинив негативну дію свідомо (*You outta your tree?*). Отже, звинувачення безпосередньо залежне від усвідомлення вчиненої дії.

За інтенсивністю вираження негативної оцінки звинувачення є набагато сильнішою комунікативною дією, ніж, для прикладу, осуд чи засудження.

3. Засоби вираження інтенції. Засудження передбачає використання вербальних засобів мови для пояснення негативно-го вчинку, а осуд може мати і невербальну форму [3, с. 91–99]. Дорікати теж можна невербально, проте, на відміну від інших предикатів, дорікати означає нагадувати або непрямо вказувати, що вчинений поступок є негативним. Звинувачуючи, ми повідомляємо про те, в чому ми самі впевнені, тому звинувачення реалізується виключно в межах мовленнєвого акту [1, с. 55].

Отже, інтенція звинувачення, на відміну від інших суміжних понять, може бути виражена єдиним способом – вербально:

«Damn you, Shuter, you careless old fool! Look what you've done!» Lyra could see, just. Her uncle had managed to knock the decanter of Tokay off the table, and made it look as if the Porter had done it. The old man put the box down carefully and began to apologize. «I'm truly sorry, my lord – I must have been closer than I thought –» [15, p. 11].

Автор звинувачення не лише вербалізує своє незадоволення вчинком звинувачуваного, а й вживає засоби оцінки зниженої тональності (інвективу), яка призначена для того, щоб продемонструвати високу міру емоційного дискомфорту адресанта.

4. Специфіка аксіологічної складової. Засудження виділяють за характером аспекту (недотримання адресатом вимог, що базуються на особистій точці зору мовця на факти дійсності, або тих, що базуються на загальноприйнятих нормах) [12, с. 495]. Вважаємо, що останній тип засудження, який втілюється відповідно до суспільних норм, можна назвати звинуваченням і на цій основі розділяти засудження і звинувачення. Адже у випадку звинувачення агенс зберігає за собою право виносити оцінку, тобто висловлювати свою думку про недоліки та переваги об'єкта оцінки відповідно до системи цінностей. Ініціатор звинувачення присвоює собі право представляти суспільство, тому під час обвинувачення цінності має суспільну значущість [5, с. 149]. Звинувачення відносять до мовленнєвих дій оцінного впливу, які спрямовані на почуття співрозмовника і належать до сфери соціально-правової оцінки поведінки [14, с. 49].

Той, хто обвинувачує, бере на себе відповідальність за факт вчинення певної дії, а той, хто засуджує, – за право винесення певної оцінки за цю дію. Отже, в першому випадку шкала цінностей, згідно з якою вчинок кваліфікується як негативний, є загальноприйнятою, а в другому випадку шкала цінностей встановлена індивідуально [1, с. 51]. Зневажаючи, людина також використовує свою власну систему норм та цінностей [3, с. 91–99]:

«[...]...And when you did see me, you like to fainted, as if I was some horrible thing you never wanted to see again. You en't human, Lord Asriel. You en't my father. My father wouldn't treat me like that. Fathers are supposed to love their daughters, en't they? You don't love me, and I don't love you, and that's a fact. I love Farther Coram, and I love lorek Byrnison; I love an armored bear more'n I love my father. And I bet lorek Byrnison loves me more'n you do.» [15, p. 222].

Згідно із суспільно-визнаною шкалою оцінювання вчинок адресата є серйозним та важким, оскільки йдеться про відношення батька до дочки. Автор звинувачення має нижчий статус, проте під впливом емоційного стану звинувачує демонстративно.

У значенні предикатів звинувачення та засудження, тобто предикатів етичної оцінки, у формі логічних пресупозицій міститься також дезидеративна оцінка (бажання) [2, с. 87]. Усі предикати етичної оцінки відносяться до предикатів, у склад пресупозицій яких входить реалізоване бажання семантичного суб'єкта (його бажання чи небажання).

Несхвалення відрізняється від зневаги тим, що в основі емоційної оцінки несхвалення лежать якості, які можна змінити, в основі зневаги – якості, які людина змінити не може [3, с. 91].

Отже, звинувачення відноситься до предикатів етичної оцінки, що містить дезидеративну складову частину (реалізоване бажання семантичного суб'єкта) та базується на суспільно-відомій шкалі цінностей.

5. Адресатно-адресантне відношення. У комунікативній ситуації засудження автор – наставник, м'який критик, обізнаний зі зразками поведінки, а адресат має нижчий статус, не знає норм поведінки і не усвідомлює, що він їх порушує [12, с. 495].

У комунікативній ситуації вираження зневаги адресант позиціонує свою вищість над адресатом, навіть не маючи вищого статусу. Ілюстративна дія зневаги не передбачає того, що адресат може виправити свою поведінку в майбутньому, тому адресант виступає вольовим, суворим учасником комунікативної взаємодії.

Під час дорікання комунікативний статус адресанта може бути однаковий або нижчий за комунікативний статус адресата, оскільки ця комунікативна дія використовується для ненав'язливої, непрямой вказівки на негативний вчинок, що характерно для такого типу відносин.

Для звинувачення більш характерна нерівність статусно-рольових позицій та велика статусна дистанція між співрозмовниками. Оскільки звинувачення передбачає пониження комунікативного статусу співрозмовника, то адресант повинен мати достатні повноваження та вищий комунікативний статус для того, щоб ці обвинувачення визналися адресатом:

«Dirty,» said Lord Asriel, pushing her hands away. «Don't they make you wash in this place?» «Yes,» she said. «But the Chaplain's fingernails are always dirty. They're even dirtier than mine.» «He's a learned man. What's your excuse?» «I must've got them dirty after I washed.» [15, p. 24].

Дорослий має настільки беззаперечний авторитет, що він демонстративно вимагає виправдань у дитини. Про його вищий комунікативний статус свідчать інтерогативні конструкції та безапеляційний тон розмови.

6. Часовий фактор. Під час засудження фактор минулого, відомий лише автору, базується на зразках поведінки і вираженні особистих поглядів мовця, а фактор майбутнього полягає в досягненні перлокутивного ефекту – прийнятті адресатом до відома побажань автора і їх врахуванні у подальшій поведінці [12, с. 495].

Фактор минулого під час дорікання відомий обом учасникам комунікації. Фактор майбутнього такий самий, як і під час засудження, – зміна поведінки адресата в бажаний для адресанта бік [13, с. 728].

Часовий фактор майбутнього у випадку зневаги відіграє неабияку роль, оскільки передбачається, що в майбутньому адресат не зможе поміняти свою поведінку в бажаний для адресанта бік, а фактор минулого є відомий тільки адресанту, оскільки ним використовується індивідуальна, відома йому система цінностей.

Під час звинувачення фактор минулого є відомим обом учасникам комунікації, а стосовно фактору майбутнього можна зазначити бажану для адресанта зміну поведінки адресата:

«Orange. Tell me, boy, does anything penetrate that thick skull of yours? Didn't you hear me say, quite clearly, that only one rat spleen was needed? Didn't I state plainly that a dash of leech juice would suffice? What do I have to do to make you understand, Longbottom?» Neville was pink and trembling [17, p. 125].

Адресант звертається до фактору минулого, на основі якого він вибудовує своє звинувачення (*Didn't you hear me say, quite*

clearly, that only one rat spleen was needed? Didn't I state plainly that a dash of leech juice would suffice?), фактор майбутнього використовує для того, щоб вказати адресату на необхідні зміни його поведінки (*What do I have to do to make you understand, Longbottom?*).

7. Тип дистанції. Між учасниками комунікативної ситуації дорікання, засудження, осуду, зневаги та звинувачення можуть існувати різні рольові відносини та статусна дистанція. Оскільки ці комунікативні дії є негативними, то найчастіше адресант негативної дії буде в сильнішій рольовій позиції та матиме вищий за адресата комунікативний/соціальний статус. Так, А.А. Король говорить про звинувачення: «У ситуаціях, де спостерігається реалізація висловлення-звинувачення, учасники визнають вертикальні відмінності, при яких домінуючу позицію займає адресант, а залежну позицію – адресат» [6, с. 98]:

«HOW DARE YOU GIVE THIS NUMBER TO PEOPLE LIKE – PEOPLE LIKE YOU!» Uncle Vernon had roared, spraying Harry with spit. [17, p. 4].

Між адресантом-дядьком та адресатом-племінником є досить велика вертикальна дистанція. Звинувачення адресанта втілене через вказівку на низький статус адресата (*HOW DARE YOU, PEOPLE LIKE YOU*). Коротка горизонтальна дистанція (родинні відносини) не є релевантною під час реалізації звинувачення.

У випадку короткої горизонтальної дистанції можна реалізувати дорікання стосовно недотримання норм і обіцянок. У випадку великої горизонтальної дистанції дорікання може бути втілене тільки за порушення норм, оскільки спільного фактору минулого в учасників комунікації немає [13, с. 728].

Для зневаги соціально-рольові відносини та дистанція значення не мають: для визнання вчинку негативним важливою є система власних цінностей адресанта, а не суспільно-прийнятних.

8. Перформативне вживання метапредикатів зі значенням негативної оцінки. Метапредикат *звинувачувати* може мати перформативну реалізацію в комунікації, проте зазвичай в офіційно-діловій сфері, а не побутовій. Стосовно перформативного вживання лексем дорікання, то вони можуть функціонувати як перформативи в ситуаціях, коли адресант бажає вербалізувати свою комунікативну мету, проте отримують менш частотне використання, ніж лексеми обвинувачення. Як перформатив може функціонувати також метапредикат *зневажати*, проте він зазвичай використовується в ситуаціях підвищеної емоційності.

Висновки. Отже, можна стверджувати факт синонімічності звинувачення, осуду, засудження та докору, що обумовлюється спільністю комунікативної мети та реалізації в конфліктній взаємодії. Однак за рядом параметрів тактику звинувачення обґрунтовано виділено в ряді суміжних тактик. Виявлено, що складовими частинами інтенції звинувачення є повідомлення про факт вчинення певної дії, вираження своєї негативної оцінки стосовно цієї дії, вказівка на відповідальність адресата за вчинення цієї дії та примушення його діяти/думати в потрібному для ініціатора звинувачення руслі. Іntenція звинувачення може бути виражена єдиною можливим способом – вербально. Звинувачення відноситься до предикатів етичної оцінки та базується на суспільно-відомій шкалі цінностей. Для звинувачення більш характерними є нерівність статусно-рольових позицій та велика статусна дистанція між співрозмовниками. Фактор

минулого є відомим для обох учасників комунікації, фактор майбутнього полягає в зміні поведінки адресата.

Комунікативну ситуацію звинувачення/виправдання не можна назвати типовою ситуацією конфліктної (некооперативної) взаємодії, коли комунікативні дії одного учасника спрямовані на нанесення шкоди іншому учаснику цієї взаємодії та передбачають зміну його емоційного стану. Оскільки один зі співрозмовників реалізує тактику виправдання (у відповідь на звинувачення), що відноситься до тактик стратегії кооперації, комунікативну ситуацію звинувачення/виправдання можна потрактувати як гармонізуючий тип конфліктної взаємодії. У зв'язку із цим, перспективним видається аналіз тактики виправдання як кооперативної тактики в комунікативній ситуації звинувачення/виправдання.

Література:

- Будыгина Т.В. Оценочные речевые акты изнутри // Логический анализ языка: Язык речевых действий. М.: Наука, 1994. С. 49–59.
- Воркачев С.Г. К семантическому представлению дезидеративной оценки в естественном языке // Вопросы языкознания. М.: Наука, 1990. № 4. С. 86–92.
- Графова Т.А. Смысловая структура эмотивных предикатов // Человеческий фактор в языке: языковые механизмы экспрессивности. М.: Наука, 1991. С. 67–99.
- Дубровская Т.В. Речевые жанры «осуждение» и «обвинение» в русском и английском речевом общении: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Саратов, 2003. 233 с.
- Карасик В.И. Язык социального статуса. М.: Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. 330 с.
- Король А.А. Висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2007. 237 с.
- Корольов І.Р. Комунікативна ситуація «виправдання»: функціонально-прагматичний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, російської та англійської художньої прози XIX ст.): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.15. К., 2008. 238 с.
- Лаврентьева Е.В. Речевые жанры обвинения и оправдания в диалогическом единстве: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Новосибирск, 2006. 261 с.
- Мирончук Т.А. Семантичні та прагматичні особливості висловлювань виправдання в сучасній англійській мові: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Київ: Київський держ. лінгв. ун-т, 1998. 194 с.
- Погребиская А.Л. Коммуникативно-содержательная характеристика диалогических реплик обвинения в британской языковой культуре : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Тверь, 2007. 156 с.
- Снежик О.П. Висловлення звинувачення та виправдання у вербальних інтеракціях (на матеріалі сучасної французької мови): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05. Запоріжжя, 2007. 308 с.
- Стексова Т.И. Порицание // Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. М.: Флинта, 2003. С. 494.
- Стексова Т.И. Упрёк // Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. М.: Флинта, 2003. С. 728.
- Федорова Л.Л. Типология речевого воздействия и его место в структуре общения // Вопросы языкознания. М.: Наука, 1991. № 6. С. 46–50.
- Pullman Ph. The Golden Compass. New York: Random House, 1996. 399 p.
- Rowling J.K. Harry Potter and the Chamber of Secrets. Scholastic Press, 1999. 341 p.
- Rowling J.K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. Scholastic Press, 1999. 435 p.

Герасимив Л. Я. Тактика обвинения как конфликтная тактика в коммуникативной ситуации обвинения/оправдания

Аннотация. Статья посвящена исследованию конфликтного потенциала тактики обвинения в коммуникативной ситуации обвинения/оправдания как особом типе конфликтного взаимодействия. Предложена попытка дифференцировать тактику обвинения в системе смежных поллокутивных составляющих тактик осуждения, порицания, пренебрежения и нарекания, выделенных на основе общего интенционального содержания – выражения неодобрения и оказания влияния на адресата.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация обвинения/оправдания, конфликтное взаимодействие, интерактивность, интенциональность, тактика обвинения.

Gerasymiv L. The accusation tactics as a conflict tactics in the communicative situation of accusation/excuse

Summary. The article deals with the analysis of the conflict potential of the accusation tactics in the communicative situation of accusation/excuse as a special type of conflict interaction. An attempt is made to differentiate the tactics of accusation in the system of the logically and illocutionary adjacent tactics of conviction, blame, contempt and reproach, allocated on the basis of the common intent content – the expression of disapproval and exerting influence on the addressee.

Key words: communicative situation of accusation/excuse, conflict interaction, interactivity, intentionality, accusation tactics.

Годжаева М. А.,
старший преподаватель кафедры грамматики английского языка
Азербайджанского университета языков

СИНТАКСИЧЕСКАЯ ОМОНИМИЯ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В представленной статье рассматриваются особенности синтаксической омонимии на уровне как свободных словосочетаний, так и фразеологических единиц или идиом. Из статьи можно понять, что только свободные словосочетания могут создавать синтаксическую омонимию, поскольку их составные части изменяются семантически и грамматически в зависимости от данного текста. Но идиомы не могут быть использованы в качестве омонимов в этом языке. Можно использовать идиомы в их буквальном и переносном значении, а доминирующий смысл определяется в соответствии с текстом. В зависимости от текста неоднозначные ситуации могут быть проанализированы и заменены однозначными.

Ключевые слова: свободные словосочетания, устойчивые словосочетания, двусмысленность, синтаксическая омонимия.

Постановление проблемы. Когда мы говорим об омонимии, то подразумеваем внешнюю идентичность языковой единицы и выражение разных значений с семантической точки зрения. По Аристотелю, «слова-омонимы напоминают сходство самого человека с его портретом. Как их (кроме внешне-сти) ничего не объединяет, так же и омонимы идентичны только внешне» [10, с. 1].

Несмотря на то, что омонимы являются «нежелательными» словами для языка, появление их в языке принимается как естественный и закономерный процесс. Сегодня этот процесс также продолжается. «Так как омонимия есть проблемой, созданной между формой и содержанием, то его теоретическое исследование было неизбежным» [5, с. 3].

Исследование омонимии позволило идентифицировать его виды и типы, группировать омонимы на всех уровнях языка. Особо надо подчеркнуть, что привлечение синтаксической омонимии к обширным научным исследованиям рассматривается одним из самых актуальных событий в лингвистике. Разумеется, что следует упомянуть роль трансформационного метода грамматических структурных преобразований Н. Хомского. Конечно, до этого метода способ синтаксической омонимии изучался стилистическим средством, в частности в двусмысленных ситуациях (ambiguity – ambigüvitlik). Применяя сейчас трансформационный метод, синтаксическую омонимию можно определять на уровне словосочетаний и предложений в глубинных и верхних слоях языка.

Степень изученности проблемы. Разные аспекты данной проблемы рассматривали: общие вопросы омонимии, словообразования (Л. Малаховский), лингвистической семантики (Дж. Лион, Л. Сальникова), в английском языке (Б. Шиманек), классик исследований структур языка (Н. Хомский, М. Гиоргадзе), в азербайджанском языке (К. Абдуллаев, Н. Велиева) и др. Данная проблема привлекает достаточно большое число исследователей в различных языках.

Целью данной статьи является исследование характерных особенностей явления синтаксической омонимии в английском языке.

Изложение основного материала. Синтаксическая омонимия – это такой вид омонимии, когда проявление ее в письменной или устной речи не обусловлено омонимом или же использованием многозначного слова в текущей ситуации. Порой мы сталкиваемся с неоднозначными ситуациями во время использования омонимов (в зависимости от вида) в текстах, что создает трудности в правильной передаче мысли.

Такая двусмысленность часто называется амбигированностью (ambiguity) или амфиболией. Амбигированность является семантической характеристикой. В зависимости от вида омонимов (лексический, лексико-грамматический, синтаксический) любой тип амбигированности означает интерпретацию значения словосочетания и предложения с той же лексической композицией в двух отдельных формах. Это же создает препятствия для правильного предоставления информации в данном тексте, выяснению доминирования, замедляет качество и скорость живой речи, в когнитивном смысле отрицательно влияет на процесс коммуникации.

Если передаваемая информация соответствует мировоззрению, опыту и фоновым знаниям, то обмен мнениями слушающего с говорящим будет удачным. Например, лексическая омонимия слова “bank” в предложениях *He is building his new house near the bank* или же *They are growing flowers on either side of the bank* дает два разных значения. Первое предложение: а) *Он строит дом около реки*; второе: б) *Он строит дом около Сбербанка*. Второе предложение: а) *Они выращивают цветы по обе стороны реки*; б) *Они выращивают цветы по обе стороны Сбербанка*. В приведенных примерах есть двусмысленность, потому что в обоих предложениях объединились два денотативных смысла слова bank. В таких случаях обязательным есть присутствие «факторов макротекста и ситуации» [1, с. 58].

Например, согласно такому тексту, можно уточнить главный смысл слова bank: *Jack was working at an office. He lived quite far away from the office; even it took him an hour and a half to get to his work in time. One day he decided to change his flat somewhere near his office. He told his wife about his new plan and she liked it very much. They began to look for a house. At last they liked one, but it was expensive. Jack couldn't afford to buy it, so he decided to go to the bank and take some money.*

В данном тексте главный смысл слова bank – это «Сбербанк». Как видно, по контексту можно определить доминирующее значение.

В синтаксической двусмысленности проблема более сложная. Это связано с трудным самоопределением синтаксической двусмысленности. Синтаксическая двусмысленность проявляет себя на уровне словосочетания и предложения. Ее можно встретить как в устной, так и в письменной речи. Если омонимия лексическая

(словесный пласт, полученный в результате исторического развития), то про нее сказать такое невозможно. Синтаксической называется омонимия, возникшая в результате синтаксического построения свободного словосочетания и предложения, используемого во время живого общения.

Так, словосочетание или предложение, представленные одной верхней структурой, могут быть синтезированы в двух разных подструктурах. Каждое исследование приводит к тому, что одно и то же словосочетание и лексический состав предложения остаются теми же, но понимаются в разных значениях. Так, в зависимости от синтаксического построения словосочетания и предложения образуется двусмысленная ситуация. Н. Хомский это назвал “*constructional homonymy*” [2, с. 28] (конструкционная омонимия). Как видно по названию, синтаксическое двузначие проявляется себя на уровне словосочетания и предложения. Когда мы говорим словосочетание, имеем в виду свободные словосочетания.

Устойчивые словосочетания не могут образовывать синтаксическую омонимию. Свободные словосочетания, в соответствии с требованиями текста, в котором они использованы, в пределах лексических и грамматических возможностей языка, в зависимости от контекста, отражают любое изменение; между сторонами сочетания могут быстро обновляться смысловые и грамматические отношения.

Однако устойчивые словосочетания не имеют этих качеств. Их нельзя разделить на части, заменить составные компоненты другими словами. Они, используя в точном или косвенном значении, могут образовать лексическую омонимию. В. Виноградов, Н. Амосова, А. Кунин, И. Арнольд, Дж. Лайонз и другие различали свободные и устойчивые словосочетания по этим качествам. Хотя компоненты свободного словосочетания лексически и грамматически независимы, но они всегда должны иметь синтаксическую и парадигматическую значимость. Например, *a school teacher, a stone house, forest area, ready-made clothes* и т.д.

Говоря о возможностях создания синтаксической омонимии свободного и устойчивого словосочетания, необходимо особо упомянуть о свободных словосочетаниях. Как было упомянуто выше, свободные словосочетания могут отражать в себе любые изменения. Содержание свободного словосочетания, в соответствии с грамматическими и семантическими законами языка, к которому он принадлежит, в зависимости от актуального членства предложения, изменяется.

Например, между сторонами свободного словосочетания такого, как *criminal lawyer, French historian, French silk underwear* [8, с. 302, 306] и т.д., с изменением синтагматического соединения происходит смысловое изменение, себя проявляет синтаксическая двусмысленность 1) *criminal lawyer*: а) уголовный адвокат; б) адвокат, который занимается уголовными делами; 2) *French historian*: а) французский историк; б) эксперт, который изучает историю Франции; 3) *French silk underwear*: а) нижнее белье, изготовленное из французского шелка; б) изготовленное во Франции из шелка нижнее белье и т.д. Грамматические соотношения между свободными словосочетаниями реализуются при помощи орфографических знаков: интонации, контрастного ударения, перерыва и т.д. Однако в когнитивном двусмысленном условии определение главного смысла зависит от прагматичной цели говорящего. Однако отнести это сказанное к устойчивым словосочетаниям невозможно.

Устойчивые словосочетания – это лексические единицы, которые сформировались в результате исторического развития языка, отражают логическое творчество народа, к которому он принадлежит, обогащают словарь языка и выражают метафорами определенные мысли. Их называют фразеологическими единицами или идиомами. Изменение сторон этих единиц, замена другими словами не возможна. «Все лексемы на языке не выражаются словами, многие из них выражаются фразами (словосочетаниями) и включены в словарный фонд языка. На языке имеются идиоматические (*idiomatic*) и не идиоматические (*non-idiomatic*) фразы.

Значение идиоматических фраз не идентично смыслу, который составляет их. Следовательно, тогда, когда неидиоматические фразы используются в языке в истинном, буквальном значении, то идиоматические фразы используются метафорически или же в переносном значении» [4, с. 145]. Хотя устойчивые словосочетания и используются одним членом предложения, но они, используя в прямом и переносном значении, образуют не синтаксическую, а лексическую двузначность. Главное значение определяется контекстом.

Например, в английском языке глагольное сочетание *to lose one's stand-by* используется в прямом и переносном значении: 1) потерять трость (в прямом значении); 2) постареть, состариться (в переносном значении). Предложение *Please, help me climb the stairs, I have lost my stand-by* можно понять в двух разных смыслах: 1) Пожалуйста, помогите подняться лестницы, потому что я потерял трость (в прямом значении); 2) Пожалуйста, помогите подняться по лестнице, потому что у меня самого не хватает сил (в переносном значении) [9, с. 85].

Таким образом, идиоматические выражения в прямом и переносном значениях образуют метафорическую двузначность. Например, выражение *a bitter pill to swallow*, используя в прямом и переносном значениях, создает двусмысленность. Предложение *It was a bitter pill for him to swallow* может быть истолковано в двух разных смыслах (в соответствии с двойным значением указанного выражения): 1) *Это была горькая таблетка, которую он должен был принять* (в прямом значении); 2) *Это была горькая правда, которую он признал бы* (в переносном значении) [6, с. 179].

Выражение *To break the ice* используется в следующем прямом и переносном значениях: 1) *to cut the frozen surface of water* – растопить (сломать) лед (в прямом значении); 2) *to say or do smth. that makes people feel more relaxed, especially at the beginning of a meeting, party etc* – чтобы начать встречу, собрание, устранить напряженность, формальность, сделать первый шаг. *They had to break the ice for to catch the fish* – Им пришлось сломать лед, чтобы поймать рыбу (в прямом значении).

“*It's no use immediately discussing business matters. The topic at the outset of negotiations should be neutral, non-business. Five per cent of the negotiating time is devoted to breaking the ice*” – «Немедленно начинать бизнес-дискуссию бесполезно. Тема вне разговоров должна быть нейтральной, не деловой. 5 процентов разговоров посвящается устранению формальностей» (в переносном значении) [7, с. 5].

Данный пример диалога также может быть примером метафорической двузначности: *Did you take a bath?* – *No, only a towel, is there one missing?* [3, с. 274] Так как выражение *to take a bath* – *принимать душ* понимается слушателем в буквальном смысле (*Вы куда-то отнесли ванну с ванной комнаты?*), то на

вопрос: «Ты принял душ?», отвечает: «Нет, только полотенце взял. Что-то потерялось?»

Выводы. Примеры еще раз показывают, что устойчивые словосочетания в прямом и переносном значении образуют двусмысленность, где основной смысл определяется в контексте. Неспособность устойчивых словосочетаний образовывать омонимию больше всего связана с тем, что не существует фразеологической единицы, которая имеет тот же лексический состав и выражает разные значения. С другой стороны, поскольку синтаксические отношения между сторонами устойчивых словосочетаний невозможно обновить, в зависимости от текста, они не подвергаются гибким синтаксическим и парадигматическим изменениям, и не образуют синтаксическую двусмысленность.

Литература:

1. Абдуллаев К. Теоретические проблемы синтаксиса азербайджанского языка. Баку: Маариф. 1999. 283 с.
2. Хомский Н. Синтаксические структуры. Издатели Mouton. Гаага. Париж: 1957. 115 с.
3. Гиоргадзе М. Лингвистические особенности Пун, их типология и классификация. Европейский научный журнал. 2014. С. 271–275.
4. Лион Дж. Лингвистическая семантика: Введение. Пресса Кембриджского университета. 1995. С. 376.
5. Малаховский Л. Теория лексической и грамматической омонимии. Ленинград: «НАУКА», 1990. С. 239.
6. Мустафаева С. Ежедневные английские идиомы с азербайджанскими эквивалентами в использовании. Баку: Letterpress, 2008. С. 344.
7. Сальникова Л. Английский для менеджеров. Агентство печати NB-Пресс, Москва, 1992. С. 184.
8. Шиманек Б. Структурная двусмысленность в английском словообразовании. С. 299–316.
9. Велиева Н. Фразеологический Азербайджано-англо-русский словарь. 2 тома. Азернешр, Баку. 2010. Том 1. С. 988.
10. Уорд Г. Аристотель на омонимии. Диалектика и наука. Cambridge University Press, 2008. С. 223.

Годжаева М. А. Синтаксична омонімія словосполучень в англійській мові

Анотація. У представленій статті розглядаються особливості синтаксичної омонімії на рівні як вільних словосполучень, так і фразеологічних одиниць або ідіом. Зі статті можна зрозуміти, що тільки вільні словосполучення можуть створювати синтаксичну омонімію, оскільки складові частини змінюються семантично і граматично (залежно від тексту). Але ідіоми не можуть бути використані омонімами в цій мові. Можна використовувати ідіоми в їх буквальному і переносному значенні, а домінуючий сенс визначається відповідно до тексту. Неоднозначні ситуації може бути проаналізовано й замінено однозначними.

Ключові слова: вільні словосполучення, стійкі словосполучення, двозначність, синтаксична омонімія.

Gojajeva M. Syntactic homonymy in word combinations

Summary. The presented article deals with the features of the syntactic homonymy on the level of both free word combinations and phraseological units or idioms. From the article one can understand that only free word combinations can create syntactic homonymy as their constituent parts change semantically and grammatically depending on the given text. But idioms are unable to be used as homonyms in the language. It is possible to use idioms in their literal and figurative meanings, and the dominant meaning is determined according to the text. Depending on the text ambiguous situations can be analyzed and substituted with disambiguate.

Key words: free word combinations, stable word combinations, ambiguity, syntactic homonymy.

Дьяченко Г. Ф.,

доцент кафедры иностранных языков
Одесского национального политехнического университета

Неврева М. Н.,

доцент кафедры иностранных языков
Одесского национального политехнического университета

Топчая Н. И.,

старший преподаватель кафедры иностранных языков
Одесского национального политехнического университета

ГЛАГОЛЫ ОБЩЕНАУЧНОГО СЛОЯ ЛЕКСИКИ В НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО ПОДЪЯЗЫКА «АКУСТИКА И УЛЬТРАЗВУКОВАЯ ТЕХНИКА»)

Аннотация. Статья рассматривает один из стратификационных слоев лексики – общенаучный слой – частотного списка глаголов, созданного на основе текстового корпуса одной из областей научно-технического дискурса «Акустика и ультразвуковая техника». Глаголы общенаучного слоя описываются в аспекте их статистических и лексико-семантических характеристик.

Ключевые слова: вероятностно-статистическая модель, семантическая группа, тематика, частота, экспертная оценка.

Постановка проблемы. Общенаучный стратификационный слой лексики не очень давно стал выделяться лингвистами, изучающими лексический состав текстов, которые относятся к областям знания научно-технического дискурса. С самого начала, когда тексты технических специальностей начали рассматриваться в различных аспектах теоретического и прикладного характера (моделирование текста для автоматизированного перевода, лексикография и др.) ученые определяли только два лексических слоя: общеупотребительный и терминологический [1–3]. Однако бурное развитие корпусной лингвистики на основе технических текстов различной тематики позволили определить еще один стратификационный слой – общенаучный.

Анализ последних исследований и публикаций. Появление нового слоя связано с естественным процессом сравнения текстовых корпусов. Было обнаружено, что в текстах научно-технического дискурса функционируют некоторые практически одинаковые единицы, которые по своим лексико-семантическим значениям отличаются от единиц общеупотребительного и терминологического слоев и которые можно выделить в отдельную группу [4–9].

Общенаучный слой можно охарактеризовать как достаточно противоречивый, нестабильный список слов, т.к. его промежуточное положение обуславливает постоянное движение единиц этой группы, их перемещение в другие слои лексики. Так, он тесно связан с общеупотребительным слоем и те слова, которые совсем недавно использовались в научно-технических текстах и очень редко в разговорной речи (или общеупотребительном слое), начали функционировать в разговорной речи с большой частотой. С другой стороны, он находится под влиянием терминологического слоя, откуда берет глаголы-термины, которые ранее описывали объекты, относящиеся исключительно

но к какой-либо определенной области техники, а в настоящее время – использующиеся для описания параметров процессов и устройств, характерных для очень многих технических специальностей.

Приведем пример, иллюстрирующий наше утверждение. Одним из авторов настоящей статьи [10] был проведен сравнительный анализ лексических слоев глагольных единиц по текстам специальности «Акустика и ультразвуковая техника» за 1977–1978 гг. и 2016–2017 гг., который установил, что за сорок лет в выделенных лексических слоях произошли существенные трансформации. Так, в текстах за 1977–1978 гг. такие глаголы, как *calculate, center, process etc.* относились исключительно к терминологическому слою лексики. Сейчас они включены в общенаучный слой, т.к. были найдены в других областях технического дискурса, например, в области компьютерного проектирования, где *process, calculate* встречаются достаточно часто. В свою очередь из общенаучного слоя в общеупотребительный перешли такие глаголы как *photograph, tune etc.*

Целью статьи является описание семантических и статистических особенностей глагольных единиц общенаучного слоя лексики, встречающихся в текстах специальности «Акустика и ультразвуковая техника» (далее – АУЗТ). Статистика позволит определить их место в текстовом корпусе этой области технического дискурса, а анализ семантических групп покажет особенности, которые приобретают глаголы этого слоя лексики при функционировании в текстовом корпусе АУЗТ.

Для достижения поставленной цели были выполнены следующие задачи:

- сформировать текстовый корпус области «Акустика и ультразвуковая техника»;
- на основе текстов АУЗТ скомпилировать частотный список всех текстовых единиц и выделить так называемый базовый частотный словарь – первые самые частотные 2000 слов;
- из частотного словаря выделить частотный список глаголов;
- список глаголов АУЗТ с использованием качественных и количественных методов разделить на стратификационные слои с целью получения общенаучного слоя, который и является объектом описания в данной статье.

Изложение основного материала. В соответствии с задачами, упомянутыми авторами, методом сплошной выборки

был сформирован текстовый корпус области АУЗТ, объем корпуса составил 200 тыс. словоупотреблений, причем цифры, условные обозначения, реклама, научно-популярные статьи не входили в выборку. Тексты были взяты из журналов, издаваемых в США и Великобритании: Journal of Acoustic Society of America, Journal of the Audio Engineering Society, Applied Acoustics, IEEE Transactions of Antennae and Propagation, The Journal of the Society of America.

На основе текстового корпуса была создана вероятностно-статистическая модель (частотный словарь или список), в которой все единицы перечислялись по убыванию частоты. Пороговая частота модели – из нее был выделен базовый список, насчитывающий 2000 самых частотных слов.

Согласно цели статьи, которая предусматривает описание глагольных единиц, был выделен частотный список глаголов АУЗТ. Данный список самых частотных глаголов с помощью качественных (экспертная оценка, контекстуальный анализ, сравнительный анализ) и количественных (ранговая корреляция и др.) методов разделен на лексические слои, один из которых – общенаучный – и рассматривается в настоящей статье.

Группа общенаучных глаголов представлена единицами, занимающими, как уже говорилось, промежуточное положение между общеупотребительными и терминологическими глагольными лексемами. При исследовании лексических значений единиц этого слоя лексики было обнаружено, что значительную часть составляют глаголы, перешедшие из терминологического слоя и получившие иной лексический статус в текстовом корпусе АУЗТ.

Общенаучные глаголы составляют основу научного текста, с их помощью описываются и характеризуются различные явления, действия, процессы во многих областях. В результате сравнения списков глагольных единиц нескольких текстовых корпусов – Электротехника [7], Химическое машиностроение [11] в аспекте определения их (глагольных единиц) принадлежности к различным лексическим слоям было обнаружено, что при взаимодействии наук и проникновении отдельных областей одних наук в другие, слой общенаучных глаголов имеет тенденцию к постоянному изменению.

В базовом словаре (первые 2000 самых частотных слов) корпуса АУЗТ было выделено 173 глагола, вошедших в общенаучный слой лексики. Приведем полный список этих глаголов, расположенных по убыванию абсолютной частоты, а затем попытаемся классифицировать их в соответствии с их семантикой.

Итак, список глагольных единиц общенаучного слоя лексики: provide (F=253), measure (F=227), process (F=224), determine (F=222), increase (F=208), assume (F=190), transform (F=175), define (F=169), set (F=159), compare (F=157), evaluate (F=127), operate (F=124), compute (F=119), space (F=117), denote (F=113), reduce (F=107), calculate (F=103), indicate (F=99), produce (F=92), delay (F=89), estimate (F=81), normalize (F=73), coordinate (F=72), match (F=69), specify (F=66), contain (F=65), design (F=65), substitute (F=65), yield (F=63), record (F=62), generate (F=61), lead (F=59), relate (F=58), decrease (F=57), couple (F=55), separate (F=54), connect (F=53), toot (F=53), limit (F=51), locate (F=51), drive (F=50), fix (F=50), approximate (F=49), odd (F=48), investigate (F=48), average (F=47), minimize (F=47), move (F=47), multiply (F=47), solve (F=47), combine (F=46), construct (F=46), simplify (F=42), adjust (F=40), comprise (F=40), replace (F=38), sum (F=38), carry (F=37), complicate (F=37), extend

(F=37), integrate (F=37), depict (F=36), hold (F=36), select (F=36), mismatch (F=35), modify (F=35), mount (F=35), switch (F=34), bound (F=33), divide (F=33), maximize (F=33), distribute (F=31), equal (F=31), implement (F=31), adapt (F=30), expend (F=30), conclude (F=29), remove (F=29), skirt (F=29), analyze (F=28), detect (F=28), draw (F=28), eliminate (F=28), uncorrelated (F=28), build (F=27), detail (F=26), effect (F=26), formulate (F=26), keep (F=26), proceed (F=26), reject (F=26), supply (F=26), tend (F=26), bond (F=25), coincide (F=25), conduct (F=25), exceed (F=25), feed (F=25), point (F=25), prove (F=25), summarize (F=25), treat (F=25), incorporate (F=24), model (F=24), neighbor (F=24), seals (F=24), shift (F=24), square (F=24), disclose (F=23), double (F=23), engineer (F=23), function (F=23), invert (F=23), optimize (F=23), store (F=23), track (F=23), correct (F=22), handle (F=22), project (F=22), collect (F=21), interfere (F=21), calibrate (F=20), convert (F=20), induce (F=20), prompt (F=20), subtract (F=20), suffice (F=20), degrade (F=19), drop (F=19), equate (F=19), map (F=19), alter (F=18), differentiate (F=18), bracket (F=17), reconstruct (F=17), superimpose (F=17), sweep (F=17), amplify (F=16), arrange (F=16), break (F=16), confine (F=16), ease (F=16), image (F=16), print (F=16), discriminate (F=15), exploit (F=15), omit (F=15), designate (F=14), exclude (F=14), dwell (F=13), experience (F=13), fall (F=13), terminate (F=13), deduce (F=12), line (F=12), mix (F=12), press (F=12), reproduce (F=12), assign (F=11), dominate (F=11), evidence (F=11), manufacture (F=11), oppose (F=11), outline (F=11), preserve (F=11), smooth (F=11), subtend (F=11), tabulate (F=11), govern (F=10), machine (F=10), predetermine (F=10), reserve (F=10), subject (F=10).

Суммарная частота глагольных единиц общенаучного слоя лексики является 7216, что составляет около 36% от лексем всех лексических слоев. Исходя из данных частоты использования глаголов общенаучного слоя, представленных в списке, основная часть глаголов (почти 150 единиц) расположена в среднечастотной зоне.

При исследовании лексических значений общенаучных глаголов подязыка АУЗТ было отмечено, что они не являются специфичными (подобно узкоспециальной лексике) и не являются стилистически нейтральными (подобно межстилевым глаголам (модальные глаголы, to be, to have)). Однако в зависимости от сферы их употребления они могут функционировать одновременно и как общеупотребительные, и как терминологические.

Если рассматривать общелитературный язык, то эта группа глаголов приобретает некоторый коэффициент терминологичности. Приведем несколько примеров. Многие из существующих словарей снабжает глаголы данной группы пометой «технический термин». Например, глагол *govern* в подязыке АУЗТ актуализируется в значении «управлять, регулировать (реакции, состав, смеси, детали машин)»: *The boundary conditions are governed by the leastsquare method*. «Граничные условия управляются (регулируются) методом наименьших квадратов». Тогда, как в художественной речи данный глагол употребляется со значением «владеть (собой); влиять на кого-либо»: *Don't be governed by the opinion of others* [12] «Не поддавайтесь влиянию других». Однако этот же глагол в подязыке математики является термином со значением «определять, служить аргументом».

Возьмем в качестве другого примера глагол *reserve*. В общелитературном языке он функционирует как: 1) сберегать, сохранять: *The first three rows of the hall are reserved for special guests*

[12]. «Первые три ряда зала сохраняются для особых гостей»; 2) резервировать, бронировать: *We reserved rooms at a hotel* [12]. «Мы забронировали номера в гостинице». В текстах областей технического дискурса глагол *reserve* употребляется со значением «ограничить (луч, сигналы и т.д.)»: *This curve reserves a beam to illustrate the principle of interference rejection outlined above*. «Эта кривая ограничивает луч для того, чтобы проиллюстрировать принцип отражения помех, о которых говорилось выше».

Как третий пример рассмотрим глагол *oppose*. В общелитературном языке данный глагол имеет значения: 1) оказывать сопротивление: *Oppose a vigorous resistance to the enemy* [12]. «Оказать сильное сопротивление врагу»; 2) возражать: *I am very much opposed to your going abroad* [12]. «Я очень возражаю против вашей поездки за границу». Однако в подязыке АУЗТ глагол *oppose* употребляется со значением «противопоставлять (цифры, параметры, значения и т.д.)»: *The analysis in the following sections begins with a generalized receiver configuration to oppose the target parameters*. «Анализ следующих разделов начинается с обобщенной характеристики формы приемника для того, чтобы противопоставить параметры мишени». Приведенные примеры подтверждают мысль о том, что значения слов определяются их отношениями с другими словами, соединяющимися с ними в микро- и макроконтэксте.

Для определения семантических характеристик глаголов, относящихся к общенаучному слою лексики, они были объединены в лексико-семантические группы.

1) глаголы, обозначающие конкретные физические действия, в результате которых не меняются внутренние свойства объекта (в порядке убывания абсолютных частот): *measure* /F=227/, *define* /F=169/, *set* /F=159/, *operate* /F=124/, *space* /F=117/, *delay* /F=89/, *normalize* /F=73/, *match* /F=69/, *contain* /F=65/, *yield* /F=63/, *locate* /F=51/, *fix* /F=50/, *depict* /F=36/, *hold* /F=36/, *select* /F=36/, *mismatch* /F=35/, *bound* /F=33/, *implement* /F=31/, *adapt* /F=30/, *skirt* /F=29/, *draw* /F=28/, *keep* /F=26/, *tend* /F=26/, *coincide* /F=25/, *point* /F=25/, *treat* /F=25/, *neighbor* /F=25/, *disclose* /F=23/, *function* /F=23/, *prompt* /F=20/, *induce* /F=20/, *suffice* /F=20/, *drop* /F=19/, *nap* /F=19/, *superimpose* /F=17/, *s* /F=16/, *confine* /F=16/, *image* /F=16/, *print* /F=16/, *discriminate* /F=15/, *exploit* /F=15/, *omit* /F=15/, *designate* /F=14/, *dwelt* /F=13/, *experience* /F=13/, *terminate* /F=13/, *line* /F=12/, *dominate* /F=11/, *outline* /F=12/, /F=11/, *smooth* /F=11/, *machine* /F=10/, *reserve* /F=10/, *subject* /F=10/ – 52 глагола и 210 словоупотреблений.

2) глаголы, обозначающие действия, которые приводят к качественным изменениям: *provide* /F=253/, *process* /F=224/, *transform* /F=175/, *compute* /F=119/, *calculate* /F=103/, *produce* /F=92/, *substitute* /F=65/, *generate* /F=61/, *couple* /F=55/, *connect* /F=53/, *simplify* /F=42/, *adjust* /F=40/, *comprise* /F=40/, *replace* /F=38/, *complicate* /F=37/, *modify* /F=35/, *mount* /F=35/, *switch* /F=34/, *eliminate* /F=28/, *build* /F=27/, *detail* /F=26/, *effect* /F=26/, *proceed* /F=26/, *supply* /F=26/, *bound* /F=25/, *feed* /F=25/, *incorporate* /F=24/, *model* /F=24/, *shift* /F=24/, *optimize* /F=23/, *correct* /F=22/, *collect* /F=21/, *convert* /F=20/, *degrade* /F=19/, *alter* /F=18/, *break* /F=16/, *exclude* /F=14/, *mix* /F=12/, *press* /F=12/, *reproduce* /F=12/, *assign* /F=11/, *manufacture* /F=11/, *subtend* /F=11/, *tabulate* /F=10/ – 45 глагола, 2011 словоупотреблений.

3) глаголы, обозначающие действие, связанные с умственной деятельностью человека: *determine* /F=222/, *assume* /F=190/, *compare* /F=157/, *evaluate* /F=127/, *denote* /F=113/, *indicate* (F=99), *estimate* /F=81/, *coordinate* /F=72/, *specify* /F=66/,

design /F=65/, *record* /F=62/, *test* /F=53/, *investigate* /F=48/, *solve* /F=47/, *contract* /F=46/, *distribute* /F=31/, *conclude* /F=29/, *uncorrelate* /F=28/, *formulate* /F=26/, *reject* /F=26/, *prove* /F=25/, *scale* /F=24/, *engineer* /F=23/, *store* /F=23/, *project* /F=22/, *interfere* /F=21/, *calibrate* /F=20/, *reconstruct* /F=17/, *deduce* /F=12/, *evidence* /F=11/, *predetermine* /F=10/ – 31 глагол, 1796 словоупотреблений.

4) глаголы, обозначающие различные отношения между объектами или величинами: *increase* /F=208/, *reduce* /F=107/, *relate* /F=58/, *decrease* /F=57/, *separate* /F=54/, *limit* /F=51/, *approximate* /F=49/, *odd* /F=48/, *average* /F=47/, *minimize* /F=47/, *multiply* /F=47/, *combine* /F=46/, *sum* /F=38/, *extend* /F=37/, *integrate* /F=37/, *divide* /F=33/, *maximize* /F=33/, *equal* /F=31/, *expand* /F=30/, *excide* /F=25/, *summarize* /F=25/, *square* /F=24/, *double* /F=23/, *subtract* /F=20/, *equate* /F=19/, *differentiate* /F=18/, *bracket* /F=17/, *amplify* /F=16/, *ease* /F=16/, *oppose* /F=11/ – 30 глаголов, 1272 словоупотреблений.

5) глаголы со значением «перемещение в пространстве»: *lead* /F=59/, *drive* /F=50/, *move* /F=47/, *carry* /F=37/, *remove* /F=29/, *conduct* /F=25/, *invert* /F=23/, *track* /F=23/, *handle* /F=22/, *sweep* /F=17/, *fall* /F=13/, *govern* /F=10/ – 12 глаголов, 355 словоупотреблений.

Приведенные статистические данные о лексико-семантических группах глаголов показали, что группа глагольных лексем, обозначающих конкретные физические действия, в результате которых не меняются внутренние свойства объекта, является самой многочисленной. В нее вошли 52 глагола, которые составляют 2 110 словоупотреблений. На втором месте, как по количеству глаголов, так и по количеству словоупотреблений, оказалась лексико-семантическая группа единиц, обозначающих действия, которые приводят к качественным изменениям – 45 глаголов, 2011 словоупотреблений. Тот факт, что данные лексико-семантические группы включают самое большое количество глаголов, объясняется специфическими особенностями научно-технических текстов (по сравнению с художественными и публицистическими), которые описывают конкретные явления и процессы, происходящие в самых разных областях технического знания и связанные с выполнением соответствующих действий.

Глаголы, обозначающие действия, связанные с умственной деятельностью человека занимают третье место среди выделенных семантических групп – 31 глагол и 1796 словоупотреблений. Единицы этой группы служат для облегчения построения и понимания рассуждений авторов научно-технических текстов и позволяют ученым с большей адекватностью описывать ход исследовательской мысли, результаты научных опытов и открытий.

Четвертое место занимают глагольные единицы, обозначающие различные отношения между объектами или величинами – 30 глаголов и 1272 словоупотребления. В связи с тем, что во многих областях технического дискурса наблюдается процесс существенной математизации наук, проникновение одних наук в другие, в фонд общенаучной лексики вошли глаголы, обозначающие математические термины – уменьшение, суммирование, уравнение, возведение в квадрат и т.д. Именно поэтому основной семантический признак общенаучных глаголов обусловливается понятием результативности.

Группа, включающая глагольные единицы, имеющие значение «перемещение в пространстве» является самой малочисленной в общенаучном слое глагольной лексики области АУЗТ.

Она представлена 12 глаголами и 355 словоупотреблениями. Это можно объяснить тем, что в технических текстах большее внимание уделяется описанию каких-либо явлений с рассуждениями и выводами автора, с проведением математических действий и т.п., чем с конкретными действиями.

Выводы. Результаты исследования показали, что сам характер научно-технических текстов способствует тому, что наиболее употребительными оказываются глаголы, обозначающие конкретные физические действия; глаголы, обозначающие действия, которые приводят к конкретным качественным изменениям; глаголы, связанные с умственной деятельностью человека. Глаголы со значением «перемещение в пространстве» являются новыми единицами для технических текстов, поскольку они перешли в общенаучный слой глагольной лексики из общелитературного языка.

Анализ общенаучных глагольных единиц в семантическом аспекте позволяет сделать обобщающий вывод, что в текстах научных областей знания употребляются глаголы, обозначающие нечто общее, в них заключен какой-то один общий признак, хотя состояния или процессы, наблюдаемые в объектах и их свойствах, относятся к разным областям действительности, сопряженной с научно-технической деятельностью человека.

Дальнейшие исследования будут также связаны с рассмотрением стратификационных слоев в классе глаголов, функционирующих в областях научно-технического дискурса.

Литература:

1. Гальперин И. Очерки по стилистике английского языка. Москва: Изд-во лит. на иностр. языках, 1958. 458 с.
2. Денисов П. Еще о некоторых аспектах изучения языков науки. В кн.: Проблемы языка науки и техники. Москва: Наука, 1970. С. 52–89.
3. Глушко М. Стратификация лексики языка научной литературы. В кн.: Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования. Москва: Изд-во МГУ, 1974. С. 77–93.
4. Вертель В., Вертель Е., Рогожникова Р. К вопросу об автоматизации лексикографических работ. Вопросы языкознания. № 2. 1978. С. 104–110.
5. Береснев С., Есаулкова М. Мансуров М., Шанаурова Г. Нетерминологическая лексика научного функционального стиля. Лингвистика и методика преподавания иностранных языков. Свердловск: Изд-во Свердл. пед. ин-та. № 144. 1971. С. 83–97.
6. Захаров В. Корпусная лингвистика [уч.-метод. пособие]. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2005. 48 с.
7. Шапа Л. Формы и функции прилагательных в научно-техническом тексте: дис. ... канд. филол. н., 10.02.04 Германские языки. Одесса, 1991. 201 с.
8. Борисенко Т. Английские модальные глагольные конструкции в подязыках техники: дис. ... канд. филол. н., 10.02.04 Германские языки. Одесса, 1989. 180 с.
9. Tsinova M. Lexical component of the second constituent of modal verb constructions in the texts of scientific-technical communication. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». № 1102. 2014. С. 155–159.
10. Дьяченко Г., Фалькова В. Методические указания по работе с английской специальной лексикой для студентов специальности «Акустика и ультразвуковая техника» частотный словарь-минимум. Одесса: Из-во ОПИ, 1985. 60 с.
11. Неврева М. словообразовательная типология имен существительных в подязыках техники (на материале английского языка): дис. ... к. филол. н., 10.02.04 Германские языки. Одесса, 1986. 257 с.
12. Hornby's bilingualized dictionaries (1998) Oxford Academic. URL: <https://academic.oup.com/ijl/article-pdf/11/4/292/.../292.pdf>.

Дьяченко Г. Ф., Неврева М. М., Топча Н. І. Дієслова загальнонаукового шару лексики у науково-технічному дискурсі (на матеріалі англійської підмови «Акустика та ультразвукова техніка»)

Анотація. Стаття розглядає один з стратифікаційних шарів лексики – загальнонауковий шар – частотного списку дієслів, який був створений на базі текстового корпусу однієї з областей науково-технічного дискурсу «Акустика та ультразвукова техніка». Дієслова загальнонаукового шару описуються в аспекті їх статистичних і лексико-семантичних характеристик.

Ключові слова: ймовірно-статистична модель, семантична група, тематика, частота, експертна оцінка.

Diachenko G., Nevreva M., Topchaya N. The verbs of general layer of lexis in scientific technical discourse (on the basis of the English sublanguage “Acoustics and Ultrasonics”)

Summary. The article considers one of the lexical stratification layers – general layer – of the frequency dictionary of verbs formed on the basis of “Acoustics and Ultrasonics” text corpus, which refers to scientific technical discourse. The verbs of general layer are described from the viewpoint of their statistical and lexical-semantic characteristics.

Key words: expert review, frequency, probabilistic-statistical model, semantic group, subjects.

Иманкулиева М. Т.,

докторант

Университета иностранных языков

ШКОЛА АФАДА КУРБАНОВА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ОНОМАЛОГИИ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития ономастики в Азербайджане на примере деятельности видного азербайджанского ученого, академика А. Курбанова. Проведен анализ ряда произведений А. Курбанова, определен его вклад в развитие как отдельных областей ономастической науки, так и в языкознания в целом, выявлен подход автора к таким направлениям ономастики, как человеческие имена собственные, топонимические имена, в том числе связанные с животным и растительным миром. Отмечается, что А. Курбанов большую работу провел по популяризации ономастики, проводя различные конференции, учреждая Общество, создавая центры по изучению проблем ономалогии.

Ключевые слова: ономалогия, ономастические единицы, история развития ономалогии, А. Курбанов.

Постановление проблемы. Исследование ономалогии азербайджанского языка, обладающего богатым лексическим словарем, сбор материалов по данному разделу языкознания как в прошлом, так и в современном периоде общественного развития является важным направлением развития азербайджанского языкознания. Причем исследование должно быть неискаженным, обоснованным, с применением необходимых источников из других сфер языкознания (истории языка, диалектологии, современных языковых процессов).

Анализ последних исследований и публикаций. Первые шаги в сфере ономалогии были сделаны видным тюркологом, ученым М. Кашкари в своем известном произведении «Дивани-люгати-ит-тюрк». Здесь приведены и анализированы десятки имен азербайджанского происхождения. В последующие столетия вопросы ономалогии активно разрабатывались многими учеными.

Профессор А. Курбанов рассмотрел историю становления азербайджанской ономалогии, считающейся новым и особым этапом в истории языкознания и тюркологии, системно подошел к исследованию данной сферы и основал научную школу в этой области. Статья известного тюрколога А. Курбанова, опубликованная в 1956 году под названием «Особенности личных имен в азербайджанском языке», является первой публикацией подобного рода в Азербайджане. Известный ученый-языковед А. Курбанов считается основателем школы ономалогии в Азербайджане, поскольку именно он проводил в данной сфере системные исследования в верном направлении, создал отдел азербайджанской ономалогии в Академии Наук Азербайджана, является автором десятков книг и монографий, около 100 статей в указанном направлении. Известно, что книга ученого с мировым именем А. Курбанова – монография под названием «Ономалогия азербайджанского языка» (1988) в 1989 году была удостоена Государственной премии Азербайджана [6, с. 35]. Данная работа является одной из ведущих разработок ономастических единиц как с научно-теоретической, так и практической точек зрения.

Целью исследования является показать роль видного исследователя имен в азербайджанском языке А.Курбанова в азербайджанском языкознании. Были привлечены как первоисточники, так и исследования творческого наследия этого видного ученого.

Результаты исследования. Проф. А.Курбанов называл ономалогию не отдельной наукой, а самостоятельным разделом языкознания. Учитывая значимое место, которое занимает в словарном составе языка ономастическая лексика, дал классификацию ономастических единиц, которые не наблюдаются даже в иных тюркских языках. «Подобный лингвистический процесс имеет свою историю в целостной истории азербайджанского народа» [4, с. 294]. А. Курбанов, сформировав группу из ономастических единиц, обладающих одинаковыми свойствами, впервые в азербайджанском языке разделил их на самостоятельные разделы следующим образом:

1) Антропонимы; 2) Этнонимы; 3) Топонимы; 4) Гидронимы; 5) Зоонимы; 6) Космонимы; 7) Ктематонимы [2, с. 14].

У каждого народа (с момента его формирования) развивается система антропонимов в соответствии с укладом, культурными традициями и мировоззрением. Развивается культура нареkania именами как людей, так и окружающий мир. В этом отношении антропонимическая сокровищница азербайджанского языкознания отличается своей широтой, разнообразием и богатством выражения. Каждый элемент, составляющий структуру антропонимических систем, считается носителем представлений и мыслей народа, обычаев и традиций, бытовых условий, особенностей общественно-политического устройства.

Каждый человек, подчиняющийся соответствующим законам языка, использующий его в соответствии с этими законами, знает, что наиболее часто повторяется в его окружении именно его имя: «В соответствии с требованиями законов ономастики индивидуальными именами пользуются в общении, они не переводятся и используются так, как это делается в родном языке носителя этого имени» [8, с. 202]. С этой точки зрения привлечение к широкому лингвистическому исследованию имени, отчества, фамилии определенного лица, его кличек и прозвищ, а также псевдонимов с точки зрения системы антропонимов в ономалогии, имеет исключительное значение. «Имена есть национальный знак» [8, с. 202].

Иногда, выходя за рамки внутриязыковых правил, можно встретить имена вне принципов наименования личными именами. Подобные антропонимы проф. А. Курбанов называл «странными» именами. Их не так много в азербайджанском языке, но они есть. Подобные имена, например, *Холод*, *Нищий* должны постепенно выводиться из словарного строя языка и заменены другими, более подходящими. Проф. А. Курбанов верно отмечает, что «ребенку имя дается произвольно. Однако произвольность не означает самоуправство. Нарекание именем

должно соответствовать культурно-нравственным потребностям народа и правилам письменной и устной культуры языка» [8, с. 224-225].

Таким образом, благодаря нареканию именем мы сохраняем определенные культурные и языковые традиции. Это есть общественно-необходимая задача, стоящая перед родителями. Как и общие слова, имена созданы народом и живут среди народа. При более близком рассмотрении личных имен становится ясным, что здесь много имен, пришедших к нам из других языков. Исходя из этого, А. Курбанов разделил слова-имена в азербайджанском языке на пришлое и свои, тюркского происхождения. На основании этого деления пришел к выводу, что в мире языки подвергаются всем процессам взаимовлияния и взаимодействия.

Таким образом, А. Курбанов на основании многочисленных фактов пришел к выводу о том, что из других языков к нам пришли не только общие, но и собственные имена [8, с. 213]. Данное влияние играет существенную роль в обогащении систем антропонимов азербайджанского языка.

А. Курбанов подошел к вопросу разграничения собственных имен в словарном составе как литературного языка, так и диалектов с точки зрения критериев полного или неполного состава. Если в лексическом и грамматическом отношении в каком-либо слове нет каких-либо элементов неполноты, то эти имена можно назвать полными: *Али, Имран, Лейла, Кямал*, и т.д. Иногда в разговорном языке, а порой в диалектах или литературном языке, форма имен собственных меняется. В таком случае это будет неполной формой. Например, *Анаш, Худаш, Дилиш*, и т.д. [8, с. 43].

А. Курбанов подразделяет антропонимы на два следующих вида: обычно-реальные имена, необычно-художественные имена. К первым именам относятся личные имена, отчества, фамилии, вспомогательные имена-клички, псевдонимы, титулы, о каждом из подвидов дана полная, исчерпывающая информация в книге «Основы азербайджанской ономалогии». Необычно-художественные антропонимы – это вымышленные имена, например, *Cinayətov, Anketov, İclas qurusu* (Преступников, Анкетин, Иссохший на собраниях), а также имена, которые сформированы на уровне устного народного творчества, то есть фантастические имена.

Одним из самых больших подразделов ономалогии является исследование имен географической местности, их особенностей. Трудно представить на планете Земля какое-либо место, где местности, а также народы, государства, населенные пункты были бы без названия. Все это различается и запоминается благодаря именам, которые им присваиваются. Исследования показали, что наиболее древним разделом ономастики являются именно топонимы. А. Курбанов даже подчеркнул, что «на территории Азербайджана основным фондом топонимов являются слова из нашего родного языка» [2, с. 206]. Азербайджан с его древней историей обладает разветвленной и разнообразной системой топонимов.

Таким образом, топонимы, как составной элемент языковых процессов, играют существенную роль в формировании мышления и мировоззрения его носителей. Происхождение некоторых топонимов старое, уходит корнями в глубокую древность. Систематизируя эти слова, А. Курбанов разделил их на следующие группы:

1) наиболее древние топонимы: *Гебеле, Дербент, Кавказ*, и т.д.

2) древние топонимы: *Шабран, Шарван (Ширван) Баку, Шамкир*, и т.д.

3) новые топонимы: *Джалилабад, Кырмызыкент, Караевкент*, и т.д. [2, с. 207].

При рассмотрении вышеуказанных групп топонимов становится ясным, что топонимы, сформировавшиеся на основе выделения определенного признака, отражают в себе подробный и многоаспектный языковой материал. Например, это топонимы, связанные с именами собственными, с названиями племен и родов, объектов воды, животных, птиц, растений, рыб, насекомых. Это могут быть слова общественного-политического характера, например, имена писателей, поэтов, общественных деятелей, или, к примеру, небесных тел, имена присваиваются с учетом природных богатств и проч.

Естественно, что исследование системы топонимов со всеми их закономерностями является существенным вкладом в языкознание. Это заслуга А. Курбанова, который определил многочисленные виды топонимов и процесс их формирования. Как подчеркивает автор, «Цена топонимического исследования состоит в том, каков вклад этого исследования в становление и формирование народного языка» [7, с. 285].

Азербайджанские топонимические единицы, обладающие широчайшей географией распространения, в большинстве своем сформировались на основе материалов национального языка. Вместе с тем здесь также отражены особенности языка соответствующего периода, когда возник тот или иной топоним.

При рассмотрении в ономастике истории формирования гидронимов и направлений их развития, то становится ясным, что гидронимы являются как разновидностью топонимов, так и самостоятельной единицей исследования в языкознании. А. Курбанов считал необходимым именно отдельное рассмотрение гидронимов, имеющих своеобразные черты с точки зрения фонетики, лексики и грамматики. В самом деле, рассматривать в единой группе наименования вод и суши не совсем целесообразно. Здесь разные объекты исследования. А. Курбанов гидронимы рассматривал как подгруппу топонимов, подчеркивая, что «гидроним – это слово-наименование водных объектов, в научной литературе однородные водные объекты называются особыми терминами» [2, с. 289].

Как известно, словарный состав азербайджанского языка исключительно богат. Своеобразное место занимает здесь терминология, связанная с животными и растениями. Это зоологическая лексика, сюда входят названия животных, особые прозвища, клички, все это вовлекается в оборот научного исследования, например: *Местан* (имя кошки), *Гембер* (имя лошади), и проч. Зоонимы больше носят описательный характер и в описании затрагивают качества или свойства животных и птиц, их внешнюю форму и т.д. Как в азербайджанском, так и других языках есть обычай давать имена животным и птицам. Место зоонимов в системе ономастических единиц связано с особыми методами в их исследовании.

Известно, что объектом исследования зоологической лексики являются животные и птицы. При изучении зоологической лексики выявляется, что здесь есть как собственные, так и общие имена. Предметом же ономастики является исследование только собственных имен. Именно поэтому под зоонимами имеются в виду имена собственные. А. Курбанов разделял зоонимы на две группы (общие и собственные имена), написав об этом ряд интересных исследований.

Как уже отмечалось, в научный оборот А. Курбановым были также введены и космонизмы. Ученый рассматривал их как в разговорном, так и научном языке, подчеркивая особую значимость подобного исследования. Автор считает, что «ономастические единицы обладают своеобразными специфическими чертами. Каждый из них имеет свое словесное выражение. Именно поэтому это играет существенную роль в раскрытии некоторых специфических моментов проблемы» [7, с. 273].

Продолжая тему, отметим, что видный тюрколог, академик Национальной академии Наук, лауреат Государственной премии, доктор филологических наук, профессор А. Курбанов опубликовал в 2004 году двухтомный труд «Основы азербайджанской ономалогии», что явилось итогом многолетних исследований по ономалогии азербайджанского языка. Это первый подобный труд как в азербайджанском языке, так и в тюркологии в целом. Здесь исследованы в лингвистическом отношении имена собственные, рассмотрены теоретические проблемы науки ономалогии.

Отметим, что в первом томе указанного произведения рассматриваются общетеоретические вопросы, проблемы, связанные с основами ономалогии, выявления источников ономалогии и их изучения, научные связи, показаны формы и методы сбора полевого материала, а также методы исследования, проблемы словаря ономалогии, организация и значение ономалингвистических исследований, история изучения ономалогии в Азербайджане, ономастическая лексика современного азербайджанского языка.

Каждая из выделенных сфер рассмотрена А. Курбановым со всей точностью и всеми подробностями, показано их место в общей системе ономалогической науки. Во втором томе вышеуказанного произведения дается анализ и классификация ономастических единиц азербайджанского языка, их возникновение и процесс изменения, их поэтические и стилистические особенности, орфоэпические и орфографические проблемы. Все это рассмотрено достаточно подробно и точно. Указанное произведение исследователя считается большим вкладом не только в азербайджанское, но и во все тюркологическое языкознание, вкладом в мировую науку. Как писал М. Ширалиев, «А. Курбанов является основателем ономастической школы в азербайджанском языкознании» [3, с. 51].

Наряду с этим А. Курбанов является также автором таких изданий, как «Азербайджанские имена: как назвать ребенка?» (1993), «Тюркские имена в мире» (2000), «Человек и его имя» (2002), «Словарь азербайджанских имен» (2002), «Обычай нареkania именем среди тюркских народов» (2002) [6, с. 35]. Кроме этих, есть и ряд других изданий, десятки статей о различных направлениях развития ономастики, ее лексики, и направленности этого развития. Благодаря неустанным усилиям и трудам проф. А. Курбанова в Азербайджанском Государственном педагогическом университете было создано Общество азербайджанской ономастики и Научный Центр ономастики. Видный ученый учредил также и научный журнал «Ономастика», а 25 октября каждого года был объявлен «Днем ономастики».

По личной инициативе и организаторскими усилиями ученого, начиная с 1986 года было проведено 13 общереспубликанских и международных конференций, посвященных проблемам ономастики. За короткое время эти конференции значительно расширили свой ареал, приняли традиционный характер и стали проводиться раз в два года.

Выводы. Ясно, что отмеченные нами факты являются плодом напряженного труда А. Курбанова на поприще языковедческой науки. Как результат системных поисков в сфере ономастики, многочисленных исследований в современном азербайджанском языкознании сформировалась научная школа ономалогии, родоначальником которой стал А. Курбанов. Стимулом его неустанных творческих поисков и блестящих результатов проведенных исследований была его любовь к родному языку, забота и внимание к языковым процессам в стране и мире. Язык он считал национальным достоянием, и можно сказать, что благодаря его разработкам в сфере ономалогии современный азербайджанский язык получил еще один стимул к развитию, для дальнейшего обогащения и превращения в один из влиятельных языков тюркской группы с точки зрения воздействия на языковые процессы, протекающие в мире.

Литература:

1. Курбанов А. Основы азербайджанской ономалогии. Том I. Баку: Нурлан, 2004, 340 с. (на азербайджанском языке).
2. Курбанов А. Основы азербайджанской ономалогии. Том II. Баку: Нурлан, 2004, 504 с. (на азербайджанском языке).
3. Академик А. Курбанов. Монография. Баку: 2005, 176 с. (на азербайджанском языке).
4. Курбанов А. Энциклопедия личных азербайджанских имен. Баку: 2007, 304 с. (на азербайджанском языке).
5. Керимов Н. Географы и путешественники страны огней. Баку: Азернешр, 1985 (на азербайджанском языке).
6. Курбанов А. Эльм, 2010, 392 с. (на азербайджанском языке).
7. Курбанов А. Современный азербайджанский литературный язык. Баку: Эльм ве тахсил, 2010, 452 с. (на азербайджанском языке).
8. Курбанов А. Проблемы азербайджанского языкознания. Том I. Баку: 2010 (на азербайджанском языке).

Іманкулієва М. Т. Школа Афада Курбанова у розвитку азербайджанської ономалогії

Анотація. У статті розглядаються питання розвитку ономастики в Азербайджані на прикладі діяльності видного азербайджанського вченого, академіка А. Курбанова. Проведено аналіз ряду творів А. Курбанова, визначено його внесок у розвиток як окремих областей ономастичної науки, так і в мовознавство в цілому, виявлено підхід автора до таких напрямів ономастики, як людські імена, топонімічні назви, зокрема пов'язані з тваринним і рослинним світом. Зазначається, що А. Курбанов велику роботу провів з популяризації ономастики, проводячи різні конференції, засновуючи суспільство, створюючи центри з вивчення проблем ономалогії.

Ключові слова: ономалогія, ономастичні одиниці, історія розвитку ономалогії, А. Курбанов.

Imankuliyeva M. Afad Kurbanov's school in the development of Azerbaijani onomatology

Summary. This article studies the development of onomastics in Azerbaijan based on the example of the prominent Azerbaijani scientist, Academician A. Kurbanov. In particular, a number of works by A. Kurbanov were analyzed, his contribution to the development of both separate areas of onomastic science and the linguistics in general has been determined, the author's approach to such areas of onomastics as the proper names, toponymic names, including those associated with the animal and vegetable world. It is noted that A. Kurbanov has done a great job in popularizing onomastics, holding various conferences, establishing the Association, creating centers for studying the problems of onomatology.

Key words: onomatology, onomastic units, the history of development of onomatology, A. Kurbanov.

*Капинус Е. Л.,**кандидат исторических наук, доцент кафедры иностранных языков № 1
Национального университета «Одесская юридическая академия»**Байло И. Я.,**старший преподаватель кафедры иностранных языков № 1
Национального университета «Одесская юридическая академия»*

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ФРАЗОВЫХ ГЛАГОЛОВ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПРАВОВОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. Статья представляет результаты теоретического и статистического анализа одной из единиц правового дискурса – фразового глагола. Был сделан обзор литературы по определению фразового глагола как единицы языка, описанию его особенностей и функций. Материалом для статистического анализа послужили тексты решений и заключений европейских судебных и консультативных органов.

Ключевые слова: жанр, нормативный словарь, послелог, текстовый корпус, частота.

Постановка проблемы. Интеграционные тенденции в европейской политике Украины и необходимость приведения национального законодательства в соответствие с законодательством Европейского Союза (далее – ЕС) делают актуальным изучение не только всей системы европейских наднациональных судебных и консультативных органов, но и того языкового дискурса, который используется в их деятельности и описывает реальные феномены и процессы.

Поскольку правовой дискурс является междисциплинарным объектом исследования и требует системного подхода, который учитывал бы как реалии, так и отражающую их лингвистику [1], представляется обязательным упоминание ряда международных органов, выполняющих судебные и консультативные функции в Европе. Самыми авторитетными среди них, решения которых оказывают значительное влияние на национальные законодательства, являются Европейский суд по правам человека (далее – ЕСПЧ), Суд справедливости ЕС, Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). Рассмотрим задачи каждого из этих органов, которые обуславливают жанровое своеобразие языка.

Европейский суд по правам человека рассматривает исключительно жалобы, связанные с нарушением гражданских и политических прав, изложенных в Европейской Конвенции о защите прав человека. Решения ЕСПЧ являются обязательными для государств-членов Совета Европы, ратифицировавших Европейскую Конвенцию, и вынуждают правительства вносить изменения в свои законодательства и административную практику в многочисленных сферах деятельности.

Суд справедливости ЕС обеспечивает соблюдение законодательства Европейского Союза, а также толкование и применение учреждающих его договоров. Суд уполномочен регулировать юридические споры между государствами-членами ЕС, институтами ЕС, компаниями и физическими лицами.

Основная деятельность Венецианской комиссии сосредоточена в трех направлениях: содействие в области конституционного права, выборы и референдумы, сотрудничество с кон-

ституционными судами. Являясь консультативным органом, Венецианская комиссия выносит правовые заключения о соответствии конституций и законопроектов (законов) международным правовым стандартам, а также представляет анализ европейской практики по вопросам, затронутым в жалобах, находящихся на рассмотрении в конституционных судах и ЕСПЧ.

Анализ исследований и публикаций. Результаты анализа юридического (или правового) дискурса представлены в многочисленных научных работах. Во-первых, найдено большое количество работ по исследованию терминологии в самых разнообразных аспектах ее формирования и функционирования [2–6]. Во-вторых, немало исследований, помимо терминологии, посвящены описанию других единиц рассматриваемого дискурса: синтаксических комплексов, атрибутивных сочетаний и др. [7–9]. В-третьих, статьи и диссертации с достаточно глубоким подходом к правовому дискурсу – многомерному образованию, одной из фундаментальных форм общественного сознания наряду с религией, наукой, искусством, фольклором, идеологией, философией, мифологией [1; 10–12].

Однако в процессе анализа литературы, описывающей лингвистические характеристики правового дискурса, авторы статьи не обнаружили работ, посвященных исследованию такой единицы текста, как фразовый глагол. Поэтому рассмотрение этой единицы юридических текстов, являющейся его составной частью, может считаться актуальным и своевременным.

К фразовому глаголу обращались многие украинские и зарубежные исследователи, поэтому необходимо провести классификацию таких работ: научные исследования, касающиеся описания самих фразовых глаголов безотносительно к тому или иному дискурсу, или на материале словарей [13–16], исследования фразовых глаголов в определенном дискурсе – бизнес дискурсе, научном дискурсе, правовом дискурсе [17–19], особенности перевода фразовых глаголов [20] и др. Как видно из представленного перечня лингвистической литературы, пока еще ни одно исследование не рассматривает функционирование фразовых глаголов в текстах правового дискурса, кроме упомянутой статьи Е.Ю. Чибисовой [19]. Однако анализ этой статьи показал, что, во-первых, речь идет о функционировании и значениях послелогов, во-вторых, в исследовании используются небольшие отрезки текста (статья 5 Европейской конвенции по правам человека), которые не упоминаются авторами настоящей статьи в качестве материала для создания списка фразовых глаголов.

Таким образом, содержание данной статьи подтверждает актуальность, своевременность и новизну исследований, представленных в ней.

Таблиця 1

		Longman Phrasal Verbs Dictionary	Oxford Phrasal Verbs Dictionary	Cambridge Advanced Learner's Dictionary	Merriam-Webster Online
1.	accede to	+	+	+	
2.	account for	+	+	+	+
3.	act as		+	+	
4.	act on/upon	+	+	+	+
5.	adhere to	+	+	+	+
6.	agree (disagree) with	+	+	+	+
7.	aim at	+	+	+	
8.	allow for	+	+	+	+
9.	allude to	+	+	+	+
10.	amount to	+	+	+	+
11.	appeal for		+		
12.	appeal to	+	+		
13.	ascribe to	+	+	+	
14.	ask for	+	+	+	+
15.	aspire to	+	+	+	
16.	associate with	+	+	+	
17.	attribute to	+	+	+	
18.	base on	+	+	+	
19.	bear on	+	+	+	+
20.	belong to	+	+	+	+
21.	benefit from	+			
22.	bring back	+	+	+	+
23.	bring before		+	+	+
24.	bring forward with	+	+	+	
25.	bring into	+	+		
26.	call for	+	+	+	
27.	call on/upon	+	+	+	
28.	carry on	+	+	+	
29.	carry out	+	+	+	
30.	carry over	+	+	+	
31.	charge with	+	+		
32.	come back	+	+	+	
33.	come forward	+	+	+	+
34.	come from	+	+	+	+
35.	come into	+	+	+	
36.	confer on/upon	+			
37.	confine to	+	+	+	
38.	consist in	+	+	+	+
39.	consist of	+	+	+	+
40.	contribute to	+	+	+	
41.	cut out	+	+	+	
42.	deal with	+	+	+	+
43.	decide on/upon	+	+	+	+
44.	depart from	+	+	+	
45.	depend on	+	+	+	+
46.	deprive of	+	+	+	+
47.	derive from	+	+	+	
48.	derogate from	+		+	+
49.	dispense with	+	+	+	
50.	dispose of	+	+	+	
51.	divide into	+	+		
52.	draw up	+	+	+	+
53.	engage in	+	+	+	+
54.	enter into	+	+	+	
55.	fall into	+	+		+
56.	fall under	+	+		+
57.	fill in	+	+	+	
58.	focus on	+	+	+	
59.	get to	+	+		+

Продовження таблиці 1

60.	get up	+	+	+	
61.	give up	+	+	+	+
62.	go on	+	+	+	
63.	go through	+	+	+	+
64.	hand down	+	+		+
65.	hand over	+	+	+	+
66.	hire out	+	+	+	+
67.	identify with	+	+	+	+
68.	impact on	+	+		
69.	impinge on	+	+	+	
70.	impose on/upon	+	+		
71.	impute to	+	+	+	
72.	infringe on/upon	+	+	+	
73.	insist on	+	+	+	
74.	interfere with	+	+	+	+
75.	invest with	+	+	+	
76.	keep up	+	+	+	+
77.	knock down	+	+		
78.	lay down	+	+	+	+
79.	lead to	+	+	+	
80.	lead up to	+	+	+	
81.	limit to		+		
82.	look out	+	+	+	
83.	make up	+	+		
84.	meet with	+	+	+	
85.	mix up	+	+		
86.	offend against	+	+	+	
87.	opt for	+	+		
88.	pass away	+	+	+	+
89.	pass down	+	+	+	
90.	pass on	+	+	+	+
91.	pertain to	+	+	+	
92.	pick up	+	+	+	
93.	point out	+	+	+	+
94.	point to	+	+	+	+
95.	provide against	+	+	+	+
96.	provide for	+	+	+	+
97.	pull off	+	+	+	+
98.	push aside	+	+	+	
99.	put before	+	+	+	+
100.	put forward	+	+	+	
101.	reach out to	+	+	+	+
102.	read out	+	+		
103.	refer to	+	+	+	+
104.	relate to	+	+	+	+
105.	rely on/upon	+	+	+	+
106.	result in	+	+	+	+
107.	return to	+	+		+
108.	revert to	+	+	+	+
109.	set aside	+	+		
110.	set down	+	+	+	+
111.	set out	+	+	+	
112.	set up	+	+		
113.	stand out	+	+	+	
114.	subject to	+	+	+	+
115.	succeed in	+	+		
116.	take away	+	+		
117.	take over	+	+		
118.	tamper with	+	+	+	+
119.	turn out	+	+	+	
120.	vote on	+	+		
121.	watch over	+	+		

Целью статьи является описание функционирования, места и статистики фразовых глаголов в англоязычном правовом дискурсе.

Изложение основного материала. Первым шагом для описания результатов анализа фразовых глаголов, функционирующих в правовом дискурсе, является формирование статистически надежного текстового корпуса, относящегося к области правового дискурса.

Было решено исследовать тексты нескольких жанровых разновидностей для проведения сравнительного анализа фразовых единиц. Для анализа были выбраны тексты, представляющие деятельность Европейских институтов, описанных выше – Европейского суда по правам человека, Суда справедливости ЕС, а также Европейской комиссии за демократию через право.

Тексты были взяты из Интернета с официальных сайтов ЕСПЧ, Суда справедливости ЕС и Венецианской комиссии и представляли следующие виды работы этих юридических организаций за 2017 г.: решения ЕСПЧ и Суда справедливости ЕС, заключения Венецианской комиссии.

Таким образом, текстовый корпус состоит из трех выборок, описывающих три юридических объекта. Объем каждой выборки насчитывает 70 тыс. словоупотреблений (word token), общий объем равен 210 тыс. словоупотреблений, что в целом соответствует требованиям репрезентативности, предъявляемым к текстовым корпусам.

Текстовый корпус формировался методом сплошной выборки. Затем была скомпилирована вероятностно-статистическая модель (частотный словарь), который обычно представляется в двух видах – алфавитном и частотном, т.е. слова выстраиваются или в алфавитном (с указанием частоты использования), или в частотном (по убывающей частоты) порядке.

Самой сложной проблемой, стоящей перед авторами, было формирование списка фразовых глаголов. Дело в том, что фразовые глаголы, как и любая единица языка, не имеют единой описательной трактовки в лингвистической литературе. Можно только обозначить основные пункты, вызывающие наибольшие споры среди лингвистов в вопросе, что считать фразовым глаголом: только те единицы, которые после присоединения послелога изменяют свою лексико-семантическую характеристику или к ним можно отнести любые устойчивые сочетания глагола с послелогом.

Так, Дж. Поуви считает, что фразовый глагол – это сочетание простого глагола и адвербиального постпозитива (послелога) [13]. О.В. Кунин [21] выделяет два типа фразовых глаголов: 1) единицы, которые не обладают экспрессивностью и стилистически выраженными особенностями; они используются в дискурсах любого характера; 2) единицы, которые имеют экспрессивную природу и выражают понятия определенных жанров и стилей. Поэтому номенклатура фразеологических единиц полностью зависит от отнесенности текстов к определенному виду стиля.

Другие исследователи считают, что фразовым глаголом можно назвать только те глаголы, в которых послелог изменяет семантику глагола и придает этим сочетаниям идиоматический характер [15; 16].

На основании обзора литературы по этой проблематике, авторы пришли к выводу, что подробная классификация Т.А. Баханской [22], которая посвящена делению фразовых единиц на основе именно этой особенности фразовых глаголов, соот-

ветствует целям и задачам представляемого анализа. В основе классификации лежит понятие о степени сохранения или изменения исходного значения как самой глагольной основы, так и послелога. В первую группу вошли фразовые глаголы, которые сохранили свое исходное значение у глагольного компонента и исходной семантики у второго компонента, например, такие сочетания, как *come in*, *fly off*, etc. Ко второй группе относятся фразовые единицы, в которых при присоединении послелога к глаголу в некоторых сочетаниях наблюдается определенная семантическая трансформация, причем послелог сохраняет свою семантику. Они приобретают некоторый метафорический или метонимический характер и могут быть развернуты в целую фразу. Наконец, выделяются фразовые сочетания, в которых глагольный элемент не подвергается особым изменениям, но они также могут быть развернуты в целую фразу.

Следует добавить, что учитывая мнения лингвистов, которые высказывались о природе и статусе фразовых глаголов в английском языке, авторы одновременно обращались к одноязычным словарям, которые рассматривают эти комплексы – Longman Phrasal Verbs Dictionary [23], Oxford Phrasal Verbs Dictionary [24], Cambridge Advanced Learner's Dictionary [25], Merriam-Webster Online [26]. И если первые два являются словарями, фиксирующими единицы разговорной речи, то последние два относятся к нормативным. Ниже в виде таблицы представляется список фразовых глаголов, составленный авторами, и наименование словарей, в которых они были зафиксированы. В таблице выделены (+) словари, содержащие фразовую единицу, принятую к исследованию (табл. 1).

Как видим, составленный авторами список состоит из 121 фразового глагола. Суммарная частота всех глаголов – 1789. Рассмотрим доли жанров, которые включены в общий корпус: 516 единиц функционируют в заключениях Венецианской комиссии, что составляет 28,8% от всего списка фразовых глаголов, в решениях Суда справедливости ЕС – 803 (44, 9%), в решениях ЕСПЧ – 470 (26,3%). Причины, по которым происходит распределение фразовых глаголов по жанрам именно с такой статистикой, можно будет определить при проведении контекстуального анализа скомпилированного текстового корпуса.

Выводы. Итак, исходя из представленных результатов, можно сделать следующие выводы:

- 1) настоящее исследование описывает единицу, которая еще не рассматривалась в литературе, посвященной исследованию правового дискурса – фразеологическому глаголу;
- 2) источниками текстового корпуса являются материалы по решениям и рекомендациям трех наиболее авторитетных судебных органов Европейского Союза: Европейского суда по правам человека, Суда справедливости ЕС, Европейской комиссии за демократию через право (Венецианская комиссия). Они используются впервые;
- 3) на основании текстов создан статистически надежный корпус, в котором каждый жанр представлен 70 тыс. словоупотреблений. Общий объем корпуса составил 210 тыс. словоупотреблений;
- 4) наличие текстового корпуса дало возможность сформировать вероятностно-статистическую модель (частотный словарь) жанров юридического дискурса – Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ), Суд справедливости ЕС, Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия);

5) для определения единиц, которые можно отнести к фразовым глаголам, был сделан обзор литературы, посвященной описанию этого сочетания. Кроме того, статус фразового глагола проверялся по четырем словарям, в которых они зафиксированы: Longman Phrasal Verbs Dictionary [23], Oxford Phrasal Verbs Dictionary [24], Cambridge Advanced Learner's Dictionary [25], Merriam-Webster Online [26];

6) из частотного словаря были выделены фразовые глаголы, составлен их частотный список, определены суммарная частота и доли словоупотреблений каждого жанра в общем списке глаголов.

Проблема фразовых глаголов в юридическом дискурсе, описанная в настоящей статье, требует дальнейшего подробного исследования. В следующих работах будут представлены результаты анализа статистических, лексико-семантических и грамматических особенностей этих единиц текста.

Литература:

1. Храмцова Н.Г. Особенности правового дискурса как системы правовой коммуникации. Вестник Тюменского государственного университета. Вып. 1. 2006. С. 167-173.
2. Agaragimov D.B., Goltsova T. A. Etymology of legal terms in the English language. Voronezh institute of the Russian Ministry of the Interior. URL: <http://www.scienceforum.ru/2014/pdf/2051.pdf>.
3. Авакова О.В. Формирование и функционирование английской юридической терминологии в процессе становления государства и права в Англии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 Германские языки. Москва, 2006. 208 с.
4. Пыж А.М. Функционально-прагматические и дискурсивные аспекты использования английской юридической терминологии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки». Самара, 2005. 184 с.
5. Иконникова В.А. Особенности семантики английских юридических терминов в текстах международного контактного права: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 Германские языки. Москва, 2005. 193 с.
6. Лутцева М. Лингвостатистическое исследование и лексикографическое описание юридической терминологии в неспециальной сфере использования (На материале произведений Дж. Гришема): дис. ... канд. филол. н.: 10.02.04 Германские языки. Иваново, 2008. 187 с.
7. Трофимова А.С., Цапенко Л.Е., Шапа Л.Н. Типология, статистика и лексическое наполнение синтаксических единиц в текстах жанра служебной переписки. XI mezinárodní vědecko-praktická konference «Efektivní nástroje moderních věd – 2015». Díl 16. Filologické vědy. Praha, Publishing House “Education and Science”. С. 3-6.
8. Трофимова А.С., Борисенко Т.И., Неврева М.Н. Правомерность введения текстов формул изобретений (патентов) в юридический дискурс. Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. Гомель. № 4(91). 2015. С. 130-135.
9. Трофимова А.С., Дьяченко Г.Ф., Цинова М.В. Взаимосвязь статистического, лексического и морфологического аспектов двухкомпонентных атрибутивных конструкций в судебно-процессуальном дискурсе. Одесский лингвистический вестник. Одесса: ОНЮА, 2014. № 4. С. 269-272.
10. Соболева А.К. Топическая юриспруденция. Аргументация и толкование в праве. Москва: «Добросвет», 2001. 225 с.
11. Чукин С.Г. Философско-правовой дискурс и его роль в идентификации современного общества. Всеобщая декларация прав человека и правозащитная функция прокуратуры. Санкт-Петербург, 1998. С. 181-182.
12. Губаева Т.В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности. Москва: Инфра-М, Нор-ма, 2014. 160 с.
13. Поуви Дж. Английские фразовые глаголы и их употребление. Москва: Высшая школа, 1990. 175 с.
14. Перцева О.А. Структурно-семантические и функциональные особенности фразовых глаголов движения в современном английском языке: автореф. дис. ... к. филол. н.: 10.02.04 Германские языки. Белгород, 2014. 173 с.
15. Палій О.С. Дієслова з постпозитивними компонентами on і off в сучасній англійській мові: дис. ... к. філол. н.: 10.02.04 Германські мови. Донецьк, 2008. 22 с.
16. Зозуля І.А. Критерії розмежування фразових та основних дієслів у сучасній англійській мові. Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. № 1. С. 116-120.
17. Орловська О.В. Аналіз функціонально-семантичних особливостей пост позитивів фразових дієслів у художньому англомовному тексті (на матеріалі твору С. Моема «Театр»). Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Вип. 9. 2015. С. 135-139.
18. Назарова Т.Б., Потапова А.В. Фразовые глаголы в письменном англоязычном деловом дискурсе: динамика количественных составляющих и качественных характеристик. Ученые записки Орловского государственного университета. Филологические науки. Вып. 3(66). 2015. С. 149-154.
19. Чибисова Е.Ю. Английские фразовые глаголы и их употребление в юридических документах. Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2009. № 2. Ч. 3. С. 178-181.
20. Дворецька І.В. Особливості перекладу фразових дієслів українською мовою. Advanced Education. Вип. 2. 2014. С. 34-39.
21. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1996. 381 с.
22. Баханская Т.А. Развитие подсистем английских префиксальных глаголов и глагольно-наречных сочетаний типа overcome – come over: дис. ... канд. филол. н., 10.02.04 Германские языки. Нижний Новгород, 2001. 183 с.
23. Longman “Phrasal Verbs Dictionary. Over 5000 phrasal verbs”. Person Education Limited. Edinburg Gate. 2000. 608 p.
24. Oxford Phrasal Verbs Dictionary for learners of English. Oxford University Press, 2002. 432 p.
25. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>
26. Merriam-Webster Online. URL: <https://www.merriam-webster.com>
27. English-Ukrainian international case law dictionary. Odessa: National University “Odessa Law Academy”, 2017. 526 с.

Капінус О. Л., Байло І. Я. Функціонування фразових дієслів в англомовному правовому дискурсі

Анотація. Стаття представляє результати теоретичного і статистичного аналізу однієї з одиниць правового дискурсу – фразового дієслова. Був зроблений огляд літератури щодо визначення фразового дієслова як одиниці мови, опису його особливостей та функцій. Матеріалом для статистичного аналізу стали тексти рішень і висновків європейських судових і дорадчих органів.

Ключові слова: жанр, нормативний словник, післяйменник, текстовий корпус, частота.

Kapinus Ye., Bailo I. Functioning of phrasal verbs in English language legal discourse

Summary. The article presents the results of theoretical and statistical analysis of one of the units of legal discourse – the phrasal verb. The literature on the definition of the phrasal verb as a unit of language, its features and functions was reviewed. The texts for decisions and conclusions of European judicial and advisory bodies served as a material for statistical analysis.

Key words: genre, normative dictionary, postposition, text body, frequency.

Кечеджі О. В.,*старший викладач кафедри перекладу
Приазовського державного технічного університету*

АСИМІЛЯЦІЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСЕМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. Статтю присвячено розгляду збагачення словникового складу сучасної англійської мови, завдяки надходженню до її вокабуляру лексичних одиниць іншомовного походження. Особлива увага приділяється аналізу граматичної асиміляції іншомовних лексем до системи мови-реципієнта.

Ключові слова: лексеми іншомовного походження, граматична асиміляція, сфери надходження.

Постановка проблеми. Система словникового складу мови перебуває в постійному русі. Зміни в системі словникового складу виявляють зміни в житті народу, це явище назв для нових понять і уявлень. Словниковий склад мови найбільш швидко й безпосередньо відбиває всі події в житті та історії соціуму. Протягом усього свого життя будь-яка мова не припиняє використовувати нові лексичні одиниці, що були запозичені з інших мов. Ці запозичення належать до різних галузей життя та діяльності людини.

Тому вивчення запозичень – це велика і дуже цікава галузь дослідження, яка дозволяє вивчити і з'ясувати загальну тенденцію розвитку будь-якої мови. І хоча за роки дослідження запозичень ученими-лінгвістами зроблено дуже багато, проте коло проблем не зменшується, а розширюється. Проблема запозичень належить до фундаментальних проблем лексикології, яка ніколи не втрапить своєї актуальності.

Словниковий склад англійської мови нараховує численну кількість лексичних одиниць іншомовного походження і це є сталим фактом. Кожна мова (англійська також), має властиві їй правила. Саме тому, щоб вільно функціонувати у мові, іншомовні лексичні одиниці повинні бути дуже потрібними мові-реципієнту або пристосуватися до її законів і норм. Пристосування іншомовних лексичних одиниць до системи англійської мови залежить від певних чинників, зокрема від граматичної асиміляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення лексичних одиниць іншомовного походження (одного зі способів розвитку і збагачення словникового складу сучасної англійської мови) є одним з актуальних завдань сучасного мовознавства. Протягом останніх десятиліть проблема запозичення була висунута науковцями на рівень загальнолінгвістичної. Публікується велика кількість робіт, присвячених вивченню запозичень у різних мовах. Проблема неологізації неодноразово привертала увагу багатьох дослідників (Н. Амосова, У. Ванрайха, Л. Верба, В. Заботкіна, Ю. Зацний, Ю. Жлуктенко, В. Ярцева, G. Nicholson і т.д.).

Ураховуючи той факт, що вокабуляр сучасної англійської мови знаходиться в стані постійного «розширення», завдяки надходженню лексичних інновацій, ціла низка питань, що пов'язані з особливостями функціонування лексем іншомовного походження в сучасній англійській мові, залишається й досі насущним, що, у свою чергу, визначає **актуальність** нашого дослідження.

Метою статті є виявлення тенденцій пристосування іншомовних лексем до системи мови-реципієнта на основі аналізу граматичної асиміляції запозичених лексичних одиниць у системі сучасної англійської мови, а також їх класифікація та розподіл на групи щодо частотності використання.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких **завдань**: проаналізувати граматичні категорії та парадигми запозичених лексем сучасного англомовного вокабуляру; визначити процеси, що сприяють граматичній асиміляції іншомовних лексичних одиниць до системи англійської мови.

Об'єктом дослідження є іншомовна лексика сучасної англійської мови, а **предметом** – особливості асиміляції запозичених лексем до граматичної системи мови-донора (англійської).

Виклад основного матеріалу. Запозичення є невід'ємним складником процесу функціонування та історичної зміни мови, одним з основних джерел поповнення словникового запасу. Іншомовна лексика здатна відбивати факти етнічних контактів, а також культурні, соціальні та економічні зв'язки між мовними етносами.

Під граматичною асиміляцією, вслід за Ю. Жлуктенко, нами розуміється внесення лексичних одиниць іншомовного походження до парадигм відповідних їм частин мови у мові-запозичувачі, а у нашому випадку – англійської мови [1, с.162]. Перш ніж розглядати особливості граматичної асиміляції, вважаємо доречним визначитися із термінами «граматична категорія» та «парадигма слова» для більш чіткого та точнішого аналізу іншомовних лексичних одиниць щодо граматичної системи англійської мови.

«Грамматична категорія – система протиставлених одна одній граматичних форм з однорідним значенням. У цій системі визначною є категоризуюча ознака, наприклад, узагальнене значення часу, особи, стану тощо, що поєднує систему значень окремих часів, осіб, станів і т.д. та систему відповідних форм» [2, с. 115]. У різних мовах граматичні категорії більш-менш відрізняються. Це залежить від їхньої близькості.

«Парадигма – в широкому сенсі – будь-який клас лінгвістичних одиниць, протиставлених одна одній і об'єднаних за наявністю у них загальної ознаки або однакових асоціацій, які вона викликає, найчастіше – сукупність мовних одиниць, які пов'язані парадигматичними відношеннями» [2, с. 366]. Тобто під парадигмою слова розуміється сукупність усіх граматичних різновидів, а саме: словформ, окресленого слова, граматичного оформлення запозиченої лексичної одиниці щодо правил мови-реципієнта.

Усі запозичені лексичні одиниці розподілено на декілька груп за їх кількісним складом. Першу сходинку в цій класифікації складають іменники, тому що вони є найбільш численною групою іншомовних лексичних одиниць, що надійшли до мови-запозичувача (англійської мови). Другою за кількісним складом є група прикметників. Третю сходинку складають

дієслова. До останньої групи, згідно з нашою класифікацією, увійшли інші частини мови (прийменники, вигуки, займенники тощо).

Пропонуємо почати розгляд асиміляції лексичних одиниць іншомовного походження до граматичних законів англійської мови саме з **іменників**. На нашу думку, це є доречним, тому що саме іменники складають найбільш численну групу запозичених лексичних одиниць, вони є головними у перенесенні реалій мов-донорів до мови-реципієнта.

Граматична категорія англійських іменників характеризується такими ознаками: числом (однина, множина де додається закінчення *-s*), наявністю артиклів (*a/an, the*), наявністю форманта *'s* або прийменника *of* для позначення родового відмінка. І перш ніж робити будь-які припущення щодо граматичної асиміляції іменників іншомовного походження, ми пропонуємо переглянути деякі приклади, що були обрані методом випадкової вибірки зі словника Andrew Delahunty "Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases", але згруповані згідно з мовою-джерелом та часом їх надходження: арабські мови: *jinn – jinn, jinns* (19 ст.); африканські мови: *ou – ouens, ous* (19 ст.); *rand – rands* (19 ст.); венгерська мова: *csardas – csardas* (19 ст.); грецька мова: *agape – agapae, agapes* (17 ст.); *agora – agorae, agorai, agoras* (16 ст.); *Demos – Demoï* (18 ст.); *ostracon – ostraca* (19 ст.); іспанська мова: *abrasto – abrazos* (20 ст.); *bolero – boleros* (18 ст.); *coquito – coquitos* (19 ст.); *criollo – criollos* (19 ст.); *cuadrilla – cuadrillas* (19 ст.); *desaparecido – desaparecidos* (20 ст.); італійська мова: *accelerando – accelerandos, accelerandi* (19 ст.); *acciaccatura – acciaccaturas, acciaccature* (19 ст.); *adagio – adagios* (17 ст.); *cappuccino – cappuccinos* (20 ст.); *Corso – Corsos* (17 ст.); *crostino – crostini* (20 ст.); *decrescendos – decrescendo* (19 ст.); *diabolo – diabolos* (20 ст.); *intarsio – intarsios* (19 ст.); *intermezzo – intermezzi, intermezzos* (18 ст.); *ovolo – ovoli* (17 ст.); китайська мова: *dazibao – dazibao* (20 ст.); латинська мова: *abscissa – abscissae, abscissas* (17 ст.); *addendum – addenda* (17 ст.); *corpus – corpora, corpuses* (LME); *corrigendum – corrigenda* (19 ст.); *credo – credos* (ME); *crux – cruxes* (17 ст.); *damnum – damna* (19 ст.); *decennium – decennia, decenniums* (17 ст.); *intermedium – intermedia, intermediums* (16 ст.); *interregnum – interregnums, interregna* (16 ст.); російська мова: *blin – blini, bliny, blinis* (19 ст.); турецька мова: *dervish – dervishes* (16 ст.); французька мова: *abatis (abattis) – abat(t)is, abatisses* (18 ст.); *abbé – abbé* (16 ст.); *bombe – bombe* (19 ст.); *croûton – croûton* (19 ст.); хінді: *dekko – dekkos* (19 ст.); японська мова: *daimyo – daimyos* (18 ст.); *inro – inros* (17 ст.); *issei – issei* (20 ст.); *kakemono – kakemonos* (19 ст.); *kami – kami* (17 ст.); *kana – kana* (18 ст.); *kanji – kanji* (20 ст.); *kimono – kimonos* (17 ст.); *tanka – tanka, tankas* (19 ст.).

Як показують приклади зі словника Andrew Delahunty "Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases", більшість запозичених лексичних одиниць є іменниками. Приблизно половину з них складають обчислювальні іменники. Але не всі з них виявляють стабільність під час утворення множини, тобто не формують множину згідно з граматичними законами англійської мови, що є свідомим фактом непристосування до правил мови-запозичувача і, як ми бачимо, це не залежить від терміну надходження запозичених лексичних одиниць до системи англійської мови. Приклади свідчать, що деякі іменники, які були запозичені англійською мовою у XIX – XX століттях, пройшли граматичну асиміляцію швидше, ніж ті, які надійшли до англійської мови набагато раніше. Ми можемо зробити висно-

вок, що час надходження іменника іншомовного походження є неважливим фактором утворення множини. Деякі з них, під час утворення множини, показують своє варіювання, що говорить про поступову асиміляцію до граматичних норм англійської мови.

І навіть іменники латинського та грецького походження показують свою поступову граматичну асиміляцію, які раніше вважались винятком щодо норм англійської мови тому, що «при деяких обставинах виявляється свідоме прагнення зберегти в запозичених словах морфологію мови-джерела, як, наприклад, під час застосування латинських форм множини <...>. У всіх цих випадках в основі <...> лежить прагнення показати свою освіченість, яка пов'язана із знанням мови-джерела, відіграє роль та престиж самої цієї мови» [3, с. 82]. Згідно з фактичним матеріалом ми вважаємо, що час має свій вплив на мову і свої наміри щодо асиміляції англійською мовою запозичених лексичних одиниць. І вже сьогодні не можна з упевненістю погодитися зі словами У. Ванрайха та М. Мостового, які також зауважують, що «запозичення із класичних мов часто зберігають свою граматичну форму множини» і додають, що лише «поодинокі слова з цієї групи запозичень набули форми множини, властивої англійській мові» [4, с. 169].

Приклади, подані нижче, показують інший вид англійської граматичної категорії, зокрема вживання артиклів перед запозиченими лексичними одиницями під час їх надходження до граматичної системи англійської мови. Це стосується навіть іменників тих мов-донорів у граматиці, у яких вони відсутні:

"One of my primary considerations is the geometry of the reactor and the likelihood that people are in a configuration that would give them full-body radiation. It's not impossible, but it's highly unlikely. They have to be exposed in their entirety from three to four metres to get a whole-body dose. This is not a kamikaze situation" [7].

Згідно з наданими прикладами, можна зауважити, що більшість запозичених лексичних одиниць набувають визначеного артикля. Ми вважаємо, що цей факт може бути викликаний тим, що не завжди можна з упевненістю сказати, чи є той або інший іменник обчислювальним (адже саме з ними використовуються невизначені артиклі), а визначений згідно із законами англійської граматики може використовуватися в обох випадках. Але також спостерігаються випадки, коли іменники іншомовного походження використовуються в атрибутивній функції. Це вказує на перехід деяких власних назв до розряду загальних та використання їх в атрибутивній функції, адже в цьому випадку непотрібно використовувати артиклі, або небажання автора використовувати іменник іншомовного походження у множині:

Luminato events will also close the eastbound lanes of Queen's Quay West between Spadina Avenue and Simcoe Street all weekend [8].

She was a political adviser to Mohammad Khatami, the reformist president from 1997 to 2005, and chancellor of al-Zahra University for women in Tehran – until she was removed by Mr. Ahmadinejad in 2006 because she invited Shirin Ebadi, the Iranian human-rights activist and Nobel laureate, to give a lecture [9].

Що стосується роду англійських іменників, то треба зауважити, що вони не мають чіткого вираження. Але треба розрізняти рід запозичених лексичних одиниць, тому що в контексті їх також необхідно замінювати відповідними займенниками для запобігання повторення одного й того ж іменника. Цей випадок, на нашу думку, стосується тільки власних імен, тому що

будь-які інші іменники в граматичній системі англійської мови замінюються займенником *it*. За таких умов ми пропонуємо або звертатися до етимології лексичної одиниці іншомовного походження або встановлювати її рід згідно з контекстом. Таке явище ми можемо спостерігати у вищенаведених прикладах, де іменники іншомовного походження використовуються в атрибутивній функції. Другий випадок ми вважаємо найбільш удалим, тому що саме контекст може більш чітко показати нам його рід.

Щодо утворення родового відмінка іменників іншомовного походження, ми вважаємо (і нашу позицію підтверджують наведені приклади), що в цьому разі ми можемо говорити лише про часткову адаптацію, тому що ми не спостерігаємо використання форманта *'s*, а лише приєднання *of*. На нашу думку, приєднання замість форманта використовується для більш точнішої та чіткої вимови запозичених лексичних одиниць, тобто щоб більш чітко окреслити іншомовну лексичну одиницю та використовувати її в початковій формі без додавання до неї відповідних англійських граматичних елементів.

The harshness of the government repression is provoking allegations of hypocrisy against Washington, London and Paris [10].

Наступною групою іншомовних лексичних одиниць, яку ми пропонуємо проаналізувати, є **прикметники**, тому що вони займають друге місце у нашому рейтингу частотності використання у мові-реципієнті. Граматична асиміляція прикметників іншомовного походження відбувається у їхній здібності утворювати ступені порівняння згідно з правилами англійської мови, а також втрачати іншомовними прикметниками множину під час використання їх з іменниками, які знаходяться у множині (як це відбувається у французькій мові) та переміщенням їх у препозицію [1, с.162]. Щоб мати уявлення про граматичну адаптацію прикметників іншомовного походження, пропонуємо переглянути такі приклади із словників Andrew Delahunty "Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases", John Ayto "A Century of New Words", Kerry Maxwell "Brave New Words (A Language Lover's Guide to the 21st Century)", які було обрано методом суцільної вибірки: *bourgeois*, *dirigiste*, *distrain*, *louche*, *manqué*, *mezzanine*, *nouveau pauvre*, *nouveaux riches*, *parvenu*, *sportif* (фран.); *pro bono* (латин.); *gemutlich* (нім.).

Impressed by Novelli's way with classic bourgeois cuisine, Rothschild got it into his head that his brilliant young chef should cross the Channel to learn English [11].

In Britain right now there is a controversy over the government supposedly telling researchers, These are the goals or programs we want you to support. Britain actually seems more dirigiste than France [12].

Her manner was shy and rather distraint, as if the last thing she wanted was to be taken for what she then was: the best living English novelist [13].

Ураховуючи надані приклади, можемо зробити висновок, що граматична асиміляція прикметників є частковою, тому що, з одного боку, спостерігається перехід прикметників іншомовного походження (французьких) у препозицію стосовно іменників, а з другого – декілька із них зберігають свою етнічну позицію. Деякі з прикметників іншомовного походження утворюють аналітичну форму вищого ступеня за допомогою **more** або **rather**, тому в цих випадках можна говорити про їх асиміляцію щодо граматичних правил мови-запозичувача (англійської). У процесі нашого дослідження ми спостерігали багату кількість іншомовних прикметників, але, на нашу думку, ми

не маємо права робити стовідсоткові висновки щодо їх граматичної асиміляції, тому що велика кількість цих іншомовних прикметників не зустрічалась у контексті. Зокрема завдяки використанню їх у контексті можна надати більш статистично достовірні результати та висновки.

Що стосується граматичної асиміляції **дієслів** іншомовного походження, то вона виявляється у додаванні закінчень, притаманних дієсловам англійської мови, в утворенні наказового способу, тобто пристосуванні їх до граматичної системи типових англійських дієслів.

People from poorer countries whose own economies offer them no hope will continue to migrate [14].

Уважаємо, що всі дієслова, наведені у словниках, але які не зустрічалися у контекстах (*mau-mau*, *nonplus*, *obiit*, *parole*, *pipette*, *powwow*, *rendezvous*, *schmaltz*), підпадають під повну граматичну асиміляцію, адже інакше не має жодного сенсу в їх надходженні до мови-запозичувача та їх використанні, і, на нашу думку, вони не були би зафіксовані словниками.

До запозичень **інших частин мови** нами були зараховані прийменники (*propos*, *chez*, *mit*, *pace*, *per*, *pro*, *sans*, *vis-à-vis*); вигук (*cui bono*, *ganbaro*, *lechayim*, *merde*, *namaste*, *olé*, *om*, *oy*, *presto*, *prosit*, *salaam*, *salut*, *shanty*, *slainte*, *tant pis*, *tiens*, *totsiens*, *touché*, *viva*, *vivat*, *vive*, *voetsak*, *violà*, *zut*); займенники (*moi*).

We're sitting at a table on the terrace outside Chez Janette, a bar in the Trois-Cents quarter [15].

The workers' nightly meeting ends with shouts of "ganbaro!" ("let's keep going") [16].

"Pakistan does not subscribe to the notion of Af-Pak. This has been abundantly made clear to the US on a number of occasions", she said, adding that Pakistan has its own assessment of the strengths and weakness of the strategy and approach being followed by US/ISAF vis-a-vis counter-terrorism and on issues of peace and security in Afghanistan [17].

На нашу думку, усі ці частини мови можна приєднати до однієї групи, тому що під час розгляду їх функціонування в системі мови-реципієнта (на заставі наведених вище прикладів), ми спостерігаємо той факт, що вони є незмінюваними частинами мови. Якщо вони виконують однакові з власномовними лексичними одиницями (що належать до цієї групи) функції та займають відповідні щодо граматичних правил англійської мови місця, ми вважаємо, що ця група лексичних одиниць іншомовного походження належить до асимільованих.

Висновки. Підбиваючи підсумок, можна зазначити, що граматична асиміляція іншомовних лексичних одиниць полягає у їх пристосуванні до граматичної системи мови-реципієнта. Ураховуючи наведені приклади, маємо зауважити, що не всі вони втрачають свої власномовні граматичні категорії і парадигми і набувають нових, властивих мові-запозичувачу. Деякі іншомовні лексичні одиниці зберігають граматичні форми, які властиві мові-донору, а саме: деякі іменники зберігають свої власномовні закінчення множини; прикметники іншомовного походження утворюють ступені порівняння за допомогою слів **more**, **less** й іноді зберігають свою постпозицію (що не властиво граматичним правилам англійської мови); що стосується прийменників, вигуків та займенників, то вони взагалі зберігають форми мов-донорів, але щодо місцезнаходження у реченні відповідають граматичним законам англійської мови.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо розгляд фонологічної та словотворчої асиміляції іншомовних лексем щодо функціонування в системі сучасної англійської мови.

Література:

1. Жлуктенко Ю. Английские неологизмы. Киев: Наукова думка, 1983. 172 с.
2. Ярцева В. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Ярцева. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
3. Вайнрайх У. Языковые контакты. Киев: Изд. При Киевском государственном университете изд. Объединения «Вища школа», 1979. 215 с.
4. Мостовий М. Лексикологія англійської мови: Підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. Харків: Основа, 1993. 256 с.
5. Delahunty A. From Bonbon to Cha-cha Oxford Dictionary of Foreign Words and Phrases / A. Delahunty. New York, Oxford: Oxford University Press, 2008. 411 p.
6. Ayto J. A Century of New Words. New York, Oxford: Oxford University Press, 2007. 250 p.
7. Page of Justin McCurry. URL: <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/01/japanese-nuclear-workers-groundwater>.
8. Page of Staff. URL: <https://www.theglobeandmail.com/news/national/luminato-fundraisers-mean-street-closings/article1198959>.
9. Page of Patrick Martin. URL: <https://www.theglobeandmail.com/news/world/women-emerge-as-major-political-force-in-iran/article4276381>.
10. Page of Patrick Cockburn. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/bahrain-escapes-censure-by-west-as-crack-down-on-protesters-intensifies-2269638.html>.
11. Page of Mark Honigsbaum. URL: <https://www.theguardian.com/uk/2005/apr/22/foodanddrink>.
12. Page of D.D. Guttenplan. URL: <https://www.nytimes.com/2011/05/23/education/23iht-educlede.html>.
13. Page of Julian Barnes. URL: <https://www.theguardian.com/books/2008/jul/26/fiction>.
14. Page of Felicity Lawrence. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jun/30/migrants-workers-rights-migration-employers-cheap-foreign-labour>.
15. Page of Alain Mabanckou. URL: <https://www.theguardian.com/books/2011/apr/21/chez-janette-alain-mabanckou-story>.
16. Page of Justin McCurry. URL: <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/01/japanese-nuclear-workers-groundwater>.
17. Page of Maqbool Malik. URL: <https://nation.com.pk/08-Apr-2011/fosays-its-washingtonsfailure-not-islamabads>.

Кечеджи О. В. Ассимиляция иноязычных лексем в современном английском языке (грамматический аспект)

Аннотация. Статья посвящена описанию обогащения словарного состава современного английского языка за счет заимствованных лексических единиц. Особое внимание уделяется анализу грамматической ассимиляции иноязычных лексем к системе языка-реципиента.

Ключевые слова: лексемы иноязычного происхождения, грамматическая ассимиляция, сферы поступления.

Kechedzhi O. Assimilation of borrowings in modern English (grammatical aspect)

Summary. The paper deals with the enrichment of modern English at the expense of borrowings. Special attention was concentrated on the grammatical assimilation of borrowings in the recipient language.

Key words: lexemes of foreign origin, grammatical assimilation, spheres of income.

Косович О. В.,

доктор філологічних наук,

завідувач кафедри романо-германської філології

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ПРИНЦИПИ МОВНОЇ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. У статті висвітлюються процеси централізації французької мови. Розглянуто явище мовної експансії; наголошується на тому, що політика мовної централізації у Франції поступово замінилася політикою лінгвістичного пуризму. Зазначаються типи мовної експансії для французької мови, а також розглядається питання норми.

Ключові слова: центризм, мовний пуризм, Французька Академія, експансія французької мови, норма французької мови.

Принципи мовної політики французької держави, що історично склалися, в найзагальніших рисах вписуються в таку систему понять: центризм, який виражається у прагненні сформувати в межах унітарної державності єдину мову (французьку); експансіонізм; пуризм.

Метою статті є розгляд мовної централізації, експансіонізму та засад пуризму в французькому мовному середовищі.

Постановка проблеми. Традиційно французька лінгвістична (мовна) політика має центристський характер, який полягає у позиціонуванні французької мови як єдиного мовного варіанта в країні (на шкоду іншим діалектним говіркам). Така політика є офіційною і широко пропагується з боку централізованого державного апарату. Це наносить досить відчутну шкоду досить широко розповсюдженим в країні діалектним мовам і говіркам, що часто викликає незадоволення серед французів.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичний центризм є особливою ідеологією мовної експансії, коли розповсюдження мов відбувається за встановлення пріоритетності престижнішої мови. Лінгвістичний центризм підкоряється ідеології націоналізму, тобто цілям створення в суспільстві єдиної нації на ґрунті єдиної культури та єдиної мови.

Принципи централізації в галузі мови були вперше задекларовані в 1539 році в ордонансі Франциска I, де йшлося про те, що судочинство у французькому королівстві повинно здійснюватися тільки французькою мовою. Дві статті в ордонансі Вілле-Котре, підписані Франциском I, фактично створили юридичні основи для самого процесу розповсюдження французької мови:

Стаття 110: Аби не було основ сумніватися у розумності рішень правосуддя, ми бажаємо та повеліваємо, аби викладені факти та приписи були настільки чіткими, аби не було будь-якої двозначності чи невизначеності, й щоб не було необхідності у тлумаченні.

Стаття 111: Оскільки це часто відбувається через тлумачення латинських слів, що містяться у вищезазначених рішеннях, ми бажаємо, аби надалі всі рішення, разом з іншими процедурами, що виконуються у наших верховних судах, а також в інших другорядних інстанціях, а також ведення реєстрів, розслідувань, складання контрактів та укладання угод, оголошення вироків, складання заповітів та інших будь-яких юридичних актів

та дій, виконувалися, тобто вимовлялися, реєструвалися та доводилися рідною французькою мовою, а не жодною іншою.

Інші накази в XVI – XVII ст. стосувалися розповсюдження єдиної офіційної форми мови, що виходила з домена французьких королів. Згодом словники, книги, підручники почали друкуватися в Парижі та розповсюджуватися на території Франції і за її межами.

Тому публічне життя держави з цього часу нерозривно було пов'язане зі скрупульозним застосуванням (аби не допустити «будь-якої двозначності чи невизначеності») з «рідною французькою мовою». Цей основоположний текст мав прискорити та популяризувати так звану «франкоїзну мову» (*françoise*) (1549 р.). Маніфест групи, яку пізніше назвали Плеяда (*Pléiade*) проголошував, рівно через десять років після оголошення ордонансу Вілле-Котре, про переваги та привілеї використання французької мови у поетичній сфері. Тут можемо бачити певну прив'язаність французької мови до потреб політичного, юридичного та літературного життя.

Саме ці потреби й посприяли необхідності створення Французької Академії у 1635 році, стаття XXIV уставу якої точно визначає, що «основною функцією Академії буде робота з усією можливою старанністю та ретельністю над створенням певних правил нашої мови та для надання їй чистоти, виразності та можливості використання як у мистецтві, так і в науці». Французька Академія розпочала укладання єдиного словника французької мови, зміст якого був орієнтований на мову кращих письменників та поетів королівського двору. У цих заходах прослідковувалась така закономірність: чим більше центральна система наближалась до автономії й самостійності, тим більше її периферійні території вступали в залежність від центру, притягувались до нього, розчинялись у ньому й зникали [Klinkenberg J.-M. 2005, р. 60–61]. Мовна централізація у Франції особливо активно розвивалась у XVII – XIX ст.: зникла латинська мова, ослабло використання діалектів, посилилась позиція французької мови, а відтак регіональні мови почали зазнавати сильного тиску. Саме в цей час французька мова розпочала існування як загальноєвропейська форма мови. Цьому в XIX ст. посприяв і статус Франції – як могутньої колоніальної держави, яка змогла об'єднати за своїми межами численні території і народи.

Запропонована Рішельє теза була настільки ідеальною, що пройшла крізь роки й століття без значних змін: політикум не міг непомітно втручатися безпосередньо у розвиток мови; також ця теза уможливила формулювання незалежної спільноти, чий статус можна було б порівняти з верховними судами, надаючи можливість реєстрації, становлення та управління мовою. Згідно з правилами мови, стимулювання, налаштування та приклади набагато більш ефективні, ніж авторитарне втручання.

Будь-яка державницька влада неодмінно використовувала мову у своїй національній політиці, як засіб зміцнення національного устрою країни. Існував принцип об'єднання різних територій у єдину французьку державу, її зміцнення за допомогою централізації влади, культури, мови тощо.

Процеси централізації французької мови завершилися у кінці XX ст., коли в 1992 р. у другій статті Конституції, прийнятій в П'ятій Республіці, було записано: "*La langue de la République est le français*" («мовою Республіки є французька мова») [Loi constitutionnelle]. Це означало повну концентрацію французької мови в столиці, знищення місцевих діалектів романської мови (сьогодні спостерігаємо окремі залишки у певних регіонах, особливо прикордонних провінцій), фактичне подавлення регіональних мов Франції: бретонської, корсиканської, каталанської, ельзаської, баскської. Зазначимо, що регіональні мови досі залишаються в словнику їх користувачів, однак число мовців мінімально скоротилося, а відтак підстав для відродження регіональних мов не існує. Як зазначає Б. Черкіліні, досліді Національного інституту демографічних досліджень свідчать про щорічне значне зниження кількості громадян Франції, які користуються мовами національних меншин: дедалі менше стає серед них дорослих людей, які передають дітям свої мовні навички [Cerquiglini 2001, р. 99]. Сьогодні вже немає таких громадян, які б користувались винятково регіональними мовами; сучасні французи – це білінгви, а їхньою основною мовою є французька. Також змінилось і місце вивчення регіональних мов: із сімейного середовища воно перемістилось у шкільне. Проте шкільна підтримка цих мов є менш ефективною, ніж сімейна, оскільки основна функція регіональних форм мови полягає саме в забезпеченні спілкування в сім'ї [Cerquiglini 2001, р. 99].

Однак, незважаючи на певні успіхи у зміцненні свого статусу, французька мова в кінці XX – початку XXI ст. почала втрачати свої позиції. Ксав'є Норт, керівник Генеральної делегації французької мови і мов Франції, уточнює: «Упродовж довгої історії, незважаючи на очевидність фактичної багатомовності, у Франції культ єдиної французької мови підтримувався постійно. Проте в останні п'ятдесят років ця модель зазнала коливань в бік змін, які зачепили статус французької мови. Пройшов той час, коли французька мова, стверджуючи свою міжнародну всезагальність, протиставляла себе винятково місцевим регіональним мовам, сперечалася з ними та вступала з ними в антагоністичні відношення. Сьогодні вона знаходиться в конфронтації одночасно до відомої домінуючої мови (англійської) і змушена конкурувати з усіма мовами світу, деякі з яких у результаті міграційних процесів були імпортовані на їхню територію. У результаті таких обставин політика держави стосовно французької мови змушена була змінюватися і відповідати новим завданням» [North 2008, р. 39].

У Франції уряд прагнув зміцнити французьку мову як засіб консолідації нації. Закон Ба-Лорьоля від 31 грудня 1975 року «Про використання французької мови» вимагав, щоб реклама і технічний опис товарів укладались французькою мовою або супроводжувались перекладом французькою мовою, трудові угоди, інформація для працівників повинні даватися їхньою рідною мовою, але з обов'язковим перекладом французькою мовою. Програми міжнародних конгресів, які проводились на території Франції, обов'язково дублювались французькою мовою, а всі виступи супроводжувались анотацією французькою мовою. Проте застосування закону не можна вважати успіш-

ним, оскільки не були встановлені штрафні санкції за його порушення.

У 90-х роках минулого століття французька мова потребувала особливої державної підтримки, а тому 4 серпня 1994 року було прийнято «закон Тубона». Суть його полягає в тому, щоб в умовах розширення міжнародних контактів гарантувати французьким громадянам право вільно користуватися в країні своєю рідною мовою і будь-яку інформацію отримувати саме французькою мовою. Прийняття такого закону було зумовлене демографічними ускладненнями, пов'язаними зі значним скороченням в країні французького населення. Удосконалений та впроваджений Міністром культури Жаком Тубоном закон, передбачав накладання штрафів та навіть ув'язнення для тих, хто не використовував французьку мову у рекламі, публічних оголошеннях та наукових конференціях. Конституційна Рада трохи послабила чернетку цього закону, проте його остаточний варіант залишився незмінним, радикальним і широко реалізовувався у житті. Звичайно, були і критики цього закону, проте сам факт того, що він був прийнятий одним із перших, свідчить про його важливість для французів та їхнє занепокоєння майбутнім французької мови. Примітно, що ситуація з французькою мовою значною мірою відрізняється від положення англійської, іспанської і португальської мов в англійських, іспаномовних і португальськомовних країнах. Як зазначає Ж.-М. Клінкенберг, якщо в країнах франкофонії французька мова є рідною для незначної частини населення і тільки центризм колишньої метрополії об'єднує їх, то в англійських, іспаномовних і португальськомовних країнах мова метрополії є рідною для більшості населення [6, с. 61]. Тому можемо резюмувати, що універсализм французької мови ґрунтується не тільки на централізуючій силі французької політики, економіки і культури Франції, але й на вільному виборі багатьох громадян світу користуватися французькою мовою – універсальною формою мовлення. Через проведення французькою державою політики центризму Франція опинилась єдиною мономовною країною в системі франкофонії, що в політичному аспекті, безперечно, ізолює її від решти франкомовних країн.

Експансія. Вкрай широко розповсюдженими серед французів є переконання і віра в необхідність і правильність подальшої експансії французької мови, зважаючи на присутність певної просвітницької місії, зумовленої підсвідомою впевненістю в наявності у Франції деякої чітко дотримуваної і виконуваної ролі носія об'єднуючої універсальної ідеї про непохитність людської природи/сутності, а також з метою зміцнення політичних позицій країни в міжнародній спільноті.

Ж.-М. Клінкенберг так визначає явище мовної експансії: «Мовна експансія є процесом, у результаті якого деякий різновид мови розширює межі свого функціонування в суспільстві. Найнаочніше вона презентована у своєму просторовому аспекті, тобто коли мова йде про географічне переміщення тієї чи іншої мови. Однак експансія мови може здійснюватися і всередині однієї і тієї ж соціальної спільноти без порушення її географічних кордонів, зокрема, коли діалекти поступаються мовному стандарту, коли релігійні церемонії проводяться загальнодоступною, а не спеціальною священною мовою, коли національні меншини зберігають свою мову або коли в неанглійських спільнотах спілкування на наукові чи економічні теми здійснюються англійською мовою. У всіх випадках (за винятком колонізації незаселених територій) експансія однієї мови здійснюється за рахунок іншої через встановлення

ситуації диглосії і конфлікту» [7, с. 9]. У словнику соціолінгвістичних термінів мовна експансія визначається, як «прагнення розповсюдити мову домінуючого в демографічному, а частіше у соціальному відношенні, етносу на чужу мовну спільноту зазвичай шляхом оголошення його державним» [2].

Упродовж довгої історії існування мов мали місце такі типи експансії:

- *імплантація* – ситуація, за якої певний різновид мови прагне до домінування на значній території і перетворюється в засіб спілкування для більшої частини населення;

- *імпорт* – ситуація, за якої на певній території розповсюджується деякий різновид мови у вигляді острівних ділянок;

- *накладення* – ситуація співіснування двох або більше мов, одна з яких виконує роль стандарту, чи офіційної мови;

- *вкраплення* – ситуація, за якої на деякій території розповсюджується різновид мови без надання їй офіційного статусу [7, с. 9].

Із-поміж перелічених типів мовної експансії для французької мови притаманні такі типи експансії, як вкраплення і накладення з подальшою імплантацією. Наприклад:

- імплантація франсійського діалекту на окремі території Франції і перетворення її в єдину національну і офіційну мову (внутрішня експансія);

- накладення франсійського діалекту на галло-романські форми мовлення, зокрема в Провансі, Валлонії, Гельвеції, Долині Аосте з наступним проголошенням його офіційною мовою на цих територіях (внутрішня експансія);

- вкраплення або накладення французької мови на нероманомовні мови Європи, зокрема у Фландрії, Люксембурзі (внутрішня експансія);

- накладення і вкраплення французької мови в африканських колоніях, де їй було надано офіційний статус або статус мови культури (зовнішня експансія);

- експансія французької мови на території колонізованої Канади з наступною імплантацією в Квебеці і накладенням в інших канадських провінціях – Нью-Брансуїці, Акадії і т.д. (зовнішня експансія);

- експансія французької мови на території, де застосування рабської праці сприяло утворенню креольських мов з наступним накладенням на них французької мови, зокрема, на Гаїті, в Луїзіані, у Гвіані, на Сейшельських островах й ін. (зовнішня експансія);

- вкраплення французької мови в європейських країнах, зокрема в Італії, Англії, Румунії, Росії та ін., а також в Азії, зокрема в Туреччині, Персії та ін., де французька мова грала роль мови культури (зовнішня експансія).

Із-поміж причин експансії французької мови називаємо чинники мовного і позамовного характеру. В умовах мовної експансії виокремлюється низка політичних, економічних, загальнокультурних, військових причин. Головним в експансії мови є результат переміщення людських ресурсів (еміграція, імміграція, колонізація, мас-туризм, військове захоплення окремих територій тощо) або внесення елементів культури (культурних цінностей, знань, зразків адміністративного управління, промислових технологій і т.д.).

Власне імплантація французької форми мовлення спочатку на окремі території романізованої Галлії, а потім на всю Францію і на країни Європи супроводжувала політичну експансію, що здійснювалася методом централізму, тобто шляхом використання централізованих сил, що виходять від французької

влади, французької культури і французької мови. За експансії на передній план виступає соціо-психологічний чинник, що полягає в певному незадоволенні спільнот власною формою мовлення з відчуттям престижності тієї мови, якою вони спілкуються. Цей чинник відіграє важливу роль не тільки за межами Франції, але й на її власній території. Почуття невпевненості виявляється у користувачів регіональними мовами, а також у тих носіїв французької мови, які соромляться того, що не можуть вільно спілкуватися рідною мовою. Саме чинник мовленнєвої невпевненості й мовної неповноцінності змушує їх удосконалювати свої знання французької мови, що сприяє широкому розповсюдженню літературної норми у французькому середовищі. Комплекс мовної неповноцінності проявляється не тільки в малограмотних французів, але і, як це не парадоксально, у носіїв грамотного мовлення. Якщо перші розуміють, що невміння користуватися нормованим мовленням не дозволяє їм досягнути життєвих пріоритетів, і соромляться своєї власної мови, то другим соромно за мову їх співгромадян і вони починають соромитися деградації французької мови, яку вони жорстко критикують [6, с. 67–68]. Комплекс мовної неповноцінності змушує державні установи/владу розглядати французьку мову не тільки як узаконену систему знаків і правил користування нею, але і як на живу систему, якою користуються усі верстви французького населення. У цьому контексті можливе певне розширення зон уживання розмовного мовлення, елементи піджинації. У будь-якому разі держава прагне до створення жорстких меж функціонування мови, тоді як громадяни (носії мови) його «демократизують».

Пуризм. Мовознавці часто вказують на те, що французи вірять у виконання своєю мовою особливої місії, як головно чистого, зрозумілого і універсального засобу міжнародної комунікації. У зв'язку з цим постійна тривога щодо словникової чистоти, «не засміченості» французької мови вважається абсолютно типовим явищем. У XVII – XVIII ст. політика мовної централізації замінилася політикою лінгвістичного пуризму, тобто настав період формування і розповсюдження класичної норми французької мови, яка встановлювалася в суперечках із правилами латинської мови, романськими діалектами й іншими мовами Франції.

Мовний пуризм призвів у Франції до мовного шовінізму, а згодом і до лінгвістичного шовінізму, що ґрунтувався на принципі: літературна норма французької мови вважається кращою і привабливішою інших форм французької мови й інших мов. Вишукана манера розмовляти, вміння користуватися літературною нормою французької мови стали ознаками належності до освіченої, вибраної частини суспільства.

Однак, як зазначає В. Клоков, у результаті розповсюдження в країні всезагальної шкільної освіти вища форма французької культури, на думку пуристів, почала вульгаризуватися і вироблений спосіб ідентифікації втрачав свою ефективність [1]. Згідно з їхніми міркуваннями освіта нівелювала культурну диверсифікацію франкомовних громадян, а відтак понижувалася загальний рівень культури, що змушувало прихильників пуризму боротися проти вульгаризації французької мови, проти реформ, які демократизували освіту і спрощували освоєння французької мови іноземними громадянами. У школах працювало правило: «так можна писати» / «так не можна писати», тобто існувала низка заборон щодо правильних форм мовлення.

Лінгвістичний шовінізм еліти досяг найвищого свого розвитку в першій половині XX ст., коли у багатьох французів

розвинулось почуття невпевненості й неповноцінності. Щодо цього А. Мартіне зазначав: «Французи не насмілюються повністю користуватися своєю мовою, оскільки багато поколінь граматистів серед професіоналів і любителів перетворили її в область каверз і заборон. У світі, що зазнає щоденного прискорення реформаторського ритму, французи, як і всі решта люди, які постійно мають потребу в нових словах і нових висловленнях. Але їх привчили до покорі, до догідливої поваги до всього минулого, до неможливості створювати нічого нового. Вони бояться складати складні слова, вільно використовувати дериваційні суфікси, продукувати оригінальні комбінації слів» [9, с. 82].

Цілком логічним у цьому плані є дискусія Ж. Шорана про те, чи не переходить у цей час французька мова до категорії мертвих мов [4, с. 96].

Як відомо, історично норма французької мови зародилась у результаті виключення деяких елементів, визнаних недостойними до вжитку в шляхетному товаристві. Іншими словами норма французької мови формувалась як соціально-класова категорія. Принцип правильного вживання (фр. *bon usage* – «високий стиль») ставив на перше місце пурист Клод Вожля (автор однойменної теорії). Правильні мовленнєві взірці науковець брав із мови освічених дворян столиці. Тоді ж, в XVII столітті, Академія випускає словник французької мови у двох томах. Пізніше Академія один раз в 40–50 рр. перевидавала цей словник, який став єдиним еталоном норми. В цей час розпочався розвиток ідеї про нормування мови в літературних стилях – високому, середньому і низькому. Відтак французька норма формувалась з позицій пуризму і стилістики.

Норма французької мови XVII – XVIII ст. пізніше визнана класичною. Сьогодні ведеться мова про те, що французька норма не має чітких територіальних, хронологічних, соціальних параметрів, вона має віртуальний характер, тобто є деяким інваріантом, відображенням у сучасних лексикографічних виданнях. Тобто норму французької мови почали співвідносити з лексикографічною референтністю.

У сьогоденні умовах, ґрунтуючись на положення Л.-Ж. Кальве, мовну ситуацію щодо французької мови можна презентувати так: «французька мова, як мова суперцентральної, знаходиться у відношенні підпорядкування до англійської мови, але у відношенні рівності з іншими суперцентральною мовами. Одночасно французька мова перебуває в положенні домінування по відношенню до багатьох мов, які входять в орбіту її безпосереднього підпорядкування серед мов дальшої периферії: бретонської, корсиканської та ін. (на території Франції), бама, волоф та інш. (на території колишніх французьких колоній). На кожному з цих рівнів проявляються дві тенденції до встановлення білінгвізму: горизонтальний білінгвізм (наприклад, франко-арабський, франко-іспанський та ін.) і вертикальний (наприклад, англо-французький, франко-бретонський, франко-каталанський та ін.)» [3, с. 80–81].

Висновки. Таким чином, французька мова набувала свого сучасного вигляду. Проте, мова – досить нестійка річ, ми змінюємо її самі кожного дня, вона ніколи не зупиняється у своєму розвитку.

У подальшому планується детальний розгляд та аналіз нещодавніх постанов, прийнятих урядом Франції з метою захисту національної мови.

Література:

1. Клоков В. Современный взгляд на языковую политику Франции: URL: <http://www.bygeo.ru/strany/franciya/1220-sovremennyyu-vzglyad-na-yazykovuyu-politiku-francii.html>.
2. Словарь социолингвистических терминов. Москва: Российская академия наук. Институт языкознания. Российская академия лингвистических наук. Ответственный редактор: доктор филологических наук В.Ю. Михальченко. 2006.
3. Calvet L.-J. Le versant linguistique de la mondialisation // Dialogues et cultures, 2001. № 45. Modernité, diversité, solidarité. T. 1. P. 80–81.
4. Chaurand J. Histoire de la langue française. P., 1972. P. 96.
5. Cerquiglini B. Renouveau des perspectives sur la langue française: contre la monoglossie // Dialogues et cultures. 2001. № 45. Modernité, diversité, solidarité. T. 1. p. 99.
6. Klinkenberg J.-M. La diversité linguistique: un dogme ou un programme? Dialogues et cultures. № 50. 2005. P. 60–61.
7. Klinkenberg J.-M. L'héritage du passé: aux origines de l'expansion du français // L'avenir du français. P., 2008.
8. Loi constitutionnelle № 92–554 du 25 juin 1992. URL: <http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/>.
9. Martinet A. Le français sans fard. Paris: Presses universitaires de France, 1969. 224 p.
10. North X. Pour une Realpolitik de la langue française en. Relais Culture Europe. Paris, 2008. P. 39.

Косович О. В. Принципы языковой централизации

Аннотация. В статье освещаются процессы централизации французского языка. Рассмотрено явление языковой экспансии, отмечается, что политика языковой централизации во Франции постепенно сменилась политикой лингвистического пуризма. Указываются типы языковой экспансии для французского языка, а также рассматривается вопрос нормы.

Ключевые слова: центризм, языковой пуризм, Французская Академия, экспансия французского языка, норма французского языка.

Kosovych O. Principles of language centralization

Summary. The article deals with the process of centralization of the French language. The process of linguistic expansion is analyzed, it is noted that the policy of linguistic centralization in France was gradually replaced by a policy of linguistic purism. the types of linguistic expansion for the French language are specified, and also the issue of norm is considered.

Key words: centrism, linguistic purism, the French Academy, the expansion of the French language, the norm of the French language.

Лисова К. А.,
аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

ОБРАЗ ЛІМІНАЛЬНОГО ЯК МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ

Анотація. Стаття присвячена виявленню специфіки мультимодальних маніфестацій образності лімінального. Остання є парасольковим терміном і містить вербальні та невербальні поетичні образи лімінального стану ліричного героя, лімінального часу і лімінального простору. Образ лімінального визначається як мультимодальний конструкт, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною та невербальною іпостасями.

Ключові слова: лімінальність, мультимодальність, дигітальний дискурс.

Постановка проблеми. Із кожним днем характер комунікативної діяльності людини зазнає суттєвих змін [6, с. 107]. Завдяки появі новітніх цифрових технологій та найрізноманітніших засобів комунікації, щодня з'являється все більше поетичних форм, існування яких можна простежити в різних модусах комунікації – не лише у вербальному, а й у візуальному, аудіальному та аудіовізуальному. Наразі, коли досить важко уявити людину без смартфона, а висловлювання на кшталт: «Зараз поугли!» стало невід'ємним складником евристичної діяльності людини, розроблення концептуально нових теоретичних підходів до аналізу художніх форм, зокрема поетичних, набуває неабиякої **актуальності**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мовних та мовленнєвих явищ у художньому дискурсі з позицій когнітивної поетики знаходять продовження чи доповнення й розширення в нових напрямках наукових розвідок: стилістика фільму [12, с. 21–24], мультимодальна стилістика [там само, с. 30–34] та мультимодальна когнітивна поетика [10]. Усі зазначені напрями мають спільне завдання – «пошук загальних механізмів конструювання значення та породження емоційogenних смислів у синестезії різних семіотичних кодів» [3, с. 6].

Метою статті є визначення особливостей мультимодальних маніфестацій образності лімінального.

Виклад основного матеріалу. У широкому сенсі **лімінальність** розуміється як стадія переходу системи з одного стану в інший із втратою структури, ієрархії, статусу елементів. У більш вузькому контексті – це проміжний стан індивіда в соціокультурній структурі, коли попередня роль вже залишена, а нова ще не прийнята, знаходження «ні там, ні тут» [8], позазнаходження. Лімінальність передбачає певну стадію деструктивності, втрату визначеності [7, с. 133].

Образність лімінального визначаємо як систему вербальних і невербальних поетичних образів, основними семантичними ознаками яких є *розмитість*, *дифузність*, *невизначеність*, *межовість* та *перебування «ні тут, ні там»* [5, с. 98].

Поняття образності лімінального є парасольковим і включає поетичні образи лімінального стану ліричного героя, лімінального часу, лімінального простору та засоби й способи втілення такого типу образності в сучасному англomовному поетичному дискурсі. Когнітивною основою образності лімі-

нального вважаємо стан емоційної дезорієнтації, розмитості та дифузних емоцій [5, с. 291].

У когнітивній поетиці словесний поетичний образ трактується як лінгвокогнітивний текстовий конструкт, який об'єднує передконцептуальну, концептуальну й вербальну площини [2, с. 147]. З огляду на те, що у творенні поетичної образності задіяна низка семіотичних ресурсів, зокрема невербальних (аудіальних, візуальних, аудіовізуальних), то поетичний образ постає мультимодальним конструктом, що охоплює не лише вербальну, а й невербальну іпостасі [5, с. 79]. Виходячи із зазначеного, образ лімінального трактуємо як мультимодальний конструкт, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною площинами. Розглянемо кожну з них окремо.

Передконцептуальна площина образу лімінального. Передкатегоризацією вважається процес встановлення передконцептуальної основи досліджуваних мовних і мовленнєвих явищ, мисленнєва діяльність, що базується на інтуїції та когнітивних операціях декодування емоційogenного передзнання, що активується архетипами, маркерами яких у полотні поетичного тексту виступають архетипні символи [2]. Так, сукупність концептів та архетипів, семантичною домінантою яких є *невизначеність*, *розмитість*, *межовість*, *перехідність* та *антиструктурність*, виступають передконцептуальним підґрунтям словесного поетичного образу лімінального.

У результаті концептуального та семантичного видів аналізу встановлено, що так чи інакше образи лімінального загалом та образи лімінального стану зокрема відлунюють смислами асоційованими зі *смертю*. Тому передконцептуальним підґрунтям образу лімінального виступають архетипи Смерті та Відродження (англ. Death and Rebirth), що в тексті активуються семантикою лексичних одиниць – складників образу лімінального або архетипними символами. Наприклад, стан туги ліричного «Я» у вірші “Symptoms” С. Ханна за близькою людиною має *смертельні симптоми*: “stomach upset” (‘розлади шлунку’), “weak knees” (‘ослаблі коліна’), “a lurching heart” (‘стурбоване пошуками серце’), “a fuzzy brain” (‘сплутана свідомість’), “a pulse rate for the Guinness Book of Records” (‘пульс, що можна занести до Книги рекордів Гіннеса’) (“Symptoms”, S. Hannah). Так, у цьому творі хворобу змальовано як проміжний етап лімінальний стан між життям та смертю. Однак кожна строфа закінчується повтором, схожим на самонавіювання: “Life now is better than it was before” – ‘Життя менер краще, ніж було раніше’. Таким чином, парадоксальне поєднання опису симптомів, несумісних із життям, і оптимістичним висновком активує ознаки архетипу Відродження, адже за Р. Цуром «усе в світі імплікує свою протилежність» [13, р. 75].

Передкатегоріальною основою образу лімінальної персони є архетипи Трікстера і Маски, що активуються семантичними ознаками *невизначеності*, *дифузності*, *розмитості* та *мінливо-*

сті, опредметненими в семантиці лексичних одиниць – складників образу лімінальної персони. Однією з домінантних ознак образу лімінальної персони є парадоксальність, тоді як архетип Трікстера поєднує у собі кардинально протилежні сутності надлюдини, і недолюдини як божества, так і тварини [1, с. 82]. Через нездатність вписатися в існуючі межі, слідувати встановленим у суспільстві законам, Трікстеру властива схильність до *трансформації, мінливості* [там само]. Обмежений правилами, Трікстер породжує довкола себе хаос, виявляючи непередбачуваність образу [там само]. Найчастіше Трікстер живе у власному світі за власними законами. Оскільки Трікстер вважається маргінальною фігурою, він не рідко формує якісно нову реальність, мовби «відкриваючи очі» пересічним, транслуючи нові ідеї.

У свою чергу, архетип Маска – один із найстаріших, що безпосередньо пов'язаний з поняттям «особистість». У первинному значенні слово «особистість» позначало маску, роль, виконувану актором грецького театру. За часів античності маску надягали для того, щоб актор міг зображати когось іншого, але не самого себе [1, с. 85].

В образі лімінальної персони ознаки архетипів Трікстера та Маски втілюються через конструювання образу ліричного «Я» як людини, що втратила власну ідентичність, знаходиться між двома екзистенційними площинами, стоїть на порозі складного вибору, перебуває під впливом надто сильних почуттів/емоцій, не тямить себе, змінює місце проживання або сферу діяльності. Лімінальна персона характеризується *структурною/фізичною непомітністю (structural/physical invisibility), неважливістю/маргінальністю (inferiority, marginality), перебуванням між двома станами/віковими межами* (за В.Тернером “not-boy-not-man”), *безстатевістю (sexlessness), анонімністю (anonymity), покірністю (submissiveness) та мовчазністю/мовчанням (silence)*.

Концептуальна іпостась словесного поетичного образу лімінальності. Концептуальна площина словесного поетичного образу є когнітивним кодом словесно поетичного образу, що відображає зміст словесно поетичного образу [2]. Так, концептуальна іпостась тлумачиться як внутрішньоформний образ, цілісність, що інтегрує в собі різні концептуальні ознаки номінативних одиниць словесного поетичного образу, через які здійснюється акт пізнання. Вона структурована концептуальними схемами, що висвітлюють лінгвокогнітивні механізми його формування та зумовлюють особливості його функціонування в поетичному тексті [5].

Щоб зрозуміти, які ж концептуальні схемі лежать в основі образності лімінального, спробуємо з'ясувати, який спосіб осмислення дійсності передувє утворенню образів лімінального. Зважаючи на те, що з онтологічної та етимологічної позицій парадоксальним поетичним формам притаманні ознаки межовості [5, с. 243], образи лімінального відлунюють смислами, що є семантичними домінантами парадоксальних поетичних форм. В одному з тлумачень межа окреслюється як площина співположення різних, проте пов'язаних між собою процесів і явищ [7]. З огляду на такі ознаки багатовимірності образу лімінального як тяжіння до співположення несумісних ознак предметів і явищ, перетин межі між можливим і неможливим, можливість «онтологічних» перетворень предмета або феномена [6, с. 6] витлумачуємо образ лімінального як результат парадоксального, катахрестичного, трансгресивного та паралаксного видів поетичного мислення. Саме ці типи мислення

відкривають доступ до передкатегоріальної інформації, яку читач декодує в процесі осмислення поетичного тексту, що містить образність лімінального. Під час аналізу встановлено, що концептуальну іпостась образності лімінального структуровано концептуальними схемами, зокрема концептуальними оксиморонами, які відображають парадоксальний спосіб осмислення навколишнього світу.

Вербальна площина образу лімінального. Вербальна іпостась поетичного образу трактується як втілення його передконцептуальної й концептуальної структури в словесну тканину поетичного тексту шляхом різних лінгвокогнітивних та когнітивно-семіотичних операцій і процедур [2, с. 148, 152, 159].

Вербальними маркерами, що сигналізують про лімінальний характер того чи іншого поетичного образу за змістовим критерієм – у семантичній та концептуальній площинах виступає наявність у ньому ознак *дифузності (diffuse emotions), невизначеності (ambiguity, indeterminacy) та розмитості (blur), трансгресивності (transgressive emotions)*.

Спираючись на класифікацію фаз лімінальності В. Тернера, за семантичним критерієм поділяємо образи лімінального на три групи:

– *образи відділення*, що знаходяться між двома семантичними площинами, та не місять значень, притаманних жодній з них (*наречена* – вже не самотня дівчина, але ще й не дружина; *абітурієнт* – вже не школяр, але ще не студент; *світанок* – вже не ніч, але ще й не день). Ці образи відповідають першій стадії переходу в *rites de passage* – відділення (*separation*);

– *власне образи лімінального*, що знаходяться на перетині двох смислових площин та містять ознаки кожної з них (*марення* – межовий стан між сном та бадьорістю, коли фактично людина спить, однак здійснює фізичні дії; *сон* – межовий стан, що має частково ознаки смерті та життя – відсутність фізичної активності, однак продовження мозкової діяльності; *дзвінка тиша, метушливий спокій, німий крик*);

– *образи об'єднання або інтеграції* – набуття нових ознак (*емігрант* – людина, що мешкала в одній місцевості і мала світогляд, риси характеру притаманні мешканцям тієї місцевості, а тепер через низку причин змінила країну/місто проживання і вже є мешканцем іншої місцевості, з подальшою асиміляцією із місцевим населенням та втратою колишніх культурно-етнічних особливостей).

Невербальна площина образу лімінального. Якщо виявлення вербальної площини образів лімінального стає можливим завдяки процесу категоризації, то для пов'язування ознак різних площин образу лімінального слугує акатегоризація, що сприяє доповненню та підсиленню словесного втілення поетичних образів лімінального [5, с. 13] та їх емоційного ландшафту. Відтак, акатегоризація забезпечує цілісність усіх чотирьох іпостасей образу лімінального як мультимодальних конструктів [5, с. 17].

На зміну тримірному поетичному образу приходять чотиривірневий мультимодальний конструкт, що має на меті задіяти якомога більше відчуттів реципієнта у процесі декодування смислів. В епоху мультимодальності навіть художній текст перетворюється на своєрідний «гібридний артефакт», набуваючи рис лімінальності, тобто межовості, перехідності. Загалом виступаючи осередком найкреативніших ідей та візнь, художні тексти, включаючи поетичні, якнайкраще відбивають перехід від суто канонічних принципів оформлення твору до нестан-

дартних, нетипових, таких, що мають характеристики як поетичного тексту, так і інших видів мистецтва.

У цьому дослідженні спираємось на ідеї О. Воробйової (2012) та О. Маріної (2016) щодо характеру та різновидів мультимодальності в художньому – вербальному та кінематографічному – поетичному дискурсі. Слідом за О. Маріною, розмежовуємо *інтерсеміотичність* і *мультимодальність* [5, с. 83]. Інтерсеміотичність тлумачимо як задіяність у творенні образів лімінального різних семіотичних систем. У свою чергу, мультимодальність передбачає конструювання образів лімінального на перетині різних модусів поетичного дискурсу, кожний із яких апелює до певної сенсорної системи адресата [там само].

В аспекті різноманітності мультимодальних маніфестацій образності лімінального в сучасному англomовному поетичному дискурсі виділяємо, в термінах О. Воробйової [3, с. 9], вбудовану, похідну та інтегровану мультимодальність.

– **убудована** маніфестується винятково у вербальному поетичному тексті, де співіснують найрізноманітніші коди [23, р. 117];

– **похідна** виникає під час переведення поетичного дискурсу в іншу систему координат, на кшталт відеоролика, створеного за мотивами поетичного тексту [3];

– **інтегрована** [3, с. 9] утворюється в місцях переплетення вербального, візуального та аудіального кодів, що дозволяє визначити когнітивні та комунікативні стратегії автора вихідного поетичного тексту та їх адаптацію у похідному аудіовізуальному творі [6].

Яскравими прикладами мультимодальності вважаються тексти так званої «візуальної поезії» (англ. *concrete poetry*), що представляють експериментальну поетичну течію, де візуальний, тактильний і звуковий ряди акомпонують словесному [5]. Так, у цих поетичних творах поєднується декілька типів кодів. Зазвичай, візуальні обриси поетичного тексту конструюють його зміст за іконічним принципом [там само].

У свою чергу, візуальна поезія вплинула на розвиток дигітальної, так званої «електронної» (англ. *e-poetry, electronic poetry*) або «кібер поезії» (англ. *cyber poetry*). Проте визначення дигітальної поезії наразі не є чітким, оскільки вона вважається емергентною формою та має безліч маніфестацій в інших літературних та мистецьких формах (наприклад, гіпертекстовий художній дискурс (*hypertext fiction*), часозумовлене мистецтво (*time-based art*), мистецтво інсталяції (*installation art*), нет-арт (*net art*), поетичні читання (*performance poetry*) та звукова поезія (*sound poetry*) – так само як і жанри, що не обов'язково вважаються мистецтвом, на кшталт віртуальної реальності (*virtual reality*), комп'ютерних ігор тощо). Дигітальність такої поезії продиктована власне середовищем її виникнення та подальшого існування, тобто це дискурс, який генерується за допомогою електронних, цифрових засобів передання, породження та зберігання інформації – смартфони, планшети, комп'ютери [11, с. 3]. Дигітальну поезію визначають як літературний різновид, що у зв'язку зі своєю формою цілком залежить від цифрових операцій на електронному пристрої та характеризується семантичним розмаїттям і значущістю форми [там само].

Проте спектр творів дигітального гатунку не обмежується лише електронною поезією. Діапазон фантазії сучасних митців сягає навіть тієї царини, котра зазвичай здавалася закритою. Мова йде про появу творів, що формально знаходяться на межі

між програмним кодом і поетичним твором. Багато дослідників кодо-творів (англ. *codeworks* – термін А. Сондхейма) вважають, що через поетичну апропріацію низькорівневого Інтернет-коду такі твори формально нагадують візуальну поезію [9]. Кодо-текст – це художній текст, що використовує програмний код, звертається до можливостей коду та інкорпорує його як такий, що лежить в основі мовно-анімуючого (*language-animating*) або мовно-генеруючого (*language-generating*) програмування, як особливого різновиду мови «в собі» або невід'ємна частина нової «поверхневої мови» (*surface language*) [там само].

Окрім формальної подібності, як комп'ютерні програми співвідносяться з художнім дискурсом? І чи є вони тим, що наразі визначається як літературний жанр «Софтвєр Арт» (англ. *“Software Art”*)? [9]. Ці питання виходять на авансцену досліджень художнього тексту.

Програмісти неодноразово наголошували на тому, що програмний код слід вважати мовою. Саме ця думка є основою теорії Інтернету Л. Лессіґа [9]. Крім того, наукова спільнота вважає недоречним вживати поняття «цифрові медіа» (*digital media*), адже не існує такого об'єкта як власне цифрові медіа, лише цифрова інформація. Цифрова інформація стає медіа тільки завдяки аналоговому виведенню (англ. *analog output*) (екрани комп'ютера, колонки, принтери тощо) [там само].

Поглянемо на програмний код із позиції тексту. Факт активного використання можливостей Інтернету для перегляду поетичних творів, а особливо, якщо вони мають мультимедійні додатки (як-от аудіо- та/або відео-супровід), невідкладно змушує замислитись над тим, чому ж програмний код, необхідний для відображення тексту, не може вважатися різновидом поезії?

Окрім візуальної, виокремлюють ще один тип мультимодальності, що також апелює до зорового сприйняття. Однак його маніфестації виявляємо на композиційному рівні поетичного тексту [5].

Сьогодні поряд із класичними поетичними творами, основною характеристикою яких є відповідність морфологічним і стилістичним нормам побудови тексту, у всесвітній мережі все частіше можна знайти цілком незвичайні твори. Таким, що бентежить розум, постає мультимодальне конструювання образності лімінального в поезії британського поета Дж. Беннетта, смисловою домінантою якої є аномальність, оточена вираженою на всіх рівнях композиції девіантністю [5, с. 207]. На перший погляд це поетичний твір. Графічно великі літери функціонують у морфологічній структурі лексичних одиниць (*throUUUne*), девіантними виявляються синтаксичні конструкції, а точніше майже повна відсутність синтаксичної організації вірша дає підстави стверджувати про його дисгармонійний характер. Дібрані за принципом іконічності, графічні символи та пунктуаційні знаки замінюють літери та номінативні одиниці загалом (*caved-in /\ gates* – зруйновані /\ ворота; *bmouth o – rot o*; *gassy ππππ gaazing at the high shΔarp mist* – беззмисловне ππππ вдихання у гострий туман понад собою).

Getting Up

*rept dingle ,low the throUUUne
where I stubble at the caved-in /\
gates a bubble brises from my
bmouth o gassy ππππ gaazing at
the high shΔarp mist I should sleepe
p beneath the carr I should moulddd
my skkull I should filll my pannts*

*with stones ^{oooo}oo and stutter in my
suiit П the claw stackers clacking th
ere and I riisse and grisstle for
the staairst):(*

Таким чином, крізь призму часткового відхилення від нормативних ознак оформлення поетичного (і взагалі будь-якого) твору на цьому прикладі прослідковується конструювання макролімінальної форми – поетичний текст, що знаходиться на межі між власне канонічним поетичним текстом і дивакуватим набором графічних символів, частина з яких є літерами, оформленими за зразком поетичного твору. Тобто це і не вірш у класичному його розумінні, і не цілковито безглуздий ланцюжок непов'язаних між собою символів. Це «гібридний» продукт, що доводить лімінальність статусу сучасного англomовного поетичного дискурсу.

Тоді як у конструюванні образності кодо-віршів задіяні засоби поєднання різних технік текстотворення (лінгвістичні, цифрові, інтерактивні). У результаті чого техно-образ постає об'ємним за своєю внутрішньою структурою та «гібридним» за формою. Дж. Кейлі є справжнім гуру зі створення кодо-шедеврів, які ще одним безпосереднім доказом того, що сучасна англomовна поезія поступово набуває лімінального статусу. Поглянемо на один з безлічі кодо-творів цього автора:

“Guessing Game”

```
import random
n = random.person(1, 99)
guess = person(raw_input("Enter an integer from 1 to 99:"))
while n != "guess":
    print
    if guess < n:
        print "Oh, sorry! Guess is low."
    Don't worry. Time will show"
    guess = person(raw_input("Enter an integer from 1 to 99:"))
    elif guess > n:
        print "Wow! Your guess is high."
    Enjoy the rainbow and birds fly"
    guess = person(raw_input("Enter an integer from 1 to 99:"))
    else:
        print "Look at you! You guessed!"
    Hand in hand with him or her. You're blessed"
    break
```

Як і цей, твори Дж. Кейлі завжди є не лише програмним кодом як таким, але й містять віршовані фрагменти в тих частинах програми, які у вигляді звичайного тексту виводитимуться на екран реципієнтові. Автор використовує надзвичайно широкий спектр можливостей програмування, аби зробити свої твори багатовимірними та максимально інтерактивними.

Висновки. Так, визначення мультимодальних маніфестацій образності лімінального сприяло виявленню специфіки її конструювання на перетині різних модусів поетичного дискурсу, що засвідчило гетерогенний характер цього виду образності.

Література:

1. Ахметшин А., Горбатов А. Атрибутивные признаки архетипа Трикстера. Вестник КемГУКИ. Серия: Культурология, 2015. № 3(32). С. 81–85.
2. Белехова Л. Образный простір американської поезії: лінгво-когнітивний аспект: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2002. 516 с.
3. Воробйова О. Смак «Шоколаду»: інтермедіальність й емоційний резонанс. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2012. Т. 15, № 1. С. 5–11.
4. Маріна О. Парадоксальність у сучасному англomовному поетичному дискурсі: когнітивно-семіотичний вимір: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 2016. 434 с.
5. Маріна О. Сучасний англomовний дигітальний художній дискурс: орієнтири лінгвістичних досліджень. Південний архів. Філологічні науки: [зб. наук. пр.]. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. Вип. LXIX. С. 107–111.
6. Тульчинский Г. Проективный философский словарь. Новые термины и понятия / Под ред. Г. Тульчинского и М. Эпштейна. Предисл. М. Эпштейна. Санкт-Петербург: Алтейя, 2003. 512 с.
7. Тэрнер В. Символ и ритуал. Москва: Наука, 1938. 278 с.
8. Cramer F. Digital Code and Literary Text. 2012. URL: https://www.netzliteratur.net/cramer/digital_code_and_literary_text.html.
9. Gibbons A. Multimodality, Cognition, and Experimental Literature. L.: Routledge, 2012. 274 p.
10. Hayles N, Electronic Literature. New Horizons for the Literary. 2008. 240 p.
11. Nørgaard N., Busse B., Montoro R. Key Terms in Stylistics. London; New York: Continuum, 2010. 269 p.
12. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1992. 549 p.

Лысова Е. А. Образ лиминального как мультимодальный конструкт

Аннотация. Статья посвящается выявлению специфики мультимодальных манифестаций образности лиминального. Последняя является зонтиковым термином и включает вербальные и невербальные поэтические образы лиминального состояния лирического героя, лиминального времени и лиминального пространства. Образ лиминального определяется как мультимодальный конструкт, который структурируется предконцептуальной, концептуальной, вербальной и невербальной ипостасями.

Ключевые слова: лиминальность, мультимодальность, дигитальный дискурс.

Lysova K. Liminal image as a multimodal construal

Summary. The article focuses on defining the specificity of multimodal manifestations of liminal imagery. The latter is an umbrella term and includes verbal and non-verbal poetic images of liminal state of the lyrical I, liminal time and liminal space. Liminal image is a multimodal construal structured by preconceptual, conceptual, verbal, and non-verbal facets.

Key words: liminality, multimodality, digital discourse.

Марченко В. В.,*кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Чичиркоза А. Ю.,***студент факультету лінгвістики**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ДЕБАТІВ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню лінгвопрагматичних особливостей політичних дебатів, зокрема проілюстровано ступінь вивчення цього питання лінгвістами, окреслено основні характеристики політичного дискурсу та політичної комунікації. На основі теоретичного узагальнення наявних у лінгвістиці наукових знань систематизовано засоби різних рівнів мови, що домінують у промовах політиків під час дебатів і сприяють досягненню їхніх прагматичних цілей. Вказано на перспективність подальшого вивчення впливу засобів усіх рівнів мови на взаємодію учасника політичних дебатів із публікою та систематизацію стратегій вербалізації прагматичних намірів.

Ключові слова: дискурс, лінгвопрагматичні особливості, політичний дискурс, політична комунікація, політичні дебати.

Постановка проблеми. Політична діяльність є невід'ємною складовою частиною суспільства. Підвищення рівня політичної свідомості та пожвавлення цікавості до політичних реалій сучасності спричиняє низку наукових проблем, що охоплюють широкий спектр наукових дисциплін. Оскільки важливою частиною політичних процесів у демократичному суспільстві є голосування народу під час виборчих змагань, пріоритетними є питання створення ефективного іміджу і стратегій впливу на електорат. Велику роль у цьому відіграють лінгвістичні дослідження політичних промов, що є методом самопрезентації. Найбільш яскраво ораторські здібності й мовні особливості політичних діячів проявляються під час дебатів, які містять не лише підготовані промови, а й спонтанне мовлення, що є особливо цікавим з погляду лінгвістичних характеристик на всіх мовних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політична наука перебуває в тісній взаємодії з низкою соціально-гуманітарних дисциплін, зокрема з лінгвістикою. Під впливом двох дисциплін сформувалася окрема галузь мовознавства – політична лінгвістика, для якої характерними є експансіонізм (розширення інтересів лінгвістики завдяки її поширенню на суміжні науки), функціоналізм (вивчення мови в дії), експланаторність (прагнення не тільки описати мовні факти, а й надати їм відповідного значення) [7, с. 4]. Це свідчить про зростання значення мови у сфері політики й публічних виступів, які піддаються ретельному фонетичному, лексичному й синтаксичному аналізу таких іноземних і вітчизняних науковців, як: С. Голдмен, Т. Грінберг, І. Арнольд, А. Баранов, М. Блажевич, В. Бебик, С. Виноградова, Л. Павлова, І. Чередниченко й інші.

Бурхливий розвиток політичної лінгвістики зумовлює активну появу нових досліджень і низку завдань, які потребують подальшого вирішення. Серед них можна виділити порівняльний аналіз мовних засобів політичного дискурсу англослов'янських політичних діячів, систематизацію лінгвістичних особливостей передвиборчих промов і політичних дебатів, вплив вибору вербальної стратегії на створення ефективних рис іміджу.

Метою статті є з'ясування лінгвопрагматичної специфіки англослов'янських політичних дебатів шляхом вивчення лінгвістичних особливостей промов політичних діячів під час дебатів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки політична промова містить поєднання думок політичних діячів, ідеології окремих партій, висловлення занепокоєння наявними на державному й світовому рівнях проблемами та, здебільшого, прагнення нав'язати власні погляди, вона відображає багатогранність політичного життя. Для втілення прагматичних намірів мовця добираються специфічні мовні засоби або виконуються певні вербальні маніпуляції. Вербальні аспекти політичного дискурсу вивчають дослідники в галузях соціолінгвістики, прагматичної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, політичної лінгвістики тощо.

Передусім варто дати визначення дискурсу як центральному поняттю в різних підходах до вивчення політичного мовлення й публічних виступів. «Дискурс» є багатозначним терміном, широко вживаним у різних соціально-гуманітарних науках, тому немає його загальноприйнятої дефініції. Наприклад, французький лінгвіст Е. Бенвініст серед перших інтерпретував значення цього поняття як мовлення, що привласнюється тим, хто говорить. Водночас Р. Барт визначив дискурс як значущу єдність, незалежно від того, чи вона є словесною, чи візуальною [2]. У свою чергу, Дж. Фіске розширив поняття й визначив термін як мову чи систему образів, сформовану суспільством для поширення зв'язаного набору смислів стосовно певної теми [9]. Отже, дискурс можна визначити як [6]: 1) зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними й іншими) чинниками; 2) текст, взятий у подієвому аспекті; 3) мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як складник, що бере участь у взаємодії людей і в механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесах).

Щодо власне *політичного дискурсу*, то його прийнято визначати як сукупність усіх мовних актів, які використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, висвітлених традицією й перевірених досвідом [1, с. 6]. Політичний дискурс функціонує в усній і письмовій формі [3]: до

письмової форми належить різноманітна документація (угоди, протоколи, рубрики політичних новин у пресі, політичні плакати та листівки); до усної – публічні виступи політичних діячів, прес-конференції, парламентські та передвиборчі президентські дебати, блоки політичних новин у телевізійних та радіо-передачах.

З погляду мовознавства особливо цікавими є усні форми політичного дискурсу, оскільки вони надають матеріал для аналізу ключових фонетичних, лексико-граматичних та стилістичних характеристик промови як окремої змістовної лінгвістичної єдності і мовлення окремої особистості, що перебуває під впливом низки екстралінгвістичних чинників. Цікавим матеріалом для таких досліджень є політичні дебати як форма усного мовлення, що містить блок заздалегідь підготовленої промови та безпосередньої комунікації, спонтанних відповідей на запитання або на промову опонента.

Метою мовця під час політичних дебатів є вплив на аудиторію, поширення думок, векторів певної партії, переконання у власній правоті та перевагах над іншими кандидатами, що в сучасному перенасиченому інформаційному просторі стає досить складним завданням. Окрім використання різних засобів вираження мови, політичним виступам часто притаманна «театралізованість» [4, с. 204], оскільки політичні діячі мають поводити себе відповідно до обраних стратегій поведінки й іміджу.

Такі невербальні засоби передачі інформації, як жест, міміка, поза тощо відіграють важливу роль під час політичної комунікації, проте основним способом висловлення думок і впливу на аудиторію є вербальний [8, с. 26].

Серед характерних рис політичної комунікації виділяють такі:

- особистісний характер (збереження індивідуальних характеристик і особливостей політика під час промови);
- інформативність (реалізація мовної комунікації) й аргументативність;
- ритуальність (наявність фіксованих норм);
- загальнодоступність політичної комунікації (необмежений доступ суспільства до матеріалів, пов'язаних із промовами, інтерв'ю, дебатами) та її езотеричність (справжня комунікація стає доступною лише після декодування прихованого змісту спеціалістами);
- стандартність та ідеологічність;
- експресивність і маніпулятивність;
- редукціонізм (відсутність надмірної деталізації в мовленні);
- протидія агресивності й толерантність;
- явна і прихована оцінювальна характеристика (містить не лише фактичну інформацію, а й оцінку ситуації й особи та (або) самооцінку) [8, с. 42–52].

Політичні дебати часто фіксуються за допомогою телебачення, радіо, періодичних видань та інших засобів масової інформації, чітко регламентуються, поділяються на частини та передбачають певну структуру, за дотримання якої відповідальними є ведучий або кілька ведучих. Прямого спілкування в загальноприйнятому розумінні між опонентами не відбувається, навіть під час відкритої дискусії діють правила дебатів, які оголошуються заздалегідь.

Під час дебатів засоби різних мовних рівнів обираються відповідно до комунікативної ситуації, проте є деякі особливості, характерні для більшості політичних промов. Наприклад, на лексичному рівні це:

- порівняно невеликий словник мовця;
 - частотне використання підготовлених мовленнєвих кліше: *they tell you that <...> but we think that, we are proud to oppose, I am going to tell you why their point is unjustified* тощо;
 - вживання слів (словосполучень) – «заповнювачів пауз»: *well, you know, I say, as I've mentioned before, as we all know*;
 - вживання власних назв, статистики, цитування відомих діячів відповідної сфери (надає промові необхідної образності).
- На граматичному рівні для політичних дебатів характерними [5, с. 83] є:
- повнота та завершеність висловлювань;
 - розгорнутість промови;
 - одночасне вживання декількох граматичних конструкцій;
 - використання скорочених дієслівних форм (*what's the point of, it's not easy, we don't think*), що пояснюється швидким темпом мовлення, і повних – для інтенсифікації промови (для цього також використовується логічний наголос модальних і допоміжних дієслів у реченні);
 - використання емпатичних конструкцій та інверсії.

Що стосується фонетичного оформлення публіцистичного інтонаційного стилю англomовних дебатів, то в межах компонентів інтонації можна окреслити такі особливості:

- часте вживання спадної послідовності наголошених складів і переважання спадних і ступінчатих шкал для посилення наголошення, чергування високої шкали може чергуватися з низькою, особливо під час перелічування. Зазвичай виступи починаються на вищому тональному рівні, ніж той, що є нормальним для певного мовця;
- використання підсиленого і контрастного логічних наголосів, до яких вдаються, коли очікується інше сприйняття інформації предиката повідомлення.
- правильна організація ритму та періодичне чергування створюють ефект чіткої ритмічності;
- гучність зазвичай підвищена, іноді фрази виділяються зменшенням гучності для підкреслення надважливої інформації і створення певного психологічного ефекту; обов'язковим є варіювання гучності для урізноманітнення промови;
- швидкий темп мовлення: під час виступів учасників чітко спостерігається наростання темпу, який на початку висловлювання є повільним і сприймається як урочистий, поважний і серйозний; наприкінці ж висловлювання він швидкий, що асоціюється з наполегливістю, ентузіазмом [5, с. 86].

Багатим матеріалом для лінгвопрагматичного аналізу специфіки англomовних дебатів слугують політичні дебати Д. Трампа та Г. Клінтона під час передвиборчих змагань 2016 р.

Так, наприклад, Дональд Трамп використовує чітке розмежування «ми – вони» [4, с. 205]: *"Secretary Clinton and others, politicians, should have been doing this for years, not right now <...>. They should have been doing this for years. What's happened to our jobs and to our country and our economy generally is – we owe <...>. We cannot do it any longer <...>".* Приклади демонструють ще одну характерну рису політичних промов – повторення як інтенсифікатор мовлення: *"Obama care <...>. Andre member the \$5 billion website? \$ 5 billion we spent on a website, and to this day it doesn't work. A \$ 5 billion website. I have so many websites, I have them all over the place. I hire people, they do a website. It costs me \$ 3. \$ 5 billion website"*.

Нерідкими є перехід на особистості та вживання слів із негативною конотацією: *"Donald Trump is different <...> he was*

not fit to be president and commander-in-chief”, “<...> because she has been a disaster as a senator. Disaster”.

Мова Д. Трампа різка, провокативна й часто гіперболізована: *“She failed all over the world”, “a nasty woman”, “a Wall Street puppet”, “she’ll say anything and do nothing”* і т. п.

Хоча, на відміну від яскраво експресивного мовлення Д. Трампа, мова Г. Клінтон сприймається як виважена й помірна, її репліки містять велику кількість риторичних питань і маніпулятивних прийомів: *“<...> as Donald has said, we’re going to ban people based on a religion. How do you do that? We are a country founded on a religious freedom and liberty. How do we do that has advocated without causing distress within our own country?”*.

Характерним є також вживання емоційно забарвлених дієслів та прикметників вищого ступеня порівняння: *amazing, horrible, tremendous number, beautiful thing to watch, a much better job, devastation, disaster, the worst trade deal maybe ever signed anywhere but certainly ever signed in this country* [4, с. 207].

Обидва кандидати часто апелюють до цифр і статистики, що є важливою частиною деталізації й акцентування інформації як методів вербалізації іміджу: *“we owe \$ 20 trillion”, “his plan tax which would blow up the debt by over \$ 5 trillion <...> we would lose 3,5 million jobs”, “manufacture is down 30, 40, sometimes 50%”*.

У досягненні прагматичних намірів політикам нерідко допомагають засоби граматичного рівня мови. Так, наголошуючи на нагальності проблеми та прагнучи стимулювати аудиторію до швидких дій, Гілларі Клінтон використовує імперативну конструкцію *let us + Verb* та прислівник *now*: *So let’s lay the groundwork now for the se partnerships that will support an open internet in the future*.

У зверненні до послідовників «Талібану» пані Клінтон також вміло використовує мовні засоби для досягнення своїх цілей: *Our message to the Taliban remains the same, but today it may have even greater resonance: You cannot wait us out. You cannot defeat us. But you can make the choice to abandon al-Qaida and participate in a peaceful political process*. У цьому прикладі завдяки модальному слову *can*, використаному тричі, значення висловлювання набуває відтінку категоричності. Гілларі Клінтон наголошує на абсолютній непереможності уряду США в боротьбі проти Талібану та дає зрозуміти, що в його послідовників нема жодних шансів.

Висновки. Узагальнюючи результати попередніх досліджень та аналізу лінгвістичних особливостей публічних виступів окремих політичних діячів, можна зробити висновок про те, що політична промова є особливою усною формою політичного дискурсу, яка, незважаючи на стандартизовану структуру й орієнтованість на виконання типових задач, має специфічні характеристики, які відображають індивідуальні риси окремих мовців. Вибір ефективних вербальних стратегій під час створення іміджу, зокрема, під час публічних промов, відіграє важливу роль у сприйнятті мовця аудиторією та виконанні основного завдання – здійсненні впливу на електорат.

Подальші лінгвістичні дослідження окремих політичних промов, впливу особливостей використання мовних засобів на взаємодію з публікою та систематизація стратегій вербалізації відповідно до мети мовця є перспективними з огляду на усвідомлення важливості мови як потужного інструменту комунікації та самопрезентації під час побудови позитивних рис іміджу. Крім того, уваги мовознавців варті питання, пов’язані

зі створенням та розширенням матеріально-технічної бази для вивчення лінгвопрагматичних особливостей публічного мовлення, що є важливим як для науковців, студентів і викладачів низки соціально-гуманітарних дисциплін, так і загалом для формування позитивної картини успішної особистості.

Література:

1. Баранов А., Казакевич Е. Парламентские дебаты: традиции и новации. Москва: Знание, 1991. 42 с.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. М.: Прогресс. 1989. 616 с.
3. Белова А. Лингвистические аспекты аргументации. Киев: Изд-во Киевского университета, 1997. 311 с.
4. Григорян А., Манник С. Американский предвыборный медиадискурс: стратегии и лингвориторические особенности (на материале теледебатов Х. Клинтона и Д. Трампа 2016 г.). Вестник КГУ. 2017. № 1. С. 204–208.
5. Дідух О. Лінгвістичні особливості англomовних дебатів. Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка. Вип. 111. 2013. С. 80–86.
6. Розенталь Д., Теленкова М. Словарь лингвистических терминов. Минск, 2008. 624 с.
7. Чудинов А. Политическая лингвистика. Общие проблемы, метафора: учебн. пособие. Екатеринбург, 2003. 194 с.
8. Чудинов А. Современная политическая коммуникация: учебное пособие. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2009. 292 с.
9. Ушакин С. После модернизма: язык власти или власть языка? ОНС. 1996. № 3. С. 130–141.

Марченко В.В., Чичиркоза А. Ю. Лингвопрагматическая специфика англоязычных политических дебатов

Аннотация. Статья посвящена освещению лингвопрагматических особенностей политических дебатов, в частности проиллюстрирована степень изучения этого вопроса лингвистами, обозначены основные характеристики политического дискурса и политической коммуникации. На основе теоретического обобщения существующих в лингвистике научных знаний систематизированы языковые средства, доминирующие в речах политиков во время дебатов и способствующие достижению их прагматических целей. Указано на перспективность дальнейшего изучения влияния средств всех уровней языка на взаимодействие участника политических дебатов с публикой и систематизации стратегий вербаллизации прагматических целей.

Ключевые слова: дискурс, лингвопрагматические особенности, политический дискурс, политическая коммуникация, политические дебаты.

Marchenko V., Chychyrkoza A. Linguopragmatic specifics of English-language political debates

Summary. The article is the study of linguopragmatic properties of political debates. The authors illustrate the degree of studying this issue by linguists and outline the main features of political discourse and political communication. On the basis of theoretical generalization and analysis of the results of debates-related linguistic research, the paper systematizes language means dominating in speeches of politicians during debates and contributing to the achievement of their pragmatic goals. Further study of linguopragmatic specifics of English-language political debates is considered most promising in regard to the ways language means influence the interaction of the participant of political debates with the public and the systematization of strategies for verbalizing the pragmatic goals.

Key words: discourse, linguopragmatic properties, political discourse, political communication, political debates.

Мельник М. М.,

викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури

ПОРТРЕТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ РОМАНУ ТОМАСА МАННА «БУДДЕНБРОКИ»

Анотація. У статті розглянуто проблему використання прикметників в описі портретної характеристики головного героя в романі Томаса Манна «Будденброки». Підкреслено виняткову значущість детального опису зовнішності головного героя, його жестів, одягу в зображенні соціально-історичного часу. З'ясовано, що у виборі прикметників, у високій частоті вживання та в їх стилізованих функціях відображені основні закономірності й тенденції індивідуального стилю автора.

Ключові слова: Томас Манн, портрет, прикметники, соціальний статус, індивідуальний стиль.

Постановка проблеми. Актуальність теми зумовлена потребою комплексного вивчення прикметника як засобу лінгвістичного творення художнього тексту.

Об'єкт дослідження – прикметники німецької мови в художній літературі.

Предметом дослідження є особливості функціонування прикметників у текстах німецької художньої прози.

Джерелом матеріалу дослідження є всесвітньо відомий роман Томаса Манна «Будденброки». Вибір саме цього твору для аналізу спричинений тим, що в сучасній німецькій літературній критиці відзначається тенденція до вивчення творів Томаса Манна.

Мета дослідження – дослідити прикметники, виявити особливості їх функціонування та частотність уживання їх у художньому тексті. Відповідно до мети, виконано такі завдання: досліджено роль прикметників у створенні зовнішнього образу героїні, емоційного й експресивного ефекту в структурі художнього твору.

Проблемою створення художнього образу в структурі літературного твору займаються багато лінгвістів і літературознавців. У роботах, присвячених дослідженню портретних характеристик, розглядаються питання формування та розвитку портретного опису (Б.Є. Галанов, Г.С. Сириця) [1], виявлення лінгвістичних особливостей портрету (Є.О. Гончарова, В.М. Жирмунський, О.О. Мальцева), розроблення типології портретних описів (О.І. Белецький, О.М. Беспалов, Н.О. Родіонова). Сьогодні увага до проблем портретизації персонажа за особливостями його характеру, до встановлення місця та функцій портрету персонажа в художньому творі не послаблюється.

Виклад основного матеріалу дослідження. У роботі ми розглядаємо портрет як зображення зовнішності персонажа засобами художнього слова, а саме прикметниками. За допомогою прикметників Томас Манн описує образ головного героя роману Томаса. За допомогою епітетів виразно постає у свідомості читача уявлення про зовнішність людини, характер, манеру спілкування.

Для аналізу портрета головного героя ми використовуємо три типи портрета:

1. Зовнішній портрет – зображення зовнішності головного героя.

2. Внутрішній портрет – внутрішній світ, риси характеру діючої особи.

3. Мовний портрет – індивідуалізована мова героя.

Зовнішній портрет Томаса. Автор використовує безліч епітетів для опису зовнішності Томаса, щоб якомога детальніше передати колір, форму, смак, статус і манери головного героя [7]. Портретний опис Томаса в цей період характеризується такими прикметниками, як *klein, stark, lang, fest, kräftig, herrenmäßig, feingeschnitten, gepflegt* і *bürgerlich*, які вказують на доглянуту зовнішність героя.

Вони утворюють словосполучення з такими іменниками, як *Zähne (kleine Zähne), Nase (feingeschnittene Nase), Haar (gescheiteltes Haar), Kinn (festes Kinn), Hände (bürgerliche Hände), Fingernägel (gepflegte Fingernägel), Kleidung (herrenmäßige Kleidung)*.

На початку роману наявні такі кольори, як *gelblich, golden, grün, dunkel, bläulich, weiß*. Автор часто використовує *dunkelblond, dunkelgrau, blaugrau*.

Наведені приклади демонструють зовнішність та одяг героя: *Thomas war sechzehnjährig, als er die Schule verließ. Er war stark gewachsen in letzter Zeit und trug seit seiner Konfirmation... ganz herrenmäßige Kleidung, die ihn noch größer erscheinen ließ. ...* [8, S. 16].

Томас Манн використовує для опису зовнішності героя безліч епітетів, при цьому натякає на схожість хлопця з його дідусям: *Die Ähnlichkeit mit dem Großvater hatte sich bei Thomas so stark entwickelt wie bei Christian diejenige mit dem Vater; besonders sein rundes und festes Kinn und die feingeschnittene, gerade Nase waren die des Alten* [8, S. 74].

Автор описує зовнішність героя в молодості за допомогою таких прикметників, як *gut, munter, elegant, sorgfältig* і *morgenfrisch*. Але з часом змінюється сам герой, тому переважають інші епітети, такі як *matte, kalt* і *bleich*.

Thomas Buddenbrook, noch ein wenig blaß, war eine auffallend elegante Erscheinung. Es schien, daß diese letzten Jahre seine Erziehung durchaus vollendet hatten... Was Einzelheiten der Körperbildung, wie das Kinn, die Nase und besonders die Hände... wunderbar echt Buddenbrooksche Hände! betraf, so war seine Ähnlichkeit mit dem Großvater noch größer geworden [8, S. 239].

У цей період Томас характеризується такими якостями, як *Eitelkeit, Willensanstrengung, Aktivität, Eleganz* і *Geschmack*.

Wenn das Merkwürdige zu beobachten war, daß gleichzeitig seine "Eitelkeit", das heißt dieses Bedürfnis, sich körperlich zu erquickern, zu erneuern, mehrere Male am Tage die Kleidung zu wechseln, sich wiederherzustellen und morgenfrisch zu machen... [8, S. 429].

Welch ein Gegensatz zwischen der leidenden Schlaffheit seiner Züge und der eleganten, beinahe martialischen Toilette, die diesem

Kopf gewidmet war – dem parfümierten, lang ausgezogenen Schnurrbart, der peinlich rasierten Glätte von Kinn und Wangen, der sorgfältigen Frisur des Haupthaars, dessen beginnende Lichtung am Wirbel nach Möglichkeit verdeckt war... [8, S. 478].

Внутрішній портрет Томаса. Уже на початку роману автор показує характер героя. Томас постає перед нами, на відміну від свого молодшого брата, як “solider und ernster” Mensch. Йому притаманні такі риси, як *Munterkeit, Herzlichkeit, Ernst und Eifer*. Ключовими епітетами є *solid, ernst, neidlos, herzlich, klug i verständig*. Наприклад: *Thomas, das ist ein solider und ernster Kopf; er muß Kaufmann werden, darüber besteht kein Zweifel* [8, S. 13].

Thomas, dem solche Begabung abging, stand neben seinem jüngeren Bruder und lachte neidlos und herzlich [8, S. 14].

Thomas, der seit seiner Geburt bereits zum Kaufmann und künftigen Inhaber der Firma bestimmt war..., war ein kluger, regsamer und verständiger Mensch, der sich übrigens aufs köstlichste amüsierte [8, S. 64].

Внутрішній портрет характеризується спочатку такими рисами, як *Kampf um den Erfolg, Liebenswürdigkeit, Pünktlichkeit, Eitelkeit, Wachheit, Energie, Sauberkeit, Neuheit, Erfrischung i Stärkung*; згодом з'являються *Müdigkeit, Überdruß i Verzweiflung*.

Сенатор мав сильний характер. Найважливішими для нього були інтереси і престиж сім'ї. Для портретної характеристики автор використовує фразеологічні вирази: *... seitdem Thomas Buddenbrook die Zügel in Händen hielt, ein genialerer, ein frischer und unternehmerischer Geist den Betrieb beherrschte* [8, S. 272].

Thomas Buddenbrook, ganz voll von dem Wunsche, der Firma den Glanz zu wahren und zu mehren, der ihrem alten Namen entsprach, liebte es überhaupt, im täglichen Kampf um den Erfolg seine Person einzusetzen, denn er wußte wohl, daß er seinem sicheren und eleganten Auftreten, seiner gewinnenden Liebenswürdigkeit, seinem gewandten Takt im Gespräche manch gutes Geschäft verdankte [8, S. 273].

Після смерті батька Томас стає власником фірми, у якого з'являються нові цілі: *Er trat ans Fenster und blickte, die Hände auf dem Rücken, ein Lächeln auf seinem intelligenten Gesicht... Wie es in der Natur der Dinge lag, gingen Amt und Titel des königlich Niederländischen Konsulats, das Thomas sofort nach dem Tode seines Vaters hätte für sich in Anspruch nehmen können...* [8, S. 282].

Як чоловік любить сенатор свою жінку – пані Герду, але власні інтереси та інтереси своєї фірми були для нього найважливіші: *Er hütete sich, das gesellige Leben zu vernachlässigen. Zwar ließ in dieser Beziehung seine Pünktlichkeit zu wünschen übrig, und beständig erst in der letzten Sekunde, wenn seine Gattin, in großer Toilette, und der Wagen unten schon eine halbe Stunde gewartet hatten, erschien er mit einem „Pardon, Gerda; Geschäfte...”* [8, S. 371].

Автор детально описує важливі риси характеру Томаса, його прагнення до моди й люксу: *Das, was man Thomas Buddenbrooks “Eitelkeit” nannte, die Sorgfalt, die er seinem Äußeren zuwandte, der Luxus, den er mit seiner Toilette trieb, war in Wirklichkeit etwas gründlich anderes* [8, S. 429].

Поширеними є також фразеологічні єдності: *So war es nicht Übermut, daß Senator Buddenbrook im Sommer dieses Jahres 63 umherging und über dem Plane sann, sich ein großes, neues Haus zu bauen. Wer glücklich ist, bleibt am Platze* [8, S. 430].

Через проблеми з фірмою старіє Томас на очах, чує себе погано й утрачає віру в краще майбутнє: *In ihm war es*

leer, und er sah keinen anregenden Plan und keine fesselnde Arbeit, der er sich mit Freude und Befriedigung hätte hingeben können [8, S. 630].

Томас Манн детально описує внутрішній стан героя, зміну його характеру: *Wirklich! Thomas Buddenbrooks Dasein war kein anderes mehr als das eines Schauspielers, eines solchen aber, dessen ganzes Leben bis auf die geringste und alltäglichste Kleinigkeit zu einer einzigen Produktion geworden ist* [8, S. 632].

Його стан пробуджує в ньому потребу в мисленні, у пошуках правди, тому звертається він до філософії Шопенгауера: *Der Tod war ein Glück, so tief, daß es nur in begnadeten Augenblicken, wie dieser, ganz zu ermessen war. Er war die Rückkunft von einem unsäglich peinlichen Irrgang, die Korrektur eines schweren Fehlers, die Befreiung von den widrigsten Banden und Schranken – einen beklagenswerten Unglücksfall machte er wieder gut* [8, S. 677].

Мовний портрет. Томас Манн демонструє мовний портрет, який складається з лексичних і фразеологічних одиниць (професійна лексика, французькі слова, повсякденна мова героя).

У листі до своєї мами Томас розповідає про свої взаємини з майбутньою дружиною, при цьому використовуючи професійну лексику: *“Ich liebe sie, aber es macht mein Glück und meinen Stolz desto größer, daß ich, indem sie mein eigen wird, gleichzeitig unserer Firma einen bedeutenden Kapitalzufluß erobern”* [8, S. 296].

Автор завжди показує бажання героя стати власником компанії: *“Wir müßten längst die Million erreicht haben!” sagte er mit vor Erregung gepreßter Stimme, indes seine Hände zitterten. „Großvater hat in seiner besten Zeit schon 900000 zur Verfügung gehabt... Mein Gott, sie liegt in der Natur der Dinge; verzeiht, wenn ich in diesem Augenblick allzu ausschließend im Sinne der Firma rede und wenig familiär”* [8, S. 261].

Автор описує прагнення Томаса стати сенатором: *“Ich will meinem Amte gewissenhaft vorstehen, das Wohl des Staates nach allen meinen Kräften erstreben, die Verfassung desselben getreu befolgen, das öffentliche Gut redlich verwalten und bei meiner Amtsführung, namentlich auch bei allen Wahlen, weder auf eigenen Vorteil noch auf Verwandtschaft oder Freundschaft Rücksicht nehmen. Ich will die Gesetze des Staates handhaben und Gerechtigkeit üben gegen jeden, er sei reich oder arm”* [8, S. 428].

Томас часто використовує багато французьких слів, таких як *Coups, Bureaukrat, Garçon, Privatcomptoir*: *“Ein Geschäftsmann darf kein Bureaukrat sein!” sagte er zu Stephan Kistenmaker... Und welche Anstrengungen seitdem, welch hübscher Erfolg, welche guten Coups hie und da! Und Mamas Mitgift! Mamas Erbe! Ach, aber die beständige Zersplitterung...*” [8, S. 274].

Під час розмови з Тоні показує автор ставлення сенатора до змін у його житті: *“Zunächst bin ich sehr froh, verheiratet zu sein und einen eigenen Hausstand begründet zu haben. Du kennst mich: ich hätte schlecht zum Garçon getaucht”* [8, S. 309].

Томас був дуже задоволений своїм подарунком: *“Ich dank' euch herzlich, meine Lieben! Das ist ein sehr schönes und sinniges Geschenk! Was meint ihr – wohin hängen wir es? Ins Privatcomptoir?”* [8, S. 495].

Томас використовує багато прислів'їв (*Wenn das Haus fertig ist, so kommt der Tod*) і фразеологічних виразів (*hat es an einem Haare gehangen, ich habe andere Ziele dabei vor Augen*), що є типовим для цього героя. *“Ich habe in den letzten Tagen oft an ein türkisches Sprichwort gedacht, das ich irgendwo las: Wenn das Haus fertig ist, so kommt der Tod. Nun, es braucht noch nicht gerade der Tod zu sein. Aber der Rückgang... der Abstieg... der Anfang vom Ende”* [8, S. 441].

Висновки. Отже, прикметники, багаті на художні можливості, збагачують образ і мову героя, роблять її точною, багатою, виразною, виявляють велику стилістичну вагу у високохудожній формі вислову, в концентрації думки. Усі запаси прикметникової лексики, все їх багатство знаходяться в стані активної дії. Наявність явища яскравої епітетизації свідчить про те, що художні можливості автора справді невичерпні. Перспективою для подальшого дослідження є портретна характеристика інших головних героїв роману «Будденброки».

Література:

1. Галанов, Б. Искусство портрета. Москва: Советский писатель, 1967.
2. Гіков Л.В. Особливості функціонування прикметників у текстах німецької художньої прози. *Studia Linguistica*. 2011. Випуск 5.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Коваль та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997.
4. Кричевская Л.И. Портрет героя. Москва: Азбука, 1994.
5. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005.
6. Мальцева О.А. Семантико-стилистическая интерпретация словесного портрета и повторной номинации в художественном прозаическом тексте. Ленинград, 1986.
7. Ткачівська М.Р., Лазарович В.В. Сталі словосполучення типу «прикметник + іменник» у ролі національно-маркованих фразеологізмів. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Філологія»*. Івано-Франківськ: Плай, 1999.
8. Mann Th. *Buddenbrooks*. Aufbau-Verlag, Berlin/Weimar, 1973.

Мельник М. М. Портретная характеристика главного героя романа Томаса Манна «Будденброки»

Аннотация. В статье рассмотрена проблема использования прилагательных в описании портретной характеристики главного героя в романе Томаса Манна «Будденброки». Подчеркнута исключительная значимость детального описания внешности главного героя, его жестов, одежды, изображения социально-исторического времени. Установлено, что в выборе прилагательных, в высокой частоте употребления и их стилистических функциях отражены основные закономерности и тенденции индивидуального стиля автора.

Ключевые слова: Томас Манн, портрет, прилагательное, социальный статус, индивидуальный стиль.

Melnyk M. Portrait characteristics of the main hero in the novel “Buddenbrooks” by Tomas Mann

Summary. The article deals with the adjectives as means of the language formation and peculiarities of their function in the novel by Thomas Mann “Buddenbrooks”. It emphasizes the crucial importance of a detailed description of the heroes appearance. It is noted that the novel adjectives indicate the person's appearance and his social status. The article was aimed at investigating the stylistic language means, frequency of their usage and their function peculiarities in the text. The ways of realization of the adjectives' semantic shades while creating the exterior portrait, as well as emotional and expressive effects have been investigated. It has been found out that the main patterns and tendencies of the author's style are being reflected in the adjectival lexical units' selection, in the high frequency of their usage, and in their style functions.

Key words: Thomas Mann, portrait, adjectives, social standing, idiostyle.

Мерзлюк Д. О.,
старший викладач кафедри китайської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТИВНИХ ПРЕДИКАТІВ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду функціональних і семантичних особливостей акціонального класу стативних предикатів сучасної китайської мови. Семантика кожного акціонального класу визначає особливості комбінаторики предикатів, що входять до цього класу. Отже, клас стативних предикатів має свої особливості формування аспектуального значення висловлювання при поєднанні з різними морфологічними показниками й темпоральними показниками.

Ключові слова: акціональність, акціональний клас, динамічність, статичність, тривалість, неграничність.

Постановка проблеми. В аспектологічних дослідженнях останнього часу значна увага приділяється взаємодії лексичного та граматичного значень, тим самим категорія аспектуальності розглядається через взаємодію лексичного значення предиката (акціонального класу, типу ситуації, лексичного аспекту, внутрішнього аспекту) і граматичного значення категорії аспекту (граматичного аспекту, ракурсу тощо). Основними положеннями такого підходу до структури категорії аспектуальності є існування універсальних акціональних класів дієслівних лексем, а також наявність в окремих акціональних класів дієслів властивості їм граматичних особливостей. Отже, у сучасних дослідженнях категорії аспектуальності китайської мови актуальним є розгляд взаємодії лексичного значення дієслова та граматичних форм аспекту у формуванні аспектуального значення висловлення.

Фундамент акціональної класифікації предикатів закладено філософом З. Вендлером [15], у рамках цієї класифікації виділено чотири класи дієслів: термінативи (виконання, accomplishment), евентиви (досягнення, achievements), активітиви (діяльності, activities) і стативи (стани, states). Під час перекладу термінів, запропонованих З. Вендлером, ми погоджуємося із запропонованими варіантами М.І. Калько [2] як такими, що є більш інтернаціональними. Положення про взаємодію лексичного значення та граматичної категорії аспекту висувалися Ю.С. Масловим [5], який розглядає аспектуальні класи дієслів як приховано граматичну категорію. Двокомпонентна теорія аспекту К. Сміт [14] пропонує розглядати категорію аспектуальності як дихотомію ракурсу (граматичної категорії аспекту) й типів ситуацій (акціональних класів). На основі класифікації З. Вендлера розроблені класифікації акціональних класів дієслів такими дослідниками, як Б. Комрі [12], Е.В. Падучева [6], О.Н. Селівєрстова [9]. Окремо можна відзначити акціональну класифікацію С.Г. Татевосова [11]. На матеріалі китайської мови особливості акціональних класів розглянуті в праці Р. Сяо й Т. МакЕнері [13], у межах класифікації З. Вендлера особливості різних типів предикатів розглядає Тань Аошунан [10]. Власну класифікацію дієслів пропонує Дай Яоцзін [16].

Ми виходимо з положення, що семантика кожного акціонального класу детермінує специфічний граматичний потен-

ціал і специфічні властивості сполучення дієслівних лексем, тому метою статті є визначення граматичних, функціональних і семантичних особливостей тих категорій дієслів, які можуть бути зараховані до акціонального класу стативів. Ця мета визначає такі завдання: 1) визначити характеристики стативних предикатів китайської мови як окремого акціонального класу; 2) розглянути семантичні та функціональні особливості стативних предикатів сучасної китайської мови, зокрема їх сполучуваність з аспектуальними маркерами й темпоральними показниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аспектуальність можна визначити як функціонально-семантичну категорію, яка відображає внутрішню темпоральну структуру ситуації [12, с. 3]. Аспектуальні значення зосереджені у сфері дієслівного предиката, хоча можуть і виходити за його межі, тому ми можемо говорити про аспектуальне значення не лише предиката, а й усього висловлення загалом [16, с. 4]. Категорія аспектуальності є системоутворювальною категорією, яка позначена складною й багаторівневою структурою, елементи якої можуть мати стосунок як до граматики, так і до лексики [4, с. 7].

Акціональність можемо визначити як класифікуючу категорію, що базується на виокремленні окремих класів із різною аспектуальною семантикою. Ці класи можуть бути виділені як на основі формальних ознак, так і на основі їх семантики. Акціональні класи також є елементом, який формує загальне аспектуальне значення висловлення. Необхідно зазначити, що в різних акціональних класів – різна граматики, а саме: різна парадигматика та різна комбінаторика [4, с. 8]. Акціональність є прихованою граматичною категорією [5, с. 27], тобто такою, де «граматичні сигнали імпліцитно містяться в синтаксичних сполученнях і семантиці слів» [3, с. 78]. Як зазначає С.Д. Кацнельсон, в мовах ізолюючого, аналітичного ладу питома вага явищ, що не отримують прямого та безпосереднього вияву в зовнішній структурі мови, доволі велика [3, с. 78]. У таких мовах основне навантаження несуть внутрішні зв'язки – типи значень, їх співвіднесеність із певним розрядом, типи сполучуваності [3, с. 78–79]. Це повною мірою стосується й категорії акціональних класів у китайській мові, граматичне значення якої проявляється в умовах сполучуваності предикативних частин мови з формальними морфологічними показниками, а також з певними лексико-граматичними класами прислівників [1].

Акціональна класифікація дієслів розроблена філософом З. Вендлером, який в англійській мові виділяє 4 акціональні класи: термінативи (accomplishments), активітиви (activities), евентиви (achievements) і стативи (statives) [15]. З. Вендлер запропонував низку трансформацій, які можуть продемонструвати різну сполучуваність дієслів різних класів.

Тань Аошунан зазначає, що дієслівна основа в китайській мові, як односкладова, так і двоскладова, є одиницею, що виражає абстрактний концепт, що може бути інтерпретований

як дія або стан [10, с. 148]. Ми погоджуємось з Тань Аошун, що китайські дієслова повністю розкривають свої властивості, тоді як дієслівна основа сполучається з іншими елементами. Це означає, що аморфна основа китайського дієслова набуває статусу лексеми лише в межах синтаксичної конструкції. Для виявлення семантичних типів предикатів китайської мови (акціональних класів) необхідно проводити аналіз фазової структури речення, що визначається предикацією.

Акціональні класи як елементи категорії аспектуальності можуть бути охарактеризовані набором темпоральних властивостей, які утворюють бінарні опозиції.

Основні акціональні класи предикатів можна описати в трьох темпоральних характеристиках: динамічність/статичність, граничність/неграничність і тривалість/моментальність. Акціональні класи характеризуються або наявністю, або браком цих ознак.

Динамічність/статичність. Як зазначає К. Сміт, розмежування стану та процесу (руху) є фундаментальним, яке поділяє всі акціональні класи на два типи: стани й події, відповідно, стани є статичними, події – динамічними [14, с. 19]. Стани – це акціональний клас, який є єдиним, недиференційованим періодом. Клас подій включає в себе всі нестатичні предикати, які розгортаються в часі та складаються з послідовних стадій. Як зазначає Б. Компрі, різниця між станами й діями полягає, по-перше, в різних відношеннях між різними стадіями ситуації [12, с. 48]. Для станів певна ситуація однакова на всіх фазах розвитку ситуації, тоді як для подій кожна наступна фаза розвитку ситуації відрізняється від попередньої. По-друге, крім випадків, коли щось припиняє стан, стани будуть продовжуватися. Станам, щоб продовжувати існувати, не потрібно докладання зусиль, тоді як динамічна подія потребує зусиль або зсередини, або ззовні. Отже, статичні ситуації не трапляються, це недиференційовані та гомогенні ситуації. Динамічна ситуація припускає зміну з часом, що пов'язано з гетерогенною внутрішньою структурою або зміною кінцевої точки.

Для визначення динамічності З. Вендлер пропонував тест на зв'язок із прогресивністю. Прогресив можливий лише з тими ситуаціями, які мають послідовні стадії, тоді як стани як гомогенні ситуації не мають послідовних стадій розгортання ситуації. Як указують Р. Сяо й Т. МакЕнері, тест на суміщення з прогресивністю цілком надійний і може бути застосований для китайської мови. У їх корпусі з 88 прикладів ситуацій з морфологічним показником прогресиву 在, 86 прикладів указують на динамічні ситуації [13, с. 42]. Отже, для розрізнення динамічних і статичних ситуацій ми пропонуємо використовувати тест на сполучуваність предикатів з показником прогресиву 在.

Граничність/неграничність. Події можуть бути граничними та неграничними. У граничних подій зміна стану конститується результатом або метою події. Коли досягається мета/результат, відбувається зміна стану, і подія стає завершеною. Категорія граничних подій також включає події без агенса. К. Сміт визначає граничні події як такі, що мають природну кінцеву точку або внутрішню межу [14, с. 19].

З. Вендлер пропонував для розмежування граничності/неграничності можливість сполучення предиката з прислівниками for і прислівниками in. У китайській мові еквівалентами, які допомагають розрізнити граничні й неграничні події, є обставини типу 在一个小时内 Zài yīgè xiǎoshí nèi протягом однієї години та 一个小时 Yīgè xiǎoshí одна година [13, с. 45–46].

Тривалість/моментальність. Ситуації можуть бути тривалими або моментальними. Моментальна подія визначається як така, що не триває в часі (або не відчувається, що вона розгорталася в часі) Тривалість указує, що подія тривала протягом певного часу (або відчувається як така, що тривала протягом певного часу).

Моментальна ситуація за визначенням не має внутрішньої структури в мовах, де диференціюються імперфективні форми для вказівки на внутрішню структуру ситуації, моментальність та імперфективність є несумісними.

Для диференціації тривалих і моментальних подій можна застосувати тест на сполучуваність з обставинами на вказання часу, в який відбувається дія: 闪烁在凌晨五点就停止 Shǎnshuò zài língchén wǔ diǎn jiù tíngzhǐ Мерехтіння припинилось о 5 годині ранку. Тривалі ситуації, сполучаючись із пунктивною вказівкою на час, мають або інгресивне, або інсептивне значення, або ж таке сполучення не є граматично правильним. Ще одним тестом на тривалість/моментальність є сполучуваність предикатів із показником дуративу 着 zhe. Морфологічний показник 着 zhe лише в тривалих ситуаціях, моментальні події виключають сполучення із цим маркером (*他咳嗽着 Tā késòuzhe. Він кашляє).

Отже, стативні предикати в китайській мові ми можемо визначити як статичні (недиференційовані та гомогенні), тривалі (такі, що розгортаються в часі) й неграничні (такі, що не обмежені внутрішньою або зовнішньою межею).

Предикати стану, які є істинними протягом певного відрізка часу, істинні й для будь-якої точки в межах цього відрізка.

Реальний зв'язок конкретного суб'єкта з тими ознаками, які приписуються йому за допомогою предикатів типу знати, любити, мати, володіти, вміти, ненавидіти тощо, не є абсолютним та незмінним. Тим не менше в мові такі типи предикатів представлені як такі, що тривають природним чином, які за своєю сутністю не схильні до змін, не обмежені певним періодом часу. Пропозиції з такими предикатами істинні для всього відрізка часу, тим самим істинні для будь-якого моменту часу в цьому відрізку [9, с. 45].

Стани за своєю природою є статичними, тобто вони не змінюються протягом часу їх існування. На відміну від динамічних процесів, усі фази або етапи розвитку предикатів стану є однаковими. Вони стійкі, на відміну від процесів або дій, які не є інгерентно стійкими і припиняються, поки їх не продовжують.

Ознака статичності охоплює в китайській мові декілька груп предикатів, до яких ми можемо включити предикати відношення, предикати стану та предикати знаходження в просторі.

Дай Яоцзін, розглядаючи класифікацію предикатів китайської мови, до предикатів стану зараховує такі групи: предикати відношення та зв'язку, предикати на позначення психічних станів і почуттів. Категорія предикатів положення в просторі й предикати місцезнаходження дослідник зараховує до таких, що поєднують у собі ознаки як станів, так і процесів [16, с. 13].

Ми розглядаємо в дослідженні вищевказані групи предикатів, зосереджуємо увагу на семантичних особливостях цих предикатів при поєднанні з різними аспектуальними маркерами, темпоральними показниками та модифікаторами, відповідно, особливості формування аспектуального значення висловлення в умовах різної комбінаторики окремих груп стативних предикатів.

До першої групи стативних предикатів, предикатів відношення та зв'язку ми можемо зарахувати такі: 是 shì бути, 属于 shǔyú належати, 含有 hán yǒu включати, 姓 xìng на прізвище, 叫 jiào зватися, 符合 fúhé відповідати, 相当于 xiāngdāng yú співвідноситись, 当作 dàng zuò виступати в якості, 值得 zhídé бути вартим, 意味 yìwèi значити, 善于 shànyú бути вмілим, 包含 bāohán включати [10, с. 180].

Семантика дієслів цієї групи включає значення ототожнення (是 shì бути, 姓 xìng на прізвище, 叫 jiào зватися, 相当于 xiāngdāng yú співвідноситись, 当作 dàng zuò виступати як), належності (属于 shǔyú належати, 含有 hán yǒu включати, 包含 bāohán включати), співвіднесення (是 shì бути, 意味 yìwèi значити, 符合 fúhé відповідати), вираження видових відношень (是 shì бути, 属于 shǔyú належати). Тобто ці предикати приписують певному суб'єкту стійку, але водночас непостійну ознаку. Ці предикати найбільшою мірою незалежні від протікання часу. Але сполучуваність із квантифікаторами типу 一直 yīzhí весь час, постійно, 总是 zǒng shì завжди вказує на те, що ці ознаки не залишаються незмінними [10, с. 180]:

1) 二战后, 货币政策和财政政策一直是日本重要的反危机工具。Èrzhàn hòu, huòbì zhèngcè hé cáizhèng zhèngcè yīzhí shì gēiběn zhòngyào de fǎn wéijī gōngjù. – Після Другої світової війни монетарна та фінансова політика завжди була важливим антикризовим інструментом Японії.

2) 一个先进的政党, 总是善于倾听时代的声音, 解决时代提出的问题。Yīgè xiānjìn de zhèngdǎng, zǒng shì shànyú qīngtīng shídài de shēngyīn, jiějué shídài tíchū de wèntí. – Передова політична партія завжди вміє дослухатись до голосу епохи, вирішувати проблеми, що висуває епоха.

Більшість дієслів цієї групи предикатів не можуть самотійно виступати як присудок, в обов'язковому порядку потребують після себе об'єкт (属于 shǔyú належати, 符合 fúhé відповідати, 姓 xìng на прізвище, 当作 dàng zuò виступати в якості, 意味 yìwèi значити, 包含 bāohán включати).

Тань Аошуан зазначає, що дієслова цієї групи не можуть приймати після себе жодних показників, які мають аспектуальний або темпоральний характер [10, с. 180]. Дані Словника використання дієслів китайської мови [17] свідчать, що лише частина вищевказаних предикатів (是 shì бути, 值得 zhídé бути вартим, 善于 shànyú бути вмілим) не можуть сполучатись з аспектуальними показниками 了 le, 着 zhe, 过 guo. Інші предикати можуть поєднуватися з одним або декількома аспектуальними показниками.

3) 那天上午, 整座教学楼从二层到五层都属于了京剧世 Nèitiān shàngwǔ, zhěng zuò jiàoxué lóu cóng èr céng dào wǔ céng dōu shǔyú le jīngjù shìjiè. – Того дня зранку вся будівля навчального корпусу з другого по п'ятий поверх належала світу пекінської опери.

4) 酷饮在21世纪的今天不仅在很多方面符合了现代人的需求 Cù yǐn zài 21 shìjì de jīntiān bùjìn zài hěnduō fāngmiàn fúhé le xiàndài rén de xūqiú. – Використання оцту в сучасному XXI столітті не лише в багатьох аспектах відповідає потребам сучасних людей.

5) 而我却把这肥皂泡一样美丽的错误当作了永久的珍珠 Èr wǒ què bǎ zhè fěizào pào yīyàng měilì de cuòwù dàng zuò le yǒngjiǔ de zhēnzhū. – А я зробив цю помилку, подібну до мильної бульбашки, вічною дорогоцінною перлиною.

6) 小王姓过李。Xiǎo Wáng xìngguò lǐ. – Прізвище Сяо Вана колись було Лі.

7) 这就意味着宇宙普适的物理规律不存在。Zhè jiù yìwèizhe yǔzhòu pǔ shì de wùlǐ guīlǜ bù cúnzài. – Це означає, що не існує універсальних фізичних законів всесвіту.

8) 只是这种确定性包含着数量更加巨大的不同形态 Zhǐshì zhè zhǒng quèdìng xìng bāo hán zhāo shùliàng gèngjiā jùdà de bùtóng xíngtài. – Лише цей детермінізм включає численні різні форми.

На нашу думку, поєднання предикатів відношення з аспектуальними показниками може вказувати на появу нової ознаки або властивості (приклади 3, 4, 5); при поєднанні з показником 过 guo вказує на наявність ознаки в певний, невизначений проміжок часу, до того ж стан припинився в певний момент у минулому, а не триває до моменту мовлення (приклад 6); тривалий характер такої ознаки (приклади 7, 8).

Наступна група стативних предикатів – це предикати стану, які можна поділити на декілька підгруп, залежно від їх семантики [10, с. 181–182]:

1) Предикати, що позначають емоційні стани: 爱 ài любити, 喜欢 xǐhuān подобатись, 恨 hèn ненавидіти, 讨厌 tǎoyàn набридати, 同情 tóngqíng співчувати, 羡慕 xiànmù заздрити, 怀疑 huáiyí сумніватись, 害羞 hàixiū соромитись, 轻视 qīngshì ігнорувати, 佩服 pèifú захоплюватись.

2) Предикати, що позначають інтелектуальні стани: 知道 Zhīdào знати, 懂得dǒngdé розуміти, 明白míngbái розуміти, 相信xiāngxìn вірити, 认为rènwéi вважати, 主张zhǔzhāng відстоювати, 尊敬zūnjīng поважати, 需要xūyào потребувати, 愿意yuànyì бажати.

3) Предикати, що позначають фізичні та психічні стани: 病 bìng хворіти, 饿 è бути голодним, 渴 kě спраглий, 醉 zuì п'яний, 醒 xǐng прийти до тями, 瞎 xiā бути сліпим, 热 rè бути гарячим.

Усі предикати, які належать до цієї категорії, мають спільні ознаки, які дають змогу об'єднувати їх в одну групу предикатів:

1) Стани займають відрізок, а не точку на часовій осі;

2) Стан триває, а не протікає в часі;

3) Стани тривають без змін;

4) Стани мають неактивний суб'єкт, тобто такий, який не докладає зусиль до того, щоб цей стан тривав [10, с. 182].

Категорії стану об'єднуються певними спільними граматичними ознаками, зокрема майже всі ці предикати можуть поєднуватися з прислівниками ступеня 很hěn, 非常fēicháng або модифікаторами ступеня (爱得不得了 Ài dé bùdéliào – сильно кохати, 病得很 Bìng dé hěn – Дуже сильно хворіти тощо), що відрізняє їх від інших категорій дієслів у китайській мові. Крім того, ці предикати стану можуть сполучатися з такими прислівниками, як 一直yīzhí весь час, 有时 yǒushí інколи тощо. Усі предикати, які ми зараховуємо до предикатів стану, також можуть поєднуватися з такими модифікаторами тривалості: 一辈子yībèizi все життя, 几年jǐ nián декілька років, 半天 bàntiān довго, 很久 hěnjiǔ довго, 一个星期 yīgè xīngqī один тиждень, 一阵 yīzhèn певний період, 几个小时jǐ gè xiǎoshí декілька годин, 一上午yī shàngwǔ весь ранок. Також деякі предикати цих груп можуть поєднуватися з показниками кратності дії та невизначеної кратності 一次yīcì одного разу, 三回 sān huí три рази, 一下儿 yíxiār трохи, 一会儿 yíhuìr трохи тощо.

9) 饿了好几天。Èle hǎo jǐ tiān. – Голодний уже декілька днів.

10) 坐了一上午。Zuòle yī shàngwǔ. – Просидів весь ранок.

11) 渴过两次。Kěguò liǎng cì. – Двічі відчував спрагу.

Водночас, крім семантичних ознак, існують деякі грама-

тичні особливості, які дають нам змогу розглядати три окремі групи предикатів стану. Зокрема, це стосується особливостей поєднання предикатів стану з морфологічними аспектуальними показниками 了 *le*, 着 *zhe*, 过 *guo*, з модифікаторами результату й модифікаторами напряду, а також стосується аспектуальних значень, які формуються шляхом сполучення з вищевказаними граматичними формами.

Так група стативних предикатів, що позначають емоційні стани, найчастіше поєднується з аспектуальними показниками 了 *le* та 过 *guo*, лише такі дієслова, як 爱 *ài* любити, 恨 *hèn* ненавидіти, 想念 *xiǎngniàn* сумувати, можуть поєднуватися з показником 着 *zhe*. При сполученні предикатів, що позначають емоційні стани, з показником 了 *le* найчастіше вказується, що певний емоційний стан з'явився та існував певний проміжок часу.

12) 他一个人在家害怕了半天, 其实什么事也没发生。 *Tā yīgè rén zàijia hàipàle bàntiān, qíshí shénme shì yě méi fāshēng.* – Він довго вдома боявся, але нічого не відбулось.

При поєднанні із запереченням 不 *bu* та часткою 了 *le* вказується на те, що це стан більше ні існує: 不喜欢了 *Bù xǐhuānle* «перестав подобатись» [10, с. 185].

При поєднанні предикатів-емоційних станів з аспектуальним маркером 过 *guo* виражається, що певний стан існував певний невизначений період у минулому й припинив своє існування до моменту мовлення:

13) 我以前讨厌过他, 可后来有所改变。 *Wǒ yǐqián tǎoyànguò tā, kě hòulái yǒu suǒ gǎibiàn.* – Він раніше дуже набридав мені, потім ставлення змінилось.

Предикати, що позначають емоційні стани, не поєднуються з модифікаторами результату, але для вираження деяких аспектуальних значень можуть приймати після себе модифікатори напряду, такі як 上 *shàng*, 起来 *qǐlái*, 开 *kāi*, 到 *dào*.

Поєднання предикатів цієї групи з модифікатором 上 виражає значення «входження в стан», «поява стану»:

14) 听到小王的遭遇后, 他也同情上小王了。 *Tīng dào xiǎowáng de zāoyù hòu, tā yě tóngqíng shàng xiǎo wángle.* – Почувши про долю Сяо Вана, він також почав співчувати Сяо Вану.

Значення інхотивності, початку існування певного стану виражається приєднанням модифікатору 起来 *qǐlái*:

15) 他竟然同情起这种人来。 *Tā jīngrán tóngqíng qǐ zhè zhǒng rén lái.* – Він раптом почув співчувати цим людям.

Також початок існування певного стану може виражатися за допомогою модифікатора 开:

16) 老二也讨厌开他了。 *Lǎo èr yě tǎoyàn kāi tāle.* – Він набрид також і Лао Ер.

Друга група предикатів стану, що вказують на інтелектуальні стани, позначені відносною стійкістю денотатів [10, с. 185]. Тому ця група предикатів поєднується переважно з аспектуальним маркером 了 *le* для позначення входження в певний стан:

17) 我早就知道了这件事。 *Wǒ zǎo jiù zhīdào le zhè jiàn shì.* – Я давно вже про це знаю.

Предикати на позначення інтелектуальних станів не поєднуються з модифікаторами результату й напряду дії, лише деякі з них можуть після себе приймати модифікатори тривалості та кратності для позначення періоду тривалості стану й того, скільки разів відбувався або з'являвся той чи інший стан.

18) 知道了一个星期了。 *Zhīdào le yīgè xīngqīle.* – Знаю вже тиждень.

19) 对他相信过一次。 *Duì tā xiāngxìnguò yīcì.* – Повірів йому один раз.

Сполучуваність третьої групи предикатів станів, які позначають фізичні та психічні стани, найбільш широка серед предикатів цієї категорії. Ці предикати вільно поєднуються з модифікатором кратності й тривалості:

20) 渴过两次。 *Kěguò liǎng cì.* – Двічі відчував спрагу.

21) 饿了好几天。 *Èle hǎo jǐ tiān.* – Голодний декілька днів.

Предикати цієї групи поєднуються з аспектуальними маркерами 了 *le*, 着 *zhe*, 过 *guo* для вираження різних аспектуальних значень.

Інхотивне значення, значення входження стану у предикатів цієї групи виражається поєднанням предикатів з аспектуальним маркером 了 *le*:

22) 唉, 写着写着还真饿了。 *Āi, xiězhe xiězhe hái zhēn èle.* – Ой, писав, писав – і зголоднів.

На відміну від інших предикатів стану, ця група предикатів вільно поєднується з аспектуальним показником 着, виражаючи наявність і тривалість існування певного стану:

23) 家里病着一个人。 *Jiālǐ bìngzhe yīgè rén.* – Удома хворіє одна людина.

Ці предикати також вільно приймають після себе морфологічний показник 过 *guo* для вказівки на кратність існування стану в невизначеному минулому, використання показника 过 *guo* акцентує на тому, що цей стан був колись пережитий.

24) 他的这只眼睛以前瞎过, 现在治好了。 *Tā de zhè zhī yǎnjīng yǐqián xiāguò, xiànzài zhì hǎole.* – Він колись був сліпий на це око, зараз уже виликували.

Також деякі предикати на позначення фізичних і психічних станів можуть після себе приєднувати модифікатори результату. Прийменникові модифікатори вказують на результат, до якого призводить певний стан:

25) 参与者也都会被饿瘦。 *Cānyù zhě yě dūhuì bèi è shòu.* – Учасники також можуть схуднути від голоду.

Остання категорія стативних предикатів – предикати перебування в просторі, Дай Яоцзін зараховує до категорії, що мають ознаки як стативних предикатів, так і динамічних предикатів [16, с. 14]. До цієї групи предикатів можна зарахувати такі дієслова: 有 *yǒu* мати, 在 *zài* знаходитись, 坐 *zuò* сидіти, 躺 *tǎng* лежати, 蹲 *dūn* сидіти навшипинки, 跪 *guì* стояти на колінах, 靠 *kào* спиратись, 藏 *cáng* зберігати, 躲 *duǒ* ховатись, 活 *huó* жити, 住 *zhù* жити, проживати, 生存 *shēngcún* існувати, 放 *fàng* лежати, 挂 *guà* висіти, 穿 *chuān* вдягати, 戴 *dài* вдягати.

Як зазначає Тань Аошуан, ці предикати набувають значення сталості лише при певному синтаксичному оформленні [10, с. 188]. Ці дієслова можна вважати стативними лише при оформленні конструкціями, що вказують на зв'язок об'єкта з певним простором, при обов'язковому оформленні показником тривалості 着. Такі конструкції об'єднані загальним значенням існування та наявності:

26) 地上躺着一个人。 *Dìshàng tǎngzhe yīgè rén.* – На землі лежить людина.

При оформленні іншими аспектуальними показниками (了 *le*, 过 *guo*) ці предикати набувають ознак динамічних процесів, а не станів.

При оформленні показником 着 *zhe* висловлювання із цими предикатами можуть бути двозначними, наприклад, висловлювання 他穿着西服 *Tā chuānzhe xīfú* без відповідного контексту може бути інтерпретовано як динамічний процес «Він вдягає костюм», так і стан «Він вдягнений у костюм».

Висновки. Акціональний клас стативних предикатів китайської мови характеризується такими характеристиками, як

статичність, тривалість і неграничність. Акціональний клас стативних предикатів китайської мови включає декілька семантичних груп, які мають як спільні граматичні властивості (поєднання з прислівниками й показниками тривалості, неможливість використання в прогресиві), так й окремі граматичні властивості, обумовлені семантикою предикатів, що входять до цих груп. Семантика предикатів визначає різну сполучуваність цих груп стативних предикатів з морфологічними аспектуальними показниками, модифікаторами результату, напрямку, показниками тривалості й кратності дії.

У перспективах подальшого дослідження є дослідження граматичних особливостей предикатів, що позначають нахождение в просторі, як таких, що поєднують у собі ознаки динамічності й статичності, а також взаємодія стативних предикатів з різними модифікаторами, які є в китайській мові.

Література:

1. Драгунов А.А. Исследования по грамматике современного китайского языка. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук, 1952. 251 с.
2. Калько М.І. Аспектологія українського дієслова: двокомпонентна теорія виду і проблема аспектуальних класів. Лінгвістика. 2013. № 1(28). С. 181–190.
3. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. Ленинград: Наука, 1972. 216 с.
4. Колпачкова Е.Н. Акциональные классы глаголов в современном китайском языке: грамматика и комбинаторика: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.22 «Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии (языки Азии и Африки)». Санкт-Петербург, 2011. 26 с.
5. Маслов Ю.С. Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 840 с.
6. Падучева Е.В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива). Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 464 с.
7. Проблемы функциональной грамматики: Категоризация семантики / отв. редакторы А.В. Бондарко, С.А. Шубик; Институт лингвистических исследований РАН. Санкт-Петербург: Наука, 2008. 470 с.
8. Плунгян В.А. К вопросу об акциональной классификации предикатов: акционально связанные ситуации. Von Zuständen, Dynamik und Veränderung bei Pygmäen und Giganten. Festschrift für Walter Breu zu seinem 60. Geburtstag. 2009. С. 57–74.
9. Селиверстова О.Н. Семантические типы предикатов. Москва: Наука, 1982. 365 с.
10. Тань Аошун. Проблемы скрытой грамматики: Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя (на примере китайского языка). Москва: Языки славянской культуры, 2002. 896 с.
11. Татевосов С.Г. Глагольные классы и типология акциональности. Москва: Языки славянской культуры, 2015. 528 с.
12. Comrie B. Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems. Cambridge University Press, 1976. 142 p.
13. McEnery Tony, Xiao Robert. Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study. John Benjamins Publishing Company, 2004. 303 p.
14. Smith C. The Parameter of Aspect. Kluwer Academic Publishers, 1997. 349 p.
15. Vendler Z. Verbs and Times. Linguistics in Philosophy. Cornell University Press, 1967. P. 97–121.
16. 戴耀晶. 现代汉语时体系统研究 / 戴耀晶. – 江苏教育出版社, 1997 年. 177 页.
17. 汉语动词用法词典/孟琮等编。— 北京: 商务印书馆, 1999 年. 495 页.

Мерзлюк Д. О. Функционально-семантические особенности стативных предикатов современного китайского языка

Аннотация. Статья рассматривает функциональные и семантические особенности акционального класса стативных предикатов современного китайского языка. Семантика каждого акционального класса определяет особенности комбинаторики предикатов, входящих в данный класс. Таким образом, класс стативных предикатов имеет свои особенности формирования аспектуального значения высказывания при сочетании с различными морфологическими показателями и темпоральными показателями.

Ключевые слова: акциональность, акциональный класс, динамичность, статичность, длительность, непрерывность.

Merzliuk D. Functional-semantic features of the stative predicates of the Modern Chinese language

Summary. Given article deals with the problem of functional and semantical features of the stative predicates of the Modern Chinese language. Semantics of every actional type of predicates determines the compatibility of the predicates. Thus, stative predicates has their own features in the process of developing the aspectual meaning of the sentence, in the compatibility with different morphological markers and temporal markers.

Key word: actionality, actional type, dynamicity, stativity, duration, atelic.

Mykhaylenko V. V.,

Doctor of Philology, Professor, Department of
Foreign Languages and Translation: Theory and Practice,
Institute of International Relations and Social Studies, MAUP

ECONOMIC DISCOURSE: CORRELATION OF COHESION AND COHERENCE

Summary. The focus of this paper is a study of the means of expressing coherence and cohesion and their correlation in the intra- and extra-linguistic planes both for an effective generation and an objective interpretation of economic discourse. Despite the diversity of approaches, the author shares the understanding of the language as a dynamic and heterogeneous system that mediates interaction in the social and cultural context, and explains how coherence and cohesion are reflected in various context-related aspects of human communication.

Key words: cohesion, coherence, discourse, semantics, structure, pragmatics.

Preliminaries. This study addresses the need of economic discourse in the analysis of cohesion and coherence on various levels of expression for its efficient generation, objective interpretation, and translation. The term discourse refers to verbal communication in its situational and social context. It shows the relative functions of the semantics, and makes the constituents of discourse complement each other, constructing the unique aesthetic feeling of the language [19, p. 144–5].

Primarily, the issues in focus are coherence and cohesion of the economics discourse. Terry Royce writes that in recent years there has been an increase in interest in the analysis of economics discourse by both applied linguists and economists [21, p. 137]. To characterize the constituents of the unit [see 29] in terms of cohesion and coherence is challenging for general linguistics, but the researchers whose English is a foreign language are in need of the discourse coherence and cohesion regularities for academic writing and TV or Radio editors need the rules how to make the news event semantically imbued but structurally or formally concise. Cohesion is the use of language forms to indicate semantic relations between elements in a discourse. There are two main types of cohesion: grammatical, referring to the structural content, and lexical, referring to the language content of the piece. M. Halliday, R. Hasan describe the typology of correlating the discourse register with certain cohesive links [13, p. 75]. Despite the distribution of the cohesive types strongly differs in different genres, lexical cohesion is present in the semantic structure of all the types of the discourse [see, for instance: 1, p. 323 fl.; 11]. Along with reference, ellipsis/substitution and conjunctive relations, lexical cohesion is said to formally realize the semantic coherence of texts – around fifty percent of a discourse/text's cohesive ties are lexical). Lexical cohesion is commonly viewed as the central device for making texts keep together experientially, defining the content of a text (field of discourse). It also refers to the semantic relations between the lexical items in the text, thus providing information about the way lexemes are organized in the discourse (lexical patterning) [13, p. 235; 15, p. 35–43; 17, p. 1393–1398; 25, p. 1]. The organization of discourse is one of the central issues of discourse analysis.

The term organization refers “to the sum of relations which hold between the units of text... and between each unit and the whole” [12, p. 138; 17, p. 1393–1398].

Coherence, according to the Encyclopedic Dictionary of Applied Linguistics (online), is the quality of meaning unity and purpose perceived in discourse. It is not a property of the linguistic forms in the text and their denotations (though these will contribute to it), but of these forms and meanings interpreted by a receiver through knowledge and reasoning cf. 20, p. 233]. Our assumption is that coherence is not an absolute quality of a text, but always relative to a particular receiver and context. A description of coherence is usually concerned with the links inferred between sentences or utterances. It is often contrasted with COHESION, which is the linguistic realization of such links.

State of the arts. Language in communication is meaningful when it is well arranged and relevant with the context surrounding the communication. The term discourse itself is very ambiguous. Linguistics states that discourse is a study of the organization of language above sentence or above clause, and therefore it is aimed to research larger linguistic units, such as conversational exchanges or written texts [see 22]. However, discourse in general can be distinguished into three focuses: (a) *Language use*, (b) the *communication of beliefs* (cognition), and (c) *interaction* in social situation. These three dimensions prove [7, p. 231; 27] that discourse must be studied in a broader interdisciplinary framework. Mode plays an important role in the discourse construction, and discourse analysis can solve many problems that they are not solved with grammar [28, p. 464]. Lexical cohesion appearing in discourse just means some semantic relationship between partial terms, including reproducibility and co-occurrence. Reproducibility relationship of the vocabulary refer to a particular word in the original word, synonyms, approximate meaning word, antonyms, hyponyms, general word and other forms reappear in the discourse. Sentences in a discourse link each other by this relationship of reproducibility. Selecting material for translation should pay attention to discourse as unity, before translation one should read the whole text, and then use the cohesion theory to analyze, form the overall consciousness of discourse, and grasp the original essence, guarantee the translation faithful to the original one [p. 17, 1394]. Co-occurrence relationship of words means the tendency of the common occurrence, such as: “money” (fee, royalty, salary, tips, etc.), and “bank” (deposit, credit card, credit, etc.) “debt” (loan, lend, borrow, etc.), and “securities” (bonds, stocks, shares, etc.).

Since 1960s linguists have been on the investigation of discourse coherence, see the works by van Dijk [7], Halliday and Hasan [13], Widdowson [30], Kintsch [16], Coulthart [9], Beaugrade [2], Brown & Yule [4], Blackmore [3], Cook [6], Schiffrin [22] et al. And the last three decades or more have witnessed a multifarious development in the theory of discourse coherence and a large

number of theoretical systems have been proposed. The following survey will look roughly at several representative studies on discourse coherence and present the author's view of them [28, p. 461]. A generally accepted current paradigm for the description of textual coherence is a group of approaches describing text organization in terms of coherence relations, rhetorical relations or discourse structure relations for an overview of recent proposals of E. Maier and E. Hovy. The authors admit that the coherence relations paradigm is developed for well-organized written texts, Ann Johns says, that coherence is the semantic relationship between propositions or communicative events in discourse, which is a feature of the perception of discourse rather than discourse itself [15, p. 460–461]. Yuan Wang and Guo Minghe share Ann Johns' opinion that "coherence is a semantic property of discourse, based on the interpretation of each individual sentence relative to the interpretation of other sentences" [28, p. 460–461].

As for the relationship coherence of the discourse and its extra-linguistic context, we suggest several explanations, first, our sample discourse is embedded into the Economics column or TV programme "Economics Desk", second, all the viewers/readers are in the know of current changes in the US economic policy, third, Americans have been still suffering through Finances Fall in 2008, and, fourth, dominant units or key words signal the human memory, such as *mortgage*, *budget deficit*, *trillion dollar deficit* to recreate a full conceptual system.

Coherence and Cohesion in Spoken and Written Discourse provide new insights into the various ways coherence works in a variety of text functional styles and interactional situations, all of which point to the dynamics and subjectivity of its nature. Despite such variety of approaches the scholars adopt, they share an understanding of language as a dynamic and heterogeneous system mediating interaction in social and cultural contexts and explain how coherence and cohesion are reflected in different contextually bound aspects of human communication.

Methods, corpus and analysis. Terry Royce believes that the need to research multifaceted economics discourse of such genres or register as report, survey, economic strategy, economy of enterprise, etc. is of great necessity [21, p. 137–159]. Each speaker is likely to have more than one register, ready to use according to the situation. A register is constituted by linguistic features which are typically generated with the configuration of situational features, classified in values of the field, mode, and tenor of the text's context" of situation [26, p. 10–11, 17–19].

The discourse under study is represented by the script "US WAR DRUMS" by Egon von Greyerz. March 30, 2018 (BBC. Economy) whose length is 271 words: *Whenever a nation starts fighting with other countries, it is always done from a position of weakness. US debt for a long time. Federal, state, corporate, personal, mortgage, auto, student etc, etc, they are all escalating exponentially. On top of that the US budget deficit will be in the trillions for the foreseeable future and the trade deficit was \$600 billion in 2017 and could soon be one more trillion dollar deficit. Starting wars is an indication of the final stages of a troubled empire. The wars and interference in countries like Iran, Libya, Ukraine, Syria and Yemen are all part of that. The appointment of hardliner John Bolton as National Security Advisor as another perilous sign that the US is on the war path again. So is policing the world's financial system and so is protectionism and trade wars. These are all desperate measures of a country in a terminal decline. And it is certainly not a coincidence that this trade war started right before the oil trading in Yuan begun.*

Eventually this will lead to the demise of the dollar and a major power shift from West to East as well as much higher gold prices. Nor is it a surprise that Silk Road countries have been buying major amounts of gold in this century. As the graph shows, the gold holdings of Russia, Turkey, India and China have increased 7 fold since 2004 from 5,000 tonnes to 35,600 tonnes. The question is how much is actually left in Western Central Banks of the 23,000 tonnes that they allegedly hold.

The chain of lexemes links the discourse constituents into one semantic unity:

Nation → countries → US → US → empire → country → Iran / Libya / Ukraine / Syria / Yemen → country → decline → (troubled) empire → demise (of the dollar) → trading (in Yuan) → (world's) financial system → gold (holdings). According to M. Halliday and Hasan (1976), a text/discourse is coherent when it satisfies two conditions: its consistency with a context in which it is created, the other is a text must be cohesive, i.e. that is, all parts in a text must be connected by cohesive devices, for instance, word building: *trade* → *trading*, *hold* → *holdings*; pronominalization: *nation* → *it*; synonymy: *nation*, *country*, *empire*; repetition: *war* (5), *country* (4), *war* (4), *trade* (4) *deficit* (3), *tonnes* (3); collocations: *foreseeable future*, *gold holdings*, *major amounts*, *budget deficit*, *trade deficit*, *dollar deficit*, *starts fighting*, *world's financial system*, *buying major amounts of gold*, *major power shift*, *much higher gold prices*, *gold holdings*, *desperate measures*, *terminal decline*; *another perilous sign*, temporal markers: *whenever*, *always*, *for a long time*, tense forms (present continuous): *are escalating*, *have been buying*, *is policing*; idioms: *has been running out of hand*, *Silk Road countries*, *on top of*, *lead to the demise of*, *foreseeable future*, *war path*.

The discourse analysis reveals the conceptual system actualized in the can be labeled as 'professional' in the broadest sense of the word, and in the most narrow sense – 'publicist' [15, p. 35–43]. We must admit that this piece of information aimed at a great number of viewership in the UK and worldwide was packed into a kind of feedforward without any direct feedback. The author twines two conceptual systems into one structural unit, primarily, it should produce a strong impact upon viewers and, second, meet the TV time limits. We have chosen a multi-mode discourse – BBC news script – registered in internet which differentiates between two concepts represented by two semantic net: (1) NATION → country → US → country → fighting → starting wars → war started → interference → Iran, Libya, Ukraine, Syria, Yemen → countries → troubled empire; (2) War drums → trade war → the oil trading in Yuan → debt → budget → mortgage → deficit → trillion → financial system → the gold holdings → countries (Russia, Turkey, India and China) → Western Central Banks. The core units of the first part may organize the conceptual system of "US Empire".

We would call constituents of the first and second domains "functional-semantic" because they consist of the units of different parts of speech and refer to different language structures, but sharing a common semantic component. The lexemes of the first net can constitute a dyade – US (nation, empire): other country (Iran, Libya, Ukraine, Syria, Yemen and the other net presents a dyade "America First" (president's slogan): America weakening" losing her position of a superpower. The term a discourse analysis is employed to reveal the ways of its structuring, unlike the term 'textual analysis' referring to links sentences within the text structure, but beyond. M. Halliday and R. Hasan define various cohesive markers by which semantic relations are realized, but they do not show how

context consistency influences the choice of these cohesive markers [13, p. 23; cf.: 17, p. 1393–1398]. Terry Royce suggests that an interaction of cohesion and coherence in discourse provides a new insight into the dynamics and subjectivity of the discourse [21, p. 137–159]. The other net: War drums → trade war → the oil trading in Yuan → debt → budget → mortgage → deficit → trillion → financial system → the gold holdings → countries (Russia, Turkey, India and China) → Western Central Banks. can be analyzed in the same style. The concept expressed by the given lexemes is 'trade war'. Van Dijk says in his book *Text and Context*: "Coherence is a semantic property of discourse, based on the interpretation of each individual sentence relative to the interpretation of other sentences" [7, p. 96]. He argues that coherence of discourse is represented at two levels: linear or sequential coherence and global coherence. Linear coherence refers to "coherence relations holding between propositions expressed by composite sentence and sequences of those sentences" [7, p. 95]. Global coherence is of a more general nature characterizing a discourse as a whole [7, p. 52]. We shall start with a definitional analysis of the lexeme *war*, first, in the title and thrice in the text: (1) armed fighting between two or more countries or groups; (2) any situation in which there is strong competition between opposing sides or a great fight against something harmful (Cambridge); (3) a state of usually open and declared armed hostile conflict between states or nations; (4) a struggle or competition between opposing forces or for a particular end (Merriam Webster). In the title the lexeme realizes its component of *hostility* without referring either to the *armed conflict*, or *competition*, though in combination with the lexeme *drums* it signals the beginning of fighting. In the second case as a constituent of collocation *wars and interference in countries* it refers to *armed conflict* – the fact is well-known to the public which can be supported by the third case: *on the war path*, this idiom like that in the title idioms belongs to the military discourse [see 24]. But in the fourth and fifth cases the lexeme *war* in combination with the adjective *trade* is defined as "a negative side effect of protectionism that occurs when Country A raises tariffs on Country B's imports in retaliation for Country B raising tariffs on Country A's imports. (see Investopedia). The phrase also actualizes the component competition which correlates with the component *trade deficit*. The use of the concepts *war* and *deficit* in the discourse helps the reader connect this fragment with a political-economic conceptual system in his/her worldview. Lihong Shen underlines that coherence is a consequence of interaction between linguistic factors and non-linguistic factors [23, p. 852]. In his book "Text and Context", van Dijk admits: "Coherence should be defined 'not only in terms of semantic or conceptual relations between propositions, but (also) in terms of the underlying, subjective an intersubjective mental models of participants'" [7, p. 249].

The corpus-assisted discourse analysis (CADA) employs the techniques such as word frequency counts, concordances and collocation analysis to aid the discourse semantic interpretation. CADA gives the frequency of the concepts represented by the following lexemes in the BNC: *nation* (4261), *country* (20839), *empire* (3542), *war* (26881), *trade* (19395), *deficit* (2244), *budget* (7997). These figures substantiate our assumption that readers/hearers have corresponding permanent conceptual systems in their subconscious, which enable them to recreate the concepts during their text/discourse perception. In case a series of sentences seems incoherent, the reader as a translator can use inference to understand the discourse again due to his/her conceptual systems in their mind.

Findings and perspectives. The theory of coherence and its analysis are an important issue of discourse studies. The term sometimes overlaps with cohesion and frequently cohesion as a true linguistic phenomenon also covering the notion of coherence, which traditionally used to refer to speech. Usually coherence is considered as the connected relationship in meaning between every part of the text. David Crystal (1987) claims that coherence means that various kinds of concepts and relations expressed by a text must be relevant to each other, thereby we can infer the deep meaning of the text appropriately [5; 10]. From the point of view of discourse-as-product, coherence is a linguistic phenomenon, which is realized on the surface of discourse by various linguistic devices to connect different parts in a discourse. From the point of view of discourse-as-process, coherence is the consequence of interaction between the addresser and addressee, which can be achieved by mutual efforts of the both speaker and addressee. Cohesion and coherence are two complex linguistic terms in discourse analysis. Though they share the same morpheme "cohere", they are different.

There is another perspective of a further investigation of the referred issues teaching academic writing evolving the discourse analysis to make structural parts of the final discourse coherent and logic.

References:

1. Abelen E.G., Redeker G., Thompson S. The Rhetorical structure of US-American and Dutch fund raising letters. Text. 1993. Vol. 13. P. 323–350.
2. Beaugrande Robert De. New foundations for a science of text and discourse: Cognition, communication, and the freedom of access to knowledge and society. Norwood, NJ, Greenwood Publishing Group, 1997. 670 p.
3. Blackmore Diane. Relevance and linguistic meaning: The Semantics and pragmatics of discourse markers. Cambridge: CUP, 2004. 212 p.
4. Brown Gillian, Yule George. Discourse analysis. Cambridge: CUP, 1983. 288 p.
5. Bussmann Hadumod. Routledge dictionary of language and linguistics. London, New York: Routledge, 2006. P. 560.
6. Cook Guy. Discourse. Oxford: OUP, 1989. 165 p.
7. Dijk Teun A. van. Discourse and knowledge: A Sociocognitive approach. Cambridge: CUP, 2014. 400 p.
8. Dontcheva-Navratilova Olga. Building up discourse coherence: creating identities in political speeches / Ed. Olga Dontcheva-Navratilova, Renata Povolná. Coherence and cohesion in spoken and written discourse. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009. P. 97–123.
9. Coulthart Malcolm. An Introduction to discourse analysis. London. New York: Routledge, 2014. 228 p.
10. Crystal D. An Encyclopedic dictionary of language and linguistics. Oxford: Blackwell, 1992. 428 p.
11. Fowler R. Language in the news: discourse and ideology in the press. London. New York: Routledge, 1991. 254 p.
12. Goutsos Dionysis. Modeling discourse topic: Sequential relations and strategies in expository text. Norwood, NJ: Greenwood Publ. Group, 1997. 203 p.
13. Halliday M., Hasan R. Cohesion in English. London: Longman, 1976. 374 p.
14. Halliday M.A.K., Christian M.I.M. An Introduction to functional grammar. 3-d ed. New York: Routledge, 2014. 480 p.
15. Johns Ann M. Cohesion in written business discourse: Some contrasts. 1980. Vol. 1(1). P. 35–43.
16. Kintsch Walter. The Representation of meaning in memory (PLE: Memory). New York: Psychology Press, 2014. 290 p.

17. Li Junxin. The Application and significance of discourse cohesion and analysis in practical teaching of foreign language. *Theory and Practice in Language Studies*. 2013. Vol. 3(8). P. 1393–1398.
18. Maier E., Hovy E. A metafunctionally motivated taxonomy for discourse structure relations. *Proc. 3-rd European workshop on language generation*. Judestein, Austria, 1991. P. 38–45.
19. Mykhaylenko Valery V. *Glossary of linguistics and translation studies: English-Ukrainian*. Chernivtsi: Tehnodruk, 2015. 555 p.
20. Redeker Gisela. *Coherence and Structure in Text and Discourse*. / Ed. H. Bunt and W. Black. *Abduction, Belief and Context in Dialogue: Studies in computational pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2000. P. 233–264.
21. Royce Terry. The Analysis of economic discourse. *Australian Review of Applied Linguistics*. 1995. Vol. 18(2). P. 137–159.
22. Schiffrin Deborah. *Approaches to discourse: Language as social interaction*. London: Wiley, 1994. 482 p.
23. Shen Lihong. Relevance and coherence. *Journal of Language Teaching and Research*. 2013. Vol. 4(4). P. 852–857.
24. Sperber Dan., Wilson Deirdre. *Relevance: communication and cognition*. Oxford, Cambridge: Blackwell, 1995. 338 p.
25. Stubbs Michael. *Discourse analysis: The Sociolinguistic analysis of natural language*. Chicago: University of Chicago Press, 1983. 272 p.
26. Taboada Maria T. *Building coherence and cohesion: Task-oriented dialogue in English and Spanish*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2004. 261 p.
27. Tannen Deborah. *Conversational style: Analyzing talk among friends*. Oxford: OUP, 2005. 272 p.
28. Wang Yuan, Guo Minghe. A Short analysis of discourse coherence. *Journal of Language Teaching and Research*. 2014. Vol. 5(2). P. 460–465.
29. Werlich E. *A text grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer, 1976. 315 p.
30. Widdowson H.G. *Teaching language as communication*. Oxford: OUP, 1978. 168 p.

Михайленко В. В. Економічний дискурс: кореляція когезії та когеренції

Анотація. У фокусі праці – дослідження необхідності аналізу засобів вираження когерентності й когезії та їх кореляції в інтра- й екстралінгвістичній площинах як для ефективного породження, так й для об'єктивної інтерпретації економічного дискурсу. Незважаючи на різноманітність підходів, автор розділяє погляд на мову як динамічну та гетерогенну систему, яка опосередковує взаємодію в соціальному й культурному контекстах, і пояснює, як саме когерентність і когезія відображаються в різних контекстно пов'язаних аспектах людського спілкування.

Ключові слова: когезія, когеренція, дискурс, семантика, структура, прагматика.

Михайленко В. В. Экономический дискурс: корреляция когезии и когеренции

Аннотация. В фокусе работы – исследование необходимости анализа средств выражения когерентности и когезии и их корреляции в интра- и экстралингвистической плоскостях как для эффективного порождения, так и для объективной интерпретации экономического дискурса. Несмотря на разнообразие подходов, автор разделяет понимание языка как динамичной и гетерогенной системы, опосредующей взаимодействие в социальном и культурном контекстах, и объясняет, как когерентность и когезия отражаются в различных контекстно связанных аспектах человеческого общения.

Ключевые слова: когезия, когеренция, дискурс, семантика, структура, прагматика.

*Николайчук А. В.,**магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича**Бялик В. Д.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО СУГЕСТИВНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню психо-лінгвістичних і комунікативно-прагматичних особливостей англомовного сугестивного дискурсу. Надаються визначення понять «сугестія», «мовна сугестія», «сугестивний дискурс». Також визначаються типи сугестивних дискурсів і засоби здійснення сугестивного впливу в англомовному рекламному дискурсі. Психолінгвістичні та комунікативно-прагматичні характеристики англомовного сугестивного дискурсу дають змогу класифікувати його як засіб латентного впливу на підсвідомість людини.

Ключові слова: вплив, комунікативно-прагматичні та психолінгвістичні особливості, підсвідомість, сугестія, сугестивний дискурс.

Постановка проблеми. Незважаючи на неабиякий інтерес лінгвістів до різних типів дискурсів [2; 3; 4], ще й дотепер недостатньо вивченим вважається сугестивний дискурс, що слугує засобом «здійснення латентного впливу на підсвідомість людини» [5, с. 32] та може використовуватися не тільки в гіпнотичних практиках. Сугестивний вплив може здійснюватися в стані гіпнотичного сну. Проте гіпноз – це спосіб навіювання людини, що перебуває в гіпнотичному сні.

Виступаючи одним із засобів здійснення впливу в різних сферах комунікації, сугестивний дискурс потребує детального дослідження, що й визначає мету статті. Її завдання полягають у визначенні понять «сугестія», «мовна сугестія», «сугестивний дискурс», а також з'ясуванні психолінгвістичних і комунікативно-прагматичних характеристик англомовного сугестивного дискурсу, рекламного зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сугестія – це спосіб впливу, заснований на некритичному сприйнятті людиною інформації, що отримується, «стимуляція до реакції, яка може суперечити рефлекторній поведінці організму» [1, с. 214]. Під мовною сугестією розуміють спосіб впливу, здійснений за допомогою мовних засобів, що базується на навіюванні, ненав'язливому переконанні, завдяки якому відбувається вплив і змінюються настанови людини.

Лінгвісти пояснюють дію сугестивної функції мови тим, що, «маючи матеріальну основу, слово може здійснити матеріальні зміни в організмі людини» [5, с. 17; 7, с. 16]. Слово, мовлення може здійснити безпосередній вплив на співрозмовника, змінити його психологічний стан. За силою сугестивного впливу слово може бути порівняно з фізіологічними процесами. Навіювання за допомогою слова є глибинною якістю психіки, що виникла раніше, ніж здатність людини до аналітичного мислення.

Отже, сугестивність (схильність людини до здійснення на неї впливу та навіювання) залишається невід'ємною характе-

ристикою її психіки, тоді як мовна сугестія є історично закріпленою суспільною формою взаємодії індивідів. Мовна сугестія є складним і багатоаспектним явищем, що охоплює всі рівні мовної особистості. Виникнувши як невід'ємний компонент комунікації при появі людства, мовна сугестія набувала все нових і нових форм протягом його розвитку.

Сугестія може бути компонентом повсякденного спілкування індивідів, але людина піддається сугестивному впливу передусім через масову комунікацію та завдяки їй. Сугестивний вплив здійснюється з метою вирішення прагматичних надзавдань у різних видах масової комунікації, зокрема англомовної (політичному, рекламному, релігійному, медійному, медичному дискурсах). Дослідження комунікативних ситуацій, у яких реалізуються акти навіювання, та їх учасників дає змогу стверджувати, що сугестія є вербально-невербальним, емоційно забарвленим, здебільшого свідомим впливом сугестора (того, хто здійснює навіювання) на психіку сугеренда (того, на кого навіювання спрямоване), що сприймається останнім неусвідомлено й без критичної оцінки, активуючи роботу правої півкулі головного мозку, яка пов'язана з емоційними підсвідомими процесами.

Сугестивний дискурс є засобом здійснення непрямого, латентного переконання та впливу на підсвідомість людини. Подібний вплив сприяє формуванню нових психологічних і соціальних настанов, руйнації вже наявних. Здійснюється він і з метою формування світоглядних позицій, політичних і релігійних поглядів, проведення психотерапевтичних заходів під час лікування психічних хвороб, викорінення шкідливих звичок тощо.

Головною метою продуцента сугестивного дискурсу, втіленою в його комунікативній інтенції, є здійснення ненав'язливого, некритичного переконання, що актуалізується шляхом різноманітних способів і форм подачі та підкреслення ключової інформації, трюїзмів [6, с. 28], творення контрасту, певної системи образів, апелювання до значної кількості прикладів, моделювання можливого світу тощо. При цьому автор сугестивного дискурсу є лише ненав'язливим порадиником, оповідачем, а іноді й свідком подій, про які йдеться під час мовлення; він посиляється на власний досвід чи досвід інших осіб, який змальовується ним позитивно або негативно відповідно до наміру.

Оскільки головною метою сугестивного дискурсу є здійснення некритичного та ненав'язливого впливу на підсвідомість людини для зміни, руйнації або формування її настанов, використання логічних доводів та аргументів на користь або всупереч таким настановам не буде достатньо для здійснення сугестивного впливу. Автор сугестивного дискурсу повинен

постійно повторювати ключову інформацію, апелювати до уяви людини через активацію системи образів, знижувати поріг критичності сприйняття інформації через наведення різних прикладів, посилання на авторитетні джерела, застосування трюїзмів.

Автор сугестивного дискурсу може декларувати можливість здійснення вибору: позитивного, що дасть людини можливість стати більш успішною, щасливою, багатою, здоровою; негативного, що призведе до певних втрат, погіршення та руйнації життя, здоров'я, зниження соціального статусу й інших негативних наслідків. Сугестивний вплив може бути здійснено шляхом представлення в дискурсі двох світів (позитивного та негативного) або ж акцентуацією уваги на одному з них. Саме тому й розрізняють дві основні форми здійснення прямого, безпосереднього навіювання: позитивне та негативне [8, с. 32].

«Сугестивне слово», що діє як своєрідний зовнішній чи внутрішній подразник, стає засобом «прищеплення певної звички, формування певної позиції або ж системи поглядів» [7, с. 27]. Уважається, що навіювання зводиться до активізації певного психічного стану, що відбувається без участі волі людини, яка сприймає сугестивне повідомлення й нерідко чітко не усвідомлює його [5, с. 11].

Реалізація комунікативної інтенції здійснення сугестивного впливу відбувається з використанням арсеналу різнорівневих мовних засобів, що функціонують у сугестивному дискурсі й отримують в ньому додаткове прагматичне навантаження. Саме контекст дає змогу кваліфікувати ці одиниці як такі, що сприяють здійсненню навіювання. Поза контекстом про сугестивну функцію цих одиниць говорити вже не можна. Отже, для здійснення аналізу сугестивного потенціалу того чи іншого типу дискурсу його дослідники, базуючись на загальних положеннях теорії сугестії, повинні ідентифікувати в тексті мовні одиниці, які є потенційно сугестивними, описати їх комунікативно-прагматичне призначення та сугестивний зміст. Безумовно, береться до уваги й семантичне значення таких одиниць.

Засоби сугестивного впливу можна спостерігати, зокрема, в рекламі техніки фірми «ZEIMER». У цій і будь-якій іншій рекламі здійсненню навіювання сприяють і невербальні одиниці. Глядачам пропонують малюнки: люди в білих халатах (білі халати можуть символізувати чистоту, надійність, точність, як у медицині), а деякі ще й в окулярах (окуляри часто асоціюються з пунктуальністю, розумом, науковою точністю) проводять складні й небезпечні експерименти з технікою. При цьому технічні засоби (кухонні комбайни, блендери тощо) залишаються неушкодженими. Це означає, що вони можуть витримувати надзвичайні навантаження. Таке зображення супроводжується озвученим текстом:

ZEIMER Equipment. Before We Offer We Check. ZEIMER. Reliable. ZEIMER. For You. ZEIMER [9].

У рекламі візуальний ряд явно акцентує увагу на надійності техніки за допомогою зображених ситуацій, предметів, кольору. Вербальний текст підсилює зображальну силу візуального ряду, вказує на той зміст, який передбачений рекламодавцем. У тексті не лише декілька разів повторюють назву рекламованої фірми, а й пропонують графічний напис цієї назви. Це, вочевидь, допомагає зоровому та слуховому запам'ятовуванню назви фірми «ZEIMER». Сам текст хоча й короткий, проте містить слова, потрібні для здійснення впливу, а саме: *reliable* (саме така характеристика будь-якої техніки найбільше ціка-

вить покупця), *check* (це слово викликає довіру до результату), *for you* (особовий займенник *you* вказує на те, що реклама стосується людини особисто, а не якоїсь абстрактної аудиторії, а сполучення слів *for you* дає змогу вести своєрідний діалог зі споживачем).

У зазначеному рекламному тексті безпосередньо не пропонується купувати продукцію фірми «ZEIMER». Вона, як і діяльність усієї компанії-виробника, лише характеризується позитивно. Право вибору ж залишається за споживачем. Одиниці зазначеного сугестивного тексту отримують додаткове прагматичне навантаження – сформувані позитивне уявлення про продукцію фірми «ZEIMER», сформувати повагу до самої компанії-виробника, що випускає якісну продукцію. Саме тому для реалізації комунікативної інтенції здійснення сугестивного впливу та досягнення максимального прагматичного ефекту одиниці з позитивно-оцінним значенням і використовуються в наведеному тексті.

Сучасні комунікативно-прагматичні дослідження механізмів здійснення впливу (зокрема сугестивного) на людину присвячені в основному вивченню дискурсу масової комунікації. Масова комунікація зазвичай адресована гетерогенному адресату, зокрема представникам різних вікових груп, чоловічої та жіночої статей, осіб із різним соціальним статусом тощо. Проте вона може бути адресованою й гомогенному адресату, зокрема військовим, школярам, хворим на рак тощо.

Сугестивний дискурс звернений до гомогенного адресата, хоча водночас не можна говорити й про те, що він є лише конкретно адресованим. Так, наприклад, у психотерапевтичних заходах з приводу психічних хвороб або розладів певної групи осіб їхні проблеми заздалегідь аналізуються та розробляється спеціальна програма щодо їхнього лікування. Вона здійснюється за допомогою сеансів психотерапевтичного навіювання, тексти яких ретельно обмірковуються. Уважається, що сугестивним може бути насамперед медичний, релігійний, рекламний, політичний і медійний дискурси. Останнім часом науковці все більше починають говорити про те, що сугестивним потенціалом може володіти будь-який дискурс.

Висновки. Отже, головною метою сугестивного дискурсу є здійснення некритичного та ненав'язливого впливу на підсвідомість людини для зміни, руйнації або формування її настанов. Реалізація комунікативної інтенції здійснення сугестивного впливу відбувається з використанням арсеналу різнорівневих мовних засобів, що функціонують у сугестивному дискурсі й отримують у ньому додаткове прагматичне навантаження.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в детальному аналізі комунікативно-прагматичних характеристик різних типів англomовного сугестивного дискурсу, з'ясуванні особливостей їх стратегічної організації.

Література:

1. Агкатцева М.Г., Бушев А.Б. Эстетическое воздействие литературной коммуникации в психотерапевтической практике. Кривой Рог: Саксагани, 1999. 322 с.
2. Аристов С.А. Коммуникативно-когнитивная лингвистика и разговорный дискурс. Ижевск: Лента, 1999. 100 с.
3. Добросклонская Т.Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации. Вестник Московского университета. 2006. № 2. С. 20–33.
4. Желтухина М.Р. Политический и масс-медиаальный дискурсы: воздействие – восприятие – интерпретация. Язык, сознание, комму-

никация: сб. статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. Москва: МАКС Пресс, 2003. Вып. 23. С. 38–51.

5. Коломійцева О.А. Навчальний посібник до спецкурсу «Психолінгвістика». Київ: Вид-во Київський державного лінгвістичного ун-ту, 1999. 132 с.
6. Лубкович І.М. Основні принципи психології масової комунікації. Українська журналістика: історія і сучасність. Вісник Львівського університету. Львів, 1988. № 20. С. 20–23.
7. Мельник Г.С. Mass Media: Психологические процессы и эффекты. Санкт-Петербург: С.-Петербург. ун-т, 1996. 160 с.
8. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. Москва: Бератор-Пресс, 2003. 122 с.
9. Дельгадо Х. «ZEIMER» и другие. URL: // <http://urss>.

Николайчук А. В., Бялик В. Д. Психолінгвістическіе і коммунікативно-прагматическіе особенності англійського суггестивного дискурсу

Анотація. Стаття присвячена дослідженню психологічних і коммунікативно-прагматических особностей англійського суггестивного дискурсу. Даються определения понять «суггестія», «языковая суггестія», «суггестивний дискурс». Також определяються типи суггестивних дискурсів і средства осуществления суггестивного влияния в англійському рекламному дискурсе. Психолінгвістическіе і коммунікативно-прагматическіе

характеристики англійського суггестивного дискурсу позволяют классифицировать его как средство латентного влияния на подсознание человека.

Ключевые слова: влияние, коммуникативно-прагматическіе і психолінгвістическіе особенности, подсознание, суггестія, суггестивний дискурс.

Nickolaichuk A., Bialyk V. Psycholinguistic and communicative-pragmatic peculiarities of English suggestive discourse

Summary. The article is devoted to the investigation of psycholinguistic and communicative-pragmatic peculiarities of English suggestive discourse. The definitions of the notions of “suggestion”, “language suggestion”, “suggestive discourse” are given in the article. Types of suggestive discourse and means of suggestive influence in the English advertising discourse are also determined in the article. Psycholinguistic and communicative-pragmatic characteristics of English suggestive discourse make it possible to classify it as a means of latent influence on the subconsciousness of a person.

Key words: influence, communicative-pragmatic and psycholinguistic peculiarities, subconsciousness, suggestive, suggestive discourse.

Petrova T. V.,

Instructor at Chair of Language and Stylistics,

Institute of Journalism,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE GENDERED PORTRAYAL OF FEMALE POLITICAL LEADERSHIP IN THE BRITISH AND AMERICAN ONLINE MASS MEDIA DISCOURSE

Summary. The article explores the gendered nature of women politicians' representation in media and the double standards of political leadership where women with political ambitions are still measured by masculine norms. The research focuses on verbal, paraverbal and non-verbal features – hidden and overt – of the largely stereotypical media portrayal of female leaders. The study of the media discourse reveals that traditional assumptions embedded in society, reflected in language and shared by journalists discriminate women leaders and portray them as less qualified political players than their male counterparts.

Key words: online mass media discourse, women politicians, language sexism, gender stereotypes.

The successful implementation of global female empowerment policies has resulted in the increased numbers of women leaders around the world (Pew Research, 2017), greater gender equality in the workplace, elaboration of guidelines for gender-fair language (e.g. introducing a singular gender-neutral pronoun *they* as an alternative to *she* or *he* into the written language). Nonetheless, despite the declining novelty of women in politics and other public spheres, the progress, which has been made in covering male and female politicians similarly [1], our research of British and American mass media discourse demonstrates that current media make little effort to neutralize the stereotypical coverage of female public figures. The media, including highly reputed newspapers and distinguished news organizations, continue to construct them in a gendered way.

Gender stereotypes in the mass media discourse have been the focus of attention in a number of studies carried out by political scientists who examine how media stereotyping impacts political campaigns (K. Dolan 2014, D. Hayes & J.L. Lawless 2016), social linguists who have produced an impressive body of research on language stereotypes (J. Baxter 2017, D. Cameron & S. Shaw 2016, J. Coates 2013, M. Meyerhoff, and J. Holmes 2003, P. Eckert 2003), conversation analysts and social psychologists (Julia T. Wood 2009, E.L. Haines 2016) who systematically document the overt sexism and subconscious bias towards women leaders and examine changes in the positions of women in society, and their integration into political life.

The aim of the present research is to examine the verbal, paraverbal and non-verbal features in representation of female public figures in the British and American newspapers *the Telegraph*, *the Guardian*, *the Time*, *the Daily Mail*, *the Financial Times*, *the Huffington Post*, *the Washington Post*, and other online newspapers between 2009 and 2018. Our study focuses on the media coverage of British Prime Minister Theresa May, Democratic Party presidential candidate Hillary Clinton, German Chancellor Angela Merkel, U.S. Senator Elizabeth Warren, and other prominent women leaders.

As new, highly interactive media genres (e.g. social networks, visual platforms) emerged, journalists began to work with new ways the news messages are constructed, delivered and shared in socially mediated environment. With the real and virtual worlds becoming increasingly intertwined, gendered messages are being transferred into the virtual communities targeting women leaders specifically. Since there is no prior comprehensive linguistic research done on media portrayal of women politicians in the new media, we see the practical value of the research into the subject.

Gender appears to be one of the main criteria when it comes to the assessment of women public figures. We have observed that news media's disproportionate focus on female politicians' character traits, appearance, behaviour, voice, sexuality, and family roles is marked by gender stereotypes. The over-emphasis on personal characteristics with regard to women in high office seems to overshadow their political efforts and aspirations.

In their coverage of the Prime Minister of the United Kingdom Theresa May media constantly refer to her personality traits raising the question about her fitness for the political post. The British prime minister's surname, which coincides with the modal verb *may* expressing uncertainty and possibility, has been very productively used to create word plays with modal adverb *maybe* to show the low degree of confidence in her fence-sitting Brexit policy:

Theresa Maybe, Britain's indecisive premier (The Economist, Jan. 7, 2017).

Theresa MAYBE not (Raddington Report, June 10, 2017).

Media attempts to dehumanize a woman politician were made regarding Theresa May to mock her repetitive answers and lack of emotion when in public. For this purpose, British journalists blended the prime minister's name *May* with the second part of the word *robot* creating the neologism *Maybot*. Similarly, the U.S. presidential candidate Hillary Clinton was nicknamed a *Robot* when she didn't react to a fly on her face during a presidential debate. This was reflected in a neologism created by a word-formation by analogy when the politician's maiden middle name, Rhodam, was replaced with phonologically close *robot*. The following headlines are also indicative of the frequent media practice of putting the emphasis on trivia and downplaying the seriousness of the issue under discussion during the presidential debate by a woman candidate:

Hillary 'Robot' Clinton: Conspiracy theories suggest democratic candidate been replaced by a cyborg (The Sun, Sept. 30, 2016).

Likewise, the German chancellor's hard position and austerity policy towards Greece and Spain earned her a nickname blended from her name and a cruel movie killer cyborg Terminator:

The Merkelator – Germany's unflappable Angela Merkel has risen to the most powerful seat in Europe (The Evening Standard, June 21, 2012).

Personal traits not relevant to the professional competence make their way into the news coverage not only with the help of journalists but also male fellow politicians. Women with sharp intellect are viewed as emotionally cold as they violate traditional perception: men signify reason, women – passion [2, p. 9]. The whole spectrum of negatively charged terms and idioms from the low end of temperature range stressing women's unfriendly, controlled emotions, dispassion, and hostility are used metaphorically in the media discourse. A cold temperature metaphor is often used by male politicians in descriptions of powerful women. Theresa May was called '*a bit of an Ice Maiden*', while Hillary Clinton was dubbed '*the Ice Queen*' – both metaphors denoting an unfeeling and emotionless fairy tale characters:

UK business hankers to break the ice with '*frosty*' Theresa May (FT, Jan. 28, 2018).

Ice queen perched on the steps, she cast her refrigerator glare upon them as one peer after another rose to modify her plan to put Britain in the freezer (The Guardian, Feb. 23, 2017).

'A manifesto of chaos!' The day *ice queen* Theresa May lost her cool (The Telegraph, May 22, 2017).

Theresa May's inability to show emotion to the public proves that she isn't fit to be Prime Minister. It is symbolic of the fact that she is a cold fish. At the moment, the British people aren't looking for a cold fish. They want someone to offer them some leadership in emotional times (The Independent, June 17, 2017).

A mythological metaphor '*sphinx*' is used to compare Theresa May with an enigmatic and inscrutable female creature that challenges people with riddles putting their (in our case the country's) future at stake:

Her sphinx-like approach is becoming difficult, with the press questioning which way she will jump (The Guardian, Sept. 16, 2016).

But the Democratic Party is at risk of being sidelined from the debate, paralyzed by the Sphinx-like silence of its presumptive 2016 nominee (The Huffington Post, May 15, 2014).

Women politicians face double standards and are caught between conflicting expectations. When women aspire to share the political stage with men, they need to adjust their behaviour, rhetoric and communicative style to those typical of male politicians not to be perceived as weak. But when women leaders adopt that style, they are accused of breaking feminine standards and portrayed by the media as unfeminine [3, p. 204]:

She [Hillary Clinton] didn't look soothing and she didn't speak reassuringly. She didn't look soft or girlish. She looked and sounded like a piece of work; she took the stage and held it (Hartford Courant, Feb. 17, 2016).

The double standard, placed on a female politician, is vividly exemplified by the criticism of the First Lady Michelle Obama, who did pushups in a TV show to promote her campaign for physical fitness of Americans. Conservative male politicians and media representatives were quick to describe her as unladylike for failing to uphold traditional expectations of a First-Lady's role.

Another discrepancy in representation of male and female politicians is observed when media write about paraverbal behaviour of famous politicians. Male politician's 'shouting' is ascribed to his style of speech delivery and his strong voice is often interpreted using adjectives with positive connotation:

Watch Bernie Sanders inspiring DNC Speech (Rolling Stone, July 25, 2016).

Rep. Lewis' passionate speech against GOP bill (CNN, Mar. 27, 2017).

Bernie Sanders just gave the most powerful speech of his campaign: Why his socialism address was a defining moment (Salon, Nov. 20, 2015).

George W. Bush's ardent speech on democracy, in 3 minutes (The Washington Post, Oct. 19, 2017).

When a female politician demonstrates assertiveness communicating the message in public, her vocal tone, smile, and laugh are portrayed as unappealing, generating a plethora of sexist attacks. Hillary Clinton has been held to two contradictory standards illustrated in the following examples:

Men Told Hillary Clinton to Smile During Her DNC Speech (Fortune, July 29, 2016).

Someone has to tell her: Don't smile. (The NYT, Oct. 10, 2016).

Though a great number of men ran for the presidency as fathers and grandfathers, there were no speculations about their facial expression, family role, age and the ability to govern [4, p. 94]. In the media, Hillary Clinton is either criticized for not smiling enough or being told not to smile with explicitly sexist reference to her "disappointed mom smile", "grandmother smile", and "creepy grandma grin". Media dedicated a large amount of space to ridicule Hillary Clinton's laugh using similes "a record scratch" and "a broken record" – sounds considered unpleasant to the human ear. Clinton's laughter was also compared to a hen's cackle, the sharp noise or cry characteristic of a hen, especially after laying, and was branded "The Clinton Cackle":

But nothing particularly funny had occurred; it was, instead, a deployment of the Clinton Cackle (The NYT, Sept. 30, 2007).

Theresa May might be stocking up on cough remedies after battling through a croaky voice during her Conservative Party conference speech – but could the prime minister have done anything to fix her faltering voice? (BBC, Oct. 4, 2017).

Women leaders' strength, determination and a political hard stance are stereotypically interpreted in the media as masculine traits. The essence of this stereotype is captured in gendered metaphoric adjectives referring to metal or other hard material:

Angela Merkel: The triumph of Europe's Iron Lady (The Telegraph, Oct. 28, 2011).

True, the gloss has come off her premiership, but never ignore the fact that Mrs. May retains a granite-strong integrity and sense of public duty (The Daily Mail, July 15, 2017).

The following example exploits the double meaning conveyed by the metaphoric use of the word 'steel' to describe Theresa May's metal-toed shoes and her strong character:

It's the STEEL lady! Theresa May dons £215 Russell & Bromley black suede flats with metal toe caps to deliver a tough Brexit speech in Birmingham (The Daily Mail, Oct. 2, 2016).

Women leaders are compared with tough movie characters implying that they need superpower to survive in man-dominated politics:

Condi Rice, warrior princess (The Globe and Mail, Mar. 28, 2017).

Hillary Clinton, the Vampire Slayer. Meanwhile, we've been hoping that Hillary Clinton will be the pantsuit-wearing Buffy Summers who saves us all (Quartz, Nov. 4, 2016).

It has become a common practice for the news media journalists to write articles about women public figures focusing intently on physical features and appearance [5, p. 183]. They rather criticize "frumpy", "mismatched", "ill-fitting" suits of Angela Merkel, "hideous", "unfeminine" pantsuits of Hillary Clinton and "outrageous" footwear of Theresa May than their political

ideas and decisions. Though it's not relevant to women's competence and performance, their fashion choices are closely scrutinized and deconstructed by the media with close attention to price, brand, colour, embellishment, etc. At the same time the small amount of news coverage about appearance is directed at men:

Dazzling Ms Markle wore a chic black Alexander McQueen trouser suit and white Tuxe blouse, which she teamed up with black stilettos and a clutch bag. Prince Harry looked equally as smart in a blue suit and tie (The Evening Standard, Feb. 1, 2018).

The stylish two-piece suit by British designer Amanda Wakeley that Theresa May had picked for her first White House visit, in Republican red, appeared to perfectly match the President's (Trump) bold crimson tie (The Express, Jan. 27, 2017).

During her time as the First Daughter, Ivanka Trump's wardrobe has shown that she's well-aware that what she wears matters. And much like her actions since she's become First Daughter, her wardrobe has given the public plenty to discuss (The Time, Dec. 28, 2017).

Hillary Clinton wore a \$12,495 Armani jacket during a speech about inequality (CNBC, June 6, 2016).

The tabloid media preoccupation with women's sexual attractiveness reduces a woman politician to a sexual object evoking negative assumptions about the relationship of gender to power. The allusion *May-dy in Red*, is coined after the phonologically similar name of Chris De Burg's song *The Lady in Red*:

May-dy in Red: The glamorous Home Secretary – usually better known for her choice of shoes – wore a low-cut orange dress as she sat two along from George Osborne on the Government frontbench (The Sun, Apr. 5, 2016).

Theresa May was subjected to degrading, sexist comments about her body when she appeared in a low-cut dress in the House of Commons on budget day. The tabloid produced alliteration of initial stressed syllable to create a catchy headline shifting the focus from the budget itself:

Busty Budget: As Osborne speaks to Commons Twitter goes into meltdown over Theresa May's cleavage (The Sun, Mar. 16, 2016).

Using the verbs with negative connotation "flaunt" and "parade" implying that women politicians use the sexually provocative outfit as a strategic political tool to attract attention and influence the predominantly male audience:

MPs who flaunt their, er, agendas: Feminists may howl, but there's always a reason ladies of the House parade their curves (The Daily Mail, Mar. 16, 2016).

In the following example the author uses the paronymic pair "destruction/distraction" to create a neologism based on the military term *weapons of mass destruction* implying that the chancellor uses her low-cut dress as a weapon to distract men's attention.

Weapons of Mass Distraction: German Chancellor Angela Merkel shows off plunging neckline (The Daily Mail, Apr. 14, 2008).

Another example of intended sexualizing occurred when the *Daily Mail* posted an article headlined *Never mind Brexit who won Legs-it* featuring a meeting of the British Prime Minister Theresa May and the Scottish First Minister Nicola Sturgeon on the front page with a close-up of the politicians' legs. The author coined a nonce-word *Legs-it* from the blend term *Brexit* (*British + exit*), meaning Britain's departure from the EU and the noun 'legs'. We assume that the journalist could also be implying the informal phrase 'leg it' meaning "to run in order to escape from someone or something" [6] stressing Britain's relatively quick decision to leave the EU.

Successful women irrespective of their professional sphere still cannot break free from patriarchal culture. Gender is injected when women are compared to famous male figures, both real and fictional. The following anthroponymic metaphors compare women to successful men stressing that men are unique individuals in their field and holding high profile women to male standards:

During her four years as the nation's top diplomat – and particularly during her final year in that post – Clinton fashioned herself as something of a George Clooney of global affairs, spending almost as much time up in the air as she did on the ground (The Atlantic, Jan. 29, 2013).

Edward Snowden has made his feelings known about Theresa May, describing the British Prime Minister as "a sort of Darth Vader in the United Kingdom" (The Independent, Sept. 13, 2016).

Hillary Clinton Is America's Machiavelli (The Time, Aug. 30, 2016).

She (Hillary Clinton) has, from her college days, sought ever-increasing power and money. In the process, she became both *Faust*, the eternally dissatisfied "scholar", and *Mephistopheles*, the paragon of evil (The American Thinker, Oct. 28, 2017).

Kamala Harris: the 'female Obama' plots her course on the road to Washington (The Guardian, Jan. 14, 2015).

Moreover, female athletes who navigate in a competitive male-dominated environment face a similar male reference. Their success is unfavorably evaluated through athletic performance of their male counterparts:

At just 19 years old, Simone Biles is already being called the Michael Jordan of gymnastics (People, July 08, 2016).

Meanwhile Katie Ledecky, who is being touted as the female [Michael] Phelps, has broken her own world record to win gold in the Women's 400m freestyle (The Daily Mail, Aug. 8, 2016).

Similarly, while pursuing a career in the music industry, female musicians are often measured against talented male musicians. The online newspapers are rife with examples of such stereotypical portrayal of women musicians:

After her debut at Birdland Jazz Club NYC, Rose has been dubbed by music critics as the "female Sinatra" (The Broadway World, Sept. 5, 2017).

Often dubbed "the female Mick Jagger", she (Patti Smith) still possesses the same wiry physique and explosive stage energy that drew such comparisons (The Independent, June 11, 2008).

Stereotyping starts in childhood and continues through adulthood turning gender into something that predetermines the child's future academic, athletic, artistic and other skills and developing physical and intellectual inferiority of young women who see themselves compared to successful men. To do so, journalists use the adjectives "young", "next", "new" and the adjectives "little/petite + metaphoric anthroponym", e.g. *a young Picasso, the next Einstein, new Usain Bolt, little Miss Mozart*, etc.

Journalists are less respectful toward women politicians than their male colleagues. When covering women, they often drop their titles (e.g. Senator, Prime Minister) in the news headlines they use their first-name vocatives stripping women political leaders of social recognition and status while addressing men politicians with "Mr+name" or "first-name+name" toward male politicians in similar situation:

Hillary, I love you. But please go away (The Los Angeles Times, Sept. 13, 2017).

Theresa, May-be it's cold outside (The Financial Times, Dec. 22, 2017).

It's Time To Go, Mr. Trump (The Huffington Post, Aug. 13, 2017).

Authoritative women politicians are referred to with inappropriate diminutive forms of their names. The following headlines vividly illustrate this demeaning media practice:

After Angie, Uschi? – Some Germans ponder life after Merkel (Reuters, Sept. 17, 2013).

Condi Rice on Trump: 'Words do matter' (Politico, May 15, 2017).

Condi v *Blondie* (BBC, Jan. 25, 2006).

Liz Warren seeks extra credit (The Boston Globe, Sept. 16, 2017).

When covering female public figures, the media refer to their traditional gender roles. The first thing to notice when analyzing the media representation of female public figures is the reference to their family roles. The rhetoric of motherhood exerts additional pressure and creates challenges for women in public life [7, p. 119], deprives them of gender status quo, except when women use motherhood strategically to reach audience and advance themselves in their field.

Angela Merkel: Germany's mother (The Guardian, Sept. 20, 2013).

[Helena] Morrissey is one of the most senior women in the City – and one of its most recognizable faces. The mother of nine has spent more than two decades clambering to the top of Newton, the BNY Mellon-owned fund manager that oversees £50bn of mainly pension funds (The Times, July 17, 2016).

The media dismiss senior women as experienced, respectful politicians using diminutive forms derived from kinship terms, usually used by children: *Auntie May* (British Prime Minister Theresa May), *Mommy Merkel* (German Chancellor Angela Merkel), *Granny Janet* (U.S. Federal Reserve Chairwoman), *Granny Warren* (U.S. Senator Elizabeth Warren). In addition, the sexist attitudes are reinforced by the implicit age discrimination:

Mama Merkel: the 'compassionate mother' of Syrian refugees (The Guardian, Sept. 1, 2015).

The mocking effect of pun in the following headlines is achieved by changing one component of a compound noun *commander in chief*, the highest military service rank which had traditionally been occupied by men, into the noun which stresses the female leaders' family status:

Hillary Clinton: Grandmother in Chief (The Atlantic, Feb. 6, 2015).

More than 'mom-in-chief': Michelle Obama bows out as dynamic first lady (The Guardian, Jan. 6, 2017).

Additionally, animal metaphors are widely used by the media to stereotype prominent women politicians and to further promote the woman-as-mother concept in society:

Before Japan's Fukushima disaster, in any German debate on nuclear power, Chancellor Angela Merkel played the role of a cautious and conservative mother hen (Pacific Magazine, Aug. 31, 2011).

But colleagues have spoken of a caring May, who texts and calls if they are unwell. "She is like a tigress looking after her litter", one said (The Mirror, July 11, 2016).

Another example of sexist media treatment is when a female politician is performing an archetypal role in which women exercised power for centuries. These roles have a lower status with limited authority (over children, not adults) than those women actually occupy:

German conservatives turn to the cult of *Matron Merkel* (The Independent, Sept. 6, 2009).

But America is a democracy and it is not the job of the Prime Minister to act as the president's Mary Poppins, correcting his manners in public (Politics Home, Jan. 27, 2017).

Instances when women's age and marital status is commented upon but no or little mention is made of their career, often emphasizing connection to an influential man are widely circulating in the media discourse:

Ivanka: Key player or *Daddy's little girl* (CNN, Sept. 7, 2017)?

The 35-year-old mother-of-three (Ivanka Trump) and her husband, Jared Kushner, have both played influential roles in Mr. Trump's administration during his first months in office (BBC, Apr. 25, 2017).

Women face disproportionate coverage and commentaries on their marital status compared to their male counterparts. The reference, sometimes without the woman's name, employs traditional assumptions about women's roles and place in society working to the detriment of women in authority. The following example illustrates the implicit approval of President Clinton's infidelity because his wife is allegedly not capable of satisfying him: *The potential presidential hopeful on Thursday shared a fan's tweet that read "If Hillary Clinton can't satisfy her husband what makes her think she can satisfy America?"* (Business Insider, Apr. 17, 2015). Media frequently leave out prominent women's names and positions by portraying them exclusively as wives or daughters of male politicians:

Leader of the Liberal Democrats Nick Clegg, *accompanied by his wife*, arrived at a polling station in his Sheffield constituency on Thursday to cast his vote (The Financial Express, May 7, 2015).

Britain's Prince William and his wife Kate are expecting their third child, their office said on Monday after the Duchess was forced to cancel an engagement due to severe morning sickness (Reuters, Sept. 4, 2017).

The wife of former deputy prime minister Nick Clegg has launched a furious attack on David Cameron over the EU referendum (The Daily Mail, Apr. 27, 2017).

The present study has found that women who have risen to high leadership positions receive a great amount of trivializing media coverage. Though the media's fascination with the sexualization and the stereotyping of women politicians is still prevalent in the tabloid press, the quality newspapers have joined in with much of attention centered on female politician's appearance and personal traits. The nature of differences in linguistic portrayal of male and female high-level politicians is hidden in stereotypical perception of gender roles perpetuated in media culture. By using the stereotype-laden language media continue to impose outdated gender roles on women in public service distorting society's perception of a female politician, creating environment that hampers gender egalitarianism. As political discussions have extended into the realm of social media platforms where the audiences are enabled to share and comment on news content, we see the future research direction in the analysis of social media practices of women's verbal representation in leadership roles.

References:

1. Hayes D., Lawless J.L. Women on the Run: Gender, Media, and Political Campaigns in a Polarized Era. Cambridge University Press, 2016. 185 p.
2. Hansson H., Norberg C. Cold Matters: Cultural Perceptions of Snow, Ice and Cold. Northern Studies Monographs, 2009. P. 9.

3. Gola E., Ervas F. Metaphor and Communication. John Benjamins Publishing Company, 2016. P. 204.
4. Campus D. Women Political Leaders and the Media. Palgrave Macmillan, 2013. P. 94.
5. Bates L. Everyday Sexism. Simon & Schuster, 2014. P. 183.
6. URL: <https://www.ldoceonline.com>.
7. Buchanan L. Rhetorics of Motherhood. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press, 2013. P. 119.

Петрова Т. В. Гендерне зображення жінок-політичних лідерок у британському та американському дискурсі електронних мас-медіа

Анотація. Статтю присвячено дослідженню вербальних, невербальних і паравербальних засобів репрезентації жінок-політичних лідерок у дискурсі англomовних електронних мас-медіа. Аналізується набір стереотипних уявлень про жінок у політиці та їх реалізація в мові.

Ключові слова: англomовний мас-медійний дискурс, жінки-політичні лідерки, мовний сексизм, гендерні стереотипи.

Петрова Т. В. Гендерная репрезентация женщин-политических лидеров в британском и американском дискурсе электронных масс-медиа

Аннотация. Статья посвящена исследованию вербальных, паравербальных и невербальных средств репрезентации женщин-политических лидеров в дискурсе англоязычных электронных масс-медиа. Анализируется набор стереотипных представлений о женщинах в политике, а также реализация стереотипов в английском языке.

Ключевые слова: англоязычный масс-медийный дискурс, женщины-политические лидеры, языковой сексизм, гендерные стереотипы.

*Пікалова А. О.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

КОНСТИТУТИВНІ ОЗНАКИ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТЯЧОГО ПОЕТА

Анотація. Статтю присвячено виокремленню основних характеристик мовної особистості дитячого поета, зокрема англословного автора. Здійснюється уточнення словникових та інших дефініцій понять «поет» і «дитячий поет». За допомогою анкетування виокремлюються конститутивні ознаки мовної особистості дитячого поета. Ключовими характеристиками виявляються розумова праця, креативний тип мислення, поетичний хист, обдарованість, освіченість.

Ключові слова: мовна особистість, поет, дитячий поет, конститутивні ознаки, дитячий поетичний дискурс.

Постановка проблеми. Антропоцентричність сучасної лінгвістики актуалізує наукові пошуки у сфері вивчення людини в мові. Свідомість, світосприйняття й аксіологія особистості маніфестуються за допомогою мови, що описується в різних лінгвістичних теоріях. На перший план висувається моделювання особистості через мовленнєво-мисленнєву діяльність у єдності з різноманітними чинниками (етнокультурними, лінгвокультурними, соціолінгвістичними, психолінгвістичними, прагмалінгвістичними лінгвоаксіологічними, лінгвокогнітивними). Ці параметри обумовлюють інтегративність, міждисциплінарність, комплементаризм досліджень особистості.

Незважаючи на постійну й пильну увагу багатьох науковців до феномена мовної особистості, багато питань залишаються ще не вирішені з достатньою мірою повноти і конкретності. Наш інтерес до проблеми мовної особистості дитячого автора зумовлений тим, що у вітчизняній науці практично не існує ґрунтовного дослідження мовної особистості англословного дитячого поета. Саме цим і зумовлена актуальність дослідження.

Дитячий поет у будь-якій культурі постає як певний тип особистості, представник лінгвокультури. Дитячі поети – це митці, що творять уявний універсум під назвою «дитинство».

Витоками поезії, зокрема дитячої, постають емоції, уява, почуття. Щодо дитячої поезії, то головна її риса це чітка ритмічна організація, яскрава репрезентація звукової та образної виразності мовлення. Рими, ритм, звуки і слова актуалізують такі асоціації в дітей, що надихають і зацікавлюють їх. Зазначене можливе за умови майстерного, навіть віртуозного, використання автором мови в репрезентації навколишнього світу, що буде зрозумілим дітям.

Уява постає відправним пунктом для творення поетичних текстів. Жодна творчість, зокрема й поетична, неможлива без уяви. Стосовно поетичної творчості, то цей процес безпосередньо узалежнений характеристиками особистості, що репрезентують її як мовну особистість. Щодо творців дитячих поетичних текстів, то це особистості, які не втратили здатності уявляти, фантазувати, творити те, що зрозуміле для дитячого сприйняття. Наведена думка кореспондує твердженню, що дитячі поети оперують «пам'яттю дитинства». Авторська

фантазія невпинно працює, послуговуючись образами та логікою чарівного світу, в якому діти знаходять своє перебування комфортним. Зазначене вище ще раз засвідчує актуальність дослідження.

Мовна особистість відправника поетичного тексту є предметом досліджень таких науковців, як С.Г. Агапова, Л.О. Бутакова, Л.Я. Гінзбург, С.Н. Бройтман, В.І. Карасик, Л.Г. Кіхней, І.І. Ковтунова, Т.А. Космеда, Б.О. Корман, В.М. Назарець, О.В. Падучева, В.Л. Смілянська, Н.Д. Тамарченко, М.П. Ткачук та інші, чії роботи присвячені розгляду мовних особистостей митців слова, виявленню форм вияву авторського світогляду в поетичному мовленні.

Першим звернув увагу на мовну особистість німецький учений І. Вейсгербер. В.В. Виноградов просуває дослідження поняття «мовна особистість», вивчаючи мову художньої літератури (співвідношення мовної особистості, художнього образу й образу автора) [1, с. 120–146]. Г.І. Богін торкається проблем визначення поняття «мовна особистість», створюючи модель мовної особистості відповідно до її здібностей створювати і приймати мовленнєві твори» [2, с. 10]. Ю.М. Караулов формує концепцію тривірневої моделі мовної особистості [3, с. 51]. Т.А. Космеда зауважує, що «мовна особистість характеризується певним ступенем володіння мовою, соціальним та особистісним вибором мовних засобів» [4, с. 133]. Мовна особистість – носій мови, здатний до мовленнєвої діяльності [5, с. 64]; базовий національно-культурний прототип носія певної мови [6, с. 2–7].

Є.А. Горло досліджує універсальну модель мовної особистості відправника поетичного тексту, при цьому виокремлюючи індивідуальний і національний варіанти універсальної моделі [7, с. 11–12]. Авторів художніх текстів розглядають як сукупну мовну особистість, що творить у певному соціумі, в певній культурі й репрезентує фрагмент національної та концептуальної картин світу [8, с. 218]. Мовну особистість поета зазвичай вивчають на основі художніх текстів, що творені автором. У світлі зазначеного вище окремої уваги потребує питання дослідження основних ознак мовної особистості англословного дитячого поета, моделювання якої актуалізується в англословному дитячому поетичному дискурсі.

Мета наукової розвідки полягає у виявленні основних ознак мовної особистості дитячого поета, що зумовлює уточнення поняття «поет», з'ясування смислових квантів поняття «дитячий поет», проведення анкетування для отримання вірогідних висновків щодо конститутивних характеристик мовної особистості митців слова, чия поетична творчість присвячена дітям.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічна «пам'ять» слова *поет* охоплює такі значення, як автор, лірик, версер, співець, пііт, віршомаз тощо [9]. Поет – це автор віршованих творів; той, хто поетично сприймає дійсність [10, с. 764].

Іншими словами, поетом виявляється творча особистість, яка відтворює процес поетичного сприйняття світу у віршованій формі.

Поета вбачають творцем, який наділений певним статусом, має особливий дар – поетичний, що характеризується як надприродний дар. Це дає підстави визначити характер слова «поет» більше як оцінний, аніж термінологічний.

Звернувшись до дефініції поняття «поет» в англійських джерелах, можна виявити такі тлумачення: *людина, яка пише поезії* (тут й далі переклад іншомовних джерел наш – А. П.) [11], *вірш* [12; 13]. Наведені дефініції зосереджуються на тлумаченні поета передусім як людини. Іноді поета визначають як письменника, який створює вірші [14]. У деяких джерелах пропонуються більш розгалужені тлумачення, що акцентують на обдарованості, талановитості й хисті митця: *людина, яка обдарована поетичною думкою, уявою, творчістю разом з красномовним вираженням* [15], *людина з потужною уявою і яскравою творчістю* [13]; *людина, яка демонструє творчу силу та красу думки, мови тощо* [16]; *той, хто надзвичайно обдарований у сприйнятті й вираженні прекрасного або ліричного* [14]. Іншими словами, поет – це людина, яка поетично виражає своє відношення до дійсності.

Отже, проведений аналіз словникових дефініцій у різномовних джерелах засвідчує сталість визначення й дає змогу виокремити такі ознаки в значенні слова «поет»: 1) людина, 2) письменник, що пише (створює) поезію, 3) людина, що має особливий хист до римування, 4) талановита, обдарована людина, 5) креативна особистість, бо займається творчістю.

Послуговуючись поняттям «дитяча поезія» – віршовані твори художньої літератури, що безпосередньо адресовані дітям і спеціально створені для них, і тлумаченням слова «поет», розуміємо поняття «дитячий поет» як автора, який створює віршовані твори для дітей, тобто пише вірші для дитячої аудиторії; літератор, який творить у поетичних жанрах для дітей; митець слова, що займається розумовою працею, іноді професійно, бо вірші дитячого поета є друкованою продукцією, а отже, поет може отримувати гонорари від видавництва.

Оскільки дитячий поет – це доросла людина, а пише для дитячої читачкої аудиторії, то вартим уваги виявляється той факт, що він ніби пристосовується в мовленні до дитини, при цьому дотримуючись літературних норм. Це свідчить про високий рівень освіти та особливий хист – писати грамотно, але зрозуміло для дитячої читачкої аудиторії. Дитячі поети мають володіти гострою пам'яттю дитинства, добре сформованими компетенціями, що дає їм змогу майстерно пристосовувати свій тезаурус, свої знання до картини світу адресата.

«Найголовніша заповідь для дитячого поета – бути щасливим, як і ті, для кого він творить. Діти за своєю природою щасливі й оптимісти. Тільки відчувачи себе щасливою людиною, можна творити чудеса. Вірші для дітей треба писати якимось особливим способом – інакше, ніж пишуться інші вірші. І треба завжди пам'ятати: тільки щасливий поет може знову повернутися у світ дитинства й, уже перебуваючи там, у цьому барвистому, зовсім іншому світі, достукатися до дитячої душі» [17, с. 265]. Головне для дитячого поета – бачити світ очима дитини. На думку С. Маршака, дитячий поет повинен бути розумною особистістю, але водночас наївною і безпосередньою, як дитина [18, с. 52].

Компонентний аналіз, використаний під час вивчення словникових дефініцій поняття «поет» та інших дефініцій, за до-

помогою яких установлюються конститутивні ознаки поняття «дитячий поет», виокремлення особливостей комбінаторики досліджуваної сутності, дає можливість виявити смислові кванти в понятті «дитячий поет»: 1) людина; 2) письменник, що пише для дітей римовані твори; 3) освічена особистість; 4) особистість, яка займається розумовою працею, іноді робить це професійно; 5) людина, що має особливий хист до римування; 6) креативна особистість.

Ключовими ознаками дефініційної характеристики мовної особистості дитячого поета виявляються такі: *розумова праця, креативний тип мислення, поетичний хист, митець слова, обдарованість, освіченість*.

Проведений аналіз дефініцій поняття «поет» доповнений даними асоціативного анкетування про досліджуване поняття «дитячий поет», зокрема «англійськомовний дитячий поет».

Для виявлення найбільш повного уявлення про особистість дитячого поета, зокрема того, котрий створює власні твори англійською мовою, застосовано соціолінгвістичний метод дослідження (анкетування), де респондентам запропоновано, по-перше, представити ряд асоціацій, пов'язаних із дитячим поетом (англійськомовним), а по-друге, написати топик на тему «Хто такий дитячий поет?». В експерименті (2017–2018 рр.) брали участь 173 особи різного віку й рівня освіти: учні Комунального закладу «Харківська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 11 з поглибленим вивченням окремих предметів» Харківської міської ради Харківської області (36), студенти факультету початкової освіти й факультету соціально-педагогічних наук та іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (116) і викладачі цього вишу (21). Мова проведення дослідження (українська, англійська) до уваги не бралися. Усі учасники опитування заповнювали анкети, де їм було запропоновано дати відповіді на питання: «1. Як Ви гадаєте, дитячим поетом має бути жінка чи чоловік? 2. Як Ви думаєте, скільки років повинно бути дитячому поету? 3. Опишіть зовнішність дитячого поета. 4. Якою особистістю повинен бути дитячий поет? 5. До якого соціального прошарку належить дитячий поет? 6. Якого походження має бути дитячий поет? 7. Як Ви гадаєте, написання дитячої поезії – це захоплення, робота, покликання або щось інше (Ваш варіант)? 8. Яким чином дитяча поезія впливає на дітей? 9. Ваше ставлення до дитячої поезії (позитивне/негативне, подобається/не подобається, інше)».

Надалі потрібно було написати у вільній формі короткий твір (топик) власного розуміння того, ким є дитячий поет: «На Вашу думку, дитячий поет – це хто?». До анкетування інформантам були запропоновані дитячі вірші різних англійськомовних поетів, чий творчий доробок призначений дітям (Richard McWilliam «Little Kitten», Julia Donaldson «ANIMAL VOICES», Shel Silverstein «Cuttin' Kate», Kenn Nesbitt «My Brother's a Genius», Jack Prelutsky «Last night I dreamed of chickens», Roald Dahl «Cinderella», Bruce Lansky «What I Found in My Desk», Robert Louis Stevenson «My Shadow», Christina Rossetti «What is Pink?», Dr. Seuss «Green Eggs and Ham», Michael Frith «I'll Teach My Dog a Lot of Words»), при цьому прізвища поетів не вказувалися.

Відповіді на питання стосовно статі, віку, зовнішності, соціального статусу, походження дитячого поета дають змогу за допомогою лінгвостатистичного методу (що передбачає статистичне оброблення даних шляхом їх кількісного підрахунку) з'ясувати основні ознаки досліджуваної сутності. Виокремлені

характеристики дають змогу сформувати найбільш повне уявлення про особистість дитячого поета. Результати проведеного анкетування відображено в таблиці з кількісними підрахунками (таблиця 1). До таблиці також уміщені відповіді на питання щодо ставлення до дитячої поезії загалом, а також щодо впливу її на дитину. Відсоткове відношення в таблиці округлене до цілого

значення з укороченою дробовою частиною, за винятком деяких випадків, де при обчислюванні отримали п'ять десятих відсотків.

Виділені асоціативні ознаки сприяють створенню уявлення про дитячого поета із зазначенням віку, типової зовнішності, соціального статусу, походження, особливостей світогляду, особистісних характеристик.

Таблиця 1

Кількісні показники основних ознак поняття «дитячий поет», що виявлені в результаті анкетування

№	Питання анкети	Відповіді, пропонувані респондентами	Кількість респондентів	%
			Усього: 173	
1	Як Ви гадаєте, дитячим поетом має бути жінка чи чоловік?	Не має значення	57	33
		Як жінка, так і чоловік	49	28
		Чоловік	35	20
		Жінка	28	16
		Дитина	3	2
		Дівчинка	1	1
2	Як Ви думаєте, скільки років повинно бути дитячому поету?	Не має значення	54	31
		Дитина	3	2
		Молода людина віком від 17 до 20	4	2,5
		Людина віком від 20 до 40	28	16
		Людина віком від 40 до 60	41	23,5
		Людина віком від 60 й більше	43	25
3	Опишіть зовнішність дитячого поета.	Не має значення, якої зовнішності повинен бути дитячий поет, але зазначається, що це людина, якій притаманні певні риси (талановита, з почуттям гумору, творча, з любов'ю до дітей, щира, добра, весела, з добрим серцем тощо)	52	30
		Не має значення, якої зовнішності повинен бути дитячий поет (але вказуються певні риси зовнішності: ясні, щирі, добрі, сяючі, усміхнені очі; щира, широка посмішка; приємне, радісне, добре обличчя; добрий, щирий, лагідний, прямий, веселий погляд; приємні риси обличчя. Найчастіше описуються очі та посмішка, також є опис голосу: м'який, дзвінкий)	27	15
		Жінка (зіbrane волосся, з косою, темне волосся, світле волосся, коротке волосся; середнього зросту; темні очі, щирі очі, в окулярах; добра посмішка; одягнена елегантно, одяг пастельних тонів, охайно одягнена)	12	7
		Чоловік (похилого віку, середнього віку; сивий, з бородою, з вусами, з довгим волоссям, з коротким темним волоссям; в окулярах; усміхнений; дідусь, який у дитинстві був бешкетником; схожий на Діда Мороза; охайний одяг, одягнений у чорний костюм, з капелюхом і парасолькою)	78	45
		Дитина (весела дівчинка талановита дівчинка, хлопець з пустотливими очима)	3	2
		Дівчина 20 років з яскравою зовнішністю й доброю посмішкою.	1	1
4	До якого соціального прошарку належить дитячий поет?	Не має значення	108	62,5
		До середнього класу	65	37,5
5	Якого походження має бути дитячий поет?	Не має значення	139	80
		Не має значення, але зазначається значущість родини, з якої походить поет, родинні цінності, в яких зростає автор.	23	13
		Народився й виріс у сільській місцевості.	9	5
		Аристократ	1	1
		Походженням з Альп	1	1
6	Як Ви гадаєте, написання дитячої поезії – це захоплення, робота, покликання або щось інше (Ваш варіант)?	Захоплення	14	8
		Робота	18	10
		Покликання	69	40
		Разом (захоплення+ покликання; захоплення + робота; покликання + робота; усе разом).	20	12
		Інше (талант, творчість, здібності відчувати й розуміти дітей, бачити світ очима дітей, творчі здібності писати для дітей)	52	30
7	Як саме дитяча поезія впливає на розвиток дітей?	Має позитивний вплив	67	39
		Має значний вплив	26	15
		Має позитивний/значний вплив з поясненнями (виховує, розвиває, навчає, навчає, поповнює, розважає знання).	71	41
		Не можу відповісти	9	5
8	Ваше ставлення до дитячої поезії позитивне/негативне, подобається/не подобається, інше)	Позитивне ставлення	92	53
		Подобається	64	37
		Дуже подобається (захоплююся)	11	6
		Дитяча поезія корисна, бо виховує, розвиває, ознайомлює з чимось новим	6	4

Відповіді на питання анкети «Якою особистістю повинен бути дитячий поет?» виявились у більшості випадків розгалуженими. За допомогою методу суцільної вибірки виокремлені найчастіше повторювані відповіді, пропоновані респондентами, на питання про їх асоціації щодо особистості дитячого поета.

Опис особистості дитячого поета можна узагальнити до найчастіше повторюваних характеристик, поміж яких – *щира, добра, з відкритим серцем, доброзичлива, емоційна, радісна, весела, відкрита людина; ерудована, освічена, розумна, обізнана особистість; талановита особистість, яка повинна любити дітей, креативно мислити; особистість, яка повинна знати психологію дітей, особливості їхнього розвитку, любити свою справу; особистість, яка в душі повинна бути дитиною; особистість із почуттям гумору, з особливою уявою, з багатою фантазією тощо.*

З даних, наведених у таблиці, чітко простежується, що для визначення дитячого поета не має значення біологічна належність особистості автора (його вік і стать), зовнішність, походження, належність чи до соціальної групи, чи певної культури, важливі особистісні характеристики дитячого поета.

Повноти експерименту додають топіки на тему «*На Вашу думку, дитячий поет – це хто?*» Наведемо приклади уривків з творів (топіків), написаних учасниками експерименту:

– українською мовою («*Дитячий поет – це талановита людина, яка вміє креативно мислити, бо здатна передавати дітям складні речі дорослого світу в зрозумілий для них спосіб*»; «*Дитячий поет – це особистість з особливою уявою і своєрідною фантазією*»; «*Дитячий поет – це людина, яка має багату фантазію, яка вміє мріяти і дивитися на світ дитячими очима*»; «*Дитячий поет – це освічена, ерудована, талановита особистість, яка відчуває і розуміє дітей, знається на дитячій психології та особливостях розвитку дітей*»; «*Дитячий поет – це талановита і творча особистість, бо своїми віршами може ніби торкатися дитячої душі, приносити радість і насолоду дітям*»; «*Дитячий поет – це розумна, добра людина, яка має здібності писати цікаві, захоплюючі, чарівні вірші для дітей*»; «*Дитячий поет – це творча і талановита особистість, яка пише поезію для дітей, яка допомагає їм досягнути навколишній світ, виховує, розширює кругозір і світосприйняття дітей*»);

– англійською мовою («*Children's poet is a person who creates poems for children*»; «*Children's poet is the poet with the child inside him, he can believe in a miracle*»; «*This is an adult but he/she is a child in his/her soul*»; «*It's a person who understands what children really need, what they're thinking about and what they feel*»; «*Children's poet is an intelligent personality*»; «*Children's poet is a creative person with perfect knowledge of language*»; «*Children's poet is a personality who loves children, who can create marvelous poems for them*»).

Цікавим виявляється той факт, що більшість асоціацій, які виникають у респондентів щодо поняття «дитячий поет» (*добра, щира, радісна, весела особистість*), виявляються схожими в описі зовнішності автора (*добрі очі, щирий погляд, щира посмішка*) та у виокремленні характеристик особистості поета (*добра, щира, весела, радісна людина*). Ця схожість стосується розуміння дитячого поета як *освіченої, розумної, талановитої, творчої особистості, яка любить дітей, залишається дитиною у душі; особистості з почуттям гумору; особистості, обізнаної з психологією та особливостями розвитку дитини.*

Ідентичність асоціативного ряду у визначенні дитячого поета як *творчої особистості, яка пише вірші для дітей, що допомагають маленьким читачам пізнавати світ, сприяють їхньому розвитку й вихованню*, простежується у відповідях на питання про значення дитячої поезії; у коментарях щодо вирішення питання, чи є дитяча поезія захопленням, роботою, покликанням або чимось іншим; у з'ясуванні ставлення до дитячої поезії.

До того ж учасникам експерименту було запропоновано висунути припущення щодо кількості авторів поетичних текстів, що були надані їм на початку опитування. Варіанти відповідей виявились такими: один поет, два автори, три поета, різні автори. У кількісному співвідношенні зазначені пропозиції становлять: один поет – 33 респонденти, два – 11, три – 7, різні автори – 122, що у відсотковому відношенні становить: один поет – 19%, два – 6%, три – 4%, різні поети – 71%. При цьому респондентами, що дали відповідь про одного, двох і трьох авторів, виявились підлітки (учні школи та студенти молодших курсів).

Аналітичним методом дослідження виділилися основні когнітивні ознаки досліджуваної сутності «дитячий поет»: 1) поет, що створює вірші для дітей; 2) представник будь-якої раси й культури; 3) людина, яка може належати до будь-якого прошарку суспільства; 4) людина з чистою душею і добрим серцем; 5) особистість із почуттям гумору; 6) особистість, яка має багату і своєрідну фантазію, яка вміє мріяти й дивитися на світ очима дитини, тобто має «пам'ять дитинства»; 7) творча особистість; 8) освічена особистість; 9) талановита особистість; 10) особистість, яка обізнана з психологією дитини та особливостями її розвитку; 11) дитячий поет – це саме та особистість, чия творчість безпосередньо впливає на формування дитячого світогляду; 11) професіонал у своїй справі, бо результати його досвідченості – дитячі вірші, поглиблюють знання, розвивають, виховують, розважаючи при цьому дитячу читачку аудиторію.

Висновки. Проведений аналіз словникових дефініцій у різномовних джерелах та інших дефініцій дав змогу виявити конститутивні ознаки поняття «дитячий поет»: людина; письменник, який пише для дітей римовані твори; освічена особистість; особистість, яка займається розумовою працею; людина, що має особливий хист до римування; креативна особистість. Застосування такого методу дослідження, як анкетування, надало можливості поповнити уявлення про особистість англомовного дитячого поета та визначити конститутивні ознаки мовної особистості дитячого поета: поет, що створює вірші для дітей; представник будь-якої раси й культури; людина, яка може належати до будь-якого прошарку суспільства; особистість, яка має багату і своєрідну уяву, пам'ять дитинства; творча, освічена, талановита, обізнана, ерудована особистість; професіонал у сфері своєї діяльності; майстер поетичного слова. Розумова праця, креативний тип мислення, поетичний хист, обдарованість, освіченість характеризують мовну особистість поета. Результати роботи дають підстави вважати, що окремої уваги потребує питання дослідження особливостей моделювання мовної особистості англомовного дитячого поета (індивідуальної, національної та універсальної, що реалізується в англомовному дитячому поетичному дискурсі). Виявлення цих особливостей вимагає ґрунтового лінгвокогнітивного, лінгвокультурологічного, психолінгвістичного й соціолінгвістичного аналізу, що засвідчує перспективність подальших її наукових розвідок.

Література:

1. Виноградов В.В. Избранные труды. О языке художественной прозы: в 7 т. Москва: Наука, 1980. Т. 5. 362 с.
2. Богин Г.И. Модель языковой личности в её отношении к разновидностям текстов: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.19 / ТвГУ. Тверь (Калинин), 1984. 44 с.
3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва: URSS, 2010. 264 с.
4. Космеда Т.А. Мовна спроможність, комунікативна компетенція, мовна особистість як проблемні питання сучасного українського мовознавства. Лінгвістична палітра: зб. наук. пр. з актуальних проблем лінгвістики / за заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко; Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків, 2009. С. 129–140.
5. Сухих С.А., Зеленская В.В. Репрезентативная сущность личности в коммуникативном аспекте реализаций. Краснодар, 1997. 164 с.
6. Карасик В.И. Оценочная мотивировка, статус лица и словарная личность. Филология. Краснодар, 1994. № 3. С. 2–7.
7. Горло Е.А. Универсальная антропоцентрическая модель поэтического дискурса: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.19, 10.02.20 / ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет». Ростов-на-Дону, 2007. 39 с.
8. Хачмафова З.Р. Женская языковая личность в художественном тексте: когнитивно-функциональный и лингвокультурологический аспекты (на материале русского и немецкого языков): монография / АГУ. Майкоп, 2010. 282 с.
9. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін.; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 4: Н-П / уклад.: Р.В. Болдирев та ін. 2003. 652 с.
10. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І.К. Білодід (голова) та інші; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1975. Т. 6. 832 с.
11. Cambridge Advanced Learner's Dictionary / 4th edition; Edited by Colin McIntosh. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 1856 p.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary / 8th edition; Edited by Joanna Turnbul. Oxford: Oxford University Press, 2011. 1428 p.
13. Advanced Learner's English Dictionary / Fifth edition; Edited by Collins Cobuild. New York, Harper Collins Publishers, 2012. 1766 p.
14. The American Heritage® Dictionary of the English Language / Fifth edition; The Editors of the American Heritage Dictionaries. Boston, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2015. 2112 p.
15. Random House Dictionary of the English Language. College Edition: Edited by Laurence Urdang. New York, Random House, 2018. 1568 p.
16. Webster's New World College Dictionary / 4th edition; Edited by Editors of Webster's New World Dictionaries. Boston, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 1999. 1744 p.
17. Чуковский К.И. От двух до пяти. Москва: КДУ, 2005. 400 с.
18. Баруздин С.А. Писатель. Жизнь. Литература: литературные заметки. Москва: Советский писатель, 1990. 286 с.

Пикалова А. А. Конститутивные признаки языковой личности детского поэта

Аннотация. Статья посвящена выделению основных характеристик языковой личности детского поэта, в частности англоязычного автора. Осуществляется уточнение словарных и других дефиниций понятия «поэт», «детский поэт». С помощью анкетирования выделяются конститутивные признаки языковой личности детского поэта. Ключевыми характеристиками оказываются умственный труд, креативный тип мышления, поэтический талант, одаренность, образованность.

Ключевые слова: языковая личность, поэт, детский поэт, конститутивные признаки, детский поэтический дискурс.

Pikalova A. Constitutive features of linguistic personality of the children's poet

Summary. The article is devoted to the distinction of the main characteristics of the linguistic personality of the children's poet, in particular, the English-language author. In the work, the clarification of the dictionary and other definitions of the concept "poet", "children's poet" is carried out. Using the questionnaire, the constitutive features of the linguistic personality of the children's poet are distinguished. Key features are mental work, creative thinking, poetic talent, giftedness, education and accomplishment.

Key words: linguistic personality, poet, children's poet, constitutive features, children's poetic discourse.

*Пріміна Н. М.,**кандидат педагогічних наук,**викладач кафедри англійської мови**Національного університету «Одеська морська академія»*

МОВНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО МОРСЬКОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті розглядається феномен англомовного морського дискурсу та його соціокультурні особливості. Проаналізовано визначення понять «дискурс», «морський дискурс». Розглянуто різновиди морського дискурсу (інструкції, трудові договори, конвенції, меморандум, ділові листи, судові документи). Проведено аналіз лексичних, граматичних, соціокультурних особливостей англомовного морського дискурсу, виокремлено найбільш частотні явища. Наведено приклади вищезначених мовних феноменів.

Ключові слова: дискурс, морський дискурс, англомовний морський дискурс, соціокультурні особливості англомовного морського дискурсу.

Постановка проблеми. Комунікація на морі відрізняється специфічністю внаслідок її міжнародного характеру. Інформація, що стосується судноводіння й безпеки судна, передається з судна на берег, з судна на судно, на борту самого судна. Вона повинна бути точною й однозначною, внаслідок чого виникає необхідність стандартизації мови в судовому середовищі. Сьогодні базовою мовою міжнародного спілкування нормативними актами ІМО (ІМО – International Marine Organisation) обрано та закріплено англійську мову. У документах Асамблеї ІМО відзначено, що саме англійська мова і її термінологія, що застосовується під час комунікації на морі, сприяє безпечній експлуатації суден і вносить вклад у підвищення безпеки мореплавання [20]. Отже, вважаємо за необхідне розглянути англійський морський дискурс і виокремити лінгвістичні особливості, які є характерними саме для цього виду дискурсу.

Специфіка професійного морського спілкування була об'єктом дослідження українських і зарубіжних учених. Особливу увагу вивченню морської термінології та стандартних професійних фраз приділяли А. Марусич [7], Е. Мироненко [8], Г. Овчинников [9], О. Шмельова [14], С. Cole [16], J. Díaz Pérez [17], P. Trenkner [21]; міжкультурно-комунікативних морських мовленнєвих ситуацій – Н. Сергєєва [11], інтонаційних особливостей морського дискурсу – А. Шальов [13]; стильових особливостей морського дискурсу – I. Olaru [18], морської радіокомунікації – М. Шишло [15], B. Pritchard [19]. Однак комплексне дослідження англомовного морського дискурсу як складного комунікативного явища залишилося поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження англомовного морського дискурсу. Об'єктом – лінгвістичні особливості англомовного морського дискурсу; предметом – мовні та соціокультурні характеристики англомовного дискурсу судноводів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дискурс є складним багатоплановим феноменом, що знаходиться в центрі уваги сучасної науки. Натепер не існує єдиного визначення поняття «дискурс», що охоплює всі контексти його вживання. У лінгвістиці існує три основні підходи до розуміння дискурсу:

дискурс як ціліснооформлений мовний твір, обумовлений лінгвістичними й екстралінгвістичними характеристиками; вид мовної комунікації; спілкування, що реалізується в будь-якому громадському інституті [10, с. 15].

У роботі ми розглядатимемо дискурс у вузько лінгвістичному сенсі – дискурс як «когнітивний процес, пов'язаний із реальним мовлетворенням, породженням мовленнєвого твору, де текст є кінцевим результатом процесу мовленнєвої діяльності, яка виливається в певну завершену (і зафіксовану) форму» [5, с. 187].

Багатьма вченими (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Варакіна, Т. ван Дейк, В. Карасик, А. Кібрік, В. Плунгян, К. Серажим, З. Харріс) відзначається подвійна природа дискурсу: з одного боку, дискурс – це процес, діяльність, дискурсивна практика, а з іншого – текст, продукт, що актуалізується за певних умов [2, с. 18], тобто це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними чинниками, який розглядається в аспекті подій [1, с. 136].

Розглянемо поняття «морський дискурс», яке є стрижневим у дослідженні. З лінгвістичного погляду морська англійська мова є певним різновидом професійно орієнтованої англійської мови, що включає спеціально відібраний і затверджений морською спільнотою мовний матеріал, рекомендований для використання моряками з метою досягнення ефективної комунікації між суднами, з береговими станціями та під час виконання професійних обов'язків на борту судна [12, с. 55]. П. Тренкнер визначає морську англійську мову як інструмент забезпечення комунікації міжнародного морського співтовариства, що гарантує безпеку судноводіння і сприяє всебічному розвитку морської галузі [21].

Англійська морська мова, за словами О. Тирон, має такі характерні риси: 1) належить до певного морського оточення або фону (в процесі судноводіння, під час вирішення ситуацій розходження судових засобів, запитів при швартуванні або відшвартуванні й інших операціях); 2) уживається в певному контексті або ситуаціях (різних сферах спілкування); 3) передбачає участь представників судових або берегових мовних спільнот; 4) використовується в ситуаціях спілкування, пов'язаних із різними обставинами роботи в морі, коли на успішність комунікації впливають різні чинники (у процесі отримання або відправлення радіотелефонних повідомлень, взаємодії в рульовій рубці тощо); 5) уживається й формується за певних соціолінгвістичних обставин (специфічна взаємодія між слухачем і мовцем під час забезпечення радіотелефонних переговорів, які часто здійснюються в умовах стресу або навіть паніки) [12, с. 56].

Подамо наше визначення морського дискурсу. Морський дискурс – це комунікативна діяльність морської спільноти в межах професійних ситуацій, пов'язаних із різними обставинами

роботи в морі, яка реалізується за допомогою вербальних засобів і невербальних кодів морського спрямування й на успішність якої впливають різні екстралінгвістичні чинники, що сприяють виконанню професійних обов'язків на борту судна.

Англомовному морському дискурсу притаманні такі характеристики: логічність (чітка послідовність, обґрунтованість, алгоритмічність у викладенні думок); об'єктивність (істинність наукових знань, мінімізація суб'єктивної позиції автора); точність (використання засобів вербалізації, які є однозначними (терміни) й точно виражають сутність понять), абстрагованість (немає присутності авторського «я» та «я» читача: автор викладає належну інформацію без суб'єктивної оцінки); насиченість фактичною інформацією, безпідтекстність викладу інформації (експліцитність); нейтральна емоційність: вплив на читача здійснюється не емоційними засобами, а використанням аргументів, доказів, логіки судження; ясність викладу (простота мови, логіка викладу, граматична чіткість).

Розглянемо наявні жанри морського дискурсу, з якими безпосередньо взаємодіють судноводії [6, с. 96]:

1) інструкції в судноводінні, які визначаються як письмова послідовність дій роботи з певними приладами [3, с. 123]. Стиль інструктивних текстів передбачає стандартне розташування матеріалу, прозору структуру, певну композиційну форму й типові кліше. Цей документ передає необхідний обсяг інформації мінімальною кількістю слів;

2) трудові договори, а саме контракти між судновласниками та членами екіпажу – угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом про умови й обов'язки обох сторін; трудовий документ характеризується компресійним викладом матеріалу, використанням норм офіційно-ділового стилю та вживанням професійної лексики для опису взаємовідносин між судновласником і працівником [3, с. 564];

3) конвенції – різновид міжнародного договору, дво- чи багатосторонніх угод або офіційний, детальний виклад матеріалу стосовно певних проблем у морській професії та шляхів їх вирішення. Основними характеристиками конвенції є її інформативність і послідовність викладеного матеріалу [3, с. 432];

4) меморандум, тобто дипломатичний документ, у якому викладена фактична, документальна чи юридична сторона якогось питання. Характерними стилістичними особливостями меморандуму є його інформативність (змістовність), логічність (сувора послідовність, чіткий зв'язок між основною ідеєю й деталями), точність та об'єктивність. Композиційна структура висловлювання підпорядковується принципу найбільшої чіткості відмежування однієї думки від іншої. Ця чіткість знаходить своє максимальне вираження в нумерації окремих частин висловлювання: такі розділи меморандуму пронумеровані й перестановка пунктів цього документа порушує логіку всього тексту [4, с. 112];

5) ділові листи – поширений практичний спосіб комунікації (на бланках організації), здебільшого розрахований на певну відповідь; навігаційні матеріали: визначення координат, відстані на морі, відображення курсу судна на карті, визначення положення судна в морі, періоди судноплавства тощо [3, с. 318]. Діловий лист має такі загальнотекстові властивості, як комунікативна спрямованість, смислова й логічна цілісність, зв'язність і завершеність, інформативна значущість. Крім того, діловому листу притаманні такі специфічні особливос-

ті: 1) об'єктивність; 2) конвенційність; 3) інструментальність; 4) прагматичність [4, с. 112];

6) судові документи (Log Book, Certificate of Ownership at Construction of the Ship) – це професійно-орієнтована література, яка охоплює такі риси: точність, послідовність і лаконічність викладу фактів, чіткість у висловленні; наявність фактичної інформації (зокрема щодо правового регулювання стосунків у морській сфері), відсутність образності, емоційності й індивідуальних авторських рис; уживання усталених мовних одиниць – кліше, що забезпечують певну стандартизацію; уживання стилістично нейтральних термінів (слів) у прямому значенні [3, с. 712].

Розглянемо мовні характеристики англомовного морського дискурсу.

Передусім проаналізуємо особливості англомовної лексики морської спрямованості, оскільки ефективність іншомовного фахового спілкування значною мірою залежить від його лексичного оформлення.

Лексичні особливості:

– лексика англомовного морського дискурсу не має ознак багатозначності й експресивності, їй властива переважно стилістична нейтральність, точність і конкретність;

– велика кількість вузькоспеціалізованої термінологічної лексики, яка дає можливість найбільш точно, чітко й економно викладати зміст певного поняття, предмета й, щонайголовніше, забезпечує правильне розуміння сутності питання (bank – мілина; depression – западина; province – відмітна ділянка морського дна, pilot – лоцман, dolphin – причальна тумба);

– морські терміни, які мають повну співвіднесеність з рідною мовою (абсолютна еквівалентність) (ballast – балласт, keel – киль, water line – ватерлінія);

– терміни, що схожі в плані вираження з рідною мовою, однак різні або частково не збігаються в плані змісту, так звані псевдоеквіваленти, наприклад: evolution – еволюція, (мор.) маневр; garage – гараж, (мор.) розширена ділянка каналу, Alter course to port! – змінити курс, (мор.) ліво руля!, Check the cable! – перевірити кабель, (мор.) затримати якор-ланцюг, Moor to dolphin! – швартуйтеся до дельфіна, (мор.) швартуйтеся до причальної тумби;

– міжгалузеві терміни (model, operation, information, data);

– стійкі термінологічні звороти (to bring to bear – привести у ворота по пеленгу, a flashing light – проблісковий вогонь, before the ship is clear – до того, як вийде судно в море);

– професійні ідіоми (Clear the decks – приготуватись до чогось, Be in the doldrums – бути в стані затишшя, Sail close to the wind – бути на межі небезпеки);

– інтернаціональні слова, що позначають поняття мореплавства (acclimatization – акліматизація, aerodynamics – аеродинаміка);

– похідні та складні слова, а також лексичні словосполучення, що складаються з відомих компонентів (athwartships – упоперек судна, cavitation influence – вплив кавітації);

– конвертовані слова (sail – to sail, board – to board, blast – to blast, mark – to mark);

– для підвищення рівня щільності когнітивної інформації тексту часто використовують спеціальні аббревіатури (ASPW – Any Safe Port in the World, BRS – Navigation Bridge System, EC – East Coast, ANP – Active Navigation performance) та акроніми (2dRMS – twice distance root-mean-square, 3DNC – three-dimensional digital navigational chart);

– безеквівалентна лексика (channel pilot – лоцман для провідки судів у протоці Ла-Манш, blueback – адміралтейська англійська морська карта із синьою зворотною стороною);

– іншомовні запозичення (в англійській мові вживається низка запозичень із латинської мови: portus – гавань → port ['pɔ: t] – пристань, порт, місто; ponto – плоскодонне судно → punt ['pʌnt] – човен-плоскодонка; inertia – бездіяльність → inertia [in'ə: ʃjə] – інерція; millia passuum – відстань, яка дорівнюється тисячі кроків → mile ['maɪl] – миля (7420 метрів);

– цифрові дані, які передають морську інформацію (*Useful marks*: Molo di Ponente Head Light (green metal column on pedestal, 10 m in height) (38°07'.69N 15°38.96E) exhibited from the head of the mole Entrance; E side light (red column) (38°07'.64N 15°39'.07E) exhibited from the S end of Molo di Sottoflutto; Church (belfry, yellowish spire) (Chiesa di Santa Caterina) (38°07' 42N 15°39' 25E), rising from among the bright red roofs of the town 3 cables SE of the entrance).

Серед граматичних особливостей англійських морських текстів визначаємо такі:

– модальні дієслова (During the poor visibility there *can* be a lot of damages; certificates *can* be issued; Care *must* be taken to avoid a pillar buoy);

– використання прикметників у постпозиції замість означальних підрядних речень (hard-working cadet, painted deck);

– використання форм інфінітива у функції означення (The Master was the last member of the crew to abandon the vessel);

– використання інфінітивних і герундіальних зворотів (The pilot was heard *to shout*. His *taking part* in mooring operations helped the crew greatly);

– випущення артикля (from East to West);

– поширені пасивні конструкції, дієслівні форми пасивного стану, дієслівні конструкції з пасивним значенням: to be used for, to be designed to (It is indicated by notice boards; Fog is frequently encountered during the summer months in this region; It is used to pass midway between Aka Shima and Naruse Hana);

– уживання інфінітива з часткою to після особових форм дієслова be (am, is, are, was, were) зі значенням необхідності або обов'язковості (обумовлених наказом, обов'язковою угодою або чужою волею (особливо в питальних реченнях)). Ця конструкція може замінювати поєднання модальних дієслів must, ought, can, could, will з інфінітивом (The gangway watchman is to detain unknown people. The deckhands are to subordinate to the boatswain);

– велика кількість наказових речень, що висловлюють звернення до підлеглого безпосередній наказ (Steer for the lighthouse; Keep on the port side of the fairway);

– наявність конекторів для логічного взаємозв'язку речень: moreover, nevertheless, furthermore, because тощо (*Furthermore*, the majority of lighthouses and light-towers situated on the coasts of Japan are round or square, and are painted white; These buoys have no distinctive shape and may be passed on either hand. *However*, a can buoy with the upper band black indicates...);

– чимала кількість однорідних членів речення (Middle ground buoys have *red and black* bands; *Day beacons, stakes and spindles* are constructed and distinguished with special reference to each locality);

– специфічні граматичні вирази, які зустрічаються в деяких автентичних лоціях. До них належать такі: off shore, що позначає «місце розташування далеко від берега»; in line bearing, що означає «в створі по пеленгу», a shoal is reported to lie зі значен-

ням «повідомляють, що мілина лежить», should never be sighted в перекладі означає «ніколи не повинна бути видна».

Необхідно відзначити, що в морському дискурсі частотні випадки, в яких міститься соціокультурна інформація, знання якої вкрай необхідне для компетентного судноводія. Наприклад, назва корабля Costa Concordia асоціюється в моряків з морськими катастрофами (корабельна аварія мала місце біля італійського узбережжя у 2012 році); назва КОСПАС-САРСАТ означає міжнародну супутникову систему, призначену для пошуку й рятування суден під час лиха, яка в найкоротший термін передає рятувальним службам у різних точках планети інформацію про координати лиха на морі; назви великих судноплавних компаній, Moller-Maersk Group (the world's largest overseas cargo and freight carrier), Hapang-Lloyd (operates 175 modern container ships) та аббревіатуру IMO (International Marine Organisation) знає будь-який моряк без додаткових пояснень.

Соціокультурна інформація закладена також і в нормах поведінки моряків. Морське співтовариство приймає загальновизнані норми поведінки в суспільстві загалом і доповнює їх власним зведенням правил, у якому виділяють офіційні нормативи (статут) і неофіційні правила. Згідно з останніми, перебуваючи на борту судна, моряк зобов'язаний пройти через певні ритуали, щоб стати «своїм». Найбільш відомі ритуали – це «прописка» і «перетин екватора». Моряків, які перший раз проходять Босфор, Біскайську затоку, Гібралтар, протоку Дрейка або йдуть у кругосвітній рейс, очікують також морське хрещення й посвячення. Відправляють моряків у рейс, а також посвячують у моряки випускників морських вишів зі стандартним побажанням «7 футів під кілем» – «Sail well».

Зазначимо, що в морському житті поняття субординації відображає статусно-рольові відносини комунікантів, є ключовим для судноплавного дискурсу. Воно, у свою чергу, продиктовано ще однією головною рисою морського життя – чіткістю, що стосується всіх дій – розпорядку дня, постановки завдань підлеглим, формулювання наказу та, відповідно, взаємин між моряками. Чіткість і регламентованість проявляються як у процесі безпосередньої усної комунікації, так і в текстах морської документації.

Висновки. Отже, англійський морський дискурс – це комунікативна діяльність морської спільноти в межах професійних ситуацій, пов'язаних із різними обставинами роботи в морі, яка реалізується за допомогою вербальних засобів і невербальних кодів морського спрямування й на успішність якої впливають різні екстралінгвістичні чинники, що сприяють виконанню професійних обов'язків на борту судна. Англійському морському дискурсу притаманні логічність, об'єктивність, точність, абстрагованість, насиченість фактичною інформацією, експліцитність, нейтральна емоційність, ясність викладу; характерні суворі структурно-композиційна організація з такими домінуючими композиційно-мовленнєвими формами, як стверджувально-констатуюча та наказово-констатуюча. Щодо мовних особливостей, то англійський морський дискурс характеризується наявністю термінологічної лексики, яка немає ознак багатозначності й експресивності, їй властива переважно стилістична нейтральність, точність і конкретність; серед граматичних особливостей переважають пасивні конструкції, наказові речення, наявність модальних дієслів.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному аналізі лінгвістичних особливостей певних жанрів англійського дискурсу судноводіїв.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва: Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137.
2. Боднар С.В. Навчання усного англомовного економічного дискурсу майбутніх менеджерів. Наука і освіта: науково-практичний журнал. Одеса: Південний науковий центр НАПН України, 2015. № 6/CXXXV. С. 16–21.
3. Большой энциклопедический словарь / за ред. А.М. Прохорова. Москва: Советская энциклопедия, 1993. 1632 с.
4. Крупнов В.М. Посібник з суспільно-політичної та офіційно-ділової лексики. Москва: Вища школа, 1984. 224 с.
5. Кубрякова Е.С., Александрова О.В. О контурах новой парадигмы знания в лингвистике. Структура и семантика художественного текста: доклады VII междунар. конф. Москва, 1999. С. 186–197.
6. Литвиненко І.Ю. Методика навчання студентів технічних спеціальностей англомовного читання на засадах інтеграції: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)». Київ, 2015. 231 с.
7. Марусич А.В. Системообразующие признаки судоходного дискурса. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса: МГУ, 2015. № 18. Том 2. С. 80–82.
8. Мироненко Е.В. Методическая типология псевдоэквивалентной терминологии морского английского языка как основа формирования специальной лексической компетенции будущих судоводителей. Вестник ПГЛУ. 2011. № 3. С. 311–315.
9. Овчинников Г.М., Стрелков В.П., Кузнецов Т.В. Стандартные фразы для общения на море (IMO Standard Marine Communication Phrases). Санкт-Петербург: Морсар, 2002. 374 с.
10. Поспелова Ю.Ю. Педагогический дискурс и его характеристики. Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. 2009. Т. 15. № 1. С. 307–310.
11. Сергеева Н.Н. Методика развития иноязычной межкультурной компетенции будущих судоводителей во внеаудиторной работе. Педагогическое образование в России. 2013. № 1. С. 146–151.
12. Тирон О.М. Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2016. 228 с.
13. Шальов А.С. Інтонаційні особливості морського дискурсу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2015. № 16. С. 198–200.
14. Шмелёва Е.Е. Лингвокультурологические особенности морской лексики в английском языке: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 2010. 185 с.
15. Шишло М.З. Обучение будущих судоводителей аудированию в профессиональном радиообмене по УКВ на море: Английский язык, морская академия: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)». Пятигорск, 2002. 259 с.
16. Cole C. The Thematic Network on Maritime Education, Training and Mobility of Seafarers. Paper presented at the Eleventh IMLA Workshop on Maritime English (WOME 11). Bulgaria: Varna, 2001. P. 25–31.
17. Díaz Pérez J.M. IMO Standard Marine Communication Phrases and teaching their use in the Vessel Traffic Services context. In Proceedings of the 3rd International Congress on Maritime Innovations and Research. Bilbao: Universidad del País Vasco, 2002. P. 649–658.
18. Olaru I. The style of the seafaring language, the definite communicative aim of maritime language. The IMLA Newsletter. 1996. № 22. P. 17–23.
19. Pritchard B. Maritime VHF communications: standards versus practice. In Proceedings of the 2nd IMLA Workshop on Maritime English in Asia Dalian: Dalian Maritime University, 2000. P. 44–54.
20. Standard Marine Communication phrases. Resolution A.918 (22) (29 November 2001). London: IMO, 2001. 104 p.
21. Trenkner P. The IMO Standard Marine Communication Phrases – Refreshing memories to refresh motivation. In Proceedings of the IMLA 17th International Maritime English Conference. France: Marseille, 2005. P. 1–17.

Примина Н. Н. Языковые и социокультурные особенности англоязычного морского дискурса

Аннотация. В статье рассматривается феномен англоязычного морского дискурса и его социокультурные особенности. Проанализированы определения понятий «дискурс», «морской дискурс». Рассмотрены разновидности морского дискурса судоводителей (инструкции, трудовые договора, конвенции, меморандум, деловые письма, судовые документы). Проведен анализ лексических, грамматических и социокультурных особенностей англоязычного морского дискурса, выделены наиболее частотные явления. Приведены примеры вышеуказанных языковых феноменов.

Ключевые слова: дискурс, морской дискурс, англоязычный морской дискурс, социокультурные особенности англоязычного морского дискурса.

Primina N. Linguistic and sociocultural features of the English maritime discourse

Summary. The given article deals with the investigation of the English maritime discourse and its sociocultural features. The definitions of the concepts “discourse”, “maritime discourse” are analyzed. The types of maritime discourse (instructions, labor contracts, conventions, memorandum, business letters, ship documentation) are considered. The analysis of lexical, grammar, sociocultural features of the English Maritime discourse has been carried out. The most frequent cases have been singled out. The examples of the above-mentioned phenomena have been presented.

Key words: discourse, maritime discourse, English maritime discourse, sociocultural features of English maritime discourse.

Приходько І. В.,
аспірант кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонського державного університету

НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ КАНАДА В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТАХ XVIII–XXI СТ.

Анотація. Статтю присвячено опису номінативного поля концепту КАНАДА в англійськомовній канадській поезії XVIII–XXI ст. Аналітичний огляд наукових доробків із зазначеної проблеми засвідчив, що в рамках лінгвокультурного й лінгвокогнітивного підходів існують різні підходи до визначення та опису номінативного поля концепту. Розглянуто засоби мовної об'єктивації досліджуваного концепту, які входять до ядра його номінативного поля, зокрема ключову лексему-репрезентант, її деривати й синоніми (ідентифікуючі оніми та апелятиви). Доведено, що концепт КАНАДА характеризується розгалуженим номінативним полем.

Ключові слова: концепт КАНАДА, номінативне поле, ім'я концепту, вербалізація, англійськомовна канадська поезія.

Постановка проблеми. Натепер одним із найбільш пріоритетних і перспективних завдань мовознавчої науки є дослідження концептів як базових одиниць свідомості, інформаційних структур, у яких відображено знання й досвід людини. Головним постулатом, який об'єднує численні лінгвокогнітивні дослідження, є думка, що будь-який концепт може бути описаний шляхом аналізу засобів його мовної об'єктивації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми засвідчив, що проблемі вербалізації концептів присвячено чимало наукових розвідок. Зокрема, у наукових розвідках із лінгвоконцептології та лінгвокультурології проблема номінації концепту вивчалася такими дослідниками, як О. Кубрякова, О. Селіванова, О. Бабушкін, С. Воркачов, М. Піменова, А. Вежицька, Ю. Степанов, В. Зусман, О. Задорожна та ін. Ґрунтовному дослідженню номінативного поля концепту присвячені роботи З. Попової та І. Стерніна. Вищеперераховані вчені вважають, що повний опис того чи іншого концепту можливий лише за умови вивчення найбільш повного набору засобів його репрезентації в мові [7, с. 129], а тому першочерговим завданням когнітивної лінгвістики є отримання найбільш повного переліку цих мовних одиниць [8, с. 47]. Сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт у конкретний період розвитку суспільства, З. Попова та І. Стернін визначають як номінативне поле, яке включає одиниці різних частин мови, має комплексний характер та охоплює такі структурні угруповання лексик, як лексико-граматичні групи, лексико-семантичні поля, лексико-фразеологічні поля, синонімічні ряди, асоціативні поля [8, с. 47]. За своїм змістом номінативне поле концепту характеризується неоднорідністю. Воно включає одиниці різних частин мови й має польову структуру: ядро, до якого входять прямі номінації концепту, і периферію, що включає номінації його окремих когнітивних ознак.

Водночас дослідники зазначають, що існує два підходи до дослідження та побудови номінативного поля концепту.

Перший передбачає побудову лише ядра номінативного поля концепту, тобто виявлення його прямих номінацій, до яких належать ключове слово-репрезентант (ім'я концепту) і його синоніми (системні й індивідуально-авторські). Під іменем концепту розуміють форму його мовної реалізації [3], мовний знак, що найбільш повно й адекватно передає його сутність [2], виражає зміст [10, с. 66].

Другий підхід передбачає виявлення та опис усіх можливих мовних репрезентацій досліджуваного концепту, тобто побудову не лише ядра, а й периферії номінативного поля концепту [9, с. 123].

Метою статті є опис номінативного поля концепту КАНАДА, репрезентованого в канадських англійськомовних поетичних текстах XVIII–XXI ст. Об'єктом дослідження є номінативне поле концепту КАНАДА, а предметом – лексеми, що вербалізують його корпусі аналізованої поезії.

Сучасна лінгвоконцептологія нараховує значну кількість праць, присвячених дослідженню топонімічних концептів, зокрема вивчалися концепти АМЕРИКА [11], НІМЕЧЧИНА [5], УКРАЇНА [6], OXBRIDGE [4] тощо, проте концепт КАНАДА залишається поза увагою лінгвістів, що зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Побудова номінативного поля концепту КАНАДА являє собою виявлення та опис сукупності мовних засобів його об'єктивації, виявлених у канадських англійськомовних поетичних текстах XVIII–XXI ст. шляхом суцільної вибірки. Зазначимо, що в пропонованій розвідці, досліджуючи вищезазначений концепт, дотримуємося першого підходу опису його номінативного поля за З. Поповою та І. Стерніним, тобто зараховуємо до номінативного поля лише його прямі номінації, їх деривати й синоніми.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що в аналізованих поетичних текстах зазначений концепт семантично виражений низкою номінативних одиниць, але здебільшого концепт КАНАДА об'єктивується в мові поетичних текстів ключовим словом-репрезентантом, яким є ідентифікуючий онім *Canada* (307 контекстуальних репрезентацій), наприклад: *O Canada! Adopted land of mine / Accept this humble tribute of my song* [17]; *How shall we speak of Canada, / Mackenzie King dead?* [27].

У деяких поетичних текстах першого періоду формування канадської держави (від початку заселення території сучасної Канади європейцями до 1867 року) ім'я досліджуваного концепту представлено лексико-словотвірними архаїзмами *Canady* або *Canadia*, наприклад: *He said: "My valiant heroes / Will you go along with me / To fight those Yankee boys / In the west of Canady"* [16]; *Yet not ungenial to Canadia's plains / Are these pure gales and equinoctial rains / Soon with a keener air the biting North / Parent of health and pleasure rushes forth* [12].

У корпусі проаналізованих поетичних текстів виявлена також значна кількість дериватів імені концепту, зокрема релятивний апелятив *a Canadian (the Canadians)*, який називає жителів Канади, зустрічається у 81 контексті, наприклад: *I am French / I am English / And I'm Metis / But more than this / Above all this / I am Canadian and proud to be free* [25]. Атрибутивна номінація *canadian*, що характеризує локалізацію об'єктів, виявлена в 109 контекстах, наприклад: *Now, having sung Canadian woods and vales, / Its Summer's heat, and Winter's frigid gales, / Let me remark, as climates I compare* [22].

Н. Болонова зазначає, що іноді ключова лексема-репрезентант може не експлікуватися в тексті, але «актуалізуватися у свідомості суб'єкта, що сприймає цей текст, на основі текстових асоціатив, які «наводять» читача на ключове слово» [1, с. 242]. У канадських англійськомовних поетичних текстах, створених протягом початкового періоду формування держави, до таких номінативних одиниць-асоціатив належать ідентифікуючі оніми-назви окремих колоніальних формувань, які існували на території сучасної Канади, наприклад, у поемі О. Голдсмита, яка опублікована на початку XIX століття, автор розповідає про історію заселення європейцями й розвиток однієї з перших французьких колоній на території Канади – Акадії (*Acadia*): *Happy Acadia! Though around thy shore / I heard the stormy wind's terrific roar* [18]. Із 1713 року Акадія перейшла під владу британської корони й перейменована на Нову Шотландію (*Nova Scotia*), згадки про яку трапляються в поетичних текстах починаючи з XVIII століття: *BELIEVE me, Love, this vagrant life / O'er Nova Scotia's wilds to roam* [28]. Отже, у наведених фрагментах поетичних текстів концепт КАНАДА об'єктивується імпліцитно через текстові асоціати, виражені лексичними одиницями *Acadia* і *Nova Scotia*.

У текстах сучасної канадської англійськомовної поезії як асоціати, що об'єктивують концепт КАНАДА, можуть виступати також ідентифікуючі оніми-назви адміністративно-територіальних одиниць (територій і провінцій), які входять до складу сучасної Канади, наприклад, у поетичних рядках *Around the Hudson Bay, then curled up north / Through Manitoba and Saskatchewan / To Great Slave Lake* [24] номінативні одиниці *Manitoba* і *Saskatchewan*, назви двох сусідніх провінцій центральної частини Канади, актуалізують досліджуваний концепт. Загалом виявлено 73 контексти (43 з яких – у поезії періоду європейської колонізації Канади), в яких досліджуваний концепт актуалізується ідентифікуючими онімами, що називають окремі колоніальні поселення, території або провінції.

Установлено, що, крім згаданих номінацій, до текстових асоціатив імені концепту КАНАДА належать також ідентифікуючі апелятиви, які в досліджуваних контекстах мають синонімічне з іменем концепту значення. До них належать лексеми:

- land, наприклад: *And if a foe should e'er invade / Our land in future years / His dying words will guide us still* [19];
- country, наприклад: *You're beautiful my country where mountains gather snow* [21];
- state, наприклад: *As man he was the State's first operator / As boy he played a trick upon his boss* [24];
- nation, наприклад: *The nation may rise full proportioned, growing in splendid increase, with East and West undivided, bearing her banner unfurled* [13, p. 14];
- commonwealth, наприклад: *In these great woods, content to built a home / and commonwealth where they could live secure* [20];

- clime, наприклад: *Not fifty Summers yet have blessed thy clime, / How short a period in the page of time!* [18];
- kingdom, наприклад: *He to the West gave reply / "Soul of the Westland, I hearken, unto thy Kingdom I go"* [13, p. 11];
- realm, наприклад: *Britain, to thee my vent'rous course I bend, From realms remote, where beasts with men contend* [22];
- earth, наприклад: *Till all the nations know / Us for a patriot people, heart and hand / Loyal to our native earth, our own Canadian land!* [26];
- region, наприклад: *Full many a Briton has deplor'd the day / That to these regions here solv'd to stray* [22];
- dominion, наприклад: *Raise the flag of our Dominion / Stand for country, God, and right!* [23];
- colony, наприклад: *Who sneers she's but a colony / No national spirits there* [15];
- confederation, наприклад: *Think with love and veneration / How that grand Confederation / Joined us all in one* [14].

Загалом зазначена група номінативних одиниць виявлена в 436 контекстах, що свідчить є досить високу їх продуктивність в аспекті вербалізації концепту КАНАДА в аналізованій поезії всіх періодів.

Висновки. Отже, на основі проаналізованого матеріалу можна стверджувати, що концепт КАНАДА в канадській англійськомовній поезії XVIII–XXI ст. характеризується розгалуженим номінативним полем, до ядра якого входить: 1) виражене ідентифікуючим онімом ім'я концепту *Canada* (у поезії початкового періоду становлення державності – *Canady/Canadia*), а також його деривати іменник *a Canadian/the Canadians* і прикметник *canadian*; 2) ідентифікуючі оніми на позначення окремих колоніальних поселень, які існували на території канадської держави, її сучасних адміністративно-територіальних одиниць; 3) ідентифікуючі апелятиви, які в досліджуваних поетичних текстах є синонімами ключової лексеми-репрезентанту.

Серед перспектив подальшого дослідження – виявлення основних когнітивних ознак, що формують концепт КАНАДА.

Література:

1. Болотнова Н.С. Об изучении ассоциативно-смысловых полей слов в художественном тексте. Русистика: Лингвистическая парадигма конца XX века: сборник статей. Санкт-Петербург: Мысль, 1998. С. 242–247.
2. Воркачев С.Г. Алгебра смысла: имя концепта. Вестник Иркутского государственного университета. 2012. Т. 1. № 17. С. 142–150. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/algebra-smysla-imya-kontseptse> (дата звернення: 12.03.2018).
3. Воркачев С.Г., Воркачева Е.А. Концепт счастья в английском языке: значимостная составляющая. Массовая культура на рубеже XX–XXI веков: человек и его дискурс: сборник научных трудов. Москва: Азбуковник, 2003. С. 263–275. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23424627&> (дата звернення: 12.03.2018).
4. Зобнина О.А. Концепт «Oxbridge» в английской лингвокультуре: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 / Волгоградский государственный педагогический университет. Волгоград, 2007. 19 с.
5. Куданкина О.А. Актуализация концепта Германия в российской публицистике: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / Кемеровский государственный университет. Кемерово, 2005. 166 с.
6. Мудраченко Т.Б. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному газетному англійськомовному дискурсі: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2013. 23 с.

7. Пименова М.В. Типы концептов и этапы концептуального исследования. Вестник Кемеровского государственного университета. 2013. № 2(54). С. 127–131.
8. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика: монография. Москва: АСТ «Восток-Запад», 2007. 226 с.
9. Попова З.Д., Стернин И.А. Семантико-когнитивный анализ языка: монография. Воронеж: Истоки, 2007. 250 с.
10. Стернин И.А., Саломатина М.С. Семантический анализ слова в контексте: учебное пособие. Воронеж: Истоки, 2011. 150 с.
11. Урусова О.А. Америка. Антология концептов / под ред.: В.И. Карасика, И.А. Стернина. Волгоград: Парадигма, 2005. Т. 2. С. 4–24.
12. Bayley C. Canada. URL: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/longpoems/bayley/canada/canada_a_poem.htm.
13. Browne T.A. The Great Canada. The Belgian Mother and Ballads of Battle Time. Toronto: The Macmillan Company of Canada, 1974. P. 10–15.
14. Colgan J.C. A Word in Season. URL: https://books.google.com.ua/books?id=MjogAAAAAAAJ&pg=PR7&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.
15. Davin N.F. Forward. URL: http://www.canadianpoetry.ca/nicholas_flood_davin/forward.htm.
16. Flummerfelt C. The Bold Canadian. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Bold_Canadian.
17. Gahan J.J. Canada. Ottawa: Public Archives Canada, 1977. 21 p.
18. Goldsmith O. The Rising Village. URL: <http://www.canadianpoetry.ca/eng%20274e/pdf/goldsmith.pdf>.
19. Hughes J.L. Upon the Heights at Queenston. URL: <http://canadianpoetry.org/2014/06/20/raise-the-flag-and-other-patriotic-songs-and-poems/#upontheheightsatqueenston>.
20. Kirby W.M. The U.E. Loyalists. URL: <http://canadianpoetry.org/2014/06/20/raise-the-flag-and-other-patriotic-songs-and-poems/#theueloyalists>.
21. Laurie L. You're Beautiful My Country. URL: http://www.poetrysoup.com/poems_poets/poems_by_poet_read.aspx?ID=61403.
22. Mackay J. Quebec Hill. URL: http://www.canadianpoetry.ca/longpoems/Quebec_Hill/.
23. Nelson E.G. Raise the Flag. URL: <http://canadianpoetry.org/2014/06/20/raise-the-flag-and-other-patriotic-songs-and-poems/#raisetheflag>.
24. Pratt E.J. Towards the Last Spike. URL: <http://www.trentu.ca/faculty/pratt/poems/texts/188/fr188annotated.html>.
25. Redbird D. I am Canadian. URL: <http://www.canadaka.net/content/page/136-i-am-canadian-by-duke-redbird>.
26. Roberts Ch. An Ode for the Canadian Confederacy. URL: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/roberts/divers_tones/an_ode_for_the_canadian_confederacy.htm.
27. Scott F.R. W.L.M.K. URL: https://canpoetry.library.utoronto.ca/canpoetry/scott_fr/poem5.htm.
28. Stansbury J. To Cordelia. URL: <http://www.bartleby.com/400/poem/429.html>.

Приходько И. В. Номинативное поле концепта КАНАДА в англоязычных поэтических текстах XVIII–XXI вв.

Аннотация. Статья посвящена описанию номинативного поля концепта КАНАДА в англоязычной канадской поэзии XVIII–XXI вв. Аналитический обзор научных работ по данному вопросу показал, что в рамках лингвокультурного и лингвокогнитивного подходов существуют разные подходы к определению и описанию номинативного поля концепта. Рассмотрены средства языковой объективации исследуемого концепта, которые относятся к ядру его номинативного поля, в частности ключевая лексема-репрезентант, ее дериваты и синонимы (идентифицирующие онимы и апеллятивы). Доказано, что концепт КАНАДА характеризуется обширным номинативным полем.

Ключевые слова: концепт КАНАДА, номинативное поле, имя концепта, вербализация, англоязычная канадская поэзия.

Prykhodko I. Nominative field of the concept of Canada in English-Canadian poetry of the XVIII–XXI centuries

Summary. The article is focused on the description of the nominative field of the concept of Canada in English-Canadian poetry of the XVIII–XXI c. The analytical review of the scientific works on the problem showed that there are different approaches to the definition and description of the nominative field of concept within the framework of linguocultural and linguocognitive approaches. The article considers the means of verbalization of the concept of Canada, which belong to the nuclear of the nominative field, in particular the name of the concept, its derivatives and synonyms. It is proved, that the concept of Canada has the broad nominative field.

Key words: concept of Canada, nominative field, name of the concept, verbalization, English-Canadian poetry.

Романова Н. В.,

професор кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету

МАНІФЕСТАЦІЯ ЖЕСТІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Б. КЕЛЛЕРМАНА “DAS BLAUE BAND”)

Анотація. У статті розглянуто взаємодію між мовою і соматикою. Виявлено, що жести в німецькій мові першої половини ХХ ст. об'єктивуються словами, словосполученнями та реченнями. Доведено, що слова обмежуються трьома частинами мови – дієсловом, іменником і прикметником, словосполучення охоплюють два різновиди організації елементів – вільні й сталі, речення мають будову простих і складних конструкцій. Зауважено, що феномен реалізується на граматичному рівні типовими моделями та варіативними.

Ключові слова: жест, слово, словосполучення, речення, структура, модель.

Постановка проблеми. Людина як соціальна істота реалізує свої комунікативні потреби через спілкування. Трактуючи проблеми «спілкування» з позиції комунікативної лінгвістики обмежується сукупністю «зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), в яких відбувається обмін інформацією, досвідом, умінь, навичками та результатами діяльності» [1, с. 27]. Водночас спілкування виявляє і розкриває різноманітні риси, властивості, характер, внутрішній світ людини. Крім того, спілкування відображає об'єктивну потребу людей жити в соціумі, об'єднуватися і співпрацювати один з одним, а також є необхідною передумовою загальнокультурного розвитку суспільства [7, с. 319].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлюють декілька видів спілкування: міжособистісне, мовленнєве, соціально орієнтоване, фатичне, формальне [1, с. 338–339], необхідне, бажане, нейтральне, небажане, масове, опосередковане, особистісне, офіційне (рольове), ділове (рольове) з його різновидами (представницьке, пізнавальне, переконувальне, експресивне, сугестивне, ритуальне), монологічне, маніпулятивне, діалогічне, конфліктне, довготривале, короткотривале, мовне, немовне, комбіноване, закінчене, перерване, насильницьке, ненасильницьке, криміногенне, інтимне, терапевтичне, матеріальне, духовне тощо [7, с. 341–366].

Наведена диференціація спілкування зумовлена численними функціями феномена та багатством його ознаками. Через обсяг статті аналіз кожного з ілюстрованих видів спілкування не передбачаємо. Звісно, винятком є немовне (невербальне) спілкування. Немовне спілкування тотожне мові жестів та почуттів індивіда, містить додаткову інформацію щодо сенсорної системи особистості. Впадає у вічі насамперед система знаків чи символів невербального спілкування, що кодують і передають інформацію, динаміка способів кодування інформації, частота виникнення рухів (узагальнених (типових) й індивідуальних (у різних контекстах)), інтенсивність цих рухів, а також особливості культури [2; 3].

Метою статті є виокремлення лінгвістичних засобів маніфестації жестів у німецькій мові першої половини ХХ ст.

Досягнення поставленої мети потребує виконання низки завдань, послідовність і суть яких зумовлені логікою дослідження: 1) уточнити зміст поняття «жест» із лінгвістичної позиції; 2) окреслити корпус мовних одиниць зі значенням жестів у романі Б. Келлермана “Das Blau Band”; 3) встановити структурні особливості маніфестації жестів у німецькій мові першої половини ХХ ст.

Об'єктом дослідження є контекстуалізовані вербально жести, предметом – їхні лінгвістичні одиниці й особливості структури останніх.

Виклад основного матеріалу. У річизні вітчизняного загального мовознавства жест тлумачать у прямому й переносному значеннях. У прямому значенні жест постає як «рух тіла чи рук, який супроводжує людську мову або замінює її» та як «знак, сигнал», у переносному – апелює до вчинку людини чи її поведінки, зумовленої якимись намірами, та визнається дією, спрямованою на досягнення якої-небудь мети [6, с. 24, 669]. Німецькомовна наукова традиція зосереджується на функціях жестів і передбачає: “1) *konventionelle Bewegung, die etwas ausdrücken soll*; 2) *unverbindliche Höflichkeitsformel, regelhafte Verhaltensweise*” [11, с. 419].

У межах комунікативної лінгвістики жест допускає декілька інтерпретацій, з одного боку, жест є складником паралінгвістичних засобів спілкування, зокрема кінесики, із другого, – виразником рухів «пальців, рук у комунікації» [1, с. 324], єдиною інтегральною системою продукування мовного значення [9], механізмом смислотворення в різних типах комунікації [5, с. 16]. Розрізняють усвідомлене вживання жестів і неусвідомлене. Усвідомлене вживання жестів – засіб передавання інформації, емоцій, психічних станів, бажань тощо, неусвідомлене вживання інформує про психічні стани мовця [1, с. 324].

Мовленнєві жести класифікують на декілька різновидів: метафоричні, іконічні, дейктичні, ритмічні, наративні [10, с. 63–85], індексальні, символічні.

Для нашого дослідження прийнятним є підхід німецьких науковців до розуміння жесту, оскільки він інтегрує вітчизняні підходи й надає дослідникові ширші можливості щодо пояснення маніфестації жестів у німецькомовній культурі першої половини ХХ ст.

Отже, жест визначаємо як один із різновидів невербального спілкування, пов'язаного зі змінами психічних чи емоційних станів мовця або ставленням його до партнера в процесі комунікації, що виражається через рухи тіла, рук, пальців.

Спостереження над емпіричним матеріалом показує, що для об'єктивації жестів уживають три основні групи лінгвістичних одиниць: слова, словосполучення та речення.

Слова репрезентовано основними повнозначними частинами мови:

1) дієсловами зі значенням дії, спрямованої на об'єкт (носія емоційного стану):

(1) *Er winkt seiner Frau und seinen beiden schlankaufgeschossenen Töchtern, die unten auf dem Pier, etwas abseits vom Gedränge, in hellen, wehenden Mänteln stehen* [8, с. 13];

2) зворотними дієсловами зі значенням дії, спрямованої на суб'єкт (носія емоційного стану):

(2) *Er verbeugte sich nochmals und bat Frau Königsgarten um die Ehre, sie persönlich zu ihrer Kabine begleiten zu dürfen* [там само, с. 11];

(3) *Prince sprang auf und schüttelte sich mit einem Ruck die Locken aus der Stirn* [там само, с. 17];

(4) *Die Damen umarmten und küssten sich* [там само, с. 104];

3) іменниками зі значенням:

а) процесуальності:

(5) *Auf ihrem Gesicht spiegelte sich jede Regung ihres Herzens, sie löchelte kindlich erfreut, steckte die Nase in den Duft der Rosen, sie verzog mit einem Achselzucken den Mund und lachte* [там само, с. 20];

б) руху вперед:

(6) *Herr Pape, der Obersteward mit dem feierlichen, etwas gedunsenen Gesicht, begrüßte ihn mit einer respektvollen Verbeugung und überreichte ihm ein Telegramm* [там само, с. 82];

в) жести:

(7) *Eine ältere Dame mit hellroten Locken war aufgestanden und hob das Glas mit einer exaltierten Geste in die Höhe* [там само, с. 143];

4) прикметниками зі значенням ознаки руху:

(8) *Und Direktor Henrici neigte wieder das Ohr zu Frau Sullivan, die zusammengerollt wie ein junges Mädchen auf ihrem Deckstuhl kauerte* [там само, с. 103].

Словосполучення актуалізуються як вільні й сталі. Вільні словосполучення утворені за різними схемами, наприклад:

– дієслово (V) + іменник (N):

(9) *Er machte der Dame eine respektvolle, vollendete Verbeugung* [8, с. 11];

– V + зворотний займенник (RP) + означений артикль (bA) + N:

(10) *Dann wischte er sich befriedigt die Lippen ab und entnahm seiner Brusttasche eine dünne, lange Zigarre, eine sogenannte Virginia* [там само, с. 70];

– V + прислівник (Adv.):

(11) *Er nimmt die Mütze ab und bewegt sich winkend an der Scheibe hin und her* [там само, с. 13];

– V + прийменник (Präp.) + bA + N:

(12) *“Niemand, niemand, hörst du, Marta, will ich sehen, niemand!” – sagte Eva hastig und stampfte – eine schlechte Gewohnheit von ihr – mit dem Fuße auf* [там само, с. 32];

(13) *Direktor Henrici lachte befangen vor sich hin und wippte unbehaglich mit dem Bein* [там само, с. 106];

– V + bA1 + N1 + Präp. + bA2 + N2:

(14) *“Kommen Sie, Prince”, – sagte er und schlang den Arm vertraulich um die Schulter von Warren* [там само, с. 38];

(15) *Manchmal richtete sie sich auf ihren zarten weißen Armen in die Höhe und warf den Kopf in den Nacken, während Wellen der Erregung über ihr Gesicht liefen* [там само, с. 46];

– V + Präp.1 + bA + N + Präp. 2:

(16) *Unmack deutete mit dem Kopf auf einen Schatten, der am an deren Ende des schmalen Saals erkennbar war, und richtete augenblicklich wieder die Augen auf das dunkle Meer* [там само, с. 39];

– V + Präp. + присвійний займенник (PP) + N:

(17) *Leukos erwartete Henrickis aufflammende Miene und kämte gekränkt mit seinen wächsernen Fingern den silbrigen, dünnen Bart, da Henricki ihm nicht einmal zuhörte* [там само, с. 47];

– V + N1 + Präp. + PP + N2:

(18) *Er bat seine Gäste, einzutreten, während er Georgettes schmale Hand auf seinen Arm legte und ihr in vollendetem Pariser Französisch versicherte, daß er nie in seinem Leben, er schwöre es, einen so herrlichen Nacken bei der Frau gesehen habe* [8, с. 53];

– V + неозначений артикль (uA) + N:

(19) *Reifenberg machte eine einladende große Geste, eine generöse Geste* [там само, с. 66];

– V + PP + N1 + Präp. bA + N2:

(20) *Sie klemmte ihr Monokel, das sie an einem dünnen Kettchen um den Hals trug, vors Auge und bleckte die kleinen Zähne, die scharf und spitz waren wie bei einem Hecht* [там само, с. 103];

– V + Präp.1 + bA + N + Präp. 2:

(21) *Er ging mit der Faust auf die Leute los und kannte keine Furcht!* [там само, с. 106];

– V + PP + N1 + Präp. + bA + N2:

(22) *Baron Nion aber, der Tennisspieler, warf seinen schwarzen hübschen Kopf in den Nacken* [там само, с. 107];

– V + bA + N:

(23) *Sie schritt mit hohen tänzelnden Schritten neben Harper einher und warf keck die Hüften nach rechts und links* [там само, с. 110];

– bA1 + N1 + Präp. + bA2 + N2 + V:

(24) *Nachdenklich schlenderte Kitty über den Deck, den Pelz offen, die schmalen, bleichen Hände in die Hüfte gestürzt, die lange silberne Zigarettenspitze im Mundwinkel* [там само, с. 111];

– Präp.1 + bA1 + N1 + Präp.2 + bA2 + N2:

(25) *“Guten Morgen, Harper”, – sagte sie keck, während sie ihre Augen auf Georgette heftete, die mit den Händen in den Hosentaschen einherstieg* [там само, с. 112];

– V + bA + N1 + Präp. + PP + N2:

(26) *Kitty legte die Hand um ihren Arm und führte sie mit sich fort* [там само];

– V + PP + N:

(27) *Sie wagt es nicht, seine Hand zu ergreifen* [там само, с. 140];

– V + RP + PP + bA + N:

(28) *Georgette gähnte herzlich, und man hörte, daß sie sich dabei auf den Mund klopfte* [8, с. 147] – всього 18 схем.

Облігаторними елементами проілюстрованих схем є дієслово й іменник, до факультативних елементів належать: артиклі (означений і неозначений), займенники (зворотні, присвійні), прийменники (що керують давальним або знахідним відмінками), а також іменники. Злиття прийменника з означеним артиклем є відлунням старих категорійних відношень, що втратили в сучасній німецькій мові значущість свого функціонального навантаження. Ідеться, зокрема, про граматичну категорію відмінка, яка служить для вираження відношень між предметами [4, с. 8–9]. Такими відношеннями, згідно з наведеним прикладом, є наближення одного предмета (пенсне) до іншого (ока): пенсне локалізується на тонкому ланцюжку, що висить на шийі людини.

Під час дослідження вільних словосполучень виділяємо й метафоричні схеми, що свідчить про емоційно-оцінне ставлення мовця до жестів, диференціацію самостійного руху тіла

людини або тварини та переосмислення цього руху в царині штучних виробів:

– V + Präp. + PP + N:

(29) *Er schlüpfte in seinen Smoking, pffflautlos zwischen den Zähnen, als er sich die Krawatte band, und betrachtete sich mit der Eitelkeit eines jungen Mannes aufmerksam im Spiegel* [8, с. 57].

У наведеному прикладі ЖЕСТ ототожнюється зі СЛИЗЬ-КІСТЮ. Метафоричне перенесення ґрунтується на ознаках швидкості самостійного руху та якості поверхні, що майже не утворює тертя і на якій важко втриматися;

– V + Präp. + bA + N:

(30) *Warren sprang in den Lift, und das Gehäuse aus Glas und blitzendem Nickel flog mit ihm in die Höhe* [там само, с. 82].

У проілюстрованому прикладі метафорична проекція ЖЕСТУ на технічну сферу зумовлена асоціативною спорідненістю РУХУ з ПОЛЬОТОМ. Реалізується через спосіб переміщення людини в повітрі за допомогою технічних засобів пересування (*Lift*) та чітко визначених векторів руху – вгору (*in die Höhe*). Водночас людина (*Warren*) швидко проникає всередину ліфта (*sprang in den Lift*), локалізується в замкненому просторі (*das Gehäuse*), транспортується на певну відстань (*mit ihm*). Цілком очевидно, що концепт ЖЕСТ є ширшим за аналогічне поняття. Маємо метафоричний ланцюг ЖЕСТ – РУХ – ПОЛІТ, який увиразнює досліджувану семантику.

Структура **сталих** словосполучень почасти перегукується зі структурами вільних сполучень:

– V + Präp. + bA + N:

(31) *Er schloß Eva etwas ungeschickt in die Arme und streichelte ihr die Wange* [8, с. 32];

– V + bA + N:

(32) *Gardener schüttelte langsam den Kopf* [там само, с. 33];

– V + uA + N:

(33) *Frau Sullivan lachte und gab Henrici einen freundlichen Stoß in die Rippen* [там само, с. 109];

почасти демонструє нові організації елементів:

– V + Präp. bA + N:

(34) *Die Passagiere wichen zur Seite, manche grüßten* [там само, с. 102];

– V1 + V2:

(35) *Er ballte die kleine Hand mit den kurzen Fingern und ließ sie auf den Tisch fallen* [там само, с. 76];

– V + Präp.1 + uA + N + Präp.2 bA + прикметник (Adj.):

(36) *Warren trat von einem Bein aufs andere, rückte die Brille zurecht und blies erregt durch die Nase* [там само, с. 169].

Крім того, в емпіричному матеріалі натрапляємо й на уявні ситуації, що маніфестують жести:

(37) *Dann blieb er breispurig stehen und breitete die Arme aus, weit, sehr weit, als wolle er alle drei Holl girls auf einmal umarmen* [там само, с. 87].

Зауважимо, що сталий вираз *die Arme ausbreiten* («простягати руки»), супроводжуваний просторовим прислівником *weit* та сполукою *sehr weit*, розширює своє значення і вживається на позначення інтенсивності обіймів. Обсяг цих обіймів суттєво перевищує фізичні можливості людини (чоловіка), тому трансформується в уявні. В основі речення, що виражає нереальне порівняння *als wolle er alle drei Holl girls auf einmal umarmen*, лежить ідея підпорядкованості необмеженого простору *sehr weit* кількості осіб жіночої статі *alle drei Holl girls* та одночасності виконання дії *auf einmal*. У такому разі варто говорити про те, що в умовах того чи іншого контекстуального оточення

аналізоване явище об'єктивує свою семантику через процеси розширення, трансформації, ускладнення та смислової залежності мовних одиниць у просторово-часовому континуумі. Осмислення поняття «жест» відбувається тут із філософської позиції: «простір – число – час».

У контексті (38) *Sie hielt sich an den Bettkanten fest, als befürchte sie, davonzufiegen* [8, с. 177] реалізується інтенсивність сили жіночих рук. Активатором інтенсивності є уявний страх – *als befürchte sie*. Цей страх пов'язаний не стільки з «морською хворобою», скільки з полівекторністю руху – *davonzufiegen*. З огляду на текстову семантику дієслова *davonfliegen* («падати») можна припустити, що жінка має негативний тілесний досвід. Потрактування і сприймання жесту в такій ситуації детермінує формула «простір – фізична сила – рух».

Корпус **речень**, що маніфестують жести в німецькій мові першої половини ХХ ст., поділяємо на три основні групи: прості, складні й ускладнені. За структурною ознакою прості речення кваліфікуємо в нашій студії як непоширені, поширені та з однорідними членами, складні розглядаємо як складносурядні та складнопідрядні, ускладнені зводимо до надфразної єдності.

Прості непоширені речення репрезентують жест через семантику предиката – (39) *Veit zog die Uhr* [там само, с. 120]; (40) *Er winkte einen Steward heran* [там само, с. 130]; поширені – через розгортання семантики предиката – (41) *Marta öffnete vorsichtig die Tür des Badezimmers* [там само, с. 30]; (42) *Gardener hob ungläubig die Schultern* [там само, с. 34]; з однорідними членами речення – через прирошення семантики предиката – (43) *Er schloß Eva etwas ungeschickt in die Arme und streichelte ihr die Wange* [там само, с. 32]; (44) *Grete zupfte verlegen an ihrer Schürze und blickte auf Miß Rogers* [там само, с. 115]; складносурядні апелюють до принципу порівняння – (45) *Frau Sullivan richtete sich wie erlöst in ihrem Sessel auf, und ihre alte Lebhaftigkeit kehrte augenblicklich zurück* [там само, с. 108]; ускладнені складносурядні речення об'єктивують жест через паралелізм семантики речень – (46) *Aber er lächelte lebenswürdig und sagte, indem er die Schultern hochzog, daß er diese Formulierung, wenn er seine Meinung so offen äußern dürfte, doch etwas zu schroff fände* [там само, с. 107]; складнопідрядні ґрунтуються на ідеї підпорядкованості – (47) *Als er bei Frau Sullivan vorüberkam, blieb er stehen und verbeugte sich respektvoll* [8, с. 105]; (48) *“Ich freue mich, daß Sie gekommen sind, Veit”, – sagte Eva, als sie sich an Veits Arm festhielt* [там само, с. 113].

У наведених реченнях жести маніфестовано через рухи рук, плечей та тіла. Водночас соматика (долонь, кистей, пальців руки) виражається імпліцитно й експліцитно. Імпліцитне вираження передбачає наявність фонових знань про жести, експліцитне – об'єктивацію наведених знань у мовленні.

Висновки. Результати проведеного аналізу дозволяють зробити такі попередні висновки. По-перше, тлумачення жесту корелює з науковими традиціями та знанням етносу. По-друге, жест є культурно маркованим явищем, пов'язаним із процесом продукування мовлення. По-третє, жест бере (активну) участь у комунікативному акті, ілюструючи й унаочнюючи цей акт, а також в описі поведінки індивідуума. По-четверте, жест релевантний руху, маніфестованому зовнішньою соматикою (рукою, руками, долонею, долонями, ногою, ногами, ступнею, тілом, плечима, головою). По-п'яте, жест інформує про психологічний та емоційний стани мов-

ця, його оцінне ставлення до (комунікативної чи предметної) ситуації або співрозмовника. По-шосте, вербалізація жестів релевантна особливостям національної літературної мови. По-сьоме, матеріалізований жест актуалізується в лінгвістичному контексті імпліцитно або експліцитно. По-восьме, імпліцитність і експліцитність соматик жестів реалізується у вигляді слова, словосполучення та речення.

Перспективою дослідження вважаємо розширення обсягу емпіричного матеріалу з метою уточнення частиномовної класифікації слів, що вербалізують жести, більш детального окреслення моделей вільних і сталих словосполучень, а також типів речень, що дасть змогу окреслити семіотичну систему жестів у німецькій мові першої половини ХХ ст. та зіставити її із системою жестів у німецькій мові другої половини ХХ ст. або в сучасній німецькій мові.

Література:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Лабунская В. О «практичности» социальной психологии невербального общения. Психологический вестник. Вып. 1. Ч. 1. Ростов-на-Дону: РГУ, 1996. С. 307–326.
3. Лабунская В., Менджеринская Ю., Бреус Е. Психология затруднительного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция. М.: Академия, 2001. 286 с.
4. Левицкий В. Основы сравнительной морфологии германских языков. Черновцы: Рута, 2004. 127 с.
5. Максименко О. Вербально-жестовая метафора в англomовному розважальному телеінтерв'ю. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: зб. наук. праць. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). Т. 2. № 5. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2016. С. 15–19.
6. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. К.: Аконті, 2003. Т. 1: А – К. 928 с.
7. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія: у двох книгах. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Либідь, 2004. 576 с.
8. Kellermann B. Das Blaue Band. M.: TSITADEL, 2001. 352 s.
9. McNeil D. Hand and mind: What Gestures Reveal about Thought. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1992. 416 p.
10. McNeil D., Pedelty L. Right brain and gesture. Language, gesture, and space / Karen Emmorey and Judy S. Reilly. Hillsdale, NJ, England: Lawrence Erlbaum Associates, 1995. P. 63–85.
11. Wahrig-Burfeind R. Wörterbuch der deutschen Sprache. München: dtv, 2012. 1152 s.

Романова Н. В. Манифестация жестов в немецком языке первой половины XX века (на материале романа Б. Келлермана “Das Blaue Band”)

Аннотация. В статье рассматривается взаимодействие между языком и соматикой. Определено, что жесты в немецком языке первой половины XX в. объективируются словами, словосочетаниями и предложениями. Доказано, что слова ограничены тремя частями речи – глаголом, существительным и прилагательным, словосочетания охватывают два типа организации элементов – свободные и связанные, предложения имеют строение простых и сложных конструкций. Констатируется тот факт, что феномен реализуется на грамматическом уровне типичными моделями и вариативными.

Ключевые слова: жест, слово, словосочетание, предложение, структура, модель.

Romanova N. Manifestation of gestures in German language of the 1st part of the 20th century (on the basis of Bernhard Kellermann's novel “Das Blaue Band”)

Summary. The article focuses on the interaction between a language and somatics. It has been deduced that the gesture in German language of the 1st part of the 20th century is implemented by words, word combinations and sentences. The words are limited of three parts of speech – verb, noun and adjective, word combinations are presented in a structural context as free and fixed, sentences have simple and complex syntactic constructions. It has been noticed that the phenomenon is implemented on a grammatical level by means of variable and typical patterns.

Key words: gesture, word, word group, sentence, structure, model.

*Сафиева Н. К.,**докторант кафедры методики преподавания азербайджанского языка
Азербайджанского государственного педагогического университета*

РАЗВИТИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ, СВЯЗАННОЙ С ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМИ СИТУАЦИЯМИ, В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы развития терминологии, связанной с чрезвычайными ситуациями в современном азербайджанском языке. В каждом языке, в том числе и в азербайджанском, развитие терминологической базы, связанной с чрезвычайными ситуациями, происходит в основном двумя путями. Один путь – использование имеющихся в словарном составе языка слов, другой – заимствование международных научных терминов.

Ключевые слова: терминология, международные слова, чрезвычайные ситуации, понятия.

Постановка проблемы. В течение всей истории человечество сталкивалось с различными чрезвычайными ситуациями. Природные катаклизмы, войны, эпидемии, а с развитием техники – и техногенные катастрофы – все время сопровождали людей, унося много жизней и нанося огромный материальный и психологический урон.

В XX – XXI вв. бурное развитие науки и техники вызвало новые проблемы. Происходящие в сфере транспорта, промышленности, атомной энергетики аварии каждый год уносят сотни тысяч жизней, наносят немыслимый материальный урон и приводят к экологическим трагедиям. Для противостояния этому человечество объединяет усилия: укрепляются общественно-политические связи, интегрируются разные науки, развиваются научные знания в различных направлениях, что, в свою очередь, влияет на развитие терминологической базы разных областей наук.

Сегодня для предупреждения чрезвычайных ситуаций, проведения прогнозирования, уменьшения разрушений международное сообщество принимает межгосударственные программы, прилагает дипломатические усилия, организует специальные операции, проводит научные исследования, учреждает спасательные структуры и др.

Будучи связанным с общественными явлениями, язык является основным средством общения между членами общества. В современном языке гораздо чаще используются термины, связанные с чрезвычайными ситуациями. Безусловно, особенности использования терминов требуют уточнения, ретерминизации и детерминизации, выяснения, в каких областях они более употребляемы. Сегодня сфера терминологических исследований значительно расширилась. Дифференциация и интеграция наук, увеличение скорости обмена информацией, ретерминизация и детерминизация, увеличение потребности в глубоком изучении особенностей использования терминов в новых научных направлениях стали побудительным началом для более пристального внимания к области терминологии.

Анализ последних исследований и публикаций. Широкое использование словарного состава языка, а также заим-

ствованных слов, стремительное вовлечение разговорной речи в создание новых терминов требуют внимательного рассмотрения особенностей этого процесса. Имеется многочисленная и многообразная литература по данному вопросу. Наше внимание привлекли труды российских (В. Бондалетова, Б. Головина, Р. Кобрин, В. Лейчик, Е. Толкиной), азербайджанских (С. Кулиевой, С. Садыховой) и других исследователей. Вместе с тем, сегодня, в период усиленного развития инфокоммуникационных технологий (далее – ИКТ) и техногенной цивилизации в целом, растет объем терминов, следовательно, каждый язык воспринимает их и размещает в своей системе. Характеристику этого процесса мы и собираемся предоставить.

Цель статьи. В результате непосредственного воздействия глобализации на различные сферы деятельности общества составляющая основу лексики языка терминология меняется, обновляется. В этой связи терминология, связанная с чрезвычайными ситуациями, развивается особенно быстро, т. е. неожиданные события, происходящие в повседневной жизни, изобретение нового оборудования для их предотвращения влияют на терминологию в этой области. Частые землетрясения, соответствующая мировым стандартам система предотвращения их последствий влияют и на развитие системы терминов в этой области. Рассмотрим на основе различных языковых источников основные характеристики терминов, связанных с разными областями человеческой деятельности.

Изложение основного материала. В каждом языке, в том числе и в азербайджанском, терминологическая база, связанная с чрезвычайными ситуациями, развивается в основном двумя путями. Один путь – использование имеющихся в словарном составе языка слов, другой – заимствование международных научных терминов.

Значительную часть терминологии, связанной с чрезвычайными ситуациями, составляют международные термины. Например: «кратер», «контузия», «пацифизм», «респондент», «реституция» и т. п. Такие термины связаны с понятиями международного уровня. Эти термины используются в основном в международных объединениях, призванных прогнозировать и предотвращать последствия чрезвычайных ситуаций, а также в названиях международных программ по уменьшению разрушений.

Следует подчеркнуть, что образуемые синтаксическим путем термины, связанные с чрезвычайными ситуациями, состоят из различных компонентов, т. е. наряду с понятиями, свойственными азербайджанскому языку, употребляются также международные термины.

В азербайджанском языке широко используются такие международные понятия, как: *автошоки* (азерб. – *aftəşok*) – более слабые толчки, следующие после основного, самого силь-

ного толчка во время землетрясений. Множественные автошоки могут длиться несколько месяцев, некоторые из них бывают довольно ощутимыми, иные же могут быть зафиксированы только специальными приборами. Следующие понятия: *голоцен* (азерб. – *holosen*) – последняя эпоха четвертичного периода в геологической истории Земли, длящаяся последние 10–12 тысяч лет вплоть до современности; *дератизация* (азерб. – *deratizasiya*) – в экономическом и эпидемиологическом смысле это комплекс мер по уничтожению вредоносных грызунов при помощи специальной агротехники на объектах всех категорий. Используемые для этого ядохимикаты тоже имеют международные названия: зоокумарин, ратиндин, монофторин и т. д.

В области чрезвычайных ситуаций используются также международные понятия, как: «гиперзвук», «моносеть», «монополюсный элемент», «гидросамолет», «микроволна», «маршрут ортодромии», «погрешность глissады», «сжатие интермодуляционных искажений» и т. д.

Исследования, проводимые в сфере чрезвычайных ситуаций, показывают, что подготовка технических средств тоже требует использования международных терминов. Здесь наряду с международными терминами используются в основном заимствованные слова. Развитие международных связей, интеграция наук между различными странами способствуют обогащению терминологии. Заимствование слов не свидетельствует о бедности языка, наоборот, является показателем его обогащения за счет языковых контактов.

Историко-культурные связи и межгосударственные отношения, научно-технический прогресс и развитие различных областей наук отразились на развитии терминологии в лексике азербайджанского языка. Например, слово *десмургия* (азерб. – *desmurgiya*), обозначает различные виды повязок и связанную с ними область медицины. Вместе с тем, этим термином называют комплекс лечебных мер, применяемых при различных типах ранений и болезней. Или другой термин – *детонация* (азерб. – *detonasiya*) – процесс химического превращения взрывчатых веществ, сопровождающийся освобождением большого количества энергии. Во время детонации высвобождающаяся энергия с огромной скоростью волнообразно распространяется по всему веществу, вследствие чего образуются высокое давление (сотни тысяч атмосфер) и температура (несколько тысяч градусов). В результате реакции сжатые газы, внезапно расширившись, наносят удар очень большой силы, т. е. происходит взрыв.

В последние годы большая часть терминов, связанных с чрезвычайными ситуациями, заимствована в основном из английского языка. Одновременно происходит формирование собственной терминологии. Для устранения последствий природных катастроф, землетрясений, войн, эпидемий, техногенных аварий была создана *поисково-спасательная служба* (азерб. – *AXX*). Этот термин обозначает службу, которая призвана искать и находить потерпевшие крушение летательные аппараты (самолеты, вертолеты и т. п.), морские суда, другие транспортные средства и их пассажиров, а также альпинистов, туристов, работников морских буровых и т. д.

Каждому носителю языка свойственно проявление знаний посредством этого языка что подразумевает усвоение знаний этим носителем. Одним из важных средств такого усвоения являются термины. Термин, являясь предметом и средством выражения языка, играет роль базовой основы текста. Термин организует всю информационную среду круга научных знаний

и формирует предметную логику, а также образует разветвленную систему ассоциативно-культурных связей.

Функциональный подход к термину выявляет его специальную понятийную и дефинитивную природу. «Лексико-понятийная системность термина заключается не только в его соотносительности со строго определенным научным или производственным понятием, она проявляется и в его языковом оформлении <...> в способности слова-термина порождать другие термины <...> в том, что он становится стержнем при образовании составных терминов, обозначающих разновидности родового понятия <...>» [1, с. 129].

Некоторые авторы противопоставляют термины и общеупотребительные слова. По мнению Ш. Гулиевой [4], противопоставление характеризующихся ограниченной сферой использования терминов общеупотребительным словам национального языка является неправомерным. Поскольку они сохраняют внутренние закономерности и нормы языка, они не только не делимы, но и выявляют связи между неотъемлемыми частями словарного состава языка. Не случайно, что и в связанных с чрезвычайными ситуациями терминах постоянно проявляются процессы ретерминизации и детерминизации. Таким образом, общенародные слова являются плодородной почвой для создания новых терминов.

Следует отметить, что термины – это слова, выполняющие особые функции в языке. В настоящее время термины, образующие связанную с чрезвычайными ситуациями лексику, можно разделить на две группы: общеупотребительные слова и специальные слова, употребляемые как термины. Использование терминов в качестве слов, связанных с определенной специальностью или наукой, не может выйти за конкретные понятийные рамки. А общеупотребительные слова, выполняя определенную терминологическую функцию в науке или на производстве (они служат более точной конкретизации научных понятий), тем не менее образуются из уже существующих в языке слов путем приобретения нового значения.

Если рассматривать лексическую систему языка в целом, то проступают очертания множества различных систем, обладающих специфическими уровнями и выстроенных в иерархическом порядке. То есть в этой системе общая лексика языка, особая лексика (составляющая определенную часть лексического языка) и образующая часть этого лексического слоя терминологическая лексика дополняют друг друга. Например, *косыночная перевязка* (азерб. – *læçek sarğı*) – применяется при оказании первой помощи на месте происшествия и в условиях стационара при повреждении локтя и кисти для установления руки в подвешенном состоянии, при этом используется материал в виде треугольника (этот же вид повязки используется и при повреждениях стопы, колена, пятки, голени). Или *культя* (азерб. – *güdü*) – сохранившаяся после ампутации часть конечности или ее сегмента.

Сформированные в процессе перевода термины как языковые единицы выражаются и в виде сложных терминов и в виде терминов-словосочетаний. Эти языковые единицы, недавно сформированные в азербайджанском языке, опираются на общие грамматические правила языка (синтаксический способ). Таким образом, связанные с чрезвычайными ситуациями термины, образованные синтаксическим путем, можно разделить на две группы: термины, состоящие из сложных слов (сложные термины), и термины-словосочетания. Например: «параболическая радарная антенна», «полихроматическая карта», «ви-

зуальный полет», «винтообразный наконечник», «радиомаяк», «радиопеленгатор», «искажение» (в азербайджанском языке состоит из двух простых слов – *təhrifetmə* – буквально: «делающий искажение») и т. д. Однако следует подчеркнуть, что любые сочетания слов, не связанные между собой единством и смысловым значением, нельзя считать сложной терминологической единицей.

Итак, синтаксический анализ терминов показывает, что составная часть сложных терминов и терминов-словосочетаний образуется из независимых терминов, и они грамматически и семантически связаны между собой. «Такая схожесть между сложными терминами и терминами-словосочетаниями не дает право считать их идентичными. Потому что, в первую очередь, содержание и форма состава сложного термина обеспечивается полным постоянством его признаков» [2, с. 84].

В некоторых сложных терминах, например: «подстанция», «низкоскоростной», «радиопередача», «мини-сеть», «монокроматический», «гидросамолет», «моноимпульс», «радиосредства», «звукосниматель», «аэронавигация», «микроудар», «микроволна», «радиолокатор», «радиопеленг», «радиомаяк» и т. д., лексическая синтаксическая связь обеспечивается без всякого участия морфологических средств. Другие связанные с чрезвычайными ситуациями сложные термины и термины-словосочетания образуются морфологически-синтаксическим путем. Например: «межсетевой», «авиаперевозки», «высокоскоростной», «направляющая покрытия», «сектор зоны влияния», «коэффициент перехода», «способность различения», «полупроводник», «перемещение» (в азербайджанском языке сложное слово, состоящее из двух слов – «менять» и «место»), «угол наклона», «среднескоростной», «переднее стрелчатое крыло» и т. д.

Для образования терминов-словосочетаний используются также парные слова: «уздофюзеляжный» (в азербайджанском языке это парное слово, пишущееся через дефис), «земля – небо», «нерегулярный» (*qeyri-müntəzəm*), «принимательное – подающее», «аварийно-спасательное», «код-байт», «взлет – посадка», «погрузка – разгрузка» и т. д. Некоторые парные слова заимствованы из других языков в неизменном готовом виде (т. е. без перевода), например: «клиренс-сигнал», «флеш-биты», «пилот-диспетчер», «шатл-шатл», «симплекс-симплекс». Пары в таких терминах связываются семантически-синтаксическим способом.

Следует отметить, что терминологические единицы, существующие в виде соединения двух и более слов, составляют большую часть терминов, относящихся к чрезвычайным ситуациям. Например: «рулевая линия остановки», «геометрическое ослабление точности», «точка принятия решения», «настройка точности ускорения», «прием сигнала глассады», «облако вулканического пепла», «система координат азимутной антенны», «сбалансированная длина полета» и т. д.

Несмотря на то, что существование таких словосочетаний не совсем соответствует требованиям, предъявляемым к терминам, все же, поскольку связанные с чрезвычайными ситуациями термины и понятия выполняют сложную функцию, это обуславливает образование в языке разнообразных по структуре словосочетаний с большим количеством слов. Потому что выражение в языковых единицах многофункциональных

понятий возможно только посредством многокомпонентных терминов.

Анализ научной литературы показывает, что в современном азербайджанском языке большая часть связанных с чрезвычайными ситуациями терминов образуется синтаксическим способом. С. Гулиева пишет: «Склонность к семантически-парадигматической регулярности характерна для процесса терминологического образования, вернее, отражение множественных близких и родственных связей создает эту потребность. А это влечет за собой создание многочисленных сложных терминов и терминов-словосочетаний» [4, с. 23].

Значит, создание в азербайджанском языке синтаксическим способом сложных терминов и терминов-словосочетаний, связанных с чрезвычайными ситуациями, имеет большое значение для обогащения его словарного состава. С точки зрения определения процесса формирования в нашем языке терминологии, связанной с чрезвычайными ситуациями, представляется очень важным изучение образованных синтаксическим способом терминов в современном азербайджанском языке. Таким образом, изменения в общественно-экономической жизни нашей страны, происходящие в регионах чрезвычайные процессы, влияют и на развитие словарного состава языка, являясь стимулом для образования новых терминов.

Выводы. Изменения словарного состава языка в разные периоды развития общества имеют различные особенности. Одной из важных проблем является создание терминов, отражающих процессы, происходящие внутри страны в разных ситуациях общественно-экономической жизни. Создание подобных терминологических единиц является требованием времени. Происходящие в обществе чрезвычайные изменения влекут за собой появление новых понятий не только за счет внутренних возможностей языка. Поэтому возникновение существенной части терминологического слоя за счет заимствованных слов закономерно. Наряду с русским языком, большая часть заимствованных терминов образуется за счет европейских языков. Это естественный процесс, но он не должен препятствовать созданию терминов на базе родного языка. Обогащение терминологии за счет возможностей национального языка должно иметь приоритетное значение. Для этого в азербайджанском языке имеются широкие функциональные возможности.

Литература:

1. Бондалетов В. Социальная лингвистика. М.: Просвещение, 1987.
2. Садыгова С. Особенности отличия терминов от общеупотребительных слов. Б.: Элм, 2010.
3. Садыгова С. Теоретические проблемы терминологии азербайджанского языка. Б.: Элм, 2002.
4. Гулиева С. Теоретические вопросы литературоведческой терминологии в азербайджанском языке. Б.: Нурлан, 2003.
5. Толкина Е. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина. М.: Наука, 1970.
6. Головин Б., Кобрин Р. Лингвистические основы учения о терминах. М.: Высшая школа, 1987. 105 с.
7. Лейчик В. Терминоведение: предмет, методы, структура. М.: 2006.
8. Museanu, E. Economic terminology – new perspectives. URL: <http://eujournal.org/>.

Сафієва Н. К. Розвиток термінології, пов'язаної з надзвичайними ситуаціями, у сучасній азербайджанській мові

Анотація. У статті розглядаються проблеми розвитку термінології, пов'язаної з надзвичайними ситуаціями в сучасній азербайджанській мові. У кожній мові, зокрема і в азербайджанській, розвиток термінологічної бази, пов'язаної з надзвичайними ситуаціями, відбувається в основному двома шляхами. Один шлях – використання наявних у словниковому складі мови слів, інший – запозичення міжнародних наукових термінів.

Ключові слова: термінологія, міжнародні слова, надзвичайні ситуації, поняття.

Safiyeva N. Development of terminology related to emergency situations in the modern Azerbaijani language

Summary. The article deals with the problems of development of terminology connected with emergency situations in the modern Azerbaijani language. In each language, including in the Azerbaijani language, the development of the terminological base associated with emergencies occurs mainly in two ways. One way is the use of words in the vocabulary; the other is the borrowing of international scientific terms.

Key words: terminology, international word, emergency situations, conception.

Столярова А. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики
Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОВА ЗАКОНОДАВСТВА КІПРУ І ГРЕЦІЇ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Анотація. У статті відображено результати першого у вітчизняній та закордонній елліністиці порівняльного дослідження мови текстів базового і поточного законодавства Кіпру та Греції. Особливу увагу в роботі приділено ставленню законотворців обох держав до елементів книжної новогрецької мови (кафаревуси). Проведене дослідження дозволило простежити еволюцію уявлень законодавців обох країн про норму в димотиці (розмовній новогрецькій мові, що наразі є державною в обох країнах), розкрити причини суттєвих відмінностей у мові базового законодавства Греції і Кіпру та майже цілковитої їх відсутності в текстах поточного законодавства останнього десятиліття.

Ключові слова: базове законодавство, поточне законодавство, кодекс, спеціальний закон, кафаревуса, димотика, офіційно-діловий стиль, Кіпр, Греція.

Постановка проблеми. У наш час, що внаслідок глобалізаційних процесів характеризується розширенням зв'язків між державами та контактів між громадянами різних країн, цікавість до юридичних документів різними мовами проявляють не лише фахівці в галузі міжнародного права, а й філологи. Право – це передусім документи, причому документи, що не лише складені різними мовами, а й представляють різні правничі системи з відмінними юридичними поняттями та термінами. До того ж кожна держава має власну традицію оформлення документів: лінгвокультурні відмінності між юридичними документами різних країн проявляються, зокрема, у змісті, манері викладення інформації і композиції текстів. Саме ці особливості все частіше стають предметом вивчення сучасних філологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про зростання цікавості філологів до юридичних текстів різними мовами свідчать нещодавні праці, присвячені вивченню лінгвокультурних особливостей текстів аналогічних документів різними мовами. Зазвичай зіставляються документи іноземними мовами з аналогічними текстами рідною мовою автора ([1; 6; 7]). Низку такого роду праць поповнила і автор даної статті, дослідивши лінгвокультурні відмінності текстів довіреностей новогрецькою і українською мовами [4].

Особливо цікавими для мовознавців, однак, є не різномовні тексти юридичних документів, а аналогічні документи різних держав, складені однією мовою (наприклад, закони Сполучених Штатів Америки (далі – США) та Сполученого Королівства, Німеччини й Австрії, Іспанії та країн Латинської Америки, Грецької Республіки та Республіки Кіпр тощо). У кожному з наведених прикладів документи написані однією мовою, проте правничі системи можуть суттєво різнитися. Законодавці нерідко оперують різними юридичними поняттями, а отже,

термінами. Крім того, як уже зазначалося, у кожній державі поступово складається власна традиція оформлення юридичних документів.

В одній із наших попередніх статей ми вперше у вітчизняній і закордонній елліністиці провели зіставне вивчення мови кримінального кодексу Республіки Кіпр і відповідного закону Грецької Республіки [5]. Обидва розглянуті в цій статті документи базового законодавства є продуктом перекладу. Грецький кодекс був перекладений з кафаревуси (книжного архаїзованого різновиду новогрецької мови) у 1980-х рр., а кіпрський аналог – з англійської мови десятиліттям пізніше. Проведене дослідження дозволило зробити висновок про те, що наявність більшої кількості елементів архаїзованої книжної мови в кіпрському тексті пояснюється тим, що кіпріоти, на відміну від грецьких колег, не ставили перед собою завдання будь-що позбутися елементів кафаревуси. Вони просто перекладали з англійської тією мовою, що вважали сучасною формою грецької, не захоплюючись пуризмом.

Метою статті є всебічне порівняльне вивчення мови базового і поточного законодавства Кіпру і Греції з оперттям на наші попередні розвідки [2; 3]. Відповідно до мети дослідження визначено і його основні завдання: виявити відмінності в мові базового і поточного законодавства обох країн; розкрити причини цих відмінностей; простежити еволюцію уявлень про норму в офіційно-діловому стилі новогрецької мови, заснованому на димотиці, у носіїв грецької на Кіпрі та в Греції.

Матеріалом дослідження слугували тексти кримінального кодексу Республіки Кіпр [9], поточних цивільних і кримінальних законів Кіпру, ухвалених у 1990–2017 рр. Усього було проаналізовано майже 50 текстів кіпрських законів, що містяться на сайті Всекіпрської колегії адвокатів [10]. Як матеріал для зіставлення використано тексти чинних кримінального та цивільного кодексів Грецької Республіки і спеціальні закони у сфері цивільного і кримінального права 1990–2000-х рр. [8; 11].

Виклад основного матеріалу. На початку нашого дослідження зазначимо, що порівняльне вивчення мови базового та поточного законодавства Греції, здійснене нами раніше [2, с. 117–205; 3, с. 120–121], дозволило виявити основні відмінності текстів сучасних спеціальних законів від перекладених у 80-х рр. із кафаревуси кодексів. Нагадаємо їх. По-перше, лексикон текстів грецького поточного законодавства багатший за словник кодексів (цивільного, кримінального), оскільки поточні закони регулюють окремі питання в кожній правовій сфері, а право, як відомо, стосується всіх сторін людської діяльності. По-друге, тексти грецького поточного законодавства вирізняються більш категоричним і наказовим характером. На рівні мови це проявляється в частішому,

ніж у кодексах, вживанні модальних дієслів *πρέπει, οφείλει, υποχρεούται, επιτρέπεται*.

По-третє, у текстах законів відбивається індивідуальний стиль автора документа, оскільки, на відміну від кодексів, що є продуктом колективної законотворчості, поточні закони не піддаються такому ретельному редагуванню. Саме тому вони є яскравим зрізом мови (а точніше, її офіційно-ділового стилю) у конкретний історичний момент. У них відображаються тенденції, що панують у мові, а їх вивчення дозволяє простежити еволюцію уявлень носіїв грецької про норму в законодавчій димотиці. Зокрема, розгляд поточного законодавства Греції 1990–2000-х рр. показав, що в юридичні тексти поступово повертаються елементи кафаревуси, які нещадно вимітали з юридичної димотики у вирі димотичного пуризму 1980-х рр. Отже, у Греції базове законодавство, перекладене з кафаревуси димотиною у 80-х рр., виявляється написаним простішою мовою, ніж поточне.

Розглянемо тепер, які мовні особливості притаманні кіпрським юридичним документам. На відміну від грецьких перекладачів, що свідомо вимітали з кодексів книжні елементи, кіпріоти досить послідовно зберігають у базовому законодавстві книжну лексику, нетермінологічну також. Зокрема, у кримінальному кодексі Кіпру регулярно вживаються такі дієслова, як: *δύναται* (= *μπορεί*), *αδυνατεί* (= *δεν μπορεί*), *δικαιούται* (= *έχει δικαίωμα*), *οφείλει* (= *πρέπει*), *υφίσταται* (= *υπάρχει*), *συνιστά* (= *αποτελεί*), *καθιστά* (= *κάνει*), *πωλεί* (= *πουλάει*), практично відсутні в грецькому аналозі.

Не можна не помітити й захоплення кіпріотів книжними прийменниками. У тому ж кримінальному кодексі постійно трапляються словосполучення: *έχω κάτι υπό φύλαξη* (ст. 4), *υπό την ιδιότητα κυρίου* (ст. 223), *υπό το κράτος τέτοιας πίστης* (ст. 178), *επί ονόματι άλλου προσώπου* (ст. ст. 281, 265), *δια υδάτινης οδού* (ст. 240) тощо. На відміну від кіпріотів, греки зберегли книжні прийменники лише в деяких термінологічних словосполученнях.

Дуже широко представлені в кіпрському базовому законодавстві, порівняно із грецькими кодексами, книжні дієслівні форми, передусім пасивні форми імперфекта (*παράτατικός*). Так, у кримінальному кодексі регулярно трапляються такі форми: *εδικαιούτο* / *εδικαιούντο* (ст. 5); *διενεργείτο* (ст. 20); *χρησιμοποιείτο, θεωρείτο* (ст. 156); *επροκαλείτο, ετίθετο* (ст. 169А); *προετίθετο* (ст. 334); *υφίστατο* (ст. 15); *εδίδετο* (ст. 300) та ін. Також трапляються книжні форми пасивного аориста на кшталт *διεπράχθη* (ст. 105А) і *εφρονεύθη* (ст. 204).

Вільно почуваються в кіпрському кодексі й невластиві димотиці дієприкметники, що функціонують як однослівні терміни або в складі термінологічних словосполучень: *οκαταδικασθείς* (ст. ст. 81, 156), *οκατηγορηθείς, οαπειληθείς* (ст. 288), *τααπολωλότα* (ст. 125), *τααπολεσθέντα* (ст. 125), *οαποθανών* (ст. 202А), *ηκατηγορούσααρχή* (ст. 62), а також кліше: *ασκείαπρόποντακαθήκοντα* (ст. 56), *στοναρμόζοντατόπο* (ст. 110).

Своєрідною візитівкою кіпрського базового законодавства, принаймні кримінального кодексу, можна вважати дієслівні форми, притаманні грецькій мові візантійської доби – імперфектні форми побажального способу: “*Ο δικαστής ο οποίος <...> ήθελε κρίνει ότι υπάρχουν εύλογες υπόνοιες ότι <...>, δύναται να εκδώσει ένταλμα <...>*” (ст. 163).

Тепер розглянемо, чим вирізняється мова текстів сучасного поточного законодавства Кіпру. Одного погляду на тексти по-

точних кіпрських законів у сфері цивільного і кримінального права достатньо, щоб пересвідчитися, що написані вони регулярно законодавчою димотиною. З морфологічного погляду вони доволі однорідні: у них майже не трапляються книжні і димотичні варіанти тих самих слів і словоформ на зразок *ζημιωθείς – ζημιωμένος, αίτησης – αιτήσεως*. Укладачі цих законів досить послідовно дотримуються димотичної морфології, що вигідно відрізняє акти від текстів базового законодавства як Греції так і Кіпру, в яких спостерігається справжня мішанина словоформ.

Водночас не можна не помітити, що кіпріоти послідовно зберігають у поточних законах книжні елементи та морфологію тоді, коли йдеться про термінологію, а також у деяких сталих виразах і кліше. Зокрема, вільно вживаються книжні дієприкметники: *υιοθετών, υιοθετήσας* (№ 19(Ι)/95); *χορηγηθείσα άδεια, τα ελλείποντα έγγραφα* (№ 62(Ι)2011); *ο παρών νόμος, η παρούσα παράγραφος* (Κ.Δ.Π.180/2012; № 128(Ι)2017). Штучно не обмежується вживання кафаревусних прийменників: *νόμος περί* (+ род. відмінок), *τοποθέτηση υπό φροντίδα, κατ'οίκον παιδοκόμος* (№ 19(Ι)/95), *τα προϊόντα που αποτελούνται εξ ολοκλήρου από <...>* (№ 128(Ι)2017). Допускається вживання окремих клішованих виразів, що містять дієслова у формах, не зафіксованих сучасними граматиками грецької мови: *αίτηση πληροί τις προϋποθέσεις <...>* (№ 62(Ι)2011). У деяких законах, укладених, очевидно, правниками старшого віку, зрідка трапляються книжні словоформи: *έκθεση ακτινογραφίας θώρακος* (замість *θώρακα*) (№ 62(Ι)2011); *πωλητα* (замість *πωλητές*) (Κ.Δ.Π.180/2012). Загальноприйнятими є такі звороти, як *Genitivus Absolutus: Τηρουμένων των διατάξεων του παρόντος μέρους <...>* (№ 19(Ι)/95), (Κ.Δ.Π.180/2012).

Схожа ситуація спостерігається в сучасних текстах грецьких спеціальних законів. Грецькі укладачі законів більше не соромляться усталених книжних виразів, вважаючи, що вони, забезпечуючи лаконічність юридичного тексту, становлять невід'ємну частину законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю новогрецької мови, заснованого на димотиці. Так, у них знаходимо, зокрема: а) книжні дієприкметники: *ο καταδικασθείς, παρασχεθείσα χρηματική ενύψη, μετά τη διενεργηθείσα προανάκριση* (№ 2960/2001); б) давні прийменники в складі усталених термінологічних словосполучень, а також кліше: *οι δι' αυτοκινήτων συγκοινωνίες, ορισμένος παρ' αυτής [Τελωνειακής Αρχής] τόπος* (№ 2960/2001); в) кафаревусні форми минулого часу дієслів: *αντικείμενα για τα οποία απεφάνθη το δικαστήριο* (№ 2969/2001); *οι ανωτέρω δεν ηδύνατο να έχουν γνώση <...>* (№ 2960/2001). Крім того, трапляється лексика і вирази, не притаманні димотиці: *πλησίον του τόπου, μερίμνη του συμβουλίου* (№ 2802/1999); *ένεκα εμποδίων* (№ 2960/2001) тощо.

Під час аналізу поточних законів Кіпру з різних років було помічено, що в більш ранніх законах, датованих початком та серединою 1990-х рр., елементів кафаревуси (особливо на рівні словоформ та дієприкметників) дещо більше, ніж у текстах останніх років (2011–2017 рр.). Натомість у грецьких спеціальних законах спостерігається протилежна тенденція – те, що раніше було під заборону, поступово реабілітується. Загалом, якщо порівнювати тексти поточного законодавства обох держав, то неважко пересвідчитися, що в останнє десятиліття фактично жодної різниці у вживанні у них мові немає.

Отже, якщо в Греції кодекси написані мовою простішою, ніж відповідне поточне законодавство, то на Кіпрі базове законодавство, навпаки, містить набагато більше елементів книж-

ної мови, ніж закони, що видаються в наш час. Поточне ж законодавство обох держав наразі складається єдиною, поступово виробленою законодавчою димотикою, в якій знайшлося місце певним елементам кафаревуси.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що Греція та Кіпр – різні держави, чиї правничі системи розвивалися під різним впливом (кіпрська система наслідує англосаксонське право, а грецька зазнала суттєвого впливу континентального права), грецька мова, використовувана в сучасній законотворчості обох країн, фактично позбавлена якихось чітко виражених місцевих особливостей. Цьому, на наш погляд, сприяє досягнення консенсусу в мовному питанні: нарешті після крайнощів, які проповідували спочатку кафаревусьяни, а згодом димотикісти, знайдено «серединний шлях»: носіями грецької мови поступово вироблено спільне уявлення про те, які книжні елементи мають право лишитися в офіційно-діловому стилі новогрецької мови і, зокрема, у мові юристів. Іншим чинником, що сприяє уніфікації юридичної мови в Греції та на Кіпрі, є той факт, що обидві держави наразі є членами Європейського Союзу, їхня прихильність до спільних цінностей поступово зближує їхнє законодавство, а отже, і мову.

Література:

- Максименко Е.С. Национально-культурная специфика отраслевых терминосистем (на материале английской и американской юридической терминологии): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.14 «Германские языки»; Саратовская гос. академия права. Саратов, 2002. 22 с.
- Столярова А.А. Комунікативно-прагматичні аспекти новогрецького законодавчого тексту: монографія. К.: Логос, 2011. 232 с.
- Столярова А.А. Основи новогрецького юридичного перекладу: навч. посібник. К.: Логос, 2012. 200 с.
- Столярова А.А. Стилiстико-композиційні риси текстiв довірених новогрецькою та українською мовами. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць / відп. ред. А.Д. Белова. К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. Вип. 46. Ч. 4. С. 56–66.
- Столярова А.А. Язык действующего уголовного кодекса Кипра (в сопоставлении с текстом УК Греции). Кипр: 10 000 лет истории и культуры: материалы 3-й Международной научно-практической конференции эллинистов. Краснодар, 27 апреля 2017 г. / отв. за вып. И. Каколири, Л.Н. Мирошниченко. Краснодар, 2017. С. 86–93.
- Халилова Г.А. Национально-культурные особенности юридического текста на английском языке. Молодой учёный: научн. журнал. 2015. № 7. С. 1015–1016.
- Щепотина Е.В., Рыжкова Е.А. Национально-культурные аспекты перевода юридического текста. Филология и лингвистика в современном обществе: материалы IV Междунар. научн. конф., г. Москва, июнь 2016 г. / гл. ред. И.Г. Ахметов. М.: Буки-Веди, 2016. С. 132–135.
- Αστικός Κώδικας και Ειδικό Αστικό Νόμοι / επιμέλεια Αστ. Κ. Γεωργιάδη, Ευφρ. Α. Γκουτζιαμάνη. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005. 1185 σ.
- Ο περί Ποινικού Κώδικα Νόμος (ΚΕΦ.154). URL: http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/0_154/full.html.
- Πίνακας Κυπριακής νομοθεσίας / Παγκύπριος Δικηγορικός Σύλλογος. URL: http://www.cylaw.org/nomoi/0_index.html.
- Ποινικός Κώδικας και Ειδικό Ποινικό Νόμοι / επιμέλεια Α. Μαργαρίτη, Ν. Παρασκευόπουλου. Η Έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005. 1063 σ.

Столярова А. А. Язык законодательства Кипра и Греции: сходство и различия

Аннотация. В статье отражены результаты первого в отечественной и зарубежной эллинистике сравнительного исследования языка текстов базового и текущего законодательства Кипра и Греции. Особое внимание в работе уделяется отношению законотворцев обоих государств к элементам книжного новогреческого языка (кафаревусы). Проведённое исследование позволило проследить эволюцию представлений законодателей обеих стран о норме в димотике (разговорном новогреческом языке, являющемся государственным в обеих странах), раскрыть причины существенных различий в языке базового законодательства Греции и Кипра и практически полного их отсутствия в текстах текущего законодательства последнего десятилетия.

Ключевые слова: базовое законодательство, текущее законодательство, кодекс, специальный закон, кафаревуса, димотика, официально-деловой стиль, Кипр, Греция.

Stolyarova A. The language of Cyprus and Greek legislation: similarity and differences

Summary. The present article constitutes the first attempt in both Ukrainian and world Hellenic Studies to undertake a comparative study of the texts of basic and current legislation of Cyprus and Greece. Special attention is paid to the use of bookish elements from katharevousa by the legislators in both countries. The conducted research enabled the author to trace the evolution of the legislators' views on the linguistic norm in demotic. The author managed to reveal the causes of major differences in the language of Greek and Cyprus basic legislation as well as the reasons of their absence in the current laws of the past ten years.

Key words: basic legislation, current legislation, code, special law, katharevousa, demotic, style of official documents, Cyprus, Greece.

Торговець Ю. І.,
старший викладач кафедри германської філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІРША КІМ АДДОНІСІО «ІСТИНИ»

Анотація. Статтю присвячено лінгвопоетичному аналізу вірша американської письменниці Кім Аддонісіо «Істини». У фокусі уваги перебувають індивідуально-авторські структурно-семантичні трансформації загально-відомих паремій, які сприяють досягненню естетичного впливу. Виявлено, що оказіональні трансформації реалізуються заміною узувального компонента паремії на його контекстуальний субститут-антонім, що цілком змінює семантику сталого виразу.

Ключові слова: лінгвопоетика, паремія, структурно-семантична трансформація.

Постановка проблеми. Останні десятиліття відзначені появою низки мовознавчих розвідок, присвячених дослідженню відносно молодій науки, яка зародилася в лоні мовознавства та літературознавства – лінгвопоетики. Зазначимо праці таких українських і закордонних учених, як: С. Єрмоленко, Л. Мацько, В. Кононенко, А. Мойсієнко, А. Науменко, Reuven Tsur, Peter Stockwell, Gilles Fauconnier.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно в художній літературі прийнято розрізняти дві форми і два змісти: слово як явище лінгвістики (де змістом є лексична семантика, а формою – граматичні категорії) і образність як явище лінгвопоетики (де змістом є художній образ, а формою – лінгвістичні й екстралінгвістичні засоби його створення) [1, с. 96]. На думку В. Задорної, лінгвопоетика – це розділ філології, який вивчає естетичні властивості, набуті мовними одиницями в художньому контексті. Коли дослідник має справу з нехудожнім мовленням, то його сприйняття загалом можна охарактеризувати як «пряме» сприйняття мовних одиниць в єдності їхнього змісту та вираження. Предметом лінгвопоетики є сукупність використаних у художньому творі мовних засобів, за допомогою яких письменник забезпечує естетичний вплив, необхідний для втілення його ідейно-художнього задуму. Мета лінгвопоетичного аналізу полягає в тому, щоб визначити, як та чи інша одиниця мови залучається автором у процес словесно-художньої творчості, як те або інше поєднання слів приводить до створення даного естетичного ефекту [2, с. 116].

Як влучно зазначив Пітер Стоквелл, ключ до розуміння питань літературної цінності, статусу та сенсу тексту полягає в тому, щоб мати можливість чітко бачити текст і контекст, обставини його створення та функціонування, знання та вірування [3; 4].

Вже тривалий час об'єктом постійного зацікавлення з боку науковців є паремії, оскільки вони наявні в художній свідомості певної історико-культурної спільноти і в стислій лаконічній формі відображають її уявлення про світ та його пізнання людиною [4, с. 17]. Дослідження паремій має свою традицію, зокрема, предметом філологічного аналізу стали такі аспекти: гендерний (Г. Хакімова, Ю. Закірова), лінгвокультурний (Н. Голембовська, О. Кузьміна, І. Путова, Н. Семененко), прагматичний (І. Горбань, Г. Сідоркова, А. Сперанська) та когнітивний (І. Гулідова). Популярними також стають праці, в яких ви-

вчаються різні види трансформацій стійких словосполучень (І. Глуховцева, А. Грищенко, К. Крюкова, О. Коваль, О. Леснева).

Попри наявність низки досліджень паремій у різних аспектах, виявлення особливостей їхніх оказіональних трансформацій за антонімічною моделлю в поетичних текстах із метою створення певного естетичного ефекту на сучасному етапі розвитку лінгвістики залишилося поза увагою фахівців.

Метою статті є визначення шляхом залучення лінгвопоетичного аналізу особливості індивідуально-авторських трансформацій, які сприяють досягненню естетичного впливу, необхідного для реалізації ідейно-художнього задуму автора.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай оновлення лексико-граматичного складу паремії в результаті індивідуально-авторської трансформації відбувається шляхом введення субституту-синоніма, який краще виражає думку автора і надає виразу більшій експресії. В аналізованому вірші модифікація відбувається завдяки використанню субституту, який семантично не пов'язаний із компонентом паремії-джерела, що не просто розширює або звужує, додає експресивності або нових відтінків узувальному значенню, а цілком змінює його семантику. Відбувається заміна нормативного компонента фразеологізму на його контекстуальний антонім (субститут-антонім). Отже, у виконаному дослідженні буде проаналізована антонімічна модель реалізації індивідуально-авторських структурно-семантичних трансформацій паремій, тобто такий вид оказіональних трансформацій, в яких узувальний компонент паремії-джерела замінюється контекстуальним антонімом.

Для зручності аналізу ми пронумерували рядки вірша і будемо використовувати цю нумерацію в роботі.

Kim Addonizio

Verities

1. Into every life a little ax must fall
2. Every dog has its choke chain
3. Every cloud has a shadow
4. Better dead than fed
5. He who laughs, will not last
6. Stick and stones will break you
7. And then the names of things will be changed
8. A stitch in time saves no one
9. The darkest hour comes [5].

Варто почати з назви вірша – *Verities*, що означає «Істини», так автор налаштовує читача на те, що все описане і розкрито в тексті є істиною, правдою.

У першому рядку вірша: **Into every life a little ax must fall**, спостерігаємо індивідуально-авторську структурно-семантичну трансформацію, суть якої полягає в заміні компонентного складу загальновідомої паремії: **Into every life a little rain must fall**, з узувальним значенням – прикрі речі інколи трапляються в житті будь-якої людини. Український еквівалент: *Не все кому масниця*. Як уже зазначалося, у результаті трансформації відбулася заміна компонента паремії-джерела *rain* (дош) на його контекстуальний субститут-антонім *ax* (сокира). Щоб цілком

зрозуміти процес трансформації, ми маємо детальніше зупинитися на семантиці заміненого компонента *ax*:

1) *A tool used for cutting wood. It consists of a heavy metal blade that is sharp at one edge and attached by its other edge to the end of a long handle.*

2) *Any similar tool or weapon, as a battle-ax, headsman's ax, etc* [6].

Як видно з визначення, *ax* (сокира) – це знаряддя, яке щось рубає, або зброя, яка вбиває. Лексема викликає чітку систему образів, пов'язаних з екстероцептивними контактними і дискантними (Ч. Шерінгтон) відчуттями людини, а саме: тактильними – важка, гостра, може поранити, металева, через це холодна на дотик; зоровими – металева, метал надає їй сірого, темного кольору. Семантика сірого або темних кольорів позначає буденність, пасивність, нерішучість і невпевненість.

Особливого значення для розуміння умотивованості заміни додає дієслово руху *fall*: холодне, важке, темне, лезо сокири, яке падає, викликає образ гільйотини, яка в стародавні часи була найпоширенішим інструментом екзекуції злочинців (і великої кількості невинних, які противилися владі). Трансформована паремія презентує рух зверху вниз, падіння (просторове переміщення) на землю – кінець не обов'язково земного життя (існування), кінець мрій та прагнень, які ніби обрубуються. Ймовірно, мається на увазі не так фізична смерть, як духовний занепад під тяжінням режиму/устрою, який кожного повів на «гільйотину», кожного чогось позбавив. Отже, розуміємо, що в житті кожної людини трапляються події (люди, обставини), які приземлюють її і занурюють у буденність.

У рядку 2 паремія-джерело: **Every dog has his/its day** має узуальне значення – у кожного в житті буде період, коли йому пощастить. Український еквівалент: *Буде і на твоїй вулиці свято*. Важливо зазначити, що ця паремія дуже тісно пов'язана з попередньою (*Into every life a little rain must fall*). Якщо перша вказує на те, що в житті кожного трапляються прикрі речі, друга звертає увагу на те, що, навпаки, у кожного має статися щось добре.

Паремія-джерело підлягає оказіональній структурно-семантичній трансформації: **Every dog has its *choke chain***, шляхом заміни нейтрального компонента *day* на негативне словосполучення *choke chain*. Зануримося в семантику виразу *choke chain* (ланцюг) – *a chain for controlling a dog that is put around the dog's neck and that tightens when the end of the chain is pulled* [6]. Стає зрозумілим, що *choke chain* – не просто ланцюг або ошийник, це спеціальний ланцюг, який натягується і здавлює шию собаки, коли хазяїн тягне за нього, і використовується здебільшого для дресирування. Аналізована трансформація залучає схожі екстероцептивні відчуття, як і з паремією-трансформом 1: тактильні – важкий, міцний, металевий, через це холодний на дотик; зорові – металевий, метал надає сірого, темного кольору.

Проте основним елементом семантики виразу є просторове обмеження, яке воно накладає. Обмеження руху, площина низу, оскільки ланцюг не дає рухатися ні вгору, ні далеко в бік. Отже, *choke chain* – це не лише холодний, сірий ланцюг, який здавлює горло, це ланцюг, який обмежує рух, не дає йти туди, куди хочеться, і змушує підкорятися «хазяїну/дресирувальнику», який натягує повід, адже якщо цього не зробити, відчуєш фізичний біль і можеш померти від браку повітря. Ймовірно, паремія-трансформ показує, що кожна людина не вільна від обставин життя, соціуму, режиму, який диктує свої правила і обмежує її, сковує, інколи настільки міцно затягує «удавку», що внаслідок цього людина може задихнутися, зламатися і піти на повідку в інших, врешті, перетворюється на сіру масу.

Рядок 3. Паремія-джерело: **Every dark cloud has a silver lining**. Український еквівалент: *Немає лиха без добра*. Значення паремії просте і тісно пов'язане з попередніми оригінальними пареміями, оскільки в житті трапляються як погані (**Into every life a little rain must fall**), так і добрі (**Every dog has his/its day**) речі, навіть у складній ситуації можна знайти щось позитивне, повчальне.

Трансформація відбувається у два способи, перший – заміна узуального компонента паремії-джерела *a silver lining* на контекстуальний антонім *shadow*, другий – скорочення компонентного складу шляхом вилучення лексеми *dark*, у результаті чого виникає індивідуально-авторська паремія-трансформ: **Every cloud has a *shadow***. Основним компонентом, який впливає на зсув у значенні, є субститут *shadow* (*an area of darkness, caused by light being blocked by something*), щось темне, мрячне, що виступає перепоною для світла. Після трансформації паремію можна зрозуміти так: у кожній неприємній ситуації можуть бути неприємні наслідки, непотрібно сподіватися на покращення, варто готуватися до гіршого, оскільки одна проблема спричиняє іншу.

Підсиленню експресивності паремії-трансформа сприяє залучення екстероцептивних відчуттів, а саме: тактильних – холод і мряка, оскільки хмарно і сонця не видно; зорових – темрява і сірість.

Рядок 4. Паремія-трансформ: **Better *dead* than *fed***. Паремія-джерело: **Better late than never**, український еквівалент – *Краще пізно, ніж ніколи*. Розпізнати паремію після оказіональної трансформації можна лише з огляду на структуру, оскільки заміна двох компонентів істотно вплинула не лише на зміст, а і на форму. Звернемо увагу на замінені елементи структури: *dead* (мертвий) – такий, в якому припинилося життя, та *fed* (годований) – від дієслова «годувати», що означає «давати їжу або утримувати когось». Поза контекстом слово *fed* є нейтральним, оскільки немає нічого поганого в тому, щоб тобі давали їжу, навіть навпаки, цей дієприкметник може сприйматися зі знаком плюс: їжа – джерело життя, її брак призводить до смерті. Але в результаті структурно-семантичної трансформації компонент *fed* підсилений лексемою *dead* набуває контекстуального негативного значення. Краще померти, ніж дозволити, щоб тобі вказували, що робити (годували ідеями), вкладали в голову (рота) інформацію (їжу).

Паремія-трансформ 4 підсилює попередні три і виражає чітку позицію автора, яка протистоїть думці про пригнічення людини-особистості, індивідуальності, нав'язування їй думок, вигідних іншим. Недарма в перших 3 рядках можна спостерігати анафору, повторення детермінанта *every*; автор звертається до кожного, оскільки будь-хто може стати жертвою буденності, правил і обмежень. Сама письменниця із притаманним їй духом боротьби, як воїн, обирає смерть, а не полон. Створюючи алюзію і відсилаючи нас до давньогрецької держави Спарти, воїни якої вважали за честь померти в бою, що дало початок відомому афоризму: *Aut cum scuto, aut in scuto* – *Зі щитом або на щиті*. Паремія є авторським відповідником латинського крилатого виразу.

Структурно-семантична трансформація паремії-джерела в рядку 5: **He who laughs last, laughs longer / He laughs best who laughs last** – *Добре сміється той, хто сміється останнім*, у паремію-трансформ: **He who laughs, *will not last***, відбувається шляхом скорочення і заміни її компонентів. Особливу роль у виникненні нового значення відіграє використання лексеми *last*,

у паремії-джерелі вжито прислівник (*останнім*), а в трансформованій – дієслово (*тривати*, у контексті синонім до *жити*). Трансформ можна розуміти так: той, хто радіє і в кого в житті все добре, не протягне/проживе так довго, адже цей світ тисне і знищує (паремія-трансформ 1, 2, 3) кожного, хто живе повним життям. Щастя, на відміну від нещастя, не триває вічно.

У рядку 6 модифікація паремії-джерела *Stick and stones may break my bones* (в українському перекладі прислів'я не відтворюється, але має значення: *паличками можна заподіяти мені шкоди, а словами ні*) на паремію-трансформ *Stick and stones will break you*, реалізується субституцією двох компонентів. Заміна модального дієслова *may*, яке є виразником епістемічної модальності можливості і маркує висловлювання як вірогідне, на модальне дієслово *will*, яке наділене модальним значенням впевненості. Автор виражає впевненість (оскільки вона надала нам свої аргументи в пареміях-трансформах 1, 2, 3, 4, 5), що всі труднощі цього світу (*sticks and stones*), зрештою, негативно вплинуть на читача. Варто зазначити, що поетеса вживає особовий займенник *you*, що маркує безпосереднє звертання адресанта до адресата і спрямоване на активізацію його уваги, створення дружньої, довірливої атмосфери, створює більш тісний контакт між учасниками комунікації. Відбувається рух від загального – *every* (всіх і кожного) до конкретного – *you*. На руйнуючу силу труднощів, уособлених в *sticks and stones*, вказує семантику руху, коли б'ють палицями і камінням, воно летить із гори до низу, семантика низу, падіння, неможливості піднятися є ретроспекцією до паремії-трансформа 1 та 2.

У рядку 8 паремія-трансформ *A stitch in time saves no one* утворена шляхом модифікації паремії-джерела *A stitch in time saves nine*, український еквівалент – *Дорого яєчко до Христового дня*. Трансформована паремія набуває нового значення в результаті заміни узальної компоненти – числівника *nine* на контекстуальний антонім, який представлений заперечним займенником *no one*. Ймовірно, автор звертає увагу читача на те, що ніхто, як би він не намагався, не зможе уникнути змін і негативних наслідків, які вони несуть (паремії 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Рядок 9: *The darkest hour comes*. Фраза «Темні часи» була введена Вінстоном Черчиллем, прем'єр-міністром Великої Британії, на позначення складних для Королівства часів під час Другої світової війни, коли країна мала вистояти проти сил Гітлерівської коаліції. Останній рядок вказує на те, що настали темні часи. Всі паремії-трансформи крок за кроком створювали образ темряви, сірості й обмеження, які вона накладає на людей, їхню свободу, фізичну і духовну, використання граматичної форми *Present Simple* змушують замислитися над циклічністю часу. Темні часи в історії людства вже були і не один раз: спочатку Темні віки (*The Dark Ages*) Середньовіччя – час занепаду і декадансу Європи, потім Темні часи (*The Darkest Hour*) для Великої Британії безпосередньо, і зараз вони настають знову, все повторюється.

Комплексний лінгвопоетичний аналіз вірша дав змогу виявити імпліцитну паремію *the other side of the coin* – *інший бік медалі*, яка червоною ниткою пронизує весь поетичний текст. Всі паремії-трансформи вірша є протилежними за значенням до загальновідомих паремій. Читач, спираючись на свої фонові знання, розуміє узальне значення паремій-джерел, яке зазвичай є позитивним. Автор залучає трансформації і тим самим

наділяє їх новою, неочікуваною семантикою, показуючи інший, негативний аспект явища.

Залишається лише додати, що в англійській мові є вираз: *The darkest hour is just before the dawn*, який означає, що речі здаються страшними якраз перед тим, як ситуація починає покращуватися. Віримо в те, що навіть після складних випробувань і занепаду, у житті кожного настане період затишшя і щастя.

Висновки. Отже, аналіз вірша дозволив виявити антонімічну модель побудови індивідуально-авторських структурно-семантичних трансформацій загальновідомих паремій і уможливив виведення імпліцитної паремії, яка пронизує весь вірш: *the other side of the coin*. Всі паремії-трансформи є антонімами (іншим боком медалі) паремій-джерел. Письменниця шляхом трансформації добре відомих паремій вказує на сірість і буденність існування людини у світі, який накладає на неї певні обмеження.

Перспективним вважаємо дослідження індивідуально-авторських трансформацій паремій в аспекті заміни нормативного компонента виразу на його контекстуальний синонім.

Література:

1. Науменко А. Філологічний аналіз тексту: навчальний посібник для ВНЗ. Вінниця: Нова книга, 2005. 416 с.
2. Задорнова В. Лингвопоэтика. Слово в художественном тексте. Язык, сознание, коммуникация. 2005. Вып. 29. С. 115–125.
3. Гулідова І. Паремійний простір американської поезії ХХ ст.: лінгвокогнітивний і прагмалінгвістичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2008. 23 с.
4. Stockwell Peter. Cognitive Poetics: An Introduction. Routledge, 2002. 208 p.
5. The Best American Poetry. Kim Addonizio "Verities". Editors Billy Collins & David Lehman. Scribner poetry. New York, 2006. 202 p.
6. Collins Free Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 06.04.2018).

Торговец Ю. И. Лингвопоэтический анализ стихотворения Ким Аддонизио «Истины»

Аннотация. Статья посвящена лингвопоэтическому анализу стихотворения американской писательницы Ким Аддонизио «Истины». В фокусе внимания находятся индивидуально-авторские структурно-семантические трансформации общеизвестных паремий, которые способствуют достижению эстетического воздействия. Выявлено, что окказиональные трансформации реализуются путем замены узального компонента паремии на его контекстуальный субститут-антоним, что полностью меняет семантику устойчивого выражения.

Ключевые слова: лингвопоэтика, паремия, структурно-семантическая трансформация.

Torhovets Yu. Linguopoetic analysis of Kim Addonizio's verse "Verities"

Summary. The article touches upon the linguopoetic analysis of the verse by American writer Kim Addisonio "Verities". It considers the application of occasional structural and semantic transformations of well-known proverbs and sayings that contribute to the achievement of aesthetic effect. The transformations are implemented by the replacement of normative component of paroemia with its contextual antonym, which completely changes the semantics of a set expression.

Key words: linguopoetics, paroemia, occasional structural and semantic transformations.

Hagverdiyeva A. A.,
Dissertant of Department of the Azerbaijani Linguistics,
Baku State University

THE CONJUNCTIVE RELATIONSHIP BETWEEN THE UNITS OF SENTENCE IN MODERN AZERBAIJANI

Summary. The article is dedicated to the conjunctive relation between the units of sentence and its features in modern Azerbaijani. The part that is connected with this relation helps to clarify the sentence. Additions, specializations, conjunctions and conjunctive sentences are also connected to the previous part through this relation. The article deals with the features of the conjunctive relation such as pause, connective intonation, and special conjunctions too. The works of Azerbaijani and Russian linguists have been referred to in the article. We have made comparisons for making acceptable this relation as a new kind of relation in the Azerbaijani language. The opinions have been based on artistic examples. Various scientific articles and books have been used while writing the article.

Key words: syntactic, conjunctive, structure, relationship.

Introduction. When we speak about syntactic relations in modern Azerbaijani, it often refers to subordinating and coordinating relations. Not only in Azerbaijani, but in all Turkic languages, it is mainly mentioned two types of syntactic relations. However, there are certain syntactic relations in our language that they can belong to neither subordinating nor coordinating relations. In this article, we will try to determine this type of relations. Researchers of the modern Azerbaijani language, such as A. Abdullayev, Z. Shahbazova, H. Gadimova, R. Gaibova [1; 2; 3; 4; 5] have not shown this connection as a type of syntactic relationship although they have investigated this subject to a certain degree in their research. But for the first time we present three types of syntactic relations: subordinating, coordinating and conjunctive.

In terms of conjunctive, we consider such a type of relation that the part, which is connected by this relation, helps to explain and clarify sentence by entering the sentence. Indeed, this relation covers a wide range of conjunctive constructions. Here, it means devices that are added to sentence as a main part and used in different ways.

In our opinion, we need to expand the boundary and content of this relation. Joining by means of a conjunctive relation involves many subtle points. This relation distinguishes itself at various levels. It demonstrates different features in the adjunction and the complex sentences with subordinating and coordinating relations. It is noteworthy that dividing up the relations into subordination and coordination is not so appropriate as it is the conjunctions and intonation that distinguish between them. The meaning does not change, if we join these parts as a simple sentence without the use of conjunctions. The parts, in which the conjunctive relation is used, are weakly interconnected sentences. A. Abdullayev writes: "The conjunctive subordinate clause is added after the main clause, evaluates the content or gives additional information about it" [1, p. 433].

When we look at the conjunctive members and the history of their use in the Azerbaijani language, we find out that they first emerged orally. Later they began to be used in a written language as a syntactic construction. The conjunctive constructions have been

studied much in Russian linguistics, but in Turkology they have not been studied at the same level. M. Jafarzadeh [6], B. Jalilov [7], K. Abdullayev [8], G. Kazimov [9], H. Gadimova [3] have investigated the conjunctive constructions in Azerbaijani linguistics. The first information about the conjunctive subordinate clauses in the Azerbaijani language was given by K. Abdullayev. The scientist writes: "The conjunctive subordinate clauses, as it is known, joins the main sentence and evaluates the idea in it or adds additional information. For example, *Təyyarə bu məsafəni 5 saata qət edəcəkdiki, bu da qatarla getməkdən 15 dəfə tezdir* (The airplane would have traveled this distance for 5 hours, which was 15 times faster than the train) [10, p. 345]. The second one was connected to the first and dependent on it. The second simple sentence here explains the idea which has been presented in the first sentence.

The main part. Many linguists refer to the conjunctive relation as the conjunctive structure or the conjunctive syntagm. In our opinion, this must be called the part connected by the conjunctive relation. By using this relation you will still have the same content as a member or sentence. The authors have generally called it the conjunctive construction. We have set a goal to draw attention to the connected part, passing over the question how to name it. The joining part can be a phrase, sentence or word. We strongly recommend naming the connection of all these units to their previous part as conjunction.

From "Kitabi Dada Gorgud" until our modern times, the conjunctive constructions used in all our oral and written literature have shown itself as a typical form of expression. H. Gadimova notes that the conjunctive constructions in our language are mainly based on the particular emphasis of the signs stipulating the rationale development of the events that express the "place" of discourse. The conjunctive constructions are essentially syntactic units that are aparted from the main discourse – basic sentence and show itself colorful in the text. There is a continuous break between the joining parts and basic sentences, and in this case the joints act as an important means for creating emotional mechanism of speech [3, p. 3]. Conjunctive constructions were often used in the 60s edition. The conjunctive constructions are mainly written in prose and drama. This type of connection simplifies speech and enhances emotionality.

The place of the conjunctive constructions in the Azerbaijani language is stable. First, the main sentence, then conjunctive constructions are processed. The conjunctive part is added to the main sentence with a special intonation and break. H. Gadimova explains: "The conjunctive part is separated from the main part by changeable motion and high tone. There is a high interval between the conjunctive part and the main statement. There is a separating and dividing break between the conjunctive and the connected parts" [3, p. 9]. In general, the conjunctive constructions play a crucial role in the creation of the text. This break is the phonetic feature of the connection.

Some linguists properly name this kind of joining as a form of relation [3, p. 7]. We also accede to this opinion. In our research, we are interested in this aspect of the connection.

The connective function of this relation was initially suggested by Russian linguists. G. Kim writes: "The conjunctive relation has the function to connect between the main discourse and the conjunctive construction" [11, p. 2–3].

According to the linguist who made a research on the conjunctive constructions in the Uzbek language, "The main statement is always an independent sentence, and the conjunctive construction acts as an independent syntactic unit".

Although the conjunctive constructions have been used firstly in the spoken language, we come across these constructions in the publicistic, artistic, scientific styles, dialects and accents of the literary language.

The Russian linguist L. Sherba also has suggested significant ideas on the conjunctive constructions and conjunctive relation. "The second element in the conjunctive composition is formed only after the first, or when it is said (first). In other words, the speaker does not have a definite idea of the conjunctive construction until the basic structure is complete. Therefore, the necessity of such a construction arises after the basic sentence is completed" [13, p. 80]. This necessity shows itself through the connection.

Conjunctive constructions are divided into two parts: the conjunctive constructions made of a single sentence; the conjunctive constructions formed with independent sentences.

Regarding the conjunctive constructions, Russian linguist N. Valgina notes that the next elements of the statement appear after the basic idea is clear [14, p. 5].

Georgian linguist L. Khatiaishvili conducted a research on the conjunctive constructions in Russian and concluded that the content of the conjunctive part of the constructions depends on many different reasons. According to the linguist, the conjunctive constructions can also be an expression means of what suddenly comes to mind. Additionally, the subjective judgments expressed through these constructions are differentiated by being unidimensional and multidimensional [15, p. 23].

The conjunctive constructions can be formed with and without conjunctions.

The findings show that most of the conjunctive constructions in Azerbaijani are linked to the main statement by the intonation. Then, it is thought that there is a coordinating relation between the conjunctive constructions and the statement. In fact, there is an independent relation between those two sides, which we recommend calling it as a conjunctive relation.

In general, the syntax of the conjunctive clauses has not been fully defined Turkology yet, and the different opinions exist about this relation.

However, in the Azerbaijani language, there are also conjunctive sentences which are formed with the help of conjunctions. This type of the conjunctive constructions in modern Azerbaijani are used with both coordination and subordination conjunctions. For example, *O, qabiliyyətli adamdır, həm də xeyirxah* (He is both talented and good-natured). (S. Amirov).

R. Gaibova studied the conjunctive subordinating complex sentences in her scientific work "The conjunctive subordinating complex sentences in the Azerbaijani language". According to the linguist, conjunctive subordinating complex sentences in modern Azerbaijani is based on the inner potential of the Azerbaijani language. And it is merely the product of

Azerbaijani thinking [2, p. 28].

Prior to R. Gaibova, the author of fundamental investigations on complex sentences, A. Abdullayev also studied the subordinating complex sentences with the conjunctive subordinate clauses [10, p. 389] when giving information about the types of subordinate clauses. In 1961, A. Abdullayev wrote an article titled "Conjunctive subordinating complex sentences with the subordinate clause" [16, p. 53–56]. In 1974, in his monograph titled "Complex Sentences in modern Azerbaijani", he mentioned the conjunctive subordinate clauses separately. "The conjunctive subordinate clauses, as it is known from its name, joins the main sentence, evaluates the idea (in the main sentence), or gives additional information about it" [10, p. 345].

"There is a sentence structure in the history of the Azerbaijani language that" hesitates "between subordination and coordination" [2, p. 32]. These hesitant sentences are the conjunctive complex sentences that there is a conjunctive relation between them. R. Gaibova shows that such sentences are also found in Kitabi Dada Korgud, and the Dastani-Ahmadi Harami. G. Kazimov spoke extensively about the conjunctive constructions too. He noted that the conjunctions were still in our language from ancient times. "Such constructions serve to fill, expand, add additional information, or make the idea clear" [2, p. 36].

As we have already mentioned above, this type of sentence structures have been developed in our language from very ancient times, but began to be more active in the mid-20th century. What is the reason? Researcher linguist R. Gaibova associates it with a special need of linguist thinking for conjunctive subordinating complex sentences since that period. It is also important to note that this need is more speech-based rather than a language-based approach [2, p. 36].

The conjunctive subordinate clause joins the main sentence, gives additional information about it, or expresses an opinion; for example: *İstirahət mərkəzi Şimal rayonunun meşəlik hissəsinə yaxın ərazidə yerləşirdi ki, bu da onlara sərf edirdi* (Müşfiq Xan "Milanaya məktub" s. 18) (The recreational center was located near the forested part of the Northern district, which was suitable for them [Mushfig Khan, "Letter to Milana", p.18])

There is also a conjunctive relation in the conjunctive sentences. The second part is linked to the first one by this relation.

In the given example, the main clause has been given first before the subordinate clause and connected with each other by the conjunction "ki". Since the connection between such sentences and subordinate sentences is weak, they can also be used as separate sentences. For example, *Şimal rayonunun meşəlik hissəsinə yaxın ərazidə yerləşirdi. Bu onlara sərf edirdi.* (It was located near the forested part of the Northern district. It was suitable for them.) This indicates that the second of these independent sentences is connected to the previous sentence with the conjunction "ki" and other subordinate words in order to maintain the coherence of the events. These types of sentences are also closely related to coordinating compound sentences. The additional information is given or any opinion is expressed about the content of the main clause in the subordinating sentences formed with the participations of the conjunctive subordinate clause and the conjunction "ki", as in the second sentence.

There is only one type of the conjunctive structured sentence: the main clause comes before the subordinate clause. They are connected to each other. The following means are used in this connection.

1. The subordinate clause is connected to the main clause with the conjunction "ki"; The pronouns **bu**, **o** and the particle **da** (**də**)

are used in the subordinate clause in different cases: *O, düşdüyü bu cəmiyyətdə həyata qəhrəmanın gözələri ilə baxırdı ki, bu da bəzilərinin xoşuna gəlmirdi* (B. Məmmədli "İşıq", s. 107). He looked with the eyes of a hero in the society, where he lives, and some did not like it [B. Məmmədli, "Light", p. 107].

2. The subordinate clause is given after the main clause and connected to each other with intonation; For example, in some of these sentences, it is possible not use the particle *da (də)*: *Ağa, Qulunun qulağından yapışdı: "Bax biri mal otarır, bu, naxırçıdır. Biri at otarır, bu, ilxıçıdır. Bax biri qoyun otarır, bu da çobandır. Bax biri əkin əkir, bu da rəncbərdir. Biri su gətirir, bu da suçudur"*. (S. Rəhimov). Agha stuck to Gulu's ear: "Look! Someone is grazing the cattle, he is cowherd. One is grazing horses, it is a horseherd. One is grazing sheep, he is a shepherd. See, one is planting seeds, he is a farmhand; Someone is bringing water, he is a water bearer". [S. Rəhimov]

It is possible to add the conjunction "**ki**" to all of these examples before the subordinate clause.

3. The auxiliary word "**isə**" is used to in the predicate of the main clause; For example, *Onlar kol-koslardan, ağaclardan, daşlardan tuta-tuta dağın zirvəsinə qalxdılarsa da, bu onları qorxutmadı*. (B. Mikayılı "Kağız parçasına hopmuş məhəbbət", s. 216). Grabbing the bush, the trees, and the stones, they climbed the top of the mountain, but it did not scare them. (B. Mikayılı, "Love in a piece of paper", p. 216). Thus, the subordinate and main clauses can be interconnected in three ways:

– *Mənimçün dünyada bir müqəddəs şəxs vardı ki, o da elə anamdır.*

There is a holy person for me in the world, who is my mother.

– *Mənimçün dünyada bir müqəddəs şəxs vardısa da, o da elə anamdır.*

If there is a holy person for me in the world, she is my mother.

– *Mənimçün dünyada bir müqəddəs şəxs vardı, o da elə anamdır.*

There is only one holy person for me in the world, and she is my mother.

The easily interchange of the conjunctive means proves that such a connection can not be restricted by subordinating and coordinating relations.

Besides A. Abdullayev, other linguists also investigated this issue. A. Rəjablı claims that the conjunctive subordinate clauses also appear in the ancient Turkic written monuments. The existence of these types of sentences in Turkic languages in the VI–IX centuries proves that the conjunctive subordinate sentences have not been newly entered the language. The conjunctive subordinate sentence in ancient written monuments belongs to one member of the main sentence, or to the content of the whole sentence. In the ancient Turkic languages, as conjunctions were weakly developed, the conjunctive subordinate sentence was connected to the main sentence with the help of subordinative intonation and sometimes, the conjunctions. For example, *Ötükən yışda yığ idi yok ermiş, il tutsuk yir Ötükən yış ermiş. – Ötükən meşəli dağlarında yaxşı sahib yox imiş, el tutmalı yer Ötükən meşəli dağlar imiş.*

The previous two forms are considered the typical forms of the conjunctive subordinate sentences. They only differ according to their grammatical semantics: when the subordinate sentence is connected to the main sentence by the conjunction "**ki**", there is definiteness in its content and the event is marked as the sole fact; when it is connected by the auxiliary words **-sa**, **-sə**, the sentence has the content of probability, and is deprived of the definiteness.

The latter is very close to the coordinating compound sentences according to its structure. In all cases, it is possible to add the conjunction "**ki**" to that sentence: *Azərbaycanda bir əsas şəxsiyyət vardı ki, o da M. C. Bəğirov idi*. In Azerbaijan, there was only one major person, and he was M. Bəğirov. Therefore, G. Kazimov states that some of the conjunctive subordinate sentences include the general content of the main sentence in such intonation-structured sentences.

Sometimes the subordinate sentence refers to one part of the sentence; For example: *Dünən qoltuğumda bir qovluq var idi ki, o da sənədlərim idi*. (Anar "Marallarım"); *Bir yazı yazmışan, o da ağzına gələn*. (A. Rəhimov).

Yesterday, I was holding a folder, it was my documents. (Anar "My Marals"); You have written an article, and it is all nonsense (A. Rəhimov).

The connection does not appear between the members of the subordinate sentence, but the supplementaries. Therefore, this type of subordinate sentence is sometimes referred to as the "supplemental subordinate sentence" [9, p. 120]. It is clear from the views of the author that it is incorrect to divide the above-mentioned sentences into subordinating and coordinating sentences. These are conjunctive complex sentences.

The main feature of the conjunctive constructions is that these constructions can not be included in the structure of the main sentence. The conjunctive constructions are the concept, information, and supplementary information which suddenly come into mind. This is not a sign of the weakness of the semantics of the part that is attached. The conjunctive constructions are the actual sentences. "The conjunction "**ki**" can be not used between the constituents of this type of subordinating complex sentences, especially in the spoken language. For example. *Bircə canım var, o da sizə qurban*. I have one soul, and I can sacrifice it for you.

The conjunctive constructions often occur with a separation of the members of the basic sentence. Therefore, in linguistics this phenomenon is called "parselia", and the joining structures "parselia". (French parcels – division into smaller parts. It should be taken into account that the concept of "joining" is broader than "parcel". All parcels can include in the basic sentence, whereas all joints can not consist of the parcels [9, p. 122].

The conjunctive constructions are both expressed in terms of both the meaning and the grammatical point of view and constitute a whole; The idea in the preceding sentence is explained and expanded in the second sentence and becomes clearer.

The conjunctive constructions are closely bound with the main sentence semantically and structurely. The conjunctive structure is connected to the main sentence with a special intonation, the intonation at the end of the sentence lowers, and the conjunctive pause is added to the sentence. The conjunctive constructions are separated by a variety of punctuation marks, including dots, commas, semicolons, three points, or dashes; For example: *Macərayla Maral dəniz-kənarı parkın xiyabanında-salxım söyüdünlə altında oturmuşdular*. (Anar "Marallarım", s. 39).

Some of the joining constructions are like additions: *Sən bizim Qurbanəlinin nəvəsi deyilsən? Aşağı məhəlləli Zır Qurbanəlinin? (Ə. Əylisli)*. Are not you the grandson of Gurbanali? Gurbanli from the down part of the district? (A. Əylisli).

Result. Almost all of our linguists regard the conjunctive complex sentences as a type of coordinating compound sentences. But we think that there is a conjunctive relation in these sentences. These types of sentences should be called a conjunctive com-

plex sentence rather than a susentence. In general, we are opposed to the terms such as subordination and coordination. We support the use of the term “the conjunctive complex sentences for this type of complex sentences”. Words or word combinations may be called the conjunctive members.

References:

1. Abdullayev A., Seyidov Y., Hasanov A. Modern Azerbaijani language. Syntax. Baku, 1985, 467 s.
2. Gaibova R. Conjunctive subordinating complex sentences in Azerbaijani. Baku, 2006, 130 s.
3. Gadimova H. Conjunctive constructions in modern Azerbaijani. Baku, 2006. S. 22.
4. Shahbazova Z. Grammatical relations between modal word and sentence. Grammatical-structural issues of Azerbaijani. 1982. S. 61–65.
5. Shahbazova Z. Modal words and modal word combinations in modern Azerbaijani. Baki: ADU, 1985.
6. Jafarzadeh M. Dialectical syntax of Azerbaijani. Baku, 1990, 359 s.
7. Jalilov B. Methods of connecting the components of complex sentences in modern Azerbaijani. Historical and applied linguistics. 1993. № № 8–12.
8. Abdullayev K. Theoretical issues of Azerbaijani syntax. Baku, 1999. 281 s.
9. Kazimov G. Modern Azerbaijani. Syntax. Baku, 2000, 496 s.
10. Abdullayev A. Subordinating complex sentences in modern Azerbaijani. Baku, 1974. 419 s.
11. Ким Г. Бессоюзные присоединительные конструкции в современном русском литературном языке: дисс. ... канд. филол. наук. Алма-Ата, 1965. 150 с.
12. Щерба Л. О Части речи в русском языке. Избранные труды по русскому языку. Москва, 1957, 234 с.
13. Валгина Н. Присоединительные конструкции в современном русском литературном языке: дисс. ...канд. филол. наук. Ленинград, 1965. 348 с.
14. Хатишвили Л. Присоединительные связи в русском языке. Тбилиси: Издание Тбилисского университета, 1963.
15. Abdullayev A. On the conjunctive subordinating complex sentences in Azerbaijani. Scientific works of ASU named after S.M. Kirov. 1961. № 2. С. 53–56.

Хагвердиева А. А. Взаємозв'язок між одиницями всередині речення в сучасній азербайджанській мові

Анотація. Стаття присвячена кон'юнктивним відносинам між одиницями речення в сучасній азербайджанській мові й їхнім особливостям. Розгляд їх допомагає уточнити зміст речення. Додатки, частки, сполучники і кон'юнктивні речення також пов'язані з попередньою частиною цим співвідношенням. У статті вивчаються особливості кон'юнктивних відносин, як-от: пауза, сполучна інтонація і спеціальні союзи. Розглянуто роботи азербайджанських і російських лінгвістів. Ми зробили порівняння для виявлення ставлення до нового типу даних відносин в азербайджанській мові. Висновки були засновані на художніх прикладах. Під час написання роботи використовувалися різні наукові статті та книги.

Ключові слова: синтаксис, приєднання, конструкція, зв'язок.

Хагвердиева А. А. Взаимосвязь между единицами внутри предложения в современном азербайджанском языке

Аннотация. Статья посвящена конъюнктивным отношениям между единицами предложения в современном азербайджанском языке и их особенностям. Рассмотрение их помогает уточнить содержание предложения. Дополнения, частицы, союзы и конъюнктивные предложения также связаны с предыдущей частью этим соотношением. В статье изучаются особенности конъюнктивных отношений, а именно: паузы, соединительной интонации и специальных союзов. Рассмотрены работы азербайджанских и русских лингвистов. Мы провели сравнение для выяснения мнения по поводу нового типа отношений в азербайджанском языке. Выводы основаны на художественных примерах. Во время написания работы использовались различные научные статьи и книги.

Ключевые слова: синтаксис, присоединение, конструкция, связь.

*Шайнер І. І.,**асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

НОВІТНЯ БРИТАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ (ПРАГМАСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті здійснено огляд наукової літератури та визначено основні особливості дослідження лексико-семантичного простору художнього твору на військову тематику з позицій прагмастилістичного підходу, проаналізовано основні лексичні структури та стратегії сучасного британського літературно-художнього твору у світлі прагмастилістики.

Ключові слова: постмодернізм, лексико-семантичний простір, прагмастилістика, дискурс.

Постановка проблеми. Із другої половини ХХ ст. і досьогодні тема війни є надзвичайно актуальною в цілому світі і це, звичайно, відображено в художніх творах. Тому в аналізі лексико-семантичної структури художнього твору необхідно брати до уваги не тільки мовний, але й позамовний контекст, який значно впливає на процес творення художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Все частіше вчені наголошують на тому, що найповніший аналіз тексту дозволяє застосувати саме прагмастилістичний підхід, оскільки він дає змогу провести глибше дослідження художнього дискурсу, ніж стилістика чи прагматика окремо. Цю думку простежуємо в роботах таких закордонних і вітчизняних дослідників, як: Л. Хікей (1993 р.), Е. Блек (2006 р.), Е. Азнаурова (1988 р.), Л. Лузіна (1991 р.), І. Бехта (2004 р.), І. Сусов (2009 р.), Л. Безугла (2014 р.), О. Ємець (2014 р.), Л. Піхтовнікова (2016 р.).

Досліджуючи художній текст постмодернізму, вчені часто зосереджуються і на військовій тематиці, яка простежується у творах більшою чи меншою мірою: Р. Хевісон (1988 р.), Б. Бергонзі (1993 р.), Д.Дж. Тейлор (1993 р.), А. Піетте (1995 р.), А.К. Сміт (2000 р.), А. Барлоу (2000 р.), Г. Сарма (2001 р.), Е.Х. Кейтер (2016 р.), Т. Качак (2015 р.). Однак сучасні британські художні прозові тексти на військову тематику все ще недостатньо досліджені в науковій літературі, а глибоке вивчення їхнього лексико-семантичного простору потребує урахування прагмастилістичного аспекту.

Метою статті є визначення основних особливостей лексико-семантичного простору сучасного британського художнього тексту на військову тематику з позицій прагмастилістики.

Виклад основного матеріалу. Оскільки лексичні засоби і стратегії обираються автором для реалізації визначених прагматичних цілей, то надзвичайно важливим у дослідженні художнього твору є використання саме прагмастилістичного підходу.

Прагмастилістика дає змогу провести глибше дослідження художнього тексту, оскільки вона поєднує елементи та методи стилістики і прагматики. Прагматика цікавиться, **як** люди розуміють мову [10, с. 100]. Прагматика в літературному дискурсі вивчає ставлення автора до реальності; **що** та **як** він описує; його схвалення чи заперечення, захоплення, іронію чи відразу до чогось [20, с. 98]. Прагматика також фокусується на ставленні читача до тексту та літератури загалом, чи читач сприймає

текст як об'єктивний та достовірний, чи навпаки, як іронічний і нереальний. Прагматика авторського задуму (вибір мовних стратегій, моделей спілкування з адресатом) реалізується в текстах за допомогою таких мовно-стилістичних засобів, як: композиційно-стилістична структура тексту, особлива лексика чи фразеологія, синтаксис, мовні фігури, засоби синтагматичних і парадигматичних зв'язків. Саме стиль орієнтує адресата на зміст дискурсу, демонструючи очікувані зразки його викладу [7, с. 116].

Стилістика має лінгвоцентричну основу. Її об'єктом є мовні одиниці всіх рівнів, а предмет охоплює: використання виразних і образних засобів мови, що виконують естетичну функцію; історію розвитку функціональних стилів; функції стилістичних прийомів у різних стилях мовлення; індивідуально-художній стиль письменника [2, с. 8–9]. Отже, стилістика зосереджується на мовних засобах. Вона «вивчає стилістичні засоби, які застосовує людина, а прагмастилістика – інтенції, стратегії й тактики людини, що застосовує стилістичні засоби. Відповідно, прагмастилістика поєднує методи стилістики й прагматики» [2, с. 9].

Тож, в основі прагмастилістики (як і в основі прагматики) лежить антропоцентричний принцип дослідження. Прагмастилістика вивчає не лише мовні засоби, які використовує автор, але й фокусується на позалінгвістичному контексті: інтенціях, стратегіях і тактиках, які використовує автор; на тому, **що** зумовило вибір саме цих засобів і як вони впливають на читача; **як** «стратегії та інтенції автора формують стиль дискурсу, жанр мовлення й авторський ідеостиль» [2, с. 10].

Зазначимо, що дискурс є складним комунікативним явищем, «яке охоплює і соціальний контекст, що створює уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси творення і сприйняття повідомлення» [3, с. 41]. Отже, дискурс не обмежується рамками конкретного тексту, а є значно ширшим поняттям, яке передбачає занурення в комунікативний контекст і аналіз як лінгвістичних, так і позалінгвістичних чинників.

Характерною рисою постмодернізму, особливо останніх двох десятиліть, є значна увага до історії та минулого. Такі твори часто називають «новими історичними романами». Однак відмінною рисою постмодернізму є те, що, хоча місце розгортання подій є історично точним, історичні постаті та події часто змінені. Так автор підкреслює, що перед нами літературний твір, фікція [18, с. 27].

Сучасній літературі властиві змішання різних стилів, жанрів, наявність кількох поглядів на одну подію, переплетення різних часових рамок у творі. Для наративної та композиційної структури твору автор часто звертається до прийому колажу. Він руйнує лінійність оповіді, створюючи в читача ефект множинності та відносності в розумінні світу.

Письменники дедалі частіше, демонструючи власний авторський художній світ, ведуть діалог із читачем, звертаються

до нього особисто. Такий діалог зазвичай має форму гри. Обираючи цю стратегію, автор має на меті залучити читача до процесу спільного уявлення подій, або їх передбачень в оповіді: *"I know what you're thinking. You wish I'd get on with the story. It's the only story about the old days that interests you now; the only thread in this tattered flag of mine that still catches the light. You want to hear about Tomas Leibniz. To have it clear, categorized, ended. Well, it isn't as easy as that"* [23, с. 17].

Численне використання іронії в тексті також апелюють до читача і привертають увагу до проблеми, що зазначає автор:

"And that's the end of the story about Bruno and his family. Of course all this happened a long time ago and nothing like that could ever happen again.

Not in this day and age" [22, с. 132].

У творах на військову тематику часто простежуємо іронію в оповіді про війну, так, автор наголошує на її абсурдності або абсурдності трактування війни лише як чогось високого, патріотичного з боку молодих людей, які ще не до кінця усвідомлювали, що вона насправді несе із собою.

Пародія в сучасному літературному творі часто тісно пов'язана із прийомом пастишу, тобто поєднанням різних стилів, жанрів, наративних ліній та стилістичних засобів, кожен з яких має велике значення у створенні книжки. Нерідко пародія і пастиш тісно переплітаються у творі, що не завжди дозволяє провести між ними чітку межу.

Неспокій у сучасному світі, втрата впевненості в майбутньому, можлива загроза, що нависла над людством, спонукають авторів звертатися до воєнної тематики. Ця тематика проникає у твори різних жанрів і простежується в них на різних рівнях – від мікро- до макровкраплень. Зображуючи війну (або тільки згадуючи про неї), нинішні автори спонукають нас задуматися над її впливом на повсякденне життя людини, а також пропонують способи подолання її наслідків. На прикладі минулого письменники намагаються передати нам всі жахіття війни, її згубні наслідки та цілковиту абсурдність, закликаючи не допустити подібної ситуації у майбутньому. Навіть твори, що зосереджуються передусім на інших темах, часто містять згадки про війну. Використання тих чи інших лексичних структур і стратегій покликане здійснити певне прагматичне враження на читача, задумане автором.

Постмодерністський світогляд визначив використання таких лексичних стилістичних засобів, як: іронія, алюзії, цитати, епіграфи, метафори, метонімія, порівняння. Для творів характерні: орієнтованість на історіографічну металітературу, наявність відносності, багатозначності, кількох поглядів на одну подію, прийоми опису, ретроспективний елемент, символічність. Використання всіх цих засобів у художньому творі детально продумане автором та покликане створити особливий ефект. Сучасний текст орієнтований на інтелектуального читача. Читання твору більше не є простим сприйняттям оповіді, а потребує активної участі та реакції читача на текст.

Отже, узагальнено лексичні структури та стратегії, що характерні сучасній британській літературі на військову тематику, та їхні прагматистичні особливості (інтенції автора і вплив на читача) можна подати так:

– вибір військової тематики (*пов'язаний із нестабільністю в сучасному світі; спонукає задуматись над впливом війни на повсякденне життя людини*);

– мікровкраплення військової тематики у творі (*показують, як війна проникає в наше звичне життя, є незримо присутньою в ньому*);

– орієнтованість на історіографічну металітературу (*має на меті надати нового значення концептам «реальність», «історія», «правда», спонукає до роздумів*);

– пародія (*спонукає до переосмислення відомого сюжету*);

– іронія (*підкреслює абсурдність війни*);

– діалог із читачем, часто у формі гри (*залучає читача до процесу спільного уявлення подій, або їх передбачень в оповіді*);

– наявність кількох поглядів на одну подію (*дає можливість читачу самому аналізувати ситуацію і вирішувати, на чьому він бої*);

– руйнування чітких часових меж у творі, колаж, ретроспекція (*створюють ефект множинності та відносності в розумінні світу*);

– фрагментація, пастиш, пойомеон (*підривають «владу» автора; створюють відчуття відносності*);

– фотографічні моделі, описи, деталізація (*створюють ефект достовірності*);

– підказки і натяки (*дають можливість читачу самому розкривати численні таємниці героїв*);

– відкритий фінал (*спонукає читача до роздумів та створення у своїй уяві можливих варіантів розвитку подій*);

– символізм (*спонукає читача до роздумів*);

– алюзії, цитати (*створюють відчуття того, що все в нашому житті циркулює та повторюється*);

– епіграфи (*створюють асоціативне тло, виражають основну тему чи ідею твору*);

– повтори (*підкреслюють певну проблему чи ідею автора*);

– оригінальні метафори, метонімія, порівняння (*якнайповніше передають жахіття війни, спонукають запобігти таким катастрофам у майбутньому*);

– стилістична конвергенція (*створює експресивність, акцентує думку автора*).

Висновки. Отже, всі лексичні структури в художньому тексті обираються автором з особливою метою: створення певної атмосфери та досягнення прагматичного враження в читача. На авторські інтенції неминуче впливає соціальний, позалінгвістичний контекст. Це яскраво виражено у творах з елементами військової тематики, оскільки її мікровкраплення часто проникають і у твори іншої тематики й інших жанрів. Тому вважаємо, що для повного аналізу сучасного британського художнього твору на військову тематику важливе урахування прагматистичного аспекту. Він дає змогу глибше зануритися в художній дискурс, враховуючи весь контекст і позамовні чинники. Прагматистичний підхід відкриває нові перспективи в подальшому дослідженні сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику.

Література:

1. Азнаурова Э. Прагматика художественного слова. Ташкент, 1988. 126 с.
2. Безугла Л. До питання розмежування прагматики, стилістики та прагматистичності. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2014. Вип. 77. С. 6–11.
3. Бехта І. Дискурс наратора в англомовній прозі. Київ, 2004. 304 с.
4. Бехта І. Концептосистема англомовного дискурсу постмодернізму. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного

- університету імені В. Винниченка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). 2010. Вип. 89(5). С. 167–173.
5. Ємець О. Засоби прагматичної стилістики і проблеми перекладу. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2014. Книга 3. С. 67–70.
 6. Лузина Л. Проблемы стилистики в прагматистической интерпретации. Прагматика и семантика. Москва, 1991. С. 67–81.
 7. Пихтовникова Л.С. Прагматистика дискурса в свете лингво-синергетической парадигмы. Когниция, коммуникация, дискурс. 2016. № 13. С. 114–130.
 8. Сусов И. Лингвистическая прагматика. Винница, 2009. 272 с.
 9. Alegre S.M. Post-war English literature 1945–1990. UOC. URL: <http://gent.uab.cat/saramartinalegre/sites/gent.uab.cat.saramartinalegre/files/Post-War%201945-1990.pdf>.
 10. Baker P., Ellece S. Key Terms in Discourse Analysis. Chennai, 2011. 234 p.
 11. Black E. Pragmatic Stylistics. Edinburgh, 2006. 166 p.
 12. Cobley E. Postmodernist War Fiction: Findley's The Wars. Canadian Literature. 1995. № 147. P. 98–124.
 13. Fokkema D.W., Bertens H. Semantic and Syntactic Organization of Postmodernist Texts. Approaching Postmodernism. Amsterdam, 1986.
 14. Head D. The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000. Cambridge, 2002. 307 p.
 15. Hickey L. Stylistics, Pragmatics and Pragmatics. Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes. 1993. T. 71. P. 573–586.
 16. Hidalgo P. Memory and Storytelling in Ian McEwan's Atonement. Critique: Studies in Contemporary Fiction. 2005. Vol. 46. Is. 2. P. 82–91.
 17. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. New York, 1988. 268 p.
 18. Linds J. Engaging with Postmodernism: An Examination of Literature and the Canon. Undergraduate Honors Theses, 2013. 423 p.
 19. Malcolm D. Understanding Ian McEwan. Columbia, 2002. 216 p.
 20. Vlokh N.M. Pragmatics of postmodernist text. Sumy State University Bulletin. Philological sciences series. 2004. № 3. P. 96–101.
 21. Ward G. Postmodernism. London, 2003.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Boyne J. The Boy in the Striped Pyjamas. Oxford, 2006. 132 p.
2. Harris J. Five Quarters of the Orange. London, 2010. 432 p.

Шайнер И. И. Новейшая британская литература на военную тематику (прагматистический аспект)

Аннотация. В статье представлен обзор научной литературы и определены главные особенности исследования лексико-семантического пространства художественного произведения на военную тематику с позиций прагматистического подхода, проведен анализ лексических структур и стратегий современного британского литературно-художественного произведения в свете прагматистики.

Ключевые слова: постмодернизм, лексико-семантическое пространство, прагматистика, дискурс.

Shainer I. The latest British war literature (pragmastic aspect)

Summary. The article represents the description of scientific literature and focuses on the main peculiarities of the research of the lexical semantic space in war literature from the pragmasylistic approach; provides the analysis of the basic lexical structures and strategies of modern British literary texts in the light of pragmastylistics.

Key words: postmodernism, lexical semantic space, pragmastylistics, discourse.

Швець Т. А.,

доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ КОЛОРОНІМАМИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ СТЕНДАЛЯ «ЛЮСЬЄН ЛЕВЕН»)

Анотація. Стаття відображає результати дослідження, присвяченого виявленню засобів репрезентації індивідуально-авторської картини світу в романі Стендаля «Люсьєн Левен». Встановлено, що одним із засобів відображення картини світу цього твору є колороніми, що слугують на позначення ахроматичних і хроматичних кольорів. Звернення до колоронімів сприяє відтворенню реалістичної індивідуально-авторської картини світу, притаманної французькому суспільству першої половини XIX століття. Перевага у творі колоронімів на позначення хроматичних кольорів акцентує увагу на тогочасних історичних подіях та дозволяє проникнути в психічний стан героїв твору.

Ключові слова: індивідуально-авторська картина світу, колоронім, ахроматичні кольори, хроматичні кольори, організація колірного поля.

Постановка проблеми. Перехід лінгвістичних досліджень на злам тисячоліть у площину когнітивної лінгвістики поставив у центр наукових пошуків людину як посередника між сприйнятою нею дійсністю та вираженням результатів цієї рецепції засобами національної мови. Зазначене сприяло появі термінів «мовна картина світу», «художня картина світу» та «індивідуально-авторська картина світу», зацікавленість засобами відображення яких національними мовами перебуває в полі зору науковців і на сучасному етапі розвитку лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі відображення сприйнятої реальності засобами мови присвячені праці І. Бабій (використання колоронімів у художньому мовленні) [1], Ю. Караулова (роль наукових знань у формуванні картини світу) [2], Б. Мейлаха (художня картина світу як відображення сприйнятої дійсності у творах літератури та мистецтва) [3], Т. Цив'ян (дослідження картини світу як результату оброблення інформації про середовище і людину) [4] та інших науковців.

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, присвячених проблемі формування мовної, художньої й індивідуально-авторської картини світу та їх відображення засобами мови, дотепер відсутні дослідження, спрямовані на виявлення специфіки репрезентації індивідуально-авторської картини світу у творі Стендаля «Люсьєн Левен» колоронімами, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Метою статті є виявлення колоронімів, що уможливили репрезентацію індивідуально-авторської картини світу в аналізованому творі.

Виклад основного матеріалу. Опрацювання наукового доробку з досліджуваної проблеми дозволило встановити, що поряд із мовною картиною світу є художня й індивідуально-ав-

торська картина світу. Індивідуально-авторська картина світу, яку визначають як результат концептуалізації та категоризації світосприйняття окремою мовною особистістю, набуває репрезентації в процесі творчої діяльності письменника та відбиває його індивідуальне світобачення.

У процесі вербалізації індивідуально-авторської картини світу в художньому творі важливе місце посідають колороніми, оскільки в прозових творах вони здатні набувати ознак індивідуального стилю письменника, відображати його світогляд і естетичні позиції, символізувати відповідну епоху та ментальність [1]. Відображаючи особливості світосприйняття певного етносу, колороніми впливають на колірні уподобання письменників, які мимоволі відтворюють у своїх творах кольори історичної епохи їх написання, рідної природи або доповнюють їх тими фарбами, яких у ній бракує.

Є думка, що кожна епоха має свій колір, який втілюється у творчості письменників. Проведене дослідження виявило, що історичний період, описаний Стендалем у романі «Люсьєн Левен», також репрезентований певними кольорами.

Порівняльно-кількісний аналіз репрезентації індивідуально-авторської картини світу колоронімами у романі «Люсьєн Левен» поданий у таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці, індивідуально-авторська картина світу у творі репрезентується завдяки зверненню автора до колоронімів на позначення ахроматичних (*blanc, gris, noir*) і хроматичних (*amarante, bleu, doré, jaune, marron, rouge, rose, vert*) кольорів.

В аналізованому творі колоронім *blanc* вживається на позначення кольору: предметів одягу героїв: *Vers la fin du service, le cœur de Lucien eut un grand sacrifice à faire; malgré un pantalon blanc de la plus exquise fraîcheur, il fallut se mettre à deux genoux sur la pierre sale de la chapelle des Pénitents* [5, с. 172]; вусів і волосся осіб літнього віку: *Quoique ça, c'est un bon lapin, dit un vieux maréchal des logis à moustaches blanches* [5, с. 80]; декорацій, збудованих із нагоди балу: *On les avait dressées à côté du kiosque, avec lequel elles communiquaient par de grandes portes ornées de trophées indiens, mais où la couleur blanche dominait* <...> [5, с. 237]; паперу, на якому головний герой пише листа: <...> *Leuwen avait profité de son cahier de papier blanc pour composer une seconde lettre qu'il trouva plus céladon encore et plus plate que celle qui était à la poste* [6, с. 300], тобто лише в прямому значенні, позначаючи колір як частин тіла людини, так і предметів одягу та вжитку.

Колоронім *gris* використаний автором на позначення кольору: волосся батька Люсьєна: *M. Leuwen père était un homme fort gros, qui avait le teint fleuri, l'œil vif, et de jolis cheveux gris bouclés* [5, с. 572]; предметів одягу священнослужителя: *L'abbé*

Olive avait de Mgr l'évêque la permission de porter un habit bleu extrêmement râpé et des bas gris de fer [5, с. 430]; цегли, з якої збудовані сходи будинку: *En montant au premier étage, ce fut avec une sorte de terreur qu'il regarda le grand escalier en pierre grise avec sa rampe de fer à dessins vernissés en noir et dorés dans les endroits qui représentaient des fruits* [5, с. 313], тобто в прямому значенні.

Ще одним колоронімом-ахроматизмом цього твору є *noir*, що слугує на позначення кольору: багна, в яке впав Люсьєн у день свого приїзду до місця служби: *Le cheval du lancier qui marchait à la droite de Lucien fit un écart qui couvrit de cette eau noire et puante la rosse que le lieutenant-colonel lui avait fait donner* [5, с. 79]; лісів, що оточували рівнину, розташовану поблизу міста: *À une lieue d'ici, au bout de la plaine, des bois noirs magnifiques; c'est un bel endroit* [5, с. 91]; стрічок, якими Люсьєн фіксує рукав одягу в період поранення: *Il appela son domestique pour attacher les élégants rubans noirs qui fermaient la manche droite de son habit, et suivit le docteur au salut* [5, с. 168], що є використанням у прямому значенні.

Цей колоронім вживається в романі також у переносному значенні з метою опису майбутнього, яке Люсьєн вважав несприятливим для себе: *Jamais il n'avait vu l'avenir sous d'aussi noires couleurs* [5, с. 111], кольору наклепів, що зводили на нього заздрісні однополчани: *Quelle calomnie peut être assez noire pour produire un tel effet chez un être si jeune et si bon?* [5, с. 259] та передачі сумного настрою головного героя, спричиненого вищезазначеними подіями: *Sa noire mélancolie, lorsqu'il était seul dans la rue, ses distractions, ses mouvements d'impatience avec apparence de méchanceté, passaient pour de la fatuité de l'ordre le plus relevé et le plus noble* [5, с. 290].

Як видно, автор твору використовує колоронім *noir* як у прямому (називаючи реальний колір предметів), так і в переносному значенні. Окрім нього, він послуговується колоронімом *noirâtre*, що вказує на меншу інтенсивність чорного кольору: *Au-dessus de la porte, Lucien lut en lettres d'or sur un marbre noirâtre: Hôtel de Pontlevé* [5, с. 96]. Отже, колороніми на позначення ахроматичних кольорів представлені в романі тріадою: *blanc, gris, noir*, кожен з них вживається різну кількість разів

як у прямому, так і в переносному значенні. Використання колороніма *noirâtre* уможливорює позначення відтінку чорного кольору.

Індивідуально-авторська картина світу в аналізованому романі репрезентована також колоронімами, що позначають хроматичні кольори, серед яких колоронім *amarante*, вжитий у своєму прямому значенні для вказівки на колір одягу Люсьєна: *À la même occasion, Lucien avait été revêtu d'une robe de chambre magnifique et bizarre bleue et or et d'un pantalon bien chaud de cachemire amarante* [5, с. 50].

Колоронім *bleu* використовується автором на позначення кольору: одягу героїв твору: *L'abbé Olive avait de Mgr l'évêque la permission de porter un habit bleu extrêmement râpé* <...> [5, с. 430]; очей пані д'Окінкур: *Elle était blonde avec de grands yeux bleus, point langoureux et d'une vivacité charmante* [5, с. 178]; води, до якої збігали рештки фарби з майстерень: <...> *L'eau était bleue, parce que le ruisseau servait aussi d'égout à plusieurs ateliers de teinture* [5, с. 341], тобто в прямому значенні.

Бажаючи відобразити значні матеріальні статки окремих дійових осіб твору, автор вживає колоронім *doré* на позначення кольору міністерського крісла, поручнів сходів, консолі тощо: *Peu après, Lucien crut remarquer qu'elle avait des mouvements convulsifs qui la faisaient changer de position dans cet immense fauteuil doré du ministère* [5, с. 875–876]. Окрім того, він використаний автором у переносному значенні у виразі *la jeunesse dorée* на позначення групи молодих людей, які походили з північної верхівки суспільства: *Au mot si décisif de madame de Commerc, la jeunesse dorée de Nancy se révolta presque* [5, с. 254].

Як демонструють наведені фрагменти, колоронім *doré* вживається автором твору не лише в прямому значенні на позначення кольору різних речей та матеріалів, а й у переносному.

Значне місце у репрезентації індивідуально-авторської картини світу належить колороніму *jaune*, вжитому у цьому творі здебільшого в прямому значенні, тобто для вказівки на колір: рукавичок лакеїв Люсьєна: *Il était très fier de ce côté-là, toujours en grand uniforme le dimanche, à la grand-messe, avec cordon rouge par-dessus l'habit, et quatre laquais en grande livrée et en gants jaunes* [5, с. 89]; мережива, з якого було зроблено чепчик

Таблиця 1

Кількісно-якісна кореляція колоронімів в аналізованому творі

Колоронім	Кількість вживань	Пряме значення	Переносне значення
<i>Колороніми-ахроматизми</i>			
blanc	32	32	–
gris	8	8	–
noir	38	32	6
noirâtre	1	1	–
Всього	79	73	6
<i>Колороніми-хроматизми</i>			
amarante	3	3	–
bleu	8	8	–
doré	5	4	1
jaune	11	11	–
marron	1	1	–
pourpre	5	5	–
rouge	37	35	2
vert	43	24	19
verdâtre	1	1	–
Всього	114	92	22
Разом	193	165	28

панночки Берар: *En se disant tout cela, il pensait à mademoiselle Bérard, il la voyait devant ses yeux, avec son petit bonnet de dentelles jaunes, retenu par un ruban vert fané* [5, с. 317], що сприяє створенню атмосфери святковості та сонячності.

Лише в разі позначення кольору світла, що струменіло в кімнату крізь немиті шибки, цей колоронім використаний у переносному значенні, що надало йому додаткового смислового відтінку «брудний»: *Préservés ainsi de la pluie, depuis vingt ans, peut-être, ils n'avaient pas été lavés, et donnaient à l'intérieur une lumière jaune* [5, с. 195].

Звернення автора до колороніма *marron* має місце лише один раз на позначення кольору тканини, з якої була зшита сукня Сільвіани: *C'était une étoffe d'Alger, qui avait des raies fort larges, marron, je crois, et jaune pâle; à la lumière ces couleurs faisaient fort bien* [5, с. 192], тобто його вжито в прямому значенні.

Автор аналізованого твору використовує колоронім *rouge* переважно в прямому значенні на позначення кольору: одягу військових: *<...> il est vrai qu'elle était relevée par des habits rouges chamarrés de galons d'or superbes, que portaient les trompettes* [5, с. 78]; обличчя Люсьєна у хвилини гніву: *Lucien était rouge et affectait une mine simple* [5, с. 80]; тканини, якою були оббиті стіни салону: *Il fut reçu dans un grand salon tendu en damas rouge avec des baguettes d'or* [5, с. 175]; розжареного заліза: *La revue de son mépris pour cette haute société de Nancy devant laquelle elle s'était compromise lui donnait une douleur détaillée, si j'ose parler ainsi, et cuisante comme le toucher d'un fer rouge* [5, с. 273] тощо. Вживання цього колороніма в переносному значенні зумовлене вказівкою на небезпеку появи крамольного памфлету: *Il se peut aussi que la vue du pamphlet rouge ait troublé à fond cette âme politique* [5, с. 664–665].

Колоронім *pourpre*, що є відтінком червоного кольору, позначає колір обличчя героїв твору під час хвилювання: *Madame de Chasteller était pourpre* [5, с. 477].

У канві аналізованого твору колоронім *vert* вживається автором як у прямому, так і в переносному значенні. У прямому значенні він використаний на позначення кольору: очей пана де Пуарьє: *Deux petits yeux gris-vert, fort enfoncés dans la tête, s'agitaient, se remuaient avec une activité étonnante et semblaient lancer des flammes <...>* [5, с. 149]; уніформи Люсьєна: *<...> il regardait un canapé, et sur ce canapé était jeté un habit vert <...>* [5, с. 50]; віконниць у будинку чарівної незнайомки: *<...> au milieu d'un grand mur blanc, il y avait une persienne peinte en vert perroquet* [5, с. 79]; пояска на сукні панянки з білявим волоссям: *<...> une grande robe blanche et une ceinture verte de six doigts de hauteur, qui marquait admirablement une taille plate et maigre* [5, с. 182].

Колоронім *vert* використовується автором у переносному значенні для утворення назви кав'ярні «Chasseur vert», що дослівно означає «недосвідчений мисливець»: *Là se trouve le café du Chasseur vert, tenu par des Allemands qui ont toujours de la musique; c'est le Tivoli du pays <...>* [5, с. 91].

Окрім колороніма *vert*, що називає абсолютний хроматичний колір, автор вживає колоронім *verdâtre* (зеленуватий) на позначення кольору скла: *Il remarqua l'officier libéral, manchot, qui, placé derrière la vitre verdâtre du cabinet littéraire, tenait un numéro de la Tribune <...>* [5, с. 173–174].

Проведене дослідження засвідчило перевагу використання в романі колороніма *vert* (43 рази), вжитого в прямому значенні

на позначення кольору одягу, очей, елементів будівель і в непрямому значенні – вираження недосвідченості героїв твору. Дещо меншу кількість вживань має колоронім *noir* (38 разів), який здебільшого використаний у прямому значенні для передачі кольору волосся, очей тощо. Колоронім *rouge* (37 вживань) позначає колір одягу військових та цивільних, тканини, стрічок і паперу. Решта колоронімів вживаються рідше.

Висновки. Отже, індивідуально-авторська картина світу в романі «Люсьєн Левен» представлена колоронімами на позначення ахроматичних та хроматичних кольорів, а також їх відтінків, які автор використовує в прямому значенні для передачі кольору волосся (*blanc*), одягу дійових осіб (*blanc, bleu, jaune, rouge, vert*), декорацій (*blanc*), очей, води (*bleu*) та предметів інтер'єру (*blanc, doré, rouge*).

Вжиті в непрямому значенні колороніми набувають додаткового смислу, виражаючи негативні почуття: підступність і заздрість оточення головного героя (*noir*), хвилювання та переживання (*rouge*). Їх метафоричне використання слугує на позначення крамольних творів (*rouge*), недосвідченості дійових осіб (*vert*) та кольору світла (*jaune*). Кожен із використаних колоронімів посідає своє специфічне місце в індивідуально-авторській картині світу аналізованого твору.

Особливості організації колірної поля зумовлені передусім тим, що автор цілком свідомо орієнтується на добір і художньо-естетичну актуалізацію колоронімів, що належать до домінуючої у свідомості французів колірної лексики (*bleu, blanc, rouge*) та традиційного усталеного словника французької мови (*vert, doré, gris, noir*). Колороніми в канві твору набувають символічного значення, демонструючи ставлення автора до описаного предмета чи явища, а також відображаючи відгомін політичних подій, під час яких було написано цей роман.

Одержані результати дозволяють стверджувати, що колороніми в аналізованому творі є засобом вираження думок автора, вони мають не лише смислові значення, але й дозволяють проникнути в психологічний стан письменника, зрозуміти його емоційний стан у момент написання твору, реально змалювати події, що відбувалися в країні.

Перспективи подальших досліджень полягають у можливості залучення до дослідження інших творів Стендаля з метою проведення порівняльного аналізу використання колоронімів для репрезентації індивідуально-авторської картини світу.

Література:

1. Бабій І. Про метафоричне уживання кольороназв: традиційне й оказіональне (на матеріалі творів М. Коцюбинського і М. Хвильового). Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мовознавство». Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2004. № 1(11). С. 61–64.
2. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1988. 256 с.
3. Мейлах Б. «Философия искусства» и «художественная картина мира». Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения. Л.: Наука, 1986. С. 13–25.
4. Цивьян Т. Лингвистические основы балканской модели мира. М.: Наука, 1990. 240 с.
5. Stendhal. Lucien Leuwen (ou Le Rouge et le Blanc). URL: https://www.ebooksgratuits.com/pdf/stendhal_lucien_leuwen.pdf (дата звернення: 01.06.2017).

Швец Т. А. Репрезентация индивидуально-авторской картины мира в художественном произведении через колоронимы (на материале романа Стендаля «Люсьен Левен»)

Аннотация. Статья отражает результаты исследования, посвященного выявлению средств репрезентации индивидуально-авторской картины мира в романе Стендаля «Люсьен Левен». Установлено, что одним из средств отражения картины мира в этом произведении являются колоронимы, обозначающие ахроматические и хроматические цвета. Обращение к колоронимам способствует воспроизведению реалистической индивидуально-авторской картины мира, присущей французскому обществу первой половины XIX в. Преобладание в произведении колоронимов, обозначающих хроматические цвета, акцентирует внимание на исторических событиях того времени и позволяет проникнуть в психическое состояние героев произведения.

Ключевые слова: индивидуально-авторская картина мира, колороним, ахроматические цвета, хроматические цвета, организация цветового поля.

Shvets T. Representation of the individual author's picture of the world in the artistic work through the colorimony (based on the novel by Stendhal "Lucien Leven")

Summary. The paper contains the results of a research devoted to the discovery of the means, which represent author's personal worldview in the novel "Lucien Leven" by Stendhal. It was established that colour names denoting achromatic and chromatic colours are the means, which reflect the worldview of mentioned novel. The use of colour names enables the reproduction of realistic author's personal worldview, which was peculiar to French society during the first half of the XIX century. In the novel, the majority of colour names represent chromatic colours, which draws special attention to the historical events of that time and allows understanding the novel characters' mental state.

Key words: author's personal worldview, colour name, achromatic colours, chromatic colours, colour scheme arrangement.

Шенько М. М.,

асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

КОНСТРУКЦІЇ З ЕПІСТЕМІЧНИМ МОДАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ «ПРИПУЩЕННЯ» НА РІВНІ РЕЧЕННЯ

Анотація. У статті охарактеризовано сутність суб'єктно-предикатних відносин, що формують речення як одиницю комунікації, та розглянуто структурні моделі речення з епістемічним модальним компонентом, які проілюстровано прикладами текстових фрагментів із прозових творів німецької художньої літератури початку ХХІ ст.

Ключові слова: епістемічна модальність, диктум, модус, суб'єкт, предикат.

Постановка проблеми. Синтаксично-семантичною особливістю речень з епістемічним модальним компонентом є те, що вони містять два змістових компоненти: саме повідомлення і ставлення мовця до повідомлюваного.

Швейцарський лінгвіст Ш. Баллі увів поняття диктуму та модусу. Диктумом він називав об'єктивний зміст речення, а модусом – його комунікативний аспект, тобто ставлення мовця до висловленого (Ch. Bally 1932, 1942 pp.).

У співвідношенні модусної і диктумної частин простежуємо семантичну залежність, яка виявляється в поліпропозиційності – модус не відокремлюється від предметної ситуації, оскільки він безпосередньо стосується диктумної частини. Пропозиційність розуміємо як відношення між семантичним суб'єктом і предикатом. Пропозиційність, на відміну від предикативності, належить до логіко-семантичного рівня, тоді як предикативність – до структурно-синтаксичного [3].

Попри те, що ця концепція знайшла підтримку і набула подальшого розвитку як серед українських (І. Вихованець, А. Загнідко, М. Ляпон, В. Шинкарук), такі і російських (В. Гак, Г. Золотова, О. Падучева, І. Кобозева, Г. Колшанський) та інших закордонних мовознавців (F. Kiefer, A. Kratzer, H. Bußmann, J. Lyons, J. Searle, F. Palmer, M. Perkins), наявна проблема недостатнього висвітлення специфіки функціонування конструкцій з епістемічним модальним компонентом на рівні речення в сучасній німецькомовній художній прозі.

Метою статті є опис категорій, які формують речення як одиницю комунікації, та огляд структурних моделей речень – висловлень з епістемічним модальним компонентом «припущення».

Виклад основного матеріалу. Для дослідження функціонування модальних конструкцій зі значенням припущення в постмодерністському художньому тексті в площині синтаксису використовуємо опозиційні зв'язки: макроструктурна організація (рівень тексту) ↔ мікроструктурна організація (рівень речення) [2, с. 103]. На рівні мікроструктури розглядаємо речення-висловлення із семантикою епістемічної модальності, на рівні макроструктури – текстові фрагменти, які містять досліджувані нами конструкції.

Вивчення функціонування речення в мовленні і тексті є предметом комунікативного аспекту синтаксису. За такого підходу речення розглядається як мовленнєва одиниця – висловлення, в якому інформація диференціюється за ступенем

значущості для відповідного акту комунікації [1, с. 30]. Тобто враховуються не тільки пропозиційний зміст речення, описування ситуація, але й комунікативні настанови мовця.

Висловлення як мінімальний фрагмент зв'язного мовлення є центральною одиницею широкого синтаксису. Воно розглядається не тільки як речення-конструкція, але і як мовне втілення думки, волі, стану, почуття, як продукт, як окремий завершений акт комунікативної поведінки людей, насамперед учасників і виконавців цього акту комунікації [4, с. 20]. У висловленні мовець виражає різноманітні оцінки, інтерпретації пропозитивного змісту: модальні, емоційні, етичні, естетичні й інші, але обов'язковою є цільова (інтенційна) інтерпретація об'єктивного змісту повідомлюваного, що разом формує комунікативний намір (ілокутивну силу), спрямований мовцем на адресата.

Речення як одиницю комунікації формує предикативне відношення, яке належить суто мові і є передумовою для всякої комунікації між людьми. За допомогою цього відношення потенційні мовні засоби актуалізуються в конкретній ситуації для обміну інформацією між партнерами по комунікації [5, с. 85].

Типовою граматичною формою вираження предикативності є відношення між підметом і присудком (*Subjekt-Prädikatbeziehung*), функціональне призначення цього відношення полягає в сполученні ознаки-предиката з носієм-суб'єктом. Предикативне відношення відрізняється від інших видів синтаксичних відношень, в які входять слова. Воно має динамічний характер [12, с. 150].

В. Адмоні характеризує німецьке речення як двоскладове (обов'язкова наявність підмета і присудка), номінативне (іменник у позиції підмета має форму називного відмінка), дієслівне (присудок представлений особовою формою дієслова).

Отже, головними складовими частинами німецького речення є суб'єкт і предикат, два члени речення, які пов'язані один з одним предикативними синтаксичними відносинами і виступають у специфічних морфологічних формах: суб'єкт – у формі номінативу (підмет у називному відмінку), предикат – у формі вербум фінітум (визначена форма присудка) або групи слів з участю вербум фінітум. Структурна модель є постійним елементом речення, лексичне наповнення – змінним [6, с. 202].

Речення з епістемічним модальним компонентом містять чотири семантичні категорії: а) модусний суб'єкт (той, хто припускає); б) модусний предикат (містить вказівку на певний ступінь впевненості); в) диктумний суб'єкт (об'єкт, щодо якого виражається припущення); г) диктумний предикат (дія або стан об'єкта, щодо якого виражається припущення).

Модусний суб'єкт і предикат можуть як збігатися із граматичним суб'єктом і предикатом, так і не мати експліцитного вираження. За характером оформлення модусної частини речення, де **Sm** – модусний суб'єкт, **Pm** – модусний предикат, **Sd** – диктумний суб'єкт, **Pd** – диктумний предикат, виокремлюємо такі структурні моделі:

1. Sm (Pron pers¹) + Pd (Vf) + Sd (Pron pers¹) + Pd (Vf).

Речення з експліцитно вираженим модусним суб'єктом і предикатом. Зазвичай цій моделі відповідають складні речення. Пор.:

(1) "Ja? Was?"

"Ich glaube, dass Neil Terry manchmal geschlagen hat. Ich bin ihr ein paarmal im Treppenhaus begegnet, da hatte sie eindeutig Verletzungen im Gesicht. Natürlich gab sie nichts zu. Aber sie wich uns ja sowieso auch. Man erwischte sie kaum noch, um einmal in Ruhe mit ihr zu reden" [10, c. 45].

(2) Er lehnte sich vor. "Ich vermute, Kate, ich kann Sie nicht daran hindern, hier mit den Leuten zu reden, sich umzusehen, Gerüchten nachzugehen. Was auch immer. Ich könnte Sie von allen Informationen abschneiden, das wissen Sie. Von diesem ominösen Auto hätte ich nichts erzählen müssen. Und auch sonst könnte ich alles für mich behalten" [10, c. 53].

2. Sd + Pm + d (Vf mod + Infinitiv I / II). Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом із диктумним та модусним значенням із модальним дієсловом (речення з подвійною предикацією). Пор.:

(3) Ein verwitterter Runenstab, den sie bei diesen Ausgrabungen gefunden hatten, erzählte von einem ungeheuren Sturm, der während der Herrscherzeit Swen Gabelbarts dreißig vollbeladene Wikingerschiffe sinken ließ. Kurz bevor diese ihr Ziel, die Handelsmetropole Haithabu, erreichten, wurden die Langboote von dem Sturm verschluckt. Es musste zur damaligen Zeit ein so großes Unglück gewesen sein, dass die Priester den Runenstab mit den Namen der Schiffe in das Grab gelegt hatten. Nach den Überresten dieser Flotte suchten sie [13, c. 14].

3. Sd + Pm + d (Vf werden + Infinitiv I / II). Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом із диктумним та модусним значенням із конструкцією werden + Infinitiv I / II (речення з подвійною предикацією). Пор.:

(4) "Da hast du es", – sagte Chantal. "Wir lassen ihn hier als Heerführer einreiten oder mit seiner Superjacht einfahren oder auf einer Wolke hereinschweben, völlig egal. Im offenen Ferrari ginge auch, mit Marilyn Monroe und Pamela Anderson rechts und links auf den Kotflügeln!"

"Das wird seiner Freundin wahrscheinlich weniger gefallen <...>" [9, c. 164].

4. Sd + Pd + Modalwort. Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом, де невпевненість щодо змісту повідомлюваного мовець виражає за допомогою модальних слів. Пор.:

(5) Doch Walter verneinte. "Ich würde gar nicht abhauen, jedenfalls nicht hier. Die Straßen sind verschlammmt, bis zur Reichsgrenze ist alles flach, keiner kann sich verstecken. Die Feldjäger sehen jeden auf tausend Meter Entfernung und knüpfen dich sofort auf, ohne Prozess. Das sind richtige Sauhunde. Wahrscheinlich riskierst du weniger, wenn du dich raushältst bis zum Schluss". Er zeigte auf seinen Arm. "Reib dir Dreck in die Wunde; vielleicht kriegst du Fieber und Schüttelfrost und bist nicht mehr einsatzfähig. Machen einige" [11, c. 65].

5. Sd + Pd + Modalpartikel. Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом, де значення припущення актуалізується за допомогою модальної частки. Пор.:

(6) Fühlst du nicht der Liebe Sehnen <...>, sang Hildegard von Kamcke und dachte dabei wohl an einen anderen, der tot war. Und sie wusste so gut wie Ida, dass da draußen auf der Bank nicht mehr der Kerl saß, auf den die Mutter jahrelang gewartet hatte [8, c. 8].

6. Sm + d + Pm + d (Vfscheinen / glauben + zu + Infinitiv I / II). Речення з імпліцитно вираженим модусним суб'єктом і пре-

дикатом із дієсловами scheinen / glauben + zu + Infinitiv I / II. Пор.:

(7) "Es scheint alles in Ordnung zu sein. Ich war jetzt schon bei ziemlich vielen Ärzten. Herz, Kreislauf, Blutdruck <...> alles okay. Hier", er zog ein weiteres zusammengefaltetes Papier aus der Innentasche seines Jacketts und schob es über den Schreibtisch, "das Ergebnis einer großen Blutuntersuchung vor zwei Wochen. Alles bestens" [10, c. 16].

(8) Die Brenner glommen noch etwas nach, und obwohl es eigentlich nicht sein konnte in dem Geschützlärm ringsum, dem Heulen der Motoren und Schreien der Tiere, glaubte Walter einen Moment lang, die warme Quelle unter dem Marmor zu hören, ihr leises Gluckern. Er zog seine Armbanduhr auf. "Mein Vater ist gefallen", murmelte er und starrte in die Dunkelheit [11, c. 62].

7. Pd + Sd + oder / nicht / nicht wahr? Питальне речення із предикатом у початковій позиції (Entscheidungsfrage) з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом, де модальність припущення виражається додаванням у кінцевій позиції сполучника oder, частки nicht або питальної конструкції nicht wahr?. Іноді трапляються такі структури з модальними словами або модальними частками – Modalwort / Modalpartikel + Pd + Sd?.

Також наявні питальні речення зі структурою розповідного речення – Sd + Pd + oder / nicht / nicht wahr?. Пор.:

(9) Er hatte nur ein paar Tage, irgend jemand würde ihn erkennen. – Hast du keine Angst? Pete hatte gegrinst. Die machen dich kalt, oder? [7, c. 248].

(10) Für einen Augenblick schöpfte er Hoffnung. Wenn es anders war – vielleicht täuschte er sich? Hisham hatte ein Foto herausgezogen. – Erkennst du sie noch? Ich habe ihr gar nicht gesagt, dass ich weiß, wo du bist. Aber etwas fehlt, dachte Jim, immer fehlt etwas. Er war eingeschlafen, nicht wahr? Hisham war gegangen, weil er eingeschlafen war, und hatte den Umschlag auf dem Tisch liegenlassen [7, c. 247].

Висновки. З аналізу семи виокремлених структурних моделей бачимо, що серед досліджуваних конструкцій з епістемічним модальним компонентом «припущення» переважають речення з імпліцитним модусним суб'єктом (6 одиниць) та наявна лише одна структурна модель, яка містить експліцитний модусний суб'єкт.

Для з'ясування особливостей функціонування конструкцій з епістемічним модальним компонентом «припущення» у сучасному німецькомовному художньому тексті перспективним є проведення кількісних підрахунків і визначення частоти вживання кожної запропонованої моделі.

Література:

- Акимов Г., Вяткина С., Казаков В., Руднев Д. Синтаксис современного русского языка. СПб: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2008. 347 с.
- Бехта І. Оповідний дискурс в англомовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм: дис. ... докт. філ. наук: 10.02.04. Львів, 2010. 526 с.
- Гак В. Языковые преобразования. Москва: Языки русской культуры, 1998. 768 с.
- Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 274 с.
- Король А. Синтаксичні засоби об'єктивації висловлення – звинувачення у німецькомовних прозових творах. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 372: Германська філологія. Чернівці: Рута, 2008. С. 84–95.
- Шендельс Е. Практическая грамматика немецкого языка. М.: Высш. школа, 1988. 416 с.

7. Hacker K. Die Habenichtse. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2006. 309 s.
8. Hansen D. Altes Land. München: Albrecht Knaus Verlag, 2015. 143 s.
9. Hauptmann G. Rückflug zu verschenken. München: Piper Verlag GmbH, 2009. 303 s.
10. Link Ch. Die Betrogene. München: Blanvalet Verlag, 2015. 393 s.
11. Rothmann R. Im Frühling sterben. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2015. 133 s.
12. Tieroff R., Tamrat M., Fuhrhop N., Tueber O. Deutsche Grammatik in Theorie und Praxis. Tübingen: Niemeiyyer, 2000. 300 s.
13. Wegner G. Das Ritual. Offenbach: Verlag Gerhard Wegner, 2015. 328 s.

Шенько М. Н. Конструкции с эпистемическим модальным компонентом «предположение» на уровне предложения

Аннотация. В статье раскрыта суть субъектно-предикатных отношений, формирующих предложение как еди-

ницу коммуникации, а также рассмотрены структурные модели предложения с эпистемическим модальным компонентом «предположение» и проиллюстрированы примерами текстовых фрагментов из произведений немецкой художественной литературы начала XXI в.

Ключевые слова: эпистемическая модальность, модус, диктум, субъект, предикат.

Shenko M. Constructions with “assumption” epistemic modal component at the sentence level

Summary. The article reveals the essence of the subject-predicate relations forming the sentence as a unit of communication, and also deals with the structural models of the sentence with the epistemic modal component of the “assumption” and are illustrated with examples of text fragments from the works of German fiction literature (XXI century)..

Key words: epistemic modality, modus, dictum, subject, predicate.

*Шотова-Ніколенко Г. В.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Одеського державного екологічного університету*

ПОЕЗІЯ ДЖ.Г. БАЙРОНА: ОНОМАСТИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто частотність, функціональне навантаження, особливості вживання власних назв у поезіях Дж.Г. Байрона. Оповита романтико-героїчним серпанком, онімна лексика моделює відповідний час і простір, стаючи потужним стилістичним засобом, що акумулює творчий задум митця.

Ключові слова: особливості вживання власних назв, онімна лексика, потужний стилістичний засіб, творчий задум митця.

Постановка проблеми. Пропріальна лексика в художньому творі – складова частина ланки однієї лексичної системи, що створена митцем для реалізації свого творчого задуму. Будучи «посилиюючим фактором художнього письма, власні назви різних розрядів пов'язані з двома основними важелями онімного простору (хронотопією й антропонімією) найрізноманітнішими зв'язками – від чітко встановлених, яскравих, зримих до стишених, завуальованих» [1, с. 157]. Тому дослідження онімного простору певного твору, аналіз функціонування в ньому онімів, що виступають яскравими, вагомо-потужними прикметами авторського ідіостилу, є дуже важливим для розуміння унікальної мовної картини, створеної творчою уявою митця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі ономастики, які були започатковані вченими-ономастами В.М. Михайловим, Ю.О. Карпенком, О.В. Суперанською, В.А. Кухаренко, завжди будуть мати наукову актуальність, новизну й перспективність; за влучними словами В.М. Калінкіна [2, с. 81], вивчення власних назв є невичерпним у безмежному морі світової літератури.

Загальновідома фраза В.В. Виноградова: «Мова драматурга, мова лірика, мова новеліста чи романіста – різні за своєю семантичною будовою, стилістичними завданнями, за своїми конструктивними принципами. Ці відмінності значною мірою залежать від специфічних властивостей різних жанрів словесно-художньої творчості й різних типів художньої мови» [3, с. 21]. Ця фраза започаткувала нове й цікаве наукове завдання для вчених-ономастів і стала своєрідним поштовхом для розгляду особливостей функціонування пропріальної лексики в різних літературних жанрах, що досліджувалася в свій час В.П. Григор'євим, Т.В. Немировською, О.І. Фонаковою, Ю.О. Карпенко, М.Р. Мельник.

Т.В. Немировська у статті «Некоторые проблемы литературной ономастики» запропонувала схему поділу літературної онімії за родами та жанрами художнього твору: 1) онімія поезії, або поетична ономастика, – лірика, поеми, балади; 2) онімія художньої прози, або художня ономастика, – оповідання, повісті, романи; 3) онімія драматургії, або драматична ономастика, – комедії, драми, трагедії [4, с. 112–113].

Щодо типології поетичної онімії, Ю.О. Карпенко наголошує на ліричному принципі (образність власних назв, їх фонетична інструментовка), епічному принципі (вагомість власних назв, їх пряме, а не образне вживання), гумористичному

принципі (сполучення несполучуваного, настанова на сміх) [5, с. 102–103], а також говорить «про ліричний (мінливий і барвистий, як райдуга) чи епічний (потужний і вагомий, як вежа) принципи добору й використання власних назв» [6, с. 19].

У посібнику О.І. Фонакової «Власна назва в художньому тексті», що широко відомий в ономастичних колах, дослідниця розглядає поетичну творчість як таку, що являє собою максимальну свободу пошуку, принципів ім'язвитку й способів його перетворення: свободу асоціативного зближення й зіставлення, породження нової форми й значення в контексті, пошуку нових способів включення в контекст, створення смислової багатоплановості й дифузності художньої семантики власної назви. У поетичному тексті онім завжди знає певної трансформації залежно від цільової установки автора, він здатен сфокусувати увагу читача як ніякий інший засіб лексичної номінації, бо коло його конотацій незвичайно широке [7, с. 81].

Отже, об'єктом нашого дослідження є онімія поетичних творів Дж.Г. Байрона, предметом – функціонально-стилістична специфіка онімів в аналізованих поезіях, завданням – аналіз ономастичного наповнення цих творів.

Мета статті – опис антропонімічного та топонімічного наповнення сатиричної поеми «Беппо», що налічує 76 онімів різних розрядів, з'ясування функцій онімів, їх варіативності, окреслення території, що є об'єктом зображення в цьому творі, а також спроба встановити місце й функції міфологічної та космічної онімії в ліричних віршах Дж.Г. Байрона за збіркою «Selections from Byron» (Progress Publishers, Moscow, 1973) [8], де ми зафіксували 20 міфонімів і 6 космонімів, а також 26 контекстуальних заміників власних назв, тобто перифраз.

У роботі запроваджено описовий метод і його основні прийоми: спостереження, інтерпретація, узагальнення; застосовано базовий для вивчення літературно-художньої ономастики функціонально-стилістичний метод, який передбачає широке залучення контекстуального аналізу. Використання статистичного методу допомагає узагальнити отримані в ході системного аналізу відомості, увиразнити їх достовірність.

Виклад основного матеріалу. Джордж Гордон Байрон (1788–1824 рр.), один із найяскравіших і унікальних представників англійського романтизму XIX століття, дуже широко використав онімну лексику у своїх романтичних творах, переважно антропонімічного, топонімічного та міфологічного характеру, але звертався й до назв зоряного неба.

Динамічний характер семантики онімів, їхня властивість акумулювати всі форми інформації, що стосується названих об'єктів, зробили їх надзвичайно привабливим засобом образності, особливо в поезії [9, с. 222], адже вони створюють стислі метафоричні контексти [7, с. 77]. Велике значення власних назв у створенні художнього часопростору, притаманного в тій чи іншій формі всім літературним творам, загальновідоме. У поезії воно особливо зростає: і лаконічніше, і точніше [10, с. 19].

По волі автора власна назва може суттєво змінювати свою функцію, називаючи не той або не зовсім той об'єкт, який закріплений за назвою носіями мови. Нове образне значення розкривається контекстом і зумовлене змістом тексту в цілому. Це потребує під час аналізу ономастичної лексики в поетичних творах Дж.Г. Байрона максимально повно враховувати всі фактори, що визначають образний зміст власних назв, у їх комплексі. Власні назви в поетичних творах Дж.Г. Байрона репрезентують індивідуальний неповторний стиль поета, виступають яскравими й активними показниками специфіки його онімного письма, створюють барвистий онімний простір поезій. Проведений аналіз доводить, що вживання тих чи інших онімів передусім залежить від змісту й тематики кожного твору автора, що й зумовлює функціонування певної онімної лексики, організацію особливостей онімного простору. Проаналізувавши поетонімосферу поеми «Беппо» та поезію Дж.Г. Байрона, стверджуємо таке.

1. Власні назви, які ретельно продумані та щільно вмонтовані поетом у твір, перетворюючись із засобів вираження на засоби зображення, виступають потужними образотворчими засобами, виразові спроможності яких розкривають концепцію митця та задум його поеми «Беппо», де власні назви інформативні, поліфункціональні, виступають незамінними засобами когезії, пов'язуючи текст поеми, є «обличчям» поеми, тим самим виконуючи *текстотвірну функцію*. Також яскраво проявляє себе *хрономічна функція*, що вказує на час і місце описуваних у поемі подій (*Monmouth-street, Rag Fair, Italy, Covent Garden, Great Britain, Spain, the Po, Teio, Old England, the Rialto* (міст у Венеції), *Ridotto* (зала для концертів і маскарадів у Венеції), *Aleppo* (місто в Сирії), *Calais* (порт на півночі Франції), *Vauxhall* (розважальний парк у Лондоні), *Bow-street* (вулиця в Лондоні), *Corfu* (острів в Іонічному морі), *Cape Bonn* (північний край Тунісу)), а також на визначні міста Європи: *Rome, London, Venice, Florence, Verona*, хороніми *France, Italy*, оронім *Alps*, пелагонім *Adriatic*. Таким є топоніме поле поеми «Верро», що за своїми функціями відзначається широким розмаїттям, але загалом виконує локалізуючу функцію, пов'язану з художньою настановою та прагненням митця якомога яскравіше вирізбити образи й характери персонажів.

2. Широке використання міфонімів (*Appolo and the nine muses, Avator, Ashur, Astrea, Calypso, Flora, Hebe, Hero, Mars, Muse, Lethe, Leander, Orpheus, Pandora, Phoenix, Prometheus, Psyche, Venus*) слугує додатковим джерелом емоційності, виразності, є особливим смним і лаконічним мовностилістичним засобом, що миттєво зміщує часові шари й реалізує художньо-естетичну вагомість поетичних творів митця-новатора. Отже, міфоніми виконують *символічно-небуденну* й *експресивно-виразову функції* й стають провідними виразниками теми твору й своєрідними ключовими словами.

3. Як бачимо, Дж.Г. Байрон переважно використовує наукові назви сузір'їв (*Bootes* (сузір'я Волопаса), *Berenice's hair* (волосся Вероніки), *Pleiad* (Плеяда)), а також перифрастичні звороти *Cynthia's noon, Sun of sleepless* на позначення астронома *Місяць*, що виконують *стилістичну, художньо-зображальну, експресивну функції* й набувають додаткового символічного сенсу, який передає різноманітні емоційні нюанси. У всіх цих виразних зоряних образах застосований поетичний прийом лексичного синкретизму, а конкретніше – суміщення прямого й переносного значення слова як основа метафорич-

ного синкретизму, який моделює образну структуру поетичного твору.

4. Перифрази (*The fierce Usurper, Tyrant, The legal Ruler, The Roman, The Spaniard The Roman, Corinth's pedagogue, "bravest of the brave", "the snow-white plume", the Pontic monarch of old days, The Son of Love, Lord of War, The Bastard, the Messiah of Royalty, Leviathan, Chaldea's seers, the wondrous Three, Egypt's queen, proud Austria's mournful flower, Maid of Athens, the daughter of Brunswick, the long-cherished Isle, the Shamrock, the Green, a regal fortress, the seven-hilled city, sullen Isle, an ancient mansion, the thief of fire from heaven, Sun of the sleepless, melancholy star, the gay creations of his spirit charm*) насичують поезію поета патетичними й емоційними відтінками художнього слова, стають своєрідною шифровою-вказівкою на прецедентні імена, що акумулюють світову й англійську культуру, а також певну історичну епоху. У цілому система перифраз у Дж.Г. Байрона виявляє численні зв'язки із сучасними поетові політичними подіями Англії та Франції XIX століття та становить образно-символічну основу поетичного світу його поезій.

5. Дж.Г. Байрон також широко використовує загальновідомі прецедентні промовисті власні назви з певним культурно-історичним тлом, що викликають яскраві образні асоціації: письменників (*Goldoni, Walter Scott, Tomas Moor*), митців (*Raphael, Canova, Titian, Giorgione*), імператора Франції (*Napoleon*).

Висновки. Пропріальна лексика є вагомою прикметою-ознакою стилістичної системи поетичних творів Дж.Г. Байрона, потужним засобом, виразові спроможності якого значною мірою розкривають концепцію поета, задум його творів. Дж. Байрон використовував різноманітну пропріальну лексику у своїх віршованих творах, але всі його власні назви сприяють утіленню авторського задуму в кожній окремій поезії, слугують джерелом емоційності, виразності, реалізують художньо-естетичну вагомість поетичних творів митця. Оніми виконують переважно локалізаційну, прагматичну (відображають реальний історичний час і простір), характеристичну, алюзивну та символічну функції. Специфіка й принципи добору, використання власних назв, що є константами того особливого героїкоромантичного світу, який створюється митцем у цих поетичних творах, зумовлені авторським світосприйняттям, жанром, тематикою й змістом творів, адже поетонімікон будь-якого твору віддзеркалює активну пам'ять автора – історія, культура, географія існують в індивідуальних образах [11, с. 173]. Організація особливостей онімного простору аналізованих поезій полягає в загадковому, незвичному, історико-героїчному, небуденному використанні онімів, що відповідає поетиці романтизму, яскравим представником якого був метеор поетичного горизонту XIX століття Джордж Гордон Байрон.

Онімний простір поезій Дж.Г. Байрона дуже глибокий, функціонально та стилістично насичений, він потребує подальшого глибокого й детального вивчення. Результати запропонованої розвідки можуть бути використані у створенні загальної теорії літературно-художньої ономастики, у спецкурсах і спецсеминарах зі стилістичної ономастики англійської мови, а також у вивченні стилістики й особливостей художнього письма й ідіостилу Дж.Г. Байрона.

Література:

1. Боева Е.В. Номинаційне поле у контексті художнього простору оповідань Б. Грінченка. Восточноукраїнський лінгвістический сборник: сб. науч. тр. Донецк: Донеччина, 2000. Вип. 6. С. 157–164.

2. Калинин В.М. От литературной ономастики к поэтонимологии. Логос ономастики. 2006. № 1. С. 81–89.
3. Виноградов В.В. О языке художественной литературы. М.: Гослитиздат, 1959. 655 с.
4. Немировская Т.В. Некоторые проблемы литературной ономастики. Актуальные вопросы русской ономастики: сб. науч. тр. К.: УМК ВО, 1988. С. 112–122.
5. Карпенко Ю.О. Питання типології літературної ономастики. Проблеми контрастивної лінгвістики: Тези міжвуз. наук. конф. Кіровоград, 1993. С. 102–103.
6. Карпенко Ю.О. Типологія поетичної онімії: М. Бажан, Б. Пастернак, П. Тичина. Шляхи посилення ефективності практичного курсу української мови та виховання читацької майстерності: матеріали обл. міжвуз. наук.-метод. конф. Одеса, 1992. С. 19.
7. Фоякова О.И. Имя собственное в художественном тексте. Л., 1990. 104 с.
8. Byron D.G. Selections from Byron. М.: Progress Publishers, 1973. 526 с.
9. Калинин В.М. Поэтика онима. Донецк, 1999. 408 с.
10. Карпенко Ю.О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 206 с.
11. Ревзина О.Г. Собственные имена в поэтическом идиолекте М. Цветаевой. Поэтика и стилистика: 1988–1990. М.: Наука, 1991. С. 172–192.

Шотова-Николенко Г. В. Поэзия Дж. Г. Байрона: ономастические наблюдения

Аннотация. В статье рассмотрены частотность, функциональная нагрузка, особенности употребления собственных имен в лирических произведениях Дж.Г. Байрона. Окутанная романтически-героическим ореолом, ономастическая лексика моделирует соответствующее время и пространство, становясь мощным стилистическим средством, которое аккумулирует творческий замысел поэта.

Ключевые слова: особенности употребления собственных имен, ономастическая лексика, яркое стилистическое средство, творческий замысел поэта.

Shotova-Nikolenko G. G. Byron's poetry: onomastic observations

Summary. The artistic functions, frequency, the peculiarities of usage of proper names in poetry by G. Byron have been considered in the article. Being enveloped in romantic-heroic mist onymic vocabulary functioning creates corresponding time and space and becomes powerful stylistic device which accumulates artist's creative intention.

Key words: peculiarities of usage of proper names, onymic vocabulary functioning, powerful stylistic device, artist's creative intention.

Яблонська-Юсик І. В.,
асистент кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені В. Гнатюка

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА У СТАНОВЛЕННІ ЛЕКСИЧНОЇ СИНОНІМІКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ МЕДІА)

Анотація. У статті зроблено аналіз невеликої групи запозичених похідних лексем із погляду їх смислової адаптації, тенденції до перманентного вкраплення у французький лексикон, поповнення синонімічного ряду та закономірностей функціонування в сучасному французькому медіамовленні. Описано моделі синонімізації з питомою лексикою.

Ключові слова: синонім, запозичення, англіцизми, віддієслівний іменник, медіа, лексична адаптація.

Постановка проблеми. Розвиток мови на сучасному етапі характеризується динамічністю й гнучкістю в лексико-семантичному аспекті. Попри наявність лексичних еквівалентів для найменування нових реалій, у словниковий склад французької мови успішно проникають іншомовні лексеми, зокрема англіцизми. Вони поповнюють категорію іменника й часто є віддієслівними похідними. У рамках сучасної лінгвістики проблема взаємодії запозиченої й питомої лексики є актуальною з огляду на здатність цих дериватів набувати нових значень у мові-реципієнті й утворювати синонімічні ряди з питомою лексикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми свідчить, що надходження запозичень у французьку мову є перманентним явищем. Тенденція до вживання англіцизмів спостерігається у франкомовному медіамовленні вже тривалий час, однак лінгвістична природа цих дериватів досліджена недостатньо з погляду семантики.

Метою статті є аналіз іншомовної лексики в контексті її смислового наповнення та дослідження ролі англіцизмів у становленні лексичної синоніміки сучасної французької мови. Мета зумовила реалізацію завдань, а саме: 1) з'ясувати причини функціонування віддієслівних іменників, запозичених з англійської мови (об'єкт дослідження) у сучасних французьких медіа (предмет дослідження); 2) виявити особливості смислової адаптації запозичень; 3) описати групи англіцизмів із різним синонімічним діапазоном і виокремити ймовірні синонімічні комбінації із запозиченими іменниками.

Виклад основного матеріалу. Значна кількість синонімічних рядів у французькій мові сформувалася в результаті різномовних запозичень: *interdiction*, *défense*, *embargo* (ісп.); *piège*, *embûche*, *embuscade* (італ.); *voleur*, *cambricoleur*, *pickpocket* (англ.); *empêchement*, *prohibition*, *veto* (лат.).

Найдовшим і найпродуктивнішим був контакт французької мови з латинською. Латинізми проникали у французьку мову з літературними надбаннями митців того часу. Таким шляхом закріпилися слова *contract*, *convention* (XIII ст.), *réforme*, *nation* (XVIII ст.) та інші наукові терміни [1, с. 39], а також суфіксальні деривати *designer*, *gravitation*, *navigateur*, *prescription*. Завдяки грецьким словотвірним моделям у французькій мові функці-

онують іменники *télécommande*, *téléguidage*, *téléachat*, *antivol*, *ultraconservateur* тощо. [2; 3].

У французькій мові наявні **італіанізму**: *caricature*, *embuscade*, *récolte*, **іспанізму**: *embargo*, *tchatcheur*, *tornado*, *embarcation*. Запозичення з інших романських мов нечисленні, як-от *mousson* (португальська), *malfrat* (провансальська) [2; 4; 5].

В одній із наукових праць запозичення визначаються як універсальне мовне явище, яке полягає в «акцепції однією мовою лінгвістичного матеріалу іншої мови» [6] з метою найменування явища чи предмета, які не мають відповідників у мові-реципієнті. Це стосується передусім термінів *seekingarrangement* (пошук рішення), *karting* (спорт. перегони на картах), *BIM* (цифрове моделювання будівельних даних), *non-stop* (безперервність), *melting-pot* (плавильний котел; змішання) і деякі інші. Загалом англіцизми превалюють серед запозиченої лексики французької мови, вони становлять близько 90% з-поміж досліджуваних похідних іменників масової комунікації загальним обсягом 70 одиниць.

За результатами здійсненого наукового аналізу можна стверджувати, що надходження й існування в мові іншомовних слів зумовлене такими причинами:

1) відсутність еквівалента для найменування нового поняття в мові-реципієнті – *trainsurfing* (зачепінг, зацепінг/трейнсерфінг), *train-surfer* (зачепер), *factchecking* (перевірка фактів), *le look de pin-up* (фото красуні, моделі), *snooze* (короткий період для сну; кнопка «подрімати»);

2) стрімкий розвиток ІТ-технологій, у результаті чого у французькій мові з'явилися слова *twitter* (твіттер), *cloud computing* (хмарні обчислення);

3) структурна перевага англійських термінів: англ. *sniper* замість фр. *tireur embusqué*, *burn-out* замість *épuisement profond*, *crowdfunding* замість *financement participatif*, *remake* замість *nouvelle version*, *mixer* замість *mélangeur* та інші;

4) із метою уникнення полісемії (англ. авіакатастрофа – *crash* (d'un avion), фр. – *écrasement/accident/catastrophe* (d'un avion); англ. укладка волосся – *brushing*, фр. – *mise en forme/thermobrossage*; англ. пілінг – *peeling*, фр. – *exfoliation/desquamation*; англ. ліфтинг – *lifting*, фр. – *déridage/lissage/remodelage*; англ. няня, доглядальниця – *baby-sitter*, фр. – *garde-d'enfant, nourrice*; англ. післявиборче опитування – *exit poll*, фр. – *sondage sortie des urnes/sondage des votants*);

5) відсутність відповідного точнішого найменування в мові, яка запозичує (диференціація відтінків значення), – *entraineur* (тренер)/*coach* (індивідуальний тренер); *coiffeur* (перукар) – *groomer* (професійний перукар для собак) тощо;

6) вираження позитивних або негативних конотацій, еквівалентної лексичної одиниці (далі – ЛО) для яких немає в мо-

ві-реципієнти: *auto rental, rental cars* замість *location de voitures, location autos*; *reductions shopping* замість *rabais commerciaux* [7; 8–15].

У результаті дослідження з-поміж запозиченої лексики (70 іменників) було виокремлено чотири групи англіцизмів із різним синонімічним діапазоном.

1. Іменники, що мають синонімічні відповідники із загальним смисловим навантаженням (45,7%): *show* – *spectacle, numéro, féerie*; *coach* – *entraîneur*; *leader* – *dirigeant, meneur, chef*; *look* – *apparence, allure*; *trench-coat* – *imperméable* [7].

2. Іменники, що не мають синонімічних відповідників (22,8%) (*snooze, roaming, blackboulage, rappeur, burn-out, bloggueur*) унаслідок відсутності найменування новітньої реалії в мові-реципієнті або ті, що утворюють лексичні варіанти (11,4%): *boycott* – *boycottage*, *dopping* – *dopage*, *zapping* – *zappage*, *kidnapping* – *kidnappage*, *parking* – *parcage* [7].

3. Незначна кількість англіцизмів має семантично ідентичні синонімічні відповідники (20%), а тому з часом вони можуть бути вилучені з ужитку внаслідок існування аналогічних їм за формою та смислом відповідників: *coffee-break* – *pause café*, *come-back* – *retour*; *walkman* – *baladeur*; *téléshopping* – *téléachat*; *cleaning* – *nettoyage*; *eye-liner* – *traceur*; *deadline* – *date-limite* та деякі інші [7].

4. Часто наявність численних англіцизмів у французькому словниковому складі зумовлена лаконічністю запозичених форм (англ. *shooting* – франц. *prise de vue*; *bowling* – *jeu de quilles*; *smoking* – *tenu de soirée*; *crowdfunding* – *financement collaboratif, siciofinancement*) і приналежністю деяких із них до міжнародної лексики (*show, break, parking, casting, piercing, leader, loser* і низка інших) [7; 2].

Утворення віддієслівних запозичень у французькій мові відбувається зазвичай трьома способами: **субстантивация** інфінітива та дієприкметника (*show, smart, break; casting, meeting, karting*), **суфіксація** (*stockage, sniper, surfeur, management, performance*), **словоскладання** (*burn-out, globe-trotter, starting-block*). Скорочення представлені лише декількома ЛО: *show-biz, téléshopping, micro-blogging* [3].

Під час переходу слова з однієї мови в іншу змін зазнає не тільки його фонетична й граматична структура, але й певною мірою змінюється його семантика, що пов'язано з неоднозначними національними уявленнями про одні й ті самі поняття в різних народів. До того ж уживання запозиченого слова в оточенні корінної лексики в мовному потоці неодмінно впливає на його значення [16, с. 167–168]. Прикладом цього є такі де-

ривати, як *brushing* (англ. чищення, очищення) і *smoking* (англ. куріння, коптіння), які слугують для найменування інших понять у французькому лексиконі: *укладання волосся* й *смокінг* відповідно.

Зазвичай англійське слово зберігає у французькій мові тільки одне зі значень, інколи – два, відокремлюючись таким чином від свого прототипу. Інша група запозичених ЛО, навпаки, розширила своє семантичне поле у словниковому складі мови-реципієнта, що свідчить про повну лексичну адаптацію цієї лексеми (див. табл. 1).

Прикладом постійної семантичної модифікації запозичень у французькій мові є дериват *coach*. Окрім запропонованих у словнику смислів (*коч (тип автомобільного кузова), залізничний вагон, спортивний тренер* [17, с. 111], *консультант, психолог* [2, с. 332]), в оригінальних публіцистичних текстах цей дериват стає еквівалентом «музичного тренера» або «члена журі музичного конкурсу», як в одному з медіауриків: «*Pour cette première soirée, des candidats de tous âges et de tous les styles vont devoir convaincre le jury avec le seul son de leurs voix. Un jury constitué de coaches qui font eux aussi le spectacle*» [9]. В образному значенні він уживається в словосполученні *coach en «séduction»* [8] (спокусник, мачо).

За наявності в мові питомого відповідника для найменування тієї чи іншої реалії запозичення конкурують із цими словами й відрізняються смисловим відтінком: *voyageur* (мандрівник; пасажир громадського транспорту)/*globe-trotteur* (завзятий мандрівник); *ravisseur* (викрадач людини силою)/*kidnappeur* (викрадач людини з метою отримання викупу); *chasseur* (мисливець)/*trappeur* (мисливець, що ставить капкани, північноамериканський мисливець.) [2; 17; 3].

Результати вищенаведених спостережень свідчать, що розширення семантики англіцизмів у французьких медіа відбувається через найменування засобами «чужої мови» нових реалій або наявності у них уточнювальної ознаки. Така тенденція в сучасній лексиці призводить до розширення синонімічного ряду й зумовлена полісемією іншомовних лексем.

Процес запозичення потенційних синонімів відбувався у двох основних формах: а) пряме запозичення; б) калькування, що також визначає певні особливості синонімізації за рахунок іншомовної лексики [19].

Наявні в мові синонімічні відповідники *gratte-ciel* = *immeuble*; *prêt-à-porter* = *confection, habillement* мають загальне значення, тому іноді вживаються для уникнення повторів.

Таблиця 1

Амплітуда зміни значення іншомовних дериватів

Англіцизми	В англійській мові	У французькій мові
surfer (surfeur)	серфінгіст	1) серфінгіст; 2) (розм.) користувач Інтернету
sniper	снайпер	1) снайпер; 2) снайперська гвинтівка
coach	1) карета, екіпаж; 2) пасажирський вагон; 3) вантажний транспорт; репетитор; 4) тренер, інструктор	1) чотиримісна дводверна машина; 2) спорт. тренер команди; 3) консультант, бізнес-тренер з успішного розвитку
cocktail	1) коктейль; 2) томатний або фруктовий сік, що подається перед обідом; 3) закуська; 4) кін з підрізаним хвостом; 6) перен. вискокка.	1) коктейль; 2) суміш, мішанина; 3) неофіційний прийом
speaker (speakur)	1) оратор; доповідач; лектор; 2) спікер; представник, виразник (думки і т. д.); 3) рупор, динамік; 4) мовець	1) спікер (парламенту); 2) диктор
look	1) погляд; 2) вираз (очей, обличчя); 3) вид, зовнішній вигляд	зовнішній вигляд (людей, речей)
smoking	1) дим; 2) куріння; 3) кул. коптіння	смокінг (костюм)

Джерело: [18, с. 142, 622; 4, с. 332, 948; 2; 5; 3]

Французькі журналісти часто використовують кальки й описові перифрази для прихованого запозичення англоамериканізмів, чим запобігають надмірному проникненню іноземних слів у рідну мову: *sondage aux sorties des urnes* замість *exit poll*; *planche à voile* замість *surfing* [8–15].

Невеликою за обсягом є група так званих «мімікрійних» запозичень, які поєднуються з корінними словами мови-реципієнта й утворюють словосполучення (*suspension sine die*, *le look audacieux*, *le coach sportif*, *standing ovation*, *crash d'un avion*, *opération marketing*, *le spécialiste de l'anti-aging*, *un coaching bien-être*, *le période rush*, *le leader mondial*) [8–15]. Таке гібридне поєднання максимально звукує семантику багатозначного слова, що входить до складу цих словосполучень, тому вони сприймаються як вузькогалузева лексика, а отже, подібно до термінів, майже не відрізняються наявністю синонімів.

Відповідно до семантичних критеріїв запозичення можна умовно згрупувати в такі три семантичні групи.

I. Виправдані, необхідні в мові запозичення для найменування за відсутності еквівалента у французькій мові: *crowdfunding*, *factchecking*, *trainsurfing*, *snooze* та деякі інші;

II. Ті, що можуть уживатися в певному контексті завдяки своїй стислості з метою мовної економії: *kidnapping*, *crash (d'un avion)*;

III. Ті, що вважаються зайвими (кальки) у мові-реципієнті, яка має у своєму словниковому складі рівнозначний відповідник: *piercing* (фр. *perçage*), *packeting* (фр. *l'emballage*), *management* (фр. *la gestion*) і низка інших.

На основі аналізу публіцистичних і словникових матеріалів [3–5; 7; 8–15] виявлено, що синонімічні відносини між питомою й іношомовною лексикою проявляються в таких лексичних комбінаціях:

1) запозичення – французький еквівалент: *shooting photo*/*séance photo*; *checkpoint militaire/point de contrôle*;

2) запозичення – адаптована форма в мові-реципієнті: *globe-trotter/globe-trotteur*, *speaker/speakeur*;

3) запозичення – перифраз: *checkpoint militaire/ces fameux «blokposts»*.

Співіснування різномовних синонімів у французькій публіцистиці забезпечує вимогу щодо класифікації лексики за мовними регістрами. Близькі за значенням слова **embargo** й **interdiction** означають одне поняття в різних контекстах: перше – у вузькому значенні як галузевий термін, друге – у широкому значенні, про що свідчать заголовки газетних статей: «*Embargo sur les ventes d'armes. Le secteur laitier, principale victime de l'embargo russe*» [11]. «*A Moscou, l'embargo agricole de Poutine réveille la peur des pénuries*» [12] (економічний термін). «*Interdiction d'accès aux marchés des capitaux européens*» (загальноживана лексика) [11]. Так само різняться й синоніми **veto** (заборона на прийняття рішення), **prohibition** (правова заборона на продаж деяких товарів) і **empêchement** (перешкода). Однак не завжди запозичена лексика є бажаною в словниковому складі французької мови. Наприклад, такі синонімічні пари, як **cocooning** і **coconage** (bonheur à domicile), **parking** і **parcage** (stationnement, parc de stationnement), **grooming** і **toiletage** (soins de toilette), є тавтологією, оскільки їхнє лексичне значення абсолютно однакове в обох мовах. Паралельне вживання у французьких медіа семантично ідентичних слів **tattoo** і **tatouage** (татування) є тільки одним із прийомів уникнення повторів і збереження мелодики фрази: «*Tattoo mania, les tatouages des stars*» [13].

Уживання запозиченого слова поруч з автохтонним еквівалентом є одним із прийомів уникнення повторення однакової назви предмета (у цьому разі – механічного вентилятора), дії чи її результату (макіяж) у межах одного контексту: «*Faiseur de vent. Inspiré des coucous d'antan, le «Windmaker» du créateur néerlandais Luc Van Hoeckel est un ventilateur fascinant!*» [14, с. 16]. «*Maquillage: le meilleur conseil make-up qu'on m'ait donné*» [15].

Отже, англомовні запозичення є динамічним прошарком сучасної французької медіалексики.

Висновки. Підсумовуючи результати нашої наукової розвідки, варто зазначити, що синонімізація за рахунок запозичень зумовлена зовнішньолінгвістичними факторами, в одних випадках вона виявляється у співіснуванні й повній (або частковій) взаємозамінності запозиченого слова й питомої лексеми, в інших – у рівноцінному співіснуванні входжень із різних мовних джерел. Тенденція до активного використання запозиченої лексики виявляється під час її становлення для найменування нових реалій. На цьому етапі синонімізація відрізняється меншою активністю, поступаючись нульовій, за якої іношомовне слово частіше не має синонімічного відповідника. У процесі запозичення англомовних найменувань спостерігаються смислові модифікації (розширення чи звуження значення, розвиток конотативного значення, невластивого мові-донору, калькування). Явище семантичної асиміляції призвело до синонімічної конкуренції різномовних ЛО, серед яких англіцизми відрізняються наявністю уточнювального значення (ідеографічні синоніми) або віднесеністю до архаїчного словника (абсолютні синоніми). Іношомовні слова можуть бути єдиними назвами нових понять або іноді слугувати синонімами вже наявних найменувань французькою мовою.

Перспективним видається аналіз фонетичної та графічної адаптації англіцизмів у французькій мові з урахуванням її специфіки в цьому напрямку, а також дослідження семантичного потенціалу іношомовної лексики в перекладознавчому аспекті.

Література:

1. Веденина Л.Г. Особенности французского языка: Пособие для учителя. М.: Просвещение, 1988. 240 с.
2. Dictionnaire de français. URL: <http://www.cnrtl.fr/etymologie/> (дата звернення: 2013–2016 pp.).
3. Wiktionnaire. URL: https://fr.wiktionary.org/wiki/Wiktionnaire:Page_d%E2%80%99accueil (дата звернення: 2014–2016 pp.).
4. Dictionnaire Hachette. P.: Hachette Livre, 2006. 1858 p.
5. Dictionnaire Larousse. URL: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/> (дата звернення: 2013–2017 pp.).
6. Козырев В.А., Черняк В.Д. Глагол или глагольное существительное? Капризы лексического выбора. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/glagol-ili-otglagolnoe-suschestvitelnoe-kaprizy-leksicheskogo-vybora> (дата звернення: 17.06.2013).
7. Genouvrier E., Désirat C., Hordé T. Dictionnaire des synonymes. P.: Editions Larousse, 2013. 843 p.
8. Le Figaro. URL: <http://www.lefigaro.fr/conjoncture/2015/08/19/20002-20150819ARTFIG00008-coach-en-seduction-un-business-juteux-qui-peut-rapporter-gros.php> (дата звернення: 22.08.2015).
9. Le Parisien. URL: <http://www.leparisien.fr/tv/en-direct-suivez-le-grand-retour-de-the-voice-11-01-2014-3484351.php> (дата звернення: 31.01.2014).
10. Libération. URL: http://www.liberation.fr/monde/2014/03/05/a-kiev-une-delicat-lustration_984814. (дата звернення: 06.03.2014).

11. Le Figaro. URL: <http://www.lefigaro.fr/international/2014/07/29/01003-20140729ARTFIG00348-l-ue-s-attaque-a-l-economie-russe.php> (дата звернення: 10.11.2014).
12. Le Monde. URL: http://www.lemonde.fr/europe/article/2014/08/09/a-moscou-l-embargo-agricole-de-poutine-reveille-la-peur-des-penuries_4469479_3214.html (дата звернення: 09.10.2014).
13. Madame Figaro. URL: <http://madame.lefigaro.fr/beaute/comment-prendre-soin-de-son-tatouage-au-quotidien-290116-1796> (дата звернення: 10.02.2016).
14. Top santé, janvier 2012. № 256. 146 p.
15. Cosmopolitan. URL: <http://www.cosmopolitan.fr/beaute-maquillage-teint-make-up-soin-peau-nette,2104,1053112.asp> htm (дата звернення: 13.07.2016).
16. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови: підруч. для ін-тів і ф-тів іноз. мов. Х.: Основа, 1993. 256 с.
17. Французько-український словник. Українсько-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. К.; Ірпінь: ВТФ Перун. 1073 с.
18. Мюллер В.К. Великий англо-український словник. У новій редакції. 200 000 слів, словосполучень, ідіоматичних виразів, прислів'їв та приказок. К.: Арії, 2008. 784 с.
19. Терещенко С.І. Роль запозичень у становленні лексичної синоніміки української мови. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/144/46/1/10/>.

Яблонская-Юсык И. В. Иноязычная лексика в становлении лексической синонимии французского языка (на материале современных медиа)

Аннотация. В статье сделан анализ небольшой группы заимствованных производных лексем с точки зрения их смысловой адаптации, тенденции к перманентному вкраплению во французский лексикон, пополнения синонимического ряда и закономерностей функционирования в современном французском медиавещании.

Ключевые слова: синоним, заимствование, англицизмы, отглагольное существительное, медиа, лексическая адаптация.

Yablonska-Yusyk I. Foreign vocabulary in becoming of the lexical French synonymy (on material of modern medias)

Summary. The article deals with the analysis of a group of the adopted derivative lexemes from the point of view of their semantic adaptation, tendencies to permanent dissemination in the French lexicon, addition to the synonymous row and conformities to law of functioning in the modern French mass communication.

Key words: synonym, borrowing, anglicisms, verbal noun, media speech, lexical adaptation.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Баклан І. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
факультету лінгвістики
Київського політехнічного університету імені Ігоря Сікорського

ВІДТВОРЕННЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття присвячена питанням відтворення безеквівалентної лексики під час перекладу фахових текстів галузі права в німецько-українському напрямі перекладу. Авторка виокремлює основні групи безеквівалентної лексики та аналізує способи і прийоми їх перекладу в окремих жанрах первинної і вторинної юридичної літератури.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, власна назва, реалія-термін, семантична лакуна, запозичення, адаптація, описовий переклад, комбінований переклад.

Постановка проблеми. Виявлені розгалужені зв'язки безеквівалентної лексики з багатьма іншими лексичними, фразеологічними та позамовними елементами тексту, їх здатність переходити в інші та сумішати різні категорії роблять актуальною тему дослідження перекладацьких аспектів відтворення безеквівалентної лексики під час перекладу фахових текстів галузі права. Маючи справу з перекладом безеквівалентної лексики, слід володіти не лише мовними, а й культурологічними, історичними та іншими спеціальними знаннями. Здобуття цих знань пов'язане не лише із фаховою підготовкою студентів – майбутніх перекладачів, а й, власне, з процесом опанування професії перекладача та набуттям перекладацького досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок досліджень перекладу безеквівалентної лексики припадає на 40-ві роки минулого століття (А.В. Федоров). Термін «безеквівалентна лексика» вживається багатьма представниками радянської лінгвістичної школи (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, В.Н. Комісаров, Я.Й. Рецкер тощо). У межах дослідження безеквівалентної лексики часто постають поняття «реалії», «реалії-терміни» або «екзотична лексика», які згадуються в працях Л.С. Бархударова, В.С. Виноградова, С. Влахова / С. Флоріна, М.В. Нікітіна, О.Д. Швейцера тощо. Термін «лакуна», запроваджений Ю.С. Степановим, пов'язаний із наявністю в семантичній картині мови так званих «білих плям», які виникають внаслідок неоднорідного розвитку терміносистеми окремої галузі знань. Не зникає інтерес до проблем відтворення безеквівалентної лексики і на теренах сучасного українського мовознавства (А.Г. Гудманян, Р.П. Зорівчак, Т.Р. Кияк та ін.). Зазвичай надбання сучасних українських мовознавців у галузі дослідження перекладу є ґрунтовними й унікальними. Проте, зважаючи на невелику частку існуючих україномовних перекладів текстів галузі права в німецько-українському напрямі перекладу, актуальним для наукових досліджень залишається проблема відтворення безеквівалентної лексики під час перекладу вузькогалузових юридичних текстів, представлених як первинною, так і вторинною юридичною літературою.

Формування мети статті. Окремі мовознавці розглядають перекладацькі прийоми в межах дослідження окремої групи

безеквівалентної лексики (напр., реалій, реалій-термінів, лакун і власних назв). Метою нашого дослідження є аналіз основних прийомів відтворення безеквівалентної лексики українською мовою під час перекладу німецькомовної первинної і вторинної юридичної літератури. Основними завданнями, які постають перед нами, є: виокремити основні групи безеквівалентної лексики, зазначити особливості їх вжитку в певних жанрах юридичної літератури та встановити основні способи і прийоми їх відтворення під час перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виникнення безеквівалентної лексики має позамовне (екстралінгвальне) та мовне (лінгвальне) підґрунтя. Саме тому прийнято розрізняти культурологічну та мовну безеквівалентність. Перша зумовлена відсутністю аналогічного денотата в цільовій культурі і представлена реаліями, які вербалізують особливості побуту, культури, історії, природи, суспільно-політичного устрою тощо. Мовна безеквівалентність виникає через неоднакову вербалізацію сегментів реальності. Вона представлена тимчасово та випадково безеквівалентними термінами і структурними екзотизмами. До безеквівалентної лексики в широкому сенсі можна віднести власні назви.

Слід чітко розрізняти перекладацькі стратегії, способи, прийоми і трансформації. Попри існуючий збіг назв перекладацьких прийомів і трансформацій, у нашому дослідженні керуватимемося тим, що перекладацькі трансформації є прийомами логічного мислення, за допомогою яких відбувається пошук перекладацького відповідника з контексту. У межах класифікації лексичних трансформацій Я.Й. Рецкера виокремлюють сім різновидів: диференціація значень, конкретизація значень, генералізація значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсація втрат в процесі перекладу [4, с. 45]. Основними прийомами відтворення безеквівалентної лексики є: транскодування (транскрипція і транслітерація), калькування, комбінована реномінація (транскодування з уточнюючим перекладом), дескриптивна перифраза, гіперонімічне перейменування (або генералізація), транспозиція на конотативному рівні, контекстуальний переклад (за допомогою ситуативного відповідника) та уподібнення (або синонімічна заміна) [2]. За класифікацією Е. Маркштайн перекладацькими рішеннями у відтворенні реалій є транскодування, калькування, наближений переклад і перекладацький коментар [7, с. 291].

Узагальнивши викладені вище особливості відтворення безеквівалентної лексики, можна зазначити, що основними способами є запозичення, адаптація та описовий переклад. Вони реалізуються за допомогою численних перекладацьких прийомів, які подекуди виявляють тенденцію до полісемії. Узагальнено ця класифікація виглядає таким чином:

1. **Запозичення** реалізується за допомогою прийомів транскрипції (транслітерації – побуквеного відтворення і транскрипції – пофонемного відтворення), а також калькування. В межах прийомів транскрипції і транслітерації (напр., *самовар* – *Samowar / Samovar*) має місце фонетична, морфологічна та графемна адаптація (напр., *колгосп* – *die Kolhosp(e)*) [7, с. 291]. Під час перекладу може застосовуватись як повна калька – *Wolkenkratzer* ‘хмарочос, хмародряп’, так і часткова – *Drittes Reich* ‘Третій Рейх’).

2. **Адаптація** (або уподібнення) – наближений переклад, у результаті якого в мові перекладу з’являється аналог (лексично подібне слово), який зазвичай утворений шляхом заміни видових зв’язків родовими в поєднанні з уточнювальним перекладом (напр., *станіція* – *Stanzja, die Kosakensiedlung, napaxa* – *Papacha, die Kosakenmütze*). Засобами реалізації цього способу відтворення безеквівалентної лексики є ситуативні відповідники, які визначаються за допомогою логічної синонімії. Перекладацькими прийомами адаптації є семантичне пристосування, гіперонімічне перейменування (заміна родових зв’язків родовими – генералізація) та гіпонімічний переклад (заміна видових зв’язків родовими – конкретизація).

3. **Описовий переклад** (або дескриптивна перифраза, також розширювально-описовий переклад, уточнювальний переклад, контекстуальний переклад за допомогою ситуативного відповідника) полягає у вербалізації смислу, який прихований у лексемі вихідної мови. Цей спосіб реалізується за допомогою прийому перекладацького коментаря.

Окремою групою перекладацьких способів відтворення безеквівалентної лексики можна назвати комбінований переклад, який поєднує декілька перекладацьких способів (напр., запозичення і адаптація, запозичення й описовий переклад). Перекладацьким прийомом у цьому випадку постає комбінована реномінація – транскрипція / транслітерація з уточнювальними словами або дескриптивною перифразою).

Загалом безеквівалентна лексика в юридичній літературі поділяється на три групи: *власні назви* (прізвища та імена осіб, назви історичних подій, організацій, судових справ, документів тощо), *реалії-терміни* (назви історичних подій, воєнних чинів, церковних санів тощо) і *семантичні лакуни* (види позовів, вироків, назви галузей права тощо). Наявність тих чи тих одиниць безеквівалентної лексики визначається жанровими особливостями досліджуваних текстів. Наприклад, власні назви і реалії-терміни становлять більшу частку у вторинній юридичній літературі, натомість термінологічні лакуни характерні для вузькоспеціалізованих галузей німецького права і є типовими для первинної юридичної літератури.

Реалія є елементом повсякдення, історії, культури, політики та інших сфер життя певного народу, країни, території, який не має відповідника в мові іншого народу. Реалії постають носіями ідентичності національної / етнічної картини чи культури в широкому сенсі. В перекладі реалії потребують контекстуального пояснення [7, с. 288]. Під час перекладу реалій слід говорити власне не про переклад у класичному розумінні, а про трансляційне відтворення, яке полягає в стратегіях очування й одомашнення із застосуванням відповідних способів запозичення, адаптації та описового перекладу.

Слід наголосити на тому, що існуючі в окремій мові реалії з часом переходять у терміносистему (кодифікуються), набуваючи статусу термінів, адже вони означають чітко визначені поняття, предмети, явища. Тому в межах певної галузевої

терміносистеми реалії набувають ознак термінів і їх можна називати реаліями-термінами. Наприклад, *New Deal* («Новий курс» – система реформ президента Ф. Рузвельта, спрямована на подолання Великої депресії) або *Großer Bruder* («Старший брат» – диктатор тоталітарної держави країни Океанії в романі Орвелла «1984») можна вважати політичними реаліями-термінами. Зазвичай вони відтворюються за допомогою прийому калькування: повного (напр., *Kreuzzüge* – *хрестові походи*, *der Kalte Krieg* – *холодна війна*) або часткового (напр., *Apartheid-Regime* – *режим апартеїду*).

Окрему групу реалій-термінів становлять скорочення (аббревіатури), які здебільшого запозичуються в мову перекладу, подекуди можуть декодуватися за допомогою лексичної заміни складових аббревіатури з подальшим утворенням скорочення (напр., *СНД* → *Союз незалежних держав* → *Gemeinschaft Unabhängiger Staaten* → *GUS*). Під час перекладу в німецько-українському напрямі також спостерігаємо прийом декодування власної назви з подальшим утворенням аббревіатури (напр., *Amerikanische Menschenrechtskonvention* → *Американська конвенція з прав людини* → *АКП/Л*). Проте частотність використання такого прийому досить незначна.

До окремої підгрупи реалій-термінів галузі права можна віднести історичні назви видів документів, під час перекладу яких слід зважити на семантичний зміст відповідника в мові перекладу. Наприклад, у процесі дослідження перед нами поставало питання, чи можна вважати *Charta* і ‘хартія’ взаємозамінними відповідниками.

Приклад 1.

Um den als unabdingbar erkannten Bestand an Menschenrechten lagert sich etwa aus den UN-Menschenrechtspakten von 1966 oder regionalen Menschenrechtsverträgen (Europäische Menschenrechtskonvention, Amerikanische Menschenrechtskonvention, Afrikanische Charta der Menschenrechte und der Rechte der Völker) ergeben [6, с. 45].

Визнаний безумовним зміст прав людини оточує широке коло стандартів, застережених договірними правилами. Вони виявляються хоча б з пактів Об’єднаних Націй з прав людини 1966 року чи регіональних договорів про права людини (Європейська конвенція з прав людини, Американська конвенція з прав людини, Африканська хартія прав людини і прав народів) [1, с. 68].

В іншому прикладі знаходимо перекладацький відповідник до *Charta* – *Статут*.

Приклад 2.

Entscheidend für die Herausbildung eines universellen Systems rechtlicher Grundprinzipien ist die Charta der Vereinten Nationen als „Verfassung“ der Völkergemeinschaft [6, с. 13].

Вирішальним для формування універсальної системи основних правових принципів є *Статут* Об’єднаних Націй як «Конституція» спільноти народів [1, с. 37].

Попри збіг значень словникових відповідників ‘*Charta*’ і ‘*Статут*’, все ж постають певні відтінки значення, які виокремлюють їх у правовому полі. У німецько-українському словнику юридичних термінів за поняттям *Charta* закріплені значення ‘хартія’, ‘історичний документ’, ‘основний закон’, ‘статут’ [3, с. 109]. *Статут* (‘*Statut*’, ‘*Satzung*’), на нашу думку, є більш вдалим відповідником, хоча не зовсім відповідає значенню, закладеному в поняття *Charta* ‘хартія’. Адже хартія є правовим актом, який не має обов’язкової сили та формулює загальні принципи та цілі будь-яких міжнародних домовлено-

стей. За змістом цей документ майже завжди є декларацією. Натомість статут (*Satzung*) – звід правил окремої організації, які регулюють її правовий статус, внутрішні та зовнішні правовідносини. Наприклад, *Satzung der Vereinten Nationen* – Статут ООН [3, с. 382].

Через відсутність можливості дослідження особливостей відтворення власних назв у перекладі первинної юридичної літератури, що пов'язано з нерозголошенням приватної інформації, в пригоді стала вторинна юридична література. Зокрема, матеріалом нашого дослідження слугувало 9-те видання підручника з міжнародного права Матіаса Гердегена «*Völkerrecht*» і його переклад українською мовою, виконаний Романом Корнutoю. Провівши зіставний аналіз вихідного тексту і тексту перекладу, можна виокремити певні особливості відтворення власних назв. У цьому підручнику вони представлені прізвищами та іменами осіб (видатних діячів, філософів і правників), назвами історичних подій, організацій, судових справ, угод / договорів. Імена видатних постатей зазвичай є кодифікованими в українській мові, тому для їх відтворення застосовується прийом лексичної заміни (напр., *Jeremy Bentham* – Єремія Бентам, *Thomas von Aquin* – Фома Аквінський, *Immanuel Kant* – Іммануїл Кант). У цих прикладах чітко простежується стратегія одомашнення у відтворенні імен. У разі, якщо в україномовних джерелах власна назва не кодифікована, вона відтворюється шляхом транскрипції (*Alberico Gentili* – Альберико Джентілі) або транслітерації (*Emer de Vattel* – Емер де Ваттель). Слід наголосити, що сучасна тенденція відтворення німецьких власних назв передбачає застосування прийому транскрипції, навіть якщо онім має закріплення у словнику відповідник (напр., *Heinrich Heine* – Генріх Гейне → Гайнріх Гайне). Під час перекладу назв історичних подій та організацій застосовується прийом калькування (напр., *der Zweite Weltkrieg* – Друга світова війна, *Vereinte Nationen* – Об'єднані Нації, *das Internationale Komitee vom Roten Kreuz* – Міжнародний Комітет Червоного Хреста).

У перекладі назв судових справ окрім прийомів транскрипції або транслітерації застосовується також конкретизація, що пов'язано, передусім, із адаптацією лексеми до рівня знань адресата (у нашому випадку підручник розрахований на студентів юридичних спеціальностей). Наприклад,

„[...] Durch die Gründung einer Gemeinschaft [...], haben die Mitgliedsstaaten ihre Souveränitätsrechte beschränkt und so einen Rechtskörper geschaffen, der für ihre Angehörigen und sie selbst verbindlich ist“ (EuGH, Rs. 6/64, *Costa/E.N.E.L.*, Slg. 1964, 1251 [1256]) [6, с. 5].

«[...] Шляхом заснування спільноти [...] держави-члени обмежили свої суверенні права і так утворили правову інстанцію, обов'язкову для тих, хто до них належить, а також для них самих»: *Справа Коста / ЕНЕЛ* (EuGH, Rs. 6/64, *Costa/E.N.E.L.*, Slg. 1964, 1251 [1256]) [1, с. 29].

Не завжди прийом транскрипції може бути доречним у відтворенні назв нормативних документів, адже він націлений на відтворення зовнішньої форми лексеми, залишаючи зміст, закладений в ту чи ту лексему, нерозкритим. Наприклад:

Diese Konferenz hat unter anderem die Rahmenkonvention über den Klimaschutz, das Übereinkommen zur Biodiversität und den Aktionsplan „Agenda 21“ verabschiedet [6, с. 48].

Ця Конференція дозволила ухвалити Рамкову конвенцію про зміну клімату, Конвенцію про охорону біологічного різноманіття і план дій «Адженда 21» [1, с. 71].

У преамбулі Угоди між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища (нім. *Abkommen zwischen der Regierung der Bundesrepublik Deutschland und der Regierung der Ukraine über die Zusammenarbeit auf dem Gebiet des Umweltschutzes*) назва *Agenda 21* перекладається як *Порядок денний 21 століття*, що, на нашу думку, точніше розкриває зміст повідомлення.

Під час перекладу назв міжнародних договорів і воєнних подій застосовується розширювально-описовий переклад (напр., *der zweite Golf-Konflikt von 1990/91* – війна американців у пустелі в 1990/91 або другий конфлікт в Перській затоці (Ірак, Кувейт 1990/91)). Під час здійснення перекладу юридичної літератури все ж слід уникати явища множинності перекладу власних назв. Розширювально-описовий переклад допомагає реалізувати прагматичну настанову, націлену на адресата повідомлення, який не завжди може бути обізнаний із певними фактами галузі права. Наприклад:

Die internationale Schiedsgerichtsbarkeit als Mechanismus der Streitbeilegung gerät in allmählichen Verfall, um gegen Ende des 18. Jahrhunderts mit dem Jay-Vertrag von 1794 zwischen den Vereinigten Staaten und Großbritannien erneuten Aufschwung zu nehmen [6, с. 20].

Міжнародний арбітраж спершу зазнає, як спосіб урегулювання спорів, поступового занепаду, але наприкінці 18 століття разом з договором Джей (суддя Верховного Суду США, Jay-Vertrag, 1794) між Сполученими Штатами і Великою Британією – чергового піднесення [1, с. 45].

В юридичній терміносистемі німецької мови є чимало понять, характерних виключно для німецькомовного простору. Оскільки німецька правнича терміносистема є більш розвинутою порівняно з аналогічною терміносистемою української мови. Саме тому в останній виникають семантичні лакуни під час перекладу німецькомовної юридичної літератури, зокрема термінів німецької судової системи (напр., *Berichtungsbeschluss*, *Grundurteil*, *Teilurteil*, *Leistungsklage*, *Feststellungsklage*, *Gestaltungsklage*, *Anfechtungsklage* / *Aufhebungsklage*, *Verpflichtungsklage*, *Privatklage*, *Nebenklage* та ін.) [5, с. 79, 86]. У перекладі семантичних лакун зазвичай застосовується комбінований переклад, який включає прийом калькування в поєднанні з конкретизацією. Наприклад: *Gerichtsbescheid* – адміністративне рішення; ухвала, постанова адміністративного суду; *Endurteil* – рішення суду по суті позову, остаточне рішення / вирок; *Zwischenurteil* – проміжне рішення по суті позову; *Versäumnisurteil* – рішення, прийняте внаслідок неявки однієї сторони тощо. Вибір такого перекладацького рішення спирається на екстралінгвальні знання перекладача і досвід роботи в межах вузькоспеціальної галузі перекладу юридичної документації. Якщо значення терміна неможливо повністю відтворити за допомогою прийомів калькування та конкретизації, перекладачу доцільно скористатися способом описового перекладу із внесенням перекладацького коментаря в дужках. Наприклад, *Vorbehaltsurteil* – проміжне рішення із застереженням, що щодо висунутих відповідачем заперечень буде вирішено в цій інстанції (можливо, наприклад, у разі визнання відповідачем зустрічної вимоги); *Anerkennungsurteil* – судові рішення, яке прийняте на основі визнання позову відповідачем (у цивільному процесі та трудових спорах) [5, с. 84].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, безеквівалент-

на лексику в юридичній літературі поділяється на три групи: реалії-терміни, власні назви і семантичні лакуни. Перші дві групи мають екстралінгвальне підґрунтя, остання – лінгвальне, тобто пов'язана з особливостями розвитку німецької та української юридичних мов. Основними способами відтворення безеквівалентної лексики є запозичення, адаптація та описовий переклад. Окремо можна виділити комбінований переклад, який поєднує декілька перекладацьких способів і реалізується за допомогою прийому комбінованої реномінації. Запозичення націлене на стратегію очуження під час перекладу, адаптація та описовий переклад націлені на стратегію одомашнення. Описовий (або розширювально-описовий) переклад також виконує прагматичну настанову вихідного тексту в перекладі. Вищезазначені способи реалізуються за допомогою численних перекладацьких прийомів, серед яких спостерігається тенденція до полісемії. У межах способу запозичення виокремлюємо перекладацькі прийоми транскодування (транскрипція / транслітерація) та калькування (повне і часткове). Адаптація реалізується за допомогою ситуативних відповідників та на основі родо-видових відношень між лексемами вихідної мови і мови перекладу. Перекладацькими прийомами цього способу є семантичне пристосування, гіперонімічне перейменування (генералізація) та гіпонімічний переклад (конкретизація). Описовий переклад націлений на вербалізацію смислу, який прихований у лексемі вихідної мови. Цей спосіб реалізується за допомогою прийому перекладацького коментаря. Під час перекладу юридичної літератури домінуючою залишається стратегія очуження. Стратегія одомашнення, яка реалізується за допомогою розширювально-описового перекладу, характерна для перекладу назв історичних подій, організацій, судових справ і документів. Комбінований переклад застосовується під час відтворення семантичних лакун. Він поєднує прийоми калькування та перекладацького коментаря. Вкотре доречним буде наголосити про те, що вибір перекладацького прийому не повинен ставити перекладача в чітко визначені рамки. Наведені приклади демонструють перекладачу загальний алгоритм перекладацьких дій і вказують на можливі труднощі і приховані пастки, які можуть виникати під час перекладу первинної і вторинної юридичної літератури. Безумовно, дослідження теми відтворення безеквівалентної лексики і надалі залишатиметься актуальним. Подальші розвідки можуть бути пов'язані як із термінологічними, так і з прагматичними аспектами перекладу в межах окремої групи безеквівалентної лексики, а також бути націлені на пошук оптимальних перекладацьких рішень і стандартизацію німецькомовної фахової лексики галузі права в українській мові.

Література:

1. Гердеген М. Міжнародне право / Пер. з німецької Романа Корнута. Переклад дев'ятого видання, переробленого і доповненого. К., 2011. 516 с.
2. Гудманян А. Г., Кондратьєва О. В. Актуальні питання перекладознавства: Курс лекцій / МОН України, Національний авіаційний університет. Київ, 2014. 148 с.
3. Німецько український словник юридичних термінів / За заг. наук. ред. С.В. Ківалова, Н.В. Петлюченко. Одеса, 2017. 576 с.
4. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода / Дополнения и комментарии Д.И. Ермоловича. Москва, 2007. 244 с.
5. Grinenko A., Dathe C. Die Terminologie des Gerichtswesens der Ukraine und Deutschlands im Vergleich: Eine übersetzungswissenschaftliche Analyse juristischer Fachbegriffe im Deutschen, Ukrainischen und Russischen / Mit einem Vorwort von Ulrich Hartmann. Stuttgart, 2007. 200 s.
6. Herdegen M. Völkerrecht. 9., überarbeitete und erweiterte Auflage. München, 2010. 488 S.
7. Snell Hornby M., Hönig Hans G., Kußmaul P. Handbuch Translation/Peter A. Schmitt(Hrsg.). Zweite, verbesserte Auflage. Tübingen, 2006. 448 s.

Баклан И. Н. Передача безэквивалентной лексики при переводе немецкоязычной юридической литературы

Аннотация. Статья посвящена вопросам передачи безэквивалентной лексики при переводе специальных текстов области права в немецко-украинском направлении перевода. Автор выделяет основные группы безэквивалентной лексики и анализирует способы и приёмы их перевода в отдельных жанрах первичной и вторичной юридической литературы.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, имя собственное, реалия-термин, семантическая лакуна, заимствование, адаптация, описательный перевод, комбинированный перевод.

Baklan I. Non-equivalent vocabulary rendering in translation of German legal literature

Summary. The article deals with issues of non-equivalent vocabulary rendering in translation of special texts in the field of law from the German into Ukrainian. The author focuses on the main groups of non-equivalent vocabulary and analyzes their translation methods and techniques in the particular genres of primary and secondary legal literature.

Key words: non-equivalent vocabulary, proper name, terminological realia, semantic lacuna, borrowing, adaptation, descriptive translation, combined translation.

Балабін В. В.,*кандидат філологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
професор кафедри військового перекладу та спеціальної мовної підготовки
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ВИМОГИ ДО ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Анотація. Автор аналізує основні вимоги до військового перекладача, що мають бути враховані під час розробки нових стандартів вищої освіти та професійних стандартів за результатами вивчення функцій службової діяльності, уточнення змісту й структури професійної компетентності військового перекладача, що є одним із завдань теорії військового перекладу.

Ключові слова: перекладознавство, теорія військового перекладу, військовий перекладач, вимоги до військового перекладача.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції України та реформування системи вищої освіти актуальним стає питання подальшого вдосконалення системи підготовки військових перекладачів для Збройних Сил України та інших відомств сфері національної безпеки і оборони, яка з 1993 року успішно здійснюється в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [1]. Основні вимоги до військового перекладача мають бути враховані під час розробки нових стандартів вищої освіти, уточнення існуючих професійних стандартів, за результатами вивчення функцій службової діяльності, визначення змісту й структури професійної компетентності військового перекладача, що є одним із завдань теорії військового перекладу [2, с. 107].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематиці визначення вимог до військових перекладачів присвячено праці Л.Л. Нелюбіна [3], В.В. Балабіна [4], П.П. Банман [5], Н.М. Романенко і Е. Шагардиной [6], Е.К. Шорина [7]. Теоретичні підходи й практичні рекомендації щодо підготовки перекладачів розглядаються в працях Л.Л. Нелюбіна [8; 9], М.Я. Цвілінга [10], Л.К. Латишева і В.І. Провоторова [11], Р.К. Міньяр-Белоручева [12], І.І. Халєєвої [13], О.Р. Поршневої [14], О.І. Чердніченка [15].

Метою статті є визначення основних вимог до військового перекладача, які мають бути враховані під час розробки нових стандартів вищої освіти та удосконалення існуючих професійних стандартів [16; 17].

Виклад основного матеріалу. Військовий перекладач є головним суб'єктом системи лінгвістичного забезпечення військ, ядром якої слугує перекладацьке супроводження. За визначенням військовий перекладач – це «офіцер-філолог, який володіє сформованими на професійному рівні міжкультурними, білінгвальними, психолінгвістичними, мовленнєво-розумовими компетенціями для виконання функцій і завдань службової діяльності» [18, с. 13]. Функції службової діяльності військового перекладача представляють собою узагальнені за професійними напрямками види військово-спеціальних завдань, що безпосередньо покладаються на військового перекладача, на підставі яких формуються вимоги до його професійної компетентності.

У перекладознавстві вимоги до військового перекладача уперше сформулював Л.Л. Нелюбін у 1972 році у передмо-

ві до підручника з військового перекладу англійської мови [19, с. 13]. Підручник було перероблено і перевидано у 1981 році, проте вимоги до військового перекладача залишилися без змін [20, с. 10]. У подальшому ці вимоги майже дослівно (за винятком неодмінних ідеологізмів тих часів про «відданість соціалістичній Батьківщині, комуністичній партії і радянському уряду») увійшли до авторитетного Тлумачного перекладознавчого словника Л.Л. Нелюбіна [3, с. 230].

На жаль, вимоги до військового перекладача зовсім не розглядаються в спеціалізованій монографії Г.М. Стрелковського, яка присвячена проблемам теорії і практики саме військового перекладу [21].

Сьогодні прийнято конкретизувати вимоги до перекладачів через поняття компетентностей. Насамперед, наголосимо, що спеціальні вимоги до військового перекладача мають базуватися на загальних вимогах до його професійної компетентності, складовими частинами якої, на думку відомого українського перекладознавця О.І. Чердніченка, є: *культурна компетенція* [15, с. 232] (обізнаність з рідною культурою та відповідний ступінь акультурації – прилучення до іншомовної культури); *мовна компетенція* [15, с. 234] (опанування норм вихідної та цільової мов, що «сприяє виробленню умінь легко змінювати код усного і письмового висловлювання і застосовувати різні типи лексико-граматичних трансформацій з метою збереження норми цільової мови» [15, с. 233], і яка «покликана забезпечити еквівалентність перекладу щодо оригіналу на двох основних рівнях: системному (формальному) і текстовому (комунікативному)» [15, с. 234]; *референційна компетенція* [15, с. 234] (яка «є передумовою успішної роботи перекладача в конкретній галузі (технічній, юридичній, дипломатичній, мистецькій тощо)»; *технічна компетенція* [15, с. 234] («яка передбачає уміння користуватися різноманітними засобами добування інформації»); *стилістична компетенція* [15, с. 235] («яка передбачає глибоке знання мовленнєвих (або дискурсивних) жанрів та їхньої стилістики, адже саме від неї залежить вибір виражальних засобів»); *фонетична компетенція* для усного перекладу [15, с. 236] («аудіювання та вимовляння як у рідній, так і в іноземній мовах».

На важливості референційної компетенції для перекладача наголошує також і Л.Л. Нелюбін: «Якщо перекладач не має вузькоспеціальної, вузькогалузевої підготовки, він повинен заповнити цю прогалину, систематично вивчаючи спеціальну літературу, слідкувати за новинками в даній галузі, збагачувати свою пам'ять знаннями фахівців, з якими він спілкується на роботі, переймати досвід своїх колег по роботі» [8, с. 232].

Л.Л. Нелюбін підкреслює, що «уміння користуватися *робочими джерелами інформації* – найголовніше в спеціальності технічного перекладача». Від перекладача вимагається «творчий підхід до перекладацької роботи, пов'язаний із внутрішньо вірною передачею думки й емоції автора», уникати дослівно-

го, буквального перекладу, калькування оригіналу, прагнення «передати не окремі слова (це буде буквализм) і не окремі конструкції (калькування)», а «думку автора з усіма її відтінками, ... виокремлюючи в кожній фразі центральний елемент думки... Перекладач повинен уміти вийти зі скрутного стану, коли в рідній мові відсутній ідеальний еквівалент тому або іншому слову чи поняттю оригіналу» [8, с. 232].

Попри всю різноманітність вимог, які висуваються до перекладача тим чи іншим видом (типом) матеріалу, що підлягає перекладу, попри різницю в ступені обдарованості й творчої ініціативи перекладача, в обсязі та характері відомостей, необхідних у тому чи іншому випадку, загальними є два конкретних завдання, які перекладачеві необхідно виконати: перше – правильно зрозуміти зміст тексту, що пред'явлений, і друге – точно й повно (адекватно) передати його зміст засобами іншої мови. Для цього необхідно, як наголошує Л.Л. Нелюбін, перш за все, зрозуміти, усвідомити, витлумачити самому собі за допомогою мовних образів те, що слід перекласти, проаналізувати зміст повідомлення, виявити ту чи іншу складність вихідного тексту, критично його оцінити, а по-друге – знайти й обрати відповідні мовні засоби вираження з урахуванням всіх особливостей структури, стилю, лексики й граматики, в поєднанні з бездоганною правильністю мови, на який робиться переклад [9, с. 78].

Із цією метою Л.Л. Нелюбін пропонує дотримуватися таких основних правил:

Правило 1. Знання певного мінімуму лексичних одиниць іноземної мови.

Правило 2. Знання граматики й стилістики іноземної мови.

Правило 3. Знання основ теорії перекладу.

Правило 4. Володіння технікою й методикою перекладу.

Правило 5. Широке використання в перекладі всього багатства літературної мови перекладу.

Правило 6. Глибоке володіння фоновими знаннями.

Правило 7. Знання реалій країни, з мови якої робиться переклад.

Правило 8. Знання предметної галузі, до якої належить текст перекладу.

Правило 9. Знання відповідних типів перекладу та вміння реалізувати їх на практиці.

Правило 10. Прагнення до адекватного перекладу, виходячи з ситуації й сфери спілкування.

Правило 11. Неухильне дотримання основних положень Хартії перекладача [9, с. 78].

Розглянемо далі спеціальні вимоги до військового перекладача. На думку Л.Л. Нелюбіна, практична діяльність військового перекладача-референта «вимагає спеціальної підготовки, навичок і вмінь». Він вважає, що військовий перекладач має бути *універсальним*, а не вузькопрофільним фахівцем: підготовка військового перекладача-референта має охоплювати «всі види й способи перекладу»: письмовий переклад статутів і документів, усний переклад при радіообміні, двосторонній переклад при бесіді на військові теми, синхронний переклад, роботу з військовою кореспонденцією, анотування й реферування військових, військово-технічних і військово-політичних текстів. Тому вимоги, що висуваються до військового перекладача та які зумовлені специфікою його роботи, є «винятково високими» [3, с. 230; 19, с. 13; 20, с. 10].

Л.Л. Нелюбін узагальнює вимоги до військового перекладача за п'ятьма напрямками, що включають:

1) високу морально-політичну свідомість і витримку, глибоке розуміння свого патріотичного обов'язку й національних завдань, пильність і непримиренність до ворога та його ідеології, безмежну відданість;

2) високу професійну підготовку, глибокі оперативно-тактичні та військово-технічні знання, що необхідні для особистої участі перекладача-референта в забезпеченні практично всіх сторін бойової діяльності й життя військ; достатню психологічну підготовку для успішної роботи в умовах вогневого впливу, гарну фізичну підготовку, а також наявність практичних навичок роботи на технічних засобах зв'язку, особливо в умовах перешкод і в складній обстановці;

3) глибоке знання рідної й іноземної мов і вміння правильно, грамотно й швидко передавати цими мовами необхідну інформацію;

4) вільне володіння військовою уставною мовою, що передбачає міцне знання й чітке розуміння смислу й змісту рідної та іноземної військової (оперативно-тактичної, командно-штабної й військово-технічної) термінології, військової справи й особливостей організації армій відповідних іноземних держав, їхньої стратегії, оперативного мистецтва й тактики, озброєння й бойової техніки;

5) бездоганне володіння в повному обсязі навичками всіх видів письмового й усного перекладу, що має забезпечувати вільне перемикавання з однієї мови на іншу на основі вмілого використання знань, отриманих в галузях лексики, фразеології, граматики й стилістики обох мов [3, с. 230; 19, с. 13; 20, с. 10].

Вимоги до військового перекладача розкривають сутність і зміст його кваліфікації й компетентностей та найбільш повно конкретизуються в професійних стандартах [16; 17], які вбирають в себе понад двадцятип'ятирічний досвід підготовки військових перекладачів у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ) для проходження військової служби на посадах «перекладач», «перекладач-референт», «старший перекладач», «редактор», «начальник бюро перекладів», «офіцер інформаційного відділу», «старший офіцер інформаційного відділу», «асистент/викладач іноземної мови» [4, с. 20].

Члени державної екзаменаційної комісії 1998 року відзначали у звіті про підсумки державної атестації, що перші випускники-військові перекладачі були готові до виконання сукупності спеціальних професійних завдань діяльності військового перекладача, а саме – «опанували прийоми та техніку послідовного перекладу (переклад на слух, двосторонній переклад), здійснювали зорово-усний переклад (з аркушу), володіли методикою перекладу та редагування письмових текстів різних жанрів і стилів, уміли укладати глосарії та словники, складати різні види інформаційно-звітних документів, організовувати та особисто проводити заняття з іноземної мови, готувати анотації, реферати, огляди інформаційних джерел, складати офіційні документи українською та іноземною мовами з використанням технічних засобів у відповідності з діючими правилами та нормами діловодства, керувати особовим складом тощо [4, с. 21].

Професіоналам-науковцям та викладачам з військового перекладу зрозуміло, що спеціальні вимоги до підготовки військового перекладача висуваються замовником саме у сфері лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ) – «комплексу спеціальних заходів, завдань, процедур і процесів прикладного й фундаментального характеру у військово-політичній, вій-

ськово-технічній та військово-спеціальних сферах діяльності Збройних сил України, що здійснюються з метою реалізації міжкультурної (комунікативно-посередницької), лінгвокраїнознавчої (інформаційно-аналітичної), лінгвопедагогічної (дидактично-діагностичної), військово-термінологічної (нормативно-кодифікуючої) та лінгводослідницької (науково-пошукової) функцій, які потребують військово-професійного рівня філологічної білінгвальної компетенції виконавці» [18, с. 13].

Більш того, військовий перекладач є головним *суб'єктом* системи ЛЗВ, основу якої складає перекладацьке супроводження, що полягає в здійсненні військовим перекладачем «міжкультурної комунікативно-посередницької діяльності у формі усного, письмового, послідовного і синхронного перекладу, адаптованого транскодування (переказу, оповідання), реферування, анутовання й редагування текстів загальновійськової, військово-політичної, військово-технічної та військово-спеціальної тематики» [22, с. 123].

Сьогодні спеціальні вимоги до військового перекладача в черговий раз уточнюються з урахуванням прийняття нових проектів стандартів вищої освіти та змін професійного стандарту офіцера тактичного рівня Збройних Сил України, що представляє собою нормативний документ, в якому визначено сукупність вимог до кваліфікації військового фахівця, його компетентностей, що формуються в ході освітньої діяльності, а також результатів навчання, які базуються на профілі програми спеціалізації і описують те, що військовий фахівець знає, розуміє і здатний виконувати після завершення програми [23, с. 17].

Висновки. Військовий перекладач є головним *суб'єктом* системи ЛЗВ, основу якої складає перекладацьке супроводження, що полягає в здійсненні військовим перекладачем «міжкультурної комунікативно-посередницької діяльності у формі усного, письмового, послідовного і синхронного перекладу, адаптованого транскодування (переказу, оповідання), реферування, анутовання й редагування текстів загальновійськової, військово-політичної, військово-технічної та військово-спеціальної тематики» [22, с. 123].

Література:

1. Енциклопедія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/viys%60kovogo-perekladu-ta-spets/>.
2. Балабін В.В. Завдання теорії військового перекладу // «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві». Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23-24 березня 2018 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 108 с. С. 105–107.
3. Нелюбин Л.Л. Требования к военному переводчику // Толковый переводоведческий словарь. 5-е изд. М.: Флинта: Наука, 2008. С. 230–231.
4. Балабін В.В. Професійна компетентність військового перекладача // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. К., 2002. № 7. С. 20–23.
5. Банман П.П. Военный переводчик: требования и компетенции. – Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. 2015. № 2(12). С. 106–112.
6. Романенко Н.М., Шагардинова Е. Методологические основы профессиональной подготовки военных переводчиков. Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. 2017. № 4. С. 28–33.
7. Шорин Е.К. Проблемы развития профессиональной компетентности военных переводчиков // Интеграционные процессы в науке в современных условиях. Сборник статей Международной научно-практической конференции: в 3 частях. 2017. С. 120–123.
8. Нелюбин Л.Л. Требования к переводчику // Толковый переводоведческий словарь. 5-е изд. М.: Флинта: Наука, 2008. С. 231–233.
9. Нелюбин Л.Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект): учеб. пособие. М.: Флинта: Наука, 2009. 216 с.
10. Цвиллинг М.Я. Профессиональные требования к личности переводчика и обучение переводу // Информационно-коммуникативные аспекты перевода: Сборник научных трудов. Нижний Новгород, 1998. С. 141–150.
11. Латышев Л.К., Провоторов В.И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе: Уч.-метод. пос. 2-е изд. М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. 136 с.
12. Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком? М.: Готика, 1999. 176 с.
13. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков). М.: Высш. шк., 1989. 240 с.
14. Поршнева Е.Р. Междисциплинарные основы базовой лингвистической подготовки специалиста-переводчика: дис. ... д-ра пед. наук. Казань, 2004. 426 с.
15. Чердниченко О.І. Складові професійної компетенції перекладача // Чердниченко О.І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. С. 230–237.
16. Балабін В.В., Кременецкий Б.В., Левчик В.В., Лісовський В.М. Професійний стандарт офіцера тактичного рівня Збройних Сил України з військового перекладу (ВОС 390400) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. К., 2016. 54 с.
17. Балабін В.В., Кременецкий Б.В., Левчик В.В., Лісовський В.М. Професійний стандарт офіцера тактичного рівня Збройних Сил України з військового перекладу (ВОС 390400) другого (магістерського) рівня вищої освіти. К., 2016. 41 с.
18. Балабін В.В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. Філологічні трактати. Том 10. № 1. 2018. С. 7–18. URL: <http://tractatus.sumdu.edu.ua/Arhiv/2018-1/3.pdf>.
19. Нелюбин Л.Л. Введение. Военный перевод и его особенности // Учебник военного перевода: Англ. яз. М.: Воениздат, 1972. С. 13–37.
20. Нелюбин Л.Л. Введение. Военный перевод и его особенности // Учебник военного перевода: Английский язык. Общий курс; под ред. Л.Л. Нелюбина. М.: Воениздат, 1981. С. 10–32.
21. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода: Немецкий язык. М.: Воениздат, 1979. 272 с.
22. Балабін В.В. Перекладацьке супроводження як основа лінгвістичного забезпечення військ // Тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» / за заг. ред. В.В. Балабіна. К.: ВІКНУ, 2012. С. 122.
23. Толоч І.В., Мартинюк В.В., Судніков О.І. та ін. Методичні рекомендації з розроблення нормативних документів підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України. К., 2016. 29 с.

Балабин В. В. Требования к военному переводчику

Аннотация. Автор анализирует основные требования к военному переводчику, которые должны быть учтены при разработке новых стандартов высшего образования и профессиональных стандартов на основании изучения функций служебной деятельности, уточнения содержания и структуры профессиональной компетентности военного переводчика, что является одной из задач теории военного перевода.

Ключевые слова: переводоведение, теория военного перевода, военный переводчик, требования к военному переводчику.

Balabin V. Requirements for the military interpreter

Summary. The author analyzes the basic requirements for the military interpreter, which should include the demands of new higher education and professional standards on the basis of the study of the military interpreter's official duties, tasks and functions, which also constitutes one of the tasks of the theory of military translation.

Key words: translation studies, theory of military translation, military interpreter, requirements for the military interpreter.

Бондарчук Л. Й.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Львівського національного аграрного університету

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ З БІЗНЕСУ

Анотація. Статтю присвячено лексико-стилістичним особливостям англо-українського перекладу науково-популярної бізнес-літератури. Розглянуто найтипівші випадки відтворення різного роду фахової лексики (термінів, професіоналізмів, терміноідів, фразеологізмів тощо) в цільовому тексті. Визначено найтипівші шляхи лексичного та стилістичного трансформування оригіналу в процесі перекладу його українською мовою.

Ключові слова: науково-популярний текст, переклад, економічний термін, фразеологізм, перекладацька трансформація.

Постановка проблеми. Наділена особливими лексико-стилістичними рисами і читацькою аудиторією, орієнтованою на доступність, легкість і емоційність сприйняття фахового тексту, науково-популярна ділова книга отримала значний попит в умовах сучасної України, не отримавши, натомість, адекватної уваги з боку як перекладачів, так і мовознавців, які традиційно вважають таку літературу підвидом власне наукової літератури [1, с. 220], або ж «не жорстким» жанром академічного дискурсу [2, с. 126].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми науково-популярного дискурсу традиційно розглядаються на тлі функціонування жанру наукової літератури (Р. Юмпельт, К. Райс, Н. Разінкіна, М. Фелер, М. Чаковська, М. Люзняк та ін.). Питання ж відтворення іншомовної науково-популярної літератури засобами цільової мови залишаються багато в чому відкритими й досі, оскільки галузь науково-популярного перекладу залишається недостатньо розвинутою, з низкою нез'ясованих і неузгоджених проблем.

Метою дослідження є визначення лексико-стилістичних особливостей англо-українського перекладу науково-популярних текстів з бізнесу; розгляд типових випадків відтворення загальноекономічної фахової лексики засобами цільової мови; визначення шляхів лексичного та стилістичного трансформування оригіналу.

Виклад основного матеріалу. Переклад науково-популярної літератури економічного змісту розвивається повільніше від власне наукового перекладу, про що свідчить досить обмежена кількість перекладних видань такої літератури навіть за ринкових умов останніх десятиліть. Перекладати таку літературу складніше, і найбільшою проблемою тут, на наш погляд, є відтворення численних професіоналізмів, жаргонів, аббревіатур та акронімів, фразеологізмів та загальноживаної лексики, яку використовують метафорично. Для перекладу такого матеріалу цільовою мовою перекладач повинен не лише мати достатній досвід роботи з фаховою літературою, добре розуміти реалії бізнесу, а й передовсім мати образне мислення, оскільки лексикографічні видання частіше всього не фіксують

термінологічні оказіональні значення загальноживитої лексики, яка властива літературі зазначеного типу.

Свій аналіз перекладу фахової лексики, яку вжито в науково-популярному дискурсі, ми зробили на основі аналізу перекладу п'яти книг з серії «Бібліотека малого бізнесу», що побачила світ у Львові 1995 року зусиллями шести перекладачів з Українсько-американського фонду «Сейбр-Світло» (Г. Канищенко, Я. Вербівського, В. Туницького, І. Смолянінова, О. Дєдика та Л. Каленського) під керівництвом О. Ісаєвич [6; 7; 8; 9; 10]. Оригінал (п'ять книг англomовних авторів) є бестселерами в галузі економічної науки, зі стилістикою, яку наближено до публіцистики, а подекуди до мемуарно-художньої літератури.

Виразною ознакою популярного стилю є назви книг – об'ємні і рекламо насичені: «Найкраща книга про збут і маркетинг», «Найкращий посібник з малого бізнесу» тощо. Подекуди перекладачі вдаються до скорочень. Випущено деякі реалії (приклади з діяльності окремих фірм, схеми, рисунки тощо). Проте загальна структура викладу і його стилістика залишаються адекватно відтвореними. Численні додаткові матеріали пристосовують цільові тексти до реалій української економіки: вступом з поясненням особливостей перекладу, інформацією про автора оригіналу; списками в кінці видань рекомендованої літератури для українського читача (найчастіше підприємця), адресами деяких фірм та агенцій тощо, окремими коментарями від редакції під назвами: «Підприємництво в Україні», «Запам'ятайте!».

Водночас, пристосовуючи свої роботи до реалій України, автори перекладів не вдаються до одомашнення, намагаючись зберегти колорит західного життя та господарсько-фінансових ілюстрацій. У перекладах простежується тенденція збереження ознак популярного стилю оригіналу, зокрема, наприклад, через адекватне відтворення звертань авторів оригіналу до читача: «*I shall not weary the reader with a recital of the fantastic figures*» [8, с. 52]. – «*Я не буду стомлювати читача повторенням статистичних даних*» [3, с. 44]. Складаючи вибірку перекладу фахової лексики, яку вжито в аналізованих перекладацьких працях, ми керувалися головним принципом типовості та частотності вживання лексем.

Як бачимо, відсоток випадків відтворення терміна терміном високий. Водночас він різний для перекладів різних видань, що, на нашу думку, спричинено різною тематикою книг: одні з них більше наближені до теоретичних проблем, інші ж – до практичного підприємництва.

Різними є підходи перекладачів у відтворенні фахових понять, які виражено нетермінологічними лексемами: професіоналізмами, жаргонізмами, фразеологізмами, загальноживаною лексикою тощо. Більшість перекладачів надають перевагу

перекладові такої лексики термінами. На нашу думку, такий варіант відтворення є найприйнятнішим. Попри те, що, можливо, втрачається деяке стилістичне забарвлення оригінальної лексики, цільовий текст отримує зрозумілу для реципієнта інформацію, яка надає перекладові практичної цінності: *half-baked ideas* – *непродумані ідеї*; *hits and wrinkles* – *поради та консультації*; *minds* – *фахівці*; *government spender* – *урядовець*; *civic dignitaries* – *урядовці*; *bare-bones* – *схеми*; *newspaper columnist* – *журналіст*; *«captured» respondent* – *залучений респондент*; *get-up-and-go* – *ініціатива*; *to lay and egg* – *зазнати невдачі*; *to hire help* – *приймати на роботу постійних працівників*; *do-it-yourselfer* – *приватна особа*; *disadvantaged* – *безробітні*; *paper-work* – *документація*; *promotional mix* – *рекламні засоби*; *«off-the-shelf» company* – *товариство з обмеженою відповідальністю*; *figures* – *статистичні дані*; *make-do approach* – *практичний підхід*; *ceiling* – *максимальна ціна*.

Можлива метафоричність такої лексики змушує перекладача вибирати оптимальний, на його розсуд, підхід: залишати образ чи ліквідувати його заради інформативної ясності цільового тексту. Як уже зазначалося, перекладачі здебільшого надають перевагу другому підходу. Натомість буквальний переклад деякої метафорично номінованої фахової лексики спричинює змістові неточності і можливе нерозуміння інформації реципієнтами: *paper work* – *паперова робота*; *monetary veil* – *грошова заслона*; *government «aid»* – *урядова «допомога»*; *right-hand pocket of the nation* – *права кишеня національного бюджету*; *number crunching* – *«перезовування» даних*; *tinned information* – *«законсервована» інформація*; *impulse items* – *«імпульсивні» товари*. Переклад більшості зазначених вище лексем, на нашу думку, є невдалим і потребує або детальнішого тлумачення, або точнішого (радіше термінологічного) відповідника, хоча при цьому, очевидно, цільовий текст може зазнати стилістичних втрат.

Разом із тим часте вживання в оригіналі базової образної лексики на рівні абзацу, а іноді й кількох сторінок, на наш погляд, виправдовує буквальний переклад. Наприклад, лексема *«wood»*, що символізує складні економічні питання у великих кількостях і *«particular tree»* (окреме господарське питання), слушно відтворені перекладачем буквально, оскільки вони неодноразово вживаються в тексті книги Г. Гезліта «Економіка в одній лекції» і нерідко за змістом протиставлені одна одній: *«They overlook the woods in their precise and minute examination of particular trees»* [8, с. 18]. – *«Вони не бачать лісу детально вивчаючи окремі дерева»* [3, с. 18]. На нашу думку, раціональним є й буквальне відтворення образних фахових лексем, які в цілому є базовими для даного дослідження і означають одну із основних його теоретичних засад. Наприклад, у книзі Г. Гезліта «Економіка в одній лекції» лексему *«broken window»*, що означає тимчасове забезпечення роботою деяких безробітних з нанесенням збитків іншим людям, перекладачі відтворюють буквально (*«розбита вітрина»* або *«розбита шибка»*). Цікаво, що від зазначеної образної лексики автор оригіналу утворив низку похідних лексичних одиниць із символічним семантичним навантаженням, які перекладач теж відтворив буквально: *«broken window fallacy»* – *помилка «розбитої шибки»*; *«broken windowites»* – *«розбивачі вітрини»*. На нашу думку, такий спосіб перекладу можна було б виправдати, якби всі проблемні лексеми вжити в лапках, оскільки в цільовому тексті, як і в оригіналі, їх використано в переносному значенні. Слід також конкретніше визначитися й з альтернативою бу-

квального перекладу базової лексеми *«window»* (*«шибка»* чи *«вітрина»*).

Стосовно ділових термінів, то в аналізованій перекладній літературі простежується тенденція до калькування лексем з поясненням семантики, вміщеним у дужках, як-от: *yellow pages* – *«жовті сторінки» (телефонний довідник установ і підприємств США)*; *«white-collar»* – *«білі комірці» (службовці)*. Численні аббревіатурні та інші скорочення, властиві діловій літературі західних видань, а надто науково-популярній, слушно, на наш погляд, перекладачі відтворюють повноцінною термінологічною лексикою, поясненням або ж описово: *info* – *інформація*; *multinational* – *міжнародна корпорація*; *union* – *профспілка*; *CEO* – *виконавчий директор*; *IRS* – *органі податкової служби*; *TVA* – *приватна особа*; *DIY status* – *аматорський рівень*.

Перекладаючи українською мовою літературу, яку довго, протягом кількох десятиліть, ігнорували на державному рівні і, відповідно, не маючи достатнього досвіду у цій галузі, перекладачі, природно, іноді допускали деякі неточності та упущення в називанні певних професійних понять. Так, в економічній терміносистемі української мови давно усталеними є лексеми *«бізнес-план»* та *«рецесія»*. Натомість перекладачі зазначених книг іноді пропонують власні авторські варіанти відтворення англійських термінів *«business-plan»* та *«recession»*, демонструючи, з одного боку, власну необізнаність у відповідній галузі, а з іншого – небажання консультуватися з фахівцями. І як результат – виразні перекладацькі прорахунки: *«A business-plan will contain a budget for promotion»* [6, с. 15]. – *«Будьякий підприємницький план повинен містити бюджет для реклами та сприяння продажу (просування товару на ринок)»* [4, с. 17]; *«Every recession and every boom creates new situations»* [9, с. 11]. – *«Кожне падіння і кожен «бум» створюють нові ситуації»* [5, с. 16].

Перебуваючи під впливом лексики з розряду «фальшивих друзів перекладача», виконавці перекладу можуть вдаватися до неадекватних фонетичних асиміляцій. При цьому для відтворення оригіналу вони обирають лексику, яка не лише не відповідає змістові, а й викликає сумніви щодо існування її як такої в українській мові: *«This is a sign that the person to whom the money has been lent will be expected to produce things for the market that people actually want»* [8, с. 46]. – *«Це ознака того, що люди, котрим позичають гроші, мають випродувати для ринку речі, яких люди дійсно потребують»* [3, с. 39]. Проблемними також є й деякі їхні підходи у розв'язанні морфологічних та синтаксичних питань: *«Furious «jurisdictional» strikes are fought among unions for the exclusive right to do certain types of border line jobs»* [8, с. 62] – *«Дуже гостра боротьба ведеться між профспілками за право виконувати певні види робіт, що знаходяться на межі між професіями»* [3, с. 51].

Запропонований переклад викликає сумніви не лише щодо синтаксичних зв'язків між членами речення, а й адекватності відтворення змісту оригіналу. Адже, очевидно, в оригіналі йдеться не про виконання профспілками «видів робіт, що знаходяться на межі між професіями», а про право їх контролювати підприємства, які належать суміжним галузям і які профспілкам, відповідно, важко поділити на сфери впливу. Найсерйознішим же упущенням перекладачів, на нашу думку, є буквализм їхніх перекладів, який не лише спричинює неясність інформації цільового тексту, а й породжує немілозвуч-

ність, а іноді й парадоксальність цільових україномовних синтаксис: «*Like them we drink an image*» [6, с. 22]. – «Вони, як і ми, *п'ють образ або імідж*» [4, с. 25]; «*But we can examine here the mother fallacy that has given birth to this progeny, the main stem of the network*» [6, с. 31]. – «Однак ми можемо дослідити *матірню хибу*, що дала життя своїм нащадкам, головний стрижень цієї мережі» [4, с. 28].

Висновки. Попри численні лексико-стилістичні огріхи, неточності, праця цих перекладачів заслуговує позитивної оцінки. Їхній досвід у здоланні труднощів над відтворенням неологізмів, скорочень, термінодів, образних назв та висловів є важливим. Чимало лексем з такої літератури вжито в сучасних академічних виданнях з економіки, а з часом вони стають надбанням активного професійного мовлення. Тому дуже важливо привернути увагу мовознавців до серйознішого підходу в дослідженні такої лексики й доповненні нею українських лексикографічних видань.

Література:

1. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. Москва: Высш. школа, 1967. 376 с.
2. Разинкина Н. М. Функциональная стилистика. Москва: Высш. школа, 1989. 181 с.
3. Гезліт Г. Економіка в одній лекції. Основи теорії і практики. Львів: Сейбр-Світло, 1995. 166 с.
4. Гейк П. Вчись аналізувати ринок: методика і практика. Львів: Сейбр-Світло, 1995. 270 с.
5. Гінгстон П. Найкращий посібник з малого бізнесу. Львів: Сейбр-Світло, 1995. 176 с.
6. Hague P. N. Do Your Own Market Research. London: Cogan Page Ltd, 1987. 250 p.
7. Hallager R. R. Your Small Business Made Simple. N. Y. London-Toronto: Made Simple Book, 1989. 159 p.
8. Hazlitt H. Economics in One Lesson. The Shortest and Surest Way to Understand Basic Economics. N.Y., 1979. 218 p.
9. Hinston P. The Greatest Business Book. The Essential Guide to Starting a Small Business. London: Hinston Associates, 1992. 120 p.
10. Hinston P. The Greatest Sale and Marketing Book. London: Tony Stone Photolibrary, 1992. 119 p.

Бондарчук Л. И. Лексико-стилистические особенности англо-украинского перевода научно-популярных текстов по бизнесу

Аннотация. Статья посвящена лексико-стилистическим особенностям англо-украинского перевода научно-популярной бизнес-литературы. Рассмотрены наиболее типичные случаи воспроизведения различного рода профессиональной лексики (сроков, профессионализм, терминологии, фразеологизмов и т.д.) в целевом тексте. Определены типичные пути лексического и стилистического трансформации оригинала в процессе перевода его на украинском языке.

Ключевые слова: научно-популярный текст, перевод, экономический термин, фразеологизм, переводческая трансформация.

Bondarchuk L. Lexically-stylistical peculiarities of English-Ukrainian translation of popular science texts on business

Summary. The article is focused on lexically-stylistic peculiarities of English-Ukrainian translation of popular science business literature. The most typical cases of reproduction of various professional lexicon (terms, professionalism, terminology, phraseology, etc.) in the target text are considered. The most typical ways of lexical and stylistic transformations of the original in the process of translation into Ukrainian language are determined.

Key words: scientific popular text, translation, economic term, phraseology, translation transformation.

Вознюк А. М.,
викладач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету

КРИТЕРІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ У ХОДІ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Статтю присвячено описові сучасних тенденцій у сфері перекладу дитячої художньої літератури, зокрема особливостям застосування перекладацьких стратегій одомашнення й очуження. Питання перекладу дитячої літератури, особливо встановлення критеріїв до нього, наразі є відносно відкритим, тож наукові пошуки в цьому напрямку становлять значний науковий і практичний інтерес.

Ключові слова: дитяча література, перекладацькі стратегії, одомашнення, очуження, критерій.

Постановка проблеми. За сучасних умов в Україні переклад зарубіжної художньої літератури, зокрема дитячої, має не менше значення, ніж 100 років тому, коли засновувалася та формувалася власне традиція вітчизняного художнього перекладу. Попри велику кількість виконаних перекладів і проведених наукових розвідок у цій царині, проблемним залишається питання визначення абсолютних критеріїв адекватності перекладу та рекомендацій щодо його вдосконалення. Крім того, ця невизначеність постає ще більшою, якщо звзяти спектр дослідження до вивчення виключно літератури, призначеної для дитячої читаччої аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі у сфері наукових праць не існує уніфікованого підходу до перекладу дитячої художньої літератури – такого підходу, який можна було б вважати універсальним і за допомогою якого було б можливо визначити правила чи принаймні чіткі рекомендації для створення перекладів, і, як наслідок, врегулювати процес критики здійснених перекладачами текстів. Наше дослідження ґрунтується на працях вітчизняних науковців, які займаються дослідженням перекладу дитячої літератури (А. Потапова, О. Ребрій, Р. Зорівчак, М. Караневич, К. Зайчук, Ю. Голуб, А. Мануїлова та ін.), однак у цій статті ми розглянемо питання застосування саме перекладацьких стратегій доместикації та фореїзації.

Мета статті. Попередньо розглянувши загальні особливості прагматичного аспекту перекладу книг для дітей, у цій статті ми пропонуємо окреслити характер сучасних перекладів англomовної дитячої художньої літератури та вивести рекомендації щодо їхнього вдосконалення шляхом детального аналізу використання перекладацьких стратегій.

Основний матеріал дослідження. Як правило, науковці погоджуються одне з одним щодо твердження, що дитяча література не повинна розглядатися як звичайний «доважок» «дорослої» літератури, адже вона є цілком самостійним явищем із притаманними лише йому специфічними рисами. Читаючи (чи то слухаючи читане), переживаючи чимало, дитина вчиться керувати своїми почуттями, формується як особистість [4, с. 6]. Значення дитячої перекладної літератури при цьому не можна недооцінити, адже саме вона виховує й активізує творчі сили дитини, тягу до пізнання іншої культури [5]. Перекладні твори

значною мірою розвивають оригінальність думки та критичне мислення, а також емоційний інтелект маленьких читачів [4, с. 6], водночас розширюючи їхній кругозір і світобачення, не обмежуючи їхні когнітивні процеси лише однією, рідною культурою.

Одна з найважливіших проблем, яка особливо гостро відчувається у сфері дитячої літератури, – співвідношення між перекладом загалом і перекладом-адаптацією, між очуженням та одомашненням як перекладацькими стратегіями. Відстань між ними може бути надзвичайно великою: від абсолютної вірності до лише натяків на оригінал. Та й наміри читачів можуть бути зовсім відмінними від поглядів автора оригіналу чи перекладу [4, с. 5] – це переважно й викликає невдоволення серед читаччої аудиторії тими чи іншими рішеннями перекладача.

Саме у світлі антиномії «одомашнення» – «очуження» зазвичай і розглядається проблема культурної взаємодії за посередництва перекладу. Це вікове «суперництво» неможливо ані піддати діалектичному синтезуванню, ані зняти як таке, що визначає весь перебіг дискусії про переклад протягом останніх двохсот років. При цьому неможливість алгоритмізації процесу перекладу, спричинена об'єктивною відсутністю точних приписів, які б однозначно призводили до заданого результату, означає свободу вибору та необхідність творчого пошуку перекладачем [7, с. 70], який має право самостійно обрати стратегію. Жодна із цих позицій не є бездоганною – очуження може призвести до того, що текст, який отримають у результаті перекладу, не входить у «діапазон» іншомовного культурного контексту, тоді як через масштабне одомашнення існує ризик втратити самотній статус оригіналу, який розчиниться в цільовій культурі [7, с. 34]. Через неоднозначність обох перекладацьких стратегій досі ведуться дискусії щодо того, якими саме критеріями керуватися та на кого орієнтуватися перекладачу – на автора чи все-таки на читача.

Згідно із сучасними тенденціями перекладний процес інтенсифікується з урахуванням культурологічного чинника, а також особливостей читаччої аудиторії. Науковці навіть вказують на те, що перекладачі дитячої літератури можуть дозволити собі великі привілеї щодо тексту [5]. Оскільки традиції цільової культури можуть перебувати в різних позиціях відносно вихідної (повністю не збігатися; збігатися в цілому, але розходитися в окремих ознаках; збігатися в деталях, але розходитися в принципових ознаках тощо [7, с. 78]), перекладачі мають право самостійно обрати свою стратегію – «одомашнювати» чи «очужувати» текст.

Безумовно, працюючи з англomовним текстом, перекладач зобов'язаний враховувати те, як діти сприймають світ і літературу, – ті діти, для яких він перекладає [4, с. 6]. Деякі науковці зазначають, що для того, аби переклад став зрозумілим для пересічної дитини, доцільно вдаватися до прагматичної адаптації незрозумілих елементів тексту оригіналу – таких як,

наприклад, національні англійські реалії [5]. У свою чергу, наголошуємо, що прагматична адаптація незвичних компонентів може вважатися виправданою лише тоді, коли її не застосовують до реалій, притаманних «казковому» середовищу, – тих реалій, які й для читачької аудиторії книги-оригіналу, «первинних» читачів, були незвичними та, цілком можливо, не зовсім зрозумілими.

Прагматичні проблеми перекладу безпосередньо пов'язані не лише з питанням перенесення чи заміни реалій первинного тексту, а й із жанровими особливостями оригіналу, і мовний світ казки, будучи одним із таких жанрів [1, с. 75], справді найчастіше асоціюється з літературою для дітей, однак це не означає що всі тексти, призначені для дитячої аудиторії, повинні рясніти стилістичними елементами, традиційними для казкового дискурсу тієї чи іншої лінгвістичної системи. Необхідно пам'ятати, що оригінальний стиль висловлювання різних дитячих письменників може відрізнятися – і не обов'язково відповідати «традиційному» стилю казкової розповіді.

Аналізуючи результати роботи перекладачів, які вдавалися до тієї чи іншої стратегії, дослідники часто застосовують термін «читабельність тексту». Цей термін є дещо неточним, оскільки стосується власне тексту – і аж ніяк не індивідуальності читача [4, с. 6], на яку, у свою чергу, завжди орієнтуються письменники. Природно, що кожен автор орієнтується насамперед на читачів своєї країни чи носіїв тієї мови, якою він пише, – первинних читачів. Але в такому випадку неправомірно буде вважати, що такі твори абсолютно неорієнтовані на читачів вторинних – особливо стосовно тих дитячих книг, події в яких розгортаються в уявному середовищі, однаково незнайомому і для первинної, і для вторинної читачької аудиторії.

Тому рішення перекладачів орієнтуватися на «автора» в ході роботи з сучасною дитячою літературою ми вважаємо вдалим. Різноманітні стилістичні прийоми, які застосовує письменник, як правило, відіграють важливу роль у створенні необхідного прагматичного ефекту: *'No giant is knowing that,' the BFG said. 'All I is knowing about myself is that I is very old, very very old and crumpley [9, p. 35].'* – *Жоден велетень цього не знати, – відповів ВДВ. – Я тільки знати, що я дуже старий, дуже-бай-дуже-пребайдуже старий* [2, с. 59]. Автор навмисне подає мовлення персонажа з помилками (*"is knowing"*, *"I is knowing"*, *"I is old"*, *"very very old and crumpley"*), і перекладач, розуміючи, що така емотивність оригінального тексту є важливою для сприйняття образу, вдало відтворює ці «помилкові» фрагменти (*«велетень цього не знати», «я тільки знати», «дуже-бай-дуже-пребайдуже старий»*). У результаті подібні промови однаково веселять як англійських, так і українських читачів.

Існує думка, що кількість майстрів дитячого перекладу зменшилася зі часів Радянського Союзу, тому при підготовці майбутніх перекладачів дуже важливо приділяти увагу цій галузі перекладознавства [3, с. 340], а також узгоджувати курс навчання з сучасними тенденціями. Адже й досі часто не спостерігається чіткого розрізнення між перекладом дитячих творів і їхньою адаптацією, традиційно прийнятою в попередніх перекладознавчих школах, яка, зокрема, передбачала такі методи, як симпліфікація, пурифікація, скорочення [6, с. 197], які неодмінно призводили до значного відходження отриманого тексту від оригіналу. До того ж, необхідно усвідомлювати, що на хвилі сьогоденних змін у світі та нового рівня взаємодії між культурами художня література набуває інтернаціонального характеру.

Редакційна політика щодо перекладної літератури є такою, що сучасна література має перекладатися сучасною українською мовою, враховуючи навіть сленг, а не зводиться до мови українських народних казок; не бути занадто «літературною» [3, с. 339]. Дитячі книги можуть призначатися для читачів різного віку – від дошкільного до старшого шкільного віку – тож цілком закономірно, що характер і стиль висловлювання деяких творів істотно відрізнятимуться. Важливо, щоб перекладачі правильно визначали категорію читачької аудиторії, на яку орієнтувався автор первинного тексту, – тоді їм не доведеться вдаватися до додаткових трансформацій, намагаючись «підігнати» оригінал під свій варіант перекладу.

Розглядаючи потенційні способи вдосконалення художнього перекладу, можна вказати на виховання серед перекладачів більш гнучкого та сміливого ставлення до мови перекладу – звисно, у межах мовних норм. Наприклад, перекладачам рекомендується вдаватися до англійського принципу компактності фраз. Дуже часто контекст може ставати в нагоді, надаючи достатню чіткість не лише англійському, а й українському стилю розповіді, тоді як надмірна завантаженість не є вигідною для висловлювання – особливо емотивного, для якого компактна образність і небагатослівність є вкрай важливими [8, с. 24]. У рамках давно встановленої традиції в царині вітчизняного художнього перекладу пишномовність і розгорнутість українських вторинних текстів подекуди сприймаються як їхня перевага над англійськими «скупими» оригіналами. Однак чи не виступають у такому випадку українські варіанти радше адаптаціями, а не справжніми перекладами?

Компактні англійські конструкції дійсно не просто так само лаконічно та «літературно» відтворити українською мовою через завелику різницю цих двох лінгвосистем, тож трансформації синтаксичних структур (або інші види трансформацій) вважаємо цілком виправданими, однак варто пам'ятати, що зловживання трансформаціями може призвести до спотворення висловлювання. Так, наприклад, надмірне поширення емотиву часто значно підвищує рівень експресивного забарвлення тексту та змінює характер первинного образу.

Рекомендація щодо слідування структурі англійського речення може критикуватися дослідниками, мовляв у результаті українські варіанти не відповідатимуть нормам. Слід наголосити, що, по-перше, ця рекомендація не пропагує дослівний переклад, а стосується насамперед намагання передачі стилістичних рис оригіналу, які часто тісно пов'язані з синтаксичними особливостями та пунктуацією. По-друге, відтворення англійських текстів завжди мусить здійснюватися в рамках українських мовних норм, тож і вихідну синтаксичну структуру слід відтворювати без змін виключно за умови, що вона відповідає цим нормам. І, нарешті, з огляду на наші спостереження та порівняння різних варіантів перекладу одного первинного тексту, можемо стверджувати, що, як правило, обсягів арсеналу лінгвістичних можливостей української мови достатньо для того, аби в перекладі не створити надлишкове багатослів'я. Відмітимо, що інколи перекладачам вдається навіть відтворити оригінальну пунктуацію та членування речення.

Художній переклад вирізняється тим, що оригінал можна перекладати безліч разів, і при цьому всі переклади різнитимуться одне від одного. Кожний період розвитку культури людства має свої характерні особливості, тож цілком закономірно, що й переклад – як один з проявів творчої активності людини – перебуває в стані постійної еволюції та змінюється в залежно-

сті від зовнішніх чинників. Саме тому важливо прослідкувати тенденції в літературі, перекладознавстві та здійснювати аналіз застосовуваних практик і стратегій, аби результат перекладацької діяльності був на належному та відповідному сучасності рівні.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Сьогодні тенденції перекладу художньої літератури вимагають відходу від сформованої в далекому минулому традиції вибору стратегії «тотального одомашнення». Перекладачам слід орієнтуватися на автора оригіналу тексту, над яким вони працюють, з обережністю ставитися до первинних стилістичних і прагматичних особливостей висловлювання. У ході подальших пошуків вбачаємо перспективу проведення ґрунтовного аналізу перекладів окремих англomовних дитячих творів, виконаних у різні епохи, і виведення переліку правил відтворення таких текстів українською мовою.

Література:

1. Голуб Ю.О. Проблеми прагматичної адаптації казкового тексту у перекладі // Збірник тез доповідей підсумкової науково-практичної конференції слухачів, курсантів і студентів Національної академії Національної гвардії України 28 квіт. 2015. / Секція 4. «Гуманітарні науки». Х.: Національна акад. НГУ, 2015. С. 74–76.
2. Дал Роальд. ВДВ (Великий Добрий Велетень). Повість. Перекл. з англ. В. Морозова за ред. І. Малковича. [Л. Кв. Блейк]. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 272 с.
3. Зайчук К.В. Розвиток перекладу дитячої літератури в сучасній Україні та його специфіка. URL: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_36/337_341.pdf.
4. Зорівчак Роксолана. Перекладна література для дітей як чинник формування особистості // Іноземна філологія : укр. наук. зб. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2007. Вип. 119(2). С. 3–8.
5. Мануїлова А. Особливості формування особистості через перекладну літературу для дітей на прикладі перекладів диалогії Льюїса Керролла «Аліса в Дивокраї» та «Аліса в Задзеркаллі» українською та російськими мовами. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1498.
6. Потапова А.С. Дитяча література: підходи та критерії перекладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2010. № 49. С. 193–197.
7. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
8. Стрельницкая Е.В. Эмотивность и перевод: особенности языковой передачи эмоций при художественном переводе с английского языка на русский: автореф. дисс. на соискание учеб. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Германские языки»; 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание, теория перевода»; Волгоград. госуд. пед. ун-т. М., 2010. 27 с.
9. Dahl, Roald. The BFG / Puffin Books. N-Y.: Penguin Group, 1998. 142 p.

Вознюк А. М. Критерии применения переводческих стратегий при переводе детской художественной литературы

Аннотация. Статья посвящена описанию современных тенденций в сфере перевода детской художественной литературы, в частности особенностям применения переводческих стратегий одомашнивания и отчуждения. Вопрос перевода детской литературы, в особенности установления критериев для него, сегодня является относительно открытым, поэтому научные поиски в этом направлении имеют большой научный и практический интерес.

Ключевые слова: детская литература, переводческие стратегии, одомашнивание, отчуждение, критерий.

Vozniuk A. Criteria of application of translation strategies while translating children's fiction

Summary. The article has been devoted to the description of modern tendencies in the sphere of children's fiction translation, specific features of applying translation strategies of domestication and foreignisation in particular. Today, the issue of children's fiction translation, especially of establishing its criteria, is relatively open, thus scientific quests in this direction are of significant scientific and practical interest.

Key words: children's fiction, translation strategies, domestication, foreignisation, criterion.

*Голоцукова Ю. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри славянської філології і перекладу
Маріупольського державного університету*

РОЛЬ КАТЕГОРИИ ВИДА ГЛАГОЛОВ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ТЕРМИНОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ПОНЯТИЯ ПРОЦЕССОВ, С РУССКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация. В статье рассматривается проблема русско-украинского перевода терминов, обозначающих понятия процессов; анализируются особенности глагольного терминологического образования украинского и русского языков. Проанализированы и классифицированы соответствия / несоответствия видовых форм глаголов русских и украинских научно-технических терминов, обозначающих такие понятия процессов: действие, название действия, следствие действия или величину, которой его измеряют.

Ключевые слова: глагол, действие, категория вида, процесс, термин.

Постановление проблемы. Современная эпоха характеризуется бурным развитием всех отраслей науки и техники, процессами их интеграции и международного кооперирования. Поэтому возникает необходимость усовершенствования системы передачи и обработки информации, сотрудничества ученых разных стран в различных сферах науки. Это, безусловно, вносит существенные коррективы в лингвистическую модель мира, так как субъязыки науки и техники развились настолько, что нередко между профессионалами соответствующей отрасли отсутствует какое-либо взаимопонимание.

Степень изученности проблемы. В течение последних лет в Украине проведены серьезные научные исследования в терминологии. Свидетельством усиленного внимания научной элиты к проблемам терминологии стали всеукраинские конференции, отображение терминологической тематики в материалах международных конгрессов, а также многочисленные публикации в научных сборниках и средствах массовой информации.

Терминологический «бум» повлек за собой ряд проблем, которые требуют безотлагательного решения. Среди этих проблем – унификация и стандартизация научно-технической терминологии, редактирование и аннотирование научных текстов. Решением этих актуальных проблем терминоведения занимаются такие ученые, как Б. Головин, В. Даниленко, Т. Канделаки, Т. Кияк, А. Крыжановская, Т. Панько, Л. Симоненко и многие другие.

Именно поэтому изучение терминологической лексики – каркасного словаря языка специалистов – одна из самых **актуальных** задач современной лингвистики.

Чрезвычайно актуальной и одной из самых сложных является проблема интенсификации и оптимизации перевода научно-технической литературы, так как неудачный перевод термина, обезображенное наименование может привести к искажению научной концепции. Украинский исследователь И. Белодед подчеркивает, что «при создании новых терминов перед составителями возникает, на первый взгляд, не очень

существенная проблема: как передать новый термин в родном языке. Просто позаимствовать его из языка-источника, переписав его по правилам родной орфографии, или перевести этот термин на родной язык. А если перевести, то как именно (буквально (под кальку) или описательно)? Эта проблема является весьма серьезной» [1, с. 15].

Большой вклад в разработку теории перевода научно-технических текстов внес В. Комиссаров. Актуальна и имеет большое практическое значение научная работа «О лингвистическом обеспечении банка терминов» В. Муравицкой, В. Перейбиной [2], в которой изложены основные принципы перевода термина-оригинала, а также труды В. Даниленко «О грамматических особенностях терминов-существительных» [3], «О терминологическом словообразовании» [4], «Русская терминология: опыт лингвистического описания» [5], Б. Головина «Термин и слово» [6], чьи исследования в теории терминоведения имеют большое значение в практике перевода.

Особое внимание следует уделить проблеме перевода терминов, обозначающих понятия процессов – важной составляющей русско-украинского перевода. Заметим, что понятие процесса предполагает те или иные изменения, которые происходят во времени. Глагол обозначает процесс и выражает это значение в формах вида, залога, лица, числа, времени, наклонения, рода (в прошедшем времени и условном наклонении). Анализ научных работ зарубежных и украинских терминоведов свидетельствуют о том, что вопрос о роли глаголов в научно-технической терминологии принадлежит к наиболее сложным и наименее исследованным аспектам синхронного исследования терминов. Действительно, в языковой иерархии эта часть речи занимает центральную позицию, имеет активную и широкую валентность, а по наличию количества морфологических форм и категорий заметно выделяется среди других лексико-грамматических классов слов. Именно система глагола насчитывает самое большое количество отглагольных производных, которые в научной литературе обозначены терминами.

Цель работы – анализ влияния видовой глагольной категории на выбор терминов, обозначающих понятия процессов, при переводе их с русского на украинский язык. Для достижения поставленной цели нам необходимо решить следующие **задачи**: изучить теоретические основы и научные концепции по проблеме формирования и становления научно-технической терминологии в украинском и русском языках; проанализировать то, как на выбор терминов, обозначающих понятия процессов, при переводе их с русского на украинский язык оказывает влияние категория вида глагола.

Изложение основного материала. Анализ нашего материала, с точки зрения соответствия видовых форм русских и укра-

инских глаголов, а также причин их несоответствия, показал, что в украинском языке для обозначения научно-технических терминов, обозначающих такие понятия процессов: а) действие; б) название действия; в) следствие действия или величины, которой его измеряют, в большинстве случаев используют глаголы совершенного и несовершенного вида, а в русском языке чаще употребляют существительные. Использование в украинском языке системы правил отглагольного терминообразования, согласно которой для обозначения терминов этой группы используют глаголы и отглагольные существительные, позволило сделать процесс перевода терминов более совершенным. Но при переводе терминов, обозначающих такие понятия процессов, как действие, название действия, следствие действия, с русского на украинский язык особенно важно учитывать вид глаголов, от которых были образованы те или иные термины.

Как уже было замечено, в русском и украинском языках термины, означающие действие (процесс), обозначаются глаголами. При этом глаголы совершенного вида с русского на украинский язык (и наоборот) переводят как глаголы совершенного вида, а несовершенного – как глаголы несовершенного вида. Для точного перевода терминов, обозначающих действие, необходимо учитывать особенности образования видовых значений терминов-глаголов в русском и украинском языках, а именно: 1) для образования разных видовых значений терминов используются преимущественно суффиксы, общие для русского и украинского языков: *-а-, -я-, -и-, -ы- (-і-, -и-)*; 2) в украинском языке широко используются суффиксы *-ува- (-юва-)*, изредка *-а-*, а в русском языке – *-ива- (-ыва-)*. Сравним (табл. 1).

Анализ глагольного терминообразования русского и украинского языков позволяет нам утверждать, что для русского и украинского языков характерны специфические особенности в использовании глагольных префиксов для выражения видовых значений и добавочных оттенков процесса. В роли модификаторов видового значения в русском языке выступает небольшая группа приставок: *от-, с-, за-, про-, по-* и реже *вы-, на, о-, у-, из-, раз-, при-, пере-, под-, воз-*; в украинском языке: *у- (в-), з- (зі-), с-, на-, по-, при-* и реже *за-*. Сравним: рус.: *дать – создать, от-дать, при-дать* – укр.: *дати – створити, від-дати, на-дати*; рус.: *твердеть – отвердеть, затвердеть* – укр.: *тверднути – стверднути, затверднути*; рус.: *терять – потерять* – укр.: *губити – загубити*.

У большинства русских и украинских глаголах значения приставок и их функций не совпадают, что также необходимо учитывать при переводе терминов. Например, в русском языке термины-глаголы совершенного вида, обозначающие полную

исчерпанность предмета действием, образуются с помощью приставок *из-, от-*, а в украинском – *ви-, від-*. Сравним: *измерить – виміряти*; *измотать – вимотати* *изобрести – винайти*; *отклонить – відхилити*; *отделить – відокремити*.

В русском языке термины, обозначающие действия с добавочным количественно-временным оттенком, образуются с помощью приставки *у-*, а в украинском – приставки *по-, при-, під-, з-*. Сравним: *усилить – підсилити* *ускорить – прискорити*; *уменьшить – зменшити*; *увеличить – збільшити*.

К специфическим особенностям украинского терминообразования относят то, что украинский язык, в отличие от русского, всегда способен четко различить понятия совершенного и несовершенного действия, используя продуктивные способы глагольного образования (префиксацию, суффиксацию, префиксально-суффиксальный способ). Например, в русском языке термины, обозначающие понятия процессов, выраженные глаголами совершенного и несовершенного вида на *-оватъ*, часто обозначают одним глаголом: *деформировать*, *абсорбировать*, *амортизировать*, *аккумулировать*, *прогнозировать*, *программировать*. Вид таких терминов можно определить только из контекста, что затрудняет перевод и, зачастую, искажает значение термина. Сравним: *деформировать (несов.) – деформувати (несов.)*, *здеформувати (сов.)*; *абсорбировать (несов.) – абсорбувати (несов.)*, *забсорбувати (сов.)*; *амортизировать (несов.) – амортизувати (несов.)*, *замортизувати (сов.)*; *аккумулировать (несов.) – акумулювати (несов.)*, *закумулювати (сов.)*; *прогнозировать (несов.) – прогнозувати (несов.)*, *спрогнозувати (сов.)*; *программировать (несов.) – програмувати (несов.)*, *спрограмувати (сов.)*; *стабилизировать (несов.) – стабілізувати (несов.)*, *зстабілізувати (сов.)*.

Сравним вид терминов в данных предложениях: рус.: *Помимо численного значения и направления, сила характеризует еще и точкой приложения, которую можно перемещать вдоль линии силы, если тело абсолютно твердое, и сила его не деформирует* – укр.: *Крім числового значення і напрямку, сила характеризується й точкою прикладання, яку можна переміщувати уздовж лінії сили, якщо тіло абсолютно тверде, і сила його не деформує*; рус.: *Вследствие этого сила растяжения, действующая на трос, деформирует его* – укр.: *Унаслідок цього, сила розтягу, що діє на трос, zdeформує його*.

В первом предложении термин «(не) деформирует» обозначает несовершенное действие, поэтому при переводе его с русского на украинский язык следует использовать парадигму украинского термина, образованного от глагола несовершенного вида: *(не) деформувати – (не) деформує*. Из смыслового содержания второго предложения следует, что термин обозначает

Таблица 1

Термин-глагол несовершенного вида		Термин-глагол совершенного вида	
в русском языке	в украинском языке	в русском языке	в украинском языке
<i>изменять</i>	<i>змінювати</i>	<i>изменить</i>	<i>змінити</i>
<i>выпрямлять</i>	<i>випрямляти</i>	<i>выпрямить</i>	<i>випрямити</i>
<i>раскрывать</i>	<i>розкривати</i>	<i>раскрыть</i>	<i>розкрити</i>
<i>отсоединять</i>	<i>від'єднувати</i>	<i>отсоединить</i>	<i>від'єднати</i>
<i>преломлять</i>	<i>заломлювати</i>	<i>преломить</i>	<i>заломити</i>
<i>возмущать</i>	<i>збурювати</i>	<i>возмутить</i>	<i>збурити</i>
<i>охлаждать</i>	<i>охолоджувати</i>	<i>охлаditь</i>	<i>охолодити</i>
<i>включать</i>	<i>вмикати</i>	<i>включить</i>	<i>увімкнути</i>
<i>отслаивать</i>	<i>відшаровувати</i>	<i>отслоить</i>	<i>відшарувати</i>
<i>сливать</i>	<i>зливати</i>	<i>слить</i>	<i>злити</i>

Таблиця 2

Категорія	Термин в русском языке	Термин в украинском языке
Название действия	давление	тиснення
	ускорение	прискорювання, прискорення
	оценка	оцінювання
Следствие действия (величина)	давление	тиск
	ускорение	прискорення
	оценка	оцінка

совершенное действие, поэтому при переводе следует использовать термин совершенного вида: *деформувати* – *здеформувати*, *здеформує*.

В современном научно-техническом переводе терминов с русского на украинский язык часто названия действий обозначают отглагольными существительными. В русско-украинских научно-технических словарях подается большое количество таких терминов с нужными пояснениями, чтобы пользователь мог употреблять их правильно, но только в тех случаях, где нельзя обойтись глаголом.

В русском языке название несовершенного и совершенного действия, обозначают одним термином. В украинском языке такие термины различаются. Сравним: деформация – деформування (несов.), здеформування (сов.); ускорение – прискорювання (несов.), прискорення (сов.); сбрасывание – скидання (несов.), скинення (сов.).

В украинском языке термины, обозначенные отглагольными существительными несовершенного (незаконченного) действия, образуются от глаголов несовершенного вида, а те, которые обозначают действие совершенное, – от глаголов совершенного вида заменой *-ати*, *-яти*, *-ути*, *-ити*, *-іти* на *-ання*, *-ення*, *-іння*, *-иття*, *-іття*, *-уття*:

- 1) *изменять* – *змінювати* – *змінювання*, *изменить* – *зміни-ти* – *змінення*;
- 2) *выпрямлять* – *випрямляти* – *випрямляння*, *выпрямить* – *випрямити* – *випрямлення*;
- 3) *выплавлять* – *виплавляти* – *виплавляння*, *выплавить* – *виплавити* – *виплавляння*;
- 4) *отливать* – *відливати* – *відливання*, *отлить* – *відлити* – *відлиття*;
- 5) *отображать* – *відбивати* – *відбивання*, *отобразить* – *відбити* – *відбиття*, *отобразит* – *відобразити* – *відобразення*.

Сравним: рус.: *Зная силу F и массу тела m, по второму закону динамики находят ускорение a. Ускорение движения тел приведет к их столкновению.* Укр.: *Знаючи силу F і масу тіла m, за другим законом динаміки знаходять прискорення a. Прискорювання руху тіл призведе до їхнього зіткнення.*

В русском и украинском языках термины, которые означают следствие действия или величину, которой его измеряют, обозначают отглагольными существительными. В русском терминологическом отглагольных существительных, обозначающих название действия или его величину, образуются с помощью продуктивных суффиксов: *-к(а)*, *-овк(а)*, *-ан(ие)*, *-иван(ие)*, *-ован(ие)*, *-еван(ие)*, *-ен(ие)*, *-имость*, *-ость*: *съемка*, *пикировка*, *тиснение*, *расходимость*, *отклонение*, *изображение*, *искривление*, *насечка*.

Такой термин в русском языке может означать одновременно несколько понятий: «название действия» и «следствие

действия» (величину, которой его измеряют). В отличие от русского терминологического, в украинском языке для каждой из названных категорий существуют определенные средства обозначения, зависящие от вида мотивирующего глагола, что имеет немаловажное значение при переводе терминов.

Сравним (табл. 2).

Проанализировав словарный материал, мы пришли к выводу, что в украинском языке термины, обозначающие следствие действия или величину, которой его измеряют, образуют от глаголов несовершенного вида (преимущественно от тех, которые означают многократное действие, или от глаголов, образованных префиксацией) путем отбрасывания суффиксов и: а) без афиксов: *гріти*, *нагрівати* – *нагрів*; *гнути*, *згинати* – *згин*; *ломити*, *зламувати* – *злам*; *стискати*, *стискувати* – *стиск*; *тягти* – *розтягувати* – *розтяг*; *тягти* – *натягувати* – *натяг*; б) с помощью суффиксов *-я*, *-ина (-іна)*, *-ок*: *мінати*, *змінювати* – *зміна*; *коло-ти*, *розколювати* – *розколина*; *лити*, *вливати* – *виливок*; *тягти* – *розтягувати* – *розтяг*; *зменшити* – *зменшувати* – *зменши-на*; *стоншити* – *стоншувати* – *стоншина*, *стонша*; в) с помощью суффикса *-овання*, если глагол имеет форму, которая заканчивается на *-овувати*: *групувати*, *угруповувати* – *угрупован-ня*; *статкувати*, *устатковувати* – *устаткування*; *комплектувати*, *уконкомплектувати* – *уконкомплекткування*.

Например: рус.: *Одинаковость масс тел можно установить по растяжению или сжатию пружины.* Укр.: *Однаковість мас тіл можна встановити за розтягом або стиском пружини.*

Таким образом, анализ глагольного терминологического украинского и русского языков позволяет нам утверждать, что для данных языков характерны специфические особенности в использовании глагольных префиксов для выражения видо-вых значений и добавочных оттенков процесса. У большинства украинских и русских глаголов значения префиксов и их функций не совпадают, что также необходимо учитывать при переводе терминов: *измерить* – *виміряти*; *ускорить* – *прискорити*, *поскорити*. Нами обнаружено, что украинский язык, в отличие от русского, всегда способен четко различить понятия совершенного и несовершенного действия, используя продуктивные способы глагольного образования.

Проблема русско-украинского перевода терминов, обозначающих понятия процессов, чрезвычайно актуальна и имеет перспективу дальнейшего исследования, в частности проблема перевода русских научно-технических терминов, выраженных причастиями на *-ущ-*, *-ющ-*, на украинский язык. За пределами нашего исследования остались также такие темы: отношения терминологии и других лексических единиц как языка науки, так и общепотребительной лексики; определение специфики таких явлений, как полисемия, синонимия, антонимия, и т. д. в рамках терминологии; способы передачи термина в родном языке, которые также требуют дальнейшего исследования.

Література:

1. Білодід І., Лагутіна А. Особливості наукової термінології в період НТР: Напрями вивчення і опису. Київ. 1979. № 6. С. 14–21.
2. Муравицкая М., Перебийнис В. О лингвистическом обеспечении банка терминов: Терминоведение и терминография в индоевропейских языках. Владивосток, 1987. 63 с.
3. Даниленко В. О грамматических особенностях терминов-существительных. Москва. 1970. № 6. С. 63–66.
4. Даниленко В. О терминологическом словообразовании: Вопросы языкознания Москва. 1973. № 4. С. 76–85.
5. Даниленко В. Русская терминология: Опыт лингвист. Описания. Москва: Наука. 1977. 246 с.
6. Головин Б. Термин и слово: Термин и слово. Горький. 1980. С. 3–11.

Голоцукова Ю. О. Роль категорії виду дієслів при перекладі термінів, що позначають процесові поняття, з російської на українську мову

Анотація. У статті розглянуто проблему російсько-українського перекладу термінів, що позначають процесові поняття; охарактеризовано особливості дієслівного термі-

нотворення української та російської мов. Проаналізовано та класифіковано відповідність / невідповідність видових форм дієслів російських і українських науково-технічних термінів, що позначають дію; назву дії; наслідок дії або величину, якою її вимірюють.

Ключові слова: дієслово, дія, категорія виду, процес, термін.

Golotsukova Yu. The role of the aspect of verbs at the translation of terms, which refers to the process concept, from Russian to the Ukrainian language

Summary. The article deals with the problem of Russian-Ukrainian translation of terms that denote processor concepts; the features of the verbal terminology of the Ukrainian and Russian languages are characterized. Analyzed and classified correspondences / inconsistencies of specific forms of verbs of Russian and Ukrainian scientific and technical terms that denote such processor concepts as action; the name of the action; consequence of the action or the value by which it is measured.

Key words: action, aspect, process, term, verb.

Дуброва С. В.,
викладач кафедри іноземної філології та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Анотація. У статті розглядаються особливості художнього перекладу компаративних фразеологічних одиниць. Визначено стилістичні функції та основні риси семантичної структури компаративних фразеологічних одиниць, врахування яких є обов'язковим під час художнього перекладу з мови оригіналу. Адже вони надають образності та емоційно-експресивного забарвлення мові твору, тим самим підкреслюючи особливості авторського ідіостилю.

Ключові слова: компаративні фразеологічні одиниці, художній переклад, еквівалентний переклад, безеквівалентний переклад.

Постановка проблеми. Проблема еквівалентності відтворення компаративних фразеологічних одиниць у мові оригіналу твору та мові перекладу досі залишається актуальною не лише для лінгвістів, а й для фахівців з інших сфер.

Художні тексти вирізняються особливо широким добром і характером використання мовних засобів, які підпорядковуються основним естетичним, комунікативним, впливовим завданням цих текстів – образно, емоційно, оцінно відтворювати об'єктивну дійсність через художні образи за допомогою мови [1, с.107]. До таких зображально-виражальних засобів належать компаративні фразеологічні одиниці. Оскільки компаративні фразеологізми відіграють важливу роль у лексичній системі будь-якої мови, то вивчення структурних, семантичних та стилістико-функціональних аспектів завжди було в центрі уваги багатьох науковців. Дослідженням проблеми відтворення компаративних фразеологізмів займаються: Н. Амосова (основи англійської фразеології); А. Восхевич (особливості перекладу компаративних фразеологізмів у сучасній іспанській мові); Н. Завідонова (фразеологізми як один із шляхів збагачення словникового складу англійської мови); Л. Ройзензон, С. Ройзензон (порівняльне вивчення фразеології (на матеріалі стійких компаративних зворотів східних мов); А. Тарасова (відтворення англійських компаративних фразеологізмів в українських перекладах); А. Терент'єв (ад'єктивні компаративні фразеологічні одиниці як мовна універсалія (на матеріалі англійської мови); О. Щепка (типологія компаративних фразеологічних одиниць в українській і російській мовах: порівняльний аспект) та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей художнього перекладу компаративних фразеологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Поширеним є твердження, що компаративні фразеологічні одиниці – стало відтворювані словосполучення, певна сукупність ознак яких характерна як для загальноживаних порівнянь, так і фразеологізмів. Порівняння застосовується художнім прийомом зіставлення персонажів, предметів, явищ, подій тощо за ознаками їх схожості, задля виявлення нових або увиразнення наявних якостей, властивостей чи рис. Фразеологізми використовуються для створення та передавання експресивності, яскравості й реалістичності зо-

бразуваного, тому вони набувають особливої естетичної значущості у мові твору.

Л. Ройзензон та С. Ройзензон вважають, що фразеологічні компаративні одиниці дають більше для порівняльної фразеології, ніж будь-які інші типи фразеологічних одиниць, оскільки в компаративних зворотах краще, прозоріше відображаються особливості життя і побуту носіїв порівнюваних мов, ніж у фразеологізмах некомпаративного типу [2, с.110].

Наприклад, у французькій мові вираз *se porter comme le Pont-Neuf*, що означає *добре почуватися, бути в хорошій формі* (буквально: почуватися як Новий міст) вживається тоді, коли співрозмовник хоче похвалитися своїм здоров'ям. Цей міст є найстарішим у Парижі, але до цих пір він знаходиться у належному стані, що й породило подібний компаративний фразеологізм.

За визначенням О. Щепки, «компаративні фразеологічні одиниці – це стійкі, відтворювані, частково або цілісно перекладені експресивні одиниці мови, що мають формальні ознаки компаративності у вигляді порівняльних сполучників або інших порівняльних конструкцій [5].

Наприклад, фр. *Sage comme une image*. – Тихіше від води, нижче від трави (буквально: сумирний як статуя), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *Meek as a lamb*. – Тихіше від води, нижче від трави (буквально: лагідний, як ягня), порівняльний сполучник *as* – як.

фр. *Claire comme le jour*. – Як двічі два чотири (буквально: ясно як день), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *As plain as the nose on your face*. – Як двічі два чотири (буквально: ясно, як ніс на твоєму обличчі), порівняльний сполучник *as ... as* – як.

фр. *C'est comme si on chantait*. – Як об стіну горох, (буквально: це, як говорити нісенітницю), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *You might as well talk as to a brick wall*. – Як об стіну горох, (буквально: з таким же успіхом можна розмовляти з цегляною стіною), порівняльний сполучник *as ... as* – як.

фр. *Nager comme un fer à repasser*. – Плавати як сокира, (буквально: плавати як залізна праска), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *To swim like a stone*. – Плавати як сокира, (буквально: плавати як камінь), порівняльний сполучник *like* – як.

фр. *Se ressembler comme deux gouttes d'eau*. – Схожі як дві краплі води, (буквально: збігається з дослівним перекладом), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *As like as two peas in a pot*. – Схожі як дві краплі води, (буквально: схожі як дві горошини у стручку), порівняльний сполучник *as ... as* – як.

фр. *Maigre comme un clou*. – Худий як сірник, (буквально: гострий як гвіздок), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *Thin as a rake*. – Худий як сірник, (буквально: худий як граблі), порівняльний сполучник *as* – як.

фр. *Glisser sur qn comme l'eau sur les plumes d'un canard*. – Як з гуся вода, (буквально: збігається з дослівним перекладом), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *Like water off a duck's back*. – Як з гуся вода, (буквально: збігається з дослівним перекладом), порівняльний сполучник *like* – як.

фр. *Trembler comme une feuille*. – Тремтіти як осиковий лист, (буквально: збігається з дослівним перекладом), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *To shake like a leaf*. – Тремтіти як осиковий лист, (буквально: збігається з дослівним перекладом), порівняльний сполучник *like* – як.

фр. *Fumer comme un pompier*. – Палити як паровоз, (буквально: палити/диміти як пожежник), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *To smoke like a chimney*. – Палити як паровоз, (буквально: диміти як труба), порівняльний сполучник *like* – як.

фр. *Travailler comme un bœuf*. – Працювати як віл, (буквально: збігається з дослівним перекладом), порівняльний сполучник *comme* – як; англ. *To work like a horse*. – Працювати як віл, (буквально: працювати як кінь), порівняльний сполучник *like* – як.

Структуру компаративної фразеологічної одиниці становить поєднання таких компонентів: предмет порівняння (компарат) – образ порівняння (компаратор) – основа порівняння – показник порівняльного відношення.

Наприклад, *to read someone like a book* – бачити наскрізь;

I can read my son like a book no matter how carefully he tries to hide his feelings. (I could see him through and understand his real intentions.) – Я можу бачити наскрізь свого сина (буквально: читати свого сина як книгу), незалежно від того, наскільки ретельно він намагається приховати свої почуття (Я міг бачити його наскрізь і зрозуміти його справжні наміри).

Компарат (*my son*) – компаратор (*a book*) – основа порівняння (*I can read*) показник порівняльного відношення (*like*).

to stick/cling like a leech – пристати як п'явка;

You didn't know what she was up to? She stuck to David like a leech. – Ви не знали, що вона задумала? Вона пристала до Давида як п'явка.

Компарат (*she*) – компаратор (*a leech*) – основа порівняння (*sticked*) показник порівняльного відношення (*like*).

to take to something like a duck to water – почувати себе як риба у воді;

Although he had never been to the office before, he took to the routine like a duck to water. – Хоча він ніколи раніше не був в офісі до цього часу, він пачувався як риба в воді.

Компарат (*he*) – компаратор (*a duck to water*) – основа порівняння (*took to*) показник порівняльного відношення (*like*).

За типом відношень між компарантом і компаратором їх можна поділити на:

1) порівняння, в якому компаратор – поняття нижчого семантичного класу, на відміну від компаранта;

2) порівняння, в якому компаратор – поняття вищого семантичного класу, на відміну від компаранта;

3) порівняння, в якому компарант і компаратор належать до одного семантичного рівня.

Серед дослідників немає єдиної думки щодо основи порівняння як структурного компонента компаративної фразеологічної одиниці. Одна група вчених вважає, що порівняльні фразеологізми – це однокомпонентні структури, тому вводити до їхнього складу основу порівняння немає потреби, оскільки він уже закріплений у колективній свідомості мовців і реалізується у конкретному контексті як часткова ознака [3, с. 53].

Представники іншої точки зору вважають, що основа порівняння входить до складу компаративної фраземи. Так, В. Кювлієва зазначає, що основа порівняння виступає обов'язковим компонентом, а не словесним оточенням. Теоретичну суперечливість концепції необов'язкової присутності основи порівняння переконливо доводить лексикографічна практика. Відсікання лівої частини компаративної фразеологічної одиниці сприяє семантичному нівелюванню великої кількості фразеологічних одиниць і призводить до появи фразеологічної псевдобагатозначності [5].

Н. Амосова розглядає компаративні одиниці ідіомами, в яких прикметник (основа порівняння) виступає семантично несамостійним і разом з порівняльною частиною бере участь у формуванні цілісного значення сполучення. Таким чином, існують такі підстави вважати компаративні фраземи двокомпонентними структурами:

1) цілісне значення фразеологічних одиниць формується через взаємодію значень структурних компонентів (основи та об'єкта порівняння);

2) компаративний фразеологізм без основи порівняння виявляється синтаксично недостатнім і семантично невизначеним;

3) основа порівняння у складі порівняльного фразеологізму виключає появу псевдобагатозначності;

4) лексикографічна практика свідчить про необхідність відображення у словниках першої частини компаративної фразеологічної одиниці;

5) реалізація порівняльних фразеологізмів у мовленні відбувається у двокомпонентній формі [5].

За частотою вживання та за поширенням компаративні фразеологічні одиниці поділяються на узуальні (традиційні, сталі, загальноповжиті) та індивідуальні (оказіональні, авторські).

1) узуальні порівняння стали об'єктом лінгвістичних досліджень під різними назвами. Так, учні І. Чернишова, В. Флейшер та Г. Шаде визначають їх «компаративними фразеологізмами», тоді як К. Пільц, Х. Бургер, Р. Хесскі використовують для них термін «фразеологічні порівняння». У порівняннях цього типу відтворюються загальноприйняті уявлення, традиційна репрезентація мовної картини світу певного угруповання.

2) індивідуальні (оказіональні, авторські) порівняння зустрічаються найчастіше в художній прозі, у поезії. Авторі творів періодично вдаються до прийому модифікації узуальних фразеологізмів, створюючи okazіональні варіанти з підвищеним рівнем експресивності. Їхня головна відмінність – використання лише в одному контексті й ситуаційна вмотивованість [5, с. 21].

Компаративні фразеологічні одиниці виконують у художньому творі різноманітні стилістичні функції (номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, асоціативну, лаконізації мовлення твору, створення необхідного колориту, створення гумору, іронії або сатири, створення градації, передання зовнішніх та внутрішніх якостей персонажа, відтворення внутрішнього стану персонажа, мовної характеристики персонажа), тому під час перекладу з мови оригіналу обов'язковим є їх врахування. Адже першочерговими критеріями адекватності перекладу є передання предметно-логічного значення, експресивно-емоційних та стилістично-функціональних ознак, збереження традиційності, уживаності сталого виразу.

Перекладач сприймає компаративну фразеологічну одиницю не ізольовано, а як одиницю конкретного контексту і відтво-

рює зворот відповідно до його ролі, контекстуальної значимості та індивідуального сприйняття оригінального художнього тексту. Під час контекстуального перекладу конструкція у тексті перекладу відповідає оригінальній компаративній фразеологічній одиниці лише у цьому контексті і не пояснює значення англійської компаративної фразеологічної одиниці поза цим контекстом. Незалежно від того, який із контекстуальних засобів залучений, можна виділити два принципово відмінних різновиди контекстуального перекладу. У першому випадку конструкції у тексті перекладу відтворюють значення, якого компаративна фразеологічна одиниця набуває у заданому контексті оригіналу. У другому випадку конструкція у тексті перекладу набуває додаткових, контекстуально зумовлених значень [3, с. 183].

А. Тарасова зазначає, що можливості досягнення еквівалентного перекладу компаративних фразеологічних одиниць залежать від співвідношень між одиницями вихідної мови і мови перекладу: компаративні фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти у цільовій мові чи створюються перекладачем залежно від контексту, та безеквівалентні компаративні фразеологічні одиниці. У першому випадку компаративні фразеологічні одиниці мови-джерела перекладаються фразеологізмом у цільовій мові, що формулюється так, як фразеологічний переклад, натомість до безеквівалентних компаративних фразеологічних одиниць застосовують нефразеологічний переклад. Перекладач сприймає компаративні фразеологічні одиниці не ізольовано, а як одиницю конкретного контексту і відтворює зворот відповідно до його ролі та контекстуальної значущості. Роль компаративних фразеологічних одиниць у контексті і завдання адекватності перекладу проявляються у використанні перекладачем різних видів контекстуальних змін [3, с. 11].

Компаративні фразеологічні одиниці, що використовуються у художній літературі, надають образності та емоційно-експресивного забарвлення мові твору, тим самим підкреслюючи особливості авторського ідіостилу. Розглянемо особливості використання компаративних фразеологічних одиниць на прикладі зіставлення оригіналу та перекладу повісті Е. Хемінгуей «Зелені пагорби Африки»:

1) еквівалентний переклад:

But it was *like a kick in the stomach*. I'm really delighted, of course [7, с. 160]. – Но успех Карла ошеломил меня, *как удар под ложечку*. Разумеется, я от души рад за него [4, с. 43].

A kick in the stomach – пинок в живот.

– «I was *as a bloody, stubborn fool*,» I said. [7, с. 101]. – Я вел себя *как упрямый осел*, – сказал я [4, с. 42].

A bloody, stubborn fool – очень упрямый дурак.

... his withers rounded *like a fighting bull*, in fast strong-legged climb [7, с. 101]. – холка его напряглась, *как у разъяренного быка* [4, с. 50].

A fighting bull – боевой бык.

... the principal buyer walked ahead, tall, good-looking in white turban and coat clothing, carrying an umbrella *as a symbol of authority* [7, с. 234]. – ... главный скупщик шел впереди, очень эффектный в своем белом тюрбане и национальном костюме, в руке он нес зонтик, торжественно, *как символ власти* [4, с. 86].

A symbol of authority – символ власти.

Didn't like it. *Gloomy as hell*. Been a bad show there just now [7, с. 236]. – Мне там не понравилось. *Тоскливо, как в преисподней*. Не так давно там произошла прескверная заваруха [4, с. 88].

Gloomy as hell. – Мрачно как в аду.

... so he *seemed to walk on tiptoe* ... [7, с. 265]. – что ходил он, *должно быть, как на цыпочках* [4, с. 106].

To walk on tiptoe – ходить на цыпочках.

I loved this country and I *felt like at home* and where a man feels at home, outside of where he's born, is where he's meant to go [7, с. 304]. – Я любил Африку и *чувствовал себя здесь как дома*, а если человеку хорошо в какой-нибудь стране за пределами родины, туда ему и нужно ехать [4, с. 127].

To feel at home – чувствовать себя легко, быть как дома, чувствовать как дома.

They all *seemed to be our great friends* and we gave a very successful party ... [7, с. 306]. – Масаи встретили нас, *как старых друзей*, и мы устроили целый пир ... [4, с. 128].

A great friend – отличный друг, добрый друг, хороший друг.

– «It's on the order *as a blood brotherhood* but a little less formal. Who's been doing that to you?» [7, с. 312]. – Это значит, что они признают вас *как кровного брата*. А кто тянул вас за палец? [4, с. 131].

A blood brotherhood – кровное родство, кровный брат.

2) безеквивалентный переклад:

He's got nothing to worry about. *What the hell is he so gloomy about?* [7, с. 143]. – Ему нечего огорчаться. *Чего же он ходит как в воду опущенный?* [4, с. 34].

What the hell is he so gloomy about? – В чем дело, он так мрачен?

... and across to the steep opposite bank of the stream, and from where we *could see all* the hilly slopes and the edge of the forest [7, с. 151]. – спустились в долину реки и взобрались на крутой противоположный берег, откуда *как на ладони видны* были холмы и опушка леса [4, с. 39].

... we *could see all* ... – ... мы могли видеть все ...

But coming in *like death's head* when we had been clowning ... [7, с. 226]. – Он появился, *как череп на пиру*, в ту минуту, когда нам было весело и мы дурачились вовсю [4, с. 77].

A death's head – череп как символ смерти.

It was raining hard now, and I pulled my hat low down over my eyes to keep my glasses dry [7, с. 234]. – *Дождь теперь хлестал как из ведра*, пришлось надвинуть шляпу на самые глаза, чтобы не заливало очки [4, с. 86].

It was raining hard now ... – Сейчас шел сильный дождь ...

Don't make fun of me. I don't want to just hear about revolutions. All we see or hear is revolutions. *I'm sick of them* [7, с. 237]. – Не смейтесь надо мной. Я не хочу больше слышать о революциях. Все, что мы видим и слышим вокруг, – это сплошные революции. *Они у меня как кость в горле* [4, с. 88].

I'm sick of them. – Мне они надоели.

– «He says you and M'Cola won't be able to talk with the natives there. You'll have to have some one to interpret».

– «*He's poison*» [7, с. 248–249].

– Он говорит, что вы и М'Кола не сможете объясняться с местными жителями. Вам понадобится переводчик.

– *Он мне как бельмо на глазу!* [4, с. 96].

He's poison. – Он коварный.

Із представлених прикладів бачимо, що основними рисами семантичної структури компаративних фразеологічних одиниць є:

– умотивованість. Базується на наявності у порівнюваних об'єктів спільної риси (реальної чи уявної). Саме ця спільна риса виступає підставою для порівняння;

– експресивність. Фразеологічні порівняння вживаються експресивними одиницями, що конкурують із лексемами, а мірою експресивності виступає інтенсивність. Усі фразеологізми більшою чи меншою мірою є інтенсифікаторами. Їхня інтенсифікативна функція базується на образності. Ця функція зумовлює вживання аналізованих одиниць у тексті для збільшення виражальної сили;

– інтенсивність. Компаративні фразеологічні одиниці належать до підсилювальних фразеологізмів, фразеологічні інтенсифікатори – досить поширений засіб інтенсифікації висловлення (основною характеристикою фразеологічних інтенсифікаторів є їх цілісне інтенсифікативне значення). Особливість усталених порівнянь полягає в тому, що інтенсифікативна функція типова саме для порівняльної частини. Образний компонент починає функціонувати як підсилювач і цим самим отримує інтенсифікативне значення і найвищий ступінь прояву ознаки;

– гіперболізація. Застосовується з метою виразнішого виділення якоїсь ознаки. При сприйнятті компаративних фразеологічних одиниць у свідомості комунікантів виникають певні образи, які дійсно схожі певним на еталон, проте репрезентують його ознаки в гіперболізованому вигляді;

– оцінка визначається свідомою діяльністю суб'єкта, що призводить до формування позитивного або негативного ставлення до того об'єкта, який оцінюється. Вона узгоджується із системою цінностей, прийнятих певним соціумом, має відкритий суб'єктивний характер. Оцінка існує у двох основних видах-опозиціях: якісній «добре-погано» та кількісній «багато-мало». Із точки зору логіки, інтенсивність – це різновид оцінки, яка може бути охарактеризована як із кількісного, так і з якісного боку. При цьому встановлюється два типи: шкала кількісної оцінки (багато/мало) або інтенсивності та шкала власне оцінки (добре/погано). Визначення наявності елемента оцінки у структурі лексем – складне завдання, особливо в іронічних емоційно-оцінних порівняльних зворотах [3].

Висновки. Проаналізувавши низку найпоширеніших компаративних фразеологічних одиниць французької та англійської мов, можемо дійти висновку, що еквівалентність їх відтворення і вживання в обох мовах досить таки значна. Також було розглянуто особливості художнього перекладу компаративних фразеологічних одиниць на матеріалі повісті Е. Хемінгуей «Зелені пагорби Африки», наведені приклади демонструють насиченість мови твору цими одиницями як в оригіналі, так і в перекладі. Перспективу подальших розвідок убачаємо в дослідженні особливостей відтворення компаративних фразеологічних одиниць у художніх творах французьких письменників.

Література:

1. Пономаренко А. Фразеологічні одиниці з демінутивним та аугментативним компонентом у сучасній українській мові: дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Ніжин, 2003. 240 с.
2. Ройзензон Л., Ройзензон С. Некоторые соображения о сравнительном изучении фразеологии (на материале устойчивых компаративных оборотов восточных языков). Вопросы фразеологии и грамматического строя языков. Ташкент, 1967. С. 110–114.
3. Тарасова А. Відтворення англійських компаративних фразеологізмів в українських перекладах: дис.... канд. філол. наук: 10.02.16. Дніпропетровськ, 2017. 220 с.
4. Хемингуэй Э. Зеленые холмы Африки / пер. с англ Н. Волжиной, В. Хинкис. Москва: Художественная литература, 1968. 229 с.
5. Щепка О. Типологія компаративних фразеологічних одиниць в українській і російській мовах: порівняльний аспект. Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 23. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=9167>.
6. Электронный словарь Multitran. URL: <http://www.multitran.ru>.
7. Hemingway H. Green Hills of Africa. Санкт-Петербург: Антология, КАРО, 2006. 320 с.

Дуброва С. В. Особенности художественного перевода компаративных фразеологических единиц

Аннотация. В статье рассматриваются особенности художественного перевода компаративных фразеологических единиц. Определены стилистические функции и основные черты семантической структуры компаративных фразеологических единиц, учет которых является обязательным при художественном переводе с языка оригинала. Ведь они придают образности и эмоционально-экспрессивной окраски речи произведения, тем самым подчеркивая особенности авторского идиостиля.

Ключевые слова: компаративные фразеологические единицы, художественный перевод, эквивалентный перевод, безэквивалентный перевод.

Dubrova S. Literary translation peculiarities of comparative phraseological units

Summary. The article deals with the literary translation peculiarities of comparative phraseological units. The stylistic functions and semantic structure features of comparative phraseological units are determined. These peculiarities must be taken into account at the literary translation from the original. They give the imagery and emotional-expressive coloring to the fictional language, effectively emphasizing characteristics of the author's individual style.

Key words: comparative phraseological units, literary translation, equivalent translation, inequivalent translation.

Єлісєєва С. В.,

старший викладач кафедри теорії
та практики перекладу з англійської мови

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ СУБТИТРУВАННЯ ЯК НАПРЯМУ
ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі в галузі перекладу – вивченню особливостей створення субтитрів до відеоматеріалів. Особливу увагу приділено факторам формування субтитрів із лінгвістичної точки зору та труднощам, з якими стикаються перекладачі в процесі створення субтитрів до відеоматеріалу. У статті розглядаються методи, які використовуються перекладачами під час виконання субтитрування, акцентуючи увагу на можливості компресії, опущень та скорочувань під час створення субтитрів. Установлено, що субтитрам властива ситуативна прив'язаність. Щодо методів, які вживаються перекладачами у субтитруванні, то сьогодні використовуються метод ефірного титрування.

Ключові слова: субтитр, аудіовізуальний переклад, рядок, кадр, особливості, трансформація, компресія, опущення, перекладач, еквівалент, трудність, відеозображення, колір, шрифт, ритм.

Постановка проблеми. Натепер аудіовізуальний переклад є самостійною галуззю дослідження. У процесі аудіовізуального перекладу перекладач стикається не просто із семантичним перекодуванням сенсів, але і з деякими обмеженнями, які виходять за межі мови і стосуються побудови, структури і синтаксису візуального ряду відеоматеріалу.

Одиницею аудіовізуального перекладу є кіносцена (кіноподія). Над фільмом зазвичай працює «колективний автор», тобто група фахівців у певних вузьких сферах діяльності кінематографа, і звертається до цільової аудиторії на різних мовах. Наприклад, режисер – на мові образів, актор – на мові слів, міміки і жести, композитор – на мові музики і т.д. Було встановлено, що глядачеві доводиться сприймати 15 семіотичних систем. Перекладач аудіовізуального контенту повинен побачити усі семіотичні системи, правильно зрозуміти і врахувати їх у перекладі. Тому аудіовізуальний переклад можна назвати інтерсеміотичним [1].

Під час створення фільмів потреба в перекладі не враховується. Тому сценаристи і режисери вважають за краще візуально обігрувати метафори, ідіоми та інші мовні особливості.

До найпоширеніших видів аудіовізуального перекладу належить субтитрування (subtitling), дублювання (dubbing) і переклад для закадрового озвучування (voice-over). Під субтитрами розуміється текстовий супровід відеоряду, який дублює або доповнює звукову доріжку.

Проблематику відтворення субтитрів у відеоматеріалах розглядали такі фахівці: А. Козуляев, Е. Маленова, Л. Яковлева, И. Ткачова, И. Рукенглаз, Е. Janecová, Е. Bartoll, Р. Orero, Т. Tomaszewicz та інші.

У сучасному мовознавстві залишається актуальним дослідження відтворення субтитрів, що пояснюється процесом глобалізації і використанням великої кількості відео інформації з різних частин світу. Крім того, відсутній системний опис ка-

тегоріальних ознак, який дозволив би створити функціональну типологію текстів аудіовізуального матеріалу.

Метою статті є висвітлення особливостей та труднощів, пов'язаних із перекладом аудіовізуального матеріалу за допомогою субтитрів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) надати визначення поняттю «субтитр»; 2) визначити основний спосіб субтитрування; 3) визначити труднощі процесу субтитрування; 4) описати основні правила створення субтитрів.

Наведемо та проаналізуємо сучасні визначення поняття «субтитр». Субтитр – це напис, розташований у нижній частині кадру. Текст субтитру є перекладом іншою мовою слів актора (диктора) або напису. Субтитрами також забезпечуються фільми для глухих [2, с. 908].

Субтитр – напис на нижній частині кадру кінофільму, що є коротким перекладом іншомовного діалогу (чи взагалі тексту) мовою, зрозумілою глядачам [3, с. 752].

Субтитр – в кіно і на телебаченні: напис під зображенням, усередині кадру [4, с. 766].

Субтитр – напис у нижній частині кадру кінофільму, який є записом або перекладом мови персонажів [5, с. 651].

У статті буде розглядатися субтитр як напис у нижній частині кадру кінофільму, що є коротким перекладом іншомовного діалогу (чи взагалі тексту) мовою, зрозумілою глядачам.

Можна сказати, що переклад за допомогою субтитрів є адаптацією оригінальних діалогів відповідно до потреб іншомовної цільової аудиторії, оскільки за цього виду перекладу виникає необхідність забезпечення семантичної і формальної еквівалентності між початковим і перекладеним текстами.

Згідно з усім вищевикладеним визначенням поняття «субтитр», можна зробити висновок про те, що усі вони призводять до однієї загальної особливості перекладу – необхідності ущільнення (компресії) оригінального звучного тексту для відображення його у вигляді субтитрів. Результатом цієї компресії є одна з перекладацьких трансформацій – опущення мовних елементів, що має на увазі відмову від передання в тексті перекладу семантично надмірних мовних одиниць.

Наприклад, такі мовні одиниці, як *well, you know, you see, atm, as I say*, etc. можуть бути опущені без втрати смислового навантаження речення. Так само вирази *yes, sorry, thanks, no, ok* можуть бути опущені, оскільки у фільмах при хорошому звуці і вимові їх можна чітко почути і зрозуміти. Але все залежить від комунікативної ситуації і не завжди подібне опущення може бути доречним. Одним із прикладів може служити нечітка вимова або вимова в сленговому варіанті: *okeey - dokey, tha, yur, nup*, etc..

Якщо в тексті зустрічаються двоскладові прикметники і говір, у якого є однокладові еквіваленти в мові перекладу,

то в субтитрах замість двоскладових використовуються їх однокладові еквіваленти. Під час зміни синтаксичних структур у субтитрах складніші синтаксичні конструкції замінюються простими, оскільки вони легше сприймаються. Але за цих умов обов'язково має зберігатися баланс між семантичним аспектом (збереження смислового навантаження), прагматичним аспектом (збереження функції тексту-оригіналу) і стилістичним (збереження первинного стилю).

Також опущення в українському перекладі може супроводжуватися об'єднанням декількох речень в одне.

Вимушена компресія тексту під час перекладу може бути необхідною також тоді, коли перекладач передбачає у подальшому збільшення об'єму тексту за рахунок власних доповнень чи описів. Перекладацька трансформація опущення повинна відповідати мовним і стилістичним нормам мови перекладу.

Наступною особливістю та складністю для перекладача є необхідність поміщати переклад в обмежену кількість рядків і знаків, що зумовлено міжнародними стандартами швидкості читання та відображення субтитрів на екрані. Стандартна кількість рядків на екрані – два. Більшу кількість рядків людина сприймати не спроможна в дуже обмежений період часу. Людина сприймає текст одночасно з картинкою. Багато тексту на одну картинку притуплює сприйняття, третій рядок вислизає від уваги. Перший рядок сприймається найяскравіше. Тому (за можливості) в нього намагаються помістити основний сенс фрази. Довжина рядка не повинна перевищувати 35 символів, рахуючи пропуски і розділові знаки (з урахуванням часу перебування на екрані). Причина такого обмеження – середня швидкість читання. Крім того, чим довший рядок, тим складніше його прочитати, не відволікаючись від зображення.

Згідно з існуючими правилами оформлення субтитрів, час показу субтитрів (тривалість) такий:

Однорядковий субтитр

1 слово (до 10 знаків)	1–1,5 сек.
10–35 знаків	2 сек.

Дворядковий субтитр

1-й рядок — 35 знаків 2-й рядок — до 10 знаків	3,5 сек.
1-й рядок — 35 знаків 2-й рядок — до 25 знаків	4 сек.
1-й рядок — 35 знаків 2-й рядок — до 35 знаків	5–6 сек.

Відстань між репліками має бути мінімум 8 кадрів (приблизно третина секунди). Це час «відпочинку ока», оскільки мигтіння фраз без проміжку утрудняє сприйняття.

Колір субтитрів має бути білий або тьмяно-жовтий, і з тонкою чорною окантовкою, оскільки щодо кольорової картини білий колір сприймається найкраще.

Шрифт має бути простим, не занадто жирним, букви не повинні зливатися. У субтитрах використовується добре читаний шрифт Arial. Це основний шрифт у світовій практиці створення субтитрів. Також, застосовують й інші шрифти, наприклад, Times new roman, Tahoma.

Особливу складність становить прив'язка зміни субтитрів до зміни планів у кадрі, що технологічно скорочує час і простір у перекладі. Раніше у фільмах швидкість зміни планів була менша. Тому перекладачеві доводиться брати до уваги зміну

планів, побудову монтажу та прискорення темпу подання інформації глядачам.

Перекладачеві доводиться формувати остаточний текст згідно з низкою зовнішніх параметрів, які впливають на побудову тексту. Деякі з них стосуються власне програми відтворення субтитрів, деякі – суті субтитрів як форми подання матеріалу, деякі – до текстових і паратекстових особливостей аудіовізуального матеріалу, наприклад, міміка, інтонація, жести персонажів. Натепер до таких факторів можна додати ще вид пристрою, на якому відображається матеріал, тому що субтитрування фільмів для гаджетів із порівняно маленькими екранами, наприклад, inflight-плеєрів, планшетів, смартфонів, потребує «підгону» перекладу під можливості читання з маленького екрану [6].

Важливим аспектом під час створення субтитрів є відеозображення на екрані. Під час перекладу необхідно дивитися на екран, оскільки актори часто вживають мову жестів замість слів. Текст перекладу відрізнятиметься від оригіналу саме через наявність великої кількості невербальних складників кіносцени. Наприклад, під час перекладу болгарського фільму зустрічається кивок головою, що у Болгарії означає незгоду, тоді як у більшості інших країн світу він сприймається як згода. Або, наприклад, у британських фільмах дуже часто використовується такий жест, як торкання носа. Його використовують, коли говорять про який-небудь секрет. Уважається, що його походження пов'язане з такими виразами, як *Don't be nosy* («Це тебе не торкається») і *Don't poke your nose into other people's business* («Не сунь свій ніс в чужі справи»). Або ж з грою слів *nose-knows* (ніс-знає).

Основним принципом субтитрування є ритм читання. Редукція обсягу субтитрів не носить механічний характер. Перекладач повинен задати для глядача ритм читання субтитрів, тобто поєднання обсягу текстової інформації, яка буде присутня на екрані впродовж усього часу показу фільму і швидкості.

Висновки. Загальною особливістю перекладу в процесі субтитрування є така перекладацька трансформація, як опущення мовних елементів, що має на увазі відмову від передання в тексті перекладу семантично надмірних мовних одиниць. Наступною особливістю та складністю для перекладача є необхідність поміщати переклад в обмежену кількість рядків і знаків, що зумовлено міжнародними стандартами швидкості читання та відображення субтитрів на екрані. Особливу складність становить прив'язка зміни субтитрів до зміни планів у кадрі.

Подальше вивчення особливостей створення субтитрів дозволить покращити переклад аудіовізуального матеріалу як напрям перекладацької діяльності.

Література:

1. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва, 1978. С. 16-24.
2. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. Прохоров. Москва, 1985. С. 908.
3. Современный словарь иностранных слов. Санкт-Петербург., 1994. С. 609, 752.
4. Ожегов, С. и Шведова Н. Словарь русского языка. Москва, 1989. С. 766.
5. Толковый словарь русского языка / Под ред. проф. Л. Крысина. Москва, 1989. С. 150, 651.
6. Козуляев А. Аудиовизуальный полисемантический перевод как особая форма переводческой деятельности. Обучение данному виду перевода.

7. Национальная лига переводчиков. URL: <http://www.russian-translators.ru/about/editorial/audiovizualnyeperevod/>.

Елисеева С. В. Особенности субтитрования как направления переводческой деятельности

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме в отрасли перевода – изучению особенностей создания субтитров к видеоматериалам. Особенное внимание уделено факторам формирования субтитров с лингвистической точки зрения и трудностям, с которыми сталкиваются переводчики в процессе создания субтитров к видеоматериалу. В статье рассматриваются методы, которые используются переводчиками при выполнении субтитрования, акцентируя внимание на возможности компрессии, опущений и сокращений при создании субтитров. Установлено, что субтитрам свойственна ситуативная привязанность. Относительно методов, которые употребляются переводчиками при субтитровании, то в настоящее время в основном используется метод эфирного титрования.

Ключевые слова: субтитр, аудиовизуальный перевод, строка, кадр, особенности, трансформация, компрессия,

опущение, переводчик, эквивалент, трудность, видеоизображение, цвет, шрифт, ритм.

Yelisieieva S. Features of the subtitling as a direction of translation activity

Summary. The article is devoted to the actual problem in the translation industry – the study of the peculiarities of creating subtitles for video materials. Particular attention is paid to the factors of the subtitles formation from a linguistic point of view and the difficulties which translators faced with in the process of creating subtitles for video material. There are discussed the methods used by translators while the process of subtitling in the article, emphasizing the possibility of compression, omissions and contractions when creating subtitles. It is established that the subtitles are characterized by situational attachment. Concerning the methods used by translators for subtitling, the method of air-titration is mainly used at the present time.

Key words: subtitling, audiovisual translation, string, frame, features, transformation, compression, omission, translator, equivalent, difficulty, video, color, font, rhythm.

Коваленко И. Н.,
старший преподаватель
Международного гуманитарного университета

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРЕВОДА ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПОЭТИЧЕСКОМ ТЕКСТЕ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЕГО ЭМОТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Р. ФРОСТА)

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем перевода англоязычной поэзии на русский язык. Выявлены особенности функционирования цветообозначений, связанные с эмотивной составляющей художественного поэтического текста (далее – ХПТ), уточнена специфика перевода эмотивных групп цветообозначений в ХПТ.

Ключевые слова: поэтический текст, художественный перевод, эмотивные группы, эмотивность, эмоция, эмотивный компонент, цветообозначения.

Постановка проблемы. Коммуникативное приравнивание текстов на разных языках [1, с.9], которое осуществляется при переводе для сохранения идентичности художественного текста (далее – ХТ), всегда должно учитывать эмотивную составляющую воспроизводимой языковой информации, зафиксированную в оригинале, что отражает эмоциональную доминанту текста [2, с. 12]. Эмоции пронизывают язык, и какой бы проблемой ни занимался лингвист, можно с уверенностью сказать, что на каком-то этапе исследования он сталкивается с определенным аспектом проявления в языке эмотивной функции [3, с. 4], с особенностями ее функционирования и репрезентации на всех уровнях языка. Специфика состоит в том, что и сама эмотивная языковая категория и способы ее воплощения в ХПТ как оригинала, так и перевода характеризуются достаточной степенью сложности. Сторонники лингвистической теории перевода, рассматривающие процесс перевода как коммуникативный акт, считают, что семантические расхождения между языками, отражающие национальную специфику различных культур, не могут быть препятствием в процессе преобразования речевого произведения на одном языке в речевое произведение на другом языке, и эмотивная составляющая языка может быть воспроизведена [4, с. 19]. Как отмечалось многими видными лингвистами (О. Филимоновой, Л. Пиотровской) [2; 3], русский язык, по сравнению с английским, тяготеет к информационно исчерпывающим, полновесным формам эмоционального выражения, в то время как английский склонен спрессовывать лексические формулы, делая их максимально компактными и предоставляя внесение ясности контексту [5, с. 24]. Эта особенность естественно отражается на переводе эмотивной составляющей языка, которая все чаще рассматривается как полистатусная когнитивная категория, в которой понятие контекста и взаимосвязи различных сегментов эмотивного смысла являются определяющими. «Понятие полистатусной когнитивной категории эмотивности позволяет дифференцированно рассмотреть в единой концепции репрезентацию различных сегментов, участков, блоков функционально семантического поля эмотивности (лексического, грамматического и др.), с одной стороны, и показать их взаимосвязь в категориальной ситу-

ации в единой функционирующей системе – тексте как области реализации когнитивного эмотивного смысла – с другой», – пишет исследователь О. Филимонова [3, с. 9]. Понимание лингвистами текста как области реализации когнитивного эмотивного смысла и определяет усилия лингвистов по созданию единой концепции эмотивной составляющей текста. **Анализ последних исследований и публикаций** [3; 4] посвящен развитию эмотивологии текста – науки, в которой намечаются пути воссоздания эмотивной составляющей языка, что в последнее время определяет широкое поле для лингвистических исследований. «Проникающее изучение категории эмотивности в рамках одного жанра и типа текста являет собой интенсивное направление исследования, проникая через каждый слой языковой ткани вглубь, захватывая по ходу исследования смежные явления и области, находящиеся на пересечении основного «эмотивно ориентированного пути» [3, с. 9]. В исследованиях категории эмотивности художественного поэтического текста (далее – ХПТ) является как раз такой моделью, где концентрация эмотивной составляющей дает возможность глубже понять сущность эмотивной составляющей языка.

Репрезентация эмоциональных состояний в ХПТ при помощи различных лингвистических средств, с одной стороны, отличается особой субъективностью и индивидуальной неповторимостью, с другой – раскрывает типичные проблемы воплощения эмотивного смысла в контексте. Сравнение концептов позволяет высвечивать необходимые элементы, задавая ракурс, глубину развертывания смысла, отчетливость объектов, связей и отношений [6, с. 16]. Язык ХПТ как бы нацелен на создание ряда взаимодополняющих сравнений и метафор, поэтому эмотивность художественного поэтического текста является хорошим материалом для исследования.

Ментальному обобщению концептуальной сущности языкового представления эмоции и специфике ее перевода посвящен ряд публикаций и учебных пособий (О. Филимонова, И. Томашева и др.).

Большой интерес для лингвистов, которые занимаются исследованием эмотивной составляющей языка, представляет подгруппа эмотивов, которые **называются коннотативами**, чья эмотивная доля значения сопутствует основному логико-предметному значению. Коннотативы характеризуют большую осознанность выражаемых эмоций. Это словообразовательные дериваты разных типов: оценочные лексемы, эмоционально окрашенная лексика, разговорная лексика, архаизмы, поэтизмы, диминутивы, цветообозначения.

Цветообозначения представляют для лингвистов особый интерес, прежде всего потому, что они связаны с накопленным человеческим опытом. Цветовой опыт, перцептивно-ког-

нитивно-аффективный по своему характеру [5, с. 7], занимает важную часть в структуре всего человеческого опыта и самосознания. Цветовой образ, использующийся в устной и письменной коммуникации для передачи эмоционально-эстетической информации, характеризуется визуальной конкретностью, высокой дифференцированностью, рациональностью, что способствует интеграции нечетких, диффузных эмоций, снижая когнитивную перегрузку текста [5, с. 8].

Цель статьи заключается том, чтобы с помощью сопоставительного анализа описать лингвостилистические особенности языковых трансформаций цветообозначений в ХПТ, выявить особенности перевода эмотивной лексики (в нашем случае цветообозначений) в ХПТ и причины появления в тексте перевода смысловых компонентов, которых нет в оригинале, определить основные тематические группы цветообозначений и особенности их функционирования и перевода в ходе языковых трансформацийанглоязычного ХПТ.

Изложение основного материала. Эмотивность имеет формальное выражение на всех уровнях языка – фонологическом, морфологическом, лексико-семантическом, фразеологическом, т. е. как языковая категория имеет разветвленную систему языкового выражения, но именно лексико-семантический аспект эмотивности исследуется очень активно и давно и отражен в ряде исследований (В. Шаховский, О. Филимонова, И. Томашева). Это имеет свои основания: в содержательном аспекте лексический уровень является наиболее репрезентативным. Поскольку строгое разделение смыслового и эмоционального в языке невозможно, средства актуализации категории эмотивности являются одновременно и способом выражения оценки. При этом актуализация категории эмотивности неразрывно связана с экспрессивной составляющей высказывания.

Особое место лексической составляющей в эмотивном фонде языка обусловлено и многообразием лексических средств эмотивности, которое, в свою очередь, обеспечивается феноменом эмотивной валентности – «потенциальной способностью любой языковой единицы выражать эмоции и разрешать эмотивные сочетания за счет актуального или вероятностного семантического признака «эмотивность», латентно присущего значениям всех полнозначных слов» [6, с. 14].

Лексические средства эмоционального выражения подразделяются на аффективы (эмотивы, значения которых для данных слов являются единственным способом означивания

отраженной эмоции, без ее названия (междометия, ласкательные и бранные слова и т.п.), коннотативы (эмотивы, эмотивная доля значений которых является компонентом – коннотацией, т.е. сопутствующим основному логико-предметному значению сознанием, и контекстуальные эмотивы (нейтральные языковые единицы, к семантике которых окказионально приращиваются эмотивные семы) нарастания в семантике слова дополнительных смыслов в контексте [6, с. 15].

Цветообозначения являются одной из самых употребительных и высокочастотных групп слов в английском языке, поэтому их переводческие трансформации представляют лингвистам широкое поле для исследования. Исследователи В. Berlin и R. Kay [7, с. 4] в процессе проведения анализа текстов выделили 11 самых частотных английских цветообозначений.

Согласно В. Berlin, Р. Kay частотность употребления обозначений выглядит так: white – 616 раз (15% от общего числа), red – 577 (14%), black – 424 (10%), blue – 289 (7%), green – 261 (6%), grey – 239 (6%), brown – 153 (4%), yellow – 134 (3%), pink – 111 (3%), gold – 69 (2%), purple – 36 (1%) [7, с. 19].

Выбор цветообозначения, используемого носителями языка, обусловлен законами логики, но часто имеет исключительно ситуативный, контекстуальный характер. Обнаруживается следующая закономерность: затраты психической энергии на выбор цветообозначения в той или иной ситуации прямо пропорциональны приоритету цвета и его роли в отдельно взятом контексте и могут варьироваться от примитивного обозначения базового цвета (либо слова «цветной», противопоставляющего предметы) до окказиональных полилексемных сочетаний, включающих в себя многослойные сравнения с целью более точной передачи впечатления от оттенка цвета.

В тех случаях, когда цветообозначение не выполняет строгой дифференциальной функции, а рассматриваемая ситуация не подразумевает наличия множества объектов, цвет которых необходимо различать, делается выбор в пользу простейших цветообозначений, формирующих центр семантического поля [7, с. 27].

Языковые единицы, выражающие цветовое восприятие, как правило, относятся к различным частям речи (существительным, прилагательным, глаголам, наречиям). Цветовое ощущение передается в языке и свободными словосочетаниями, и фразеологизмами. Неоднородность имен цвета позволяет классифицировать их по самым разнообразным критериям.

Таблица 1

№№	Исходный текст	Переведенный текст
1	faded blue of the last remaining aster flower (p. 42)	букет последних астр
2	find the brown beneath the white (p. 50)	заблестела бы земля из под них черней угля
3	snow-white marble eyes (p. 54)	Минервы мраморный укор
4	his eyes were gray (p. 60)	сединам одет мхов
5	the rain-fresh golden rod (p. 70)	золотой ольховый листок
6	a flame slender as the hepaticas blood-root and violets (p. 162)	до густоты кровь-корня и фиалки
7	blue butterfly day (p. 174)	день голубых мотыльков
8	crystal chill (p. 188)	искристо-синий
9	a single leaf (p. 189)	бурый лис
10	They made no white impression on the black (p. 191)	не принимала белое земля
11	sea waves are green and wet (p. 221)	морская волна зеленая
12	bright-black eyed silvery creature, brushed with brown (p. 284)	серебряный лоскутик черноглазый
13	the sandy seems the golden sky (p. 320)	песок как небо желт
14	color from the last of evening red (p. 350)	крыльев неожиданный размах стал алым от заката

По принятой нами классификации [5, с. 19] цветообозначения подразделяются на простые (auburn, beige, carmine, chestnut, etc), производные (creamy, darkish, darkly, discolour, etc), сложные – собственно сложные (golden-pink, grey-blue, etc) и сложнопроизводные (pink-and-whiteness), составные (colour of canary feathers, Venetian gold, etc). Собственно сложные цветообозначения, в свою очередь, подразделяются на имена цвета без связующего элемента и имена цвета со связующим элементом. Составные цветообозначения представлены свободными и несвободными (устойчивыми) словосочетаниями. С целью выявления употребления различных цветообозначений в ХПТ и особенностями их функционирования нами был проведен комплексный анализ лексического массива цветообозначений в произведениях Р. Фроста. Основными критериями отбора наименований цвета была их непосредственная принадлежность к семантическому полю цветообозначений.

Приведем примеры некоторых цветообозначений в исходном тексте (далее-ИТ) и переводном тексте (далее-ПТ) у Р. Фроста [8] (табл. 1)

Всего в книге избранных стихотворений Р. Фроста [8] мы выделили 35 цветообозначений. Они представлены как отдельными лексемами, так и словосочетаниями. Среди исследованных цветообозначений представлены как простые (**white feathers**), так и сложнопроизводные (**snow-white marble eyes**) и составные (**bright-black eyed silvery creature, brushed with brown**) цветообозначения. Большая часть употребляемых Р. Фростом цветообозначений относится к простым (90%), только 10 % встречаемых в тексте цветообозначений относится к сложнопроизводным и составным. Составные цветообозначения в текстах Р. Фроста относятся к свободным цветообозначениям. Р. Фрост использует яркую цветовую палитру, но для достижения прагматических целей оперирует в основном белым (9), золотым (4), зеленым (4) и синим (5) цветами. Как мы видим, белый, зеленый и золотой цвета у Р. Фроста употребляются традиционно – они входят в перечень высокочастотных цветообозначений в английском языке и относятся к группе цветообозначений, которые традиционно выделили В. Berlin и Р. Kay в качестве основных.

Все обнаруженные цветообозначения разделяются на тематические группы по способу перевода таким образом:

1) перевод с полным сохранением цветовых лексем: **blue butterfly day** [8, с. 174] – день голубых мотыльков);

2) перевод с частичным сохранением цветовой лексемы (при переводе используются сравнения, метафоры, отсутствующие в оригинале): **bright-black eyed silvery creature, brushed with brown** [8, с. 284] – серебряный лоскутик черноглазый;

3) перевод с частичным сохранением цветообозначений в языке перевода или оригинала, включая изменение цветовой лексемы (**They made no white impression on the black** – не принимала белое земля; **the sandy seems the golden sky** [8, с. 320] – песок как небо желт;

4) перевод с воспроизведением цветообозначений только в языке перевода или оригинала: (**a single leaf** [8, с. 189] – бу-рый лист);

5) отсутствие перевода цветообозначений: эмотивная лакуна (**faded blue of the last remaining aster flower** [8, с. 42] – букет последних астр.

Языковые единицы, выражающие у Р. Фроста цветовое восприятие, в процентном отношении в переводе на русский язык

(примерно 85% текста) представлены переводами и с полным воспроизведением цветообозначений, и с частичным сохранением цветообозначений, включая изменение цветовой лексемы как в ИТ, так и в ПТ. Перевод с сохранением цветообозначений только в языке перевода или оригинала в процентном отношении составляет 15% от общего числа использованных цветообозначений. Данная тематическая группа является локальной семантической группой, в которой переводческие трансформации минимальны.

В разных тематических группах Р. Фрост обычно использует традиционные цветообозначения: белый, золотой, зеленый, синий (голубой); в редких случаях Р. Фрост употребляет красный и близкий по цветовому оттенку пурпурный цвета: **colour from the last of evening red** (8, с. 350) – крыльев неожидан-ный размах стал алым от заката; **the Purple Lady's Slipper's commoner** (8, с. 124) – куда обычной башмачок пурпурный.

Как правило, данные цвета используются Р. Фростом в ситуациях неожиданных для автора: 1) ситуации, связанные с приближающейся опасностью (например, крылья летящей в близящихся сумерках совы приобретают красный цвет) или 2) ситуации, связанные с прошедшей любовью, в которых Р. Фрост вспоминает те места, куда ступала ножка девушки, обле-ченная в пурпурный башмачок.

Для достижения прагматического эффекта, связанного с эмотивной составляющей текста при переводе цветообозначений, в ХПТ были использованы следующие переводческие приемы:

1) различные типы расширения фразы (использование нескольких слов или словосочетаний вместо одного, всевозможные уточнения, усилительные обороты и т.п.). Например: **a paper sheet so white** [8, с. 288] – бумажный лист так ярко светел;

2) замещение нейтрального или менее эмотивно окрашен-ного словосочетания (у нас – цветообозначения) в ИТ более эмотивно окрашенным цветообозначением на ПТ. Например: **crystal chill** [8, с. 188] – искристо-синий;

3) введение в ПТ фразеологических единиц и разнообразных «переводческих» метафор. Например, в тексте Р. Фроста встречаем метафору **snow-white marble eyes** [8, с. 54] – «Минер-вы мраморный укор».

Все они работают на воссоздание единого сквозной мент-альный концепта торжествующей жизни, который, с одной стороны, яркий и насыщенный по своему характеру, с другой – полный трагизма.

Использование разных форм перевода у Р. Фроста имеет свою логику: она напрямую связана с воссозданием эмоци-ональной доминанты текстов Р. Фроста – воссозданием кон-траста между торжествующей жизнью и элементами увядания. Данный ментальный концепт также последовательно реализу-ется и в показателях частотности употребления цветообозна-чений и в степени сложности использованных лексем и слово-сочетаний (простые, составные и сложные цветообозначения, как правило, используются для воссоздания образа цветущей жизни).

В процессе переводческих трансформаций с ИТ на ПТ вклад переводчика в ПТ состоит в том, чтобы адекватно вос-создать динамический эквивалент эмотивных лексем. Понятие динамической эквивалентности, предложенное Ю. Найдой, [6, с. 9], как раз и охватывает те языковые ситуации, когда лексика и грамматика языка подстраивается под переводимый

текст, помогая читателю воспринять перевод как аутентичный на уровне воплощения концепта.

Как мы видим, в переводе эмотивной лексики на русский язык эмотивная составляющая языковой информации, воплощающая основную доминанту текста, была воспроизведена.

Таким образом, эмотивная функция языка в ХПТ Р. Фроста представлена цветообозначениями, особенности употребления которых можно суммировать в следующие **выводы**:

1) основной массив цветообозначений у Р. Фроста относится к традиционно употребляемым в текстах на английском языке;

2) цветообозначения у Р. Фроста реализуют как основные базовые, так и локальные окказиональные значения;

3) цветообозначения в основном представлены несколькими тематическими группами, среди которых доминируют группы с полным и частичным сохранением цветовых лексем в ПТ;

4) использование цветообозначений у Р. Фроста связано с воссозданием основной эмоциональной доминанты текста.

Литература:

1. Комиссаров В. Современное переводоведение. Москва: Высшая школа, 2000. 390 с.
2. Пиотровская Л. Эмотивные высказывания в современном русском языке. Санкт-Петербург: Образование, 1993. 72 с.
3. Филимонова О. Эмоциология текста. Анализ репрезентации эмоции в английском языке. Учебное пособие. «Книжный дом». Санкт-Петербург, 2007. 28 с.
4. Томашева И. Эмотивная лакунарность художественной прозы. автореф. дисс ... канд. филол. наук. Волгоград. 1995. 215 с.
5. Шелепова Н. «Контекстуальная эмотивность единиц лексико-фразеологического поля «цвет»: на материале англоязычной прозы 20 века. Автореф. дисс ... канд. филол. наук. Волгоград, 2007. 193 с.
6. Филимонова О. Категория эмотивности в английском тексте: Когнитивный и коммуникативный аспекты. Автореф. дисс ... докт. филол. наук. Санкт-Петербург, 2001. 245 с.
7. Новиков Ф. Цветообозначения как культурные коды. Лексический массив цветообозначений в русском, английском и французском языках: Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. Москва, 2014. 120 с.
8. Фрост Р. Стихи. Москва: «Радуга», 1986. 431 с.

Коваленко І. М. Відображення лексем кольору як реалізація емотивного потенціалу художнього поетичного тексту (на прикладі віршів Р. Фроста).

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблем перекладу англійської поезії на російську мову. Виявлено специфіку перекладу емотивного складника в художньому поетичному тексті, зокрема лексем кольору, обґрунтовано особливості перекладацьких стратегій перекладу, які повинні функціонувати в художньому поетичному тексті для повного відображення когнітивного складника художнього поетичного тексту.

Ключові слова: поетичний текст, художній переклад, емотивні групи, емотивність, емоція, емотивний компонент, лексеми кольору.

Kovalenko I. Colored language groups as realization of artistic poetic text emotive potential (it is illustrated by the poems of R. Frost)

Summary. The article is devoted to the study of the problems of translating English poetry into Russian. The peculiarities of the functioning of translation strategies are elucidated, connected with the emotional component of the artistic poetic text, the specifics of the translation of colored language groups in the translated APT are specified.

Key words: poetic text, artistic translation, emotional groups, emotivism, emotion, emotive component, colored language groups.

Лалаян Н. С.,

доцент кафедри германської філології та перекладу Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАД ТВОРІВ А. ШНІЦЛЕРА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «TRAUMNOVELLE»)

Анотація. У статті подано матеріал про творчість австрійського письменника і драматурга А. Шніцлера та переклад його творів українською мовою. Визначено головні риси індивідуального стилю письменника, здійснено порівняльний аналіз перекладів повісті «Traumnovelle», виконаних І. Мегелою та Н. Іваничук, з'ясовано, яких стратегій вони дотримуються у відтворенні доміант авторського стилю.

Ключові слова: Шніцлер, переклад, індивідуальний авторський стиль, порівняльний аналіз.

Постановка проблеми. Артур Шніцлер (1862–1931) – один із яскравих і суперечливих письменників, новатор у прозі та драматургії IX – початку XX століття, творець, для письменної палітри якого характерна широка соціальна проблематика. Він майстер психологічного аналізу, талановитий художник-новатор, який віртуозно володів словом і самотнім стилем [1, с. 2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Творча спадщина А. Шніцлера посідає одне з найпомітніших місць у контексті європейського літературного процесу [2, с. 17]. Його творам притаманний витончений психологізм й еротизм, у них звучать постромантичні мотиви неподільності реальності та ілюзії, перетворення дійсності за допомогою естетичної гри [3, с. 309]. Прозі Шніцлера властиве об'єктивне відтворення дійсності, соціальних і моральних конфліктів. Для неї прикметна соціальна загострена проблематика і різноманітність художньої форми творів [2, с. 17]. Тому не дивно, що творчість письменника неодноразово розглядали багато дослідників, зокрема О. Грицай, М. Євшан, Д. Задонський, І. Мегела, І. Зимомря та інші. Вони сприяли активному та плідному засвоєнню художньої спадщини А. Шніцлера на українськомовному ґрунті. Суттєвий внесок належить також таким дослідникам та перекладачам художнього доробку письменника, як М. Вороний, В. Гнатюк, Б. Грінченко, Т. Крушельницький, О. Фацієвич, О. Бродська, О. Яворівська. Що стосується дослідження перекладів творів А. Шніцлера українською мовою, то вони становлять широкий простір для розвідок.

Метою статті є дослідження українськомовних перекладів повісті А. Шніцлера «Traumnovelle». Ми ставимо перед собою такі **завдання**: 1) узагальнити інформацію про творчість А. Шніцлера та переклад його творів українською мовою; 2) визначити особливості індивідуального авторського стилю письменника та з'ясувати, чи є твори Шніцлера важкими для перекладу; 3) провести порівняльний аналіз перекладів «Traumnovelle», виконаних І. Мегелою та Н. Іваничук, з'ясувати, які стратегії вони використовують у відтворенні доміант авторського стилю А. Шніцлера.

Виклад основного матеріалу. Аналіз творчого доробку Артура Шніцлера свідчить про те, що у ранній період його літературної діяльності переважали драматичні твори, проте сам письменник вважав себе кращим оповідачем, ніж драматургом.

Це підтверджує діяльність Шніцлера як новеліста, проза якого є вершиною літературної спадщини. А. Шніцлер виявляє у своїх новелах точні та глибокі знання психології. Типовими для нього є дві розповідні стратегії: експеримент і загадка. Обидві вимагають активного сприйняття, спрямованого на те, щоб викликати у читача сумнів замість того, щоб дати готове рішення чи вказати на розв'язку. Новелістика А. Шніцлера привертає увагу жанровими особливостями, зокрема стислістю форми відтворення; описом одного незвичайного епізоду або події; фрагментарністю сюжету; ефектом незвичайності в оповіді, обмеженою кількістю персонажів. Предметом зображення у його новелах та оповіданнях є певний момент із життя героїв, часто вирішальний чи поворотний. Письменник прагне не стільки змалювати певні події, скільки передати внутрішні почуття й убоління героїв, а також викликати відповідні емоції у читача [4, с. 10–11].

Мабуть, жоден інший австрійський письменник так багато не перекладався на інші мови, як А. Шніцлер. Якщо говорити про українські переклади творів А. Шніцлера, то першим інтерес до його прози виявив О. Фацієвич, переклавши у 1904 році українською мовою цикл із семи діалогів «Anatol» («Анатоль»). Серед інших україномовних перекладів Шніцлера особливе місце займають такі твори, як драма «Freiwild» («Дика звірина», 1905) у перекладі Й. Стадника; «Leutnant Gustl» («Лейтенант Густль», 1904) у перекладі В. Гнатюка; «Liebeleien» («Забавки», 1908), переклад Б. Грінченка; «Literatur» («Література», 1913), «Die letzten Masken» («Останні маски», 1913), «Der einsame Weg» («Самітною дорогою», 1915), переклад М. Грушевської; «Therese. Chronik eines Frauenlebens» («Тереза. Хроніка з життя однієї жінки», 1928) у перекладі О. Гордона; «Der grüne Kakadu» («Зелений какаду», 1930–1938), переклад В. Крушельницької; «Die Frau des Weisen» («Жінка вченого»), «Der blinde Geronimo» («Сліпий Джеронімо», 1934), переклала О. Яворівська. Упродовж 1940–2000 рр. твори А. Шніцлера не перевидавалися і не перекладалися. Завдяки дослідницькій та перекладацькій діяльності І. Мегели, початок XXI ст. становить новий етап у рецепції видатного драматурга та новеліста українськими читачами, а його переклади творів А. Шніцлера «Передбачення долі. П'єси, оповідання» (2001), «Повернення Казанови. Повісті, оповідання» (2003), «Гра на світанку» (2009) розпочинають сучасну серію видань письменника в Україні [2, с. 14–17].

Індивідуальний авторський стиль А. Шніцлера є неповторним та унікальним. Важливим чинником стильового новаторства Шніцлера є його особливий підхід до організації художньо-образного матеріалу творів. Це виявляється, по-перше, у виробленні письменником прийомів і технік самоаналізу (завдяки цьому він виокремлює переживання героїв), по-друге, у розширенні функціональних можливостей зображувального плану. Ефект внутрішніх монологів зумовлений лексични-

ми та синтаксичними засобами відображення експресивності [5, с. 131]. Критики (О. Грицай) указують на меланхолійний, «ніжно сумовитий» характер творів митця, легкість стилю, вміння будувати динамічну драматичну дію та витончені діалоги. Важливою ознакою літературного письма Шніцлера є авторське осмислення певних суспільно-політичних подій та явищ, життєвого шляху реальної історичної особи або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного досвіду з внутрішнім світом героїв, соціальною й психологічною природою їхніх вчинків [5, с. 135].

Одним із найбільш відомих творів А. Шніцлера є повість «Traumnovelle», над якою письменник працював із 1921 року, друком вона вийшла у 1926 р. У статті «Маскарад прихованих бажань. Психоаналіз «Траумновелле» Артура Шніцлера» І. Мегела зазначає, що цей твір «надає вдячний матеріал для психоаналізу: тлумачення коливань між сексуальним потягом і цензурою свідомості, розбіжністю між свідомим і підсвідомим, чоловічою і жіночою природою. Це перша спроба в історії літератури художнього втілення фрейдистської теорії» [3, с. 309]. Сюжет твору побудований на грі сновиддя. Головні герої повісті доктор Фрідолін і його дружина Альбертіна розповідають одне одному про ті спокуси, які всюди їх підстерігають. Вони щиро намагаються знайти у реальності порятунк від своїх незрозумілих сновидінь і сексуальних фантазій [3, с. 309]. Шніцлер майстерно плете інтригу, викликаючи зацікавлення у читача. Психологізм є стильовою домінантою прози письменника, він допомагає розкрити внутрішній світ героїв, їхній психічний стан. «Складається враження, що ви пізнали більше ніж я... для вас доступним є те, що мені доводиться з великим зусиллям викопувати в людях», – писав Зігмунд Фройд в одному з листів до Шніцлера [3, с. 319].

Українською мовою «Traumnovelle» була перекладена двічі: у перекладі І. Мегели повість вийшла друком у 2003 році у видавництві «Молодий буковинець» та ввійшла до збірки «Повернення Казанови. Повісті, оповідання». У перекладі Н. Іваничук – у 2012 році у видавництві «Піраміда». В інтерв'ю перекладачі зазначають, що «Шніцлер складний для перекладу, насамперед тим, що у його творах дуже багато реалій, яких вже немає, і багато хто не знає ці поняття, а в словниках вони не зазначені» (І. Мегела). «Архаїчна мова (місцями), властиві давнім австрійським (і німецьким) авторам нагромаджені синтаксичні конструкції» також ускладнюють переклад твору (Н. Іваничук).

У результаті проведеного перекладознавчого аналізу досліджуваного твору ми виявили низку мовностилістичних засобів, які є домінантами індивідуального авторського стилю А. Шніцлера. Проаналізуємо, як упоралися перекладачі з відтворенням цих домінант. Першим, що впадає в очі під час читання «Traumnovelle», є стиль написання твору, автор часто використовує мову високого стилю. Це виявляється у вживанні іменникового закінчення *-e* у давальному відмінку (*in früher Stunde, in jedem Falle, zum Tanze, mit einem Male, aus dem Spital, in der Türe, im Traume, zu Werke, im Schläfe, im Leibe, unter dem Bilde*), а також у використанні пишномовних фраз, притаманних мовленню героїв. Розмовне, подекуди ненормативне мовлення героїв, мовлення з акцентом також яскраво простежується у творі. Як зауважує Т. Андрієнко, «мовлення персонажа, відповідно до задуму автора, відтворює характеристики особистості в інтелектуальній, емоційній і мотиваційній сфері. Задля відтворення авторського задуму, перекладач повинен

визначити спосіб адекватного відтворення цих характеристик через підбір належних мовних засобів в іншій мові» [6, с. 93]. Що стосується пишномовного мовлення персонажів, то у всіх проаналізованих нами прикладах й І. Мегела (М), і Н. Іваничук (І) майстерно та гармонійно його відтворюють: «*vorläufig werden Sie die Freundlichkeit haben, hier meine Rückkehr abzuwarten*» [9, с. 28]. – «**Будьте ласкаві**, залишитися тут доти, доки я не повернуся» (М); «А тим часом, **будьте такі люб'язні** дочекатися мого повернення» (І); «*Unglückliche Liebe zu Euer Hochwohlgeboren?*» [9, с. 53] – **Нещасливе кохання до вашої величності?** (М); **Нещасливе кохання до її висококо́сті?** (І); «*Und Herr Doktor wären vielleicht selbst so gütig, die Behandlung zu übernehmen?*» [9, с. 53] – **І пан доктор**, напевно, **готовий люб'язно** взяти на себе цей огляд? (М); То, може, **пан доктор був би такий люб'язний** і сам взявся за її лікування? (І).

Чи то завдання відтворення неграмотного мовлення персонажів виявилось досить складним, чи то перекладачі знехтували цим, тим не менш, граматичні та фонетичні помилки, незакінчені слова та фрази в тексті перекладу майже не збережено: *Wen sucht der Herr? Die Fräuln Mizzi? Die wird so bald nicht z'haus kommen* [9, с. 62] – **Пан хоче бачити Міцці?** Ну, вона не швидко повернеться (М); Кого пан шукає? Міцці? Вона ще не скоро буде вдома (І); *Na, wenn's der Herr eh weiß. Aber mir sein g'sund, Gott sei Dank* [9, с. 62] – Ну, якщо ви все знаєте... Але я здорова, хвалити Бога! (М); Якщо пан і сам це знає... Але я, слава Богу, здорова! (І). Лише у деяких випадках ми помітили часткове відтворення помилок, просторічного мовлення та неправильної вимови персонажів. Проте характерним це є лише для індивідуального стилю Н. Іваничук: *Unmöglich. Vielleicht nächstes Mal* [9, с. 25] – Це неможливо. Можливо якось іншим разом (М); **Не**, жодного шансу... Хіба наступного разу (І); *No, wie wir i denn heißen? Mizzi natürlich* [9, с. 16] – Ну, як нас усіх звуть? Звичайно ж, Міцці (М); **Не**, як ми **ше** можемо тут називатися? Міцці, **ясно..** (І); *Was glaubst denn du, wie alt ich bin?* [9, с. 62] – Як ти гадаєш, скільки мені років? (М); Скільки б ти мені дав, **га?** (І). У наступному прикладі спостерігаємо відтворення мовлення іноземця, який розмовляє нерідною мовою: «*Sie werden uns unverzüglich hinauslassen, Herr Chibisier*», *sie sprachen den Namen Gibiser zu Fridolins Befremden französisch aus*» [9, с. 18] – **Негайно відпустіть нас, пане Гібізер**. – На подивування Фрідоліна, вони вимовляли це ім'я на французький манер (М); Ви повинні негайно нас відпустити, пане **Жібізьс**, – на превелике здивування Фрідоліна, вони вимовляли ім'я Гібізера на французький лад (І). Як бачимо, іноземний акцент збережено лише в одному з перекладів.

Домінантою авторського стилю на лексичному рівні є вживання стилістично маркованих одиниць. Перекладачі по-різному підійшли до їхнього відтворення. Якщо Н. Іваничук намагається підібрати лексеми з відповідною конотацією, то І. Мегела надає перевагу нейтральним одиницям: *wir plauderten miteinander* – ми **розмовляли** з ним (М); ми собі **балакали** (І); *zu fäseln liebte* – любила **розповідати** (М); **торочила** (І); *in Mariannens Behausung* – у **кімнаті** Маріанни (М); у **помешканні** Маріанни (І); *Gatte* – чоловіком (М); мужем (І); *Sohn eines jüdischen Branntweinschekers in einem polnischen Nest* – син єврея-шинкаря, він виріс у польському **містечку** (М); син єврея-корчмаря, з якогось забутого Богом польського **зака-марка** (І). Проте у деяких прикладах перекладачі відтворюють стилістично забарвлені одиниці оригіналу нейтральними, що у багатьох випадках зумовлене системою української мови:

Haupt – голова (М); (І); *die Physiognomien* – їхні обличчя (М); (І); *sein Antlitz* – його обличчя (М); обличчя його (І); *das schöne Weib* – прекрасну панну (М); красуню (І); *Ehegemach* – спальні (М); подружньої спальні (І). Цікавим видався той факт, що навіть у тих випадках, коли автор оригіналу вживає нейтральну лексему, перекладачі вдаються до стилістичних трансформацій, знаходячи більш експресивну лексему, частіше нижчого регістру. Особливо яскраво це проявляється у перекладі Н. Іваничук: *Mir kann nichts passieren* [9, с. 24] – Що ж таке там може трапитися (М); Що може з нами **приклучитися** (І); ...*daß Sie es mit einer Wahnsinnigen zu tun hatten?* [9, с. 24] – ...що маєте справу з божевільною? (М); ...що маєте справу з **причинною?** (І) (причинний – *позм.* «божевільний»); *sagte Fridolin* [9, с. 37] – відказав Фрідолін (М); врешті **видувив** він **із себе** (І); *nackt* [9, с. 38] – голим (М); **голяка** (І); *der altväterische Klingelton* [9, с. 8] – старовинний дзвоник (М); старомодне **теленкання** дзвоника (І); ... *seine Gattin, die sich eben jäh einem Unbekannten entzogen*... [9, с. 2] – Альбертіна щойно відійшла від незнайомця (М); Вона щойно **спекалася** товариства якогось незнайомця (І). Стилiстичні трансформації є свідченням відкритості перекладачів до використання широких пластів стилістично маркованих одиниць. Такі перекладацькі рішення підсилюють емоційність твору та додають йому розмовної конотації.

Цікаво простежити, як відтворені у перекладі фразеологічні одиниці (далі – ФО). Зауважимо, що обом перекладам властивий відхід від оригіналу – перекладачі часто відтворюють ФО нефразеологічним способом: *ließ sich die Angelegenheit immer noch ins reine bringen* [9, с. 15] – він зможе з'ясувати справу (М); тоді й з'ясує стосунки (І); *Doch Fridolin rührte sich nicht vom Fleck* [9, с. 20] – Але Фрідолін не зрушив з місця (М); Однак Фрідолін не рушився з місця (І); *den Nachtigall stets besonders in sein Herz geschlossen hatte* [9, с. 21] – до якого відчував особливу симпатію (М); Нахтігаль, який любив Фрідоліна (І); *Es kann nicht mehr auf dem Spiel stehen als mein Leben* [9, с. 35] – Я ризикую тільки життям (М); Я ризикую лише своїм життям (І); *wenn's mit rechten Dingen zugeht* [9, с. 41] – За звичних умов... (М); ...наскільки він пригадував (І); *Darüber braucht ihr euch also auch keine grauen Haare wachsen zu lassen* [9, с. 67] – Ну, можете не турбуватися, з цього приводу (М); Тож можеш не турбуватися про це... (І); ...*daß wir aus allen Abenteuern heil davongekommen sind* [9, с. 73] – ...що ми вийшли неушкодженими з усіх цих пригод (М); ...за щасливе повернення з усіх пригод (І). Значно рідше фразеологізми оригіналу відтворено ФО, переважно семантико-стилістичними відповідниками: «*Kurz und gut*» – *er befiß sich eines harmlos-trockenen Tones* [9, с. 68] – **Коротше кажучи**, – він намагався говорити сухо і невимушено (М); «**Одне слово**», – Фрідолін намагався надати своєму голосові діловито-байдужого звучання (І); *Du treibst nur einen besondern Spaß mit mir, um mich völlig verrückt zu machen* [9, с. 35] – Ти тільки жартуєш зі мною, щоб я було зовсім не **втратив глузд** (М); Ти граєшся зі мною, я ж **втрачаю голову** (І); *daß er noch mitten in seiner Jugend stand* [9, с. 13] – що він у **розквіті молодості** (М); що він у **розквіті літ** (І). Часто у тексті перекладу знаходимо ФО або стійкі словосполучення, яких немає в оригіналі. Це є особливістю індивідуального авторського стилю Н. Іваничук: *wirkten irgendwie ernüchternd und beruhigend* [9, с. 20] – діяли на Фрідоліна якось заспокоїливо (М); **привели** Фрідоліна **до тям** і заспокоїли (І); *wenn es mir gelungen ist* [9, с. 26] – якщо мені пощастить (М); якщо **все піде гладко** (І); *Unfaßbare, unsinnige Zweifel wachten*

in ihm auf [9, с. 5] – невловимий, незбагнений сумнів **закрався у його душу** (М); незбагненні, несамовиті ревнощі здивилися у його душі (І); *bisher haben ihm drei Centi Morphin immer noch über den Anfall weggeholfen* [9, с. 8] – зазвичай морфій завжди допомагає йому впоратися з нападом (М); раніше йому достатньо було трьох кубиків морфіну, щоб знову **стати на ноги** (І). Як бачимо, перекладачі балансують між різними стратегіями відтворення ФО. Уведення Н. Іваничук додаткових ФО, на нашу думку, можна пояснити, з одного боку, компенсацією втрат ФО оригіналу, з іншого – бажанням перекладачки посилити експресію.

На морфологічному рівні спостерігаємо доволі часте вживання демінутивів. Авторські іменники-демінутиви перекладачі відтворюють українськими демінутивами, інколи вживаючи також властиві українській мові прикметники-демінутиви, зберігаючи семантику зменшувальності та емоційної оцінності одиниць оригіналу: *im schmalen weißen Messingbettchen* – у своєму маленькому білому ліжечку (М); на своєму вузькому білому ліжечку (І); *in seinem Heimatstädtchen* – у своєму рідному містечку (М); в рідному містечку (І); *Tischchen* – столик (М); (І); *Schönheitspflasterchen* – мушки (М); мушками (І); *Häuflein* – купки (М); невеличкі кучугури (І). Проте простежується й інша стратегія відтворення демінутивів оригіналу, коли зменшувальні суфікси у перекладі втрачаються: *ein Stückchen* – дещо (М); трохи (І); *Wachskerzchen* – свічка (М); (І); *Dirnchen* – дівчини (М); повії (І). Різний підхід перекладачів до відтворення цих виразних стилістичних засобів засвідчують такі приклади: *Dirnchen* – з повією (М); з маленькою шльондрою (І); *Gäßchen* – вулички (М); провулка (І). Як відомо, українцям властива більша емоційність, ліричність, суб'єктивність порівняно зі схильними до ідеалізму та об'єктивності німцями, тому не дивно, що перекладачі вводять у текст перекладу іменники та прикметники зі зменшувально-пестливими суфіксами за відсутності їх в оригіналі: *ihr kleines schmales Gesicht* – її маленьке, худеньке **личко** (М); її дрібне овальне **личко** (І); *am benachbarten Tisch* – за сусіднім **столиком** (М); (І); *kleine Landhäuser* – маленькі селянські **хатинки** (М); сільські **будиночки** (І); *mit dem weißen, kurzen Vollbart* – сиву коротку **борідку** (М); з короткою, білою **борідкою** (І); *aus einer kleinen italienischen Stadt* – з маленького італійського **містечка** (М); (І); *sein Kind* – **донечка** (М); його **донечка** (І); *einen roten Schlafrock* – червоний **халатик** (М); (І); *in solchen kleinen Städten* – у цих маленьких **містечках** (М); у таких собі маленьких **містечках** (І); *die Paare* – **парочкам, парочки** (М); *Vater eines sechsjährigen Mädchens* – має шестирічну **донечку** (М); (І); *es war ein zierliches, noch ganz junges Geschöpf, sehr blaß mit rotgeschminkten Lippen* – дуже **бліденьке** створіння, з яскраво нафарбованими вустами (М); то було цілком юне, тендітне створіння з надто червоними устами на дуже білому **личку** (І). Уведення додаткових демінутивів створює експресивне тло та наповнює переклад більшою суб'єктивністю.

Домінантами індивідуального авторського стилю А. Шніцлера на синтаксичному рівні є надзвичайно активне вживання вставлених конструкцій. Розглянемо, якими стратегіями послуговуються перекладачі у їхньому відтворенні: (1) *Plötzlich, mit einem sehr heftigen Ruck, bog der Wagen seitlich ab*... [9, с. 28] – Несподівано карета **різким поштовхом** завернула убік (М); Раптом екіпаж **рвучко** звернув убік (І); (2) *Von weitem hörte er dumpfe, regelmäßige Schritte und sah, noch ziemlich entfernt, eben um eine Straßenecke biegend, einen kleinen Trupp von Couleurstudenten, die, sechs oder acht an der*

Zahl, ihm entgegenkamen [9, с. 14] – Здалеку він почув глухі розмірені кроки і побачив шість-вісім постатей студентів, які вигулькнули з-за рогу і йшли йому назустріч (М); До нього долинули приглушені, розмірені кроки, а тоді він побачив невеликий гурт студентів, шестеро або восьмеро, які простували йому назустріч (І). (3) *...saß ein dicker Mensch mit einem Schal um den Hals, den Kopf in die Hände gestützt und schlief* [9, с. 43] – ...сидів огрядний чолов'яга, закутаний у шарф, схиливши голову на руки (М); ...виднівся якийсь огрядний чолов'яга з шаликом на шії; він сидів, підперши руками голову, і спав (І). (4) *Nachtigall, wie von seliger Heiterkeit erfüllt, erhob sich, umarmte den Direktor, dieser, empört, fauchte, obwohl selbst Jude, dem Pianisten ein landesübliches Schimpfwort ins Gesicht, das Nachtigall unverzüglich mit einer gewaltigen Ohrfeige quittierte* [9, с. 21] – Нахтігаль у нападі нестримних веселощів встав і обняв директора. Той, незважаючи на те, що й сам був євреєм, грубо облаяв Нахтігаль, на що Нахтігаль негайно відповів ляпасом (М); Нахтігаль, уже на підпитку, підвівся з ослона, обняв директора, а той, хоч і сам був євреєм, розлютився й облаяв піаніста грубою єврейською лайкою, на що Нахтігаль блискавично відреагував ляпасом (І). Як бачимо з наведених прикладів, І. Мегела та Н. Іваничук по-різному підходять до перекладу таких конструкцій: зберігають авторський синтаксис, трансформують вставлені конструкції або опускають. При цьому змінюється структура речень оригіналу та пунктуація, що часто є неминучим у перекладі.

Висновки. Як засвідчує проведене дослідження, відтворюючи домінанти індивідуального авторського стилю, перекладачі балансують між різними стратегіями. Втрата у перекладі знає просторічне, неграмотне мовлення персонажів. На заваді правильній рецепції читачем тексту оригіналу може стати також підсилення експресії за рахунок введення додаткових ФО та стилістично маркованих слів, а також опущення певних словосполучень та речень. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі інших творів А. Шніцлера та їхніх україномовних перекладів із метою отримання більш загальних висновків про можливість відтворюваності авторського стилю та задля узагальнення творчого досвіду перекладачів.

Література:

1. Бродська О. Артур Шніцлер: стилістика творчості. Новітня філологія. Миколаїв: Вид-во МДГУ імені П. Могили, 2007. № 8(28). С. 102–113.
2. Бродська О. Артур Шніцлер в оцінках, відгуках, інтерпретації. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: збірник наукових праць.

- Серія: Лінгвістичні науки. Вип. 85. Одеса: «Астропринт», 2011. С. 14. Серія: Лінгвістичні науки. 23.
3. Мегела І. Маскарад прихованих бажань. Психоаналіз «Траумновелле» Артура Шніцлера. Ейдоси літературознавчого дискурсу. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2016. С. 309–320.
 4. Бродська О. Творчість Артура Шніцлера: контекст австрійсько-українських літературних взаємодій: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05 / КНУ імені Т.Шевченка, 2011. 21 с.
 5. Бродська О. Публіцистичні виступи Артура Шніцлера: дискурс внутрішньої організації тексту. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки. Луганськ: Вид-во Луганськ. нац. ун-ту, 2009. Випуск 19(182). С. 129–137.
 6. Андрієнко Т. Стратегії відтворення інтелектуальних характеристик мовної особистості в перекладі. Наукові записки. Вип. 116. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2013. С. 92–95.
 7. Шніцлер А. Повернення Казанови. Царство снів: повісті. Із нім. переклала Н. Іваничук. Львів: ЛА «Піраміда», 2012. 164 с.
 8. Шніцлер А. Повернення Казанови. Повісті, оповідання. Переклад з німецької та примітки Івана Мегели. Чернівці: Видавництво газети «Молодий буковинець», 2003. 336 с.
 9. Schnitzler A. Traumnovelle: Berliner Ausgabe, 2016. 4. Auflage. 74 S.

Лалаян Н. С. Перевод произведений А. Шницлера на украинский язык (на материале повести «Новелла снов»)

Аннотация. В статье подан материал о творчестве австрийского писателя и драматурга А. Шницлера и перевод его произведений на украинский язык. Определены главные черты индивидуального авторского стиля писателя, произведен сравнительный анализ переводов повести «Traumnovelle», выполненных И. Мегелой и Н. Иваничук, установлено, каких стратегий они придерживаются при воспроизведении доминант

Ключевые слова: Шницлер, перевод, индивидуальный авторский стиль, сравнительный анализ.

Lalaian N. Translation of works by A. Schnitzler into Ukrainian (based on the story «A Dream Novel»)

Summary. The article offers material on the work by the Austrian author and dramatist A. Schnitzler and translation of his works into Ukrainian. The main features of the individual style of the author have been determined, comparative analysis of the translations of the story «A Dream Novel» made by I. Megela and N. Ivanychuk has been made. The strategies applied by the translators while rendering the dominants of the author's writing style have been determined.

Key words: Schnitzler, translation, individual style of the author, comparative analysis.

*Лесінська О. М.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри комунікативної
лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича**Радішевська Д. Д.,**студентка факультету іноземних мов**Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ ФІЛЬМІВ АМЕРИКАНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА ПРИКЛАДІ МАТЕРІАЛІВ ЗА 2000–2015 РОКИ)

Анотація. Стаття присвячена особливостям перекладу назв американських кінострічок українською мовою. Розглядається специфіка перекладу назв кінофільмів і підкреслена важливість їх адекватного перекладу в сучасному світі глобалізації, визначено основні функції назв фільмів, проаналізовано переклади назв відомих кінострічок. Зроблено висновок, що успіх кінострічки багато в чому залежить від вдалого перекладу заголовка.

Ключові слова: переклад, заголовок кінофільму, кінематограф, адаптація.

Постановка проблеми. Формування комплексної системи теоретичних і практичних знань, необхідних перекладачеві під час перекладу назв фільмів з англійської мови українською.

У працях таких дослідників, як І.Г. Мілевич, Б.М. Колодій, К.О. Яровенко, А.Д. Лішанський, частково досліджено застосування комунікативних тактик під час перекладу назв фільмів українською мовою, а також основні прийоми та адаптації назв кінострічок. З.В. Громова, О.В. Крисало, А.В. Антропова, О.М. Щербакова, Ю.О. Приходько в роботах розглядали проблеми й основні помилки під час такого перекладу.

Мета статті полягає у виявленні прагматичних особливостей перекладу назв кінофільмів з англійської мови українською, а також визначенні способу перекладу, використаного перекладачами.

Об'єкт дослідження – назви американських фільмів, предмет аналізу є варіанти їх перекладу в українському кінопрокаті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх двох десятиліть вивчення перекладу назви фільму стало сферою досліджень, що зростає. Одним із основних положень описових перекладів є те, що процес перекладу повинен бути орієнтований на мету. Широко визнаним є також положення, що доцільно враховувати прагматичні (і не тільки мовні) фактори під час перекладу, оскільки вони відіграють помітну роль у цьому процесі.

Кінофільм – це своєрідний культурний феномен, що відображає соціокультурні пріоритети суспільства і також спосіб формування картини світу як окремої особистості, так і лінгвокультурного суспільства загалом. Досить часто саме фільми (незалежно від їх художніх переваг чи недоліків) є головним джерелом і засобом створення образу іншої культури [1, с. 65]. А популярність, як правило, того чи іншого фільму залежить від його назви, яка є своєрідним орієнтиром під час вибору фільму. Отже, основне завдання перекладача полягає у створенні найбільш якісного та зрозумілого еквівалента.

Хороший переклад назви фільму спонукає потенційну аудиторію до перегляду фільму. У зв'язку з цим теорія скопосу Веймєра (1989) обґрунтовує перехід від прескриптивного поняття лінгвістичної еквівалентності до описової концепції функціональної відповідності. Незважаючи на поточне небажання визначати певні норми, вчені, котрі наводили теорії щодо практики перекладу, висунули деякі стратегії, які описували те, що відбувається в процесі перекладу.

Попри те, що дослідженнями цієї теми займалося чимало вітчизняних і зарубіжних науковців і лінгвістів, у зв'язку з відносно нещодавнім зародженням такого напрямку мистецтва, як кінематограф, проблематика теми недостатньо висвітлена в наукових роботах. Крім того, після пояснень Конституційного Суду України основних положень частини 2 статті 14 Закону України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 року № 9/98-ВР (справа про розповсюдження іноземних фільмів), згідно з яким «іноземні фільми перед розповсюдженням в Україні в обов'язковому порядку повинні бути дубльовані або озвучені чи субтитровані державною мовою» [2], український переклад виробництва іншомовного кінематографу стає все більш поширеною та популярною сферою діяльності. Отже, залишається необхідність більш детального вивчення особливостей перекладу назв кінофільмів. Також актуальність обраної теми полягає в необхідності встановити роль культурологічного аспекту під час перекладу назв фільмів як чинника, що впливає на вибір перекладацької стратегії [3, с. 120].

В.М. Комісаров зазначає, що мова як засіб вербальної комунікації є найважливішою частиною культури, всі особливості її структури й функціонування можуть уважатися проявами культури відповідного мовного (або етнічного) колективу [4, с. 161]. Згідно з дослідженнями Пітера Ньюмарка, культуру можна визначити як спосіб життя та його маніфестацію, властиві народів, який використовує певну мову як засіб вираження. Юджин Найда в книзі «Роль контекстів при перекладі» також указує, що «мова завжди є частиною культури, а сенс будь-якого тексту безпосередньо або опосередковано стосується тієї чи іншої культури» [5, с. 11]. У результаті під час перекладу назв кінофільмів культура є основним елементом, який варто враховувати.

Заголовок – ключ до інтерпретації твору (у цьому випадку – фільму), згідно з ним глядач формує власний прогноз щодо змісту кінострічки ще до її перегляду. Деякі науковці поділяють думку, що переклад заголовків фільмів можна порівняти з перекладом афоризмів і прислів'їв, оскільки вони мають схожі

текстові ознаки й дещо подібний підхід до перекладу. З-поміж десятків наявних трансформацій потрібно вибрати лише ту, яка якнайкраще наблизить назву-переклад до оригіналу з погляду таких критеріїв, як структура, експресія та інформативність. Тому процес перекладу фільмонімів (назв фільмів) потрібно розпочинати з аналізу сюжету кінострічки й зіставлення його із заголовком, установивши мету його застосування. Назви фільмів, як показує практика, зазвичай не перекладаються ідентично до оригінальної назви, за винятком фільмів, що містять власні імена, топоніми та інколи й терміни, під час перекладу яких використовуються прямі еквіваленти.

Російський лінгвіст Я.І. Рецкер досить вдало визначив перекладацький еквівалент як «постійний рівнозначний відповідник», що є, як правило, «незалежним від контексту». Звідси «еквіваленти мають постійні відповідники в мові перекладу» [6, с. 11–12]. Цю теорію підтримав український перекладач І.В. Корунець, який уважає, що еквівалент – це щось рівносильне, рівнозначне й відповідне чомусь, може мати лише постійний відповідник.

Однак, аби зберегти особливість та інтригу кінофільму й тим самим не зруйнувати сенс, захований в оригінальній назві, перекладач має зробити нелегкий вибір стратегії перекладу. Аналіз уже перекладених назв фільмів дає змогу виокремити три основні стратегії, якими оперують перекладачі, працюючи з назвами фільмів: прямий переклад, трансформація назви та, власне, заміна назви [7, с. 105–109].

Прямий, або дослівний, переклад полягає в заміні мови оригіналу абсолютними відповідниками мови перекладу. Його використовують тоді, коли в назві відсутні слова, що не мають власних еквівалентів у мові перекладу. Умовно їх можна класифікувати так:

1. Назви, що містять ім'я героя чи героїв:
“Mr. Nobody” – «Містер Ніхто» (2009);
“Mother!” – «Мати!» (2015).
 2. Назви, що містять географічні назви:
“Pirates of the Caribbean” – «Пірати Карибського моря» (2003);
“Everest” – «Еверест» (2015).
 3. Назви, в яких указується дата, день, місяць чи рік:
“One Day” – «Один день» (2011);
“Sweet November” – «Солодкий листопад» (2001).
 4. Фільми, в назвах яких згадуються професії:
“Guardians of the Galaxy” – «Вартові галактики» (2014).
 5. Інші фільми, які не ввійшли у вищевказані групи:
“Requiem For a Dream” – «Реквієм за мрією» (2000).
“The Boy in the Striped Pajamas” – «Хлопчик у смугастій піжамі» (2008);
“Inception” – «Початок» (2010);
“People Like Us” – «Люди як ми» (2012).
- Під час перекладу фільмонімів також може застосовуватися перестановка слів і рекатегоризація, наприклад:
“What Women Want” – «Чого хочуть жінки» (2000);
“The Stanford Prison Experiment” – «Стенфордський тюремний експеримент» (2015).
- Трансформація назви полягає в перекладі за допомогою розширення когнітивної інформації із заміною лексичних елементів [8, с. 15], наприклад:
“Love actually” – «Реальне кохання» (2003);
“This means war” – «Отже, війна» (2012);
“Pitch Perfect” – «Ідеальний глос» (2012);

“A Million Ways to Die in the West” – «Мільйон способів втратити голову» (2014);

або доповнення ключовими словами фільму з метою компенсації в назві змістової недостатності дослівного перекладу [9]:

- “Savages” – «Особливо небезпечні» (2012);
“Into the woods” – «У темному-темному лісі» (2014);
“Monster-in-Law” – «Якщо свекруха – монстр» (2005);
“What to Expect When You're Expecting” – «Чого чекати, коли чекаєш на дитину» (2012);
“The Five-Year Engagement” – «5 років майже одружені» (2012).

Професор В.М. Комісаров, у свою чергу, виділяв лексико-семантичні трансформації, поділені на такі типи:

1) конкретизація – коли слова в англійській мові мають більш ширше семантичне значення й не мають конкретного еквівалента в українській мові;

2) генералізація – коли вужче семантичне значення замінюється більш ширшим;

3) смисловий розвиток (як приклад можна навести переклад назв таких фільмів, як “The hangover” – «Похмілля у Беґасі» (2009), “Daddy’s Home” – «Хто в домі тато» (2015));

4) антонімічний переклад – переклад за допомогою слова з протилежним значенням до слова, що вживається в оригіналі (прикладом є переклад назв “50 First Dates” – «50 перших поцілунків» (2004), “The Wedding Planner” – «Весільний переполох» (2001));

5) додавання слів під час перекладу задля пояснення (наприклад: “Identity Thief” – «Піймай шахрайку, якщо зможеш» (2014));

6) опущення слів під час перекладу;

7) компенсація – передача змістового значення не тими засобами, що були застосовані в оригіналі (“Live Free or Die Hard” – «Міцний горішок 4.0» (2007)) [4, с. 176–185].

Що стосується повної заміни назви, то це та стратегія, коли, створюючи український варіант назви, перекладач бере до уваги не лише оригінальну назву і сюжет, а й майбутніх глядачів, їхні ментальність, потреби й інтереси. Прикладом такої стратегії слугує переклад назви кінострічки “The Bucket List” (2007), який в українському прокаті вийшов під назвою «Доки не склеїв ласті». У цьому випадку відбулася повна заміна назви, проте й оригінал, і переклад передають своєму глядачеві єдину ідею фільму (встигнути зробити все омріяне перед смертю). Іншим прикладом заміни назви фільму під час перекладу є кінострічка «50/50» (2011). Назву мовою оригіналу взято з фільму, де за сюжетом у головного героя виявлено рак і його шанси на одужання становили 50%. Українською мовою назву фільму перекладено як «Життя прекрасне».

До прикладів із повною заміною назви під час перекладу у вітчизняному кінематографі належать також:

- “Playing it cool” – «Серце вицент» (2014);
“The Fast and the Furious” – «Форсаж» (2001);
“The pacifier” – «Луса нянька» (2005);
“The Sisterhood of the Traveling Pants” – «Джинси-талісман» (2005).

Це пояснюється тим, що до застосування цієї стратегії з кожним разом схиляється все більше й більше перекладачів з метою передати зміст фільму українському глядачеві якомога зрозуміліше.

Висновки. У результаті проведеного аналізу перекладу встановлено, що назви фільмів повинні бути перекладені з ог-

ляду як на їх культурний, так і мовний вплив, що разом відіграють дуже важливу роль у практиці перекладу. Отже, процес перекладу заголовків ставить перед перекладачами важкі завдання та вимагає правильних рішень. Від правильності вибору стратегії перекладачем залежить адекватність перекладу, а від уже перекладеного заголовку – сприйняття глядачем кінофільму та його успіх. Адже загалом адекватність перекладу заголовків кінострічок має вагоме значення у правильності трактування культури іншої країни.

Література:

1. Милевич И. Стратегии перевода названий фильмов. Русский язык за рубежом. Челябинск, 2007. № 5. 71 с.
2. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Закони та Положення. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>.
3. Кулинич М.А. Еще раз о переводе названий. Лингвистические основы межкультурной коммуникации. Нижний Новгород: Альт, 2005. 345 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода: лингвистические аспекты. Москва: Высшая школа, 1990. 250 с.
5. Nida E.A. Contexts in translating. John Benjamins Publishing Company. Appleton, 2001. 125 p.
6. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва: Международные отношения, 1974. 216 с.
7. Чернова М.І. Основні прийоми перекладу та адаптації назв кінофільмів. Київ, 2011. 95с.
8. Гарбовський Н.К. Теорія перекладу. Москва, 2004. 109 с.
9. Щербакова О.М. До проблеми українського перекладу американської кінопродукції. URL: www.repository.hneu.edu.ua.

Лесинская О. М., Радишевская Д. Д. Особенности перевода заголовков фильмов американского кинематографа на украинский язык (на примере материалов за 2000–2015 годы)

Аннотация. Статья посвящена особенностям перевода названий американских кинолент на украинский язык. Рассматривается специфика перевода названий фильмов и подчеркнута важность их адекватного перевода в современном мире глобализации, определены основные функции названий фильмов, проанализированы переводы некоторых названий. Сделан вывод, что успех киноленты во многом зависит от удачного перевода заголовка.

Ключевые слова: перевод, заголовок фильма, кинематограф, адаптация.

Lesinska O., Radishevskaya D. The peculiarities of translation of American movie titles into the Ukrainian language (based on the materials released within 2000–2015)

Summary. The present article is devoted to the peculiarities of translation of American movie titles into the Ukrainian language. It deals with the specifics of the movie titles translation and it emphasizes the importance of their adequate translation in terms of present-time globalization. The main functions of movie titles have been determined and certain title translations have been analyzed. The conclusion has been made that movie success is largely determined by the title and its translation into the target language.

Key words: translation, movie title, cinematography, adaptation.

Мілова О. Є.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка
Дроговоз А. А.,
магістрант
Київського університету імені Бориса Грінченка

СКОРОЧЕННЯ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ВІЙСЬКОВОГО ТЕКСТУ І ШЛЯХИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті визначено особливості та специфічні риси військового тексту. Охарактеризовано основні риси передачі змісту скорочень, що властиві військовим текстам. Розглянуто і структуровано класифікацію способів перекладу аббревіацій у військових текстах.

Ключові слова: військовий переклад, військові матеріали, військова номенклатура, військові терміни, спеціальні скорочення, умовні позначення, аббревіації.

Постановка проблеми. З початком інтенсивного розвитку засобів масової інформації, розповсюдження інформації й одночасно з тенденцією до її стислості скорочення та аббревіатури стали зручним засобом комунікацій, вони полегшують запам'ятовування довгих назв і разом із тим функціонування чужих назв без потреби їх розгортання й пояснення. Скорочені лексичні одиниці залишаються в багатьох аспектах загадкою в лінгвістичному плані, оскільки під ними варто розглядати такі фундаментальні проблеми, як проблема структури слова та його значення, проблема морфеми тощо. Переклад скорочень та аббревіатур у військових текстах завжди був важливою темою для вивчення, але протягом останніх десятиліть йому приділяється особлива увага, що зумовлює високий ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Проблематика військового перекладу було предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, до яких можна зарахувати В.П. Нікішину, М.О. Зайцеву, О.Р. Четверікова, С.Я. Ермоленка, С.П. Бібіка, О.Г. Тодора, В.І. Карабана, Л.Н. Беляєва й інші.

Метою дослідження є визначення особливостей військових скорочень і шляхи їх передачі українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціальні види перекладу можуть поділятися на різні види, одним із яких є військовий текст. Специфіка перекладу військових текстів має виражену інформаційну особливість. Це пояснюється необхідністю максимально чітко й точно передавати зміст військових текстів без використання додаткових смислових зворотів і складних лексичних конструкцій.

Основні принципи, способи, прийоми та методи перекладу загалом і спеціального перекладу зокрема притаманні й військовому перекладу. Однак, як зазначає В.П. Нікішина, з огляду на іншу комунікативно-функціональну спрямованість, цьому виду перекладу притаманні спеціальні риси, пов'язані з особливостями стилю, лексики та граматики мови військових матеріалів [1]. У військовому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, оскільки перекладений матеріал може слугувати основою для прийняття важливих рішень, проведен-

ня військових операцій тощо. Тому адекватність перекладу військових матеріалів передбачає не тільки точну передачу змісту матеріалу, а й ретельну передачу його структурної форми, послідовності викладу та низку інших факторів, які можуть уважатися непотрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця. Наприклад, у бойових документах – порядок пунктів і підпунктів, їх позначення (арабськими цифрами та літерами латинського алфавіту), точність передачі дат і часу, координат, географічних назв, нумерація й найменування частин і підрозділів тощо [1].

М.О. Зайцева відзначає, що терміни в мові (тобто слова та словосполучення, що створюються або запозичуються для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів) виникають у результаті прагнення мови до максимально стислої й точної передачі інформації, тобто до такої точності, яка могла б виключати можливість суб'єктивного її тлумачення. Це особливо відображено у військових текстах, тому що їх насиченість термінологією вимагає від перекладача відмінного знання не тільки іноземної військової термінології, а й адекватної української військової термінології та вміння правильно нею користуватися. Звідси випливає, що певні труднощі виникають під час перекладу у військових текстах термінів. Варто пам'ятати, що термін, як правило, перекладається відповідним терміном іншої мови, тому такі прийоми, як синонімічні заміни, описовий переклад, використовуються тільки тоді, коли в мові немає відповідного терміна для перекладу [2, с. 96–102].

Велика кількість військових термінів представлена у вигляді аббревіатур. На думку О.Р. Четверікова, явище аббревіації відображає дух нашої динамічної епохи й пояснюється необхідністю передати якнайбільше інформації за короткий проміжок часу. Переклад військових скорочень передбачає формулювання термінів однієї мови в іншій. Аббревіатури частково представляють назви організацій, об'єднань і навчальних закладів. Наприклад, BGB (US Navy and Marines) – Big Gray Boat. Refersyo large ships, e.g. carrier sand battle ships that are gray in color – велике військово судно; AAE – Artillery Accuracy Effectiveness – ефективність роботи артилерії [3, с. 124–128].

Для доповнення до вищевикладеного Л.Н. Беляєва відзначає, що аббревіатури можуть утворювати різні групи. Вони бувають, наприклад, ідентичні, неаббревіатурні, можуть складатися з літер і цифр, просто з літер, а також запозичені з третьої мови. В англійській мові існують навіть так звані аббревіатури-слова. Їх ще називають смисловими аббревіатурами [4, с. 125].

Основні найбільш уживані сучасні аббревіатури та інші скорочення завжди фіксуються в додатку, розташованому

у великому словнику. Саме тому перекладач має змогу проконсультуватися й розшифрувати лексичне утворення. Але може трапитися так, що скорочення не буде зафіксоване в словнику. У такому випадку необхідно передусім звернутись до контексту і спробувати самому його розшифрувати. Розшифрування маловідомих скорочень – це дуже кропіткий і непередбачуваний процес. Тут можуть знадобитись і додаткова література, і навіть консультація спеціаліста. Знайшовши розшифрування й переклад скорочення в словнику або особисто його розкодувавши, перекладач може застосовувати це лексичне утворення в тексті перекладу [4, с. 198].

У військових документах у великій кількості можна також зустріти умовні позначення документів, організацій, органів. Такі позначення слугують указівником на певний документ, тобто з метою економії місця та збереження неперервності викладу думки (назви документів, як правило, громіздкі й можуть впливати на хід думки) назви скорочують до умовних букв і цифр. Лексика військових і технічних матеріалів характеризується використанням великої кількості скорочень. Абревіація полягає в забезпеченні передачі максимальної кількості інформації (сміслового змісту) при мінімальному використанні матеріальної оболонки мови (звукової оболонки і графічної форми), тобто в підвищенні ефективності комунікативної функції мови [5, с. 133].

У військовій літературі скорочення залежно від кількості компонентів діляться на одно-, дво-, три-, чотири-, п'ятикомпонентні й більше. Наприклад, однокомпонентні Ju – July, двокомпонентні RJ – Road Junction, трикомпонентні SAC – Strategic Air Command, чотирикомпонентні FEBA – Forward Edge of the Battle Area, п'ятикомпонентні LACAS – Low Altitude Close Air Support. Скорочення також можна поділити на графічні та лексичні. В.В. Борисов зазначає, що графічні скорочення використовуються тільки в письмовій мові й реалізуються в усному мовленні повною формою тих компонентів, які вони представляють у тексті: FA – Field Artillery. Лексичні скорочення включають SvcPlt – service platoon (зводообслуговування); складноскорочені слова transceiver – transmitter + receiver (приймач); абревіатури [5, с. 132–135].

Абревіатури поділяються на звуколітерні абревіатури та акроніми. В усному мовленні звуколітерні абревіатури вимовляються відповідно до алфавітного порядку й за назвою букв: ICR intelligent character recognition (інтелектуальне розпізнавання символів). Акроніми утворюються тільки з перших букв слів і реалізуються в усному мовленні відповідно до правил вимови, прийнятих для звичайних слів, що вимовлені як єдине слово, а не за окремими літерами: HIPEG ['haipɛg] – High Performance External Gun – швидкострільна авіаційна гармата ХАЙПЕГ, LAMP – LinuxApacheMySQL PHP.

Скорочуватися можуть як однокомпонентні, так і багатоконпонентні терміни. Виходячи з напрацювань В.І. Карабана, можемо зробити висновок, що скорочення в англійській мові можуть писатися по-різному: великими та малими буквами, з крапками й без них, разом та окремо, зі знаком дробу або з лігатурою (&, @) [6]. Істотним для перекладу є й те, що скорочення можуть виконувати реченні в різні синтаксичні функції, отримуючи при цьому відповідне морфологічне оформлення відповідно до правил англійської граматики. Тобто скорочення беруть закінчення множини, форму присвійного відмінка, форму минулого часу, приєднують афікси, оформляються артиклем. Усе це також ускладнює їх розумін-

ня й переклад. Особливу складність становить те, що значення скорочення може не збігатися зі значенням термінів у їх повній формі. Наприклад, терміни Military Police – військова поліція, Women's Army Corps – жіноча допоміжна служба сухопутних військ – є назвами певних організацій, а скорочення від цих термінів позначають члена цієї організації: an MP – військовий поліцейський, а WAC – військовослужбовець жіночої допоміжної служби сухопутних військ [6, с. 449–450].

Сьогодні скорочення утворюються з особливою легкістю, що призводить до додаткових труднощів, які ускладнюються ще й тим, що деякі скорочення мають кілька десятків зареєстрованих значень. Наприклад, скорочення A має 60 різних значень в англійській мові, B – 42, CA – 17 тощо. Крім того, існують незареєстровані й неофіційні значення цих скорочень.

Під час перекладу скорочення варто насамперед звернутися до словників. Однак жоден словник не може дати повний список скорочень, які можуть зустрітись в матеріалах. Тому необхідно знати основні прийоми перекладу скорочень. По-перше, необхідно ретельно вивчити контекст, із якого спробувати визначити загальне значення скорочення. Іноді розшифровка дається під час його першої згадки. По-друге, доцільно провести ретельний аналіз структури скорочення й розшифрувати його компоненти.

Науковці С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, О.Г. Тодор розглядають такі способи передачі змісту скорочень [7, с. 119]:

а) повне запозичення англійського скорочення в латинських літерах. Цей спосіб зазвичай використовується під час передавання номенклатурних позначень. Наприклад, UT (Underwater Training) – підводний човен для навчальних цілей – в українській мові може бути переданий як UT. Методом прямого запозичення українською мовою можуть перекладатися марки літальних апаратів (B737-200, ATR-42, DC-8-54), авіаційних – au1085 au1076 – двигунів (RTM322, TRE331-14, JT15D-4), пілотажно-навігаційного обладнання (AN/AC182, LRN500, ASR360);

б) транслітерація. Наприклад, ARTRAC (Advanced Real-Time Range Control) – перспективна система управління «Артрак» з автоматичним перетворенням у реальному масштабі часу одержуваних під час радіосупроводу сигналів FORTRAN (Formula Translation) – процедурна алгоритмічна мова «Фортран»;

в) транскрибування. Наприклад, скорочення SAGE (semi-automatic ground environment) – наземна напівавтоматизована система управління засобами ППО – передається українською мовою як СЕЙДЖ. EAGLE (Elevation Angle Guidance Landing Equipment) – посадковий радіомаяк «Ігл» з управлінням по куту місця;

г) звуколітерне транскрибування. Наприклад, CAD (Computer-Aided Design) – САПР (система автоматизованого проектування); RCS (Radar Cross Section) – ЕІП (ефективна площа розсіювання повітряної цілі); VLSI (Very Large Scale Integration) – НВІС (надвелика інтегральна схема);

д) переклад порожнистої форми. Наприклад, ALFCE (Allied Land Forces, Central Europe) перекладається як ооб'єднані сухопутні війська НАТО на центральноєвропейському напрямку;

е) переклад і переписування. Наприклад, POINTER (Partial Orientation Europe) перекладається українською мовою як канадський інтерферометр з частковою орієнтацією поінтерів;

ж) переклад повної форми і створення на його основі українського скорочення. Наприклад, CIA (Central Intelligence Agency) перекладається українською мовою як Центральне розвідувальне управління й має скорочення ЦРУ;

з) передача англійського скорочення описовим методом. Описовий переклад повинен повністю виявляти технічну сутність скорочення, наприклад: WIDE (Wide-angle nfinity Display Equipment) – призначена для наземних тренажерів ширококутна система сортування повідомлень від EOM візуальної інформації повітряної ситуації.

Крім того, автори англійської військово-технічної літератури широко використовують різні скорочення, які абсолютно неживані в українській мові, наприклад: d.c. (Directcurrent) – постійний струм; a.c. (Alternatingcurrent) – змінний струм; s.a. (Sectionalarea) – площа поперечного перерізу; b.p. (Boilingpoint) – точка кипіння.

Отже, на основі викладеного можна сказати, що скорочення в англомовних військових текстах під час перекладу повинні розшифровуватися й даватися повним позначенням. Поряд зі скороченнями у військових матеріалах для позначення зразків озброєння й бойової техніки широко використовуються умовні індекси (літерні та цифрові) позначення й умовні знаки, які в письмовому перекладі зазвичай не перекладаються, однак за необхідності перекладу можуть викликати певні складнощі. Зазначені вище особливості скорочень в англомовних військових текстах свідчать про те, що вони являють собою специфічний мовний матеріал, який багато в чому відрізняється від звичайних лексичних одиниць, що має враховуватися під час роботи з ними.

Висновки. Отже, у відтворенні аббревіатур і скорочень у військовій галузі застосовуються різні способи перекладу. Для перекладу аббревіатур і скорочень, які використовуються в англомовних військових текстах (транслітерація, транскрибування, повне запозичення, звуко-літерне транскрибування, переклад повної форми, переклад повної форми й створення на його основі українського скорочення), найчастіше використовується переклад відповідною повною формою слова або словосполученням. Цей вид перекладу використовують тоді, коли в мові перекладу відсутній відповідник скорочення. Перекладачеві необхідно мати загальне уявлення про авіацію й авіаційну термінологію, враховувати явище галузевої омонімії, бути готовим до описового перекладу. Для розшифрування скорочень застосовуються такі методи: аналіз контексту, використання словників скорочень та інших допоміжних

матеріалів і довідників, аналіз структури скорочень, використання аналогій.

Література:

1. Нікішина В. Особливості перекладу аббревіатур та інших скорочень. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1041 (дата звернення: 20.04.2018).
2. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов». 2013. Вип. 10. С. 96–102.
3. Четверікова О.Р. Лінгвістичні та перекладацькі відмінності термінів і аббревіатур воєнної тематики. Одеський лінгвістичний вісник. 2017. № 9. С. 124–128.
4. Беляева Л.Н. Теория и практика перевода: учебное пособие. Санкт-Петербург: ООО «Книжный Дом», 2007. 212 с.
5. Борисов В.В. Аббревиация та акроними. Військові та науково-технічні скорочення в іноземних мовах / під ред. А.Д. Швейцера. Москва, 2004. 320 с.
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: навчальний посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 576 с.
7. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 156 с.

Милова О. Є., Дроговоз А. А. Сокращения как характерная черта военного текста и способы их перевода

Аннотация. В статье рассматриваются особенности и специфические черты военного текста. Охарактеризованы основные черты передачи содержания сокращений, присущие военным текстам. Рассмотрена и структурирована классификация способов перевода аббревиаций в военных текстах.

Ключевые слова: военный перевод, военные материалы, военная номенклатура, военные термины, специальные сокращения, условные обозначения, аббревиации.

Milova O., Drohovor A. Abbreviations as a characteristic feature of the military text and methods of their translation

Summary. The article describes the features and specific features of the military text. The main features of the content of abbreviations inherent in military texts are characterized. The classification and classification of methods for translating abbreviations into military texts is considered and structured.

Key words: military translation, military material, military nomenclature, military terms, special abbreviations, symbols, abbreviations.

*Рижкова В. В.,**кандидат філологічних наук,**професор кафедри прикладної лінгвістики**Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»**Кравчук В. В.,**старший викладач кафедри прикладної лінгвістики**Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»**Крутін О. З.,**старший викладач кафедри прикладної лінгвістики**Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»*

МОЖЛИВОСТІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ В УКЛАДАННІ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ДРУКОВАНИХ ТА ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ ВУЗЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ (ГАЛУЗЬ АВІАЦІЙНОГО ДВИГУНОБУДУВАННЯ)

Анотація. Стаття висвітлює сучасні підходи до укладання вузькоспеціалізованих термінологічних друкованих та електронних словників. Створення таких словників розглядається крізь призму теоретичних і практичних аспектів.

Ключові слова: вузькогалузовий, вузькоспеціалізований, термінологічний.

Постановка проблеми. Історія розвитку і становлення світової авіації налічує трохи більше ніж століття, а сам прогрес побудови літальних апаратів стає ще більш вражаючим, відокремлюючи час примітивних літаків-«етажерок» з мотоциклетними моторами від епохи сучасних високошвидкісних реактивних літаків; авіаційна галузь будь-якої країни перетворюється на стратегічно важливий сектор економіки з авіадвигунобудуванням як важливим її складником.

Розвиток народного господарства й машинобудування взагалі та галузі літакобудування зокрема активізує й багато суміжних галузей, які є не менш важливими. Спостерігається збільшення масиву супровідної документації до літальних апаратів і їх частин, орієнтованої на іноземних замовників, яка має потребу в адекватному перекладі. У свою чергу, виникає проблема окреслення термінологічної бази галузі літакобудування з подальшою фіксацією в зручному користувацькому форматі великого масиву термінів за умови його постійного доповнення.

Зберігання великого обсягу термінологічної інформації та її своєчасне оновлення можливе за умови застосування інструментарію комп'ютерної лексикографії, завданням якої є розроблення комп'ютерних алгоритмів, програм, систем і технологій для укладання й використання словників, що, у свою чергу, є одним із найперспективніших напрямів прикладної лінгвістики [4]. Створення вузькогалузового термінологічного тлумачно-перекладного ілюстрованого словника з авіаційного двигунобудування є необхідним практичним кроком у становленні української терміносистеми в авіаційній галузі. Дослідження терміна за його вживаністю значно вдосконалив переклад технічної літератури авіаційного спрямування. З іншого боку,

можливість своєчасного спостереження за змінами вживання термінологічної лексики в текстах і генерування комп'ютерної термінологічної бази даних уможливають створення сучасних електронних однорівневих і багаторівневих словників, які дають змогу щонайменше здійснювати швидкий пошук потрібних слів і швидко змінювати напрям перекладу.

Метою дослідження є розгляд сучасних тенденцій у створенні лексикографічних джерел із подальшим визначенням особливостей цього процесу в площині теоретичних і практичних питань і подальше створення вузькогалузового термінологічного ілюстрованого словника з авіаційного двигунобудування та словникової електронної версії.

Активний розвиток комп'ютерної лексикографії за останні десятиліття в Україні [3; 4; 6 тощо] і за кордоном [8; 9; 10; 11; 12 тощо] поряд із традиційною зумовлює створення багатомовних термінологічних словників. Тлумачний термінологічний словник посідає центральне місце серед спеціальних словників, оскільки в ньому найповніше представлено інформацію про термін, а також наводяться семантичний і стилістичний описи терміна [6, с. 27]. У зв'язку з цим перспективним є дослідження вимог до створення словників такого типу, дотримання яких дасть змогу забезпечити максимальну відповідність його призначення та уніфікованість.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розширенням сфери наукового пошуку лексикографії, яка досліджує методи і практику укладання словників, з'явилися проблеми, систематизація й розв'язання яких потребують певних теоретичних засад. Отже, в наш час лексикографія поділяється на прикладну й теоретичну [6, с. 14]. І якщо прикладна лексикографія забезпечує дослідження найбільш оптимальних і допустимих для сприйняття способів словникового представлення всієї сукупності знань про мову, то теоретична лексикографія охоплює комплекс проблем, пов'язаних із розробленням макроструктури та мікроструктури словника, створенням типології словників [6, с. 21].

Укладена нами друкована версія словника охоплює 755 одиниць спеціальної лексики в галузі авіаційного двигунобуду-

вання й належить до тлумачно-перекладних термінологічних словників.

Для укладання словника обрано алфавітний порядок розміщення словникових статей, оскільки він є найбільш уживаним, а отже, й найбільш звичним для середньостатистичного користувача.

Укладений словник є вузькоспеціалізованим і містить такі структурні елементи, які зазвичай становлять макроструктуру будь-якого словника:

- 1) передмова;
- 2) правила користування словником;
- 3) алфавіт англійської мови;
- 4) корпус словника;
- 5) бібліографічний список.

У передмові зазначається таке: технічна галузь, кількість відібраних та опрацьованих англійських термінів, реєстрові одиниці (слова і словосполучення, а також аббревіатури, які є характерними для галузі авіаційного двигунобудування), особливості створеного словника (наявність транскрипції реєстрових одиниць лексичної системи, що надає йому пе-

ревагу, порівняно з іншими термінологічними словниками; зображення та приклади вживання реєстрових одиниць) [5, с. 81].

Видання розраховано на фахівців авіаційної галузі, перекладачів технічної літератури, викладачів англійської мови, читачів текстів з авіаційної тематики англійською мовою, а також носіїв англійської мови, які вивчають українську мову та цікавляться авіаційною галуззю. Словник має на меті допомогти користувачеві під час роботи з фаховою літературою в галузі авіації.

У правилах користування словником зазначено ключ до системи транскрипції, яку використано в словнику, перелік використаних у словнику скорочень і їх пояснення. Наявність у словнику англійського алфавіту, за яким розміщено лексичні одиниці, полегшить користувачеві процес пошуку слів.

Корпус словника, що містить певну кількість словникових статей, організовано суворо в алфавітному порядку. Алфавітний покажчик розташований посередині та виділено напівжирним шрифтом для оптимізації пошуку слів. Нижче як приклад наведено фрагмент корпусу словника (рис. 1).

Aa

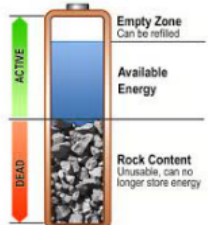
adapter [əˈdæptə] перехідний рознімач / переходник 	a device or special joint for connecting pieces of equipment that cannot be connected directly. [Merriam-Webster] <i>Some starter designs may be causing premature adapter wear.</i> [tennesseeaircraft.net]
aging [ˈeɪdʒɪŋ] приробітка / приработка 	the process of a battery's "health" deterioration. [Electropaedia] <i>The aging process of lithium-ion is cell oxidation, a process that occurs naturally as part of usage and aging and cannot be reversed.</i> [batteryuniversity.com]
aircraft [ˈeəkrɑːft] літак / самолет 	any machine capable of flying by means of buoyancy or aerodynamic forces. [Merriam-Webster] <i>Early aircraft, including airships, often employed flexible doped aircraft fabric covering to give a reasonably smooth aeroshell stretched over a rigid frame.</i> [Wikipedia]
airscrew [ˈeəskruː] повітряний гвинт / воздушный винт 	an aircraft propeller. [thefreedictionary.com] <i>An aircraft propeller or airscrew converts rotary motion from an engine or other mechanical power source, to provide propulsive force.</i> [Wikipedia]

Рис. 1. Фрагмент корпусу словника

У створеному вузькогалузовому термінологічному тлумачно-перекладному ілюстрованому словнику з авіаційного двигунобудування словникова стаття має такі складові елементи: вокабула (тобто заголовне слово); транскрипція терміна; переклад терміна українською та російською мовами; ілюстрація до терміна; дефініція терміна англійською мовою; назва джерела, з якого взято дефініцію; приклад уживання терміна; назва джерела, з якого взято приклад.

Елементи 1–4 розміщено в лівій частині словникової статті, тоді як елементи 5–8 входять до правої частини (див. рис. 1):

Традиційно вокабулу подають напівжирним шрифтом з великої літери. Назви джерел дефініцій і прикладів подаються шрифтом меншого розміру, ніж решта тексту. Уважається, що така розмітка тексту сприяє більш ефективному сприйняттю інформації та полегшує процес пошуку потрібного терміна.

Транскрипція терміна фіксується одразу після вокабули. Її потрібно записувати символами міжнародної фонетичної транскрипції [2, с. 25]. Наявність транскрипції надає користувачеві можливість уникнути фонетичних помилок під час використання термінів в усному мовленні.

Переклад терміна (українською та російською мовами) розміщено безпосередньо під його транскрипцією. Це має значно полегшити користувачеві роботу з технічними текстами авіаційного спрямування.

Для більш повного розкриття значення терміна в словникову статтю додається ілюстрація. Так реалізується принцип наочності.

Невід'ємною частиною будь-якого тлумачного словника є дефініція. Визначення термінів бажано проводити за єдиною, заздалегідь відомою системою параметрів для кожного виду поняття, і воно має бути обмежене однією фразою [1, с. 53]. Це – відносно короткий, переважно словесний опис смислу терміна, а не енциклопедичний опис самого поняття.

У нашому випадку дефініція стисло розкриває значення терміна в галузі авіаційного двигунобудування. З метою дотримання уніфікованої композиції та максимальної відповідності призначення словника його структурі, значення, які мають бути включені до словника термінів в інших галузях науки й техніки, не наводяться.

Посилання на джерело дефініції уможливорює доступ користувачу до інформації, пов'язаної з особливостями вживання терміна.

Приклад уживання терміна забезпечує користувача додатковою інформацією про предмет чи явище, яке позначається терміном. Наприклад: *jet-motor* або *jet motor* – *ракетний двигун (РД): However, in their prior use area these engines are much more economizing than jet motors.*

Усі відібрані до словника терміни стосуються безпосередньо галузі авіаційного двигунобудування: назви деталей, приладів або знаряддя, процесів тощо. Серед них зустрічаються як прості терміни (наприклад, *engine; fuel; rotor*), так і складні за будовою (наприклад, *compression jet engine; air-injection jet engine*), а також наявні аббревіатури (наприклад, *ICE – internal combustion engine; TJE – turbojet engine*).

Електронна версія укладеного нами словника створювалась у комп'ютерній програмі ABBYY Lingvo Tutor x5. Комп'ютерна програма ABBYY Lingvo x5 (професійна версія) – це електронна база, яка містить 220 загальнолексичних, тлумачних і тематичних словників з російської, англійської, німецької, французької, іспанської, італійської, португальської, китайської, турецької, української, латинської, угорської, грецької, данської, казахської, нідерландської, норвезької, польської, татарської та фінської мов. Отже, укладений нами електронний словник з авіаційного двигунобудування можна легко підключити до програми ABBYY Lingvo і використовувати під час здійснення перекладу технічної літератури із цієї тематики.

До електронного словника додається програма-додаток Lingvo Tutor для вивчення слів. За її допомогою можна ефективно вивчати слова, складати власні словники, перевіряти себе на засвоєння лексики. Програма встановлюється на комп'ютер, є зручною у використанні. Основними функціями програми є укладання власних навчальних словників, вивчення слів, використання аудіоуроків, відеоуроків, налаштування навчального процесу та власне програми [7]. Функція налаштування навчального процесу уможливорює створення спеціальних тематичних уроків для засвоєння, наприклад, нечастотної або складної для запам'ятовування лексики.

В основі розробленого нами навчального уроку за темою «Aircraft Electrical System» лежить навчальний словник, укладений за допомогою програми ABBYY Lingvo Tutor x5, до якого входять 222 терміни з перекладом українською та російською мовами, їх транскрипція і приклади вживання англійською мовою. Ці терміни виділено в окрему підтему з корпусу укладеного нами вузькогалузового термінологічного ілюстрованого словника з авіаційного двигунобудування.

Урок за темою «Aircraft Electrical System» можна використовувати як для самостійного навчання з метою збільшення власної термінологічної бази, так і під час навчання студентів.

Висновки. У зв'язку з потребою в удосконаленні перекладацьких ресурсів в авіаційній галузі, створення якісного термінологічного словника в галузі авіаційного двигунобудування з тлумаченням термінів та ілюстративним супроводом є вкрай необхідним кроком.

Відповідно до поставленого завдання, нами укладено друкований вузькогалузовий термінологічний словник з авіаційного двигунобудування, який, крім того, є багатомовним, тлумачно-перекладним, ілюстрованим словником, корпус якого включає 755 одиниць спеціальної лексики відповідної галузі.

Нам вдалося підібрати адекватний обсяг термінологічного матеріалу, забезпечити наявність усієї необхідної інформації в словнику й уникнути непотрібних (зайвих) відомостей.

Електронна версія словника та розроблений навчальний урок у програмі ABBYY Lingvo Tutor x5 за темою «Aircraft Electrical System» покликані полегшити роботу з технічними текстами в галузі авіаційного двигунобудування для користувачів різного рівня володіння англійською мовою.

Література:

1. Герд А.С. Основы научно-технической лексикографии. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1986. 73 с.
2. Гринев-Гриневиц С.В. Введение в терминографию: Как просто и легко составить словарь: учебное пособие. 3-е изд., доп. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 224 с.
3. Комова М. Класифікація термінологічних словників. Вісник Нац. ун-ту «Львів, політехніка». Львів, 2008. № 620: Проблеми укр. термінології. С. 144–146.
4. Комп'ютерна лексикографія: навчальний посібник. Миколаїв: НУК, 2004. 84 с.
5. Моисеев М.В. Лексикография английского языка: учебно-методическое пособие для студентов специальностей 022900 «Перевод и переводоведение» и 022600 «Теория и методика преподавания иностранных языков». Омск: Изд-во ОмГУ, 2006. 92 с.
6. Перебийніс В.І., Сорокін В.М. Традиційна та комп'ютерна лексикографія: навчальний посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. 218 с.
7. Сайт компании ABBYY Lingvo. URL: http://www.abbyy.com/translation_dictionarycorporate.
8. Bergenholtz H., Nielsen S., Tarp S. Lexicography at a Crossroads. Bern: Peter Lang, 2009. 237 p.
9. Kockaert H.J., Steurs F. Handbook of Terminology, Volume 1. Amsterdam: John Benjamins, 2014. 539 p.
10. Nielsen S., Tarp S. Reviewing printed and electronic dictionaries: A theoretical and practical framework. Amsterdam: John Benjamins, 2009. 322 p.

Рыжкова В. В., Кравчук В. В., Крутин А. З. Возможности компьютерной лексикографии в составлении терминологических печатных и электронных словарей узкой специализации (авиационное двигателестроение)

Аннотация. Статья освещает современные подходы к составлению узкоспециализированных терминологических печатных и электронных словарей. Создание таких словарей рассматривается сквозь призму теоретических и практических аспектов.

Ключевые слова: узкоотраслевой, узкоспециализированный, терминологический.

Ryzhkova V., Kravchuk V., Krutin A. Possibilities of computer lexicography in compiling terminological printed and electronic dictionaries of narrow specialization (aviation engine building)

Summary. The article covers the modern trends of compiling printed and electronic field-specific dictionaries of technical terms. Both theoretical and practical aspects of compiling such dictionaries are disclosed.

Key words: dictionary compiling, field-specific dictionaries, dictionaries of technical terms.

Sydor A. R.,
Teacher of the Department of Foreign Languages
of Lviv Polytechnic Nation University
Nanivskyi R. S.,
Teacher of the Department of Foreign Languages
of Lviv Polytechnic Nation University

CREATION OF ENGLISH MEDIA NEOLOGISMS AND METHODS OF THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Summary. New lexical items are analysed on morphological and semantic levels according to the trends of creating neologisms in English-language media. The material for the research are texts and titles from foreign newspapers and magazines, own observations. This research confirms the fact that the problem of neology is very important nowadays. The process of media translation is suggested to do in two stages using different methods of translation.

Key words: neologism, neology, lexical units, lexicology, compensation, transposition, transcription, transliteration, calquing, circumlocutory translation.

Research problem formulation. In the English language there have recently been many new words that require detailed study. The growing number of new nominations led to neology which is looking for new words, their classification, analysis of the factors and ways of their building. The problems and tasks of neology are identification of new words and correction of understanding their meaning, the formulation of new trends in language development based on new language units, determining the ways of their creation, translation and lexicographical decoration.

Creation of words by analogy is not a new phenomenon for philological community. The list of words and their definitions affirms that they are designed for using by intellectuals, people with high level of education, for using elements in intellectual and language games. The appearance of neologisms is caused by extralinguistic factors such as the development of society, engineering and technology, the appearance of new realities that require the reflection in language, as well as purely linguistic needs (the law of economy of language means). The process of appearing neologisms is relentless, it is present in every field of science and society, that's why it is the actual object of research of many linguists.

Literature review. Many scholars were engaged into the problem of neology. Among them I. Andrusiak, J. Arnold, N. Arutyunov, R. Berchfyld, A. Boyarska, Y. Cherkaska, S. Enikheva, V. Hak, N. Izulikin, K. Kovtun, E. Kubryakova, R. Mahachashvili, O. Meshkov, I. Murko, L. Omelchenko, T. Pakhomova, T. Pimakhina, O. Pozdniakova, V. Teliya, A. Yankov, V. Zabolotkina, Y. Zatsnyi, Y. Zhukhtenkocan be distinguished. Scientists H. Busmann, H. Miskevych, O. Radchenko, V. Zabolotkina, assert that neologism is a newly created term, word or phrase that is in the process of entering the general use and is not included into the official or the general language. They proved that when a new word is created, it is initially come through the process of socialization. If neologism is used for a long time, it may occur in new editions of dictionaries. Then this word no longer is considered to be a neologism.

Neologism is assumed by J. Arnold as a linguistic term that refers to any newly created words, word-combinations, a new

meaning of an existing word or words borrowed from other languages, which still keep the novelty. The main fact in the definition of neologisms is considered by A. Radchenko not to be its chronological boundaries but its functional feasibility of a new nomination. The conditions indicated by H. Miskevych and L. Heltsova to promote entering the words into the language are the following: the criterion of accuracy, the impact of extra-linguistic factors and frequency of use of the word. Neologism is characterized by A. Lykovas a word that is at the initial stage of its historical life in the language. The main criteria for determining neologisms are considered by N. Bulanina and N. Topuridze-Sumbatova to be novelty of their content and form.

The purpose of the article is the analysis of new lexical items on morphological and semantic levels, identifying the trends of creation lexical items in English-speaking media.

The main material of research. The huge influx of new words and the need of their description led to the creation of neology as a special branch of lexicology. Some lexicographers and lexicologists attribute the appearance of new words with the space exploration and believe that the limit is 1957, the year of the launch of the first satellite. Thus, the criterion of neologism, on the one hand, is subjective, and, on the other hand, is objective [1, p. 31].

Neologism is a historically variable category, one of units of passive vocabulary, that have not yet entered the active vocabulary. Neologisms are used, on the one hand, for the nomination of new or not yet mentioned concepts and, on the other hand, they are used to replace the previous words with new ones, due to such factors as the tendency to linguistic economy, unification of nominative models, more clearly and more precisely words, expressive and stylistic update [2].

The term "neologism" indicates a new word or a stable combination of words with new form or content. Accordingly kinds of neologisms are the following: actually neologisms that combine shape with novelty of meaning (bio-computer, thought-processor), transformations that combine novelty of form of words with their meanings which has already existed in another form: (sudsier – soap opera, big C – cancer), semantic innovations or re-interpretations where in new meanings are expressed in new forms that existed in the language previously (bread – money, drag – boredom [3, p. 17]).

Neologisms as a rule appear on the base of the existing linguistic tradition using derivation means available in the language. The appearance of a new lexical-semantic variant of the word is considered in pragmatic aspect of variability to be the result of variation in its use in different situations of communication depending on the social, regional, national, age, occupational and other

statuses of participants in communication. The same vocabulary is implemented differently in similar situations by the different segments of native speakers. The use of the word in atypical context by speakers of specific socio-professional groups results in a new shade of meaning which is then become a separate lexical-semantic variant of the word [4].

Any semantic innovation creates pragmatic novelty. A new lexical-semantic variant of the word expands pragmatics of the whole lexeme because in such way the range of situations, contexts and limits for its use broadens [5].

Derivativeness in form and motivation of content have hitherto been acknowledged as indisputable attributes of derivative relationships.

Modern English has at its disposal many ways of establishing new words which include derivation, compounding, conversion, reduction, adjectivization, substantivation, reverse word formation, lexical-semantic way, alternation of sounds and transfer of stress in words (phonological method). However, not all of these methods are used at the same extent, and proportion of each word in word-building process varies. Such methods as word-building and stem-composition give the basic number of lexical innovations [1, p. 29].

We ascertained that conversions, by which transition from original units to units of translation can be realized, are translation transformations. These transformations occur with linguistic units, which have the plan of content and the plan of expression, hence they are semantic-formal in nature and they convert the form and the meaning of source units. Translation transformations are divided into lexical and grammatical ones depending on the nature of linguistic units [6]. There are, moreover, comprehensive lexico-grammatical transformations, where conversion either affects both lexical and grammatical units of the original or are inter-level, namely, they make a transition from lexical items to grammatical ones and conversely.

Compensation is a lexical and grammatical transformation that involves the transfer of semantic or stylistic tone where it is not expressed in the original. One stylistic means is very often replaced by another for reimbursing losses. The need for compensation arises from the fact that in some cases it is impossible to find a full match (semantic and expressive-stylistic) to express a separate segment of original in translation [7].

Transposition is both lexico-grammatical and stylistic transformation, which involves translating one genre or functional style into another genre or functional style. In English texts elements of conversational style are used oftener than in Ukrainian ones, sometimes they have even familiar character. As a result, the interpreter sometimes has to change the text's translation, replacing slang and over familiar words and phrases with more neutral [8, p. 157]. For example: "Ugandan Prime Minister to Be Banned from UK if His Gay Death Penalty Bill Succeeds" [9].

In this example it is offered to use politically more correct neologism than in the original and also to use transformation of generalization.

During translation of neologisms in the texts of English media, we have made a number of ways of neologisms transmission. Next we describe the main ones, according to the specific building of English neologisms.

Transcription, transliteration. These are ways of translating original lexical units by reflecting their forms with the help of the target language letters.

We investigated that samples of English print media are the use of transcription and transliteration for translating neologisms from English into Ukrainian in publicistic texts, for example: "Perhaps there could be a south-south cooperation to work out how to best inspire assistance from microdonors in the North., for one, would be interested in seeing a microcredit project that I could monitor online and could put my \$ 100 dollars into" [10].

Among the ways of translating texts of English-language print media in publicistic style, we have highlighted calquing. As already mentioned, calquing is a way to translate original lexical units by replacing their parts with their lexical equivalents in the target language. Calquing assumes existence of bilateral interlanguage consistencies between elementary lexical units which are used as building blocks for replicating inner forms of source words. Calquing as a way of creating equivalents is similar to literal translation, namely, equivalents of whole words are generated by producing simple equivalents of their parts. Advantages of calquing are brevity and simplicity of obtained equivalents and unambiguous correlation to original words.

Circumlocutory translation is a lexico-grammatical transformation during which source neologisms are replaced by phrases that explain their meanings and give wider explanations of meanings or definitions by the target language. Circumlocutory equivalents are fundamentally different from calquing because circumlocutory ways of translating neologisms require meanings of source units to be irrespective to nature of their links with the external structure of words.

Conclusion and further research prospects. Researches of creating neologisms convince that new vocabulary is formed primarily through word-formation operations and rethinking existent units. Affixation, abbreviations, telescopes, compounding and conversion remain the main ways of creating morphological neologisms. Emerging semantic neologisms is regulated by the law of conserving language facilities that reduces quantitative growing lexical items, directs nominative activity to the secondary nomination and leads to rethinking existent nominative language facilities.

Enriching the language with new lexical units of any type and structure is indubitably a positive side of development and improvement of language and linguistic facilities. Appearing neologisms shows development of society and humanity in general.

Neologisms on the one hand are explained as words or word-combinations that appeared in a certain language during a given time. On the other hand, neologisms are terms that have new meanings of existing words or words borrowed from other languages which still keep a shade of novelty. According to linguists, neologisms are words of any period that are new in relation to the previous period whereby they may be not only new words but also new meanings of the words, and even new phraseological or stable word-combinations. They often appear from already existing elements of the language.

The most efficient ways of neologisms' creating according to the results of the researches are: affixation, reduction, word compounding, conversion. And less productive are borrowings (which are divided into actual borrowings, barbarisms, ksenizms and tracings) and reverse formation of neologisms.

It is noticed that there are no special methods of translation of neologisms in the sphere of scientific and technical terms. Translators have to correlate the existing translation ways and choose

one, which is the most appropriate to the context. We have analyzed basic ways of translating scientific and technical terms.

References:

1. Волков С., Сенько Е. Неологизмы и внутренние стимулы языкового развития. Новые слова и словари новых слов. Л., 1989. С. 43–58.
2. Туровська Л. Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклали Л. Туровська, Л. Василькова. К.: Довіра, 2008. 27 с.
3. English Learner's Digest. К.: Знання, 2009. № 17. 16 с.
4. Арбекова Т. Лексикология английского языка. М., 2002.
5. Биховець Н. Запозичення серед англійських неологізмів. Мовознавство. 2011. № 6. С. 18–21.
6. Sydor A.R. Lexical features of information technology field in contemporary English. Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Філологічні науки. 2016. № 1. С. 234–239.
7. Зененко Н. Лексико-грамматическая специфика газетно-публицистического стиля речи: автореф. дисс. ... канд. фил. наук. М., 2004. 16 с.
8. Ильенко С. О специфике второстепенных членов в неполных предложениях. Л., 1958. 232 с.
9. Ugandan Prime Minister to Be Banned From UK If His Gay Death Penalty Bill Succeeds. The Guardian. 2010. 19 April. P. 8.
10. Crampton T. Will Digital Communication Undermine NGOs? The Observer. 2011. December. P. 7.

Сидор А. Р., Нанівський Р. С. Творення неологізмів в англійських засобах масової інформації та способи їх перекладу українською мовою

Анотація. Проведено аналіз нових лексичних елементів на морфологічному та семантичному рівнях відповідно до тенденцій творення неологізмів в англійських засобах масової інформації. Матеріалом дослідження є тексти та заголовки закордонних газет і журналів, власні спостереження. Робота підтверджує факт, що проблема неології тепер дуже важлива. Пропонується виконувати переклад у два етапи, використовуючи різні методи перекладу.

Ключові слова: неологізм, неологія, лексикологія, компенсація, транспозиція, транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад.

Сидор А. Р., Нанивский Р. С. Создание неологизмов в англоязычных средствах массовой информации и способы их перевода на украинский язык

Аннотация. Проведен анализ новых лексических элементов на морфологическом и семантическом уровнях в соответствии с тенденциями создания неологизмов в англоязычных средствах массовой информации. Материалом исследования являются тексты и заголовки зарубежных газет и журналов, собственные наблюдения. Работа подтверждает факт, что проблема неологии сегодня очень важна. Предлагается выполнять перевод в два этапа, используя разные методы перевода.

Ключевые слова: неологизм, неология, лексикология, компенсация, транспозиция, транслитерация, калькирование, описательный перевод.

Шахновська І. І.,

доцент кафедри англійської філології і перекладу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету

Вознюк А. М.,

магістрант кафедри англійської філології і перекладу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету

ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ ПЕРСОНАЖІВ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено проблемам відтворення емоційних переживань персонажів в англо-українських перекладах дитячої художньої літератури. Керуючись власною емотивною компетенцією, перекладач добирає лексичні та синтаксичні мовні засоби, які є типовими для відповідної емотивної ситуації в цільовій мові. Такі емоційно марковані або емотивні засоби виконують важливу функцію, оскільки забезпечують розуміння читачем внутрішнього світу персонажів, тим самим сприяючи розкриттю творчого задуму автора.

Ключові слова: емоційне переживання, емотивна компетенція, емотивна ситуація, емотивні мовні засоби.

Постановка проблеми. У сучасних комунікативно та дискурсивно спрямованих дослідженнях значну увагу приділено вивченню суб'єктивного чинника в міжособистісній і міжкультурній взаємодії. Категорія емотивності, яка відбиває мовне втілення психічного феномена емоцій, належить до найбільш суб'єктивних і антропонімічних за своєю природою лінгвістичних категорій [1], тому її поглиблене вивчення викликає широку зацікавленість серед представників різних напрямів сучасних мовознавчих студій: лінгвокогнітивного, лінгвопсихологічного, лінгвокультурологічного тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емоційну складову частину комунікативної поведінки мовної особистості в дискурсах різного типу досліджували українські та закордонні лінгвісти: В. Жура, Л. Козяревич, Н. Одарчук, О. Франко, І. Фролова, В. Шаховський. Увага приділялася особливостям емоційно-оцінного дискурсу (Т. Трипольська, Я. Гнезділова, В. Шаховський), впливу емоцій на мовленнєву діяльність мовної особистості (Т. Синьоокова, В. Жельвис, А. Селяєв, М. Drescher), емоційному аспекту невербальної комунікації (Л. Солощук, О. Янова, Г. Крейдлін, S. Niemeier, P. Niedenthal).

Метою статті є вивчення лексичного та синтаксичного аспекту відтворення емоцій у дитячій англійській літературі та її перекладах українською.

Виклад основного матеріалу. Література безпосередньо співвідноситься зі світом емоцій та почуттів людини, тому важливим аспектом дослідження художнього перекладу є його аналіз з погляду адекватності відтворення виявів емоцій та емоційних станів персонажів, а також здатність викликати відповідний емоційний відгук читача. У художньому тексті емоції персонажів втілюються системою мовних одиниць різних рівнів. Такі емоційно марковані, або емотивні засоби виконують важливу функцію, оскільки забезпечують розуміння читачем внутрішнього світу персонажів, тобто сприяють розкриттю творчого задуму автора.

Традиційно основну роль у відтворенні емоцій дійових осіб відіграє лексика. Виділяють три групи лексики, яка вербалізує емоції в художньому тексті: лексика, що називає емоції; лексика, що описує емоції; лексика, що виражає емоції [2]. З огляду на те, що характерною рисою будь-якого твору для дітей є доступність та простота сприйняття, лексика прямої, безпосередньої номінації емоцій значно переважає над іншими групами, забезпечуючи безпомилкове декодування емоційного переживання в контексті твору. Іншою відмінною ознакою репрезентації емоцій у дитячій літературі є значна чисельна перевага позитивно-оцінної лексики:

Oh, the joy of being able to cram large pieces of something sweet and solid into one's mouth! The sheer blissful joy of being able to feel one's mouth with rich solid food! [7, с. 43]. – Чарлі схопив шоколадку, миттю зірвав обгортку і вп'явся в неї зубами. Відкусив великий шматок <...> тоді другий <...> о, яка ж то **радість** запахати в рот величезні кусні чогось солодкого й твердого! Яке неймовірне **блаженство** відчувати в роті тверду й поживну їжу! [6, с. 68].

Хлопчик Чарлі неймовірно радий тримати в руках чудовий шоколад і смакувати його. Його емоції досягають дуже високої інтенсивності, оскільки шоколад він куштує лише раз на рік – сім'я Чарлі бідна та не може дозволити собі розкіш гарно харчуватися, обмежуючись водянистим капустяним супом. Англійська лексема *joy* була відтворена українським еквівалентом *радість*, словосполучення *blissful joy* замінено іменником *блаженство* з метою уникнення повтору лексеми *радість*.

Номінація емоцій типова для авторських коментарів, які експліцитно пояснюють психологічний стан персонажа. Лексеми-номінації емоцій не становлять труднощі для перекладача. Їхній переклад зводиться до підбору прямого словникового відповідника назви емоції в цільовій мові. Іноді в стилістичних цілях дослівний переклад лексеми може супроводжуватися певними трансформаціями, як-от заміна частини мови:

And in a rush of fierce joy he realized he'd found something he could do without being taught – this was easy, this was wonderful! [9, с. 60]. – Гаррі нестямно **зрадів**, усвідомивши, що може **робити** те, чого навіть не **вчився**, – це було легко, це було чудово! [8, с. 68].

Іншим способом відтворення емоцій персонажів у дитячій літературі є опис. У лексичному складі англійської та української мов є низка лексичних одиниць, що описують жести, міміку, рухи. Опис паралінгвістичних засобів вираження емоцій дозволяє читачам встановити їхню модальність:

They all laughed and stamped and clapped their hands, when the dwarves (with poor little Bilbo at the back and nearest

to the whips) came running in, while the goblin-drivers whooped and cracked their whips behind [11, с. 57]. – Усі почвари **зареготали, затупали ногами, заплескали в долоні**, коли гноми (з бідолашним малим Більбо позаду, де найближче було до нагайок) убігли до тієї печери, гнані гоблінами-погоничами, що гейкали та виляскували нагайками [10, с. 65].

Універсальність фізичного вияву емоцій у двох мовах уможливорює переклад англійських лексем *stamp, clap one's hands* за допомогою їхніх словникових відповідників *затупати ногами та заплескати в долоні*, а переклад англійського дієслова *laugh* – шляхом добору контекстуального відповідника *реготати*. Опис невербального компонента емоцій персонажів-гоблінів сигналізує читачам, що вони радіють через появу нових в'язнів – гномів і гобіта.

Окрім використання прямого та контекстуального відповідника, опис емоційного переживання може здійснюватися шляхом застосування низки перекладацьких трансформацій, найбільш частотною серед яких є трансформація додавання, що зумовлено, на наш погляд, більшою експліцитністю української мови порівняно з лаконічністю англійської:

Albus Dumbledore had got to his feet. He was beaming at the students, his arms opened wide, as if nothing could have pleased him more than to see them all there [9, с. 91]. – Підвівся Албус Дамблдор. Розвівши руки, він широко всміхнувся до учнів, неначе ніщо в світі не могло його так втішити, як сяючі лиця всіх його вихованців [8, с. 126].

Подекуди натрапляємо на уривки, коли номінація емоцій поєднується з їхнім описом:

Calcifer obviously felt terribly unsafe. His orange eyes were round with fear, and he kept shooting feeble little arm-shaped flames out on either side, in a useless attempt to take hold of the sides of the shovel [13, с. 331]. – Крім того, Софі побачила, що Кальциферові **жахливо незатишно та страшно**. Жовтогарячі очі вогненного демона **виприщилися від переляку**, і він **гарячково випускав у різні боки тоненькі язички-ручки**, безуспішно намагаючись схопитися за краї совка [12, с. 256].

Безпосереднє вираження емоцій реалізується власне емотивними висловленнями персонажів дитячої літератури, які є результатом складної взаємодії лексики, що входить до їхнього складу, та синтаксису. Невід'ємну складову частину емотивних висловлень становить їх інтонаційне оформлення. Просодична характеристика мовлення персонажів у художній літературі не має фізичного втілення, що, однак, не означає елімінації цієї властивості, адже вона є надто важливою [3, с. 169]. Передати емоції в художньому тексті дозволяє пунктуація, а також сукупність лексичних та синтаксичних засобів [3, с. 169; 4, с. 238].

Емотивні висловлення характеризуються функціонуванням в їхньому складі власне емотивних лексичних одиниць, які в дитячій художній літературі представлені вигуками та словами із суфіксами емоційної оцінки. Слідом за І. Скачковою зазначимо двосторонній характер взаємодії контексту та вигуків, що функціонують у цьому контексті: вигуки сигнализують про емотивність контексту, а контекст, у свою чергу, виявляє емоції, які співвідносяться із цим вигуком [5, с. 12]. Під час продукування висловлення-реакції мовець добирає вигук, що якнайкраще відповідає його комунікативній інтенції, адже від використання емотивних знаків залежить ілюктивна сила висловлення. Як свідчать результати дослідження, інтерпретація прагматичного значення багатозначного вигуку здійснюється

з опорою на контекст, в якому натрапляємо на опис невеликого прояву емоції або її пряму номінацію:

"And here comes Mike Teavee!" – said Grandpa Joe. "Good heavens! What have they done to him? He's about ten feet tall and thin as a wire!" [7, с. 111]. – «А он і Майк Тіві!», – повідомив дідунь Джо. – **О боженьку! Що з ним? Він метрів три заввишки і тонюсенький, як дрот!**» [6, с. 221].

У наведеному фрагменті вигук *Good heavens!* є сигналом емоції «тривожного здивування», на яку вказує широкий контекст. Цей вигук є також багатозначним в українській мові та перекладається прямим еквівалентом *О боженьку!*

Іноді перекладачі не можуть знайти оптимальний відповідник для відтворення вигуку в цільовій мові, тоді вони або заміняють вигук невивуковим виразом із подібним значенням, або вилучають його, або підбирають функціональний аналог, тобто вигук, який виражає ту саму емоцію в подібній ситуації в цільовій мові, що спостерігаємо в наведеному нижче прикладі:

– **Holy mackerel!** – cried Mr Teavee. – You mean we might have a collision? [7, р. 96]. – **Сто чортів у печінку!** – вигукнув пан Тіві. – Тобто ми можемо зіткнутися? [6, с. 191].

Англійський вигук на позначення сильного ступеня здивування *Holy mackerel!* замінено українським вульгарно-розмовним виразом *Сто чортів у печінку!* Обидві лексеми належать до стилістично зниженої лексики, несуть високий емоційно-експресивний заряд, тому вважаємо переклад адекватним.

Лексичне наповнення емотивних висловлень персонажів дитячої літератури не можна розглядати окремо від їх синтаксичної організації. Як свідчать результати дослідження, в українській і англійській мовах наявні спільні та відмінні синтаксичні мовні засоби вираження емоцій, знання яких є вкрай важливим для перекладача. До спільних засобів належать структури з повторами та вигуками, незакінчені й еліптичні конструкції, риторичні запитання, односкладові номінативні речення. Здебільшого емотивні засоби, спільні для двох мов, не спричиняють жодних складнощів під час перекладу і зазвичай просто «копіюються» з вихідної мови в мову перекладу.

– **You! You!** – cried Thorin, turning upon him and grasping him with both hands. – **You miserable hobbit! You undersized <...> burglar!** – he shouted at a loss for words, and he shook poor Bilbo like a rabbit [11, с. 114]. – **Ти! Ти!** – загримів Торін, обертаючись до гобіта й хапаючи його обома руками. – **Ти, жалюгідний гобіте! Ти, куций <...> злодію!** [10, с. 273].

Специфічна модель емотивного синтаксису англійської мови *You + Noun!* належить до двоскладних структур із простим іменним присудком. Характерною особливістю таких речень є відсутність дієслова-зв'язки. Висловлення на основі цієї моделі маркують вульгарно-розмовний стиль мовлення. Їхнім типовим лексичним наповненням є іменники-пейоративи. Перекладач копіює структуру речення, але в українській мові сама модель *Ти + Іменник!* є нейтральною, на емоційність вказує лише лексика – *Ти, жалюгідний гобіте! Ти, куций <...> злодію!* Підвищення емоційної насиченості мовлення персонажа досягається шляхом повторення апелятивного займенника *you / ти* в українській мові.

Взагалі, повтори, будучи невід'ємним атрибутом розмовного мовлення, є одним із найбільш частотних засобів вираження емоцій персонажів дитячої літератури в обох мовах. У стані сильної емоційної напруги мовцю важко підібрати потрібні слова, тож він, заощаджуючи розумові зусилля, вдається до повторення одного або декількох елементів висловлення. Пов-

тори вживаються як в межах одного речення-висловлення, так і як стилістичний прийом синтаксичного паралелізму, коли низка речень має аналогічну будову:

– *Ron! Ron! Where are you? The game's over! Harry's won! We've won! Gryffindor are in the lead! 'shrieked Hermione, dancing up and down on her seat and hugging Parvati Patil in the row in front* [9, p. 164]. – *Рон! Рон! Де ти? Гра скінчилася! Гаррі переміг! Ми виграли! Грифіндор – лідер!* – волила Герміона, танцюючи на сидінні й обіймаючи Парваті Патіл, яка стрибала в нижньому ряду [8, с. 229].

У наведеному прикладі сильний ступінь емоції радості виражають лексичні та синтаксичні повтори. Паралельність конструкцій (*Harry's won!*, *We've won!*) додає висловлюванню додаткової емоційності; у процесі перекладу цього не було відтворено – *Гаррі переміг! Ми виграли!*. Однак загальний зміст разом із наявним в оригінальному тексті експресивним забарвленням було передано без змін.

Для емоційних висловлень персонажів дитячої літератури характерні прості непоширені речення.

– *It's disgusting! – the BFG gurgled. – It's sickable! It's ortsome! It's maggotwise! Try it yourself, this foul some snozzcumber!* [15, с. 35]. – *Жахіннявщина! – бурмотів ВДВ. – Блюйно! Отруйно! Ось візьми й сама скуштуй цей бридогідний ойгірок!* [14, с. 59].

Лише в разі описів в авторському мовленні невербального компонента емоцій в англійських текстах і українських перекладах вживаються складнопідрядні та складносурядні речення, ускладнені однорідними членами, дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами:

The colour was rushing to his cheeks, and his eyes were wide open, shining with joy, and in the centre of each eye, right in the very centre, in the black pupil, a little spark of wild excitement was slowly dancing [7, с. 38]. – *Щоки його порожевіли, широко розплющені очі радісно сяяли і в центрі, у самісінькому центрі кожного ока, у глибині чорних зіниць танцювали іскорки несамомотої радості* [6, с. 75].

У наведеному прикладі в обох мовах використовується модель емоційно-нейтрального складносурядного речення. Про переживання персонажем радісного збудження свідчить лексика опису та номінації емоцій: *The colour was rushing to his cheeks* та *his eyes were wide open, shining with joy*, метафоричним виразом *little spark of wild excitement was slowly dancing*.

Висновки. Отже, основним завданням перекладача дитячої літератури є використання таких лексичних та синтаксичних емотивних мовних засобів, які, з одного боку, були б простими і доступними для сприйняття, а з іншого – забезпечували максимальне наближення прагматичного потенціалу тексту оригіналу до тексту перекладу. Перспективою дослідження є розгляд відтворення стилістичного потенціалу емотивних мовних засобів у текстах дитячої літератури.

Література:

1. Кобрин О. Модусные коммуникативные категории и их реализация в современном английском языке. Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство: сб. в честь Е.С. Кубряковой. М.: Языки славянских культур, 2009. С. 319–333.
 2. Шаховский В. Лингвистическая теория эмоций: монография. М.: Гнозис, 2008. 416 с.
 3. Почепцов Г. Предложение. Теоретическая грамматика современного английского языка / ред.: И. Иванова, В. Бурлакова, Г. Почепцов. М.: Высшая школа, 1981. С. 164–281.
 4. Солошук Л. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі: монографія. Харків: Константа, 2006. 300 с.
 5. Скачкова И. Междометные референции к категориальным эмоциональным ситуациям (на материале английской и русской художественной коммуникации): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Волгоград, 2006. 18 с.
- Джерела ілюстративного матеріалу:*
6. Дал Р. Чарлі і шоколадна фабрика. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. 239 с.
 7. Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory. Penguin Group USA, 2001. 334 p.
 8. Ролінг Дж.К. Гаррі Поттер і філософський камінь. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 320 с.
 9. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. London: Bloomsbury Publishing Plc. 231 p.
 10. Толкін Дж.Р.Р. Гобіт, або Туди і звідти. Перекл. з англ. О. О'Лір. Львів: Астролябія, 2007. 320 с.
 11. Tolkien J.R.R. The Hobbit. N-Y.: Harper Collins, 1995. 271 p.
 12. Джонс Д.В. Мандрівний замок Хаула. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 352 с. (Дивовижні світи).
 13. Jones D.W. Howl's Moving Castle. NY.: Harper Collins, 2012. 448 p.
 14. Дал Р. ВДВ (Великий Добрий Велетень): повість / за ред. І. Малковича. Перекл. з англ. В. Морозова. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 272 с.
 15. Dahl R. The BFG. Puffin Books / Roald Dahl. NY.: Penguin Group, 1998. 142 p.
- Шахновская И. И., Вознюк А. М. Отображение эмоций персонажей детской художественной литературы: переводческий аспект**
- Аннотация.** Статья посвящена проблемам репрезентации эмоциональных переживаний персонажей в англо-украинском переводе детской художественной литературы. Руководствуясь собственной эмотивной компетенцией, переводчик подбирает лексические и синтаксические языковые средства, которые являются типичными для соответствующей эмотивной ситуации в целевом языке. Такие эмоционально маркированные, или эмотивные средства имеют важную функцию, поскольку обеспечивают понимание читателем внутреннего мира персонажей, таким образом способствуя раскрытию творческого замысла автора.
- Ключевые слова:** эмоциональное переживание, эмотивная компетенция, эмотивная ситуация, эмотивные языковые средства.
- Shakhnovska I., Voznyuk A. Representation of the emotions of characters in children's fiction: translation aspects**
- Summary.** The article deals with the problems of representation of emotions of characters in the English-Ukrainian translation of children's fiction. Following his own emotional competence, a translator chooses lexical and syntactic language means typical of the corresponding emotive situation in the target language. Such emotionally marked or emotive means perform an important function, since they give the reader the insight into the inner world of characters ensuring adequate understanding of the author's message.
- Key words:** emotion, emotional competence, emotive situation, emotive language means.

*Shchypachova D. S.,
English Teacher,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"*

PECULIARITIES OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION

Summary. The article has been devoted to the investigation the peculiarities of texts of scientific and technical style and analysis of the grammatical and lexical features of scientific and technical texts. The paper contains some examples of difficulties concerning the translation of scientific and technical materials. The article outlines the main requirements which should be met by the translator while translating texts of a given style.

Key words: applied discipline, vocabulary, grammar, emotivity, terminology, abbreviation, accuracy, syntactic structure, polysemantic words, author's idea.

Introduction. At present, there is a need to distinguish the scientific and technical translation not only as a special kind of translation activity and a special theory investigating this type of activity, as well as assigning the status of an independent applied discipline to the scientific and technical translation [3]. From the point of view of linguistics, the characteristic features of scientific and technical literature extend to its stylistics, grammar and vocabulary. The main task of scientific and technical translation is the extremely clear and accurate communication of information to the reader. This is achieved by logically substantiating the actual material, without explicitly expressed emotivity [1]. The style of scientific and technical literature can be defined as formal-logical.

Scientific and technical texts reveal a number of grammatical features. The most typical lexical sign of scientific and technical literature is the richness of the text with terms and terminological phrases, as well as the presence of lexical constructions and abbreviations.

The **purpose** of the article is to identify the features of translating technical literature.

The purpose of this work has the following **objectives**:

1. Investigate the peculiarities of texts of scientific and technical style.

2. Analyze the grammatical and lexical features of scientific and technical texts.

The characteristic features of the scientific and technical style are its informativeness (meaningfulness), logic (strict sequence, a clear connection between the main idea and details), accuracy and objectivity, clarity. Texts of this style can have these features to a greater or lesser degree; all such texts show a predominant use of linguistic means that contribute to the satisfaction of the needs of this sphere of communication. In the field of vocabulary, this involves the use of scientific and technical terminology and special vocabulary [12].

With respect to the syntactic structure, English texts of scientific and technical content differ in their constructive complexity. They are rich in participial, infinitive and gerundial constructions, which sometimes make it difficult to understand the text and put additional tasks for the translator.

Abundance with terms is one of the defining characteristics of the scientific and technical text. In the scientific and technical

text, the share of terminological vocabulary is no more than 25%, and the main part of the vocabulary is general scientific, general technical and commonly used words [9]. Therefore, scientific and technical vocabulary can be divided into terminological and nonterminological, which includes general scientific, general technical and commonly used vocabulary. This division and classification are to a certain extent conditional because of the mobility of the vocabulary, the process of its constant replenishment with new units, and also because of the polysemantic words that enable them to function in different layers of the lexical content of the language. The same term in different sublanguages can express different concepts. The term "valve" refers to an electronic lamp, a crane in heat engineering, a valve in the engine industry, instrumentation, hydraulics, "storage" – memory; in other areas it actively functions as a warehouse, storage, accumulation. The technical term "frame" means: a frame in any device, a frame in machine tools, a frame in construction, a frame in movie production and television. Hence, the term, functioning in various spheres, can turn out to be polysemic.

In English scientific and technical texts an important place is occupied by a variety of types of abbreviations. Since they function independently, they are fixed in lexicographic sources and often become more known than their sources (radar, sonar, laser), they can be considered lexical units of the scientific and technical language. In English and the language of abbreviation, by sound and graphic form, it is customary to divide into abbreviations and acronyms.

There is an extensive group of words and terms called "false friends of an interpreter" (e. g. contribution – технологічний, data – дані, instance – екземпляр, simulation – моделювання), transliteration translation of which leads to distortions of the meaning of the translated text.

Terms should provide a clear and accurate indication of real objects and phenomena, establish a clear understanding of the experts of transmitted information. Therefore, special requirements are imposed on this type of words. First of all, the term should be precise, have a strictly defined meaning, which can be revealed by a logical definition that establishes the place designated by the term concept in the system of concepts of a given field of science or technology.

To a great extent it favors the mutual understanding of specialists and the wide use of special general technical vocabulary, which also constitutes one of the specific features of the scientific and technical style. These are words and combinations that do not have the property of a term to identify concepts and objects in a certain area, but are used almost exclusively in this sphere of communication, selected by a narrow circle of specialists, familiar to them, allowing them not to think about the way of expression of thought, but to concentrate on the essence of the matter. Special vocabulary includes all possible derivatives of terms, words used in describing the connections and relations between terminologically designated concepts and objects, their properties and features, as well as a num-

ber of national words that are used, however, in strictly defined combinations and thus specialized. Such vocabulary is usually not fixed in terminological dictionaries, its meanings are not specified by scientific definitions, but it is no less characteristic of the scientific and technical style than the terms. In electronics manuals, for example, the voltage is applied – напруга подається; the magnetic field is set up – магнітне поле створюється; the line is terminated – ланцюг виводиться на затискачі; the switch is closed – перемикач замикається. Compliance with the norms of the use of special vocabulary puts before the translator special tasks when creating the text of the translation.

English scientific and technical materials reveal a number of grammatical features. Any “scientific and technical grammar” is not developed. In scientific and technical speech, the same syntactic structures and morphological forms are used, as in other functional styles. However, a number of grammatical phenomena are noted in this style more often than in others, some phenomena, on the contrary, are found in it relatively rarely, others are used only with a characteristic lexical “scope” [2]. The general properties of the scientific and technical text cannot but be reflected in the syntactic structure of the utterance. For such materials, definitions of concepts and a description of real objects are especially characteristic by indicating their properties. The hidden definitions are also the numerous attributive groups, which are used in large numbers in scientific and technical materials. After all, calling a device a mechanically timed relay (механічно встановлене реле) is just like defining it as a relay which is mechanically timed (реле, що встановлене механічно). Such definitions make it possible to point out the most diverse features of an object or phenomenon: a medium-powered computer, silicon rectifiers (a silicon diode). The number of definitions in such combinations can be very significant.

The scientific and technical materials of the English language are characterized by the predominance of simple sentences, which, on average, make up more than 50% of the total number of sentences in the text. At the same time, the number of complex sentences is relatively small. This phenomenon is unusual for the corresponding style in the Ukrainian language, where complex sentences are used very widely. In this regard, English-Ukrainian technical translations often use the combination of sentences, resulting in two or more simple sentences of the English original correspond to one complex sentence in the Ukrainian translation.

A translation using a dictionary of unfamiliar unambiguous terms is straightforward. It is different when one English term corresponds to several Ukrainian ones, for example: switch – викиач, перемикач, комутатор. In this case, a conscious choice of an analogue can be dictated only by a good knowledge of this subject. Let's take a sentence: Most of the modern radio-transmitters can communicate both telegraph and telephone signals. Two variants of translation are possible: *Більшість сучасних радіопередавачів можуть передавати як телеграфні, так і телефонні сигнали* or *Більшість сучасних радіопередавачів можуть працювати як в телеграфному так і в телефонному режимі*. The second version of the translation will be more correct.

When translating an English text, the translator must fully and accurately convey the author's idea, embodying it in the form inherent in the Ukrainian scientific and technical style and by not transferring to the Ukrainian text the specific features of the English script. In the English text, the personal forms of the verb are predominant, whereas the Ukrainian scientific style is characterized by impersonal or indefinite personal constructions.

In English texts of a descriptive nature, the future time for the expression of ordinary action is often used. Guided by the context, such sentences should be translated not by the future, but by the present.

In English scientific and technical texts passive constructions are especially common, whereas in the Ukrainian language the passive voice is used much less often. When translating, therefore, it is necessary to resort to the replacement of passive constructions with other means of expression more characteristic of the Ukrainian language.

Conclusions. As a result of the study of the scientific and technical text, it can be concluded that the main stylistic feature of this text is an accurate and clear presentation of the material in the absence of expressive elements that give the speech emotional scope. In the scientific literature there are almost no metaphors, metonymic transpositions and other stylistic figures widely used in fiction [1].

For all its stylistic remoteness from the live spoken language, the scientific and technical text includes a certain number of more or less color-neutral phraseological combinations of a technical nature. The main requirements that a scientific and technical translation must meet are: accuracy – all provisions interpreted in the original must be stated in the translation; Compression – all the provisions of the original should be stated, concise and laconic; clarity – the conciseness and brevity of the language of translation should not interfere with the presentation of the vocabulary, its understanding; literariness – the text of the translation must satisfy the generally accepted norms of the literary language, without using the syntactic constructions of the original language.

In the course of the study, one can also highlight that the characteristic features of the scientific and technical text are:

- 1) the scope with special terms and terminological combinations;
- 2) the presence of grammatical and lexical constructions;
- 3) a discrepancy in the use of similar stylistic features in the original and translation;
- 4) the different frequency of use of certain parts of speech.

All terms are combined into terminological systems that express the concepts of science and technology. The difficulties encountered in the translation of terms are related to the shortcomings inherent in existing terminology systems.

Translation of the scientific and technical text must correctly convey the meaning of the original in a form that is as close as possible to the form of the original. Retreats should be justified by the peculiarities of the Ukrainian language, the requirements of style. Translation as a whole should not be either a literal or a free retelling of the original, although elements of both are necessarily present. It is important not to lose the essential information of the original.

References:

1. Апполова М. Грамматические трудности перевода. М., 1977.
2. Бархударов Л. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975.
3. Берков В. О словарных переводах. Мастерство перевода. Сб. 8. М.: Сов. писатель, 1971.
4. Виноградов В. Введение в переводоведение. М., 2001.
5. Ермолович Д. Основы профессионального перевода. М., 1996.
6. Казакова Т. Практические основы перевода. СПб: Союз, 2001.
7. Комиссаров В. Лингвистика перевода. М., 1980.
8. Комиссаров В. Слово о переводе. М.: Межд. отношения, 1973.

9. Латышев Л. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы ее достижения. М., 1986.
10. Львовская З. Теоретические проблемы перевода. М., 1985.
11. Миньяр-Белоручев Р. Теория и методы перевода. М., 1996.
12. Швейцер А. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988.

Щипачова Д. С. Особливості науково-технічного перекладу

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей текстів науково-технічного стилю й аналізу граматичних і лексичних особливостей наукових та технічних текстів. Матеріал містить деякі приклади труднощів, пов'язаних із перекладом науково-технічних текстів. У статті перелічені головні вимоги, що постають перед перекладачем під час перекладу текстів даного стилю.

Ключові слова: прикладна дисципліна, словник, грамати́ка, емотивність, термінологія, аббревіатура, точність, синтаксична структура, полісемантичні слова, ідея автора.

Щипачева Д. С. Особенности научно-технического перевода

Аннотация. Статья посвящена исследованию специфики текстов научно-технического стиля и анализу грамматических и лексических особенностей научных и технических текстов. Материал содержит некоторые примеры трудностей, связанных с переводом научно-технических текстов. Статья перечисляет основные требования к переводчику в процессе перевода текстов данного стиля.

Ключевые слова: прикладная дисциплина, словарь, грамматика, эмотивность, терминология, аббревиатура, точность, синтаксическая структура, полисемантические слова, идея автора.

Машкина Е. Н.,*кандидат филологических наук, старший преподаватель
кафедры общего языкознания и германистики**Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова***Самофалова Е. В.,***преподаватель кафедры английского языка технического направления № 1**Национального технического университета Украины**«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

ЭЛЕМЕНТЫ МАГИЧЕСКОГО В МЫШЛЕНИИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА НА МАТЕРИАЛЕ ВИРТУАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ В ЖАНРЕ АФОРИЗМА

Аннотация. В статье рассматриваются особенности изучения проблемы вербализации элементов магического мышления в виртуальном тексте жанра афоризма. В исследовании говорится о сосуществовании различных элементов мышления. Важным положением является тот факт, что элементы магического мышления не являются присущими исключительно примитивным социумам, а присутствуют в полной мере в мышлении современного человека. Выделяются жанровые особенности интернет-афоризмов. Текст интернет-афоризма рассматривается как способ вербализации элементов магического мышления.

Ключевые слова: магическое мышление, прелогическое мышление, афоризм, интернет-афоризм.

Постановка проблемы. В современных условиях стремительно меняющегося мира с учетом возникновения новых задач и проблем, в том числе и таких как глобализационные процессы и проблема искусственного разума, внимание всех сфер науки к проблемам человеческого мышления велико как никогда в человеческой истории. И вопросы эволюции мышления в разработке указанных проблем особенно актуальны. Таким образом, вопрос так называемых магических элементов в мышлении современного человека представляет собой достаточно перспективную область исследования. И, поскольку особое место виртуального общения в современном мире не вызывает возражений, интерес лингвистов именно к виртуальному дискурсу является вполне логичным. Стоит отметить, что комплексное изучение проблемы отражения принципов магического мышления в языке современного виртуального пространства не получило еще должного развития в современных лингвистических исследованиях, что обуславливает актуальность работы.

Оценка самого факта наличия подобных структур в человеческом мышлении – сложный этико-философский вопрос, в нем могут быть как положительные черты: «... вера в сверхъестественное действительно может быть случайным продуктом когнитивной системы, которая в остальном выполняет полезную работу» [1, с. 312], так и отрицательные, связанные с ролью некоего тормоза в научно-техническом прогрессе. Ограниченный объем исследования, безусловно, не позволяет ответить на вопрос о причинах сохранения элементов магического в мышлении современных людей, живущих в условиях развитой техногенной цивилизации, однако роль магических элементов в мышлении человека – проблема остроактуальная, в том числе и ввиду развития и широкого распространения манипулятивных стратегий в современном медиапространстве

и появления тех, кто использует их с неблагоприятными целями. Отметим, что вера в сверхъестественное и магия могут рассматриваться как человеческие универсалии [2, с. 535], не являясь, таким образом, феноменом, свойственным какой-либо одной группе, а имеющей общечеловеческий характер.

Материалом для исследования послужили виртуальные тексты жанра афоризма.

Таким образом, цель статьи – рассмотреть особенности изучения проблемы вербализации в виртуальных текстах жанра афоризм, что, в свою очередь, предполагает решение следующих задач:

- определить теоретические основы изучения магического мышления и афористического жанра;
- выделить характерные черты и особенности современного афоризма в виртуальном пространстве;
- выявить и проанализировать языковые репрезентации магического мышления в жанре интернет-афоризма.

Изложение основного материала исследования. Проблема так называемого «магического мышления» поднята в свое время такими маститыми исследователями, как З. Фрейд, Дж. Фрезер, Л. Леви-Брюль, К. Леви-Строс и др. Л. Леви-Брюль писал о примитивном, «прелогическом» мышлении, свойственном социуму на определенном этапе своего развития [3], которое, в свою очередь, противопоставлялось мышлению логическому как более развитому. Ф. Барллетт справедливо отмечал ошибочность такого жесткого разграничения первобытного и современного мышления [4]. Позиция Л. Леви-Брюля раскритикована К. Леви-Стросом, не признающим столь жесткого разграничения современного и первобытного, а также логичного и нелогичного. З. Фрейд не фокусировал внимания на том, «сколько из этого мирозерцания сохранилось в современной жизни...» [5, с. 49], относя «магическое» преимущественно к мышлению прошлому, не современному. Необходимо отметить, что основное противоречие между Л. Леви-Брюлем, его сторонниками и его критиками лежит в русле дихотомии «логичное» – «нелогичное».

Различают такие типы мышления, как наглядно-действенное, наглядно-образное, словесно-логическое, теоретическое и практическое, творческое, прелогическое (магическое). Выделяют также мышление теоретическое и практическое, теоретическое и эмпирическое, логическое (аналитическое) и интуитивное, реалистическое и аутистическое, продуктивное и репродуктивное, произвольное и произвольное [6].

И. Латыпов характеризует магическое мышление как «совокупность верований в возможность определенным способом мыслей влиять на реальный мир» [7]. Он выделяет три базовых верования: вера во всеобщую обусловленность и взаимосвязанность, вера в объективность собственного субъективного опыта и вера в способность мыслей непосредственно воздействовать на внешний мир, а также ряд производных от них особенностей магического мышления современного человека, а именно: вера в особую значимость символов и событий, в том числе трактовка снов, наличие знака, малые знамения, досадные препятствия; сильная зависимость мышления от красивого мифа, вера в наличие чудесного спасителя-мага, вера в письма-счастья. Магическому мышлению присущи следующие черты: способность магического ритуала или силы мысли влиять на происходящее, обусловленность и взаимосвязь происходящих событий, особая значимость символов и событий, тесная связь человека с природой, наличие покровителя.

В работе мы преимущественно используем термин «магическое мышление», понимая под ним мышление нелогичное, противоречащее законам логики, которое отличает от прелогического мышления (понятие введено Л. Леви-Брюлем, который понимал под прелогическим мышлением «ранний этап развития мышления, на котором формирование его основных логических законов еще не завершено: существование причинно-следственных связей уже осознано, но сущность их выступает в мистифицированной форме» [6]). Однако оговорим, что, поскольку мы придерживаемся мнения исследователей, не проводящих жесткого разделения между современным и примитивным мышлением и усматривающих в них как логичность, так и нелогичность, в работе мы будем говорить не столько об определенном способе мышления, сколько об элементах магического мышления.

Магическое мышление вступает в противоречие с «основными формально-логическими законами – тождества, противоречия, исключенного третьего, достаточного основания», которые, по мнению Г. Баранова, «являются универсальными законами мышления» [8, с. 127]. Но, хотя магическое мышление и нарушает принципы логического мышления, в исследовании мы склонны согласиться с тем, что «прелогическое» мышление не является стадией, предшествующей мышлению логическому: «прелогическое» и логическое взаимно переплетаются» [9, с. 55]. К. Мергелидзе указывал на то, что магическое, нелогичное мышление характерно не только для мышления примитивного, но и современного [10, с. 470, 481]. Е. Субботский также пишет о существовании магического в мышлении современного взрослого человека [11, с. 249], полагая, что, «поскольку магическое мышление осуществляется в воображении, оно не противоречит нашей вере в науку и логику» [11, с. 249]. Поэтому в статье мы не противопоставляем рациональное и магическое мышление, а говорим о сосуществовании различных элементов мышления.

Примерами вербального воплощения таких элементов магического мышления у современного человека могут служить афоризмы.

Изучение афоризмов является особенно актуальным в настоящее время в силу лаконичности формы и содержания, четко отражающего разные стороны жизни человека, что, безусловно, идеально вписывается в стандарты выражения мыслей в виртуальном дискурсе [12].

В исследовании мы берем на себя смелость говорить об интернет-афоризмах как об отдельном, особом жанре, отличающемся от других разновидностей.

Среди выделяемых исследователями жанровых особенностей афоризмов для интернет-афоризмов актуальны, прежде всего, следующие: афоризмы относятся к малым жанрам [13, с. 57] и представляют собой малоформатный текст, «предназначены для автономного функционирования в определенных тематически обозначенных ситуациях» [13, с. 57], соотносятся с некой эталонной формой, «выполняют в речи аксиоматическую функцию» [13, с. 57], служа для говорящего неким авторитетом и аргументом [13, с. 57].

Интернет-афоризмы, как правило, изображаются на цветном фоне или чаще фоном выступает картинка, соотносящаяся с текстом, что дает основание считать интернет-афоризм поликодовым текстом. Следует также учитывать интерактивный характер интернет-афоризма, поскольку на большинстве платформ существует возможность комментирования. Исследователи отмечают и воспитательную функцию афоризма, что, на наш взгляд, тесно взаимосвязано именно с его аксиоматической функцией.

В статье интернет-афоризмы рассматриваются как способ вербализации элементов магического мышления в виртуальном дискурсе.

В проанализированных нами виртуальных текстах (оговорим, что сжатый объем исследования не позволяет провести исследование на более широкой выборке текстового материала, однако это относится к перспективам дальнейшей работы) наиболее популярными, на наш взгляд, являются такие интернет-афоризмы, которые можно отнести к двум типам верований: вера в способность мыслей непосредственно воздействовать на внешний мир и вера во всеобщую обусловленность и взаимосвязанность. Иллюстрацией первого типа являются следующие интернет-афоризмы:

Если человек уверен, что может осуществить задуманное, то рано или поздно ему откроется способ, которым это можно осуществить.

Если тебе не нравится то, что ты получаешь, измени то, что ты даешь.

Если чувствуешь, что это твое, никого не слушай, рискуй!

Если вы будете воспринимать жизнь как праздник, несмотря ни на что, – значит, так оно и будет!

Как видно из вышеприведенных примеров, данный тип верований представлен как причинно-следственная связь, которая выражается при помощи сложноподчиненных предложений с условной придаточной частью. В приведенных примерах придаточные части прикрепляются к главной составными двойными союзами («если ..., то»). Использование такой грамматической конструкции позволяет нам говорить об использовании своеобразных психологических установок, кроющихся в афоризмах. Помимо этого, в данном типе верования доминантой является сила мысли, а также магический принцип симпатии: подобное притягивает подобное, положительные мысли притягивают все хорошее, негативные – все плохое. Данная грамматическая конструкция с применением сложноподчиненных предложений с условной придаточной частью может быть использована в качестве инструмента в неких манипулятивных стратегиях в современном медиапространстве для достижения разных целей. Использование глаголов, относящихся к лексико-семантическому полю «чувства»: *нравится, чувствуешь, воспринимать*, свидетельствует об апелляции к чувственной сфере.

В следующей группе афоризмов прослеживается коннотация кармы, судьбы, рока, отсутствия случайностей, а все происходящее трактуется как результат некоего замысла:

То, что должно с тобой случиться, – обязательно случится. А ведь случайных встреч не бывает. Это или испытание, или наказание, или подарок судьбы.

Каждому из нас дано предназначение, которое должно быть исполнено, работа, которая должна быть выполнена, место, которое можем занять только мы.

Тот, кто должен быть рядом, – будет.

Что предназначено тебе – не возьмет никто.

Если суждено встретиться, то, какими бы долгими дорогами мы не шли, мы все равно встретимся.

Твое счастье всегда будет лишь Твоим – просто дай ему время Тебя найти.

Следует отметить, что данные интернет-афоризмы представлены бессоюзными сложными предложениями, в которых вторая часть содержит в себе результат или вывод из первой части предложения. В афоризмах этого типа часто опускаются некоторые члены предложения, которые можно восстановить из контекста. В данных афоризмах присутствует лексика, относящаяся к лексико-семантическому полю «судьба»: *предназначение, суждено, подарок судьбы*. Также стоит отметить лексемы и словосочетания с коннотацией безапелляционности: *обязательно, только мы, не бывает, не возьмет никто, всегда будет лишь Твоим, должен быть рядом, будет*.

Также в афоризмах и первого, и второго типов присутствует побуждение к действию, которое призвано обеспечить получение необходимого результата: *измени то, что ты даешь, никого не слушай, рискуй, просто дай ему время Тебя найти*.

Выводы. Таким образом, обзор материала, посвященного проблемам вербализации в виртуальных текстах жанра афоризма, позволяет утверждать, что современному человеку присущи элементы магического мышления.

К характерным особенностям интернет-афоризмов, в которых прослеживаются элементы магического мышления, можно отнести использование лексики, относящейся к лексико-семантическим полям «чувства», «судьба», конструкций в виде сложноподчиненных предложений с условной придаточной частью, бессоюзных сложных предложений, в которых вторая часть содержит в себе результат или вывод из первой части предложения. Особо отметим использование лексем и словосочетаний с коннотацией безапелляционности и коннотации императива.

К перспективам дальнейших исследований можно отнести комплексное изучение вербализации элементов магического мышления в современных интернет-жанрах, а также развитие и усовершенствование методик изучения феномена магического мышления в виртуальном дискурсе.

Литература:

- Хайт Дж. Психология морали и непонимание религии. Разум. Ведущие ученые размышляют о мозге, памяти, личности и счастье: сборник / перевод с английского Юлии Букановой; под ред. Джона Брокмана. Москва: АСТ, 2017. 319 с.
- Пинкер С. Чистый лист: природа человека. Кто и почему отказывается признавать ее сегодня. Москва: Альпина нон-фикшн, 2018. 608 с.
- Lévy-Bruhl L. Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures. Paris: Presses universitaires de France, 1951.
- Bartlett F.C. Psychology and primitive culture. Cambridge university press, 1923. 294 p.
- Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии. Москва: Эксмо, 2013.
- Виды мышления: Наглядно-действенное, Наглядно-образное, Словесно-логическое, Теоретическое и Практическое, Творческое, Пралогическое. URL: <http://www.hr-portal.ru/article/vidy-myshleniya-naglyadno-deystvennoe-naglyadno-obraznoe-slovesno-logicheskoe-teoreticheskoe>.
- Латыпов И. Магическое мышление. URL: <https://tumbalele.livejournal.com/30448.html>.
- Баранов Г.В. Логика в культуре мышления. Интерактивная наука. № 10. С. 126–128.
- Верстин И.С. Первобытное мышление и концепция бинарных оппозиций А.М. Золотарева. Вестник Российского экономического университета им. Г.В. Плеханова. 2013. № 6. С. 55–62.
- Мегрелидзе К.Р. О ходячих суевериях и «пралогическом» способе мышления (Реплика Леви-Брюлю). АН СССР. XLV. Академику Н.Я. Марру. Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1935. С. 461–496.
- Субботский Е.В. Неуничтожимость волшебного: как магия и наука дополняют друг друга в современной жизни. Москва – Берлин: Директ-Медиа, 2015. 316 с.
- Наличникова И.А. Когнитивно-прагматические особенности афористического дискурса: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Уфа, 2010. 204 с.
- Скорнякова Р.М. Трансформация жанра афоризма в современной немецкой лингвокультуре. Международный журнал исследований культуры. Санкт-Петербург, 2015. № 3. С. 56–63.
- Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. Москва: Академия, 2015. 428 с.
- Frazer J. G. The golden bough A study in magic and religion. London: Mcmillan & co, 1915. 536 p.

Список источников иллюстративного материала:

- URL: <https://www.inpearls.ru/%D0%B6%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D1%8C?page=10> (дата обращения: 19.04.2018).
- URL: 19.04.2018 <https://citaty.info/other/tema/neizbezhnost-rok-sudba?page=5> (дата обращения: 19.04.2018).
- URL: <https://www.inpearls.ru/%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%8C%D0%B1%D0%B0?page=10> (дата обращения: 19.04.2018).

Машкіна О. М., Самофалова О. В. Елементи магiчного в мисленнi сучасної людини на матерiалi виртуальних текстiв у жанрi афоризму

Анотація. У статті розглядаються особливості вивчення проблем вербалізації елементів магiчного мислення в виртуальному тексті жанру афоризму. Говориться про співіснування різних елементів мислення. Важливим положенням є те, що елементи магiчного мислення не є притаманними виключно примітивному соціуму, а наявні повною мірою в мисленні сучасної людини. Виділяються жанрові особливості інтернет-афоризмів. Текст інтернет-афоризму розглядається як спосіб вербалізації елементів магiчного мислення.

Ключові слова: магiчне мислення, прелогічне мислення, афоризм, інтернет-афоризм.

Mashkina O., Samofalova O. Elements of magical in the thinking of modern person on the material of virtual texts in the genre of aphorism

Summary. The article deals with the peculiarities of investigating the problem of magical thinking elements verbalization in the virtual text in the genre of aphorism. The coexistence of different elements of thinking is stated in the current study. The statement that the elements of magical thinking are not inherent to exclusively primitive societies, but are present fully in the thinking of a modern person is of the main importance for the article. The genre features of Internet aphorisms are highlighted. The text of Internet aphorism is considered as a way of the elements of magical thinking verbalizing.

Key words: magic thinking, prelogical thinking, aphorism, internet aphorism.

*Саліонович Л. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови**Національного технічного університету**«Харківський політехнічний університет»**Панаріна А. О.,**студентка Навчально-наукового інституту економіки,**менеджменту і міжнародного бізнесу**Національного технічного університету**«Харківський політехнічний університет»*

ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ КАМПАНІЙ АРТ-КАФЕ В М. ХАРКОВІ

Анотація. Стаття репрезентує особливості рекламних кампаній арт-кафе в місті Харкові. У дослідженні визначено особливості рекламних кампаній закладів розважальної культурно-дозвілєвої сфери міста Харкова, розглянуто особливості діяльності арт-кафе у сфері дозвілля; виокремлено засоби рекламних кампаній культурно-дозвілєвих закладів міста Харкова.

Ключові слова: рекламна кампанія, арт-кафе, культурно-дозвілєва сфера, рекламна продукція, рекламні комунікації.

Постановка проблеми. Сучасний ринок культурної індустрії, що охоплює як сфери виробництва товарів, так і сфери послуг, диктує особливі умови їх рекламування. Культурно-дозвілєва сфера наразі перебуває на стадії розвитку і потребує особливої уваги дослідників. У сучасному світі технологічного прогресу, що природно обмежує простір вільного часу, людина змушена відходити від традиційних каналів задоволення своїх культурних і естетичних потреб та потребує нових, що відповідають сьогоденню. Саме заклади культурно-дозвілєвої індустрії, зокрема арт-кафе, мають бути готовими не лише вчасно й якісно надавати послуги, а й ефективно поширювати інформацію про свою діяльність, доводячи до відома громадян інформацію про нові форми дозвілля.

Рекламні кампанії розважальних закладів, зокрема арт-кафе, мають специфічні риси, притаманні суто закладам культурно-дозвілєвої сфери. Послуги нематеріальні, і тому подання їх у рекламі – досить складний та специфічний процес, що передбачає використання унікальних переваг, вигідних і бажаних споживачам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження рекламної діяльності привертає увагу багатьох науковців закордонного та вітчизняного простору. Зокрема, економічний ефект реклами досліджують вчені Ф. Котлер [1], Д. Огілві [2], Т. Ревенко та ін.; рекламу як соціокультурне явище, у контексті культурно-комунікативного процесу – Д. Бурстин, Н. Лисиця [3], Ф. Пресбрі та ін.; маркетингові дослідження механізмів впливу реклами цікавлять науковців А. Голдмана, В. Паккарда, В. Полякову.

Специфіка даної роботи потребує також залучення наукових досліджень культурно-дозвілєвої сфери в соціокультурному контексті, а саме студій Л. Акімової, Б. Мосалева, С. Скляр [4].

Метою статті є визначення особливостей рекламних кампаній закладів розважальної культурно-дозвілєвої сфери –

арт-кафе міста Харкова, що зумовило виконання таких завдань: розглянути особливості діяльності арт-кафе у сфері дозвілля; виокремити засоби рекламних кампаній культурно-дозвілєвих закладів; виявити особливості діяльності арт-кафе міста Харкова.

Виклад основного матеріалу. Арт-кафе позиціонує себе як андеграундний арт-заклад європейського типу, розрахований на людей мистецтва, а також пересічних громадян, що цінують мистецтво [5]. У результаті аналізу ситуації на ринку послуг кафе було з'ясовано, що в сегменті арт-кафе в місті Харкові функціонують чотири провідні заклади: арт-клуб «Корова», арт-кафе «Агата», арт-кафе «Пластелиновая voropa», арт-кафе «Чердак». З метою визначення особливостей зазначених закладів у наданні послуг з організації дозвілля та залучення до культурного життя було проаналізовано діяльність кафе, зокрема, з використанням методу опитування. Аналіз діяльності закладів проводився за такими параметрами: основні напрями діяльності кожного кафе; місце розташування; оригінальність інтер'єру та екстер'єру; особливості кухні закладів; оцінка якості послуг і обслуговування; визначення цільової аудиторії.

У дослідженні діяльності закладів культурно-дозвілєвої сфери, для створення повної картини, необхідне визначення цільової аудиторії, на яку орієнтовані арт-кафе. Для визначення портрета відвідувачів арт-кафе міста Харкова було проведено опитування методом анкетування. У період з 8 січня по 25 березня 2018 р. опитано 200 відвідувачів 4 арт-кафе міста Харкова, по 50 осіб у кожному закладі, за стихійною вибіркою.

У результаті опитування визначено цільові групи кожного з досліджуваних закладів і узагальнено інформацію щодо тематичних орієнтирів усіх арт-кафе. З'ясовано, що за статевою ознакою арт-кафе відвідують переважно жінки (у середньому 56% респондентів) – на момент проведення дослідження це характерна тенденція для чотирьох закладів. Проте серед відвідувачів арт-кафе «Агата» домінують чоловіки – 72% (жінки становлять 28% відвідувачів). У віковому розрізі також простежуються схожі тенденції, переважають люди віком від 31 до 40 років, які становлять 45% від загальної кількості всіх опитаних, та віком від 21 до 30 років – 26%.

Зазначимо, що арт-кафе «Агата» та «Пластелиновая voropa» віддають перевагу люди віком від 41 до 50 років, у відсоткових значеннях їх обсяг становить 21% та 32% респондентів відповідно.

Третім важливим критерієм визначення цільової аудиторії стало визначення соціального статусу, який впливає на рівень платоспроможності людини. Враховуючи відповіді респон-

дентів усіх чотирьох закладів, визначено три основні сфери діяльності відвідувачів арт-кафе: працівники бюджетної сфери – 40%, підприємці – 27% та студенти – 17% від загальної кількості опитаних.

Окрім узагальнених рис, притаманних усім без винятку закладам, є й особливості. Наприклад, серед відвідувачів арт-кафе «Агата» 27% – безробітні, а в арт-кафе «Чердак» частка таких становить 9%. Також відвідувачі, які позиціонують себе як такі, що ведуть домогосподарство, переважно обирають арт-кафе «Пластелиновая вогопа» – 18%, арт-кафе «Корова» – 12%, арт-кафе «Чердак» – 7% респондентів відповідно.

Отже, результати опитування дають можливість визначити основну цільову групу аудиторії арт-кафе, яка загалом є типовою для таких закладів. Визначені відмінності у віковій, статевій і соціальній структурах є важливою інформацією для збереження наявного іміджу кафе, оскільки, підтримуючи смаки сталої аудиторії та розробляючи рекламні кампанії з урахуванням смаків даних категорій відвідувачів, заклади будуть мати можливість отримувати гарантовані прибутки, бо незначна кількість випадкових клієнтів, які відвідують заклад, приносять лише 20% від загальної суми прибутку.

У даному контексті цікавим є зведений аналіз даних щодо оцінки відвідувачами арт-кафе рівня обслуговування й оцінки концепції закладу загалом, представлений у таблиці 1. Оцінка закладу відвідувачами (шкала оцінок: 0 – дуже погано, 5 – дуже добре), зведені результати всіх респондентів, опитаних у 4 арт-кафе міста Харкова.

Таблиця 1

Оцінка закладів відвідувачами

Параметр	«Корова»	«Агата»	«Пластелиновая вогопа»	«Чердак»
Якість блюд	4	3	4	3
Якість обслуговування	4	3	4	2
Інтер'єр	3	3	4	3
Екстер'єр	2	3	2	2

Отже, за результатами аналізу найбільш сприятливе враження на відвідувачів справляє «Пластелиновая вогопа», цей факт може бути пояснено тим, що кафе функціонує лише два роки (решта – понад п'ять років) і дотримується високих стандартів обслуговування клієнтів.

На підставі аналізу діяльності арт-кафе можна стверджувати, що заклади вдало поєднують у власній діяльності культурну й дозвілєву складові частини, створюючи можливість для пересічних мешканців міста під час відпочинку долучитися до мистецтва й культури. Арт-кафе «Корова» і «Пластелиновая вогопа» здебільшого виконують рекреативну функцію. У згаданих закладах відвідувачі відпочивають, розважаються, занурюються в атмосферу свята. Арт-кафе «Агата» і «Чердак» переважно спрямовані на виконання пізнавальної та комунікативної функцій. У них відвідувач стає учасником літературних вечорів, переглядів інтелектуальних фільмів, розвиває навички аматорської творчості: на виставках hand-made проводяться майстер-класи. Заклади надають своїм відвідувачам можливість поспілкуватися з різними відомими митцями, літературними діячами, що, безперечно, розширює їхній світогляд, мотивує до нових звершень.

Безумовно, усі арт-кафе виконують функцію соціалізації: відбувається залучення індивідів до суспільного життя, засво-

ення ними соціального досвіду, знань, цінностей, норм поведінки творчого середовища. Водночас з'ясовано, що досліджені арт-кафе мають низку відмінних особливостей:

- унікальний інтер'єр;
- різні напрями культурно-дозвілєвої діяльності: музика, живопис, перегляд відеофільмів, організація різноманітних заходів;
- розподіл за статеві-віковими цільовими групами.

Аналіз діяльності зазначених арт-кафе дозволяє зробити висновок про те, що не всі арт-кафе відіграють помітну роль у культурному житті міста. Заклади «Чердак» і «Пластелиновая вогопа» є доволі новими в сегменті культурно-дозвілєвих закладів Харкова, вони лише починають розвиватися, водночас арт-кафе «Агата» і «Корова» міцно закріпили за собою сегмент ринку і мають певний імідж, розрахований на постійних клієнтів, які, приходячи до закладу, вже створили певний культ цього місця і підтримують його.

Отже, діяльність арт-кафе значною мірою визначається потребами споживачів та характером цільової аудиторії. У свою чергу, враховуючи значний рівень конкуренції серед таких закладів, важлива така побудова рекламних кампаній, яка була б здатна підтримувати зацікавленість постійних відвідувачів закладу, а також сприяти залученню нових. Тому в даному дослідженні доречним є визначення ролі реклами в діяльності арт-кафе міста Харкова.

Зазначимо, що за результатами проведеного опитування відвідувачів арт-кафе можна стверджувати, що всі без винятку заклади не мають чітко визначеної стратегії рекламної кампанії, просування закладів відбувається хаотично, переважно завдяки Інтернету та в контексті рекламних кампаній, які проводять музикальні виконавці, художники тощо.

Підтвердженням факту відсутності рекламної стратегії в діяльності арт-кафе м. Харкова є необізнаність постійних відвідувачів закладів щодо їхньої діяльності. Зокрема, рекламу арт-кафе «Агата» ніколи не бачили – 88%, а в арт-кафе «Чердак» таку відповідь дали 85% опитаних, водночас 42% опитаних відвідувачів арт-кафе «Корова» зазначили, що натрапляли на рекламу закладу, порівняно з 58%, які дали негативну відповідь.

Зважаючи на зазначені результати, одним із дослідницьких завдань постала необхідність встановити канали комунікації, які є визначальними для отримання інформації щодо роботи арт-кафе, формування його репертуару, визначення причин, що спонукали відвідувачів прийти до даних закладів.

За відповідями на питання анкети щодо визначення джерел, з яких відвідувачі дізналися про кафе, можна виокремити три основні канали: соціальні мережі – 52% відповідей від загальної кількості опитаних в усіх чотирьох закладах; рекомендації друзів, знайомих – 41% та 4% – сувенірна продукція закладів.

Отже, акцент у рекламі арт-кафе свідомо робиться на мережі Інтернет, тому розглянемо її детальніше.

Три із чотирьох досліджуваних арт-кафе мають розроблені власні сайти: арт-кафе «Корова» – <http://art-korova.com> [7], арт-кафе «Агата» – www.agata.kharkov.ua/ [6], арт-кафе «Пластелиновая вогопа» – <http://artvorona.com.ua> [8].

Дизайни сайтів є оригінальними, на них представлені логотипи закладів, слогани, тобто загалом вони витримані в стилі арт-кафе. Серед особливостей подачі інформації на сайтах значимо наявність рубрики «Афіша», у кожному закладі вона оперативно оновлюється, форма подачі проста і зрозуміла.

Приваблива й інформаційно насичена рубрика «Меню», що наявна на двох сайтах – арт-кафе «Корова» і «Пластелино-

вая vorona».

Стандартно наявна на сайтах інформація щодо контактів, місця знаходження, реклама поточних і майбутніх заходів, посилання на соціальні мережі, в яких кафе мають власні сторінки.

Окрім стандартних є і специфічні засоби, які безпосередньо є частиною рекламної кампанії закладів. Зокрема, на сайті арт-кафе «Корова» представлено розроблені пакети акційних пропозицій, що діють на постійній основі: тижневі акційні пропозиції – 20% знижки на блюда кухні залежно від дня тижня; з 10:00 до 12:00 години дня діє знижка 50% на замовлення чаю та кави; вхід на всі дискотеки «наживо» є безкоштовним; діють знижки в розмірі 20% у день народження відвідувача та ін.

На сайті арт-кафе «Агата» реклама здебільшого орієнтована на просування саме музичних груп і виконавців, у даному разі кафе як заклад громадського харчування є другорядним. Серед рекламних засобів привертає увагу рубрика «Техрайдер», в якій розміщено технічні показники кафе щодо організації якісних концертів, чітко прописані вимоги до потенційних учасників і перелічені рекламні послуги із супроводу виступів, які організовують співробітники арт-кафе.

Отже, сайти арт-кафе мають чітку структуру, спрямовану на підтримку позитивного іміджу закладів. Але недостатньою, на наш погляд, є робота зі зворотним зв'язком з відвідувачами в онлайн-режимі, відсутня опція бронювання столиків і рубрика «Відгуки».

Другим видом рекламування своїх закладів у мережі Інтернет є створення власних сторінок арт-кафе в соціальних мережах. Цим каналом комунікації користуються всі чотири арт-кафе міста Харкова. Для арт-кафе «Чердак», через відсутність власного сайту, саме сторінки в соціальних мережах є базовими з погляду реклами та просування закладу. На сторінках наявна контактна інформація, представлено інформацію щодо подій, які вже відбулися, і тих, що заплановані. Особливістю рекламної кампанії арт-кафе «Чердак» є наявність онлайн бронювання столиків за посиланням: <http://letsbar.com.ua/place/cherdak/>. Крім того, спеціально розроблений віртуальний тур з опцією вибору місця, що сподобалося, і його бронюванням. На сторінці арт-кафе «Агата» передбачена опція для реєстрації потенційних виконавців для організації їхніх концертів на майданчику даного закладу. Майже на всіх сторінках арт-кафе передбачена окрема тема для обговорення «Яку групу або виконавця ви б хотіли почути в арт-кафе?». Зокрема, у соціальній мережі «Facebook» є сторінки арт-кафе «Чердак» (<https://www.facebook.com/4erdak.cafe/info/>), «Корова» (<http://art-korova.com/#>). Вони використовуються як додаткова реклама закладу, а також надають можливість отримати онлайн-оцінку від відвідувачів.

Серед традиційних засобів просування рекламної продукції арт-кафе використовують розроблення власної сувенірної продукції із зображенням логотипа та назви закладу, а саме: арт-кафе «Корова» виготовляє кашкети, футболки, значки, візитниці; арт-кафе «Агата», «Пластилиновая vorona» та «Чердак» виготовляють лише візитниці. Також використовується зовнішня реклама (світлодіодні банери мають арт-кафе «Агата» і «Чердак»); засоби масової інформації (арт-кафе «Чердак» брало участь у телевізійному проєкті «Ревізор», що транслювався на телевізійному каналі «Новий канал»); спеціальні рекламні розробки (в арт-кафе «Чердак» у разі замовлення чаю або кави відвідувачів пригощають рафінованим різнокольоровим цукром, також до чека додають баночку із цукерками).

Отже, усі зазначені заклади широко використовують різноманітні засоби Інтернету, але подача інформації свідчить про відсутність чіткої рекламної стратегії, крім того, арт-кафе не вдаються до спеціальних рекламних кампаній щодо просування свого закладу. Сайти є ефективним рекламним і комунікативним інструментом і дозволяють своєчасно повідомляти цільовій аудиторії необхідну інформацію. Також сайт дає можливість коригувати діяльність закладів культурно-дозвілєвої сфери відповідно з відгуками відвідувачів. Для багатьох закладів сторінка з відгуками є домінантою під час розроблення програм лояльності та планування нових розважальних програм і акцій.

Висновки. У дослідженні проаналізовано арт-кафе як заклад, що виконує виховну й естетичну функції, виокремлено особливості проведення рекламних кампаній закладами культурно-дозвілєвої діяльності, розглянуто рекламні послуги з метою підвищення ролі рекламної кампанії в діяльності арт-кафе. З'ясовано, що сайт, соціальні мережі – це найефективніші засоби, що дають можливість представити в інтерактивному режимі портфоліо проведених заходів, донести до потенційної аудиторії ті переваги, які пропонує заклад культурно-дозвілєвої сфери, підкреслити його неповторність, але й у мережі Інтернет потрібно своєчасно оновлювати інформацію, намагатися залучати нових відвідувачів, підвищувати рівень упізнавання закладу, що потребує залучення фахівців у сфері рекламних комунікацій.

Література:

1. Котлер Ф. В. Основы маркетинга. М.: Вильямс, 2007. 656 с.
2. Огілві Д. Про рекламу. К.: Ексмо, 2006. 232 с.
3. Лисиця Н., Белікова Ю. Соціологія реклами: навчальний посібник для вузів. Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. 207 с.
4. Скляр С. Соціокультурні трансформації дозвілєвого простору молоді в умовах суспільних перетворень в Україні. Соціальні технології. 2010. № 10. С. 206–214.
5. Колбер Ф. Маркетинг культуры и искусства. Пер. с англ. Л. Мочалова. СПб.: издатель А.И. Васин, 2004. 256 с.
6. Офіційний сайт Арт-кафе «Агата». URL: www.agata.kharkov.ua/.
7. Офіційний сайт Арт-кафе «Корова». URL: <http://art-korova.com>.
8. Официальный сайт Арт-кафе «Пластилиновая vorona». URL: <http://artvorona.com.ua>.

Салионович Л. Н., Панарина А. А. Особенности рекламных кампаний арт-кафе в г. Харькове

Аннотация. Статья представляет особенности рекламных кампаний арт-кафе в городе Харькове. В исследовании определены особенности рекламных кампаний заведений развлекательной культурно-досуговой сферы города Харькова, рассмотрены особенности деятельности арт-кафе в сфере досуга; выделены средства рекламных кампаний культурно-досуговых заведений города Харькова.

Ключевые слова: рекламная кампания, арт-кафе, культурно-досуговая сфера, рекламная продукция, рекламные коммуникации.

Salionovych L., Panarina A. Peculiarities of advertising campaigns of art-cafes in Kharkiv city

Summary. The paper presents the peculiarities of advertising campaigns of art-cafes in Kharkiv city. The research determines the features of advertising campaigns of establishments of entertainment cultural and leisure spheres of Kharkiv, peculiarities of the activities of the art-cafe in the sphere of leisure are considered; the means of advertising campaigns of cultural and leisure establishments of Kharkiv city are outlined.

Key words: advertising campaign, art-cafe, cultural and leisure sphere, advertising products, advertising communication.

*Сербина Т. Г.,**доцент кафедры межкультурной коммуникации
и истории мировой литературы**Ровненского государственного гуманитарного университета
Чеберяк А. М.,**доцент кафедры романо-германской филологии
Ровненского государственного гуманитарного университета*

НЕПРЯМАЯ КОММУНИКАЦИЯ В ГАЗЕТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ АНАЛИТИЧЕСКИХ СТАТЕЙ Ю. МОСТОВОЙ)

Аннотация. В статье рассматривается понятие непрямой коммуникации, способы выражения и приемы ее использования в качестве планируемого стилистически маркированного средства в аналитических статьях ведущего журналиста и редактора еженедельника «Зеркало недели» Юлии Мостовой. Среди приемов анализируются ирония, прецедентность текстов, имен, эвфемизмы, окказиональное речетворчество, метафоры, перифразы.

Ключевые слова: непрямая коммуникация, язык газеты, подтекст, ирония, эвфемизмы, прецедентные тексты, прецедентное имя, метафора.

Постановка проблемы. Когнитивно-коммуникативная парадигма исследования языка позволила современным лингвистам выйти за пределы изучения «языка в себе» и сосредоточить внимание на его функционировании, т. е. на речевой деятельности, на феномене порождения и понимания высказывания. Эта парадигма, считают лингвисты В. Дементьев, Э. Паремюшвили [1; 5], вообрала в себя теорию речевой деятельности А. Леонтьева, теорию речевых жанров М. Бахтина, теорию речевых актов Дж. Остина, Д. Серля и Г. Грайса. В основу понятия непрямой коммуникации легла теория косвенных речевых актов.

Анализ последних исследований и публикаций. На непрямую коммуникацию как языковую категорию впервые обратили внимание ученые в конце XX в., однако стимулом к изучению этого феномена стала опубликованная в 2006 г. монография В. Дементьева «Непрямая коммуникация» [1]. Проф. В. Дементьев положил начало исследованию теории непрямой коммуникации, дал определение и обозначил рамки этого явления, раскрыл основные средства выражения непрямой коммуникации, представил жанровые аспекты непрямой коммуникации.

Основные исследования в этой области принадлежат таким ученым, как: Т. Гридина, А. Марюхин, Т. Нестерова, Л. Крысин, Э. Паремюшвили, И. Прибыток, К. Седов, М. Филиппова и др. Материалом для подобных исследований служили преимущественно художественные тексты и обиходная речь. Что касается медиатекстов, то тут, на наш взгляд, открывается широкое поле возможностей изучения непрямой коммуникации как в речи отдельных авторов, так и в газетном дискурсе в целом.

Целью статьи является анализ использования непрямой коммуникации как преднамеренного способа передачи коммуникативно-прагматического содержания (средства воздействия и манипулирования) в публикациях отдельных авторов, в частности ведущего журналиста и главного редактора еженедельника «Зеркало недели» (далее – ЗН) Юлии Мостовой.

Изложение основного материала. Вслед за В. Дементьевым под непрямой коммуникацией (далее – НК) понимаем «содержательно осложненную коммуникацию, в которой понимание высказывания включает смыслы, не содержащиеся в собственно высказывании, и требует дополнительных интерпретативных усилий со стороны адресата» [1, с. 5]. НК рассматривалась ранее под разными терминами, в частности, в большей мере использовались понятия косвенных речевых актов, эвфемизмов, подтекста, речевых импликаций, иронических высказываний, окказионального речетворчества и т. п.

Непрямая коммуникация может быть unplanned и planned. В. Дементьев выделяет два типа НК: первый тип понимается как «неизбежная неточность в передаче и приеме смыслов вследствие непредсказуемости коммуникации, интерпретативной деятельности слушающего»; второй тип НК «используется сознательно, как прием, имеющий целью программировать интерпретацию адресата в направлении, желательном для адресанта» [1, с. 142].

В нашем случае мы будем говорить о планируемой НК, то есть специально ориентированной на выполнение тех или иных целей. Адресант изначально строит свою речь так, чтобы воздействовать на адресата через не прямые смыслы, но при этом чтобы не упускался из виду главный продуцируемый смысл высказывания. В случаях непрямого воздействия всегда существует свобода интерпретации. Адресант с точностью не может предвидеть, какие смыслы выведет из его высказывания адресат, поскольку реципиент может не только вывести из высказываемого задуманный смысл, но и добавить свой, опираясь на собственный коммуникативный опыт.

Таким образом, планируемая непрямая коммуникация требует от ее участников высокой интеллектуальной деятельности, адекватного лингвокультурного знания, наличия фонового контекста. По мнению В. Дементьева, «фоновую информацию, которая стоит за определенными коммуникативными ситуациями и активно участвует в формировании и передаче общего смысла высказываний, составляют знания, коллективные представления и понятия, зафиксированные в системе концептов конкретного языка, данной национальной культурно-языковой картине мира. Дополнительная смысловая нагрузка концептов происходит из того, что они называются понятиями, ситуациями, имеющими высокий иерархический статус в языковой картине мира» [1, с. 118]. К коммуникативным единицам, имеющим дополнительную нагрузку за пределами собственного текста, относятся не только единицы-слова, концептуализировавшиеся в языковом сознании носителей языка, но и прецедентные тексты.

Известно, что одной из основных черт, характерных для языка современных средств массовой информации (далее – СМИ), является демократизация публицистического стиля и расширение нормативных границ языка массовой коммуникации. Поэтому авторы газетных публикаций стараются использовать все возможные способы и средства для достижения важнейшей функции газеты – функции воздействия. Одним из таких способов, к которому прибегают авторы исследуемых материалов, является непрямая коммуникация.

Единых классификационных критериев для группирования средств выражения не прямой коммуникации в лингвистике пока не существует, поэтому предпримем попытку описать те приемы, которые чаще всего встречаются в аналитических публикациях Ю. Мостовой. Общий тон ее публикаций насмешливый, иронический.

К средствам НК, которые использует автор, можно отнести подтекст, иронию, эвфемизмы, тропы, прецедентные высказывания.

Исследуемые публикации насквозь пронизаны намеками, иронией, эвфемизмами, прецедентными именами и выражениями с целью ухода от прямой критики существующей власти и деяний властных структур. Все эти приемы переплетаются и создают тот текст, который необходим автору, чтобы заставить адресата поработать интеллектуально, включить ассоциативные связи и, опираясь на свой лингвокультурологический опыт, в итоге расшифровать имплицитные смыслы, заложенные в высказываниях.

Подтекстовые смыслы раскрываются при помощи пресуппозиции: *Ясно одно: если бы 68% граждан заплатили налоги, а 70% пассивного населения проявили готовность контролировать их использование, то не пришлось бы носить конверты ни врачам, ни учителям, «потому что у них такие маленькие зарплаты»* [18]. Подтекст создается путем намеков, и они выводятся из пропозиции: 68% граждан страны не платят налоги, 79% граждан – пассивны. Налоговые доходы страны нужно контролировать. У учителей и врачей маленькие зарплаты, поэтому граждане страны дают им взятки. Взятки носят в конвертах. Смысл сказанного: если все это исправить, т. е. наполнять бюджет налогами (каждый гражданин Украины должен честно платить налоги) и контролировать их использование, то врачи и учителя (читай – бюджетники) получали бы адекватные зарплаты.

Пресуппозиции могут реализовываться за счет прецедентных текстов (в широком понимании) и имен. Прецедентные тексты составляют основу фоновых знаний. По мнению Ю. Караулова, прецедентными мы можем назвать тексты при условии, что они «значимые для той или иной личности в познавательном и эмоциональном отношениях; имеют сверхличностный характер, то есть хорошо известные и широкому окружению данной личности, включая ее предшественников и современников, и, наконец, такие, обращение к которым возобновляется неоднократно в дискурсе данной языковой личности» [2, с. 105]. Зная прототип прецедентного текста, имени, названия, мы можем истолковать смысл интенций адресанта.

Многие публикации Юлии Мостовой имеют заглавия, построенные с привлечением разного рода фразеологизмов, паремий, стихотворных и песенных строк, рекламных слоганов, афоризмов, крылатых высказываний, имен. Например, чтобы понять заголовок «Не отрекаются любя...» [16] и то, о чем пойдет речь в статье, нужно вспомнить одноименную песню на

слова и музыку Аллы Пугачевой. В статье речь идет о том, что, несмотря на тяжелую экономическую и политическую обстановку в стране, люди, любящие свою Родину и готовые за нее бороться, не уезжают из страны. Пресуппозицией этого заглавия является текст песни.

Другое название статьи строится из слов детской считалки из мультфильма «Веселая карусель» «Мы делили апельсин <...>» [12]. Прототипом является следующий текст: Мы делили апельсин./ много нас, а он один./ Эта долька – для ежа./ Эта долька – для стрижа./ Эта долька – для утят./ Эта долька – для котят./ Эта долька – для бобра./ А для волка – кожура./ Он сердит на нас – беда!/ Разбегайтесь кто – куда! Ю. Мостовая пишет о предполагаемом развале коалиции в Верховной Раде после отставки премьер-министра А. Яценюка. Ассоциации со считалкой раскрываются и в самом тексте, а именно там, где говорится о дележе портфелей в случае избрания нового правительства:

«Младшие» хотят перемен. Часто бессистемно, иногда безответственно, не имея представления, к чему приведут их шаги. Но все же – перемен.

«Средним» все мерещится сочный апельсин украинской экономики, дольки которого традиционно достаются на пропитание фракциям, находящимся в коалиции. Вот только, как заметил руководитель одной из крупнейших отечественных госкомпаний: «Апельсина уже нет. Есть высохшая, заскорузлая мандаринка. Капли сока которой не способны утолить жажду всех алчущих» [12].

Автор использует метафору, сравнивая экономику страны с апельсином, который делили в детской считалке. Однако «апельсин»-экономика усох и превратился в маленькую «мандаринку», которую невозможно разделить на всех. И далее Ю. Мостовая гневно называет всех торгующихся за должности «апельсиновыми вампирами», то есть людьми, высасывающими «соки» из украинской экономики: *«И тянутся, тянутся пасти к сокам «Укргаздобычи», МинаПК, Минэкологии, Минздрава, «Укроборонпрома», Минтранс, экологической полиции... Они – апельсиновые вампиры, они хотят есть»* [12].

Использование прецедентного имени (далее – ПИ) наблюдаем в статье с названием «Пролетая над гнездом Феникса» [8]. Феникс – сказочная птица, которая, предвидя смерть, сжигает себя, а затем возрождается из пепла. Феникс – это символ вечного обновления, бессмертия. Автор называет президента сказочной птицей, так как после полного политического фиаско в 2005 г. (скандального заявления 5 сентября 2005 г. А. Зинченко о коррупционных действиях П. Порошенко) он смог восстановить свой политический имидж и избраться президентом страны. В другой статье прецедентное имя служит сигналом и отсылкой к прецедентному тексту: *Надежда Викторовна (Савченко – Т. С.; А. Ч.), конечно, Маугли среди людей. Но кто сказал, что рядом с ней нет Багиры в очень трезвом уме и ясном сознании? Находящейся в постоянном контакте с питоном* [20]. Приведенное предложение не может быть адекватно интерпретировано без знания соответствующего текста (книги Р. Киплинга «Маугли»), из которого взяты ПИ. И характеристика Н. Савченко не может быть понята без наличия фоновых знаний у адресата. Еще примеры использования прецедентности в заголовках: *Рюкзаки с двойным дном* [17], *Древо жизни* [19], *Временное правительство* [13], *Шпион, выйди вон!* [9] и подзаголовках: *И примешь ты смерть от коня своего...* [14]. Использование прецедентности в качестве экспрессивно-выра-

зительного средства отражает креативную языковую личность, создающую оригинальные тексты и заглавия к ним, может служить маркером идиостиля журналиста.

В. Серкина считает, что «единство фоновых знаний позволяет журналисту, используя прецедентные тексты, одновременно достичь следующих целей: вызвать у читателя/слушателя определенные, заранее программируемые ассоциации и сэкономить языковые средства в процессе интерпретации описываемых фактов». С другой стороны, читатель «в процессе декодирования испытывает ощущение принадлежности к определенному культурному и языковому коллективу, что дает возможность стать соавтором медийного текста» [3, с. 9].

Выступая в качестве аналитика, автор привлекает интеллектуальные приемы воздействия, среди которых наиболее эффективным является ирония. Ирония занимает особое место в публикациях Ю. Мостовой.

Ирония – тонкая насмешка, выраженная в скрытой форме [4, с. 225]. По словам В. Дементьева, «ирония – это такая агрессия, в которой говорящий не может быть уличен» [1, с. 74]. В медиатекстах ирония создается при помощи антифразиса, эвфемизмов, градации, окказионального речетворчества, метафоры, перифразы.

Антифразис – это контраст между контекстуальным значением слова и предметно-логическим. Для антифразиса характерно употребление позитивно оценочных слов, в контексте меняющих свой смысл на прямо противоположный: *Все назначенцы Порошенко – это удлинители рук лучшего дипломата, лучшего военного стратега, лучшего банкира, лучшего прокурора. Президент искренен в абсолютной убежденности в собственной полигенальности* [8]; *<...> из разных «правд» – для Запада, для своих и для себя – вырастает все то, что мы так сильно ненавидим: коррупция, отсутствие справедливости, разрушение экономики, слабость государства, разобщенность общества и ощущение безысходности <...>* [11]. В этих примерах гипертрофированная похвала превращается в осуждение, а утверждение – в отрицание.

Ирония может выражать негативную оценку, не прибегая к антифразису. Другим ироническим приемом в статьях Ю. Мостовой является использование эвфемизмов. Основная цель эвфемистических замен – стремление избежать коммуникативного дискомфорта, смягчение табуированных слов и выражений. С другой стороны – это вуалирование существа дела, когда оно касается описания действий силовых структур, власти, неблагоприятных поступков. Например, в статье «Кровотечение», посвященной массовому отъезду граждан Украины на работу в страны Европы, находим следующие эвфемизмы: *носить конверты* (давать взятки в конвертах), *людей с руками, выросшими не из нижних плечей* (из задней части тела); *«благодарности учителям»* (взятки); *знакомцы, замеченные в небескорыстном голосовании; группа лиц, отзывчивых к материальному стимулированию волеизъявления; разменять будущее на купюры* (голосовать за деньги); *унести ВСЕ заработанное в дом* (украсть); *мифы в буденовках* (советские); *мифы в конфедератках* (националистические, бандеровские); *цех сборки поверхностных репортажей и полуфейковых новостных лент* (журналисты, пишущие заказные материалы); *чистки именем лояльности* (массовые увольнения) [18]. Примеры из других публикаций: *телефон «умер»* (не отвечал); *«большая рыба»* (высокопоставленный чиновник); *особа, приближенная к императору* (ближайшее окружение президента); *задержан*

(взят под стражу); *Насирова НАБУ «вело»* (следило); *«ручные» ГПУ, НАПК, СБУ* (т. е. управляемые президентом); *«вольная» компании Онищенко* (отсрочка рентных платежей); *«утечка» материалов* (огласка); *первые лица украинской власти* (президент, премьер и др.) [15]; *«дети»* (молодые активисты); *«дочка» банка* (филиал); *полная пазуха полтавских корней* (большой грудью); *другой мир* (страны Евросоюза); *обнести банк* (обмануть) [11]; *меня «слушают»* (фиксируют разговоры с помощью подслушивающих устройств); *«потрошат» фирмы* (занимаются рэкетом) [16]; *«трут» с Сурковым* (ведут переговоры); *активность «голубей» и «ястребов»* (т. е. придерживающихся мирного плана решения конфликта и силового) [8]; *«спикеры власти»* (депутаты от БПП) [20]. Как видно из примеров, во многих случаях на эвфемизацию слов и выражений указывают параграфические средства – кавычки.

Иронию может выражать и прием восходящей градации, то есть нагнетание каких-то признаков, действий с целью эмоционального воздействия на читателя: *Для Петра Алексеевича публичное общение – это конек, это кайф, это то, что он умеет делать лучше всего* [8]; *Важно не забрасывать ножку на второй срок президентства, а «сгореть» в операционной – удаляя, имплантируя, резецируя, реанимируя организм украинского государства, общество и экономику, чьи болезни обострились, а до этого копились годами, десятилетиями, а некоторые – веками* [8]; *Решение по премьерскому вопросу президент принимал тяжело. Тянул, откладывал, тер, перетирал, комбинировал, импровизировал, советовался с «жертвой»... И, наконец, принял. Яценюк должен уйти в отставку* [12].

Обладают ироническими негативно-коннотативными оттенками и создаваемые автором окказионализмы, нарушающие нормы литературного языка: *всесамособойрассылающее чудо*; рецепты развития, а не *долговозвращения*; отречься от *фэйсбукозатворничества* [11]; *компроматоизвержение, межэлигархическая* [14]; лишились одного из основных *кормильцев, поильцев и одеваельцев* [15]; *пиар-обаяние, потокоохвачивание; экономикаубивающие* перлы МВФ [12]; *премьер-министр-петр-порошенко* [8]; *вынужденно-президентский законопроект* [16]; *сузколобили* аппарат [19]. Следует признать, что окказиональное речетворчество без контекста затрудняет понимание и не кажется экспрессивным или ироничным. Свой потенциал такого рода слова реализуют только в тексте, и именно текст всей публикации гарантирует адекватность интерпретации. В предложении *«Если президент достигнет своей цели и получит собственное большинство и правительство, то, с высокой вероятностью, премьер-министра-петра-порошенко будут звать Владимир Гройсман»* [10] пресуппозиции таковы: 1) президент стремится контролировать парламент; 2) в парламенте создается большинство; 3) большинство может избрать правительство; 4) президенту необходимо подконтрольное большинство; 5) избранное контролируемым большинством правительство будет подчиняться и контролироваться президентом, независимо от того, кто будет премьером; 6) Владимир Гройсман – близкий и проверенный человек президента. Итоговый смысл: если задуманное президенту удастся, то кем бы ни был премьер-министр, он будет, в итоге, выполнять его волю.

Огромным потенциалом с точки зрения непрямой коммуникации обладают метафоры. Они отличаются высокой образностью и ориентацией на наглядное мышление. Ю. Мостовая,

анализируя и критикуя происходящие события, действия первых лиц государства, часто облачает свои мысли в метафорическую форму, вызывая у читателя зрительные образы. Некоторые статьи представляют собой развернутую метафору, которая проходит через весь текст. Например, статья «Кровотечение». Само название ни о чем не говорит, если не обратиться к содержанию. В публикации приводятся статистические данные опроса Киевского международного института социологии относительно причин, по которым граждане Украины покидают свою страну. Все ответы комментируются авторами, и именно комментарии представляют собой интерес с точки зрения аналитики и формы, в которой она выражена. В основе используемых метафор лежит сравнение с жизненно важным процессом в организме человека – кровообращением: если оно нарушается, человек заболевает. На основе этого метафорического переосмысления используются следующие слова и выражения: *человеческое кровотечение приобрело масштаб национальной угрозы; кто перельется к нам, восполняя потерянную кровь?; это вопрос профессионального и культурного уровня донорской крови; 42,4% опрошенных именно их (олигархов) назвали главным тромбом страны; желание сбежать куда подальше от отечественных кровопийц-олигархов и кровососов-чиновников; другая причина (отъезда) – отсутствие свежей крови в элитах и коррупционный фагоцитоз; обескровит ли страну возможный отъезд граждан, разочарованных в будущем страны, либо, наоборот, станет полезным кровопусканием, в действительности – еще вопрос; вернуть потерянную кровь* [18].

В другой публикации «Битва крысоловов» метафора основывается на сравнении связей олигархических групп в Украине с эффектом «матрешки»: «Долгий путь олигархов в политике создал целые *матрешечные структуры*. Например, Ахметов и Коломойский *сидят в Яценюке: Яценюк сидит за разделочным столом в партии Порошенко, но у Яценюка с Порошенко отношения весьма непростые, ибо Порошенко руками Яценюка стремится перераспределить в свою пользу то, что дорого Ахметову и Коломойскому*». Или же: «*Кличко сидит в партии Порошенко, который пригрозил Яценюка, пытающегося вместе с Мартыненко и Иванчуком похоронить химические предприятия Фирташа и, завезя из России удобрения, нанести серьезный урон праотцам Кличко-политика*» [10].

Метафорическую форму имеет и статья «Древо жизни». Библейское название готовит читателя к разговору о чем-то философском и высоком. Приведем начало этой статьи: «*Цветущее дерево со сломанной веткой – так нарисовала войну львовская девочка Настя и написала: «Я очень хочу, чтобы в Украине закончилась война, и люди не должны были бы «становиться героями». А имели возможность жить <...>*» [19]. Цветущее дерево со сломанной веткой олицетворяет страну, потерявшую часть территории и одновременно семьи, потерявшие в войне близких. Ю. Мостовая пишет о том, что сломанная ветка – это Донбасс. В статье раскрывается проблема адаптации страны, семьи, отдельного человека в создавшейся ситуации войны. Заканчивают авторы статью таким же метафорическим образом дерева: «*<...> обожженное и сломанное дерево когда-то обязательно восстановится*» [19].

Не менее эффективным приемом преднамеренной непрямой коммуникации являются и перифразы: *агрессивный сосед* (Россия); *Банковая* (администрация президента) [14]; *эmissары президента* (доверенные лица); *стандартные одежки от МВФ* (требования); *президентское «средство производства»*

(генпрокурор); *окрас оперения* (цветовая символика партий); *талантливейший коммуникатор и теневой абсорбент* (президент) [8]; *Олигарх № 1* (президент) [12]; *день «Ч»* (чрезвычайное событие) [15]; *один из основных спонсоров «Батькивщины», газетчик-затейник, решала именем президента* (Александр Онищенко) [14]; *дешевые белые и качественные синие воротнички* (чиновники и квалифицированные рабочие) [8].

Ироничную окраску получают в текстах публикаций Ю. Мостовой и другие образные средства – сравнения: *сценарий Савченко – это «одна таблетка для похудения»* [20]; *синекдохи: силовой захват власти предполагает смену головы, которая начнет отдавать команды властному телу* [20]; *антитезы: водораздел на Запад и Восток сменила линия фронта между бедными и богатыми, между бесправными и беззащитными* [20] и другие.

Вывод. Проведенный анализ свидетельствует о том, что Ю. Мостовая умело и эффективно использует в своих публикациях приемы планируемой непрямой коммуникации с целью иронизирования, насмешки над описываемыми событиями или осуждения действий отдельных политических персоналий. Для этого автор использует не только антифразис, который традиционно выражает иронию, но и другие образные средства: эвфемизмы, прецедентные высказывания, тексты, имена, окказионализмы, метафоры, перифразы. Все это позволяет журналисту через не прямые высказывания выражать свою субъективную позицию, оценивать действия существующей власти и критиковать проводимую в государстве политику.

Литература:

1. Дементьев В. Непрямая коммуникация. М.: Гнозис, 2006. 376 с.
2. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1987. 264 с.
3. Серкина В. Прецедентные тексты в региональном медийном дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филолог. наук. Саратов, 2014. 20 с.
4. Ожегов С. Словарь русского языка. М.: Рус. яз., 1983. 816 с.
5. Нестерова Т. Непрямая коммуникация в обиходной сфере (русскоязычное общение). Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2005. № 5(47). Ч. 1. С. 156–162.
6. Паремужавили Э. Непрямая коммуникация в структуре агрессивного речевого акта (на примере иронии и насмешки). Вопросы когнитивной лингвистики. 2012. № 1(030). С. 136–142.
7. Прибыток И. Дискуссионные моменты теории непрямой коммуникации. Прямая и непрямая коммуникация: сб. научн. ст. Саратов: ГосУНЦ «Колледж», 2003. С. 16–26.
8. Мостовая Ю. Пролетая над гнездом Феникса. Зеркало недели. 26.09.2014.
9. Мостовая Ю. Шпион, выйди вон! Зеркало недели. 19.06.2015.
10. Мостовая Ю. Битва крысоловов. Зеркало недели. 18.09.2015.
11. Мостовая Ю. Год очищения. Зеркало недели. 28.12.2015.
12. Мостовая Ю. Мы делили апельсин... Зеркало недели. 19.02.2016.
13. Мостовая Ю. Временное правительство. Зеркало недели. 15.04.2016.
14. Мостовая. Ныряют все! Зеркало недели. 02.12.2016.
15. Мостовая Ю. Анализ фискала. Зеркало недели. 03.03.2017.
16. Мостовая Ю. Не отрекаются, любя... Зеркало недели. 19.08.2017.
17. Мостовая Ю. Рюкзак с двойным дном. Зеркало недели. 03.11.2017.
18. Рахманин С., Мостовая Ю. Кровотечение. Зеркало недели. 27.01.2018.
19. Береза А., Мостовая Ю., Рахманин С. Древо жизни. Зеркало недели. 09.02.2018.
20. Мостовая Ю. Перенаправленный взрыв. Зеркало недели. 23.03.2018.

Сербіна Т. Г., Чеберяк А. М. Непряма комунікація в газеті (на матеріалі аналітичних статей Ю. Мостової)

Анотація. У статті розглядається поняття непрямої комунікації, засоби вираження та прийоми її використання як запланованого стилістично маркованого засобу в аналітичних статтях ведучого журналіста та редактора щотижневика «Зеркало недели» Юлії Мостової. Серед прийомів непрямої комунікації аналізуються іронія, прецедентність текстів, імен, евфемізми, okazіonal'ni novotvori, метафори, перифрази.

Ключові слова: непряма комунікація, мова газети, підтекст, іронія, евфемізми, прецедентні тексти, імена, метафора.

Serbina T., Cheberiak A. Indirect communication in the newspaper (based on material of analytical articles by J. Mostova)

Summary. The article deals with the notion of indirect communication, the ways of its expression and methods of using it as a planned stylistically marked mean in the analytical articles of the leading journalist and editor of the weekly "Mirror of the Week" Julia Mostova. Among the analyzed techniques there are irony, the precedent texts, names, euphemisms, occasional speechart, metaphors, paraphrases.

Key words: indirect communication, language of newspaper, subtext, irony, euphemisms, precedent texts, precedent name, metaphor.

Суворова С. А.,

кандидат філологічних наук, доцент,
преподаватель кафедры иностранных языков
Приднeпровской государственной академии
строительства и архитектуры

ТИПЫ ЗАГЛАВИЙ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию заглавий, которые могут быть выражены простыми и сложными словосочетаниями, а также предложениями. Мы рассмотрели основные группы заглавий: заглавия-словоформы, заглавия – сочинительные сочетания слов, заглавия – подчинительные словосочетания и заглавия-предложения.

Ключевые слова: заглавия, статья, словосочетания, выражения, компонент, семантика, предложения.

Заглавия, выраженные словосочетанием. Данный тип заглавий, как свидетельствуют наши исследования, занимает значительное место в научной литературе. Рассмотрим заглавия, выраженные сочетаниями слов с сочинительной связью. К ним относятся построения, представляющие собою сочинительный ряд, состоящий из следующих компонентов.

1. Существительное + существительное с союзом *и* (N + и + N): «*Происхождение и динамика*» [ФМ, с. 25], «*Естествознание и история*» [ФМ, с. 31], «*Достижения и перспективы*» [ФМ, с. 27], «*Частицы и вещества*» [ФМ, с. 25], «*Человек и биосфера*» [ФМ, с. 64], «*Пространство и время*» и др. [ФМ, с. 36].

2. Количественно-именные сочетания с союзом *и* (Num + N + и + Num + N): «*Одна теория и два уровня*», «*Два пути и одно открытие*», «*Одно свойство и два влияния*» и др. [ФМ, с. 66].

3. Деепричастие + деепричастие с союзом *и* (Adv + Adv): «*Исследуя и применяя*», «*Диагностируя и преобразуя*» [ФМ, с. 62].

Приведенные примеры демонстрируют значительное многообразие подгрупп этого типа заглавий.

Заглавия – подчинительные словосочетания также занимают важное место в массиве исследуемого нами материала. Проанализированные нами заглавия могут быть выражены простыми и сложными словосочетаниями.

1. Словосочетания минимального объема, включающие в себя 2 компонента: имена существительные сочетаются с прилагательными (Adj + N). Например: «*Заманчивая теорема*», «*Неожиданное объединение*», «*Искусственное освещение*», «*Альтернативная космология*», «*Галактическая эволюция*» [ФМ, с. 97].

2. Словосочетания из 3–4 компонентов: существительное + предлог *среди*, *для* + прилагательное + существительное (N + Prep + Adj + N), «*Путешествие среди черных дыр*», существительное + существительное + предлог *для* + существительное (N + N + Prep + N). Например: «*Алгоритм выживания для науки*», «*Регресс в эволюции многоклеточных животных*», «*Опыты с поверхностными монослоями*»; предлог + прилагательное + существительное + прилагательное + существительное: «*О побочном событии в лабораторном эксперименте*» [ФМ, с. 66].

3. Именные сочетания, включающие существительные (в ряде случаев образованные от переходных глаголов), и существительные в родительном падеже:

а) существительное + существительное (N + N), возможно, с предлогом. Например: «*Пересадка мозга*», «*Интерпретация фотозффекта*»; (Adj + N1 + N2) «*Атомно-силовая микроскопия в растворе*», «*Резонансные явления в механике*», «*Экспериментальные исследования движения*» [ФМ, с. 57];

б) существительное + существительное – имя собственное (N + N): «*Крылья Лиментала*», «*Эксперимент Авраменко*»; существительное + прилагательное + существительное (N1 + Adj + N2): «*Сила биологической энергии*», «*Локализация движущегося источника*», «*Жизнь морских нематод*»; прилагательное + существительное(ые) (Adj + N + N): «*Магниторезонансное разупрочнение кристаллов*» [ФМ, с. 58];

в) с предложно-падежной формой «N1 + N2» в падежной форме, если существительное обозначает проявление отношения: N1 + N2 + N3 + (N4) + Adj + N5. Например: «*Гипотеза Пономарева о возможности создания антигравитационного крыла*», «*Отклонение лучей света в космосе*» [ФМ, с. 97].

Определительные словосочетания этого типа, обозначающие признак и его носитель (определятельно-субъектные): «*Философия физики*», «*Взаимосвязь науки и производства*», «*Изменение социальной ориентации науки*» [ФМ, с. 66], могут быть трансформированы в предложения: «*Физика философствует*», «*Наука связывает с производством*», «*Наука изменяет социальную ориентацию*»;

г) прилагательное + существительные (Adj + N) в той или иной падежной форме, например: «*Лазерные системы отвода тепла*», «*Пряные растения в саду*» [ФМ, с. 64].

Встречаются заглавия, в состав которых входят глаголы со значением действия, сочетающиеся с родительным или винительным падежом (глагол + существительное) (V + N), например: «*Победить или бояться кризиса в науке?*», «*Поймать и приручить шаровую молнию*» [ФМ, с. 63]; глаголы мыслительной деятельности сочетаются с винительным падежом существительного: V + N и др. Например: «*Измерить средство познания*», «*Соединить феномен и динамику в теории?*» [ФМ, с. 65].

В зависимости от части речи стержневого слова различаются следующие группы заглавий-словосочетаний:

1) субстантивные: «*Гравитационная волна*», «*Земное приращение*», «*Физиологический гетерозис*» [ФМ, с. 97].

Именно субстантивные заглавия особенно часто реализуют авторскую модальность. С их помощью автор научной статьи пытается представить свое видение данной проблемы читателю, пропуская его через призму своей собственной оценки;

2) словосочетания с субстантивированными прилагательными: «Новое в области пишущих машин», «Полезное и опасное в остаточном напряжении» [ФМ, с. 97];

3) глагольные: главное слово выражено глагольной формой (причастием, кратким причастием, инфинитивом): «Убрать влияние дефектов», «Исследовать управляемое движение в экспериментах» [ФМ, с. 97];

4) предикативные: «Уму непостижимо» [ФМ, с. 97];

5) компаративные: в этом случае заглавие выражено сравнительной степенью качественного наречия или прилагательного, например: «Сильнее атома» [ФМ, с. 65], «Быстрее звука» [ФМ, с. 65].

Внутри отмеченных структурных типов заглавий-словосочетаний выделяются модели, различающиеся по способу выражения как главного, так и зависимых слов.

Рассмотрим такие модели на примере наиболее многочисленного типа заголовков-словосочетаний – субстантивного. Он представлен следующими словосочетаниями:

1) адъективно-субстантивные (согласуемое прилагательное + существительное): «Научные гипотезы» [ФМ, с. 87], «Мозговой барьер» [ФМ, с. 56], «Шаровая молния» [ФМ, с. 66], «Квантовая модель тяготения» [ФМ, с. 51];

2) субстантивно-субстантивные (существительное + существительное без предлога). Они разделяются на несколько групп:

а) субстантивно-субстантивные словосочетания, где зависимые субстантивные имена выражают субъектное значение: «Преобразования Галилея», «Открытие Фурье» [ФМ, с. 19] и др.;

б) субстантивно-субстантивные, где субстантивные имена выражают объектное значение. Наиболее продуктивна модель «существительное + предлог О + форма существительного в предложном падеже», однако возможны и другие модели: «О движении перпендикулярного луча» [ФМ, с. 15], «О специфике силовых взаимодействий» [ФМ, с. 38], «Об электропроводности металлов» [ФМ, с. 45], «Рационализация предоставлений о психических и социальных процессах» [ФМ, с. 12];

в) субстантивно-субстантивные, где зависимые субстантивные имена выражают определительное значение. Наиболее продуктивны модели «существительное + существительное в родительном падеже»; «существительное + существительное + существительное в косвенном падеже», например: «Подход к формированию университетских научно-инновационных комплексов», «Моделирование процесса накопления научной информации» [ФМ, с. 16];

г) субстантивно-субстантивные словосочетания с определительным значением по модели «нарицательное существительное + имя собственное»: «Опыты Эйхенвальда и Вильсона», «Эффект Казимира» [ФМ, с. 16]. Отметим, что в данном случае одна синтаксическая модель имеет различную семантику (Эйхенвальд и Вильсон проводят опыты; эффект назван в честь Казимира);

д) субстантивно-субстантивные, где зависимые имена синкретичны и выражают и определительное значение, и значение времени (или совмещают их): «Итоги эксперимента по ЕГЭ 2004», «Создание дизайн-центра в составе ноц. рес-011», «Всемирный космический конгресс 2002 года» [ФМ, с. 97];

е) субстантивно-субстантивные, где зависимые субстантивные имена также синкретичны и выражают определительное значение и значение места: «Роль научно-технологической компоненты в системе доказательств» [ФМ, с. 102], «При-

менение рдт-систем в информационном обеспечении вуза» [ФМ, с. 102], «Космические протоны в экваториальной области земной магнитосферы» [ФМ, с. 133], «Проблема синтеза в географической науке» [ФМ, с. 130] и др. Заглавия-словосочетания этого типа представляют собой многокомпонентную субстантивную конструкцию.

1. Существительное в предложном падеже с предлогом «о» или «об» и зависимым словом (адъективно-субстантивный тип со значением предмета высказывания): «Об ориентационном взаимодействии степовых систем» [ФМ, с. 133], «О гравитации и необнаруживаемой гравитационной волне» [ФМ, с. 138], «О творческом непослушании» [ФМ, с. 138], со значением качества: «О некоторых преимуществах абсорбционных холодильных машин» [ФМ, с. 143], «О происхождении тектитов» [ФМ, с. 144], и др.

2. Существительное в предложном падеже с предлогом «в» или «на» и зависимым словом (адъективно-субстантивный тип со значением места): «В поисках пятой силы», «В интегрировании пакетов для научных исследований и бизнеса», «На короткой волне» [ФМ, с. 97].

3. Существительное в дательном падеже, с предлогом «к» и зависимым словом (адъективно-субстантивный тип со значением места): «К вопросу об эволюции вселенной», «К логике социальных наук», «К спорам о научности психоанализа» и др. [ФМ, с. 136].

4. Существительное в родительном падеже с предлогами «вокруг», «против» и зависимым словом (субстантивно-субстантивный тип со значением места и способа передвижения): «Вокруг земли в сверхзвуковом самолете» [ФМ, с. 130].

5. Существительное в родительном падеже с предлогом «из» с зависимым словом (субстантивно-субстантивный тип со значением источника): «Из опыта проведения энергоэкономических обследований сетевых предприятий АО «Энерго»» и др. [ФМ, с. 127].

6. Существительное без предлога + существительное с зависимым словом (субстантивно-субстантивный тип со значением качества): «Свет, фотоны, скорость света, эфир и другие «банальности»», «Ракеты, корабли, космические полеты», «Мысль, деформация, вакуум» [ФМ, с. 10] и др.

7. Существительное в творительном падеже с предлогом «перед» и зависимым словом (субстантивно-субстантивный тип со значением времени): «Перед началом третьего тысячелетия», «Перед проблемой современного этапа теплофикации» [ФМ, с. 126].

Особую группу заглавий составляют нечленимые количественно-именные сочетания (существительное + имя числительное): «Энергозатмение августа 2003 г.», (прилагательное + существительное + имя числительное) «Авиационный конгресс 1999 г.» [ФМ, с. 102].

Итак, представленный материал показывает, что заглавия, выраженные словосочетаниями с подчинительной связью, очень разнообразны по структуре и выражаемым значениям. При этом особенно распространенными являются многокомпонентные субстантивные конструкции.

Заглавия, выраженные предложением. Проиллюстрируем данный вид заголовка следующим примером: «Как работает датчик угла наклона?» [ФМ, с. 99].

Вопрос о соотносённости категорий заглавие и предложение носит дискуссионный характер. Д. Овсяннико-Куликовский отмечал, что заголовки – это несомненные акты речи-мысли, имеющие свой смысл и свою цель; но предложений они «не со-

ставляют» [143]. Н. Шведова высказывает мысль, развивающую точку зрения академика А. Шахматова: «Заголовки <...> не являются номинативными предложениями, это слова и словосочетания, выполняющие функцию собственно названия, без значения бытия, существования называемого предмета» [222]. Некоторые ученые придерживаются противоположной точки зрения. Так, А. Пешковский, утверждая, что «название книги всегда есть нечто большее, чем название», относил заглавия к назывному типу номинативных предложений, подчеркивая, что они «совершенно параллельны глагольным предложениям <...>». Номинативным предложениям посвящена также работа Ф. Буженик, где автор выделяет характерные черты заглавий, на основании которых подобные именные конструкции относятся к предложениям. Во-первых, именные конструкции «Красота науки», «Научные развлечения» и др. по своей назывательной функции эквивалентны глагольным конструкциям «Как воспринимаются запахи», «Вибрация поднимает воду» и др. Во-вторых, назывные предложения близки по своей функции к указательным номинативным предложениям, так как они по существу выполняют роль указателя. В-третьих, выполняя функцию указателя и будучи параллельны глагольным предложениям, назывные предложения выступают с модальностью реального факта, как и двусоставные конструкции с назывательной функцией (ср. «Лазерная система отвода тепла» и «Брэдли – против Лоренса» [ФМ, с. 52]).

Семантика таких предложений иногда создает впечатление бессубъектной. Но во многих безличных предложениях субъект выражен или предполагается: «Человеку свойственно ошибаться». В безличных предложениях (в отличие от двусоставных) предикативный признак не зависит от субъекта, хотя и соотносится с ним. Формально это выражается в недопустимости в безличных предложениях формы именительного падежа: главный член безличных предложений принципиально не сочетается с именительным падежом. Несочетаемость главного члена безличного предложения с формой именительного падежа и является главным и общим формальным признаком безличных предложений [170].

Итак, можно сделать вывод, что структура заглавий отличается значительным многообразием. Мы считаем, что заглавие – особая лингвистическая единица, которая может быть выражена разными синтаксическими структурами: от одной словоформы до сложного предложения. Заглавия не равны предложениям, так как могут не обладать значениями синтаксического времени и модальности, т. е. предикативностью, и не иметь парадигмы.

В качестве заглавий употребляются и осложненные предложения. Осложнение предложения возникает при наличии в его составе обособленных членов предложения, а также не являющихся членами предложения единиц с относительной смысловой и интонационной самостоятельностью. В эту группу заглавий входят:

а) заглавия с обособленными членами, чаще обстоятельствами, например: «Там, в середине Тунгусского метеорита», «Здесь, в капле воды», «Там, на Луне» [ФМ, с. 71];

б) заглавия с обращением, например: «Химия, ты как музыка» [ФМ, с. 87].

Проанализированные нами заглавия разнообразны и с точки зрения целей коммуникации. Преобладают заголовки повествовательные: «В этом споре побежденных не было» [ФМ, с. 46], «Волновое уравнение не имеет единственного ре-

шения» [ФМ, с. 53], «Древесина служит источником экологически чистого топлива» [ФМ, с. 54] и др.

Часть исследованного нами материала составляют заголовки восклицательные: «Существует «камень преткновения» в физике!», «Эфир есть!» [ФМ, с. 97], и императивные: «Исследуй, воображай и познавай», «Рассмотрим четыре концепции вероятности» [ФМ, с. 71].

Вопросительные: «Как генерализовать физическую картину мира?», «Почему люди стали бояться реакторов?», «Как существует наука и иные формы рациональности», «Существует ли пространство и время без материи?» и др. [ФМ, с. 62].

Заглавия, представленные побудительными и вопросительными предложениями, могут непосредственно устанавливать контакт с читателем и актуализируют его восприятие.

Таким образом, мы рассмотрели основные группы заглавий: заглавия-словоформы, заглавия – сочинительные сочетания слов, заглавия – подчинительные словосочетания и заглавия-предложения. Существуют также менее многочисленные группы заглавий, которые будут описаны далее.

Литература:

1. Александрова Н., Парина Г. Межгрупповое взаимодействие студентов в профессионально-проектной деятельности. Актуальные проблемы информатики и информационных технологий: матер. II Междунар. научн.-практ. конф. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2005. С. 57–62.
2. Алексеев И. О понятии неконтролируемого воздействия. Вopr. философии. 1984. № 6. С. 81–88.
3. Амбарцумян В., Казютинский В. Диалектика познания эволюционных процессов во Вселенной. Вopr. философии. 1981. № 4. С. 52–70.
4. Аронов Р., Терентьев В. Существуют ли нефизические формы пространства и времени? Вopr. философии. 1988. № 1. С. 71–84.
5. Артыков Т., Молчанов Ю. О всеобщем и универсальном характере времени. Вopr. философии. 1988. № 7. С. 134–140.
6. Аскин Я. О месте философских вопросов естествознания. Вopr. философии. 1964. № 4. С. 108–110.
7. Ахундов М. Пространство и время в структуре физической теории. Вopr. философии. 1978. № 5. С. 153–163.
8. Бисаринова Р. Алгоритм регулирования технологических параметров котла в нечеткой среде // РoсТeплo.ru: сайт. 2012. 8 февр. 11, 24 Кб. URL: http://www.rosteplo.ru/Tech_stat/stat_shablon.php?id=384.
9. Бляхер Е., Вольнская Л. Генерализация физической картины мира как момент исторического движения познания. Вopr. философии. 1971. № 12. С. 103–113.
10. Бор Н. Квантовая физика и философия. Вopr. философии. 1964. № 8. С. 53–58.
11. Булгаков А., Булгаков Б., Доброногов В. Возврат в технологический оборот шламов хранилищ жидкого топлива на теплоэлектростанциях. Новости теплоснабжения. 2003. № 8. С. 67–68.
12. Бурцев В., Василевский М., Финкельштейн К. Инженерно-физические вопросы разработки и создания электронных пушек большого сечения с многоструйными взрывозмиссионными катодами: депон. рукопись. ВИМИ. Сер. «РТ». 1987. Вып. 38. 12 с.
13. Васильев А., Антропов Г., Акимов Ю. Новая схема перевода паровых котлов типа ДКВр в водогрейный режим работы. Новости теплоснабжения. 2002. № 11. С. 25–28.
14. Вижье Ж.П. Некоторые методологические вопросы теории элементарных частиц. Вopr. философии. 1961. № 3. С. 119–122.
15. Водовозов В., Финкельштейн К. Эффективность вывода пучка электронов большого сечения из сильноточных ускорителей: тез. докл. на VI Всесоюз. совещ. по применению ускорителей

- заряженных частиц в народном хозяйстве (Ленинград, 1988, 11–13 окт.). М.: ЦНИИатоминформ, 1988. С. 319–320.
16. Войтенко В. Время и часы как проблема теоретической биологии. *Вопр. философии*. 1985. № 1. С. 73–82.
17. Волков Г. Взаимосвязь науки и производства. *Вопр. философии*. 1967. № 2. С. 27–37.
18. Волкова Э. Биологические системы и среда. *Вопр. философии*. 1974. № 7. С. 82–89.
19. Волковысский Р. Об измерении в квантовой физике. *Вопр. философии*. 1964. № 7. С. 82–89.
20. Волькенштейн М. Современная физика и биология. *Вопр. философии*. 1989. № 8. С. 20–33.
21. Гальпер А. Научная программа института космофизики МИФИ, осуществляемая на исз «ресурс-дк1-№1». Научная сессия МИФИ-2006. Т. 7: Астрофизика. Космофизика. Математические методы. Ускорительная техника. 2006. 8,2 Кб. С. 55–56. URL: <http://library.mephi.ru/data/scientific-sessions/2006/t7/0-4-2.doc>.
22. Кластер-2012: VII Всерос. конф. по химии полиядерных соединений и кластеров (Новосибирск, 2012, 17–22 июня) // Институт неорганической химии им. А.В. Николаева Сиб. отд. РАН. 2012. 34,66 Кб. URL: <http://www.niic.nsc.ru/conferences/cluster2012/programm/>.
23. Ломоносов – 2012: сборник материалов Междунар. молодежного науч. форума / отв. ред.: А. Андреев, А. Андриянов, Е. Антипов и др. 2012. 4,12 Кб. URL: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2012/index_2.htm.
24. Моделирование процесса накопления научной информации в экспериментах на ИСЗ / А. Гирин, С. Колдашов, П. Наумов, А. Бакалдин // Научная сессия МИФИ-2006. Т. 7: Астрофизика. Космофизика. Математические методы. Ускорительная техника. 2006. 7,58 Кб. С. 63–64. URL: <http://library.mephi.ru/data/scientific-sessions/2006/t7/0-4-6.doc>.
25. Овсянко-Куликовский Д. Синтаксис русского языка. СПб.: Д.Е. Жуковский, 1902. 321 с.
26. Русская грамматика / под ред. Н. Шведовой. Том 2: Синтаксис. М.: Наука, 1980. 709 с.
27. Современные проблемы механики сплошной среды: материалы XVI Междунар. конф. (Ростов-на-Дону, 2012 г., 16–19 окт.) / Юж. федерал. ун-т; Юж. науч. центр РАН. 2012. 4,67 Кб. URL: <http://mcc-conf.ru/about.html..mephi.ru/data/scientific-sessions/2006/t13/1-1-1-1.doc>.
28. Соколов М., Цветков Л. Автоматизированная система управления водогрейными котлами КВГМ-100 тепловой станции. *Современные технологии автоматизации*. 2002. № 1. С. 16–19.
29. Авторское св-во Газоразрядная электронная пушка: № 1364124; заявл. 22.01.86; опубл. в 1986 г., бюл. № 5 / Н. Успенский, К. Финкельштейн (СССР).
30. Хожяев С. Деньги не в трубу, а из трубы. URL: <http://http://library.mephi.ru/data/scientific-sessions/2006/t13/1-1-1-1.doc>.
31. Шахматов А. Синтаксис русского языка / ред. и коммент. Е. Истриной. 2-е изд. Л.: Учпедгиз, 1941. 620 с.
32. Анищенко А. и др. Широкоапертурный сильноточный электронный ускоритель для накачки газовых сред газовых лазеров: тез докл. на VI Всесоюз. совещ. по применению ускорителей заряженных частиц в народном хозяйстве (Ленинград, 1988, 11–13 окт.). М.: ЦНИИатоминформ, 1988. С. 74–75.
33. Шамаков В., Селезнев А., Пестрякова Н. Интеллектуализация производства тепловой энергии на районных тепловых станциях. URL: http://www.rosteplo.ru/Tech_stat/stat_shablon.php?id=2267.

Суворова С. А. Типи заголовків наукових статей з погляду комунікації

Анотація. Стаття присвячена дослідженню назв, які можуть бути виражені простими і складними словосполученнями, а також реченнями. Ми розглянули основні групи назв: заголовки-словоформи, заголовки – сурядні словосполучення, заголовки – підрядні словосполучення і заголовки-речення.

Ключові слова: заголовки, стаття, словосполучення, вирази, компонент, семантика, речення.

Suvorova S. Types of title of scientific articles from the point of view of communication

Summary. The article is devoted to the study of titles, which can be expressed by simple and complex phrases, as well as sentences. Thus, we examined the main groups of titles: title – word forms, titles – word combinations, titles – subordinate word combinations and titles-sentences.

Key words: titles, articles, phrases, expressions, components, semantics, sentences.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Бовкіт Х. І.,
викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури
Мельник М. М.,
викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФТ, Е»

Анотація. У статті розглядається проблема створення системи вправ для активізації лексичних одиниць у процесі вивчення німецької мови студентами спеціальності «фізична терапія, ерготерапія». Відсутність навчально-методичних матеріалів пояснює важливість підбору системи вправ для успішного навчання студентів даної спеціальності німецькомовного міжкультурного спілкування. Вправи розроблені з урахуванням всіх методичних рекомендацій та сприяють засвоєнню лексичних одиниць, які потрібні для читання, аудіювання фахових текстів та мовлення.

Ключові слова: система вправ, активізація лексичних одиниць, типи та види вправ, класифікація вправ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фізична терапія є відносно молодого спеціальністю, що стрімко розвивається і користується великим попитом серед молоді. Вивчення хоча б однієї іноземної мови є пріоритетним завданням для кожного майбутнього спеціаліста в галузі фізичної терапії. Це є не лише запорукою успішної кар'єри, а й показником освіченості людини, можливістю спілкуватися з іноземними спеціалістами, здобувати новітній досвід країн, які знаходяться на крок попереду. А навчальних матеріалів для вивчення ІМ студентами даної спеціальності немає. Тому перед нами поставила проблема розробки навчально-методичного посібника, і, відповідно, підбір саме такої системи вправ, яка б покращила сприйняття та засвоєння складної спеціалізованої лексики. *Практична цінність* роботи визначається тим, що її результати можна застосовувати для розв'язання практичних проблем на заняттях німецької мови, а також можуть бути використані для проведення подальших досліджень у даній сфері.

Мета нашої статті полягає в дослідженні типів вправ, їхньої структури, а також здійснення підбору найбільш вдалої системи вправ для активізації та автоматизації лексичних одиниць під час вивчення німецької мови студентами спеціальності «ФТ, Е».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Рівень освіти сучасного студента як майбутнього фахівця пов'язана з необхідністю оволодіння ним іноземними мовами (ІМ), що сприятиме мобільності українських студентів в Європі та цілому світі, відповідатиме міжнародним уявленням щодо основних компетенцій сучасного спеціаліста в галузі фізичної терапії. Основною метою навчання ІМ у неможовому виші є формування в студентів професійно орієнтованої міжкультурної комунікативної компетенції, що обумовлено сучасними вимогами до процесу навчання ІМ.

Аналіз джерел дослідження. Теоретичною базою досвіду є положення та рекомендації провідних психологів і методистів

викладання іноземних мов І.А. Зимньої, В. Бухбіндера, Ю.І. Пасова, Н. Складенко, Л.Горбач, тижневик для вчителів німецької мови «Deutsch», творчі доробки викладачів німецької мови кафедри української та іноземних мов ЛДУФК.

Під час написання посібника перед нами постав ряд завдань, які включають аналіз комунікативно-орієнтованих видів текстів зі спеціальності «Фізична терапія», визначення їх основних комунікативних особливостей та моделей тощо. Серед таких завдань хотілося б виділити розробку ефективної системи вправ для тренування структурних одиниць. Відбір та тренування словотворчих, лексичних та граматичних структур, необхідних для читання, розуміння, аудіювання та мовлення, створює попередню базу для тренування мовленнєвих вмінь та навичок у студентів спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія».

Робота зі спеціалізованими текстами складає основну частину навчального навантаження студентів спеціальності «ФТ, Е», тому практична частина повинна базуватися на змістові прочитаного тексту та сприяти закріпленню лексичного матеріалу, розвитку творчих та практичних умінь студентів, вміню працювати самостійно і охоплювати всі види мовленнєвої діяльності.

Система вправ є основним чинником, який забезпечує навчальний процес та досягнення успіху в опануванні мови. Під системою вправ, слідом за Н. Гез, розуміємо організацію взаємопов'язаних навчальних дій, розміщених у порядку наростання мовленнєвих або операційних труднощів з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь, навичок і характеру існуючих актів мовлення [1, с. 31].

Існують різні форми проведення вправ: вчитель-студент, вчитель-студенти, робота в малих групах, в парах, індивідуальна робота з подальшим контролем. Вправи поділяються на види та типи у залежності від критеріїв класифікації. Виділяють шість критеріїв класифікації вправ: 2 головні та 4 допоміжні. До *головних критеріїв* класифікації вправ відносять 1) вправи на прийом або видачу інформації та 2) критерій комунікативності. *Допоміжними критеріями* є 1) спосіб виконання (усні та письмові); 2) функція в навчальному процесі (тренувальні, контрольні); 3) роль рідної мови (одномовні, двомовні); 4) місце виконання (класні, домашні).

За критерієм спрямованості вправ на прийом / видачу інформації вправи поділяються на рецептивні, репродуктивні та продуктивні. У *рецептивних вправах* студент сприймає вербальну інформацію через слуховий або зоровий канал, а потім тим чи іншим способом показує, що він впізнає, розрізняє звуки, граматичні структури, розуміє усне чи писемне висловлювання. У *репродуктивних вправах* студент відтворює повністю

або зі змінами сприйнятий ним навчальний матеріал (слово, звук, речення, текст). Студент напочатку сприймає певну вербальну інформацію від викладача або з посібника, а вже потім репродукує її повністю або частково. Усі репродуктивні вправи фактично вважаються рецептивно-репродуктивними. У *продуктивних вправах* студент самостійно породжує висловлювання різних рівнів (від рівня речення до рівня тексту) в усній або письмовій формі.

Також виділяють типи вправ за критерієм «комунікативність». *Комунікативні вправи* – спеціально організована форма спілкування, коли студент реалізує акт мовленнєвої діяльності мовою, що вивчається. В *умовно-комунікативних вправах* передбачаються мовленнєві дії студентів у ситуативних умовах на рівні фрази та понадфразової єдності. Основні визначальні якості даного типу вправ – наявність мовленнєвого завдання і ситуативності. У *некомунікативних вправах* студенти виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі.

Щодо організації процесу навчання ІМ система вправ має забезпечити:

- 1) підбір необхідних вправ, що відповідають середньому рівневі знань вмінь та навичок студентів (A2, B1, B2);
- 2) визначення необхідної послідовності вправ;
- 3) чітку структурування лексичних та граматичних одиниць;
- 4) розміщення навчального матеріалу та співвідношення його компонентів;
- 5) систематичність/регулярність виконання певних вправ;
- 6) взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності.

У посібнику ми застосували практичні вправи, більшість яких відносимо до умовно-комунікативних та репродуктивних, вони спрямовані на формування навичок вживання лексики в усній та письмовій формах, допомагають студентам сформулювати вимову, визначити правила сполучення даного слова з іншими в тексті, спрямовані на формування навичок вживання нової лексики в різних ситуаціях спілкування. Завдання до деяких із них:

1. Stellen Sie die Fragen zu den fettgedruckten Sätzen.
2. Übersetzen Sie die Wörter. Для перекладу використовуємо слова, які відносяться до активного мінімуму студентів. Це можуть бути як слова, так і словосполучення чи речення. Запропонована вправа може містити переклад як із німецької на українську чи навпаки.

3. Finden Sie die Antonyme.

- 1) groß a) wenig
- 2) kalt b) krank
- 3) gesund c) heiß
- 4) viel d) klein

4. Finden Sie die Synonyme.

- 1) gebrauchen a. sich ernähren
- 2) essen b. zu sich nehmen
- 3) Lebensmittel c. die Ernährungsprodukte
- 4) ansehen d. anschauen
- 5) Krankheiten e. gesundheitliche Störungen

5. Ergänzen Sie die Sätze. У цій вправі а) початок і кінцівка речення відомі, студентам потрібно лише їх поєднати, б) потрібно знайти кінцівку в тексті.

- 1) Das Atmungssystem besteht aus...
- 2) Der Rachen ist der Abschnitt...
- 3) In den Lungenläppchen befinden sich...

4) Die Lymphknoten produzieren...

Відсутнє слово, яке потрібно знайти серед поданих варіантів, або у тексті.

machen, waschen, benutzen, putzen, verwenden

- 1) Zum Haarwaschen _____ ich ein mildes Shampoo.
- 2) Ich _____ mir die Zähne, dann _____ ich mir das Gesicht mit kaltem Wasser.

3) Ich _____ keine Seife; das ist besser für Haut.

6. Finden Sie die Fehler im Satz. Помилка може бути як граматична, так і лексична. Граматичні помилки відповідають граматиці, що вивчається в тематичних рамках.

7. Welches Wort passt nicht zur Reihe?

- 1) Nasenhöhle – Wirbel – Rachen – Bronchien – Lungen.
- 2) Lungenflügel – Lungenlappen – Alveolarsäckchen – Lungenbläschen – die Umgebung
- 3) bedecken – überziehen – auskleiden – einatmen
- 4) rechnen – atmen – ausatmen – einatmen Was ist richtig / falsch?

8. Beschreiben Sie die Zeichnung/Photo. Оскільки теми, що вивчаються містять інформацію про людський організм, здоров'я, хвороби, застосування наочності є дуже доречним. Студенти із зацікавленістю виконують завдання, де потрібно описати малюнок: групи м'язів, частини скелету, тіла, описати фото, характер людини на фотографії, де вона знаходиться, як почувається та ін.

9. Schreiben Sie fehlende Buchstaben

Erna_rung g_s_nd V_t_mine

10. Bilden Sie die Fragen und antworten Sie. M: er/Augen schließen – schlafen Warum schließt er die Augen? – Weil er schlafen möchte.

1) sie / schnell laufen – keine Zeit / haben

2) er/ viel Wasser / trinken- Durst/ haben

3) sie/ Brille- schlecht / sehen

4) er / Mütze tragen – kalte Ohren / haben

11. Spielen Sie einen Dialog.

12. Schreiben Sie die Wörter in Klammern richtig.

1. Die Knochen (thaenlten) in ihrem Innern das Knochenmark.
2. Das Becken (agtren) die Last des Rumpfes.
3. Der Assistent (bgeen) dem Studenten einen Schädel.
4. Der Student (hmneen) den Schädel des Menschen.
5. Das Band (lthaen) zwei Knochenteile zusammen.

Розроблений нами посібник містить три розділи відповідно до років навчання ІМ, а саме: 1. KAPITEL I. In einem gesunden Körper – ein gesunder Geist. KAPITEL II. Mein Fach – Rehabilitation. KAPITEL III. Systeme des menschlichen Organismus. Кожен розділ складається з тем, які охоплюють чотири тексти. Кожен текст (окрім четвертого, який розрахований для письмового перекладу) опрацьовується за допомогою системи вправ, що слідує за ним і доповнюють його, а також ґрунтуються на принципі постійної повторюваності ЛО, яка є основою кращого сприйняття отриманої інформації в її структурованому запам'ятовуванні.

Висновки. Вчені стверджують, що продуктивність засвоєння лексичних одиниць зростає під час представлення і запам'ятовування лексики на основі зв'язного в смисловому плані тексту, під час включення лексики в різноманітну мовну практику, осмисленого способу запам'ятовування, за умов структурованої організації лексичного матеріалу в пам'яті, за наявності мотивації. Враховуючи вищесказане, викладач повинен побудувати етап роботи над новими ЛО так, щоб підключити

чити якомога більше тренувальних вправ під час вивчення лексичного матеріалу, забезпечити кількість повторів нового слова та можливість відтворення його студентами, що ми спробували здійснити в нашому посібнику. Перспектива подальших досліджень полягає в класифікації вже розроблених вправ, а також у пошуку нових продуктивних, комунікативних типів вправ для активізації мовленнєвих навичок студентів спеціальності «ФТ, Е».

Література:

1. Гез Н.И. Система упражнений и последовательность развития речевых умений и навыков. Иностранные языки в школе. 1969. № 6. С. 29–40.
2. Дем'яненко М.Я. Творчість учителя іноземної мови. К.: Освіта, 1989.
3. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М.: Просвещение, 1991. 220 с.
4. Пассов Ю.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М.: Просвещение, 1991. 222 с.
5. Сорокин Ю.А. Психолінгвістическіе аспекты изучения текста. М.: Высшая школа, 1985. 168 с.

Бовкит Х. И., Мельник М. М. Система упражнений для активизации иностранной лексики студентов специальности «ФТ, Е»

Аннотация. В статье рассматривается проблема создания системы упражнений для активизации лексических

единиц в процессе изучения немецкого языка студентами специальности «физическая терапия, эрготерапия». Отсутствие учебно-методических материалов объясняет важность подбора системы упражнений для успешного обучения студентов данной специальности немецкоязычного межкультурного общения. Упражнения разработаны с учетом всех методических рекомендаций и способствуют усвоению лексических единиц, которые нужны для чтения, аудирования профессиональных текстов и речи.

Ключевые слова: система упражнений, активизация лексических единиц, типы и виды упражнений, классификация упражнений.

Bovkit Kh., Melnyk M. The exercises system for foreign lexic activation by «Physical therapy and ergotherapy» students

Summary. The article deals with the problem of creating exercise system for lexical units' activation in the process of German language studying by «Physical therapy and ergotherapy» students. The lack of teaching materials, explains the importance of selecting exercises system for the students' successful training in this specialty, of German-speaking intercultural communication. Exercises are designed taking into account all methodological recommendations and facilitate the lexical units acquisition that are required for reading, listening to professional texts and speech.

Key words: exercises system, lexical units' activation, types and kinds of exercises, exercises classification.

Король А. А.,

доцент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАГМАТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСЛОВЛЕННЯ-ЗВИНУВАЧЕННЯ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. Стаття присвячена проблемі дослідження фрагмента німецької мовної картини світу, пов'язаного з тематичним полем «звинувачення». Установлюються та аналізуються 4 концепти: LÜGE/брехня, VERSCHWENDUNG/марнотратність, FAULHEIT/лінощі, FEHLER/помилка, які ототожнюються з найчастотнішими причинами звинувачення адресата в німецькому суспільстві.

Ключові слова: висловлення-звинувачення, концепт, мовна картина світу, фразеологізм, менталітет.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується парадигмою новітніх напрямів досліджень, серед яких чільне місце посідає вивчення комунікації. Дослідження мовних особливостей будь-якого народу передбачає врахування способів організації його знань, чинників формування соціальних запитів та інтересів як окремих індивідів, так і культурних спільнот [9, с. 5–6].

Стаття присвячена актуальній проблемі розгляду мовних засобів, що інтерпретують картину світу на прикладі висловлень-звинувачень у німецькомовному художньому дискурсі. Вивчення національної мовної картини світу допоможе виявити особливості сприйняття оточуючої дійсності мовною спільнотою та її відтворення в лексичній системі.

Метою статті є визначення основних прагматичних характеристик висловлення-звинувачення та його лінгвокультурні особливості. Об'єктом дослідження є висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі; предметом – їхні прагматичні характеристики, лінгвокультурні особливості та мовні засоби об'єктивації.

Суб'єктами мовної картини світу є носії мови, оскільки картина світу є способом його пізнання, а отже, результатом когнітивної діяльності людей, відображенням результатів діяльності повсякденної свідомості [2, с. 35]. Тому дослідження окремого фрагмента німецької мовної картини світу (в нашому випадку – звинувачення) наблизить нас до осягнення результатів когнітивної діяльності носіїв німецької мови, до розуміння їхнього менталітету, що і є метою нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвісти відзначають безпосередній зв'язок когнітивної лінгвістики з поняттям концепту, розуміючи під ним те, що індивід думає, уявляє, знає про об'єкти світу [6, с. 100]. В. Телія пропонує широкий підхід до поняття концепту як знання про те, що позначається у всіх його зв'язках і відношеннях, і те, що відповідає на запитання «Що відомо про це?». А. Новіков і О. Ярославцева звужують поняття концепту до об'єктивних знань: «Концепт завжди співвіднесений із певною галуззю знань, тобто конкретним тематичним полем» [4, с. 72]. В. Тойберт розглядає концепт як відношення певного вислову в окремо взятій мові

до його семантичного змісту, як відношення до універсальної, незалежної від мови, концептуальної структури [10, с. 290].

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні концепт розуміється як термін, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, усієї картини світу, віддзеркаленої в людській психіці. Поняття концепту відповідає уявленню про ті смисли, якими оперує людина в процесах мислення та які відображають зміст досвіду й знання, зміст результатів усієї людської діяльності й процесів пізнання світу у вигляді певних «квантів» знання [5, с. 25].

Отже, концепт може мати чітку логічну форму, бути пов'язаним із конкретним тематичним полем, певною галуззю знань, а може не мати цієї чіткої логічної форми. Тоді до складу концепту входять знання та уявлення людини про світ, її досвід тощо.

У цій статті ми спробуємо розглянути відображення дійсності у свідомості німців за допомогою чотирьох концептів («LÜGE» / «брехня», «VERSCHWENDUNG» / «марнотратність», «FAULHEIT» / «лінощі», «FEHLER» / «помилка»), що безпосередньо пов'язані з тематичним полем «звинувачення» і реалізуються у змісті лексичних одиниць, фразеологічних зворотів у системі метафор та стійких порівнянь. Вибір зазначених концептів пояснюється основними причинами звинувачення адресата, що стали підґрунтям зародження мовленнєвої дії звинувачення у сфері суспільної діяльності людини. У процесі аналізу фактичного матеріалу було встановлено, що у більшості досліджуваних контекстів мовець вдається до звинувачення свого співрозмовника у брехні, нещирості, неправдивому твердженні (концепт «LÜGE» – 42%); у марнотратності, безглуздому витрачання грошей, неекономічному ставленні до матеріальних благ (концепт «VERSCHWENDUNG» – 28%); у ледарюванні, лінощах, небажанні продуктивно працювати (концепт «FAULHEIT» – 19%); у припущенні помилок, прорахунків, неточності, особливо у сфері професійної діяльності (концепт «FEHLER» – 11%). Із позиції етики та моралі вказані вище причини звинувачення, що превалюють у німецькому суспільному житті, розглядаються як ненормативні явища й оцінюються негативно.

Ілюстративним матеріалом для нашого дослідження слугували контексти зі звинуваченням із художньої літератури, з яких способом суцільної вибірки було виокремлено 3066 висловлень-звинувачень (романи, п'єси, оповідання 50 авторів; загальний обсяг фактичного матеріалу – близько 15000 сторінок), а також приклади з фразеологічних словників.

Залучення до аналізу фразеологічного фонду німецької мови вважаємо необхідною умовою для дослідження специфічних характеристик культури та менталітету німецького народу,

своєрідності нації, що проявляється в комунікативних ситуаціях «звинувачення». Адже фразеологічні одиниці відображають у своїй семантиці тривалий процес розвитку культури народу, фіксують та передають наступним поколінням культурні настанови, стереотипи, еталони. Фразеологію вважають фрагментом мовної картини світу. Фразеологічні одиниці виникають не стільки для того, щоб описувати світ, скільки для того, щоб оцінювати та виражати до нього суб'єктивне ставлення [3, с. 60].

Номінації негативних моральних якостей / вчинків (LÜGE, VERSCHWENDUNG, FAULHEIT, FEHLER) та їхні похідні містять в собі оцінку, тому що вони позначають відхилення від норми, а випадки відхилення від стереотипу, від норми привертають до себе увагу, їх обговорюють, пояснюють, оцінюють [1, с. 104]. Тому прояви негативних моральних якостей / вчинків стають об'єктом оцінки, як колективної, так й індивідуальної. Оцінка входить до лексичного значення назви негативної моральної якості та найменування ознаки людини за якістю. О. Шрамм визначає оцінку як виражене в словесній формі ставлення людини до чого-небудь (до предмета, явища, процесу, стану, до іншої людини, до самого себе тощо) [8, с. 40].

Міжособистісна взаємодія, реалізуючись у соціальних ситуаціях, регулюється в суспільстві певними конвенціями. Індивід не існує поза певною соціальною спільнотою й, будучи включеним у соціальну комунікацію, він несе в собі безліч інтересів (від державних до сімейних).

Як свідчить мовний матеріал, брехня (LÜGE) стала домінуючою причиною (42% прикладів) виникнення комунікативної ситуації *звинувачення* адресата в неправдивому твердженні, обдурюванні, приховуванні правди в німецькому соціумі. Зазначимо, що ми включаємо неправду до семантичного простору «не-правда», розрізняючи тим самим поняття «істина» і «правда». Істину вважають характеристикою суджень про об'єктивно відсторонену від людини реальність, тоді як правда здобуває статус істини в міжособистісній взаємодії, ґрунтується на усвідомленні суб'єктом моральної відповідальності за свої власні висловлювання. На підставі цього ми протиставляємо неправду правді, а не істині. «Не-правда» як невідповідність дійсності поєднує різні поняття: неправда, обман, нещирість, брехня тощо. Брехня як феномен мовленнєвої поведінки полягає у навмисному спотворенні дійсності. Передання неправдивої інформації є свідомим продуктом мовленнєвої діяльності, що має за мету ввести адресата в оману. Із позиції етики брехня, зазвичай, вважається ненормативною дією та оцінюється з боку оточуючих негативно. Як реакція на висловлення-брехню виникає мовленнєвий акт *звинувачення* (у «прямій» / «не-прямій» формі) тоді, коли продуцент *звинувачення* володіє протилежною інформацією чи переконаний на цей момент у тому, що його співрозмовник навмисно говорить неправду. Проте, в поле нашої уваги не потрапляє так звана «свята брехня», «брехня на благо», що мотивується альтруїстичними міркуваннями, не суперечить загальнолюдським цінностям та, з точки зору моралі, оцінюється позитивно. Отже, передумовою виникнення акту *звинувачення* в цьому контексті вважаємо навмисне обдурювання, брехню одного з партнерів комунікації.

У процесі дослідження фразеологічного фонду німецької мови були виявлені такі фразеологічні одиниці, що належать до тематичного поля «звинувачення в брехні»: *Lüge vergeht, Wahrheit besteht; wer einmal lügt, dem glaubt man nicht, und wenn er auch die Wahrheit spricht; wer lügt, der stiehlt; ein Lügner muß ein gutes Gedächtnis haben; der Lügner fängt sich selber in*

seiner Lüge; Betrug und List haben kurze Flügel; Lügen haben kurze Beine; wie gedruckt lügen; Lügen wie ein Landstreicher; Lug und Trug; jmdm. einen Bären aufbinden; jmdm. über den Löffel barbieren; jmdm. blauen Dunst vormachen; jmdm. Sand in die Augen streuen; einen Türken bauen; das Blaue vom Himmel herunter lügen; jmdm. die Hücke/Jacke voll lügen; lügen, dass sich die Balken biegen та ін.

Незважаючи на індивідуальні особливості, що властиві концептам, концептуальна картина світу різних народів в основному збігається. Так, у вищевказаних фразеологізмах присутні загальнолюдські знання про світ: брехати – це погано, що знаходить своє вираження як в німецьких прислів'ях – *Lügen haben kurze Beine; Betrug und List haben kurze Flügel*, так і в англійському – *lies have short legs* / у брехні короткі ноги, в російському – *у лжи ноги коротки*, в українських – *брехнею далеко не зайдеши; правда і з дна моря вирине, а неправда потоне*. Отже, досвід людства вказує як на розходження, так і на подібність у людській концептуалізації світу. Різниця цих німецьких фразеологізмів від таких в інших культурах пояснюється незбігом техніки вторинної номінації в різних мовах. Якщо враховувати, що ці фразеологічні одиниці засновані на образно-метафоричних смислах, то вони беруть участь у формуванні мовної картини світу та відрізняються культурно-національно [3, с. 84].

Негативна моральна якість – VERSCHWENDUNG (марнотратність) – фіксується у досліджуваних прикладах, що містять висловлення-звинувачення, стосовно грошей та власності. Марнотратність виявляється в нерозумній, непомірній чи надмірній, безладній витраті грошей, багатства. Концепт VERSCHWENDUNG (марнотратність) неможливо розглядати окремо від концепту SPARSAMKEIT (економність). Ці дві якості, економність та марнотратність, тісно пов'язані у німецькій мовній картині світу. Саме поруч, у протиставленні один одному, можна чітко побачити й збагнути їх основні властивості. Економність вважається типовою рисою німецького національного характеру. Випадки марнотратності, нерационального та неекономного витрачання грошей викликають у німецькому суспільстві негативну реакцію, що знаходить своє вираження у діалогах-звинуваченнях адресата, наприклад:

„Eine Katastrophe“

„Scott, du musst mir glauben. Diese Briefe sind nicht von mir!“

„Das ist ja wohl die Höhe!“ grölt Scott und haut mit der Generalsfaust auf den Tisch. „An dir ist ja alles Verschwendung. Die Kosten für deine Reise nach Afrika hätte das Unternehmen sich sparen können. Frechheit, dein Versagen auf jemand anderen abzuwälzen“ (Grube T. „Schau mir bloß nicht in die Augen“, S. 257).

Ця діалогічна єдність зображає *звинувачення* адресата в офіційно-діловій ситуації спілкування. Реципієнт *звинувачення* – працівниця прибуткового підприємства, яка влаштувала собі відрядження до Африки за рахунок фірми для реклами їхньої продукції. Адресант *звинувачення* – її безпосередній начальник, який невдоволений марнотратними діями своєї асистентки, що негативно позначились на бюджеті підприємства й не виправдало фінансові витрати. Таким чином, образ начальника з художнього твору уособлює в собі одну з характерних національних рис німецької ментальності – економність та негативне ставлення до марнотратності.

Для «непрямого *звинувачення*» марнотратної людини, засудження її вчинків, дорікання за недоцільні, марні, пусті витрати в німецькій мові існує чимало прислів'їв – нім. *wer den*

Pfennig nicht ehrt, ist des Talers nicht wert; wer den ersten Pfennig verschmäht, wird schwerlich den letzten bekommen → укр. з *конію-ки карбованці робляться*. У внутрішній формі прислів'їв, що відображають засудження марнотратної людини, містяться такі смисли, котрі надають їм культурно-національного колориту. Наприклад, назви грошових одиниць: талер – грошова одиниця, що була в обігу в північній німецькій державі з 1555 року, а потім у Пруссії, Саксонії, і пфеніг – розмінна німецька монета (порівн. копійка, карбованець в українському варіанті вищевказаних прислів'їв). Марнотратність концептуалізується також у значеннях німецьких ідіом – нім. *mit dem Geld um sich schmeißen; Geld hinauswerfen; etw. mit beiden Händen zum Fenster hinauswerfen; etw. auf die Straße werfen* → укр. *пускати гроші на вітер*. Процеси викидання грошей у вікно (*etw. zum Fenster hinauswerfen*) є прототипами марнотратної поведінки, промотування багатства, грошей, не рахуючи їх. «Викидати гроші у вікно» має значення «розбазарювати своє добро». Процес викидання грошей суб'єктом якості є алюзією на їх втрату. У французькій мовній картині світу, наприклад, марнотратність концептуалізується як процес «поїдання» свого добра, грошей: фр. *tant qu'il avait mangé la fortune de sa mère*, що є алюзією на зникнення грошей, багатства тощо [5, с.70]. Така різниця концептуалізації марнотратства у німецькій та французькій мовній картині світу є не випадковою й свідчить про специфіку осмислення фрагментів світу різними народами.

Концепт FAULHEIT (лінощі) як негативна моральна якість, що проявляється людиною у ставленні до роботи, виконанні певних дій, різко засуджується в німецькому суспільстві. Суб'єкт з ознакою *faul* (Faulenzer, Faulpelz) – ледача, бездіяльна, млява людина, яка має схильність уникати роботи, за всякчас проявляє лінощі – стає адресатом звинувачення з боку інших людей. Адже працьовитість вважається ще однією з національних рис німецької ментальності, якій протиставляється негативна моральна якість – лінощі.

Щоб якнайповніше змалювати концепт FAULHEIT у німецькій мовній картині світу, вважаємо необхідним простежити те, як носії мови сприймають аналізовану якість та її суб'єкта на прикладі контекстів художньої літератури та фразеології. Розглянемо діалогічну єдність із твору Ф. Верфеля «Історія однієї служниці»:

„Fräul'n Teta, eine Volksgenossin wie Sie verhindert den menschlichen Fortschritt und den Sieg der Idee...“ *Die Köchin hatte geräuschvoll die Töpfe auf dem Herd hin- und hergerückt. Jetzt unterbrach sie jäh diese zornige Tätigkeit: „Wer ist Ihre Volksgenossin? Ich bin nicht Ihre Volksgenossin ... Und überhaupt, ich hab Sie mir gestern beim Kartoffelhäufeln angeschaut, Herr Bichler... Ein junger Mensch, der bei der Landarbeit einen Sessel braucht, um sich draufzusetzen wie im Büro, der kann nicht mitreden... Der versteht nichts von solchen Sachen... No, was sagst du, Burschi?...“* (Werfel F. „Die Geschichte einer Magd“, S. 21)

Наведений приклад ілюструє таку ситуацію: кухарка Тета звинувачує молодого працівника маєтку пана Біхлера, у відсутності снаги до роботи в полі, у пасуванні перед потребою зробити зусилля для продуктивного збору картоплі. Адресант звинувачення проводить аналогію між «важкою» роботою юнака під час збирання картоплі з роботою в бюро – *Ein junger Mensch, der bei der Landarbeit einen Sessel braucht, um sich draufzusetzen wie im Büro... / Молода людина, якій потрібен стілець для роботи по господарству, щоб сидіти на ньому як в бюро*. Непряма форма звинувачення адресата в лінощах характеризує мовця як

людину дотепну, непозбавлену почуття гумору, яка намагається висловити своє оцінне ставлення до негативної моральної якості юнака (лінощі) з іронічним відтінком. Отже, ледарі зазвичай викликають осуд та погане ставлення з боку оточуючих: за лінощі у соціумі дорікають, у них звинувачують.

Фразеологія розширює контури концепту FAULHEIT. Концепт цієї якості пов'язується у німецьких фразеологічних висловах із дієсловом «*liegen/лежати*», що буквально віддзеркалює стан бездіяльності, пасивності, неробства людини – нім. *auf der faulen Haut liegen; auf der faulen Bank liegen; aufs Faulbett liegen; auf der Bärenhaut liegen* → укр. ледарювати, байдикувати. Проте, зв'язок концепту «лінощі» з поняттям «лежати» не вважаємо національно зумовленою специфікою німецьких фразеологізмів, так як ідіоми такого типу відображають універсальні, загальнолюдські знання про властивості реалій. Українці, наприклад, про бездіяльну, ліниву людину говорять: *лежить як дубова колода; лежить як галушка; лежить як пес на стерві; лежить як кіт у запічку* тощо. Із наведених прикладів видно, що і в українській мовній картині світу концепт «лінощі» передається дієсловом «лежати», що входить до складу фразеологізмів, за допомогою яких мовець звинувачує адресата у байдикуванні, небажанні працювати.

У світі тварин прототипом ледаря в деяких культурах, як свідчать стійкі порівняння, є собака, наприклад: укр. *ховається від роботи як собака від мух*; ледачий / гнилий як *пес*; англ. *lazy dog* (лінивий собака, нероба); білорус. *ушыцца у сабачую скуку* (стати ледачою людиною). Проте, слово «собака / Hund» не знаходимо серед німецьких фразеологізмів на позначення лінивої людини, ледаря, нероби. Собака в німецькій культурі асоціюється з бідолохом (*ein armer Hund*), пройдисвітом (*ein ausgekochter Hund*), з молодого недосвідченою людиною (*ein junger Hund*), суворою, неблаганною людиною (*ein scharfer Hund*), з «тютюною», «мокрою куркою» / про людину (*ein schlapper Hund*), зі злодієм (*getroffener Hund bellt*), марнотратністю (*ewt. vor die Hunde werfen*) тощо. У східних культурах також не знаходимо порівнянь лінивої людини із собакою: натомість концепт «собака» пов'язують із поняттям «вірність» (Південний Китай), здатністю передчувати смерть людини (Північний Китай) та проганяти «злих духів» (Тайвань). Таким чином, слово «собака» конотує у різних народів різні ознаки, що свідчить про специфічність їхнього образного мислення.

Бажання досягти порядку у всіх сферах життя та діяльності проявляється в прагненні німців до перфекціонізму, тобто в намірі робити все якнайкраще [7, с.143]. Тому найменше відхилення від цієї життєвої позиції сприймається в німецькому суспільстві негативно й викликає невдоволення з боку оточуючих, що породжує конфліктно спрямовані ситуації зі «звинуваченням» адресата у припущенні помилок, прорахунків. Мова йде про відображення концепту «FEHLER» (помилка) в німецькій мовній картині світу. Розглянемо приклад із художнього твору:

„Du bist meiner Meinung nach stark überlastet. Deshalb wollte ich einen Teil der Aufgaben an Evelyns Department übertragen. Allerdings bin ich nach wie vor der Meinung, daß überlastete Mitarbeiter dem Unternehmen Schaden zufügen können!“

„Ach ja? Weil sie, wenn sie Magengeschwüre kriegen, plötzlich Mundgeruch haben, oder was?“

„Weil sie Fehler machen. Fehler, die ein Unternehmen den Ruf kosten können. Die gesamte Reputation. Und damit – Geld, viel Geld! Bis hin zum Ruin!“

„Scott, du solltest solche Behauptungen nicht aufstellen, wenn du sie nicht beweisen kannst. Das ist ja lächerlich“

„*Ich versuche herauszufinden, ob du der Firma gegenüber ein böswilliges Verhalten an den Tag legst oder ob du einfach nur nie wiedergutmachende Fehler machst. Fehler!*“ (Grube T. „Schau mir bloß nicht in die Augen“, S. 272)

У наведеному фрагменті з роману Тіни Грубе «Тільки не дивись мені в вічі» спостерігаємо типову конфліктну ситуацію в офіційно-діловій сфері між менеджером парфумерної фірми Стелли та її шефом Скотом, який звинувачує її у невиконанні запланованого виробництва товару та припущенні низки помилок щодо організації цього процесу. Таке несерйозне ставлення до своїх обов'язків, неухильність, некомпетентність у справах досить швидко стає причиною звільнення працівників із посади (*hier ist deine fristlose Kündigung. In einer halben Stunde hast du dein Büro geräumt* (Grube, S. 257) або вирахування збитків підприємства з їхньої платні. Адже для німецької ментальності дуже важливо точно, чітко, безпомилково виконувати свою роботу, уникати помилок, навіть, на перший погляд, незначних (*wer kleine Fehler nicht acht't, hat's bald zu großem Laster gebracht*). Те, що часто засуджується в професійній діяльності в німецькому соціумі, може не помічатись і навіть пробачатись в українському / російському (укр. людині властиво помилятися; рос. на ошибках учатся).

Висновки. Отже, кожна мова по-своєму концептуалізує світ і має особливу картину світу. Мовна особистість повинна організовувати зміст свого висловлювання відповідно до цієї картини світу, в чому й проявляється специфічно людське сприйняття світу, що зафіксоване в мові [3, с. 47]. Різні нації, користуючись різними інструментами концептотворення, формують різні картини світу, що є основою національних культур. Проведений аналіз фрагмента німецької мовної картини світу, пов'язаного з тематичним полем «звинувачення», не вичерпує досліджуваної проблематики. Перспективою подальшого дослідження вважаємо також детальне вивчення етнокультурних аспектів звинувачення як аксіологічно маркованої мовленнєвої ситуації, яка по-різному відображається в мовленнєвій поведінці носіїв різних лінгвокультур.

Література:

1. Арутюнова Н. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 337 с.
2. Даниленко Л. Когнитивные аспекты языковой картины мира в сравнении с научной // Когнитивные аспекты языкового значения. Иркутск: ИГЛУ, 1997. С. 28–38.

3. Маслова В. Лингвокультурология. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
4. Новиков А., Ярославцева Е. Семантические расстояния в языке и тексте / Отв. ред. Телия В. Москва: Наука, 1990. 136 с.
5. Павлюк О. Категоризация негативных моральных качеств личности у французской мовної картині світу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05/ Запоріжськ. держ. ун-т. Запоріжжя, 2003. 229 с.
6. Телия В. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва: Наука, 1986. С. 52.
7. Флакман А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Новгородск. гос. ун-т. Нижний Новгород, 2005. 175 с.
8. Шрам А. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале современного русского языка). Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1979. 134 с.
9. Geeraets D. The Oxford handbook of Cognitive linguistics of Cognitive Linguistics. Oxford: Oxford University Press, 2007. 1334 p. URL: <http://www.vyevans.net/ReviewOfGeeraets&Cuyckens.pdf>.
10. Teubert W. Über den fragwürdigen Nutzen mentaler Konzepte // Von Intentionalität zur Bedeutung konventionalisierter Zeichen / K. Proost, E. Winkler. Tübingen: Narr, 2006. S. 289–323.

Король А. А. Прагматические и лингвокультурные особенности высказывания-обвинения в немецко-язычной картине мира

Аннотация. Статья посвящена проблеме исследования фрагмента немецкой языковой картины мира, связанного с тематическим полем «обвинение». Определяются и анализируются 4 концепта: LÜGE/ложь, VERSCHWENDUNG/расточительство, FAULHEIT/лень, FEHLER/ошибка, которые отождествляются с самыми частотными причинами обвинения адресата в немецком обществе.

Ключевые слова: высказывание-обвинение, концепт, языковая картина мира, фразеологизм, менталитет.

Korol A. Pragmatic and linguocultural accusation utterances features in the German-speaking world picture

Summary. The article deals with the problem of German-speaking world picture fragment researching closely related to the subject field “accusation”. Four concepts are singled out and analyzed: LÜGE, VERSCHWENDUNG, FAULHEIT, FEHLER; they are identified with the most common reasons of addressee accusation in German society.

Key words: accusation utterance, concept, language world picture, phraseological unit, mentality.

*Пономаренко Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*
*Неустроева Г. О.,
викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ В СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей використання практичних навичок міжкультурного спілкування в студентів технічних спеціальностей як необхідного елемента комунікативно-орієнтованого підходу під час оволодіння іноземною мовою. Під час дослідження аналізується необхідність навчання культурних аспектів з опорами на реальність, норми і правила повсякденного життя.

Ключові слова: соціокультурний контекст, комунікативно-орієнтований підхід, культурна дифузія, контекстуалізація.

Постановка проблеми. Викладання іноземних мов для студентів технічних спеціальностей переживає зараз складний період переосмислення методології й методики, що пов'язано з істотними змінами у ставленні до цього предмета з огляду на входження нашої країни до Європейського простору і світове співтовариство й пов'язані із цим абсолютно нові цілі спілкування. Фахівці в галузі науки й техніки зараз мають потребу в навчанні іноземної мови не як самоцілі, а як знаряддя виробництва.

У дослідженнях М.Б. Бергельсона, О.П. Крюкової, С.Г. Сабліною, Л.В. Сухової та інших учених характеризується специфіка комунікативної сфери, в якій вагоме значення надається потребнісно-мотиваційному й операційному змісту її розвитку. Комунікація (від лат. Communication – обмін, зв'язок, передача) – це передача інформації від однієї системи до іншої за посередництвом спеціальних матеріальних носіїв сигналів [6]. Відомий лінгвіст В.А. Маслова розглядає мову як феномен культури, як виразник особливої національної ментальності. Мова якнайтісніше пов'язана з культурою: вона проростає в неї, розвивається в ній і висловлює її [3].

Як уважає С. Тер-Мінасова, кожен урок іноземної мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ та іноземну культуру: за кожним словом стоїть зумовлене національною свідомістю уявлення про світ [11].

Як відомо, культура має комунікативне значення, будучи формою спілкування між людьми. Згідно із сучасним підходом у цій галузі, міжкультурна комунікація вимагає усвідомлення нерозривної єдності з культурою народів мов, що вивчаються, ставить знак рівності між культурною грамотністю і прикладним знанням [2]. Але головне, на наш погляд, полягає в тому, що «мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цими мовами» [5].

У різноманітні вміння ефективної міжкультурної комунікації можна виділити такі вміння, необхідні у сфері технічного письмового спілкування [10]:

- уміння адаптувати текст документа, листи або технічні інструкції залежно від культури тієї країни або групи людей, для яких цей документ, інструкція або лист написані;

- уміння писати технічні статті в такому науковому стилі, який можна легко перекласти іншою мовою, уникаючи при цьому проблем, пов'язаних із неадекватним розумінням культурних особливостей;

- уміння самостійно знаходити необхідну за фахом і спеціальністю інформацію, враховуючи культурні особливості різних країн і культур;

- уміння працювати в полікультурній команді, коли спілкування з іншими учасниками технічної команди відбувається з використанням різних засобів телекомунікації;

Вивчення стратегій комунікативної поведінки представників технічного англомовного соціуму, їхніх лінгвосоціологічних і культурологічних особливостей сприяють залученню «носіїв» мови до концептуальної системи, картини світобачення, ціннісних орієнтирів носіїв іноземної мови, зближення міжкультурної дистанції, вихованню їхньої готовності адаптуватися до ділової культури іншого народу, іншого соціокультурного контексту взаємодії та впливу з метою вироблення оптимальної стратегії професійного підходу [5].

Метою статті є дослідження необхідності формування практичних навичок міжкультурного спілкування в студентів технічних спеціальностей як системоутворювального елемента комунікативно-орієнтованого навчання іноземної мови, яке передбачає багатоаспектне використання лінгвосоціологічних і культурологічних особливостей комунікативної поведінки представників технічного англомовного соціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, основне завдання, яке стоїть перед викладачами іноземної мови, – це максимальний розвиток комунікативних здібностей і навичок. Для вирішення цього завдання вкрай необхідно вивчати й упроваджувати нові методи та методики викладання, розвиваючи всі основні види володіння мовою, із застосуванням новітніх навчальних матеріалів: використання комп'ютера, мультимедійних технологій, що надають текстові файли, мовні ігри, всілякі види тренінгу; мультимедійні засоби для подання навчальних матеріалів; використання електронних словників,

енциклопедій та інших Інтернет-ресурсів для формування необхідних навичок з іноземної мови в студентів технічних спеціальностей [12].

Але головне, на наш погляд, полягає в тому, що «мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цими мовами» [11]. Як відомо, культура має комунікативне значення, будучи формою спілкування між людьми. Згідно із сучасним підходом у цій галузі, міжкультурна комунікація передбачає відмінності під час використання однієї мови, вимагає усвідомлення нерозривної єдності з культурою народів мов, що вивчаються, ставить знак рівності між культурною грамотністю і прикладним знанням [2].

Усвідомлення власної культури може статися в разі здійснення безпосередніх контактів з нормами інших країн під час подорожей і в межах своєї країни [1], а в умовах глобальних мереж такі контакти виникають набагато частіше. У міжкультурній комунікації виявляються в загостреному вигляді «всі істотні, вузлові проблеми комунікації, зокрема проблеми контекстуалізації та (ре)конструювання змісту в рамках комунікативного події» [4].

Безсумнівно, телекомунікаційні технології й Інтернет дуже сильно впливають на культуру в сучасному світі. Варто зазначити, що в інформаційно-комунікаційному середовищі міжкультурна комунікація більшою мірою має символічний характер, так як процес обміну повідомленнями (символами) відбувається у вигляді слів, дій і деяких об'єктів (фотографії, графіка, таблиці, аудіофайли тощо), які інтерпретуються тим чи іншим способом людьми, в тому числі тими, що належать до різних мовних культур [5]. Ці відмінності в розумінні пов'язані з варіаціями в словникових словах, граматиці, концепціях часу, виявом поваги й соціальної ієрархії, а також іншими відмінностями в мовних культурах [3].

В інформаційно-комунікаційному середовищі, мабуть, варто говорити про процес культурної дифузії, що становить взаємне проникнення (запозичення) культурних рис, цінностей з одного суспільства в інше [6], так як у цьому випадку відбувається зіткнення багатьох культур через комп'ютерні телекомунікації [7]. Так, в інтернет-співтоваристві відбувається поширення елементів писемної культури (наприклад, смайликів), оформлення електронних публікацій графічного дизайну, стильового оформлення і призначеного для користувача інтерфейсу веб-сайтів (академічний стиль) [7; 12].

Для ефективної міжкультурної комунікації необхідні фонові знання, знання звичаїв, традицій, побуту, поведінкових особливостей представників інших культур. У рамках власної культури створюється міцна ілюзія свого бачення світу, способу життя, менталітету тощо як єдино можливого й, головне, єдино прийнятного [7]. Звичайна людина зазвичай не усвідомлює, що зразки її поведінки та способи сприйняття пофарбовані її власною культурою й люди інших культур мають інші точки зору, системи цінностей і норм [9]. Тільки в разі зіткнення з іншою культурою ми починаємо замислюватися над тим, чому «вони» поведуться в певній ситуації інакше, ніж ми, тобто відбувається конфлікт культур.

Необхідно враховувати, що процес міжкультурного спілкування передбачає взаєморозуміння, відповідно, і взаємоадаптації. Для цього необхідно не лише порівнювати мови, а й зіставляти культури загалом. При цьому виділяється те, що їх об'єднує, і те, що їх роз'єднує.

Представники різних культур використовують різні моделі сприйняття дійсності за допомогою символічних систем, що відображається в використовуваних мовних конструкціях, стилях усної та письмової комунікації [4]. До міжкультурних мовних бар'єрів можуть бути зараховані такі явища, як вираження думки, розуміння представників інших культур, велика кількість використовуваної технічної термінології, специфічна вимова. Особливості фонетико-фонологічного, морфологічного, лексичного, синтаксичного рівнів різних мов немичуче породжують труднощі перекладу технічної документації й відтворення сенсу обмінюваних повідомлень, тобто можна говорити про бар'єри семантичного характеру [8].

Отже, формування міжкультурної компетенції як показника сформованості здатності людини ефективно брати участь в іншомовному спілкуванні на міжкультурному рівні має відбуватися органічно через увесь процес навчання іноземних мов.

Ті, що навчаються, частіше продовжують говорити іноземною мовою виходячи з уявлень, властивих їхній рідній культурі, що швидше сприяє руйнуванню комунікації, а не її встановленню [8]. Оскільки вміння й навички формуються в діяльності з використанням необхідних засобів і в певному середовищі, то діяльність щодо формування комунікативної компетенції реалізується в освітньому технічному середовищі.

Що означає мова для окремо взятої людини та наскільки вона відображає її звичай і культуру?

Те, що в одній країні є нормальним і ввічливим, в іншій країні може сприйматися абсолютно по-іншому. Так, наприклад, у США чайові становлять власне заробіток обслуговуючого персоналу. В Україні, наприклад, не прийнято давати чайові, так як у рахунок вже включено обслуговування. Така сама система працює й під час роботи людини з однієї країни в іншій.

Висновки. Отже, для ефективної комунікації з представниками інших культур необхідні не тільки знання іноземної мови, а й практичні навички в міжкультурному спілкуванні. Поряд з оволодінням іноземною мовою важливим також є розуміння неписаних правил повсякденного життя, правил увічливості або великої кількості дрібних невербальних сигналів, що забезпечують функціонування спільного співіснування людей.

Навчання культурних аспектів з оперттям на реальність, норми та правила повсякденного життя також важливе, як і навчання, власне, іноземної мови, тому аспекти повсякденної культури повинні стати невід'ємною частиною на заняттях з іноземної мови для студентів технічних спеціальностей, так само як граматики й лексики. Щоб уникнути непорозуміння, необхідно не тільки опанувати іноземну мову, а й по можливості добре знати неписані правила повсякденного життя країни, що вивчається. Вони є запорукою успішної комунікації.

Література:

1. Ананко Т.Р. Англомовний корпоративний дискурс: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Харків: МОНУ ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. 210 с.
2. Атабекова А.А. Лингвистический дизайн web-страниц: проблемы «коммуникативных неудач». Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах: матер. Междунар. науч.-практ. конф. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2002. Ч. 2. С. 148–153.
3. Бергельсон М.Б. Лингвистические методы исследования в области (межкультурной) коммуникации. Коммуникация: концептуальные и прикладные аспекты: матер. Второй междунар. конф. / под общ. ред. И.Н. Розинной. Ростов-на-Дону: Изд-во ИУБиП, 2004. С. 9–12.

4. Верещагин Е.М., В.Г. Костомаров. Язык и культура. Москва, 1990. С. 23.
5. Крюкова О.П. Эффективная коммуникация между учителем и учащимся в учебной среде, опосредованной компьютером: проблемы и решения (на материале обучения английскому языку). Теория и практика коммуникации. Вестник РКА / под общ. ред. И.Н. Розиной. Ростов-на-Дону: Изд-во ИУБиП, 2004. Вып. 2. С. 85–93.
6. Основы теории коммуникации: учебник / под ред. М.А. Василика. Москва: Гардарики, 2003. С. 593.
7. Розина И.Н. О задачах курса межкультурной коммуникации. Язык и межкультурная коммуникация: материалы Межвузовской научно-практической конференции. Ростов-на-Дону: Изд-во ИУБиП, 2005. С. 11.
8. Саблина С.Г. Барьеры коммуникации в межкультурной среде. Актуальные проблемы теории коммуникации. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГПУ, 2004. С. 52–74.
9. Социологический энциклопедический словарь / редактор-координатор, академик РАН Г.В. Осипов. Москва, 1998.
10. Сухова Л.В. Коммуникативно-ориентированное обучение иностранным языкам и языковая парасреда – как его системообразующий фактор. Иностранные языки в школе. 2007. № 5. С. 14–17.
11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово/Slovo, 2000. 624 с.
12. Чернов А.А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы. Москва: Дашков и Ко, 2003. 232 с.

Пономаренко Н. В., Неустроева Г. О. Важность формирования практических навыков межкультурного общения у студентов технических специальностей

Аннотация. Статья посвящена анализу особенностей использования практических навыков межкультурного общения у студентов технических специальностей как необходимого элемента коммуникативно-ориентированного подхода при овладении иностранным языком. В ходе исследования анализируется необходимость обучения культурным аспектам с упором на реалии, нормы и правила повседневной жизни.

Ключевые слова: социокультурный контекст, коммуникативно-ориентированный подход, культурная диффузия, контекстуализация.

Ponomarenko N., Neustroieva G. The importance of forming practical skills of cross-cultural communication among students of technical specialties

Summary. The article is devoted to the analysis of peculiarities of using the practical skills of cross-cultural communication among students of technical specialties as the necessary element of a communicative-oriented approach while mastering a foreign language. The study examines the importance of learning cultural aspects, focusing on realities, norms and rules of everyday life.

Key words: sociocultural context, communicative-oriented approach, cultural diffusion, contextualization.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

<i>Бакуменко О. О.</i> ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ В ДІЄСЛОВАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З ВІДОКРЕМЛЮВАННЯМ ПРЕФІКСОМ АВ- У XVI СТ.....	4
<i>Билан Н. И.</i> СООТНОШЕНИЕ ФОРМАЛЬНЫХ И СЕМАНТИЧЕСКИХ СИНТАКСИЧЕСКИХ СТРУКТУР ПОСЛОВИЦ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	7
<i>Borisenko N. I., Ershova Y. A., Mykhailiuk S. L.</i> THE GENRE DIFFERENTIATION DEPENDENCE OF THE OFFICIAL DOCUMENT DISCOURSE TEXTS ON EXTRA LINGUISTIC FACTORS.....	10
<i>Бортник С. Б.</i> РІЗНОМАНІТНІСТЬ ЗАВДАНЬ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМОЗНАВСТВО».....	14
<i>Бруско Г. А.</i> МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НОВОТВОРІВ У ФРАНКОМОВНІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.....	19
<i>Варешикина Н. В., Смирнова Н. Н.</i> К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЕДИНИЦЕ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОГО МИНИМУМА.....	22
<i>Ганжело С. М.</i> ФРАЗЕОЛОГІЧНА ЕКСПАНСІЯ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	26
<i>Гасанли-Гарибова Ш.</i> ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАУЧНОГО СТИЛЯ НА ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ.....	30
<i>Герасимів Л. Я.</i> ТАКТИКА ЗВИНУВАЧЕННЯ ЯК КОНФЛІКТНА ТАКТИКА В КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ ЗВИНУВАЧЕННЯ/ВИПРАВДАННЯ.....	34
<i>Годжаева М. А.</i> СИНТАКСИЧЕСКАЯ ОМОНИМИЯ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	38
<i>Дьяченко Г. Ф., Неврева М. Н., Топчая Н. И.</i> ГЛАГОЛЫ ОБЩЕНАУЧНОГО СЛОЯ ЛЕКСИКИ В НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО ПОДЪЯЗЫКА «АКУСТИКА И УЛЬТРАЗВУКОВАЯ ТЕХНИКА»).....	41
<i>Иманкулиева М. Т.</i> ШКОЛА АФАДА КУРБАНОВА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ОНОМАЛОГИИ.....	45
<i>Капинус Е. Л., Байло И. Я.</i> ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ФРАЗОВЫХ ГЛАГОЛОВ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПРАВОВОМ ДИСКУРСЕ.....	48
<i>Кечеджі О. В.</i> АСИМІЛЯЦІЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСЕМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	53
<i>Косович О. В.</i> ПРИНЦИПИ МОВНОЇ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....	57
<i>Лисова К. А.</i> ОБРАЗ ЛІМІНАЛЬНОГО ЯК МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ.....	61
<i>Марченко В. В., Чичиркоза А. Ю.</i> ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ДЕБАТІВ.....	65
<i>Мельник М. М.</i> ПОРТРЕТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ РОМАНУ ТОМАСА МАННА «БУДДЕНБРОКИ».....	68
<i>Мерзлюк Д. О.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТИВНИХ ПРЕДИКАТІВ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....	71

<i>Mykhaylenko V. V.</i> ECONOMIC DISCOURSE: CORRELATION OF COHESION AND COHERENCE.....	76
<i>Николайчук А. В., Бялик В. Д.</i> ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО СУГЕСТИВНОГО ДИСКУРСУ.....	80
<i>Petrova T. V.</i> THE GENDERED PORTRAYAL OF FEMALE POLITICAL LEADERSHIP IN THE BRITISH AND AMERICAN ONLINE MASS MEDIA DISCOURSE.....	83
<i>Пікалова А. О.</i> КОНСТИТУТИВНІ ОЗНАКИ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТЯЧОГО ПОЕТА	88
<i>Пріміна Н. М.</i> МОВНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО МОРСЬКОГО ДИСКУРСУ.....	93
<i>Приходько І. В.</i> НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ <i>КАНАДА</i> В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТАХ XVIII–XXI СТ.....	97
<i>Романова Н. В.</i> МАНІФЕСТАЦІЯ ЖЕСТІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Б. КЕЛЛЕРМАНА “DAS BLAUE BAND”).....	100
<i>Сафиева Н. К.</i> РАЗВИТИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ, СВЯЗАННОЙ С ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМИ СИТУАЦИЯМИ, В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ.....	104
<i>Столярова А. А.</i> МОВА ЗАКОНОДАВСТВА КІПРУ І ГРЕЦІЇ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ.....	108
<i>Торговец Ю. І.</i> ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІРША КІМ АДДОНІСІО «ІСТИНИ».....	111
<i>Hagverdiyeva A. A.</i> THE CONJUNCTIVE RELATIONSHIP BETWEEN THE UNITS OF SENTENCE IN MODERN AZERBAIJANI.....	114
<i>Шайнер І. І.</i> НОВІТНЯ БРИТАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ (ПРАГМАСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	118
<i>Швец Т. А.</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ КОЛОРОНІМАМИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ СТЕНДАЛЯ «ЛЮСЬЄН ЛЕВЕН»).....	121
<i>Шенько М. М.</i> КОНСТРУКЦІЇ З ЕПІСТЕМІЧНИМ МОДАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ «ПРИПУЩЕННЯ» НА РІВНІ РЕЧЕННЯ.....	125
<i>Шотова-Ніколенко Г. В.</i> ПОЕЗІЯ ДЖ.Г. БАЙРОНА: ОНОМАСТИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ.....	128
<i>Яблонська-Юсик І. В.</i> ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА У СТАНОВЛЕННІ ЛЕКСИЧНОЇ СИНОНІМІКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ МЕДІА).....	131

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Баклан І. М.</i> ВІДТВОРЕННЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	136
<i>Балабін В. В.</i> ВИМОГИ ДО ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДАЧА.....	140
<i>Бондарчук Л. Й.</i> ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ З БІЗНЕСУ.....	144

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Бовкіт Х. І., Мельник М. М.

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФТ, Е».....	206
---	-----

Король А. А.

ПРАГМАТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ
ВИСЛОВЛЕННЯ-ЗВИНУВАЧЕННЯ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ..... 209

Пономаренко Н. В., Неустроева Г. О.

**ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ
В СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....214**

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 32 том 2, 2018

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 30.03.2018 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 28,81, ум.-друк. арк. 25,57.

Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0618/57.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua